

Janez Dular
Slavko Ciglenečki
Anja Dular

KUČAR

Urednik
Svetlana Čuk
Aljaž Duhon

Urednik
Svetlana Čuk
Aljaž Duhon

KUČAR

Priloga k reviji "Kučar" št. 1/2011
Urednik: Svetlana Čuk
Aljaž Duhon

OPERA INSTITUTI ARCHAEOLOGICI SLOVENIAE

Založil
ZNANSTVENORAZISKOVALNI CENTER SAZU
Zanj Oto LUTHAR

Uredil
Janez DULAR

Jezikovni pregled slovenskega besedila
Zvonka LEDER MANCINI

Prevod
Marija JAVOR BRIŠKI

Risbe
Dragica KNIFIC LUNDER
Tamara KOROŠEC
Sneža TECCO HVALA

Pomoč pri redakciji
Andreja DOLENC VIČIČ
Breda JUSTIN-PAVČIČ
Sneža TECCO HVALA

Oblikovanje
Milojka ŽALIK HUZJAN

Tisk
Tiskarna Planprint

Ljubljana 1995

Digitalna verzija (pdf) je pod pogoji licence <https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/>
prosto dostopna: <https://doi.org/10.3986/9789610503002>.

© Inštitut za arheologijo Znanstvenoraziskovalnega centra SAZU, SI-61000 Ljubljana, Gosposka 13

CIP - Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

903/904(497.12 Podzemelj)

DULAR, Janez

Kučar : Železnodobno naselje in zgodnjekrščanski stavbni kompleks na Kučarju pri Podzemlju = Eisenzeitliche Siedlung und frühchristlicher Gebäudekomplex auf dem Kučar bei Podzemelj / Janez Dular, Slavko Ciglencečki, Anja Dular ; s prispevkom Metke Culiberg in Alojza Šerclja ; [prevod Marija Javor Briški ; risbe Dragica Knific Lunder, Tamara Korošec, Sneža Tecco Hvala]. - Ljubljana : Znanstvenoraziskovalni center SAZU, 1995. - (Opera Instituti archaeologici Sloveniae ; 1)

ISBN 961-6182-02-1

1. Ciglencečki, Slavko 2. Dular, Anja
54807040

Izid publikacije je omogočilo
MINISTRSTVO ZA ZNANOST IN TEHNOLOGIJO

Po mnenju Ministrstva za znanost in tehnologijo št. 415-01-113/95 sodi knjiga med proizvode
za katere se plačuje 5% davek od prometa proizvodov.

Janez Dular
Slavko Ciglenečki
Anja Dular

KUČAR

Železnodobno naselje in zgodnjekrščanski stavbni kompleks na Kučarju pri Podzemlju
Eisenzeitliche Siedlung und frühchristlicher Gebäudekomplex auf dem Kučar bei Podzemelj

S prispevkom Metke Culiberg in Alojza Šerclja

ZNANSTVENORAZISKOVALNI CENTER SAZU
Ljubljana 1995

Vsebina

UVOD (<i>Janez Dular</i>)	7
Zgodovina raziskovanj	11
Merski sistem	19
SONDE (<i>Janez Dular</i>)	21
Sonda 1	21
Sonda 2	23
Sonda 3	25
Sonda 4	26
Sonda 5	26
Sonda 6	27
Sonda 7	27
Sonda 8	28
Povzetek rezultatov sondiranj	31
ŽELEZNODOBNO NASELJE (<i>Janez Dular</i>)	33
Hiša A	33
Hiša B	39
Hiša C	45
Hiša D	48
Hiša E	51
Jama 1	55
Jama 2	58
Železnodobne najdbe z območij poznoantičnih stavb	61
Zaključek	61
Časovni razpon naselja	62
O gradnji hiš	63
O kučarskem železarstvu	69
O strukturi naselja	70
ZGODNJEKRŠČANSKI STAVBNI KOMPLEKS	71
Zgornja cerkev (<i>Anja in Janez Dular</i>)	71
Spodnja cerkev (<i>Slavko Ciglenečki</i>)	78
Baptisterij (<i>Slavko Ciglenečki</i>)	94
Mala stavba (<i>Anja Dular</i>)	102
Velika stavba (<i>Slavko Ciglenečki</i>)	104
Peči za žganje apna (<i>Slavko Ciglenečki</i>)	125
Obrambni zid (<i>Slavko Ciglenečki in Anja Dular</i>)	129
Obrambni stolp 1 (<i>Anja Dular</i>)	131
Obrambni stolp 2 (<i>Slavko Ciglenečki</i>)	133
Izvedenosti (<i>Slavko Ciglenečki</i>)	134
Opredelitev izkopanih objektov	134
Opredelitev drobnega gradiva	144
Časovna opredelitev postojanke	151
Podoba poznoantične poselitve v Beli krajini in na Dolenjskem	155
Zgodnjekrščanske cerkve v Sloveniji	165
Umestitev in poskus interpretacije zgodnjekrščanskega središča	172
DODATEK	191
Zidani objekt jugovzhodno od poznoantičnega obzidja (<i>Slavko Ciglenečki</i>)	191
Antrakotomske in karpološke raziskave rastlinskih ostankov s Kučarja (<i>Metka Culiberg in Alojz Šercelj</i>)	195
SEZNAM LITERATURE	201
KATALOG (<i>Anja in Janez Dular</i>)	207
TABLE 1-85	243
PRILOGE 1-9	

Inhaltsverzeichnis

EINLEITUNG (<i>Janez Dular</i>)	7
Forschungsgeschichte	11
Vermessungssystem	19
SCHNITTE (<i>Janez Dular</i>)	21
Schnitt 1	21
Schnitt 2	23
Schnitt 3	25
Schnitt 4	26
Schnitt 5	26
Schnitt 6	27
Schnitt 7	27
Schnitt 8	28
Zusammenfassung der Sondierungsergebnisse	31
EISENZEITLICHE SIEDLUNG (<i>Janez Dular</i>)	33
Haus A	33
Haus B	39
Haus C	45
Haus D	48
Haus E	51
Grube 1	55
Grube 2	58
Funde aus dem Bereich spätantiker Gebäude	61
Schlußwort	61
Zeitspanne der Siedlung	62
Über den Häuserbau	63
Über das Eisenhüttenwesen auf dem Kučar	69
Zur Siedlungsstruktur	69
FRÜHCHRISTLICHER GEBÄUDEKOMPLEX	71
Obere Kirche (<i>Anja und Janez Dular</i>)	71
Untere Kirche (<i>Slavko Ciglencečki</i>)	78
Baptisterium (<i>Slavko Ciglencečki</i>)	94
Kleines Gebäude (<i>Anja Dular</i>)	102
Großes Gebäude (<i>Slavko Ciglencečki</i>)	104
Kalkbrennöfen (<i>Slavko Ciglencečki</i>)	125
Befestigungsmauer (<i>Slavko Ciglencečki und Anja Dular</i>)	129
Turm 1 (<i>Anja Dular</i>)	131
Turm 2 (<i>Slavko Ciglencečki</i>)	133
Auswertung (<i>Slavko Ciglencečki</i>)	134
Bestimmung der ausgegrabenen Gebäude	134
Bestimmung der Kleinfunde	145
Zeitbestimmung der Anlage	154
Spätantikes Siedlungsbild in der Bela krajina und Dolenjsko	160
Frühchristliche Kirchenanlagen in Slowenien	171
Einordnung und Versuch einer Interpretation des frühchristlichen Gebäudekomplexes	179
ANHANG	191
Gemauertes Objekt südöstlich der spätantiken Befestigungsmauer (<i>Slavko Ciglencečki</i>)	191
Anthrakotomische und karpologische Untersuchungen der Pflanzenreste vom Kučar (<i>Metka Culiberg und Alojz Šercelj</i>)	199
LITERATURVERZEICHNIS	201
KATALOG (<i>Anja und Janez Dular</i>)	207
TAFELN 1-85	243
BEILAGEN 1-9	

UVOD

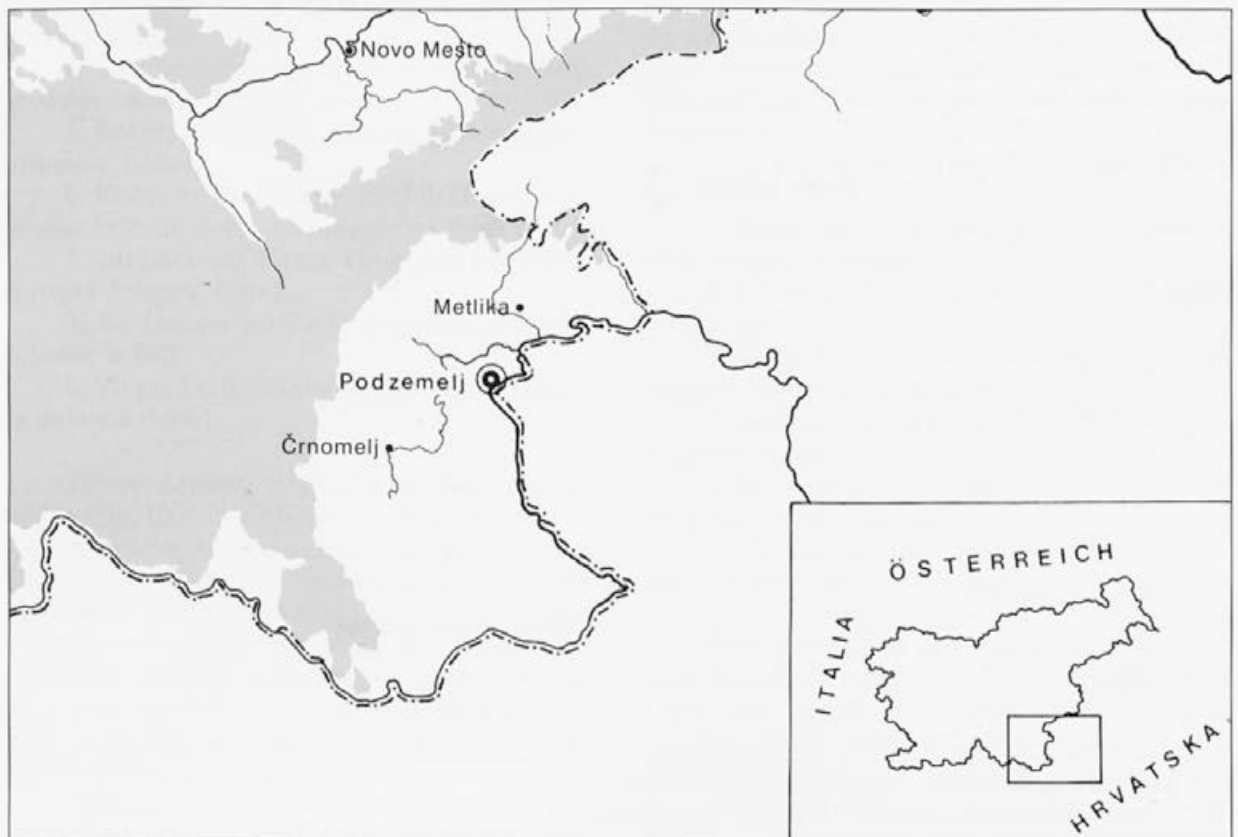
Če se popotnik odpravi z Dolenjske proti Beli krajini, mora prečkati Gorjance. Na izbiro ima dve poti. Prva ga vodi iz novomeške kotline mimo Težke Vode, Koroške vasi in starodavnega mehovskega gradu na prelaz Vahta. Druga smer je zložnejša, speljana pa je po dolini Starih Žag na Brezje, od koder se nato strmo spusti proti Semiču in Črnomlju. Z obeh naravnih prehodov, ki ležita okoli 600 metrov nad morjem, je ob lepem vremenu čudovit pogled na prostrani belokranjski ravniki s Poljansko goro in hrvaškimi hribov v ozadju. Iz te blage pokrajine se tik ob mejni reki Kolpi dviga osamel hrib, ki kar nehote pritegne pozornost popotnika. To je Kučar pri Podzemelju, najpomembnejše belokranjsko arheološko najdišče (sl. 1).

Sl. 1: Okolica Podzemelja.

Abb. 1: Die Umgebung von Podzemelj.

EINLEITUNG

Wenn sich der Wanderer von Dolenjsko in die Bela krajina begibt, muß er die Gorjanci überqueren. Zur Auswahl hat er zwei Wege. Der erste führt ihn aus dem Talbecken von Novo mesto am Fluß Težka voda vorbei, über die Ortschaft Koroška vas und die uralte Burg Mehovo auf den Vahta-Paß. Die andere Route ist bequemer, sie geht durch das Tal Stare žage nach Brezje, wo sie dann nach Semič und Črnomelj steil abfällt. Von beiden natürlichen Pässen, die ca. 600 Meter über dem Meeresspiegel liegen, hat man bei schönem Wetter einen wundervollen Ausblick auf die weite Ebene von Bela krajina mit der Poljanska gora und den kroatischen Hügeln im Hintergrund. In dieser sanften Landschaft erhebt sich unmittelbar am Grenzfluß Kolpa ein einsamer Hügel, der die Aufmerksamkeit des Wanderers unwillkürlich auf sich zieht. Das ist der Kučar bei Podzemelj, die bedeutendste archäologische Fundstätte von Bela krajina (Abb. 1).

Sl. 2: Arheološka najdišča v bližnji okolici Podzemlja. M. 1: 10.000.
Abb. 2: Archäologische Fundstellen in der Umgebung von Podzemelj.

Lega Kučarja je strateško ugodna, saj odlično obvladuje vhod v dolino potoka Ribnika, po kateri lahko iz Bele krajine najhitreje dosežemo reko Dobro in ob njej Karlovac s prvimi obronki Pannonske ravnine. Edinstvena je tudi njegova naravna utrjenost. Kučar je namreč osamelec, ki se kakih 80 metrov visoko dviga iz prostrane obkolpske ravnice, s svojo lego pa prisili bližnjo Kolpo, da prav pod njegovim vznožjem spremeni smer in se skoraj v pravem kotu zasuče proti vzhodu. Dominantna lega, bližina reke in širna polja so tiste geografske značilnosti, ki so prav gotovo že v prazgodovini nudile odlične možnosti za naselitev. Tako ni čudno, da se je v železni dobi razvil Kučar v enega najpomembnejših centrov ne le v Beli krajini, ampak tudi na širšem prostoru jugovzhodnih Alp.

Ker je bila topografija Kučarja in njegove okolice že večkrat predstavljena (Barth 1969; Dular 1978 a; Dular 1985), je na tem mestu ne kaže znova ponavljati. Zato se lahko zadovoljimo le s seznamom najdišč bližnje okolice, ki jih navajamo po abecednem vrstnem redu (*sl.* 2):

1. Brinčeva gomilica pri Škriljah (gomila, starejša železna doba).
2. Brodaričeva loza pri Podzemlju (gomilno grobišče in naknadni žgani pokopi v gomili, starejša in mlajša železna doba).
3. Gomilica pri Škriljah (gomilno grobišče, starejša železna doba).
4. Jurajevčičeva njiva pri Zemlju (plano grobišče, mlajša železna doba).
5. Krč pri Podzemlju (plano grobišče, pozna bronasta doba).
6. Kučar pri Podzemlju (naselje, starejša in mlajša železna doba, poznoantična doba).
7. Steljnik pri Grmu (gomilno grobišče, starejša železna doba).
8. Sv. Helena pri Zemlju (gomila, starejša železna doba).
9. Vir pri Škriljah (gomilno grobišče, starejša železna doba).

Tu nas zanima le naselje na Kučarju pri Podzemlju. Hrib ima dva vrhova, ki sta med seboj ločena z raztegnjenim sedlom. Ker je severni, z gozdom poraščeni del Kučarja 20 metrov nižji od južnega vrha (kota 220 m), se od daleč dobro vidi njuna višinska razlika (*sl.* 3). Hrib je zakrasel, zato je na območju sedla več globjih vrtač. Sicer pa je plast humusa oziroma prsti na obeh vrhovih zelo tenka, zato štrle na nekaterih mestih iz tal tudi večje naravne skale.

Prazgodovinsko naselje se je raztezalo čez oba vrhova Kučarja (*pril.* 1). Osrednji del je bil

Die Lage des Kučar ist strategisch günstig, denn sie beherrscht vorzüglich den Eingang in das Tal des Ribnik-Baches, durch das wir am schnellsten aus der Bela krajina zum Fluß Dobra und nach Karlovac mit den Randgebieten der Pannonischen Tiefebene gelangen. Einzigartig ist auch seine natürliche Befestigung. Der Kučar ist nämlich ein Umlaufberg, der an die 80 Meter in der weiten Kolpa-Ebene emporragt und durch seine Lage die nahe Kolpa zwingt, an seinem Fuße die Richtung zu ändern und sich nahezu im rechten Winkel nach Osten zu wenden. Die dominante Lage, die Nähe des Flusses und die weiten Felder sind die geographischen Charakteristika, die gewiß schon in der Vorgeschichte ausgezeichnete Siedlungsmöglichkeiten boten. So ist es nicht verwunderlich, daß sich in der Eisenzeit der Kučar zu einem der wichtigsten Zentren nicht nur in der Bela krajina, sondern auch im weiteren Bereich der Südostalpen entwickelte.

Da die Topographie des Kučar und seiner Umgebung schon des öfteren vorgestellt worden ist (Barth 1969; Dular 1978 a; Dular 1985), werden wir sie an dieser Stelle nicht wiederholen. Deshalb können wir uns mit einem Verzeichnis der Fundorte in der näheren Umgebung, die wir alphabetisch anführen, begnügen (*Abb.* 2):

1. Brinčeva gomilica bei Škrilje (Grabhügel, ältere Eisenzeit);
2. Brodaričeva loza bei Podzemelj (Grabhügel-Nekropole und nachträgliche Brandbestattungen im Grabhügel, ältere und jüngere Eisenzeit);
3. Gomilica bei Škrilje (Grabhügel, ältere Eisenzeit);
4. Jurajevčičeva njiva bei Zemelj (Flachgräberfeld, jüngere Eisenzeit);
5. Krč bei Podzemelj (Flachgräberfeld, späte Bronzezeit);
6. Kučar bei Podzemelj (Siedlung, ältere und jüngere Eisenzeit, Spätantike);
7. Steljnik bei Grm (Grabhügel-Nekropole, ältere Eisenzeit);
8. Sv. Helena bei Zemelj (Grabhügel-Nekropole, ältere Eisenzeit);
9. Vir bei Škrilje (Grabhügel-Nekropole, ältere Eisenzeit).

Hier interessiert uns nur die Siedlung auf dem Kučar bei Podzemelj. Der Hügel hat zwei Gipfel, die durch einen langgestreckten Sattel voneinander getrennt sind. Da der nördliche, mit Wald bewachsene Teil des Kučar 20 Meter niedriger ist als der Südgipfel (Kote 220 m), ist von weitem ihr Höhenunterschied deutlich zu erkennen

postavljen na južni, višji del hriba, ki ga danes prekrivajo vinogradi. Čeprav so v preteklosti precej preoblikovali podobo vrha, pa so ostanki oboda na nekaterih mestih še dobro vidni. To velja še posebej za severovzhodni in severozahodni del naselja, saj doseže na teh mestih ježa tudi do tri metre višine. Nekoliko slabše sta ohranjeni severna in vzhodna stranica gradišča, saj jima je mogoče slediti le po recentni kamniti škarpi, ki nad potjo obroblja vinograde. Sodeč po oblikovanosti tal, stoji škarpa na temeljih prazgodovinskega zidu.

Skoraj povsem pa je uničen obod na južni strani naselja. Na tem predelu je bilo namreč obdelovanje vinogradov tako intenzivno, da so sledovi fortifikacij v celoti izginili. Z natančnim opazovanjem je na pobočju, ki je zasajeno z vinsko trto, sicer moč zaznati rahel prelom, vendar pa je konfiguracija terena premalo izrazita, da bi lahko iz nje izluščili kolikor toliko jasen potek nekdanjega zidu.

Sl. 3: Kučar pri Podzemlju. Pogled na naselje s severovzhoda.
Abb. 3: Kučar bei Podzemelj. Blick auf die Siedlung von Nordosten.

(Abb. 3). Der Hügel ist verkarstet, deswegen gibt es im Bereich des Sattels mehrere tiefere Dolinen. Ferner ist die Humus- bzw. Erdschicht auf beiden Gipfeln sehr dünn, weshalb an einigen Stellen auch mehrere größere natürliche Felsen aus dem Boden ragen.

Die eisenzeitliche Siedlung erstreckte sich über beide Kučar-Gipfel (Beil. 1). Der Hauptteil wurde auf dem südlichen, höher gelegenen Teil des Hügels errichtet, den heute Weingärten bedecken. Obwohl man in der Vergangenheit die Erscheinungsform des Gipfels erheblich umgestaltet hat, sind die Umfassungsreste an einigen Stellen noch gut erkennbar. Das trifft insbesondere für den nordöstlichen und nordwestlichen Teil des Ringwalls zu, denn an diesen Stellen erreicht die Böschung eine Höhe bis zu drei Metern. Etwas schlechter erhalten sind seine Nord- und Ostseite, weil man sie nur auf einer rezenten steinernen Stützmauer, die oberhalb des Weges die Weingärten umrandet, verfolgen kann. Der Bodengestaltung nach zu urteilen, steht die Stützmauer auf dem Fundament einer eisenzeitlichen Mauer.

Nahezu völlig zerstört ist die Umfassung auf der Südseite des Ringwalls. In diesem Bereich war der Weingartenanbau nämlich so intensiv,

Kot že rečeno, je bil v naselje vključen tudi severni, nižji vrh Kučarja. Na tem predelu hriba se namreč razprostira ovalen plato, ki se na južni in zahodni strani zaključuje z jasnim robom. Na vzhodu pa rob terase ni več ohranjen. Po vsej verjetnosti je nasip na tem mestu zdrknil po pobočju, medtem ko ga je na severni strani uničil kamnolom. Na platoju so bili pred izkopavanjem vidni ostanki ruševin z malto zidanih stavb.

Z natančnim opazovanjem se je dalo ugotoviti, da sta bila oba vrhova Kučarja povezana v eno samo zaključeno naselje. Na zahodni strani je okop, ki je tekkel preko sedla od severnega proti južnemu vrhu, še dobro viden, vendar pa njegov potek ni več v celoti ohranjen. Manjka predvsem stik z obzidjem na južnem vrhu, uničen pa je tudi ves odsek severno od kolovoza, ki pelje na Kučar. Nekoliko drugačna je situacija na vzhodu. Tu se je obod naselja ohranil kot rob izredno lepo oblikovane terase, ki se od platoja na severnem vrhu vleče čez celo dolžino sedla. Terasa je prostrana in zelo primerna za poselitev. Žal se njen potek na pobočju južnega vrha postopoma izgubi, tako da tudi na tej strani spoj z obzidjem ni več ohranjen.

daß die Fortifikationsspuren zur Gänze verschwunden sind. Durch genaue Beobachtung ist am Hang, der mit Weinreben bepflanzt ist, ein sanfter Bruch zu erkennen, doch ist die Konfiguration des Geländes zu wenig ausgeprägt, um daraus einen annähernd deutlichen Verlauf der ehemaligen Mauer entnehmen zu können.

Die Siedlung umschloß, wie gesagt, auch den nördlichen, niedrigeren Gipfel des Kučar. In diesem Bereich des Hügels erstreckt sich nämlich ein ovales Plateau, das an der Süd- und Westseite durch einen deutlichen Rand abgeschlossen wird. Im Osten ist der Terrassenrand dagegen nicht mehr erhalten. Aller Wahrscheinlichkeit nach rutschte die Aufschüttung an dieser Stelle den Hang hinunter, während sie an der Nordseite durch den Steinbruch zerstört wurde. Auf dem Plateau waren vor den Ausgrabungen Trümmerreste mit Mörtel errichteter Gebäude zu erkennen.

Beide Kučar-Gipfel bilden, wie man durch genaue Beobachtungen feststellen konnte, eine einzige geschlossene Siedlung. An der Westseite war der Wall, der über den Sattel vom Nord zum Südgipfel verlief, noch gut erkennbar, jedoch ist er nicht mehr gänzlich erhalten. Es fehlt vor allem die Kontaktstelle mit der Befestigungsanlage auf dem Südgipfel, zerstört ist auch der ganze Abschnitt nördlich des Feldweges, der auf den Kučar führt. Etwas anders ist die Situation im Osten. Hier ist die Siedlungsumwallung als Rand einer sehr schön gestalteten Terrasse erhalten, die sich vom Plateau auf dem Nordgipfel über die ganze Sattellänge hinzieht. Die Terrasse ist groß und für eine Besiedlung sehr geeignet. Leider verliert sich allmählich ihr Verlauf am Hang des Südgipfels, so daß auch auf dieser Seite die Kontaktstelle mit dem Befestigungswerk nicht mehr erhalten ist.

ZGODOVINA RAZISKOVANJ

Kolikor je mogoče izvedeti iz starih poročil in zapiskov, segajo prva raziskovanja na Kučarju v leto 1888, ko je na njegovem južnem vrhu kopal Josef Szombathy. Čeprav je raziskoval le en dan (25. maja), pa je tik ob robu na severozahodni strani gradišča odkril 60 cm široko, s kamni obdano ognjišče, ob katerem je ležalo precej fragmentov prazgodovinske keramike (Szombathy, Tagebuch, Büchlein 30, 52 ss).

FORSCHUNGSGESCHICHTE

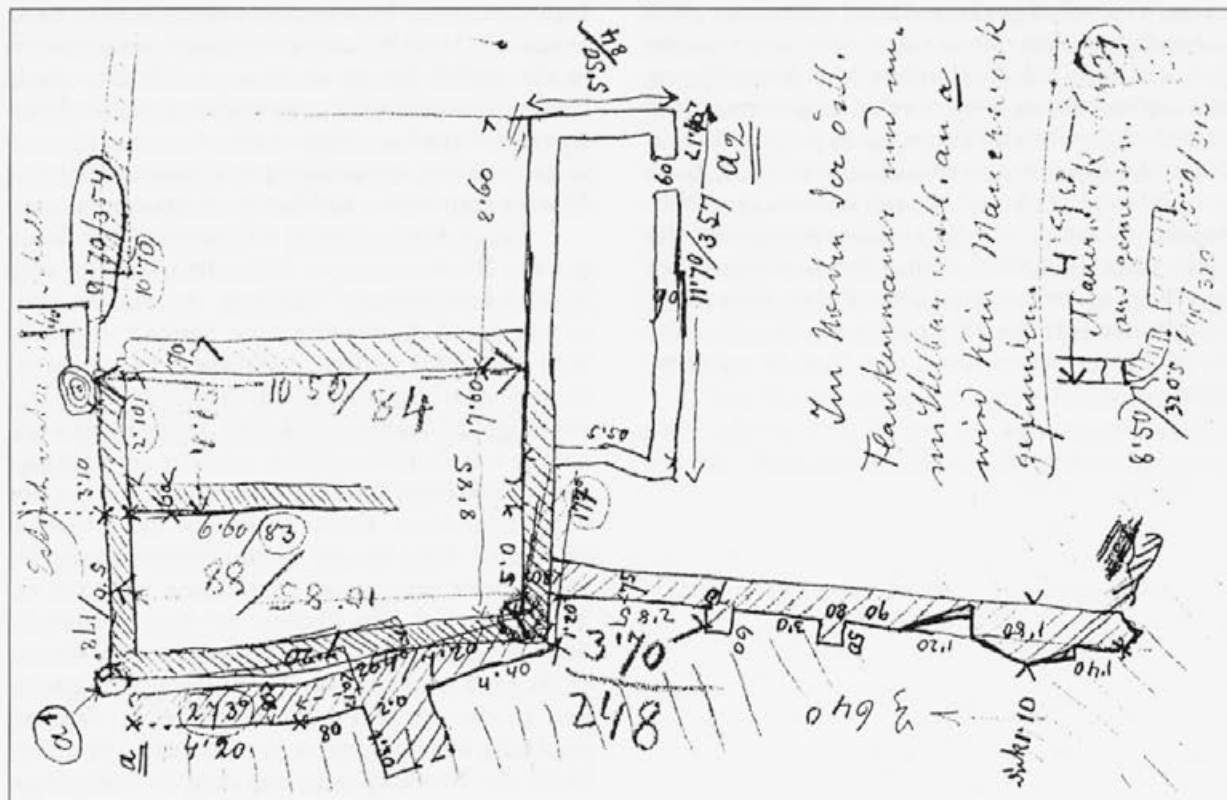
Soweit aus alten Berichten und Aufzeichnungen zu ersehen ist, reichen die ersten Erforschungen auf dem Kučar in das Jahr 1888, als auf dessen Südgipfel Josef Szombathy Ausgrabungen durchführte. Obgleich er den Bereich nur einen Tag (25. Mai) erforschte, entdeckte er dicht am Rand der Südwest-Seite des Ringwalls eine 60 cm breite, mit Steinen umgebene Herdstelle, neben der ziemlich viel Fragmente prähistori-

Večji raziskovalni poseg je Szombathy opravil spomladi 1891. To leto so ga zanimala ruševine na severnem vrhu Kučarja, ki jih je raziskoval sedem dni (med 27. majem in 3. junijem) (Szombathy, Tagebuch, Büchlein 30, 74 ss; Büchlein 31, 1 ss). Najprej se je lotil velike stavbe, ki ji je izluščil celoten tloris (sl. 4). Kot smo lahko ugotovili na terenu, je kopal predvsem ob zidovih, med-

scher Keramik lagen (Szombathy, Tagebuch, Büchlein 30, 52 ff.).

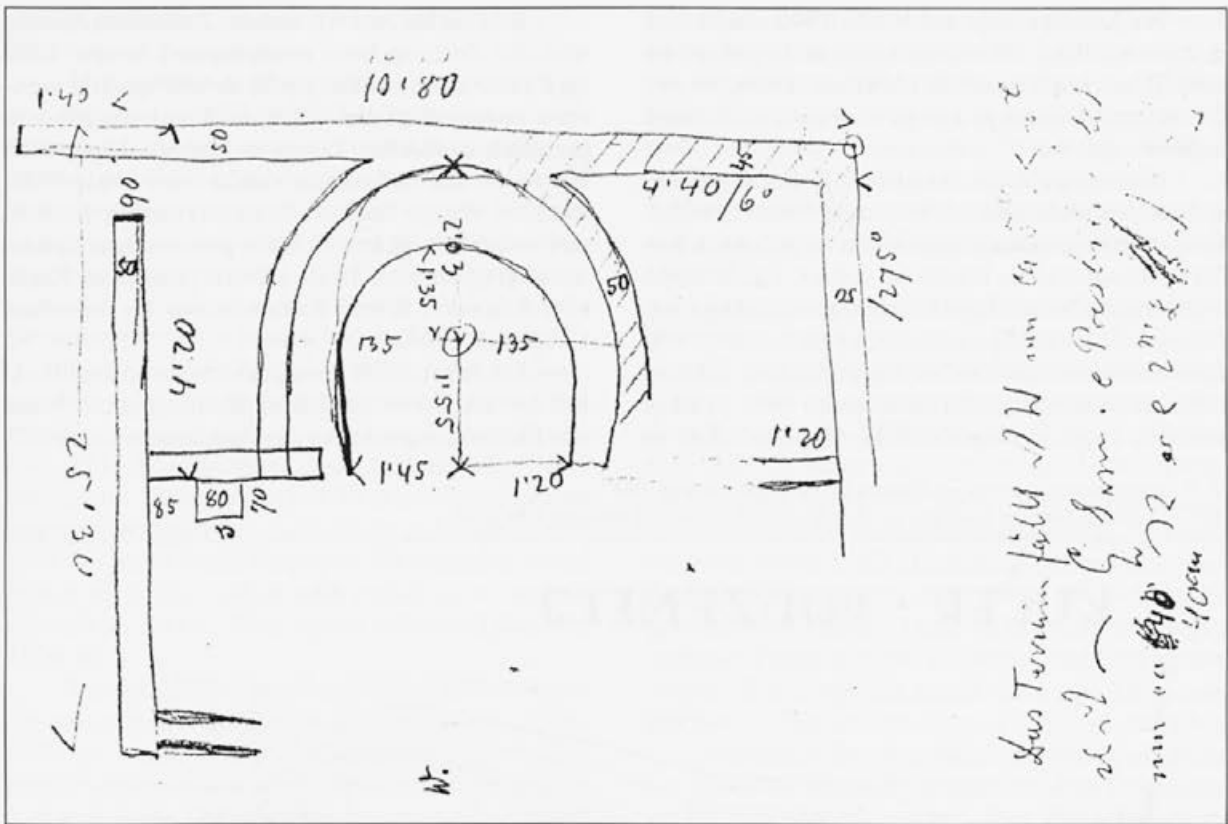
Eine größere Forschungsarbeit führte Szombathy im Frühjahr 1891 durch. In diesem Jahr interessierte er sich für die Trümmer auf dem Kučar-Nordgipfel, die er sieben Tage (vom 27. Mai bis 3. Juni) erforschte (Szombathy, Tagebuch, Büchlein 30, 74 ff.; Büchlein 31, 1 ff.). Zunächst untersuchte er das große Gebäude, dessen gesamten Grundriß er freilegte (Abb. 4). Wie wir an Ort und Stelle feststellen konnten, grub er vor allem an Mauern entlang, während

Sl. 4: Szombathyjeva skica velike poznoantične stavbe iz leta 1891.
Abb. 4: Szombathys Skizze des großen spätantiken Gebäudes aus dem Jahr 1891.

tem ko je puščal notranjost stavbe večinoma nedotaknjeno. Najdeno lončenino in opeko je opredelil za rimsko. Drugi objekt, ki ga je raziskal, je bil stolp 2. Odprl ga je v celoti in ugotovil, da nima več ohranjene južne stranice. Nazadnje je Szombathy izkopal še prezbitერიj spodnje cerkve. Zaradi polkrožne apside (sl. 5) jo je imel za romansko. Če je kopal tudi v nartekso in ladji, ni mogoče zanesljivo trditi. V svojem dnevniku Szombathy tega izrecno ne navaja, res pa je, da smo povsod ob zidovih naleteli na globoke vkope. Kot zanimivost naj omenimo še to, da je Szombathy pri izkopavanju prezbitერიja v prečnem zidu levo od apside našel vzdano rimsko arko, ki je bila posvečena Silvanu (AIJ 486). Po izkopavanju je bila dolgo časa v podzemeljski osnovni šoli, danes pa jo hrani Belokranjski muzej v Metliki.

er das Innere des Gebäudes größtenteils unberührt ließ. Die gefundene Keramik und die Ziegel klassifizierte er als römisch. Das zweite Gebäude, das er untersuchte, war Turm 2. Er legte ihn gänzlich frei und stellte fest, daß dessen Südseite nicht mehr erhalten ist. Zuletzt legte Szombathy noch das Presbyterium der unteren Kirche frei. Wegen der halbrunden Apsis (Abb. 5) hielt er es für romanisch. Ob er auch im Narthex und im Kirchenraum gegraben hat, läßt sich nicht mit Sicherheit sagen. In seinem Tagebuch führt Szombathy dies nicht ausdrücklich an, allerdings stießen wir überall an den Mauern auf tiefe Eingrabungen. Szombathy hat interessanterweise bei der Ausgrabung des Presbyteriums in der Querwand links von der Apsis eine eingemauerte römische Ara entdeckt, die Silvanus geweiht

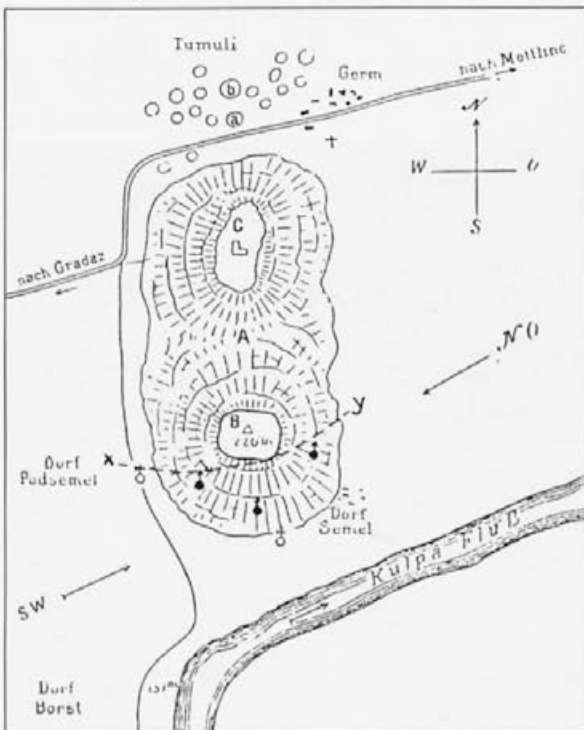

Sl. 5: Szombathyjeva skica prezbiterijske spodnje cerkve iz leta 1891.

Abb. 5: Szombathys Skizze des Presbyteriums der unteren Kirche aus dem Jahr 1891.

Sl. 6: Müllnerjeva skica naselja na Kučarju pri Podzemlju iz leta 1909.

Abb. 6: Müllners Skizze der Siedlung auf dem Kučar bei Podzemelj aus dem Jahr 1909.

war (AIJ 486). Nach der Ausgrabung befand sie sich lange Zeit in der Grundschule von Podzemelj, heute wird sie im Museum von Bela krajina in Metlika aufbewahrt.

Auf dem Kučar hielt sich um das Jahr 1900 auch Alfons Müllner auf. Er führte dort zwar keine Ausgrabungen durch, aber fertigte eine kurze Beschreibung der Siedlung an (Müllner 1909, 78 ff.). Bei dieser Gelegenheit veröffentlichte er als erster auch die Skizze des Fundortes (Abb. 6).

Die folgenden größeren Ausgrabungen auf dem Kučar führte in den 30er Jahren Walter Schmid durch. Sein Hauptinteresse galt dem Kučar-Südgipfel, wo er mehrere Jahre Ausgrabungen durchführte. Leider besitzen wir von Schmid's Erforschungen mit Ausnahme des geodätischen Plans (Abb. 7) und einiger Aufzeichnungen, die das Grazer Joanneum aufbewahrt, keinerlei genauere Angaben. So können wir von seiner Arbeit nur durch die kurzen Berichte, die Niko Županič veröffentlicht hat, in Kenntnis gesetzt werden. Da sie populärwissenschaftlich geschrieben sind, kann man sie nur unter Vorbehalt berücksichtigen.

Na Kučarju se je okoli leta 1900 mudil tudi Alfons Müllner. Na njem sicer ni kopal, je pa naselje na kratko opisal (Müllner 1909, 78 ss). Ob tej priložnosti je kot prvi objavil tudi skico najdišča (sl. 6).

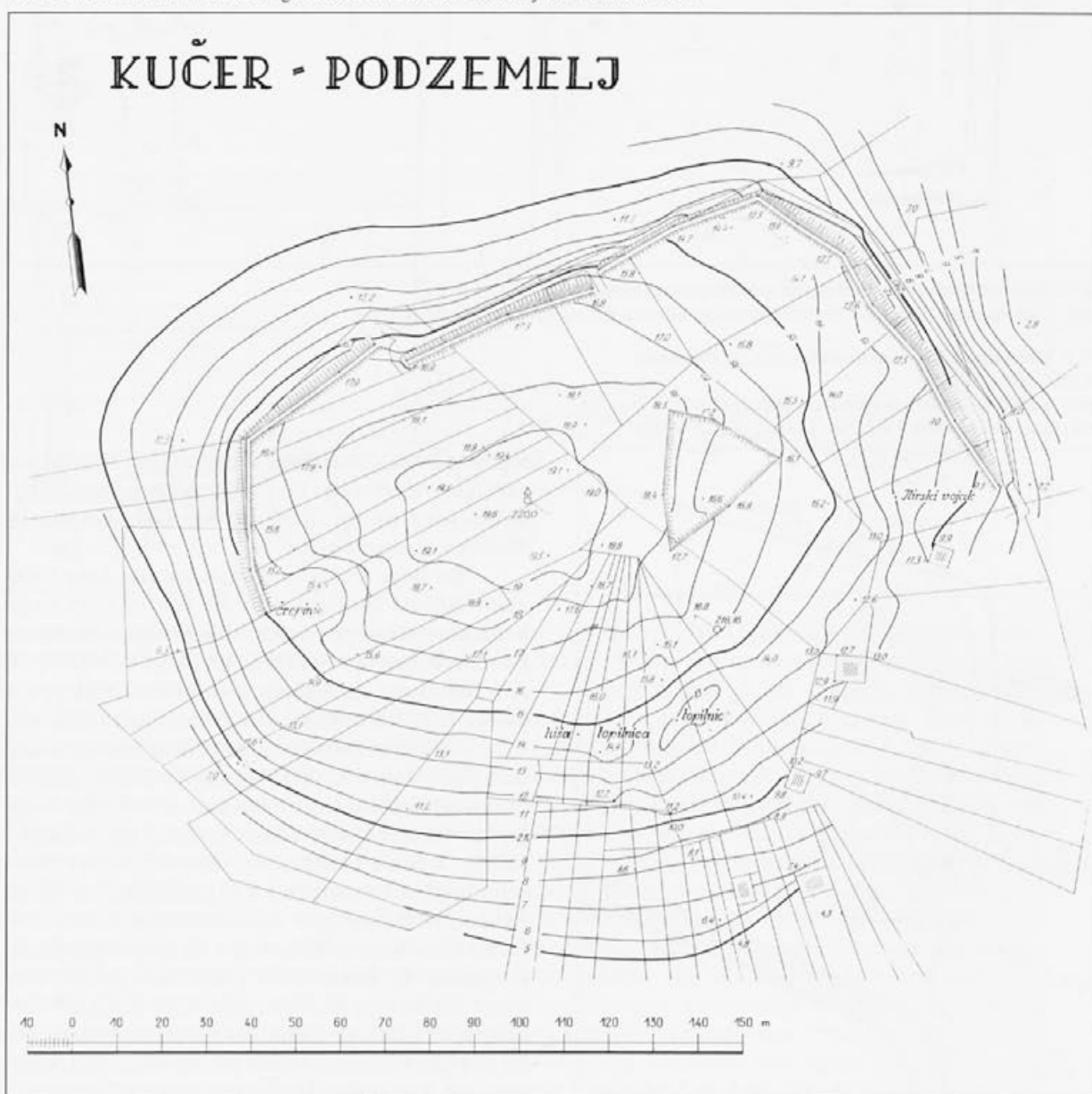
Naslednja večja raziskovanja kučarske naselbine je v tridesetih letih opravil Walter Schmid. Svoj interes je usmeril predvsem na južni vrh Kučarja, na katerem je izkopal več let. Žal nimamo o Schmidovih raziskavah razen geodetskega načrta (sl. 7) in nekaj zapiskov, ki jih hrani graški Joanneum, nobenih točnejših podatkov. Tako se lahko o njegovem delu seznanimo le iz kratkih poročil, ki jih je priobčil Niko Županič. Ker so

Schmid hat, wie wir aus der Zeitschrift *Etnolog* und der Zeitung *Jutro* entnehmen können, 1932 und 1933 auf dem Südgipfel des Ringwalls mehrere vorgeschichtliche Eisenschmelzhütten von ziemlich einfacher Form freigelegt. Eigentlich waren es nur natürliche runde oder ovale Felsbecken, einige hatten einen vertieften Boden, der mit einer dicken Schicht gebrannten Lehms ausgeglichen war. In den Öfen fand man Reste von Schlacke, Eisen, Keramik und Tierknochen (Županič 1933).

Im Jahre 1934 entdeckte Schmid im Westteil des Südgipfels der Kučar-Siedlung in der Nähe des Befestigungswerkes das Fundament eines 4,25

Sl. 7: Schmidov načrt naselja na Kučarju pri Podzemlju iz leta 1934.

Abb. 7: Schmid's Plan der Siedlung auf dem Kučar bei Podzemelj aus dem Jahr 1934.

pisana poljudno, jih je potrebno upoštevati z dobršno mero previdnosti.

Iz Etnologa in Jutra lahko povzamemo, da je Schmid leta 1932 in 1933 odkopal na južnem vrhu gradišča več prazgodovinskih topilnic za železo, dokaj preprostih oblik. Pravzaprav so bile to le naravne okrogle ali ovalne skalnate kotanje, nekatere pa so imele še posebej poglobljena dna, ki so bila nato zravnana z debelim slojem prepečene ilovice. V pečeh so našli ostanke žlindre, železa pa tudi keramike in živalskih kosti (Županič 1933).

Leta 1934 je Schmid odkril na zahodnem predelu južnega vrha kučarske naselbine v bližini obzidja temelje 4,25 m dolge in 4,20 m široke hiše, ki je bila obrnjena proti jugovzhodu. Sredi hiše je bilo 1,90 m dolgo in 1,70 m široko z drobnim kamenjem tlakovano ognjišče in nekoliko vstran 0,70 m široka jama za pepel. Na zahodni strani hiše je bil 3,10 x 2,45 m velik prizidek, na severozahodu pa 2,60 x 1,85 m velika čumnata (Županič 1936 a).

Isto leto (1934) je Schmid kopal tudi ob vznožju severnega vrha Kučarja nasproti vasi Grm, torej na kraju, kjer je danes kamnolom. Iz Županičevega poročila je moč izvedeti, da je tu stala 6,15 m dolga in 3,85 m široka delavnica (kovačnica), ki je imela lepo tlakovana tla in veliko ognjišče (1,80 x 0,85 m). Poleg ognjišča je bila jama za pepel, v njej pa so našli dobro ohranjeno skledo z ročajem. V skledi je bilo več fibul iz halštatske in latenske dobe. Poleg te stavbe je stala še ena 7,0 m dolga in 2,5 m široka hiša (Županič 1936 b).

m langen und 4,20 m breiten Hauses, das nach Südosten gerichtet war. In der Mitte des Hauses befanden sich eine 1,90 m lange und 1,70 m breite, mit kleinen Steinen gepflasterte Herdstelle und etwas abseits eine 0,70 m breite Aschengrube. An der Westseite des Hauses stand ein 3,10 m x 2,45 m großer Anbau und im Nordwesten eine 2,60 m x 1,85 m große Kammer (Županič 1936 a).

Im selben Jahr (1934) führte Schmid Ausgrabungen durch auch am Fuße des Kučar-Nordgipfels gegenüber dem Dorf Grm, also an dem Ort, wo sich heute ein Steinbruch befindet. Aus dem Bericht von Županič geht hervor, daß hier eine 6,15 m lange und 3,85 m breite Werkstatt (Schmiede) stand, die einen schön gepflasterten Boden und eine große Herdstelle (1,80 x 0,85 m) hatte. Neben der Herdstelle befand sich eine Aschengrube, worin man eine gut erhaltene Schüssel mit Henkel fand. In der Schüssel lagen mehrere Fibeln aus der Hallstatt- und Latènezeit. Neben dem Gebäude stand noch ein 7,0 m langes und 2,5 m breites Haus (Županič 1936 b).

Nach dem Zweiten Weltkrieg wurde am Fuße des Kučar-Nordgipfels, gegenüber dem Dorf Grm, ein kleinerer Steinbruch errichtet. Zunächst wurde dort das Gestein nur von den anliegenden Bauern abgebaut, als man aber in den 60er Jahren in der Bela krajina die Straßen auszubessern und zu asphaltieren begann, hatte sich der Steinbruch sehr schnell vergrößert und sich tief in den Hügel hineingebohrt. Bald waren auch die archäologischen Überreste auf dem Nordgipfel gefährdet, deswegen entschied sich das Museum von Bela krajina in Metlika, wenigstens das am meisten gefährdete Gebäude durch Rettungsgrabungen freizulegen. Da die Einrichtung keinen eigenen Archäologen hatte, wurden die Arbeiten vom Nationalmuseum aus Ljubljana unter der Leitung von Vinko Šribar übernommen. Das Team begab sich an den Fundort mit der Absicht, die Eisenschmelzhütte aus der Hallstattzeit zu erforschen, also das Gebäude, worauf in den 30er Jahren schon Walter Schmid gestoßen sein soll. Die Ergebnisse der Ausgrabungen entsprachen nicht den Erwartungen. In einer kleineren Mulde, in die von der Westseite ein natürlicher Graben führte, wurde nämlich das mit Mörtel gebaute Fundament eines quadratischen Gebäudes entdeckt, das 4 m lange Seitenwände hatte (Abb. 8). Nach der Bauweise und den Keramikfunden datierte Šribar das Gebäude zu Recht in das Spätmittelalter. Unbegründet übertrug er allerdings diese Datierung auch auf die übrigen Trümmer auf dem Nordgipfel, obwohl er die anderen

Sl. 8: Izkopavanje poznosrednjeveške stavbe leta 1968.
Abb. 8: Ausgrabung des spätmittelalterlichen Gebäudes im Jahre 1968.

Po drugi svetovni vojni so ob vznožju severnega vrha Kučarja, prav nasproti vasi Grm, odprli manjši kamnolom. Najprej so v njem lomili kamen bližnji kmetje, ko pa so pričeli v šestdesetih letih po Beli krajini obnavljati in asfaltirati ceste, se je kamnolom zelo hitro povečal in se grobo začel v hrib. Kaj kmalu so bile neposredno ogrožene tudi arheološke ostaline na severnem vrhu, zato se je leta 1968 Belokranjski muzej iz Metlike odločil, da zaščitno izkoplje vsaj najbolj izpostavljen objekt. Ker ustanova ni imela svojega arheologa, je dela prevzel Narodni muzej iz Ljubljane pod vodstvom Vinka Šribarja. Ekipa je odšla na teren z namenom, da razišče "halštatsko topilnico železa", torej objekt, na kakršne naj bi v tridesetih letih na Kučarju naletel že Walter Schmid. Rezultati izkopavanja pa so bili drugačni od pričakovanih. V manjši kotanji, v katero je z zahodne strani vodil naraven jarek, so namreč odkrili z malto zidane temelje kvadrataste stavbe, ki je imela 4 m dolge stranice (sl. 8). Po načinu gradnje in s pomočjo keramičnih najdb je Šribar stavbo upravičeno postavil v pozni srednji vek. Neutemeljeno pa je to datacijo prenesel tudi na ostale ruševine na severnem vrhu, čeprav drugih stavb ni sondiral (Šribar 1968). Tako je ostala vse do leta 1975 v veljavi njegova ugotovitev, da imamo na severnem vrhu Kučarja ostanke poznosrednjeveškega naselja.

Ker del v kamnolomu kljub prizadevanjem Belokranjskega muzeja iz Metlike in Regionalnega zavoda za spomeniško varstvo iz Ljubljane ni uspelo ustaviti, je bila poznosrednjeveška stavba uničena. In ne le to. Kamnolom se je v nekaj letih približal tudi ruševinam na samem platoju, zato je bilo potrebno z zaščitnimi deli nadaljevati. Tokrat je izkopavanja financiral lastnik kamnoloma, dela pa je prevzel Belokranjski muzej iz Metlike pod vodstvom kustosa Janeza Dularja in dipl. arheologinje Anje Dular. Poleti 1975 so bile najprej raziskane ruševine na najvišjem delu platoja. Izkazalo se je, da je tu stala zgodnjekrščanska cerkev, s čimer je dobilo naselje na severnem vrhu Kučarja povsem novo dimenzijo (Dular 1978 b).

Ker je Dular odšel v Ljubljano, je naslednje leto raziskovanje prevzel Inštitut za arheologijo SAZU. Ekipi se je pridružil Slavko Ciglenc, ki je poslej vodil izkop poznoantičnih objektov, medtem ko sta se Anja in Janez Dular posvetila predvsem prazgodovinskim ostalinam. Pri izkopavanjih so sodelovali tudi študentje arheologije s Filozofske fakultete v Ljubljani: Polona Bitenc, Pavle Bračko, Majda Česnik, Andreja Dolenc, Eva Kocuvan, Ivan Šprajc in Alfred Trenz. Raziskovanja so trajala vse do leta 1979, torej

Gebäude nicht sondiert hatte (Šribar 1968). So blieb bis zum Jahr 1975 seine Feststellung bestehen, daß es auf dem Kučar-Nordgipfel Reste einer spätmittelalterlichen Siedlung gäbe.

Da der Steinbruch trotz Bestrebungen des Museums von Bela krajina aus Metlika und des Regionalamtes für Denkmalschutz aus Ljubljana nicht stillzulegen war, wurde das spätmittelalterliche Gebäude zerstört. Nicht nur das. Der Steinbruch breitete sich in einigen Jahren auch bis zur Nähe der Trümmer auf dem Plateau aus, deswegen galt es mit den Rettungsgrabungen fortzufahren. Diesmal wurden die Ausgrabungen vom Besitzer des Steinbruchs finanziert, die Arbeiten übernahm das Museum von Bela krajina unter der Leitung des Kustoden Janez Dular und der Archäologin Anja Dular. Im Sommer 1975 wurden zunächst die Trümmer im höchsten Teil des Plateaus erforscht. Hier stand, wie sich herausstellte, eine frühehrstliche Kirche, wodurch die Siedlung auf dem Nordgipfel des Kučar durchaus neue Dimensionen annahm (Dular 1978 b).

Da Dular nach Ljubljana ging, wurden die Ausgrabungen vom Institut für Archäologie der Slowenischen Akademie der Wissenschaften und Künste übernommen. Zum Team gesellte sich noch Slavko Ciglenc, der künftig die Ausgrabungen spätantiker Gebäude leitete, während sich Anja und Janez Dular vor allem den prähistorischen Überresten widmeten. Bei den Ausgrabungen wirkten mit auch zahlreiche Studenten der Philosophischen Fakultät Ljubljana: Polona Bitenc, Pavle Bračko, Majda Česnik, Andreja Dolenc, Eva Kocuvan, Ivan Šprajc und Alfred Trenz. Die Forschungsarbeiten dauerten bis 1979, also insgesamt fünf Saisons (Juli und August). In den einzelnen Jahren verliefen die Ausgrabungen wie folgt: (Abb. 9)

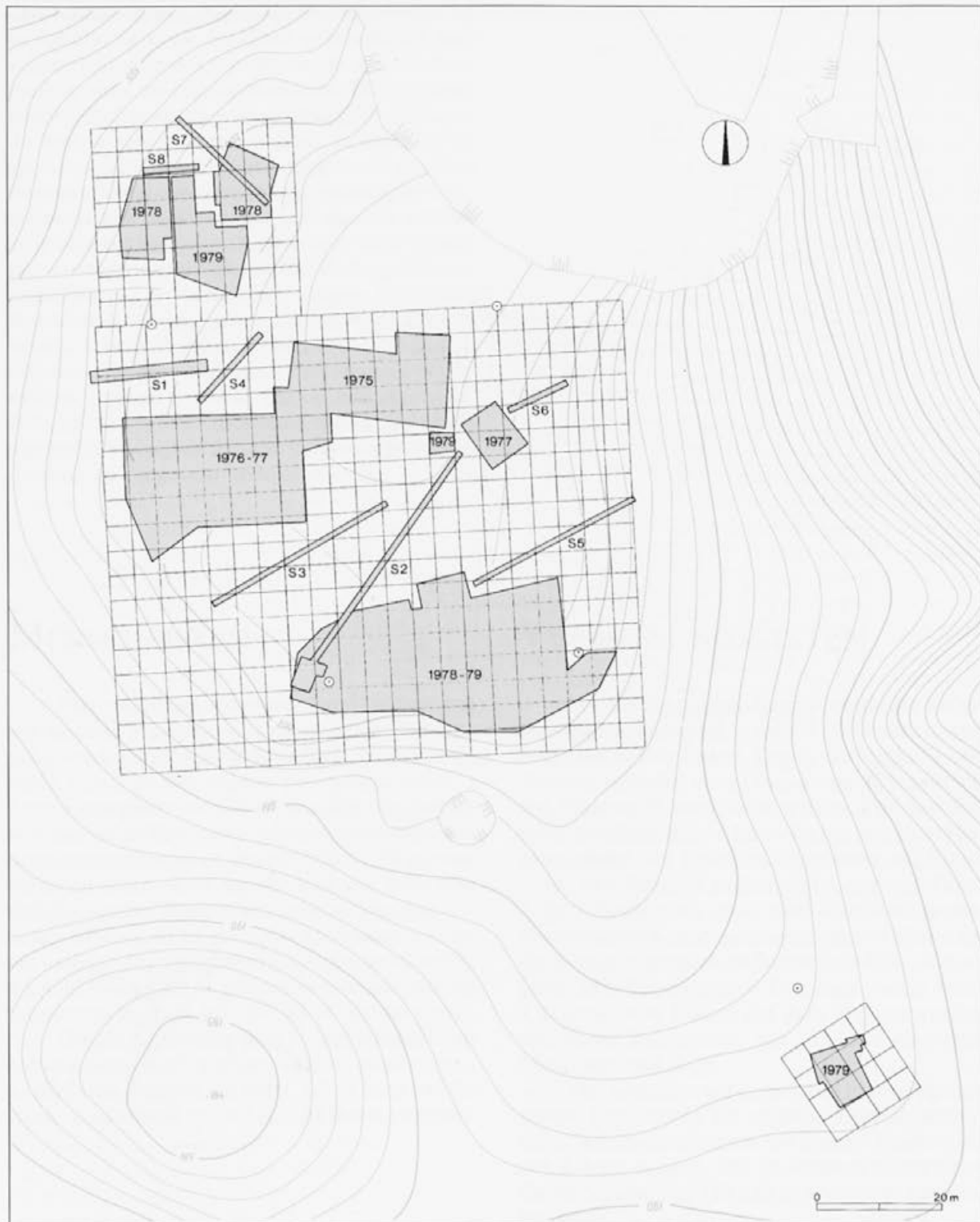
- 1975 obere Kirche;
- 1976 untere Kirche, Schnitt 1;
- 1977 untere Kirche, kleines spätantikes Gebäude, Schnitte 2-7;
- 1978 vorgeschichtliches Haus A, großes spätantikes Gebäude, Turm 1, Schnitt 8;
- 1979 vorgeschichtliche Häuser B-E, großes spätantikes Gebäude, Baptisterium, Turm 2, Kalkbrennöfen 1-4, spätmittelalterliches Gebäude.

Nach abgeschlossenen Untersuchungen stellte sich natürlich erneut mit aller Schärfe die Frage, wie die Arbeiten im Steinbruch einzustellen seien. Die Verhandlungen waren nicht einfach, denn die lokalen Interessen hatten stets Vorrang vor den Argumenten, daß durch die Exploi-

skupaj pet sezon (julij in avgust). Po posameznih letih so izkopavanja potekala takole: (sl. 9).
 1975 zgornja cerkev.
 1976 spodnja cerkev, sonda 1.

tation des Gesteins ein erstklassiges Kulturdenkmal zerstört werde. Der Beschluß aus dem Jahre 1978, der die Grenzen des Steinbruches festsetzte, wurde nicht befolgt. Bis zum Jahr 1982 näherte sich dessen

Sl. 9: Tloris severnega vrha Kučarja z vrisanimi izkopnimi površinami. M. 1: 1000.
 Abb. 9: Plan des Kučar-Nordgipfels mit den Grabungsflächen.

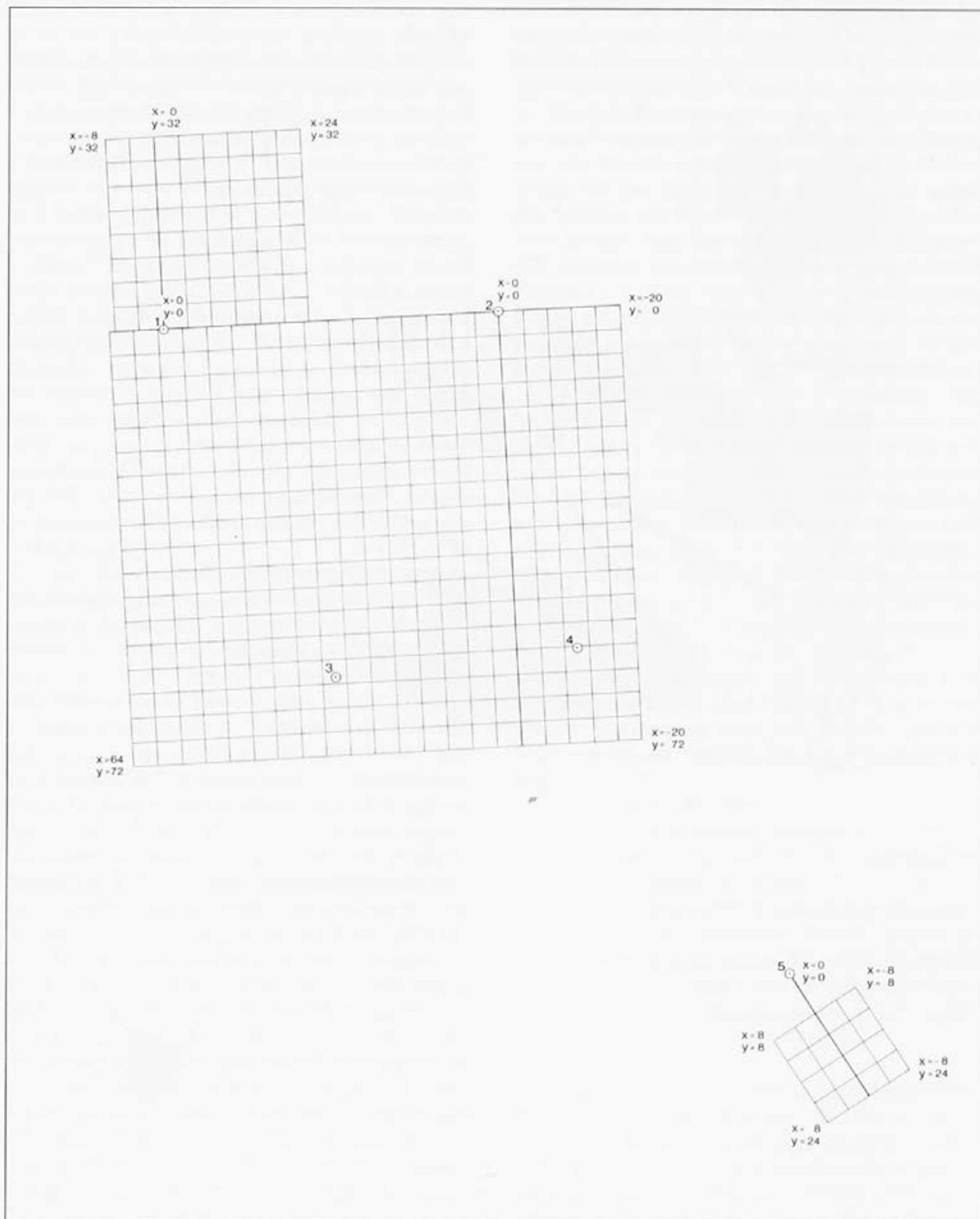
Uvod

- 1977 spodnja cerkev, mala poznoantična stavba, sonda 2-7.
- 1978 prazgodovinska hiša A, velika poznoantična stavba, stolp 1, sonda 8.

Rand den spätantiken Gebäuden bis auf einige Meter. Zum Teil wurde auch die obere Kirche beschädigt. Das Maß schien überschritten, so daß die zuständige Aufsichtsbehörde endlich aus ihrer Teilnahmslosigkeit erwachte. Nach langwierigen Bestrebungen des Amtes für Denkmal- und Naturschutz aus Novo mesto und dessen Konser-

Sl. 10: Koordinatni sistem. M. 1:1000.

Abb. 10: Koordinatensystem.

1979 prazgodovinske hiše B-E, velika poznoantična stavba, baptisterij, stolp 2, apnenice 1-4, poznosrednjeveška stavba.

Po končanih raziskavah se je seveda znova z vso ostrino zastavilo vprašanje, kako zavreti dela v kamnolomu. Pogajanja niso bila lahka, saj so lokalni interesi vseskozi prevladovali nad argumentiranim dokazovanjem, da se z eksploatacijo kamna uničuje prvorazredni kulturni spomenik. Kljub temu, da je bilo že leta 1978 določeno, do kod se sme kamnolom širiti, ta sklep ni bil spoštovan. Do leta 1982 se je njegov rob približal poznoantičnim objektom na vsega nekaj metrov. Delno je bila poškodovana tudi zgornja cerkev. To je bilo, kot kaže, dovolj, da so se končno zganile tudi ustrezne inšpekcijske službe. Po dolgotrajnem prizadevanju Zavoda za varstvo naravne in kulturne dediščine iz Novega mesta in njegovega konservatorja Danila Breščaka je bila leta 1983 izdana odločba o prepovedi eksploatacije kamna v kamnolomu nasproti vasi Grm. Dela so bila ustavljena, cena za to pa je bila razmeroma visoka: grda rana v pobočju Kučarja in deloma uničene arheološke ostaline na njegovem severnem vrhu.

vators Danilo Breščak wurde 1983 ein Erlaß herausgegeben über das Verbot des Gesteinabbaus im Steinbruch gegenüber dem Dorf Grm. Die Arbeiten wurden zwar eingestellt, aber der Preis dafür war ziemlich hoch: eine häßliche Wunde am Kučar-Hang und teils zerstörte archäologische Überreste auf seinem Nordgipfel.

MERSKI SISTEM

Pred zaščitnim izkopavanjem je bil severni vrh Kučarja geodetsko izmerjen, postavljenih pa je bilo tudi pet fiksnih merskih točk. Skozi merski točki 1 in 2 je bila najprej potegnjena linija, s katero smo plato razdelili na dva dela. Za prostor severno od te linije smo postavili izhodišče koordinatnega sistema na mersko točko 1, za prostor južno od linije pa na mersko točko 2. Tako smo dobili sicer dva diametralno postavljena koordinatna sistema, ki pa sta imela kljub temu x os na isti liniji (*sl. 10*). Posamezni kvadranti so bili veliki 4 x 4 m. Vse višine na platu so bile merjene od merske točke 2, ki leži 203,32 m nad morjem.

Objekt na sedlu je imel zaradi oddaljenosti ločen koordinatni sistem, vendar prav tako s kvadrantno mrežo 4 x 4 m (*sl. 10*). Višine so bile merjene od merske točke 5 (193,38 m nad morjem).

VERMESSUNGSSYSTEM

Vor den Rettungsgrabungen wurde der Kučar-Nordgipfel geodätisch vermessen, es wurden auch fünf Meßpunkte fixiert. Durch die Punkte 1 und 2 wurde zunächst eine Linie gezogen, womit wir das Plateau in zwei Teile teilten. Für den Bereich nördlich dieser Linie legten wir den Ausgangspunkt des Koordinatensystems auf Punkt 1, für den Bereich südlich der Linie auf Punkt 2. So erhielten wir zwar zwei diametral gegenübergestellte Koordinatensysteme, die allerdings die x-Achse dennoch auf derselben Linie hatten (*Abb. 10*). Die einzelnen Quadrate waren 4 m x 4 m groß. Alle Höhen auf dem Plateau wurden von Punkt 2 gemessen, der 203,32 m über dem Meeresspiegel liegt.

Das Gebäude auf dem Sattel hatte aufgrund seiner Entfernung ein eigenes Koordinatensystem, jedoch desgleichen mit einem Quadratnetz von 4 m x 4 m (*Abb. 10*). Die Höhen wurden von Punkt 5 gemessen (193,38 m über dem Meeresspiegel).

SONDE

Leta 1976, 1977 in 1978 smo na več predelih platoja izkopali 8 sond (sl. 9). S tem raziskovalnim posegom smo namreč želeli doseči dvoje: prvič, morali smo preveriti, če so vmesni prostori med poznoantičnimi stavbami resnično brez arhitekturnih ostalin; in drugič, ugotoviti smo želeli strukturo plasti na robu platoja.

SONDA 1

Lega: Da bi spoznali, kakšna je struktura platoja, na katerem se širi poznoantični stavbni kompleks, smo sondo postavili tako, da je pravokotno sekala nasip. V notranjost platoja je segala 10 m in po pobočju 9 m. Široka je bila 2 m (sl. 9). Vrednosti x naraščajo proti zahodu, vrednosti y pa proti severu. Vse višine so bile merjene od merske točke 2, ki ima izračunano absolutno nadmorsko višino (203,32 m).

Terenski izvidi: Za ponazoritev dogajanj na tem predelu naselja smo uporabili severni profil (pril. 2). Izkop sonde je pokazal, da so plasti na platoju jasne in maloštevilne. Ker je Kučar iz apnenca, smo na dnu sonde skoraj po vsej njeni dolžini naleteli na naravno skalo. Nad njo se vleče plast rumene ilovice, ki je ponekod debela tudi do 70 cm in v kateri ni bilo nobenih kulturnih ostalin. Gre torej za sterilno ilovico, ki je nastala s preperevanjem skal.

Na to prvotno osnovo hriba je naložena plast rdečerrjave zemlje (kulturna plast 1). Pričenja se pri $x=6,8$, nato pa ji lahko sledimo vse do zahodnega roba sonde pri $x=19$. V povprečju je debela 40 cm. V njej je bilo razmeroma malo najdb, vendar pa drobci hišnega ometa in oglja ter fragmenti keramike nedvomno govore, da je nastala v prazgodovinskem času. Struktura plasti je skozi vso debelino enotna, saj nismo v njej odkrili nobenih sledov hodnih oziroma bivalnih površin. Izjema sta pravzaprav le dve luknji za

SCHNITTE

In den Jahren 1976, 1977 und 1978 wurden in mehreren Plateau-Abschnitten 8 Schnitte gelegt (Abb. 9). Mit diesem Forschungseingriff suchten wir nämlich zweierlei zu erreichen: erstens, wir mußten überprüfen, ob die Zwischenräume zwischen den spätantiken Gebäuden in der Tat keine architektonischen Überreste bargen; und zweitens, wir wollten die Struktur der Schichten am Rande des Plateaus feststellen.

SCHNITT 1

Lage: Um die Struktur des Plateaus zu ermitteln, auf dem sich der spätantike Gebäudekomplex erstreckt, wurde der Schnitt so gelegt, daß er rechtwinklig die Aufschüttung durchschneidet. In den Innenbereich des Plateaus reichte er 10 m und an der Böschung entlang 9 m. Er war 2 m breit (Abb. 9). Die x-Werte wachsen gegen Westen an, die y-Werte gegen Norden. Alle Höhen wurden von Punkt 2 vermessen, dessen absolute Höhe über dem Meeresspiegel (203,32 m) berechnet ist.

Befunde: Die Befunde in diesem Siedlungsbereich veranschaulicht das Nordprofil (Beil. 2). Die Schnittlegung hat ergeben, daß die Schichten auf dem Plateau deutlich hervortreten, ihre Zahl aber gering ist. Da der Kučar aus Kalk besteht, sind wir auf dem Grund des Schnittes nahezu in seiner ganzen Länge auf natürlichen Felsen gestoßen. Darüber erstreckt sich eine gelbe Lehmschicht, die mancherorts auch bis zu 70 cm dick ist und die keine Fundstücke enthält. Es handelt sich also um sterilen Lehm, der durch den Verwitterungsprozeß der Felsen entstanden ist.

Auf dieser ursprünglichen Grundlage des Hügels liegt eine rotbraune Erdschicht (Kultur-schicht 1). Sie beginnt bei $x = 6,8$, dann können wir sie bis zum Westrand des Schnittes bei $x = 19$ verfolgen. Im Durchschnitt ist sie 40 cm dick. Sie enthielt verhältnismäßig wenig Funde, doch

stojki, ki sta segali čez 20 cm globoko in katerih okrogla obrisa smo registrirali tako v plasti rdečerrjave zemlje kot tudi v sterilni ilovici pod njo (*pril. 2 B*). Kronološki odnos teh dveh gradbenih elementov in plasti rdečerrjave zemlje ni povsem jasen. Morebiti so sočasni, vendar pa moramo dopustiti možnost, da sta bili obe bruni zabiti v tla tudi v eni od kasnejših poselitvenih faz.

Pri $x=11,5$ smo s sondo presekali 80 cm širok kamnit zid, katerega temelj je bil vkopan v plast rdečerrjave zemlje (glej *pril. 2 A*). Za njegovo gradnjo so uporabili kamne različnih velikosti. Večje so vgradili v obe fronti zidu, medtem ko je bila njegova notranjost zapolnjena z manjšimi lomljeni in drobirjem (*pril. 2 C*). Izkop sonde je pokazal, da je bil na ta, lahko bi rekli obodni zid, pravokotno prislonjen še en prečen, ki pa je bil dolg le en meter. Zgrajen je bil enako in je očitno služil kot podpornik glavnemu zidu, da ne bi le-ta zdrsnil po pobočju.

Zid je imel v vertikalni smeri ohranjene le tri vrste kamnov (*sl. 11*). Ko smo ga presekali, smo ugotovili, da je bil zgrajen v suhi tehniki, torej brez maltne vezave. Vendar pa smo našli drobce malte v zemljenem polnilu, prav tako pa se je kos malte (premer 5 cm) držal tudi enega od vrhnjih kamnov. Zid je zanesljivo najmlajši gradbeni element, ki smo ga raziskali s sondo. V profilu se zelo dobro vidi, da je bil vkopan v plast rdečerrjave zemlje. Ko se je podrl, so se njegove ruševine večidel ustavile pred naravnimi skalami na skrajnem zahodnem koncu sonde (med $x=16$ in $x=19$).

Nad ruševinami in med temeljnimi kamni zidu je v profilu dobro vidna še ena kulturna plast (kulturna plast 2), v kateri smo našli največ keramičnih najdb. Ležale so razpršene, nekoliko več jih je bilo opaziti le v kotanji na skrajnem zahodnem

Sl. 11: Sonda 1. Notranja fronta poznoantičnega zidu.

Abb. 11: Schnitt 1. Innenfront der spätantiken Mauer.

deuten die Hausverputz- und Holzkohlen-Bruchstücke und die Keramikfragmente auf deren Entstehung in der Eisenzeit. Die Struktur der Schicht ist in ihrer ganzen Dicke einheitlich, denn wir haben darin keine Spuren von Geh- bzw. Wohnniveaus entdeckt. Eine Ausnahme bilden eigentlich nur zwei Pfostenlöcher, die über 20 cm tief eingegraben waren und deren runde Umrisse wir sowohl in der rotbraunen Erdschicht als auch in der darunterliegenden sterilen Lehm-schicht erkennen konnten (*Beil. 2 B*). Die chronologische Beziehung zwischen diesen zwei Bauelementen und der rotbraunen Erdschicht ist nicht völlig klar. Vielleicht sind sie zur selben Zeit entstanden, doch müssen wir die Möglichkeit einräumen, daß beide Balken auch in einer der späteren eisenzeitlichen Besiedlungsphasen in den Boden eingeschlagen wurden.

Bei $x = 11,5$ haben wir mit dem Schnitt eine 80 cm breite Steinmauer durchgeschnitten, deren Fundament in der rotbraunen Erdschicht eingegraben war (*siehe Beil. 2 A*). Für dessen Errichtung wurden Steine verschiedenster Größe gebraucht. Die größeren wurden in beide Mauerfronten eingemauert, während das Innere mit kleineren Bruchsteinen und Splintern aufgefüllt war (*Beil. 2 C*). Rechtwinklig an diese Mauer, die höchstwahrscheinlich eine Befestigungsmauer darstellt, war, wie die Schnittlegung ergeben hat, noch eine Quermauer angelehnt, die allerdings nur einen Meter lang war. Sie wurde auf dieselbe Weise errichtet und diente offensichtlich als Stütze der Hauptmauer, damit sie nicht die Böschung hinuntergleiten würde.

Von der Hauptmauer waren in vertikaler Richtung nur drei Steinreihen (*Abb. 11*) erhalten. Ein Schnitt durch die Mauer ergab, daß sie in Trockentechnik errichtet war, also ohne Mörtel als Bindemittel. Allerdings haben wir Mörtelbrocken in der Erdfüllung gefunden, ebenso haftete ein Mörtelstück (Durchmesser 5 cm) an einem der oberen Steine. Die Mauer ist zweifellos das jüngste Bauelement, das wir mit diesem Schnitt untersucht haben. Wie wir aus dem Profil ersuchen können, war sie in die rotbraune Erdschicht eingegraben. Als sie zerfiel, blieb ihr Versturz größtenteils vor natürlichen Felsen am äußersten westlichen Ende des Schnittes (zwischen $x = 16$ und $x = 19$) stehen.

Oberhalb des Versturzes und zwischen den Fundamentsteinen ist im Profil noch eine Kulturschicht deutlich zu erkennen (Kulturschicht 2), worin wir die meisten Keramikfunde entdeckt haben. Sie lagen verstreut, etwas mehr davon gab es nur im Becken am äußersten westlichen Ende

koncu sonde, kjer so se črepinje prav tako kot ruševine zidu zaustavile pred tamkajšnjimi skalami.

Časovna opredelitev: Izkop sonde 1 je pokazal, da lahko na platoju razlikujemo le dve kulturni plasti. Prvo predstavlja rdečerjava zemlja, ki je bila naložena na raščena tla hriba. Razteza se med linijama $x=6,8$ in $x=19$. Nad njo leži druga plast. Ta je nastala šele potem, ko je bilo železno-dobno naselje že opuščeno.

Najdbe iz plasti rdečerjave zemlje (kulturna plast 1) so bile skromne in netipične (*t. 1: 1-3*), zato je časovno ožje ne moremo opredeliti. Gotovo je le to, da je plast nastala v železni dobi.

Vsebina kulturne plasti 2, to je temnorjave zemlje, pa je heterogena (*t. 1: 4-18; 2: 1-17*). V njej se pojavljajo tako prazgodovinske kot tudi poznoantične najdbe (npr. *t. 2: 8-10, 16, 17*). Med prazgodovinskimi gradivom so nekateri kosi stari (npr. *t. 1: 16, 18*), saj sodijo na začetek halštatskega obdobja (Dular 1982, 76; Teržan 1990, 41 s). Vendar pa se vmes pojavljajo tudi mlajše oblike. Kot primer naj navedemo le fragment ustja reoksidacijsko žganega ciborija (*t. 2: 3*), ki sodi v zvrst posodja, kakršno je bilo v uporabi predvsem v kačastem in certoškem horizontu (Dular 1982, 50 ss).

Na koncu nam ostane še kronološka opredelitev zidu. Glede na to, da je bil vkopan v plast rdečerjave zemlje, je zanesljivo mlajši od železne dobe, kar potrjujejo tudi ostanki malte na enem od njegovih kamnov. Ker smo nanj naleteli tudi ob stolpu 1 in ob narteksu spodnje cerkve, kjer se spaja s tamkajšnjimi zidovi, ga smemo z vso upravičenostjo označiti kot temelj obodne konstrukcije, ki je v pozni antiki obdajala naselje.

des Schnittes, wo die Scherben ebenso wie der Versturz vor den dortigen Felsen stehengeblieben sind.

Zeitbestimmung: Auf dem Plateau können wir, wie der Aushub von Schnitt 1 gezeigt hat, nur zwei Kulturschichten unterscheiden. Die erste bildet eine rotbraune Erdschicht, die sich auf gewachsenem Boden des Hügels befindet. Sie erstreckt sich zwischen den Linien $x = 6,8$ und $x = 19$. Darüber liegt die zweite Schicht. Diese entstand erst, nachdem die eisenzeitliche Siedlung schon zerfallen war.

Die Funde aus der rotbraunen Erdschicht (Kulturschicht 1) waren bescheiden und nicht typisch (*Taf. 1: 1-3*), deswegen sind sie zeitlich nicht näher zu bestimmen. Gewiß ist nur, daß die Schicht in der Eisenzeit entstanden ist.

Der Inhalt von Kulturschicht 2, der dunkelbraunen Erde, ist indes heterogen (*Taf. 1: 4-18; 2: 1-17*). Darin befinden sich sowohl eisenzeitliche als auch spätantike Funde (z.B. *Taf. 2: 8-10, 16-17*). Unter dem eisenzeitlichen Material sind einige Stücke alt (z.B. *Taf. 1: 16, 18*), denn sie stammen vom Beginn der Hallstattzeit (Dular 1982, 76; Teržan 1990, 41 f.). Doch treten darunter auch jüngere Formen auf, wie z.B. das Randfragment eines reoxydiert gebrannten Ziboriums (*Taf. 2: 3*), das zu den Gefäßarten zählt, wie sie vor allem im Schlangens- und Certosafibeln-Horizont in Gebrauch waren (Dular 1982, 50 ff.).

Zur chronologischen Bestimmung der Mauer ist zu sagen, daß sie aufgrund ihrer Eingrabung in die rotbraune Erdschicht zweifellos jünger ist als die Eisenzeit, was auch die Mörtelreste auf einem ihrer Steine bestätigen. Da wir auch an Turm 1 und am Narthex der unteren Kirche, wo er sich mit der dortigen Mauer verbindet, darauf gestoßen sind, dürfen wir ihn mit Recht als Fundament der Umfassungsanlage bezeichnen, die in der Spätantike die Siedlung umgab.

SONDA 2

Lega: Sonda je potekala prečno čez naselbinski plato in sicer tako, da je sekala prostor med obema cerkvama in stanovanjskim predelom. Dolga je bila 46 m in široka 1 m (*sl. 9*). Vrednosti x naraščajo od severovzhoda proti jugozahodu.

SCHNITT 2

Lage: Der Schnitt verlief quer durch das Siedlungsplateau, und zwar so, daß er den Bereich zwischen den beiden Kirchen und dem Wohnviertel durchschnitt. Er war 46 m lang und 1 m breit (*Abb. 9*). Die x -Werte steigen von Nordost nach Südwest.

Terenski izvidi: Izkop sonde je pokazal, da je na sredini platoja le ena kulturna plast. Pod tankim slojem gozdnega humusa se namreč vleče temnorjava zemlja, ki je v povprečju debela 20 cm. Pod to kulturno plastjo (vsebovala je v glavnem fragmente keramike), se nadaljuje rumena ilovica, ki je že sterilna. V skrajnem severovzhodnem koncu sonde smo trčili na razmetano kamenje, ki je očitno ostanek ruševin tamkajšnjih poznoantičnih stavb (male stavbe in baptisterija). Sicer pa smo po celi dolžini sonde na več mestih zadeli tudi na naravno skalo, ki je nekajkrat segala skoraj do površine.

Na jugozahodnem koncu sonde smo pri $x=34$ odkrili kup polkrožno zloženih kamnov. Kasneje se je izkazalo, da je to zid apnenice 1. Njena notranjost je bila zapolnjena s peskom, temnorjavo zemljo in večjimi kosi apna. Še nekoliko južneje (pri $x=41,5$) se je v sondi pojavil še en zid. Da bi ugotovili njegov potek, smo sondo nekoliko razširili. Izkop je pokazal, da smo na robu naselbinskega platoja zadeli na temelje pravokotne stavbe, ki je imela 65 cm debele, z malto vezane zidove. Stavbo smo poimenovali stolp 2. Natančneje sta oba objekta opisana v okviru poznoantičnega naselbinskega kompleksa (glej str. 125 in 133).

Časovna opredelitev: Kot že rečeno, so bile najdbe v sondi 2 redke. To velja še posebej za odsek med $x=0$ in $x=24$, ki je bil pravzaprav prazen, medtem ko je bil prostor okoli apnenice in stolpa z najdbami izdatnejši. To dejstvo ne preseneča, saj ležita oba objekta na robu platoja, kjer je bila tudi plast temnorjave zemlje debelejša. Vsebinske edine kulturne plasti kronološko ni enotna. V njej sicer prevladuje železnodobna lončenina, vendar pa so vmes tudi poznoantični (t. 4: 14-16) in celo recentni kosi (t. 4: 17).

Befunde: In der Mitte des Plateaus befand sich, wie der Aushub des Schnittes ergeben hat, nur eine Kulturschicht. Unter einer dünnen Waldhumusschicht liegt nämlich dunkelbraune Erde, die im Durchschnitt 20 cm dick ist. Unter dieser Kulturschicht (sie enthielt hauptsächlich Keramikfunde) erstreckt sich gelber Lehm, der schon steril ist. Am äußersten Nordostrand des Schnittes stießen wir auf durcheinander liegende Steine, die offensichtlich die Versturzreste der dortigen spätantiken Gebäude darstellen (kleines Gebäude und Baptisterium). Sonst sind wir auf der ganzen Schnittlänge an mehreren Stellen auch auf natürlichen Felsen gestoßen, der einige Male fast bis zur Oberfläche reichte.

Am Südwestrand des Schnittes entdeckten wir bei $x = 34$ einen Haufen halbkreisförmig angeordneter Steine. Es handelt sich, wie sich später herausstellte, um die Mauer des Kalkbrennofens 1. Das Innere des Ofens war angefüllt mit Sand, dunkelbrauner Erde und größeren Kalkbrocken. Noch etwas südlicher davon (bei $x = 41,5$) trat in dem Schnitt noch eine Mauer zum Vorschein. Um ihren Verlauf zu bestimmen, wurde der Schnitt ein wenig erweitert. Die Ausgrabung hat ergeben, daß wir am Rand des Siedlungsplateaus auf das Fundament eines rechteckigen Gebäudes gestoßen sind, das 65 cm starke, mit Mörtel gebundene Mauern hatte. Das Gebäude wurde als Turm 2 bezeichnet. Genauer werden beide Objekte im Rahmen des spätantiken Siedlungskomplexes (siehe S. 125 und 133) beschrieben.

Zeitbestimmung: Wie gesagt, kamen Funde in Schnitt 2 nur selten vor. Das gilt insbesondere für den Abschnitt $x = 0$ und $x = 24$, der eigentlich leer war, während der Bereich um den Kalkbrennofen und den Turm reicher an Funden war. Diese Tatsache ist keineswegs überraschend, denn beide Objekte liegen am Rand des Plateaus, wo auch die dunkelbraune Erdschicht dicker war. Der Inhalt der einzigen Kulturschicht ist chronologisch nicht einheitlich. Darin ist zwar die eisenzeitliche Keramik vorherrschend, doch befinden sich darunter auch spätantike (Taf. 4: 14-16) und sogar rezente Stücke (Taf. 4: 17).

SONDA 3

Lega: Tudi sonda 3 je bila zakoličena čez naselbinski plato, in sicer tako, da je presekal prostor med obema cerkvama in stanovanjskim predelom. Dolga je bila 32 m in široka 1 m (*sl. 9*). Vrednosti x naraščajo od severovzhoda proti jugozahodu.

Terenski izvidi: Struktura plasti v sondi 3 je enaka tisti, ki smo jo ugotovili v sondi 2. Na prostoru med $x=0$ in $x=12$ se je namreč takoj pod tanko plastjo humusa, ki je bil debel v povprečju 5 cm, nadaljevala temnorjava zemlja, ki je nato brez izrazitega prehoda prešla v zbito rumeno ilovico.

Med $x=12$ in $x=21$ so se v sondi pojavile naravne skale. Ponekod so segale do površine, sicer pa jih je prekrival le gozdni humus. Med $x=21$ in $x=32$ pa je situacija zopet takšna, kot je bila na začetku sonde. Pod humusom se je namreč vlekla plast temnorjave zemlje, pod njo pa je bila sterilna rumena ilovica. Prehod med obema plastema je bil tudi tu brez ostre meje.

Pri $x=30,5$, torej na skrajnem jugozahodnem koncu sonde, smo zadeli na kup manjših kamnov (velikost do 15 cm), ki so ležali v eni vrsti tesno drug ob drugem. Glede na njihovo lego na samem robu naselbinskega platoja, jih lahko z dokajšnjo verjetnostjo označimo kot ostanek temeljev zidu, ki je v pozni antiki obdajal naselje.

Časovna opredelitev: V sondi smo našli zelo malo najdb. V glavnem so ležale v temnorjavi zemlji med $x=24$ in $x=32$, torej na prostoru, ki je najbližje robu naselbinskega platoja. Datiranje edine kulturne plasti (temnorjave zemlje) je težko, saj smo v njej našli le take najdbe, ki imajo daljši časovni razpon (*t. 5: 1-5*). Sodeč po podatkih iz sonde 2, ki je bila z najdbami izdatnejša, je plast temnorjave zemlje nastala šele potem, ko je bilo železnodobno naselje na Kučarju že zapuščeno.

SCHNITT 3

Lage: Auch Schnitt 3 verlief durch das Siedlungsplateau, und zwar so, daß er den Bereich zwischen den beiden Kirchen und dem Wohnviertel durchschnitt. Er war 32 m lang und 1 m breit (*Abb. 9*). Die x -Werte wachsen an von Nordosten nach Südwesten.

Befunde: Die Schichtstruktur in Schnitt 3 gleicht derjenigen, die in Schnitt 2 festgestellt wurde. Im Bereich zwischen $x = 0$ und $x = 12$ lag nämlich gleich unter einer dünnen Humusschicht, die im Durchschnitt 5 cm dick war, dunkelbraune Erde, die dann ohne ausgeprägten Übergang in harten gelben Lehm überging.

Zwischen $x = 12$ und $x = 21$ traten im Schnitt natürliche Felsen in Erscheinung. Mancherorts reichten sie bis zur Oberfläche, sonst waren sie nur mit Waldhumus bedeckt. Zwischen $x = 21$ und $x = 32$ ist die Situation vergleichbar mit der am Anfang des Schnittes. Unter dem Humus zog sich nämlich eine dunkelbraune Erdschicht und darunter lag steriler gelber Lehm. Der Übergang zwischen beiden Schichten wies auch hier keine scharfe Grenze auf.

Bei $x = 30,5$, also am äußersten Südwestrand des Schnittes, stießen wir auf einen Haufen kleinerer Steine (Größe bis 15 cm), die in einer Reihe dicht nebeneinanderlagen. Im Hinblick auf ihre Lage am Rand des Siedlungsplateaus können wir sie mit ziemlicher Gewißheit als Fundamentreste der Mauer bezeichnen, die in der Spätantike die Siedlung umgab.

Zeitbestimmung: In dem Schnitt wurden nur sehr wenige Funde entdeckt. Sie befanden sich hauptsächlich in der dunkelbraunen Erde zwischen $x = 24$ und $x = 32$, also in einem dem Rand des Siedlungsplateaus nächstgelegenen Bereich. Die Datierung der einzigen Kulturschicht (dunkelbraune Erde) ist sehr schwer, weil wir darin nur auf solche Funde gestoßen sind, die eine längere Zeitspanne haben (*Taf. 5: 1-5*). Den Angaben aus Schnitt 2 nach zu urteilen, der ertragreicher an Funden war, entstand die dunkelbraune Erdschicht erst, als die eisenzeitliche Siedlung auf dem Kučar schon verfallen war.

SONDA 4

Lega: Sonda 4 je potekala poševno čez prostor, ki ga na vzhodu omejuje zgornja cerkev, na jugu spodnja cerkev, na zahodu pa sonda 1. Dolga je bila 15 m in široka 1 m (sl. 9). Vrednosti x naraščajo od severovzhoda proti jugozahodu.

Terenski izvidi: Sonda je dala boren rezultat. Med $x=0$ in $x=5,7$ smo namreč takoj pod tanko plastjo gozdnega humusa zadeli na naravno skalo, ki se je pojavljala tudi med $x=9$ in $x=12$. Na ostalih mestih se je pod humusom pokazala najprej temnorjava zemlja (debelina plasti je znašala v povprečju 30 cm), njej pa je sledila rumena sterilna ilovica.

Najdbe: Sonda je bila pravzaprav brez najdb. Omenimo lahko le nekaj netipičnih fragmentov prazgodovinske in poznoantične keramike, ki so ležali v humusu in v plasti temnorjave zemlje.

SONDA 5

Lega: Sonda 5 je bila postavljena severovzhodno od poznoantičnega stanovanjskega predela, in sicer tako, da je njen del segal tudi čez rob naselbinskega platoja. Dolga je bila 29 m in široka 1 m (sl. 9). Vrednosti x naraščajo od jugozahoda proti severovzhodu.

Terenski izvidi: Izkop sonde ni pokazal pomembnejših rezultatov. V profilu se je namreč v celoti ponovila situacija, ki smo jo ugotovili tudi na drugih predelih platoja. Pod površino je bila namreč najprej tenka plast gozdnega humusa, ki je brez izrazitega prehoda prešla v temnorjavo zemljo. Pod to edino kulturno plastjo se je vlekla sterilna rumena ilovica. Naravnih skal v sondi, razen na enem mestu (pri $x=9$), nismo odkrili.

Kot že rečeno, smo sondo zakoličili tako, da je segla tudi na pobočje platoja. Na njenem skrajnem severovzhodnem koncu smo pri $x=26$ zadeli na temelj 1 m širokega obodnega zidu poznoantičnega naselja, ki je bil zgrajen na enak način, kot v sondah 1 in 3. Za njegovo gradnjo so uporabili manjše kamne (velikost do 20 x 35 cm), ki med seboj niso bili vezani z malto. Od temeljnega zidu sta se ohranili druga nad drugo

SCHNITT 4

Lage: Schnitt 4 verlief schräg durch den Bereich, der im Osten durch die obere Kirche, im Süden durch die untere Kirche und im Westen durch Schnitt 1 abgegrenzt wird. Er war 15 m lang und 1 m breit (Abb. 9). Die x -Werte steigen von Nordosten nach Südwesten.

Befunde: Der Schnitt erbrachte ein kärgliches Ergebnis. Zwischen $x = 0$ und $x = 5,7$ stießen wir nämlich gleich unter der dünnen Waldhumusschicht auf natürlichen Felsen, der auch zwischen $x = 9$ und $x = 12$ zutage trat. An den übrigen Stellen kam unter dem Humus zunächst dunkelbraune Erde (die Dicke der Schicht betrug durchschnittlich 30 cm) zum Vorschein, darunter lag indes steriler gelber Lehm.

Funde: Der Schnitt war eigentlich fundleer. Zu erwähnen sind nur einige untypische Fragmente eisenzeitlicher und spätantiker Keramik, die im Humus und in der dunkelbraunen Erdschicht lagen.

SCHNITT 5

Lage: Schnitt 5 wurde nordöstlich des spätantiken Wohnviertels angelegt, und zwar so, daß ein Teil davon auch über den Rand des Siedlungsplateaus reichte. Er war 29 m lang und 1 m breit (Abb. 9). Die x -Werte stiegen von Südwesten nach Nordosten.

Befunde: Der Aushub des Schnittes erbrachte keine nennenswerten Resultate. Im Profil wiederholte sich nämlich gänzlich die Situation, die wir auch in anderen Bereichen des Plateaus feststellten. Unter der Oberfläche lag nämlich eine dünne Waldhumusschicht, die ohne ausgeprägten Übergang in dunkelbraune Erde überging. Unter dieser einzigen Kulturschicht zog sich steriler gelber Lehm. Natürliche Felsen, außer an einer Stelle (bei $x = 9$), wurden nicht entdeckt.

Der Schnitt wurde bekanntlich so angelegt, daß er auch in den Hang des Plateaus reichte. An seinem äußersten Nordostrand stießen wir bei $x = 26$ auf das Fundament der 1 m starken Befestigungsmauer der spätantiken Siedlung, das auf dieselbe Weise gebaut war wie in den Schnitten 1 und 3. Zu dessen Errichtung dienten kleinere Steine (Größe bis 20 x 35 cm), die nicht mit Mörtel

le dve vrsti kamnov. Tičali so v temnorjavi zemlji, prekrivala pa jih je 20 cm debela plast gozdnega humusa.

Časovna opredelitev: Vsebina edine kulturne plasti (temnorjave zemlje) je heterogena. V njej je sicer prevladovala železnodobna keramika, vendar pa so se vmes pojavljali tudi poznoantični kosi. Med njimi velja omeniti opeko in dva kovinska predmeta, to je železno kladivo in železen obroč (t. 5: 16,17).

SONDA 6

Lega: S sondo 6 smo raziskali prostor vzhodno od poznoantične hiše A. Dolga je bila 10 m in široka 1 m (sl. 9). Vrednosti x naraščajo od vzhoda proti zahodu.

Terenski izvidi: Izkop sonde ni prinesel zadovoljivih rezultatov, saj se je v njeni vzhodni polovici takoj pod humusom pojavila rumena sterilna ilovica. Preostali del sonde so prekrivale raščene skale. Globina izkopa v povprečju ni presegala 40 cm.

Najdbe: V sondi ni bilo nobenih najdb.

SONDA 7

Lega: Sonda 7 je sekala plato, ki se širi severno od spodnje cerkve. Zakoličena je bila blizu roba kamnoloma, saj smo želeli raziskati prostor, ki je bil najbolj ogrožen. Dolga je bila 20 m in široka 1 m (sl. 9). Vrednosti x naraščajo od severozahoda proti jugovzhodu.

Terenski izvidi: Izkop je pokazal, da imamo tudi na tem predelu naselja enako stratigrafsko situacijo, kot smo jo ugotovili v drugih sondah. Pod gozdnim humusom se je namreč pojavila le ena kulturna plast. To je bila temnorjava zemlja, debela v povprečju 40 cm, ki je ležala na rumeni sterilni ilovici. Na skrajnem zahodnem koncu sonde smo že tik pod površino naleteli na raščene skale.

verbunden waren. Von der Fundamentmauer sind übereinanderliegend nur zwei Steinreihen erhalten. Sie steckten in dunkelbrauner Erde und waren von einer 20 cm dicken Waldhumusschicht bedeckt.

Zeitbestimmung: Der Inhalt der einzigen Kulturschicht (der dunkelbraunen Erde) war heterogen. Darin war die eisenzeitliche Keramik zwar vorherrschend, jedoch kamen darunter auch spätantike Stücke vor, wovon Ziegel und zwei Metallgegenstände, ein Eisenhammer und ein Eisenring (Taf. 5: 16,17), erwähnenswert sind.

SCHNITT 6

Lage: Mit Schnitt 6 wurde der Bereich östlich des kleinen spätantiken Gebäudes erforscht. Er war 10 m lang und 1 m breit (Abb. 9). Die x-Werte stiegen von Osten nach Westen.

Befunde: Die Schnittlegung ergab keine zufriedenstellenden Resultate, weil in der östlichen Schnitthälfte gleich unter dem Humus steriler gelber Lehm zum Vorschein trat. Der übrige Teil des Schnittes wurde von gewachsenen Felsen bedeckt. Die Schnitttiefe war durchschnittlich nicht größer als 40 cm.

Funde: Im Schnitt gab es keine Funde.

SCHNITT 7

Lage: Schnitt 7 durchschnitt das Plateau, das sich nördlich der unteren Kirche erstreckt. Er wurde in der Nähe des Steinbruchrandes angelegt, denn wir wollten den Bereich untersuchen, der am meisten gefährdet war. Er war 20 m lang und 1 m breit (Abb. 9). Die x-Werte wachsen von Nordwesten nach Südosten.

Befunde: Der Schnitt hat gezeigt, daß auch in diesem Siedlungsbereich dieselbe stratigraphische Situation vorliegt, wie sie in den anderen Schnitten festgestellt wurde. Unter dem Waldhumus befand sich nämlich nur eine Kulturschicht. Das war dunkelbraune, im Durchschnitt 40 cm dicke Erde, die auf sterilem gelben Lehm lag. Am äußersten Westrand des Schnittes stie-

Pri $x=18$, torej na skrajnem jugovzhodnem koncu sonde, smo presekali 45 cm širok suh zid, ki je bil zgrajen iz dveh vrst različno velikih kamnov. Ko smo prostor raziskali v celoti, se je pokazalo, da so kamni del vzhodne stene prazgodovinske hiše A, ki jo obravnavamo v posebnem poglavju (glej str. 33).

Časovna opredelitev: Najdbe v plasti temno-rjave zemlje (kulturna plast 2) časovno niso enotne. Večina jih res pripada železni dobi, vendar pa se vmes pojavljajo tudi poznoantični kosi (t. 6: 7,13,14).

SONDA 8

Lega: Sonda 8 smo zakoličili na severnem delu naselbinskega platoja, in sicer ob robu kvadrantov 3-5, torej vzporedno z linijo $y=24$. Dolga je bila 9 m in široka 2 m (sl. 9). Z njo smo želeli ponovno prerezati plasti na robu platoja, da bi tako preverili podatke, ki smo jih dobili z izkopom sonde 1. Vrednosti x naraščajo od zahoda proti vzhodu.

Terenski izvidi: Za ponazoritev dogajanj bomo uporabili južni profil (sl. 12 A). Na dnu sonde se po njeni celi dolžini vleče plast sterilne rumene ilovice. Tej prvotni osnovi hriba sledi prva kulturna plast. To je rdečerjava zemlja, ki smo jo ugotovili v celi dolžini sonde. V povprečju je bila debela 50 cm, v njej pa je bilo precej fragmentov železodobne keramike in hišnega ometa. Najdbe v plasti so ležale razpršeno, nekoliko večjo koncentracijo smo opazili le nad mejo s sterilno ilovico. Površina plasti ni bila ravna, saj se je skladno s padcem terena postopoma spuščala od vzhoda proti zahodu.

Pri $x=3$ je sonda presekala ostanek suhega zidu (sl. 12 A in B). Ohranjen je bil v skromnih ostankih, vendar pa je na risbi južnega profila jasno razvidno, da so kamni tičali v plasti rdečerjave zemlje. Sočasnost najstarejše kulturne plasti in zidu je torej zanesljiva, žal pa s sondo nismo uspeli odgovoriti na vprašanje ali predstavljajo kamni ostanek konstrukcije, ki je obdajala naselje, ali pa so le temelj zidu neke prazgodovinske gradnje. Zadnja možnost je vsekakor verjetnejša.

Ben wir schon dicht unter der Oberfläche auf gewachsene Felsen.

Bei $x = 18$, also am äußersten Südostrand des Schnittes, wurde eine 45 cm starke Trockenmauer durchschnitten, die aus zwei Reihen verschieden großer Steine bestand. Als wir den Bereich vollständig untersucht hatten, stellte sich heraus, daß die Steine einen Teil der Ostwand des eisenzeitlichen Hauses A bilden, das wir in einem gesonderten Kapitel behandeln (siehe S. 33).

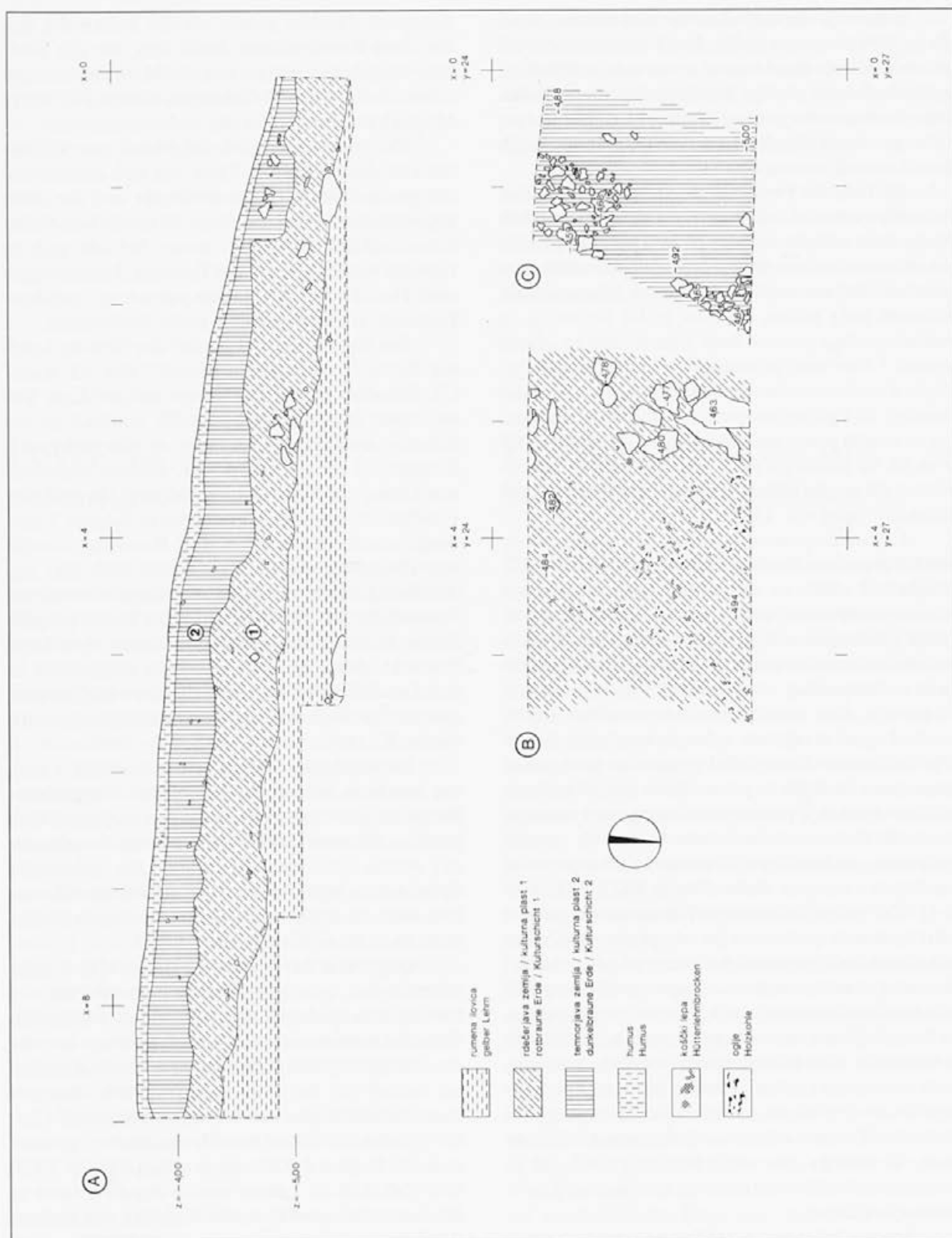
Zeitbestimmung: Die Funde in der dunkelbraunen Erdschicht (Kulturschicht 2) sind zeitlich nicht einheitlich. Die Mehrzahl davon gehört zwar in der Tat zur Eisenzeit, doch befinden sich darunter auch spätantike Stücke (Taf. 6: 7,13,14).

SCHNITT 8

Lage: Schnitt 8 wurde im Westteil des Siedlungsplateaus angelegt, und zwar am Rand der Quadranten 3-5, also parallel zur Linie $y=24$. Er war 9 m lang und 2 m breit (Abb. 9). Mit diesem Schnitt wollten wir die Schichten am Plateaurand erneut durchschneiden, um die mit Hilfe von Schnitt 1 ermittelten Angaben zu überprüfen. Die x -Werte wachsen von Westen nach Osten.

Befunde: Die Befunde veranschaulicht das Südprofil (Abb. 12 A). Am Grund des Schnittes erstreckt sich auf dessen ganzer Länge eine sterile gelbe Lehmschicht. Auf dieser primären Grundlage liegt die erste Kulturschicht. Das ist rotbraune Erde, die auf der ganzen Schnittlänge festgestellt wurde. Im Durchschnitt war sie 50 cm dick, darin befanden sich ziemlich viele Fragmente von eisenzeitlicher Keramik und Hausverputz. Die Funde in der Schicht lagen verstreut, eine etwas größere Konzentration war nur oberhalb der Grenzlinie zum sterilen Lehm zu erkennen. Die Schichtoberfläche war nicht eben, denn sie senkte sich dem Gefälle des Terrains entsprechend allmählich von Osten gegen Westen.

Bei $x = 3$ durchschnitt der Schnitt die Reste einer Trockenmauer (Abb. 12 A und B). Es waren bescheidene Reste davon erhalten, doch ist auf der Zeichnung des Südprofils deutlich zu erkennen, daß die Steine in der rotbraunen Erdschicht steckten. Die Gleichzeitigkeit der ältesten Kulturschicht und der Mauer ist demnach gewiß, leider konnte der Schnitt keine

Sl. 12: Sonda 8. A: južni profil. B: planum 5, toris železnodobnega zidu. C: planum 6, toris poznoantičnega zidu. M. 1:50.

Abb. 12: Schnitt 8. A: Südprofil. B: Planum 5, Grundriß der eisenzeitlichen Mauer. C: Planum 6, Grundriß der spätantiken Mauer.

Rdečerjavi zemlji sledi še ena kulturna plast. To je temnorjava zemlja, ki se prav tako vleče po celi dolžini sonde in ki se na vrhu zaključuje z 10 cm debelo plastjo gozdnega humusa. Tudi v tej plasti je bilo precej fragmentov keramike, hišnega ometa in oglja. Ležali so razpršeno, večjih koncentracij nismo opazili.

Pri liniji $x=1$ smo s sondo presekali ostanke še enega zidu (*sl. 12 A in C*). Ohranjeni so bili le skromni ostanki, vendar pa je iz južnega profila jasno razvidno, da so njegovo ležišče vkopali v plast rdečerjave zemlje. Zgrajen je bil iz manjših kamnov brez malte, tako da je bil po obliki in načinu gradnje povsem enak zidu, ki smo ga odkrili v sondi 1. Gre torej za ostanek obodne konstrukcije, ki je v poznoantičnem času obdajala kučarsko naselje. To ugotovitev potrjuje tudi njegova lega, saj se kamni jasno navezujejo na zid v kvadrantih 5 in 10, za katerega pa je bilo nedvomno ugotovljeno, da predstavlja poznoantično obodno konstrukcijo (glej str. 131).

Časovna opredelitev: Kot že rečeno, so se najdbe pojavljale enako intenzivno v obeh kulturnih plasteh. Ležale so razpršeno, nekoliko večjo koncentracijo smo opazili le pri dnu prve kulturne plasti (rdečerjavi zemlji). Žal nismo s sondo odkrili nobenih sledov bivalnih površin, saj je bila struktura sedimentov v obeh plasteh vseskozi enaka. Čeprav je dala sonda razmeroma veliko najdb, pa med njimi ni takšnih, ki bi imele za kronologijo izpovedno vrednost. Med gradivom se namreč pojavljajo le oblike, ki so imele daljši časovni razpon. Izjema je pravzaprav le fragment ostenja, ki je okrašen z visečo voluto (*t. 6: 19*), torej z okrasom, za katerega je znano, da se pojavlja na začetku železne dobe (Dular 1973, 551, t. 8: 2-4). Žal pa je bil omenjeni fragment najden v plasti temnorjave zemlje ob poznoantičnem obodnem zidu, zato za datiranje plasti, v kateri se sicer pojavljajo tudi kosi poznoantične opeke, nima izpovedne vrednosti. Časovna opredelitev kulturnih plasti, ki smo ju prerezali s sondo 8, je torej taka: prva kulturna plast (rdečerjava zemlja) sodi zanesljivo v železno dobo, pri čemer pa nam najdbe ne dopuščajo natančnejše časovne opredeliteve. Železnodobni so tudi ostanki suhega zidu, ki smo ga prerezali pri liniji $x=3$, saj je mogoče iz profila razbrati, da tiče kamni prav v rdečerjavi zemlji.

Druga kulturna plast (temnorjava zemlja) je seveda mlajša. Glede na najdbe, med katerimi se mešajo tako prazgodovinske črepinje kot tudi kosi poznoantične opeke, je na dlani, da je nastala šele potem, ko je bilo železnodobno naselje na Kučarju že opuščeno.

Auskunft darüber geben, ob die Steine die Reste einer Konstruktion darstellen, die die Siedlung umgab, oder ob sie nur das Mauerfundament eines eisenzeitlichen Gebäudes bilden. Die letzte Möglichkeit ist jedenfalls wahrscheinlicher.

Der rotbraunen Erde folgt noch eine Kulturschicht: dunkelbraune Erde, die sich ebenso auf der ganzen Schnittlänge erstreckt und die oben abgeschlossen wird mit einer 10 cm dicken Waldhumusschicht. Auch in dieser Schicht gab es ziemlich viel Fragmente von Keramik, Lehmverputz und Holzkohle. Sie lagen verstreut, größere Konzentrationen wurden nicht beobachtet.

Bei der Linie $x = 1$ verlief der Schnitt durch die Reste einer anderen Mauer (*Abb. 12 A und C*). Erhalten waren nur einige bescheidene Reste, doch ist aus dem Südprofil deutlich zu erkennen, daß das Fundament in die rotbraune Erdschicht eingegraben war. Es war errichtet aus kleineren Steinen ohne Mörtel, so daß das Fundament und die Mauer, die in Schnitt 1 entdeckt wurde, nach Form und Bauweise durchaus identisch waren. Es handelt sich also um die Reste einer Umfassungsanlage, die in der Spätantike die Siedlung auf dem Kučar umgab. Diese Feststellung wird auch durch ihre Lage bestärkt, denn die Steine setzen die Mauer in den Quadranten 5 und 10 fort, die zweifellos eine spätantike Befestigungskonstruktion darstellt (siehe S. 131).

Zeitbestimmung: Wie schon erwähnt, waren die Funde in beiden Kulturschichten in gleicher Weise intensiv vertreten. Sie lagen verstreut, eine größere Konzentration wurde nur auf dem Grund der ersten Kulturschicht entdeckt (in rotbrauner Erde). Leider legte der Schnitt keine Wohnniveaureste frei, denn die Struktur der Sedimente war in beiden Schichten stets die gleiche.

Obgleich der Schnitt relativ viel Funde ergeben hat, gibt es darunter nicht solche, die für die Chronologie aufschlußreich wären. Im Material kommen ausschließlich Formen vor, die eine längere Zeitspanne hatten. Eine Ausnahme bildet nur das Wandungsfragment, das mit einer herabhängenden Volute verziert ist (*Taf. 6: 19*), also mit einem Ornament, das bekannterweise zu Beginn der Eisenzeit auftrat (Dular 1973, 551, Taf. 8: 2-4). Leider wurde das Fragment in der dunkelbraunen Erdschicht an der spätantiken Befestigungsmauer entdeckt, deswegen ist es für die Datierung der Schicht, in der sonst auch Stücke spätantiker Ziegel vorkommen, nicht relevant. Die Zeitbestimmung der Kulturschichten, die wir mit Schnitt 8 durchschnitten haben, ist demnach die folgende: die erste Kulturschicht (rotbraune

POVZETEK REZULTATOV SONDIRANJ

Ko smo se odločili, da plato raziščemo s sondami, smo imeli pred seboj dva cilja. Najprej smo želeli s sondiranjem raziskati vmesne prostore med posameznimi poznoantičnimi stavbami in tako ugotoviti, če so tu stale stavbe, katerih ostankov ni bilo videti na površini. Poskus je bil v pretežni meri negativen. Izjema je bila le sonda 2, s katero smo zadeli na temelje stolpa 2 in apnenice 1. Prav tako smo s sondo 7 odkrili zid prazgodovinske hiše A, ki je stala na skrajnem severozahodnem predelu platoja, torej že zunaj strogega centra poznoantičnega stavbnega kompleksa.

Drugi namen sondiranja pa je bil ugotavljanje nasutij na samem robu platoja. Zato smo izkopal sondi 1 in 8, ki sta bili postavljeni tako, da smo z njima prerezali plasti v notranjosti in na pobočju platoja. Oba raziskovalna posega sta dala v bistvu enak rezultat. Na robu naselbinskega platoja smo namreč ugotovili le dve kulturni plasti, od katerih je spodnja (rdečerjava zemlja) prav gotovo nastala v železni dobi.

Prav tako smo v obeh sondah naleteli tudi na železnodobne gradbene ostaline: v sondi 1 sta bili to dve luknji za stojki, v sondi 8 pa del močno poškodovanega suhega zidu. Za kakšno vrsto gradenj gre, seveda nismo mogli ugotoviti, vendar pa sta najdbi jasen dokaz, da je bil v tem času pozidan tudi rob platoja. Sondiranja so prav tako jasno pokazala, da ta del naselja v železni dobi ni imel kamnitega obzidja. Če je bila podobna situacija tudi na drugih mestih platoja, je na osnovi naših raziskav sicer težko trditi, vsekakor pa je

Erde) gehört mit Sicherheit in die Eisenzeit, wobei allerdings die Funde keine genauere Datierung zulassen. Eisenzeitlich sind auch die Reste der Trockenmauer, die bei der Linie x = 3 durchschnitten wurde, denn aus dem Profil ist zu ersehen, daß die Steine in rotbrauner Erde stecken.

Die zweite Kulturschicht (dunkelbraune Erde) ist natürlich jünger. Hinsichtlich der Funde, worunter sowohl eisenzeitliche Scherben als auch Stücke spätantiker Ziegel vermischt sind, entstand sie zweifellos erst, nachdem die eisenzeitliche Siedlung auf dem Kučar schon verfallen war.

ZUSAMMENFASSUNG DER SONDIERUNGSERGEBNISSE

Bei der Entscheidung, das Plateau mit Schnitten zu erforschen, hatten wir zwei Ziele vor Augen. Zunächst wollten wir durch Sondierungen die Zwischenräume zwischen den einzelnen spätantiken Gebäuden untersuchen und auf diese Weise feststellen, ob hier Gebäude gestanden hatten, deren Reste an der Oberfläche nicht zu sehen waren. Der Versuch war vorwiegend negativ. Eine Ausnahme bildete nur Schnitt 2, womit wir auf das Fundament von Turm 2 und des Kalkbrennofens stießen. Ebenso entdeckten wir mit Schnitt 7 die Mauer des eisenzeitlichen Hauses A, das im äußersten Nordwestteil des Plateaus gestanden hatte, also schon außerhalb des strengen Zentrums des spätantiken Gebäudekomplexes.

Zweitens bezweckten die Sondierungen die Feststellung von Aufschüttungen am Rand des Plateaus. Deswegen wurden Schnitt 1 und 8 ausgehoben, die so gelegt wurden, daß sie die Schichten im Plateauinneren und am -hang durchschnitten. Beide Forschungseingriffe ergaben im wesentlichen dasselbe Resultat. Am Rand des Siedlungsplateaus entdeckten wir nämlich nur zwei Kulturschichten, wovon die untere (rotbraune Erde) sicherlich in der Eisenzeit entstanden war.

Ebenso stießen wir in beiden Schnitten auch auf eisenzeitliche Baureste: in Schnitt 1 waren dies zwei Pfostenlöcher, in Schnitt 8 dagegen ein Teil einer stark zerstörten Trockenmauer. Um was für eine Art von Gebäuden es sich handelte, konnte nicht festgestellt werden, doch sind die Funde ein klarer Beweis dafür, daß in dieser Zeit auch der Plateaurand bebaut war. Auch

treba upoštevati možnost, da je bil v železni dobi z obzidjem utrjen le južni, dominantnejši vrh Kučarja. To omenjamo zgolj zato, ker je bil na primer tudi na Libni spodnji del naselja brez kamnitega obzidja (Guštin 1976a, 14). Kot že rečeno, pa so to le domneve. Dokončen odgovor na to vprašanje bi dalo seveda le nadaljnje načrtno raziskovanje.

Poznoantično poselitev na Kučarju predstavlja druga kulturna plast (temnorjava zemlja). Ugotovili smo jo v vseh sondah, kar je dokaz, da se je v tem času naselje širilo preko celega severnega vrha Kučarja. Žal pa iz profilov ni bilo mogoče razbrati, kdaj je točno nastala. Njena struktura je bila namreč vseskozi enaka, zato je nismo mogli razdeliti na fazo, ko je poznoantično naselje obstajalo, in na čas, ko je bilo že zapuščeno.

Naslednja pomembna ugotovitev naših sondiranj pa je ta, da smo s sondami 1, 3, 5 in 8 presekali temelje zidu, ki je v času pozne antike obdajal naselje. Podrobneje ga obravnavamo na drugem mestu (glej st. 129).

haben die Sondagen deutlich gezeigt, daß dieser Teil der Siedlung in der Eisenzeit kein steinernes Befestigungswerk hatte. Ob auch an anderen Stellen des Plateaus eine ähnliche Situation vorherrschte, ist auf der Grundlage unserer Erforschungen zwar schwer zu behaupten, auf jeden Fall muß man die Möglichkeit in Betracht ziehen, daß in der Eisenzeit nur der südliche, dominanter Kučar-Gipfel mit einer Verteidigungsanlage befestigt war. Dies erwähnen wir nur deshalb, weil beispielsweise auch auf der Libna der untere Teil der Siedlung keine steinerne Befestigungsanlage hatte (Guštin 1976a, 14). Allerdings sind das nur Vermutungen. Eine endgültige Antwort auf diese Frage würden natürlich nur weitere plangemäße Erforschungen geben.

Die spätantike Besiedlung auf dem Kučar bildet die zweite Kulturschicht (dunkelbraune Erde). Wir haben sie in allen Schnitten festgestellt, was ein Beweis dafür ist, daß sich in dieser Zeit die Siedlung über den gesamten nördlichen Kučar-Gipfel ausbreitete. Leider war aus den Profilen nicht zu ersehen, wann genau sie entstanden war. Ihre Struktur war nämlich stets gleich, deswegen konnten wir sie nicht in eine Phase einteilen, in der die spätantike Siedlung bestand, und in eine Zeit, da sie schon verfallen war.

Die nächste bedeutende Erkenntnis unserer Sondierungen ist die, daß wir mit den Schnitten 1, 3, 5 und 8 die Fundamente der Mauer durchschnitten haben, die in der Spätantike die Siedlung umgab. Wir werden sie an anderer Stelle ausführlicher behandeln (siehe S. 129).

ŽELEZNODOBNO NASELJE

EISENZEITLICHE SIEDLUNG

HIŠA A

Terenski izvidi: Hiša A je stala na severozahodnem robu platoja (sl. 13). Bila je kvadrataste oblike s stranicami, dolgimi po 7,5 m (sl. 14). Najbolje so bili ohranjeni temelji vzhodnega zidu, kjer smo lahko ugotovili tudi njegovo strukturo. Zid je bil zgrajen v suhi tehniki, sestavljali pa sta ga le dve vzporedno ležeči vrsti kamnov, tako da je njegova debelina znašala v povprečju 40 cm (pril. 3). Kamni so bili ohranjeni večinoma v eni plasti, v vzhodni stranici, ki je bila najmanj poškodovana, pa sta bili na nekaj mestih ena nad drugo po dve vrsti kamnov. Med njimi je prevladovala temnorjava, s humusom pomešana zemlja, v kateri so se tu in tam pojavljali drobcji hišnega ometa in posamični fragmenti prazgodovinske keramike.

Kot že rečeno, je bil najbolje ohranjen vzhodni temeljni zid stavbe, ki ima tudi oba vogala. Nasprotno pa so se od severnega zidu ohranili le skromni ostanki, tako da je možno njegov potek spremljati le po nekaj kamnih, ki so še ostali na svojih prvotnih mestih. Podobno smo lahko ugotovili tudi za zahodni temeljni zid. V glavnem je bil uničen, izjemo predstavljata le dva krajša segmenta, iz katerih pa je kljub skromni ohranjenosti še mogoče razbrati njegovo debelino, strukturo in smer. Na južni strani poteka temeljni zid od spoja z vzhodnim popolnoma ravno. Nekako po dveh metrih pa se njegova ravna smer prekine, saj so ga na tem mestu močno poškodovale korenine dveh dreves, ki so potisnile kamne v notranjost stavbe. Po 1,1 m široki vrzeli se južni temeljni zid nadaljuje proti zahodu, vendar pa tamkajšnjega vogala ne doseže. Spoj južnega in zahodnega zidu je bil namreč že v preteklosti odnesen oziroma uničen.

Izkop prostora okoli hiše je pokazal, da temeljni zidovi niso bili postavljeni na sterilna ilovnata tla. Kamni so namreč ležali na temnorjavi zemlji, ki vsebuje kulturne ostaline (fragmente keramike). To pa je dokaz, da stavba ni bila zgrajena na samem začetku življenja na naselju, ampak šele v eni od kasnejših faz.

HAUS A

Befunde: Haus A stand am Nordwestrand des Plateaus (Abb. 13). Es hatte die Form eines Quadrates, dessen Seiten 7,5 m lang waren (Abb. 14). Am besten war das Fundament der Ostmauer erhalten, wo wir auch seine Struktur feststellen konnten. Die Mauer wurde in Trockentechnik errichtet und sie war zusammengesetzt aus nur zwei parallel liegenden Steinreihen, so daß ihre Stärke im Durchschnitt 40 cm betrug (Beil. 3). Die Steine waren größtenteils in einer Schicht erhalten, in der Ostseite, die am wenigsten beschädigt war, lagen dagegen an einigen Stellen zwei Steinreihen übereinander. Dazwischen war dunkelbraune, mit Humus vermischte Erde vorherrschend, in der hier und da Hausverputzbrocken und einzelne Fragmente eisenzeitlichen Keramik auftraten.

Wie schon erwähnt, war das östliche Fundament der Gebäudemauer, deren beide Ecken auch vorhanden waren, am besten erhalten. Im Gegensatz dazu sind von der Nordmauer nur bescheidene Reste erhalten, so daß man ihren Verlauf nur nach einigen, an ihrer ursprünglichen Stelle verbliebenen Steinen verfolgen kann. Ein ähnlicher Sachverhalt war auch bei der westlichen Fundamentmauer festzustellen. Sie war größtenteils zerstört, eine Ausnahme bilden nur zwei kürzere Segmente, woraus man trotz schlechten Erhaltungszustandes noch ihre Stärke, Struktur und Richtung ersuchen kann. An der Südseite verläuft die Fundamentmauer von der Verbindungsstelle mit der Ostmauer völlig gerade. Etwa nach zwei Metern wird ihre gerade Richtung unterbrochen, weil sie an dieser Stelle von den Wurzeln zweier Bäume, die die Steine in das Innere des Gebäudes drängten, stark beschädigt wurde. Nach einer 1,1 m breiten Lücke setzt sich die südliche Fundamentmauer gegen Westen fort, erreicht aber die dortige Ecke nicht. Die Kontaktstelle der Süd- und Westmauer wurde nämlich schon in der Vergangenheit abgetragen oder zerstört.

O zgornji konstrukciji hiše imamo zelo malo podatkov. Zanesljivo lahko trdimo le to, da so

Sl. 13: Tloris severnega vrha Kučarja z vrisanimi železodobnimi objekti. M. 1:500.

Abb. 13: Plan des Kučar-Nordgipfels mit den eisenzeitlichen Objekten.

Die Fundamentmauern wurden, wie die Ausgrabung des um das Haus liegenden Bereiches ergeben hat, nicht auf sterilem Lehmboden errichtet. Die Steine lagen nämlich auf dunkelbrauner Erde, die Kulturreste (Keramikfragmente) enthält. Das ist freilich ein Beweis dafür, daß das Haus nicht gleich zu Beginn der

bile stene nad temeljnim zidom lesene, kar dokazujejo zlasti ostanki hišnega ometa, v katerem so odtisi brun. Glede na velik razpon bi smeli predvidevati, da so streho podpirali vertikalni stebri, vendar pa v notranjosti stavbe nismo našli na sledove lukenj za stojke.

Notranjost hiše ni bila vodoravna, ampak se je skladno z nagibom platoja spuščala od vzhoda proti zahodu. Čeprav z izkopom nismo uspeli odkriti ostankov tlaka, pa lahko bivalni nivo določimo predvsem s pomočjo lege keramičnih fragmentov in ostankov podrlih sten, ki so se zrušile na nekdanjo hodno površino. Razlika v nivoju tal med vzhodno in zahodno steno znaša v povprečju 30 cm, kar glede na velikost stavbe ni kdove kako velik naklon (4 cm na vsak meter).

Ostanke podrlih sten smo odkrili na treh mestih. Prvi je ležal v severovzhodnem kotu hiše in je bil 80 cm dolg in 50 cm širok. Na drugi kup močno zdrobljenega hišnega ometa smo zadeli v jugozahodnem vogalu izkopa, vendar pa je ležal zunaj tlorisa stavbe. Najbolje je bil ohranjen del stene ob zahodnem zidu. Plast ometa je bila v povprečju debela 7 cm, merila pa je 1,8 m v dolžino

Siedlungsgründung gebaut wurde, sondern erst in einer der späteren Phasen.

Von der oberen Konstruktion des Hauses besitzen wir nur wenig Angaben. Fest steht nur, daß die Wände oberhalb der Fundamentmauer aus Holz waren, was insbesondere die Wandverputzreste, wo Balkeneindrücke zu sehen sind, bestätigen. Im Hinblick auf die große Entfernung zwischen den Mauern ist anzunehmen, daß das Dach durch vertikale Pfosten gestützt wurde, jedoch sind wir im Inneren des Gebäudes nicht auf Pfostenlöcher gestoßen.

Der Innenbereich des Gebäudes war nicht eben, sondern fiel sanft ab entsprechend der Neigung des Plateaus von Osten gegen Westen. Obwohl es uns nicht gelungen ist, mit dem Schnitt Pflasterreste zu entdecken, können wir das Wohnniveau vor allem mit Hilfe der Lage von Keramikfunden und Resten zerfallener Wände bestimmen, die auf die ehemalige Gehoberfläche eingestürzt sind. Der Unterschied im Bodenniveau zwischen Ost- und Westwand beträgt durchschnittlich 30 cm, was hinsichtlich der Gebäudegröße keine besonders große Neigung darstellt (4 cm pro Meter).

Reste eingestürzter Wände haben wir an drei Stellen entdeckt. Der erste lag in der Nordost-

Sl. 14: Hiša A. Temeljni zidovi po končanem izkopu.

Abb. 14: Haus A. Die Fundamentmauern nach der Ausgrabung.

in 1 m v širino (*sl. 15*). Tudi tu je bil omet precej zdrobljen, vendar pa so bili vmes tudi večji kosi, ki imajo ohranjene odtise okroglih brun. Odtisi kažejo, da je bil premer brun približno 15 cm. Med ometom smo na nekaj mestih odkrili tudi ostanke zgorelega lesa. Žal so bili fragmenti preskromno ohranjeni, da bi si lahko o leseni konstrukciji ustvarili jasnejšo sliko.

Ko se je stena ob požaru zrušila v notranjost hiše, je pod sabo pokopala večjo skledo (*t. 14: 14*). Prav tako smo pod plastjo ometa odkrili fragment bronaste zapestnice, ki je bila okrašena z drobnimi vozli (*t. 14: 15*).

Na zahodni strani se je pred kupom hišnega ometa pokazal obris 90 cm dolgega preperelega bruna (*pril. 3*). Prečni profil je pokazal, da je imelo bruno polkrožen prerez s premerom 17 cm. Ker sega kup hišnega ometa preko linije zahodnega zidu, ki je bil na tem predelu sicer uničen, se seveda postavlja vprašanje stratigrafskega odnosa med zahodnim temeljnim zidom in kupom hišnega ometa. Če bi namreč zid na tem mestu obstajal, potem bi se morala stena zrušiti preko temeljnih kamnov. Le-teh pa pod ometom nismo odkrili, zato je še najbolj sprejemljiva razlaga, da je bil prav na mestu, kjer leže ostanke glinastega hišnega ometa, vhod v stavbo. To misel namreč podpira tudi lega preperelega bruna, ki bi bilo lahko v tem primeru lesen prag hišnih vrat.

Tik ob južnem zidu je bila v notranjosti hiše vkopana 1,5 m široka in 1,9 m dolga ovalna jama.

Sl. 15: Hiša A. Kup hišnega lepa ob zahodnem zidu hiše.

Abb. 15: Haus A. Lehmverputzhaufen an der Westmauer des Hauses.

ecke des Hauses und war 80 cm lang und 50 cm breit. Auf den zweiten Haufen stark zerbröckelten Lehmverputzes stießen wir in der Südwestecke des Schnittes, doch lag er außerhalb des Gebäudegrundrisses. Am besten erhalten war ein Teil der Wand an der Westmauer. Die Verputzschicht war durchschnittlich 7 cm dick und hatte eine Länge von 1,8 m und eine Breite von 1 m (*Abb. 15*). Auch hier war der Lehmverputz ziemlich zerbröckelt, jedoch befanden sich dazwischen auch größere Brocken, die Eindrücke von runden Balken erkennen lassen. Den Eindrücken zufolge betrug der Balkendurchmesser ungefähr 15 cm. Unter den Verputzbrocken entdeckten wir an einigen Stellen auch Reste von verbranntem Holz. Leider waren die Fragmente zu bescheiden, als daß wir uns von der Holzkonstruktion ein genaueres Bild hätten machen können.

Als die Wand beim Brand in den Innenbereich des Hauses eingestürzt war, vergrub sie unter sich eine größere Schüssel (*Taf. 14: 14*). Ebenso entdeckten wir unter der Verputzschicht das Fragment eines Bronzearmrings, der mit winzigen Knoten verziert war (*Taf. 14: 15*).

Auf der Westseite war vor dem Haufen des Lehmverputzes der Umriß eines 90 cm langen vermoderten Balkens zu erkennen (*Beil. 3*). Der Balken hatte einen halbkreisförmigen Durchschnitt mit einem Durchmesser von 17 cm. Da der Lehmverputzhaufen über die Linie der Westmauer hinausreicht, die in diesem Abschnitt zwar zerstört war, erhebt sich natürlich die Frage der stratigraphischen Beziehung zwischen der westlichen Fundamentmauer und dem Lehmverputzhaufen. Hätte nämlich die Mauer an dieser Stelle gestanden, dann hätte die Wand über die Fundamentsteine einstürzen müssen. Diese wurden allerdings unter dem Verputz nicht entdeckt, deswegen ist die Erklärung am wahrscheinlichsten, daß sich gerade an der Stelle, wo die Reste des Hüttenlehmverputzes lagen, der Hauseingang befand. Diese Vermutung wird auch durch die Lage des vermoderten Balkens untermauert, der in diesem Fall die hölzerne Türschwelle sein könnte.

Unmittelbar an der Südmauer war im Innenbereich des Hauses eine 1,5 m breite und 1,9 m lange ovale Grube ausgehoben. Sie war 1,3 m tief und ihre Wände verengten sich in Form eines Trichters in Richtung Sohle. Die Grube war bis oben angefüllt mit braunschwarzer fettiger Erde, worin sich ziemlich viele Keramikfragmente, Hüttenlehmbrocken und Mahlsteinteile (*Taf. 11: 10-17, 12: 1-17, 13: 1-16*) befanden. Um die stratigraphische Abhängigkeit zwischen der Grube und der südlichen Hausmauer zu ergründen, haben

Globoka je bila 1,2 m, njene stene pa so se proti dnu lijakasto zoževale. Jama je bila vse do vrha zapolnjena z rjavočrno mastno zemljo, v kateri smo našli precej fragmentov keramike, hišni lep in del žrmelj (t. 11: 10-17, 12: 1-17, 13: 1-16). Da bi ugotovili stratigrafsko soodvisnost jame in južnega zidu hiše, smo preko nje izkopalni manjši profil. Le-ta je pokazal, da se jama zaključuje pred zidom in torej ni starejša od prazgodovinske hiše. Vse kaže, da gre za večji hrabreni objekt, ki je bil ob uničenju stavbe zasut.

Najdbe: Prostor, na katerem je stala hiša, smo izkopalni po vodoravnih režnjih, saj zaradi slabe ločljivosti plasti stratigrafska metoda ni bila izvedljiva. Profil sonde 7, s katero smo leta 1977 presekali celoten severozahodni del platoja, je namreč pokazal, da se pod 15 cm debelim gozdnim humusom nadaljuje plast temnorjave zemlje, ki sega vse do ilovnate osnove hriba. Izjema je le bivalni nivo, kjer smo skušali z izkopom kar najbolj slediti nivoju tal v notranjosti hiše, na katerem so ležali številni keramični fragmenti in ostanki podrtih sten. Po končanem izkopu smo najdbe razvrstili v naslednje skupke:

- 4/1 poglobitev zunaj severnega, vzhodnega in južnega zidu hiše od humusa do sterilne ilovice; t. 8: 1-24.
- 4/2 humusna plast v notranjosti hiše; t. 9: 1-14.
- 4/3 notranjost severne polovice hiše (reženj 1); t. 9: 15-22; 10: 1-4.
- 4/4 notranjost južne polovice hiše (reženj 1); t. 10: 7-13.
- 4/5 bivalni nivo v severni polovici hiše (reženj 2); t. 10: 14-16.
- 4/6 bivalni nivo v južni polovici hiše (reženj 2); t. 11: 1-9.
- 4/7 hrabrena jama ob južni steni hiše; t. 11: 10-17; 12: 1-17; 13: 1-16.
- 4/8 reženj 3 (pod bivalnim nivojem); t. 14: 1-11.
- 4/9 najdbe pod podrto steno ob zahodnem zidu hiše; t. 14: 12-15.

Vsi skupki kronološko niso enako izpovedni; stratigrafske korelacije med njimi pa so jasne. Skupki 4/1, 4/2, 4/3 in 4/4 sodijo namreč v plast, ki je nastala na platoju šele potem, ko je bila hiša A že uničena. To dokazujejo tudi najdbe, ki ne sodijo le v starejšo železno, ampak tudi v poznoantično dobo (npr. t. 9: 6, 8-10). Nedvomno pa moramo k hiši pripisati skupke 4/5, 4/6, 4/7 in 4/9. To so namreč najdbe, ki so ležale na bivalnem nivoju, v hrabreni jami in pod podrto steno ob zahodnem zidu stavbe. Ostane nam še skupek

wir durch die Grube ein kleineres Profil ausgegraben, woraus wir entnehmen konnten, daß die Grube vor der Mauer endet und demnach nicht älter ist als das prähistorische Haus. Allem Anschein nach handelt es sich um ein größeres Vorratsobjekt, das bei der Zerstörung des Hauses zugeschüttet wurde.

Funde: Der Bereich, wo das Haus gestanden hatte, wurde nach Plana ausgegraben, weil wegen schlechter Trennbarkeit der Schichten die stratigraphische Methode nicht ausführbar war. Das Profil von Schnitt 7, womit 1977 der gesamte Nordwestteil des Plateaus durchschnitten wurde, hat nämlich ergeben, daß sich unter dem 15 cm dicken Waldhumus die dunkelbraune Erdschicht fortsetzt, die bis zur Lehmgrundlage des Hügels reicht. Eine Ausnahme bildet nur das Wohnniveau; dort suchten wir mit dem Schnitt so gut als möglich dem Bodenniveau im Inneren des Hauses zu folgen, wo zahlreiche Keramikfragmente und Reste eingestürzter Wände lagen. Nach abgeschlossenen Ausgrabungen haben wir die Funde in folgende Komplexe geteilt:

- 4/1 Vertiefung außerhalb der nördlichen, östlichen und südlichen Mauer vom Humus bis zum sterilen Lehm; Taf. 8: 1-24;
- 4/2 Humusschicht im Inneren des Hauses; Taf. 9: 1-14;
- 4/3 Innenbereich der Nordhälfte des Hauses (Abstich 1); Taf. 9: 15-22; 10: 1-4;
- 4/4 Innenbereich der Südhälfte des Hauses (Abstich 1); Taf. 10: 7-13.
- 4/5 Wohnniveau in der Nordhälfte des Hauses (Abstich 2); Taf. 10: 14-16;
- 4/6 Wohnniveau in der Südhälfte des Hauses (Abstich 2); Taf. 11: 1-9;
- 4/7 Vorratsgrube an der Südwand des Hauses; Taf. 11: 10-17; 12: 1-17; 13: 1-16;
- 4/8 Abstich 3 (unter dem Wohnniveau); Taf. 14: 1-11;
- 4/9 Funde unter der eingestürzten Wand an der Westmauer des Hauses; Taf. 14: 12-15.

Alle Komplexe sind chronologisch nicht gleich wichtig; ihre stratigraphischen Korrelationen sind allerdings klar. Die Komplexe 4/1, 4/2, 4/3 und 4/4 gehören nämlich in die Schicht, die auf dem Plateau erst nach der Zerstörung des Hauses A entstanden ist. Das bestätigen auch Funde, die nicht nur in die ältere Eisenzeit, sondern auch in die Spätantike gehören (z.B. Taf. 9: 6, 8-10). Zweifellos dem Haus zuzuschreiben sind die Komplexe 4/5, 4/6, 4/7 und 4/9. Das sind nämlich Funde, die auf dem Wohnniveau, in der

4/8. Ta je najstarejši, saj združuje najdbe iz plasti, na kateri je bila zgrajena prazgodovinska hiša A.

Hišni inventar: V skupkih, ki smo jih pripisali k hiši, prevladuje keramika. Nekaj kosov je ležalo na bivalni površini (t. 10: 14-16; 11: 1-9), največ fragmentov pa je iz hrambene jame ob južni steni (t. 11: 10-17; 12: 1-17; 13: 1-16). V glavnem gre za običajno hišno lončenino, ki ne kaže kdove kako pestrih oblik. Prevladujejo namreč lonci (t. 11: 12, 14, 15; 12: 5-8), latvice (t. 11: 3; 12: 1-4) in sklede (t. 13: 1; 14: 12, 14). Skromen je tudi ornament. Posode so namreč največkrat okrašene z gladkimi in razčlenjenimi nalepljenimi rebri (npr. t. 12: 5-8) in nalepkami (t. 12: 15-17), medtem ko se pojavlja vrez le na dveh fragmentih (t. 10: 14, 16). Eno od ustij je okrašeno z vtisi (t. 11: 1). Bolj pogosto kot okras najdemo na posodah nalepljene držaje (npr. t. 11: 9-10; 12: 9-12; 13: 3). Večina je preprostih, le nekatera imajo v sredini rahel vtis (t. 12: 11, 12). Poleg posodja smo v hiši našli tudi nekaj drugega inventarja, tako glinast motek, vijček, utež, del ognjiščne rešetke in kamnito žrmlje (t. 10: 15; 13: 12-16).

Časovna opredelitev: Čeprav je bilo med inventarjem hiše A razmeroma malo kronološko občutljivih oblik, pa je njena datacija kljub temu zelo jasna. Fragment sklede z nagubanim ostenjem (t. 13: 1), ki je bil najden v hrambeni jami, jo namreč opredeljuje v mladohalštatsko obdobje, saj se tovrstna keramika na Dolenjskem pojavlja od kačastega do negovskega horizonta (Dular 1982, 71 s, 74). Še precizneje pa lahko njeno časovno mesto začrtamo s pomočjo fragmenta drobno narebrenih zapestnice (t. 14: 15), ki je ležala pod kupom hišnega ometa ob zahodni steni hiše. Takšen nakit je na Dolenjskem izrazito mlad. To dokazujejo grobovi z Magdalenske gore (Hencken 1978, sl. 208 b) in Dolenjskih Toplic (Teržan 1976, t. 30: 9; 35: 7; 65: 3, 4), pa tudi zapestnice iz nekropole v Valični vasi (Teržan 1973, t. 7: 2, 3; 8: 10, 12 itd.), ki sodijo v mlajši del certoškega in predvsem v negovski horizont. Prazgodovinska hiša A je bila torej uničena ob koncu starejše železne dobe.

Vorratsgrube und unter der eingestürzten Wand an der Westmauer des Gebäudes lagen. Bleibt nur noch Komplex 4/8. Dieser ist der älteste, denn er enthält Funde aus der Schicht, auf welcher das vorgeschichtliche Haus A errichtet worden war.

Hausinventar: In den Komplexen, die wir dem Haus zugeschrieben haben, ist Keramik vorherrschend. Einige Stücke lagen auf dem Wohnboden (Taf. 10: 14-16; 11: 1-9), die meisten Fragmente stammen indes aus der Vorratsgrube an der Südwand (Taf. 11: 10-17; 12: 1-17; 13: 1-16). Es handelt sich in erster Linie um gewöhnliche Hauskeramik, die keine sonderlich mannigfaltigen Formen aufweist. Vorherrschend sind nämlich Töpfe (Taf. 11: 12, 14, 15; 12: 5-8), Einzugschalen (Taf. 11: 3; 12: 1-4) und Schüsseln (Taf. 13: 1; 14: 12, 14). Bescheiden ist auch das Ornament. Die Gefäße sind nämlich größtenteils mit glatten und gerippten angeklebten Tonleisten (z.B. Taf. 12: 5-8) und Appliken (Taf. 12: 15-17) verziert, während Ritzverzierung nur auf zwei Fragmenten zu sehen ist (Taf. 10: 14, 16). Eines der Ränder ist mit Abdrücken verziert (Taf. 11: 1). Häufiger sind an den Gefäßen angeklebte Griffe zu finden (z.B. Taf. 11: 9, 10; 12: 9-12; 13: 3). Die Mehrzahl davon ist einfach, nur einige haben in der Mitte einen sanften Abdruck (Taf. 12: 11, 12). Neben Gefäßen wurde im Haus auch anderes Inventar entdeckt: eine Tonspule, ein Spinnwirtel, ein Gewicht, ein Teil eines Herdgitters und ein Mahlstein (Taf. 10: 15; 13: 12-16).

Zeitbestimmung: Wenngleich unter dem Inventar von Haus A relativ wenig chronologisch interpretierbare Formen anzutreffen waren, ist ihre Datierung durchaus klar. Das Fragment eines Buckelgefäßes (Taf. 13: 1), das in der Vorratsgrube gefunden wurde, setzt sie nämlich in die JungHallstattzeit, denn derartige Keramik tritt in Dolenjsko vom Schlangenfibel- bis zum Negauer Horizont auf (Dular 1982, 71 f., 74). Noch genauer läßt sich die Zeit mit Hilfe des Fragmentes eines gerippten Armreifens (Taf. 14: 15) bestimmen, der unter dem Lehmverputzhaufen an der Westwand des Hauses lag. Ein solcher Schmuck ist in Dolenjsko ausgesprochen jung. Das beweisen die Gräber von der Magdalenska gora (Hencken 1978, Abb. 208 b) und aus Dolenjske Toplice (Teržan 1976, Taf. 30: 9; 35: 7; 65: 3, 4) sowie die Armreifen aus der Nekropole in Valična vas (Teržan 1973, Taf. 7: 2, 3; 8: 10, 12 usw.), die in den jüngeren Teil des Certosafibel- und vor allem in den Negauer Horizont fallen. Das eisenzeitliche Haus A wurde demnach am Ende der älteren Eisenzeit zerstört.

HIŠA B

Terenski izvidi: Tudi hiša B je stala na severozahodnem robu platoja, in sicer v neposredni bližini hiše A (*sl. 13*). Njen obris v planumu sicer ni bil najbolj viden, vendar pa ga je bilo mogoče rekonstruirati iz razprostranjenosti najdb, lege hišnega ometa in ostankov zoglenelih brun (*pril. 4 B*). Na tem mestu smo namreč zadeli na močno koncentracijo kulturnih ostalin, ki pa so bile zaradi intenzivne gradbene dejavnosti v pozni antiki poškodovane, delno pa tudi uničene.

Na severni strani lahko hišo omejimo s pomočjo lege zoglenelega bruna iz gradna. Bruno žal ni bilo v celoti ohranjeno, vendar je bil njegov obris jasen in je meril z manjšimi presledki 2,0 m. Ker se severno od zoglenelega bruna najdbe niso več pojavljale (izjema so bili le posamezni drobci hišnega ometa), lahko z veliko verjetnostjo domnevamo, da je prav na tem mestu stala severna stena stavbe.

Podobno kot na severu smo na ostanek zoglenelega bruna iz gradna zadeli tudi na južni strani izkopnega polja. Bruno je bilo 14 cm debelo in 1,1 m dolgo, na njem pa je ležala kompaktna plast hišnega ometa. Ker južno od bruna oziroma hišnega ometa nad njim najdb ni bilo, je še najbolj sprejemljiva razlaga, da predstavlja bruno ostanek južne stene hiše. Drugih ostalin, ki bi dokazovale, da se je tu stavba zaključila, namreč nismo zasledili. Prav tako je bila tudi površina planuma povsod enake barve in strukture, zato ni bilo mogoče niti s skrbnim strganjem odkriti kakršnihkoli kontur.

Gradbeni elementi, s katerimi smo omejili hišo, so torej skromni. Pri določanju njenega obrisa smo se lahko naslonili predvsem na razprostranjenost hišnega ometa, ki se v strnjeni plasti severno in južno od zgoraj omenjenih brun ne pojavlja. Dokaj zgovorna je tudi lega obeh zoglenelih brun, saj ležita vzporedno, torej v liniji, ki je rahlo odklonjena v smeri severozahod-jugovzhod. Ta podatek ni zanemarljiv, saj lahko iz njega razberemo, da je bila potemtakem tudi hiša B enako orientirana kot hiša A (glej vrisana tlorisa hiš na *sl. 13*).

Prav tako kot na severu in jugu je bilo hišo težavno omejiti tudi na vzhodni strani. Tudi tu ni bilo mogoče v strukturi plasti ugotoviti nobenih sprememb. Razmeroma jasna je bila le linija, do katere je segala kompaktna površina hišnega ometa. Le-ta pa ni bila dobro vidna le v tlorisu, ampak tudi v profilu (*pril. 4 A*), zato je na dlani, da se stavba ni širila vzhodno od linije $x=11$.

HAUS B

Befunde: Auch das Haus B stand am Nordwestrand des Plateaus, und zwar in unmittelbarer Nähe von Haus A (*Abb. 13*). Seine Umrisse waren im Planum zwar nicht am besten zu erkennen, aber man konnte sie aufgrund der Fundausbreitung, der Lage des Hausverputzes und der Reste verkohlter Balken (*Beil. 4 B*) rekonstruieren. An dieser Stelle trafen wir nämlich auf eine starke Konzentration von Kulturresten, die allerdings infolge intensiver Bautätigkeit in der Spätantike beschädigt, zum Teil auch zerstört wurden.

An der Nordseite können wir das Haus mit Hilfe der Lage eines verkohlten Steineichenbalkens begrenzen. Der Balken war leider nicht mehr vollständig erhalten, doch waren seine Umrisse deutlich zu sehen, sie waren mit kleineren Unterbrechungen 2,0 m lang. Da nördlich des verkohlten Balkens keine Funde mehr auftraten (eine Ausnahme waren nur einzelne Hüttenlehmbröckchen), können wir mit großer Wahrscheinlichkeit annehmen, daß gerade an dieser Stelle die Nordwand des Gebäudes gestanden hatte.

Ähnlich wie im Norden stießen wir auf Reste eines verkohlten Balkens auch auf der Südseite der Grabungsfläche. Der Balken war 14 cm dick und 1,1 m lang, darauf lag eine kompakte Lehmverputzschicht. Da südlich des Balkens bzw. des darüberliegenden Verputzes keine Funde vorkamen, ist der Balken höchstwahrscheinlich ein Rest der Haussüdwand. Andere Reste, die vom Ende des Hauses an dieser Stelle gezeugt hätten, waren nämlich nicht zu finden. Ebenso hatte die Planumoberfläche überall die gleiche Farbe und Struktur, weshalb nicht einmal mit sorgfältigem Schaben irgendwelche Konturen zu entdecken waren.

Die Bauelemente, womit wir das Haus begrenzten, sind demnach bescheiden. Bei der Bestimmung von dessen Umrisen konnten wir uns vor allem auf die Verbreitung des Verputzes stützen, der in der geschlossenen Schicht nördlich und südlich der oben erwähnten Balken nicht auftrat. Bedeutungsvoll ist auch die Lage beider verkohlter Balken, denn sie lagen parallel, also in der Linie, die von der Nordwest-Südost-Richtung leicht abweicht. Diese Angabe ist nicht zu vernachlässigen, denn wir können daraus entnehmen, daß Haus B dieselbe Richtung hatte wie Haus A (siehe eingezeichnete Grundrisse auf *Abb. 13*).

Genauso wie im Norden und Süden war das Haus auch auf der Ostseite schwer zu begren-

Najslabše so se hišne ostaline ohranile na zahodu. Tu je bil namreč v pozni antiki postavljen stolp, pri njegovi gradnji pa so bile dodobra premešane tudi železnodobne plasti (glej opis stolpa 1 na str. 131). Na tem mestu hiše nismo uspeli omejiti. Zanesljivo lahko rečemo le to, da je segala še kak meter zahodno od kontrolnega profila, ki smo ga postavili na liniji $x=4,2$.

Notranjost hiše je imela dva nivoja. Tla zgornjega niso bila vodoravna, ampak so se skladno z nagibom platoja spuščala od vzhoda proti zahodu. Višinska razlika ni bila kdove kako velika, saj je znašala le dobrih 10 cm. Razlika v višini je dobro vidna zlasti na risbi profila, ki poteka preko hiše na liniji $y=15,4$ (glej pril. 4 A).

Nekako na liniji $x=6,5$ je bila v hiši narejena stopnica, ki je ločevala spodnji bivalni nivo od zgornjega. Tudi ta gradbeni detajl je zelo dobro viden v zgoraj omenjenem prečnem profilu (pril. 4 A), iz katerega lahko razberemo, da so bila tla v vzhodni polovici hiše za dobrih 40 cm višja od tal na zahodu. Notranjost hiše, kot kaže, ni bila pregrajena, saj nismo na mestu, kjer je bila stopnica, odkrili nobenih sledov vodoravnih ali vertikalnih brun.

V vzhodni, zgornji polovici hiše smo pri izkopu trčili na kompaktno plast hišnega ometa in keramike. Fragmenti posod so ležali večinoma pod ometom, kar je dokaz, da se je stena hiše ob uničenju zrušila v notranjost stavbe in da je pokopala pod sabo hišni inventar (pril. 4 B in sl. 16). Plast prežganega ometa je bila mestoma debela čez 10 cm, kar je dobro dokumentirano tudi v prečnem profilu na $y=15,4$ (pril. 4 A). Odtisi v ometu kažejo, da so bile stene hiše grajene iz oblic in klanih desk (sl. 17: 1,2), vendar pa so ostanki preskromni, da bi lahko način gradnje rekonstruirali v celoti. Bistvenih podatkov ni bilo

Sl. 16: Hiša B. Hišni omet in keramika v zgornji polovici hiše.
Abb. 16: Haus B. Lehmverputz und Keramik in der oberen Hälfte des Hauses.

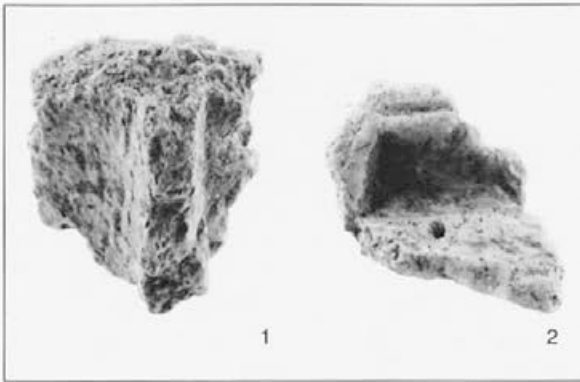
zen. Auch hier waren in der Schichtstruktur keine Veränderungen festzustellen. Relativ deutlich war nur die Linie, bis zu der die kompakte Lehmverputzfläche reichte. Diese war nicht nur im Grundriß, sondern auch im Profil klar zu erkennen (Beil. 4 A); daraus können wir schließen, daß sich das Gebäude nicht östlich der Linie $x = 11$ ausbreitete.

Am schlechtesten waren die Hausreste im Westen erhalten. Hier wurde in der Spätantike nämlich ein Turm gebaut, und bei dessen Errichtung wurden auch die eisenzeitlichen Schichten gänzlich vermischt (siehe Beschreibung von Turm 1 auf S. 131). An dieser Stelle konnte das Haus nicht begrenzt werden. Mit Sicherheit können wir nur sagen, daß es noch einen Meter westlich über das Kontrollprofil hinausreichte, das auf der Linie $x = 4,2$ gelegt wurde.

Der Innenbereich des Hauses hatte zwei Niveaus. Der Boden des oberen war nicht eben, sondern senkte sich der Plateauneigung entsprechend von Osten gegen Westen. Der Höhenunterschied war nicht erheblich, denn er betrug nur 10 cm. Der Höhenunterschied ist vor allem in der Zeichnung des Profils gut zu erkennen, das durch das Haus auf der Linie $y = 15,4$ (siehe Beil. 4 A) verläuft.

In etwa auf der Linie $x = 6,5$ war im Haus eine Stufe errichtet, die das untere Wohnniveau vom oberen trennte. Auch dieses Baudetail ist gut zu erkennen in dem oben erwähnten Querprofil (Beil. 4 A), woraus wir ersehen können, daß der Boden in der Osthälfte des Hauses gut 40 cm höher war als der Boden im Westen. Das Innere des Hauses war allem Anschein nach nicht abgeteilt, denn wir haben an der Stelle, wo sich die Stufe befand, keine Reste horizontaler oder vertikaler Balken entdeckt.

In der östlichen, oberen Hälfte des Hauses stießen wir bei den Ausgrabungen auf eine kompakte Lehmverputz- und Keramikschicht. Die Gefäßfragmente lagen größtenteils unter dem Lehmverputz, was ein Beweis dafür ist, daß die Hauswand bei der Zerstörung in das Innere des Gebäudes eingestürzt war und das Hausinventar (Beil. 4 B und Abb. 16) unter sich vergrub. Die Schicht durchgebrannten Lehmverputzes war stellenweise über 10 cm dick, was auch im Querprofil bei $y = 15,4$ (Beil. 4 A) gut dokumentiert ist. Die Hauswände waren, wie die Abdrücke im Verputz zeigen, aus Rundholz und gespaltenen Balken (Abb. 17: 1,2), doch sind die Reste zu bescheiden, um die Bauart vollständig rekonstruieren zu können. Wesentliche Angaben waren nicht einmal aus den Brocken verkohlten Hol-

Sl. 17: Hiša B. Glinast omet z odtisi okroglih brun in klanih desk.
Abb. 17: Haus B. Lehmverputz mit Balken- und Rundholzabdrücken.

mogoče izluščiti niti iz drobcov zoglenelega lesa, ki so ležali med hišnim ometom. Gotovo je le to, da so za gradnjo sten uporabili graden, jelko, topol, in črn gaber (glej str. 195).

V zahodnem, spodnjem delu hiše je bila plast hišnega ometa manj kompaktna (*pril. 4 A in B*). Pač pa se je tu že takoj ob stopnici pojavila debela plast žganine, ki se je kasneje, ko smo prostor očistili, izkazala za ostanek več zgorelih desk (jelka, topol, dob, črni gaber). Žal zaradi slabe ohranjenosti nismo mogli rekonstruirati njihovih oblik. Ostanki desk so ležali neposredno na plasti rdečerjave zemlje, nad njimi pa smo odkrili dele žrmelj (*sl. 18*) in kose skoraj celega lonca (*t. 16: 1*; glej tudi profil na liniji $x=6,0$ - *pril. 4 A*). Ostankov sežganih desk torej nikakor ne moremo tolmačiti kot del podrte stene, ampak le kot lesena tla, ali kar bo še bolj verjetno, kot ostanek lesene klopi, na kateri je stal zgoraj omenjeni hišni inventar.

Ko smo odstranili plast keramike in hišnega ometa, ki je bil na debelo naložen v zgornji polovici hiše, smo nekako sredi prostora zadeli na dva ovala močno prežgane gline. Plast je bila debela med 9 in 12 cm, od njene gladke površine pa se je zemlja zelo dobro luščila (*sl. 19*). Pri odstranjevanju najdb smo opazili, da so okoli obeh ovalov prepečene glin ležale piramidalne uteži, svitki in deli ognjiščne kozice. Vse te najdbe kažejo, da moramo obe površini, ki imata nepravilno obliko (mere: 0,9 x 1,1 m in 0,5 x 0,8 m), tolmačiti kot ostanek ognjišča, ki je imelo potemtakem osrednje mesto v stavbi. Da gre res za ognjišče, se je izkazalo tudi potem, ko smo oba kupa razdrli. Posamezni kosi prežgane glin so imeli namreč na zgornji strani gladko površino, medtem ko na spodnji strani niso bili obdelani. Razmeroma dobro se je od okolice razlikovala tudi ilovnata podlaga ognji-

zes zu entnehmen, die unter dem Verputz lagen. Gewiß ist nur, daß zur Errichtung der Wände Steineiche-, Pappel- und Tannenholz verwendet wurde (siehe S. 195).

Im westlichen, unteren Teil des Hauses war die Lehmverputzschicht weniger kompakt (*Beil. 4 A und B*). Hier trat schon gleich an der Stufe eine dicke Brandschicht auf, die sich später, nachdem wir den Bereich gesäubert hatten, als Rest mehrerer verbrannter Bretter herausstellte. Leider konnten aufgrund der schlechten Erhaltung deren Formen nicht rekonstruiert werden. Die Holzreste lagen unmittelbar auf der rotbraunen Erdschicht, darüber entdeckten wir Mahlsteinteile (*Abb. 18*) und Stücke eines nahezu ganzen Topfes (*Taf. 16: 1*; siehe auch das Profil auf der Linie $x = 6,0$ - *Beil. 4 A*). Die Reste der verbrannten Balken können wir keinesfalls als Teil einer eingestürzten Wand auslegen, sondern nur als Holzboden, oder was noch wahrscheinlicher ist, als Rest einer Holzbank, auf der das oben erwähnte Hausinventar stand.

Als wir die Keramik- und Lehmverputzschicht entfernt hatten, die in der oberen Haushälfte ziemlich dick war, stießen wir ungefähr in der Mitte des Raumes auf zwei Ovale stark durchgebrannten Tons. Die Schicht war zwischen 9 und 12 cm dick, von ihrer glatten Oberfläche ließ sich die Erde gut abschälen (*Abb. 19*). Beide Ovale durchgebrannten Tons umgaben, wie wir bei der Entfernung der Funde beobachten konnten, pyramidale Gewichte, Spinnwirtel und Teile eines Feuerbocks. Dieser Funde zufolge müssen beide Oberflächen, die eine unregelmäßige Form haben (Maße: 0,9 m x 1,1 m und 0,5 m x 0,8 m), als Reste einer Herdstelle interpretiert werden,

Sl. 18: Hiša B. Deli žrmelj in lonca v spodnji polovici hiše.
Abb. 18: Haus B. Mahlsteinteile und Fragmente eines Topfes in der unteren Hälfte des Hauses.

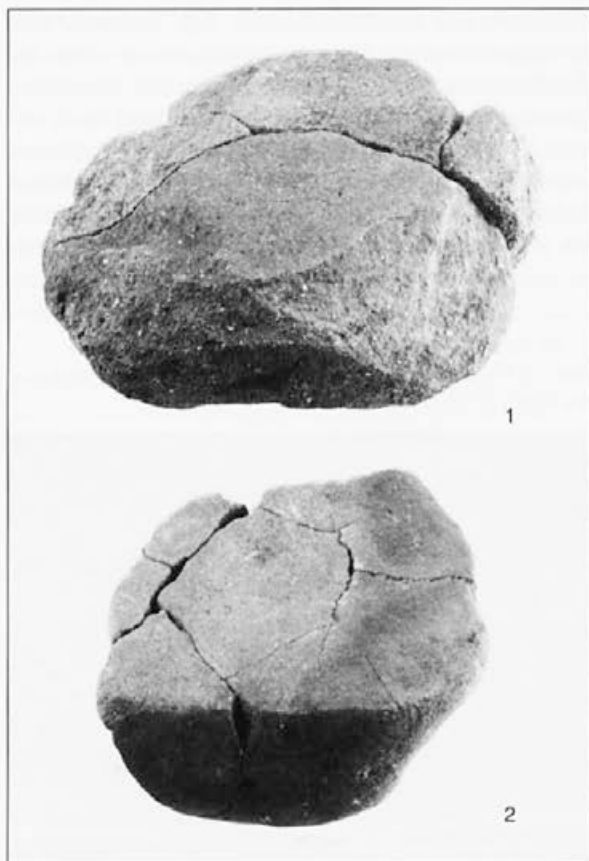
šča. Bila je izrazito temnordeče barve, ki je očitno nastala zaradi stalnega kurjenja na istem mestu.

Hišni inventar: Notranjost hiše je bila zatrpana z lončenino, saj je znašala skupna teža vseh fragmentov kar 103 kg. Najštevilnejši so bili deli loncev in skled, torej ostanki posodja, ki se v železnodobnih naseljih najpogosteje pojavlja (t. 15-28). Lonci so bili različnih velikosti in oblik, od preprostih, z uvihanimi ustji (npr. t. 15,16), do takih, ki so imeli navpične (npr. t. 25: 4; 27: 6), lijakaste (t. 28: 4) in konične vratove (t. 28: 5,6). Raznovrstne so bile tudi sklede. Prevladovale so preproste oblike (npr. t. 20: 6-8; 21: 4-7), vmes pa smo našli tudi nekaj boljših in lepo okrašenih primerkov (npr. t. 29: 12,13). V nasprotju z lonci in skledami je bilo med posodjem razmeroma malo latvic. Vendar pa so bile nekatere med njimi izdelane iz dobre gline in bogato okrašene (t. 29: 2,3).

Ornamentika na posodah je za hišno lončenino običajna. V glavnem prevladujejo nalepljena rebra (npr. t. 16: 1,2; 18: 2-6; 19: 7-9) in najrazličnejši držaji (npr. t. 16: 3,4; 17: 5; 19: 1-6; 32: 1-13 itd.), pogoste pa so tudi podkvaste nalepke (npr. t.

Sl. 20: Hiša B. Fragmenti žrnelj iz spodnjega dela hiše.

Abb. 20: Haus B. Mahlsteinteile aus der unteren Hälfte des Hauses.

Sl. 19: Hiša B. Ostanki ognjišča v zgornji polovici hiše.

Abb. 19: Haus B. Herdreste in der oberen Hälfte des Hauses.

die demnach die zentrale Stelle im Gebäude einnahm. Daß es sich in der Tat um eine Herdstelle handelt, bestätigte sich auch dann, als wir beide Haufen abgetragen hatten. Einzelne Stücke durchgebrannten Lehms hatten nämlich an der oberen Seite eine glatte Oberfläche, während sie auf der Unterseite nicht bearbeitet waren. Relativ gut hob sich von ihrer Umgebung auch die Lehmgrundlage der Herdstelle ab. Sie war von ausgesprochen dunkelroter Farbe, die offensichtlich infolge des ständigen Heizens an derselben Stelle entstanden war.

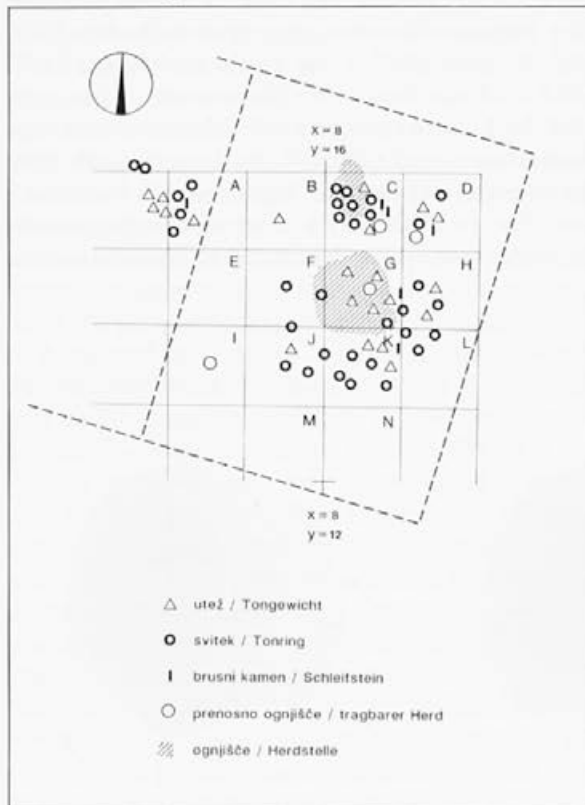
Hausinventar: Das Innere des Hauses war angefüllt mit Keramik, denn das Gesamtgewicht aller Fragmente betrug tatsächlich 103 kg. Am zahlreichsten waren Topf- und Schüsselscherben vertreten, also Reste von Gefäßen, die in eisenzeitlichen Siedlungen am häufigsten vorkommen (Taf. 15-28). Die Töpfe hatten verschiedene Größen und Formen, von einfachen, mit ausladendem Rand (z.B. Taf. 15,16), zu solchen, die senkrechte (z.B. Taf. 25: 4; 27: 6), trichterförmige (Taf. 28: 4) und kegelförmige Hälse (Taf. 28: 5,6) hatten. Verschiedenartig waren auch die Schüsseln. Vorherrschend waren einfache Formen (z.B. Taf. 20: 6-8; 21: 4-7), darunter fanden wir auch einige bessere und schön verzierte Exemplare (z.B. Taf. 29: 12,13). Im Gegensatz zu den Töpfen und Schüsseln kamen unter den Gefäßen relativ wenig Einzugschalen vor. Jedoch waren einige davon

25: 3; 33: 1-6). Redkeje so bile posode okrašene z bradavicami (t. 23: 1,2; 33: 12), medtem ko smo nalepke v obliki volute, palmete in svastike zasledili le v posameznih primerih (t. 27: 6; 33: 7,9,10). Resnično bogato okrašenih je bilo le nekaj skled in latvic (t. 29: 2-6,11-13). V vseh primerih gre za ornamente, ki so bili narejeni s kombinacijo topega vreza in vboda pred žganjem posode.

Poleg posodja smo v hiši našli še na dele pekev (t. 34: 1-7), ognjiščnih kozic oziroma rešetk (t. 35: 1-5; 36: 1-11) ter na pokrove (t. 37: 1-3), vijčka (t. 37: 4,5), svitke (t. 37: 6-12; 38: 1-12; 39: 1-15) in piramidalne uteži (t. 40-43). Omeniti velja tudi tri glinastim šobam podobne fragmente (t. 44: 8-10) ter nekaj kamnitega orodja, in sicer tolkač (t. 44: 2), več brusov (t. 44: 1,3,5-7) in kose žrnelj (sl. 20: 1,2). Živalske kosti so bile skromne, kažejo pa na prisotnost goveda, divje svinje in jelena.

Večina najdb je ležala v zgornji polovici hiše, torej na mestu, kjer smo odkrili tudi ostanke ognjišča. Ostali prostor je bil večinoma prazen, izjema so le najdbe, ki smo jih našli ob kosih razbitih žrnelj ob stopnici v spodnji polovici hiše. Ta ugotovitev je dobro dokumentirana že na risbi

Sl. 21: Hiša B. Razporeditev kamnitega orodja, svitkov, ognjiščnih kozic in piramidalnih uteži v notranjosti hiše.
Abb. 21: Haus B. Verteilung der Steinwerkzeuge, Tönringe, Feuerböcke und pyramidalen Gewichte.

aus gutem Ton hergestellt und reich geschmückt (Taf. 29: 2,3).

Gefäßornamentik war für Hauskeramik etwas Gewöhnliches. In der Hauptsache überwiegen angeklebte Tonleisten (z.B. Taf. 16: 1,2; 18: 2-6; 19: 7-9) und die verschiedensten Griffe (z.B. Taf. 16: 3,4; 17: 5; 19: 1-6; 32: 1-13 usw.), häufig vertreten sind auch hufeisenförmige Appliken (z.B. Taf. 25: 3; 33: 1-6). Seltener waren die Gefäße mit Warzen (Taf. 23: 1,2; 33: 12) geschmückt, auf Appliken in Voluten-, Palmetten- und Hakenkreuzform stießen wir nur in einzelnen Fällen (Taf. 27: 6; 33: 7,9,10). Wirklich reich verziert waren nur einige Schüsseln und Einzugschalen (Taf. 29: 2-6, 11-13). In allen Fällen handelt es sich um Stich- und Ritzverzierung, die vor dem Brennen des Gefäßes ausgeführt wurden.

Neben Gefäßen fanden wir im Haus auch Teile von Backhauben (Taf. 34: 1-7) und Feuerböcken bzw. Herdgittern (Taf. 35: 1-5; 36: 1-11), Deckel (Taf. 37: 1-3), Spinnwirtel (Taf. 37: 4,5), Tonringe (Taf. 37: 6-12; 38: 1,12; 39: 1-15) und pyramidale Gewichte (Taf. 40-43). Erwähnenswert sind auch drei tondüsenähnliche Fragmente (Taf. 44: 8-10) sowie einige Steinwerkzeuge, und zwar ein Klopstein (Taf. 44: 2), mehrere Schleifsteine (Taf. 44: 1,3,5-7) und Mahlsteinstücke (Abb. 20: 1,2). Die Tierknochenfunde waren bescheiden, sie deuten auf die Anwesenheit von Rind, Wildschwein und Hirsch.

Die Mehrzahl der Funde lag in der oberen Haushälfte, also an dem Ort, wo auch die Herdstellenreste entdeckt wurden. Der übrige Raum war größtenteils leer, eine Ausnahme bilden nur die Funde, die wir neben den Stücken zerbrochener Mahlsteine an der Stufe im unteren Teil des Hauses vorfanden. Diese Feststellung ist schon auf der Zeichnung des Grundrisses (Beil. 4 B) gut dokumentiert, bestätigt wird sie allerdings auch durch die Anordnung der Steinwerkzeuge, Tonringe, Feuerböcke und pyramidalen Gewichte, die sich tatsächlich gerade um diese beiden Stellen im Inneren des Hauses gruppieren (Abb. 21). Das Haus hatte, wie die Anordnung des Inventars zeigt, eine Inneneinrichtung, wozu sie aber wirklich diente, ist natürlich schwer zu sagen. Überraschend war nämlich schon der Fund dreier tondüsenähnlicher Fragmente (Abb. 22) und die Menge an Gefäßen, die hinsichtlich der gegenwärtigen Vorstellungen vom Inventar eines einzigen Hauses äußerst groß ist. Hier fehlen uns freilich entsprechende Vergleiche. Die Untersuchung der Innenstruktur von eisenzeitlichen Siedlungen und Gebäuden steckt in Dolenjsko nämlich erst in den Anfängen, deswegen wer-

tlorisa (pril. 4 B), potrjuje pa jo tudi razporeditev kamnitega orodja, svitkov, ognjiščnih kozic in piramidalnih uteži, ki se dejansko grupirajo prav na teh dveh mestih v notranjosti hiše (sl. 21). Razporeditev inventarja torej kaže, da je imela hiša neko notranjo ureditev, čemu je dejansko služila pa je seveda težko reči. Presenetljiva je namreč že najdba treh glinastih šobam podobnih fragmentov (sl. 22) in količina posodja, ki je glede na sedanje predstave o inventarju ene same hiše izredno velika. Tu nam seveda manjkajo ustrezne primerjave. Proučevanje notranjih struktur železnodobnih naselij in stavb je na Dolenjskem namreč šele na začetku, zato bodo dala odgovore na ta vprašanja le bodoča načrtna raziskovanja.

Časovna opredelitev: Velika količina raznovrstnega keramičnega posodja, ki je bila odkrita v hiši B, pa seveda ni pomembna zgolj z vidika hišnega inventarja. Ker gre za zaključeno celoto ima najdba tudi kronološko vrednost, saj je v hiši ležala cela vrsta takih posod, ki jim doslej nismo znali določiti časa, ko so bile v uporabi. Pri tem mislimo predvsem na razne lonce in sklede, torej na posodje, ki se tudi v drugih naseljih na Dolenjskem najpogosteje pojavlja. Inventar hiše B lahko namreč razmeroma natančno datiramo. To nam omogočajo nekatere oblike skled in ornamentov, ki imajo odlične paralele zlasti med gradivom iz nekropole v Dolenjskih Toplicah. Sicer je res, da poznamo podobne oblike tudi iz podzemeljskega grobišča, žal pa so tu v večini primerov grobne celote tako skromne, da jih precizneje ne moremo časovno opredeliti.

Katere so torej oblike, ki nam narekujejo datacijo hiše B? Med posodami moramo v prvi vrsti omeniti sklede s koničnim vratom (npr. t. 29: 6, 12, 13). V Dolenjskih Toplicah jim najdemo vrsto dobrih paralel, ki so opredeljene v certoški

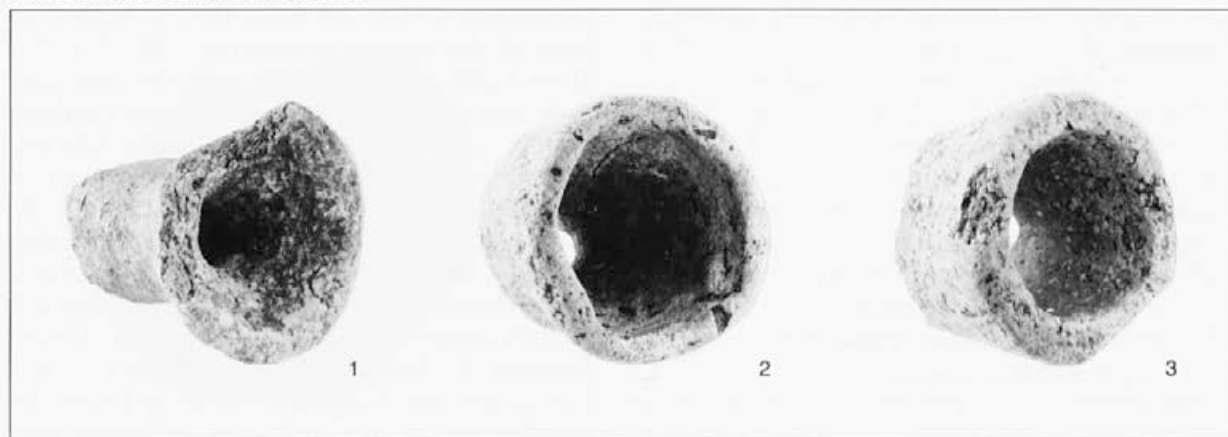
den eine Antwort auf diese Fragen nur zukünftige plangemäße Erforschungen geben.

Zeitbestimmung: Die große Menge an verschiedenartigen Keramikgefäßen, die im Haus B entdeckt wurde, ist natürlich nicht nur vom Standpunkt des Hausinventars bedeutend. Da es sich um eine geschlossene Einheit handelt, hat der Fund auch chronologischen Wert, denn im Haus lag eine ganze Reihe solcher Gefäße, deren Verwendungszeit wir bislang nicht datieren konnten. Dabei denken wir vor allem an verschiedene Töpfe und Schüsseln, also an Gefäße, die auch in anderen Siedlungen Dolenjskos am häufigsten vorkommen. Das Inventar von Haus B können wir nämlich ziemlich genau datieren. Das ermöglichen uns einige Schüssel- und Verzierungsformen, die vorzügliche Parallelen haben, vor allem unter dem Material aus der Nekropole in Dolenjske Toplice. Wir kennen zwar auch ähnliche vom Gräberfeld in Podzemelj, aber leider sind hier in der Mehrzahl der Fälle die Grabeinheiten so bescheiden, daß sie zeitlich genauer nicht zu bestimmen sind.

Welche Formen sind nun für die Datierung von Haus B ausschlaggebend? Unter den Gefäßen sind an erster Stelle die Schüsseln mit konischem Hals (z.B. Taf. 29: 6, 12, 13) zu erwähnen. In Dolenjske Toplice finden wir eine Reihe guter Parallelstücke, die in den Certosafibel- und den Negauer Horizont gesetzt sind (Teržan 1976, Taf. 18: 5; 41: 2; 57: 4; 68: 1; cfr. noch Dular 1982, 70 f.). In das Ende der Hallstattzeit fällt auch der Topf mit abgerundeten Schultern und ausladendem Rand (Taf. 25: 3), der ebenfalls gute Parallelen in Dolenjske Toplice und in Podzemelj hat (Dular 1982, 32 f.). Wichtige Anhaltspunkte bietet auch die Ornamentik. Genannt seien

Sl. 22: Hiša B. Fragmenti glinastih šob?

Abb. 22: Haus B. Tondüsenfragmente?

in negovski horizont (Teržan 1976, t. 18: 5; 41: 2; 57: 4; 68: 1; cfr. še Dular 1982, 70 s). Na konec halštatske dobe sodi tudi lonec z zaobljenimi rameni in izvihanim ustjem (t. 25: 3), ki ima zopet dobre paralele v Dolenjskih Toplicah in v Podzemlju (Dular 1982, 32 s). Zelo zgovoren je tudi ornament. Omenimo naj le podkvaste nalepke (t. 25: 3; 32: 11; 33: 1-6), svastiko (t. 33: 10), vdrte bradavice (t. 33: 12) in okras, ki je narejen s kombinacijo topega vreza in vbodov (t. 29: 3-6, 12). V Dolenjskih Toplicah je takšna ornamentika zelo priljubljena, pojavlja pa se na gradivu, ki sodi večinoma v negovski horizont (podkvaste nalepke: Teržan 1976, t. 42: 2; 89: 8; svastika: ib. t. 58: 10; 77: 4; 87: 10; vdrte bradavice: ib. t. 19: 3; 34: 8; 42: 2; 43: 4 itd.; kombinacija topega vreza in vbodov: ib. t. 16: 2; 41: 2; 57: 4; 87: 4). Iz pravkar povedanega lahko zaključimo, da je hiša B doživela podobno usodo kot severovzhodno od nje stoječa hiša A: pogorela je ob koncu starejše železne dobe.

HIŠA C

Terenski izvidi: Hiša C je stala na južnem predelu platoja, in sicer na območju, kjer je bila v poznoantični dobi zgrajena velika stavba (sl. 13). Ta gradbeni poseg je v dobršni meri uničil prazgodovinske ostaline, zato smo uspeli od hiše ugotoviti le osnovni tloris, pa še ta je ostal v nekaterih detajlih nejasen. Severozahodno od velike stavbe se je namreč po odstranitvi humusa in temnorjave zemlje pojavila velika lisa črnorjave zemlje, v kateri je ležalo precej drobcev hišnega ometa. Po ponovni poglobitvi prostora so postali obrisi lise jasnejši (sl. 23). Površina črnorjave zemlje se je namreč zelo dobro razlikovala od rumene ilovice okoliškega prostora, tako da smo lahko brez večjih težav ugotovili, da je imel objekt nepravilno pravokotno obliko s stranicami 7 x 3 m.

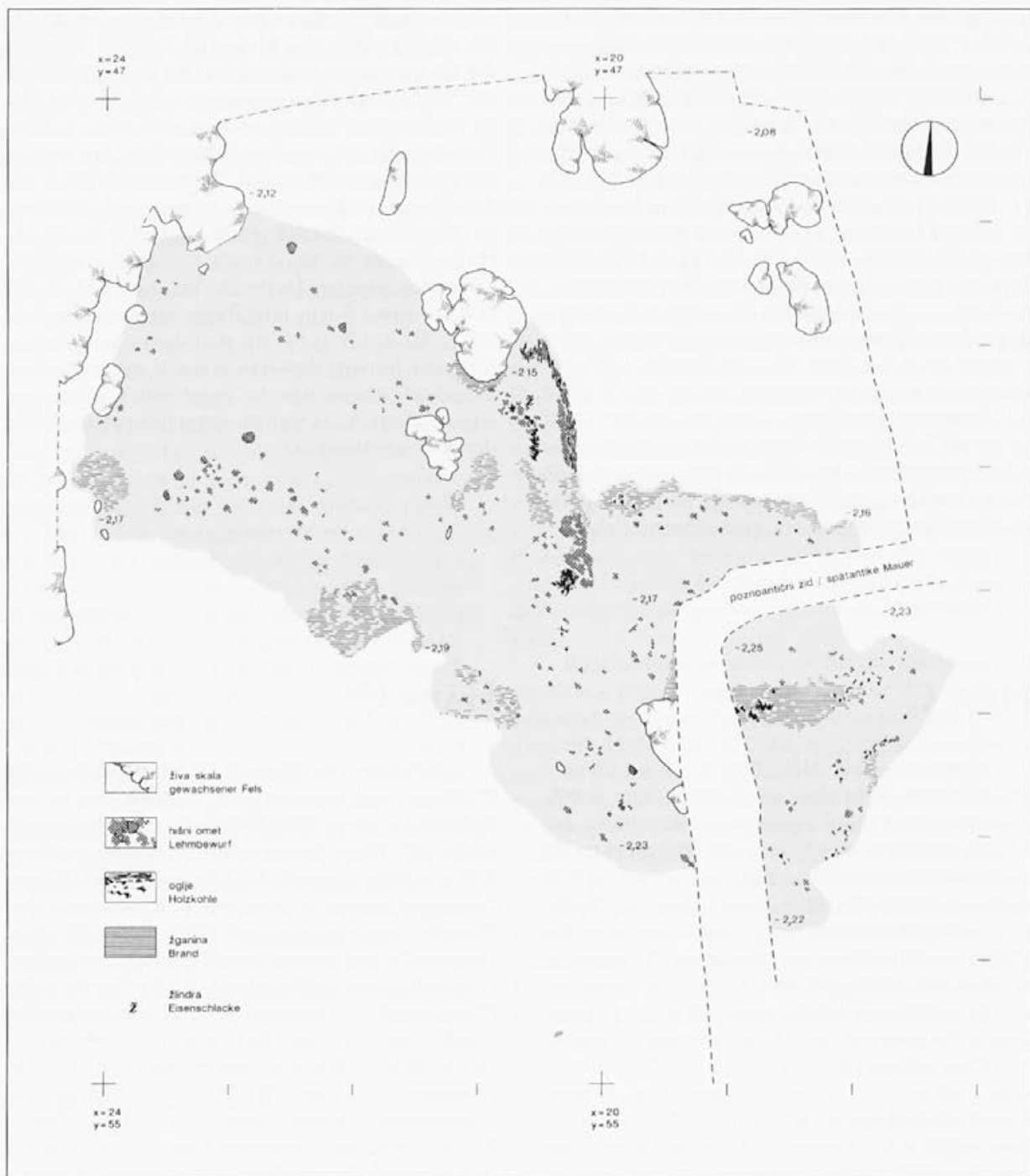
Severna stranica hiše ni potekala v ravni liniji. Če ji namreč sledimo od vzhoda proti zahodu, potem vidimo, da se že po dveh metrih ostro zalomi proti severu. Kaj pomeni ta nenadna sprememba smeri, je seveda težko reči, res pa je, da smo prav na tem mestu naleteli na ostanke zoglonelega bruna in na kup hišnega ometa, zato o zamiku stene skoraj ne more biti dvoma. Ostanki bruna so segali vse do večje naravne skale, pri $x=21$ in $y=49$, tu pa je stena zopet spremenila smer, saj se je znova zasukala proti zahodu.

nur die hufeisenförmigen Appliken (Taf. 25: 3; 32: 11; 33: 1-6), das Hakenkreuz (Taf. 33: 10), die Warzen mit schwacher Delle (Taf. 33: 12) und die Stich- und Ritzverzierung (Taf. 29: 3-6, 12). In Dolenjske Toplice erfreut sich eine solche Ornamentik sehr großer Beliebtheit, sie tritt in Erscheinung auf Material, das hauptsächlich aus dem Negauer Horizont datiert (hufeisenförmige Appliken: Teržan 1976, Taf. 42: 2; 89: 8; Hakenkreuz: ib. Taf. 58: 10; 77: 4; 87: 10; Warzen mit schwacher Delle: ib. Taf. 19: 3; 34: 8; 42: 2; 43: 4 usw.; Stich- und Ritzverzierung: ib. Taf. 16: 2; 41: 2; 57: 4; 87: 4). Aus dem oben Gesagten geht hervor, daß das Haus B ein ähnliches Schicksal erlebte wie das nordöstlich davon gelegene Haus A: es war niedergebrannt am Ende der älteren Eisenzeit.

HAUS C

Befunde: Das Haus C stand im Südteil des Plateaus, und zwar in dem Bereich, wo in der Spätantike ein großes Gebäude errichtet wurde (Abb. 13). Diese Bautätigkeit zerstörte in ziemlich großem Ausmaß die eisenzeitlichen Reste, deswegen gelang es uns, nur den Grundriß des Hauses festzustellen, und noch dieser blieb in einigen Details unklar. Nordwestlich des großen Gebäudes kam nämlich nach der Entfernung des Humus und der dunkelbraunen Erde ein großer Fleck schwarzbrauner Erde zum Vorschein, worin ziemlich viele Hüttenlehmbrocken lagen. Nach erneuter Vertiefung des Bereiches wurden die Fleckenumrisse deutlicher (Abb. 23). Die Oberfläche der schwarzbraunen Erde hob sich nämlich deutlich ab von dem gelben Lehm des umliegenden Bereiches, so konnten wir ohne größere Schwierigkeiten feststellen, daß das Gebäude eine unregelmäßige rechteckige Form mit Seiten von 7 x 3 m hatte.

Die Nordseite des Hauses verlief nicht in gerader Linie. Folgen wir ihr von Osten nach Westen, dann sehen wir, daß sie schon nach zwei Metern scharf nach Norden einknickt. Was diese plötzliche Richtungsänderung zu bedeuten hat, ist schwer zu sagen, doch stießen wir gerade an dieser Stelle auf Reste eines verkohlten Balkens

Sl. 23: Hiša C. Tloris. M. 1:50.

Abb. 23: Haus C. Grundriß.

Na zahodni strani je segala temna površina do naravnih skal pri liniji $x=24$. Meja med črnorjavo zemljo (notranjostjo hiše) in sterilno rumeno ilovico je bila zelo jasna, zato je bilo v tlorisu dobro videti tudi jugozahodni vogal stavbe.

Veliko težje kot na severu in zahodu pa smo hišo omejili na jugu. Na tem predelu namreč linija črnorjave zemlje močno vijuga, kar je najverjetneje

und einen Lehmverputzhaufen, weswegen eine Verschiebung der Wand nicht bezweifelt werden kann. Die Balkenreste reichten bis zu einem größeren natürlichen Felsen, bei $x = 21$ und $y = 49$, hier änderte die Wand wieder ihre Richtung, denn sie drehte sich erneut gegen Westen.

Auf der Westseite reichte die dunkle Oberfläche bis zu den natürlichen Felsen bei Linie x

posledica neravnih tal, na katerih je bila zgrajena hiša. Drugi vzrok za razmeroma slabo ohranjenost pa moramo iskati v dejstvu, da je bila prav na tem mestu v pozni antiki zgrajena velika stavba. Ta poseg je močno poškodoval prazgodovinske arhitekturne ostaline, prav tako pa je bil v tem obdobju preko vzhodne polovice hiše postavljen večji zid (sl. 23). Na srečo pa ob tem ni bil uničen vzhodni zaključek prazgodovinske stavbe, ki poteka poševno med obema krakoma poznoantičnega zidu. Linija črnorjave zemlje je bila skoraj ravna in se je od sterilne rumene ilovice zelo dobro ločila. Žal ni bila ohranjena v celoti. Pri izkopu temeljev za poznoantični zid je bil namreč odstranjen del vzhodne stranice, prav tako pa sta bila pri tem gradbenem posegu v celoti uničena tudi oba tamkajšnja vogala.

Kot že rečeno, je notranjost hiše zapolnjevala črnorjava zemlja. V njej so razpršeno ležali drobci hišnega ometa. Na večjo koncentracijo smo trčili le ob severni stranici hiše, in sicer na mestu, kjer so ležali tudi ostanki zoglenelega bruna. Zelo redke so bile tudi keramične ostaline, kar je lahko dokaz, da je bil prostor v pozni antiki zravan, železnodobne ostaline pa večinoma odstranjene. Z izkopom smo torej uspeli registrirati le tloris hiše, pa še ta se nam je ohranil v bornih ostankih.

Najdbe: V črnorjavi zemlji, ki je zapolnjevala notranjost hiše, skoraj ni bilo najdb. Našli smo le nekaj netipičnih fragmentov, ki pa za časovno opredelitev stavbe nimajo nobene vrednosti. Več ostalin je ležalo v humusu in v temnorjavi zemlji pod njim (t. 45 in 46). Ker pa sta to plasti, ki sta nastali že po uničenju objekta, njune vsebine ne moremo povezati s hišo. To dokazujejo tudi najdbe same, saj sodijo tako v železno, kot tudi poznoantično dobo.

Hišni inventar: Notranjost hiše je bila praktično brez najdb, zato ne moremo reči o hišnem inventarju nič določnejšega. V višjih plasteh (temnorjavi zemlji in v humusu) smo sicer našli nekaj značilnih železnodobnih hišnih predmetov (npr. utež, svitek, cedilce - t. 46: 3-5), vendar pa nam stratigrafska opažanja ne dovoljujejo, da bi jih označili kot ostanek inventarja hiše C. Ne smemo namreč pozabiti, da so bile v pozni antiki prazgodovinske ostaline močno poškodovane in premešane, zato so lahko omenjeni predmeti prišli na območje hiše C tudi s kakega drugega prostora.

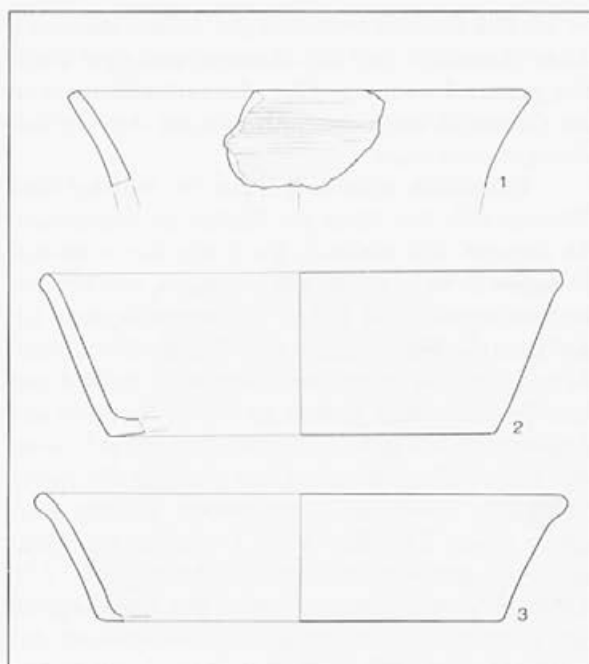
Časovna opredelitev: Zaradi skromnih najdb hišo težko opredelimo. Zanesljivo lahko rečemo le to, da sodi v železno dobo.

= 24. Die Grenze zwischen der schwarzbraunen Erde (Innenbereich des Hauses) und dem sterilen gelben Lehm war klar, deshalb konnte man im Grundriß auch die Südwestecke des Gebäudes gut erkennen.

Erheblich schwieriger als im Norden und Westen war das Haus im Süden zu begrenzen. In diesem Teil verläuft die Linie der schwarzbraunen Erde in starken Windungen, was höchstwahrscheinlich die Folge unebenen Bodens ist, auf dem das Haus gebaut war. Der andere Grund für die relativ schlechte Erhaltung beruht auf der Tatsache, daß gerade an dieser Stelle in der Spätantike ein großes Gebäude errichtet wurde. Durch diese Bautätigkeit wurden die eisenzeitlichen Funde stark beschädigt, ebenso wurde in dieser Zeit durch die Osthälfte des Hauses eine größere Mauer errichtet (Abb. 23). Glücklicherweise wurde dabei der Ostabschluß des eisenzeitlichen Gebäudes nicht zerstört, der schräg zwischen beiden Seiten der spätantiken Mauer verläuft. Die Linie der schwarzbraunen Erde war fast gerade und zeichnete sich deutlich ab von dem sterilen gelben Lehm. Leider war sie nicht vollständig erhalten. Bei der Fundamentlegung der spätantiken Mauer wurde nämlich ein Teil der Ostseite entfernt, dergleichen wurden bei diesen Bauarbeiten auch die beiden dortigen Ecken gänzlich zerstört.

Wie schon erwähnt, war der Innenbereich des Hauses mit schwarzbrauner Erde ausgefüllt. Es lagen darin Hüttenlehmbröckchen verstreut. Auf eine größere Konzentration stießen wir nur auf der Nordseite des Hauses, und zwar an der Stelle, wo sich auch die Reste des verkohlten Balkens befanden. Sehr selten waren auch Keramikfunde, was davon zeugen könnte, daß dieser Bereich in der Spätantike eingeebnet wurde und die eisenzeitlichen Reste größtenteils entfernt wurden. Durch die Ausgrabung gelang es uns, lediglich den Grundriß des Hauses zu registrieren, und auch dieser ist nur in kümmerlichen Resten erhalten.

Funde: In der schwarzbraunen Erde, womit der Innenbereich des Hauses angefüllt war, gab es nahezu keine Funde. Wir fanden nur einige nicht typische Fragmente, die allerdings für die Datierung des Gebäudes wertlos sind. Mehrere Funde lagen im Humus und in der darunterliegenden dunkelbraunen Erde (Taf. 45 und 46). Da es sich aber um Schichten handelt, die schon nach der Zerstörung des Gebäudes entstanden, können wir deren Inhalt nicht mit dem Haus in Zusammenhang bringen. Das bestätigen auch die Funde selbst, denn sie fallen sowohl in die Eisenzeit als auch in die Spätantike.

Sl. 24: Območje hiše D. Keramika iz poznoantičnih vkopov.
Abb. 24: Bereich des Hauses D. Keramik aus den spätantiken Eingrabungen.

HIŠA D

Terenski izvidi: Hiša D je bila od vseh železnodobnih stavb najslabše ohranjena. Z izkopom smo namreč uspeli ugotoviti le njene borne ostanke, saj je ležala neposredno ob veliki stavbi, torej na prostoru, kjer imamo v pozni antiki izpričano intenzivno gradbeno dejavnost (sl. 13).

Že pri odstranjevanju humusa in temnorjave zemlje smo namreč ugotovili, da se severno od velike stavbe vleče močna prazgodovinska plast, ki pa je bila večkrat prebita z manjšimi vkopi, v katerih je ležalo gradivo iz poznoantične dobe (opeka, malta, kamnit drobir in keramika - sl. 24). Ko smo prostor dokončno očistili, se je v tleh pokazala razmeroma jasna lisa črnorjave zemlje, katere robovi so se dobro ločevali od okoliške rumene sterilne ilovice (sl. 25). V črnorjavi zemlji je ležalo veliko drobcov hišnega ometa, v severozahodnem predelu lise pa smo zadeli na 1,6 m dolg in 1 m širok kup keramike, ki je bila naložena do 10 cm na debelo. Tudi med keramiko je bilo veliko hišnega ometa, tu in tam pa so ležali še drobci železove žindre.

Prav v sredini že tako ali tako slabo ohranjenega prazgodovinskega objekta pa je bila v pozni antiki vkopana peč za žganje apna. Apnenica je

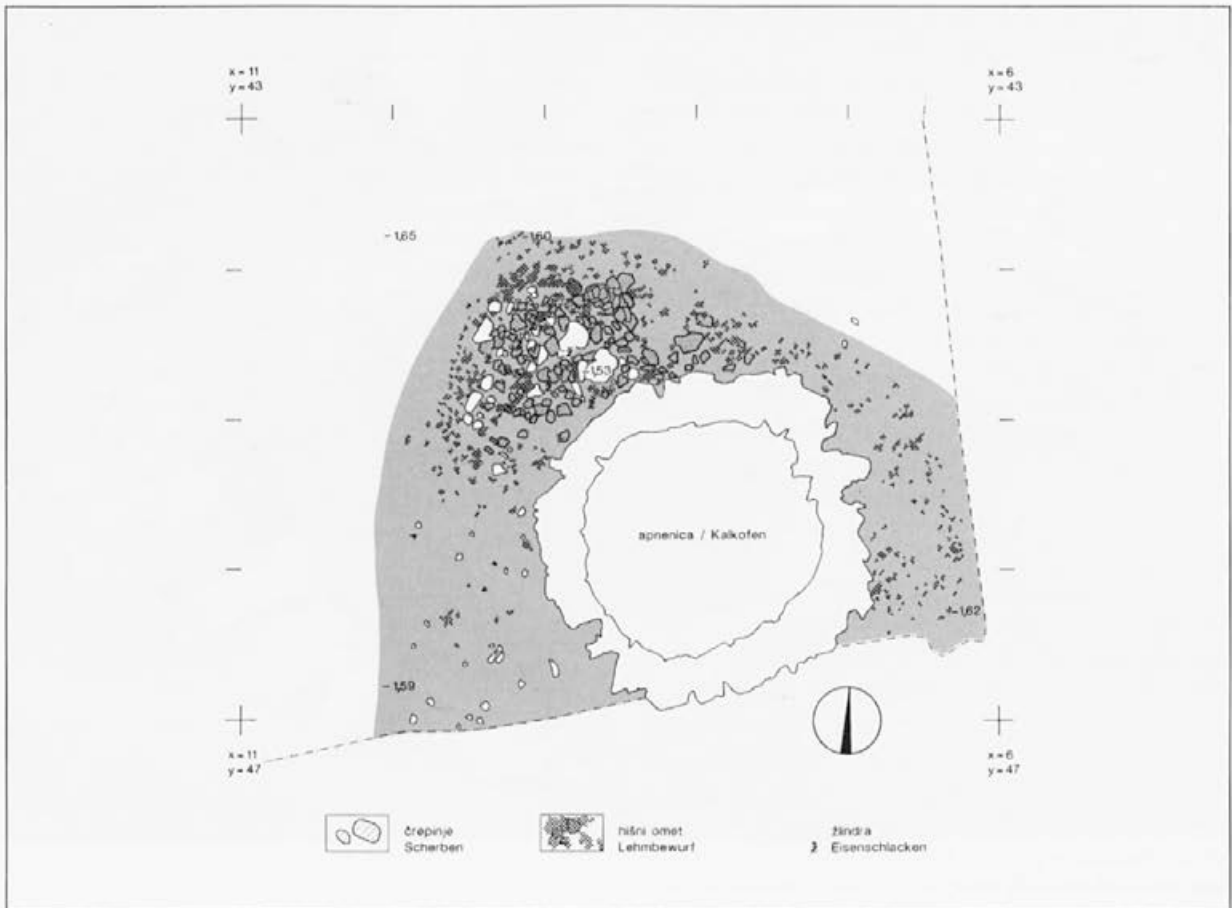
Hausinventar: Das Innere des Gebäudes war gewissermaßen fundlos, deswegen ist über das Hausinventar nichts Genaueres zu sagen. In den höheren Schichten, der dunkelbraunen Erde und dem Humus, entdeckten wir zwar einige charakteristische eisenzeitliche Hausgegenstände (z.B. Gewicht, Tonring, Sieb - Taf. 46: 3-5), doch lassen es die stratigraphischen Beobachtungen nicht zu, sie als Reste des Inventars von Haus C zu bezeichnen. Denn wir dürfen nicht vergessen, daß in der Spätantike die vorgeschichtlichen Funde stark vermischt wurden, deswegen konnten die besagten Gegenstände in den Bereich von Haus C auch aus einem anderen Teil gekommen sein.

Zeitbestimmung: Wegen geringer Funde ist das Haus nur schwer zu datieren. Fest steht nur, daß es zur Eisenzeit gehört.

HAUS D

Befunde: Das Haus D war von allen eisenzeitlichen Gebäuden am schlechtesten erhalten. Durch die Ausgrabungen konnten nur seine kümmerlichen Reste freigelegt werden, denn es stand in unmittelbarer Nähe des großen Gebäudes, also in dem Bereich, der von intensiven Bautätigkeiten in der Spätantike zeugt (Abb. 13).

Nördlich des großen Gebäudes erstreckt sich, wie wir schon bei der Entfernung von Humus und dunkelbrauner Erde entdeckten, eine starke vorgeschichtliche Schicht, die mehrmals durchbrochen war mit kleineren Eingrabungen, wo Material aus der Spätantike lag (Ziegel, Mörtel, Steinschotter und Keramik - Abb. 24). Nachdem wir den Raum ganz und gar gesäubert hatten, kam im Boden ein relativ klarer Fleck schwarzbrauner Erde zum Vorschein, dessen Ränder sich klar von dem umliegenden gelben Lehm absetzten (Abb. 25). In der schwarzbraunen Erde lagen viele Wandverputzbrocken und im Nordwestteil des Fleckes stießen wir auf einen 1,6 m langen und 1 m breiten Keramikhaufen, der 10 cm dick war. Auch unter der Keramik befand sich viel Lehmverputz, hier und da lagen noch Eisenschlackenbrocken.

Sl. 25: Hiša D. Tloris. M. 1:50.

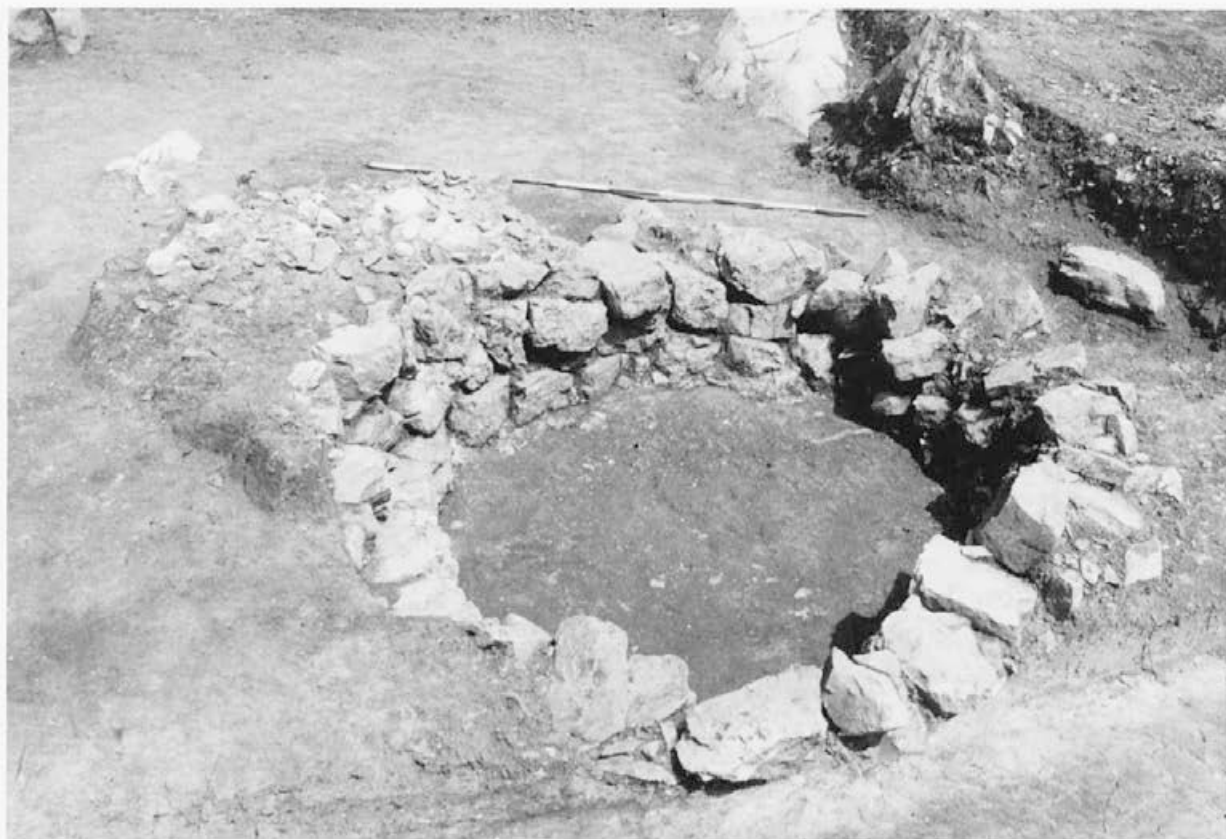
Abb. 25: Haus D. Grundriß.

bila okrogle oblike in je merila v premeru 2,3 m (sl. 26). Podrobneje jo obravnavamo na drugem mestu (glej str. 128). Ker segajo temelji apnenice vse do sterilne ilovice, je razumljivo, da so pri njeni gradnji odstranili prazgodovinske plasti. Močno poškodovana je bila tudi njena neposredna okolica, zato imamo od hiše D resnično ohranjene le skromne ostanke: del tlorisa in kup keramike. Ko smo najdbe s kupa dvignili, se je prav pod njimi izluščila 6-8 cm debela površina prežgane ilovice. Čeprav je bila zelo razdrobljena, pa jo lahko kljub temu označimo kot ostanek hišnega ognjišča.

Hišni inventar: Ker je bila hiša D močno poškodovana, ji lahko brez zadržkov pripišemo le najdbe, ki izvirajo iz kupa keramike (t. 47-55). Velika količina ostankov posodja nas močno spominja na situacijo, ki smo jo ugotovili že v hiši B. Tudi tokrat so namreč najdbe ležale na kupu nad ognjiščem, bile pa so žal veliko slabše ohranjene. Hišni inventar je bil običajen: našli smo razmeroma veliko loncev raznih velikosti in oblik (t. 47: 1-4; 48: 1-4; 49: 4-10 itd.), nič manj

Gerade in der Mitte des schon ohnehin schlecht erhaltenen eisenzeitlichen Hauses wurde in der Spätantike ein Ofen zum Kalkbrennen eingegraben. Der Kalkbrennofen war rund und hatte einen Durchmesser von 2,3 m (Abb. 26). Wir werden ihn eingehender an anderer Stelle behandeln (siehe S. 127). Da das Fundament des Kalkbrennofens bis zum sterilen Lehm reicht, wurden bei dessen Errichtung verständlicherweise die eisenzeitlichen Schichten entfernt. Stark beschädigt war auch dessen unmittelbare Umgebung, so sind von Haus D in der Tat nur bescheidene Reste erhalten: ein Teil des Grundrisses und ein Keramikhaufen. Als wir die Funde des Haufens bargen, trat unmittelbar darunter eine 6-8 cm dicke Oberfläche durchgebrannten Lehms zutage. Obwohl sie sehr zerbröckelt war, können wir sie als Rest einer Herdstelle betrachten.

Hausinventar: Da das Haus D stark beschädigt wurde, können wir ihm vorbehaltlos nur die Funde zuschreiben, die vom Keramikhaufen stammen (Taf. 47-55). Die große Menge an Gefäßen erinnert uns an die Situation, die wir schon im Haus

Sl. 26: Apnenica št. 4.

Abb. 26: Kalkbrennofen Nr. 4.

pogoste pa niso bile tudi sklede (npr. *t. 52: 1-3, 6-8*) in latvice (*t. 49: 1-3*). Posodje je bilo večkrat bogato okrašeno. Pri tem seveda ne mislimo zgolj na različna nalepljena rebra (npr. *t. 52: 7,8; 53: 18*), ampak zlasti na aplikacije volut (*t. 50: 4; 51: 1; 53: 8*), svastike (*t. 47: 2*), "pahljače" (*t. 51: 4*) in meandra (*t. 53: 15-17*). Na nekaj fragmentih se pojavlja tudi vrez oziroma kombinacija vresa in vbodov, ki so bili narejeni pred žganjem posode (*t. 49: 3; 53: 13*).

Razen posodja smo na kupu našli še nekaj predmetov, ki sodijo med značilen inventar železnodobnih hiš. To sta vsekakor dva vijčka, dve uteži in dva svitka (*t. 54: 5-10*), potem pa še fragmentirana pekva s paralelno postavljenima ročajema (*t. 54: 1*) ter več kosov ognjiščnih kozic oziroma prenosnih peči (*t. 54: 2-4; 55: 1,2*). Če k temu prištejemo še skromne ostanke ognjišča, na katerem so ležale omenjene najdbe, potem lahko rečemo, da imamo pred seboj ponovno tipičen inventar železnodobne hiše, ki pa je bil žal močno načet s poznoantičnimi gradbenimi posegi.

Časovna opredelitev: Že bežen pogled na gradivo nam pokaže, da je zelo podobno inventarju,

B vorgefunden haben. Auch diesmal lagen die Funde auf einem Haufen über der Herdstelle, sie waren aber leider viel schlechter erhalten. Das Hausinventar entsprach dem Üblichen: wir fanden relativ viel Töpfe verschiedener Größe und Formen (*Taf. 47: 1-4; 48: 1-4; 49: 4-10 usw.*), nicht weniger häufig waren auch Schüsseln (z.B. *52: 1-3, 6-8*) und Einzugschalen (*Taf. 49: 1-3*). Die Gefäße waren des öfteren reich verziert. Dabei denken wir natürlich nicht nur an verschiedene angeklebte Tonleisten (z.B. *Taf. 52: 7,8; 53: 18*), sondern vor allem an Volutenappliken (*Taf. 50: 4; 51: 1; 53: 8*), Hakenkreuze (*Taf. 47: 2*), "Fächer" (*Taf. 51: 4*) und Mäander (*Taf. 53: 15-17*). Auf einigen Fragmenten sind auch vor dem Brennen der Gefäße ausgeführte Stich- und Ritzverzierungen zu sehen (*Taf. 49: 3; 53: 13*).

Neben den Gefäßen wurden auf dem Haufen noch andere Gegenstände entdeckt, die zum charakteristischen Inventar eisenzeitlicher Häuser gehören. Das sind auf jeden Fall zwei Spinnwirtel, zwei Gewichte und zwei Tönringe (*Taf. 54: 5-10*), ferner eine fragmentierte Backhaube mit parallel angesetzten Griffen (*Taf. 54: 1*) und mehrere Bruchstücke von Feuerböcken bzw. tragbaren

ki je bil odkrit v hiši B. Pri tem seveda ne mislimo le na oblike posod in njihovo fakturo, ampak tudi na ornament, za katerega smo že rekli, da je zelo pester. Za svastiko (*t. 47: 2; 54: 4*), vdrtne bradavice (*t. 53: 10-12*) ter okras, ki je bil narejen s kombinacijo topega vreza in vbodov (*t. 53: 13*), smo že ugotovili, da ima odlične paralele v negovskem horizontu v Dolenjskih Toplicah. Tem motivom lahko dodamo še bradavice v parih (*t. 51: 2*), okras treh paralelno nalepljenih reber (*t. 47: 1*) in nalepke v obliki volute (*t. 51: 1; 53: 8*), ki sodijo prav tako med značilno ornamentiko topliške nekropole (tri paralelno nalepljena rebra: Teržan 1976, t. 27: 6; 84: 8; 86: 7; pari bradavic: ib. t. 16: 3; 34: 4; 72: 4; nalepke v obliki volute: ib. t. 27: 9; 32: 1; 42: 4 itd.). Iz vsega povedanega lahko zaključimo, da je bila tudi hiša D uničena ob koncu starejše železne dobe.

HIŠA E

Terenski izvidi: Ko smo odstranjevali ruševine v veliki stavbi, smo pod nivojem tlaka njenega največjega prostora (dvorane) zadeli na skromne ostanke prazgodovinskega objekta, ki smo ga poimenovali hiša E (*sl. 13*). Če gre v resnici za hišo, je seveda težko reči, saj je bil prav na tem mestu že v pozni antiki speljan kanal centralne kurjave (*sl. 27*), še večje poškodbe pa je moral prazgodovinski objekt utrpeti v novejšem času, ko so kučarske ruševine odvažali za gradbeni material. Recentni vkopi so namreč segali vse do sterilne ilovice, zato smo od nekdanje stavbe ugotovili le nekaj gradbenih elementov: del suhega zidu, štiri luknje za vertikalne stebre in peč z vkopanim kuriščem (*sl. 28*).

Suhi zid je bil zgrajen iz velikih neobdelanih kamnitih blokov, ki so bili postavljeni na sterilna ilovnata tla. Kamni so ležali v usločeni liniji, in

Herden (*Taf. 54: 2-4; 55: 1,2*). Diese Funde und die bescheidenen Reste der Herdstelle, wo sie gelegen hatten, bilden wieder das charakteristische Inventar eines eisenzeitlichen Hauses, das allerdings durch die spätantiken Bauarbeiten leider stark in Mitleidenschaft gezogen wurde.

Zeitbestimmung: Das Material ist, wie uns schon ein Blick darauf zeigt, dem im Haus B entdeckten Inventar sehr ähnlich. Wir denken dabei nicht nur an die Formen der Gefäße und ihre Faktur, sondern auch an die Ornamentik, die, wie gesagt, sehr vielfältig ist. Das Hakenkreuz (*Taf. 47: 2; 54: 4*), die Warzen mit schwacher Delle (*Taf. 53: 10-12*) und die Stich- und Ritzverzierung (*Taf. 53: 13*) haben, wie schon erwähnt, vorzügliche Parallelen im Negauer Horizont in Dolenjske Toplice. Zu diesen Motiven können wir noch die paarweise angeklebten Warzen (*Taf. 51: 2*), den Schmuck dreier parallel angeklebter Tonleisten (*Taf. 47: 1*) und die Volutenappliken (*Taf. 51: 1; 53: 8*) gesellen, die desgleichen zur charakteristischen Ornamentik von Dolenjske Toplices Nekropole gehören (drei parallel angeklebte Tonleisten: Teržan 1976, Taf. 27: 6; 84: 8; 86: 7; paarweise angeklebte Warzen: ib. Taf. 16: 3; 34: 4; 72: 4; Volutenappliken: ib. Taf. 27: 9; 32: 1; 42: 4 usw.). Daraus können wir schließen, daß auch das Haus D Ende der älteren Eisenzeit zerstört wurde.

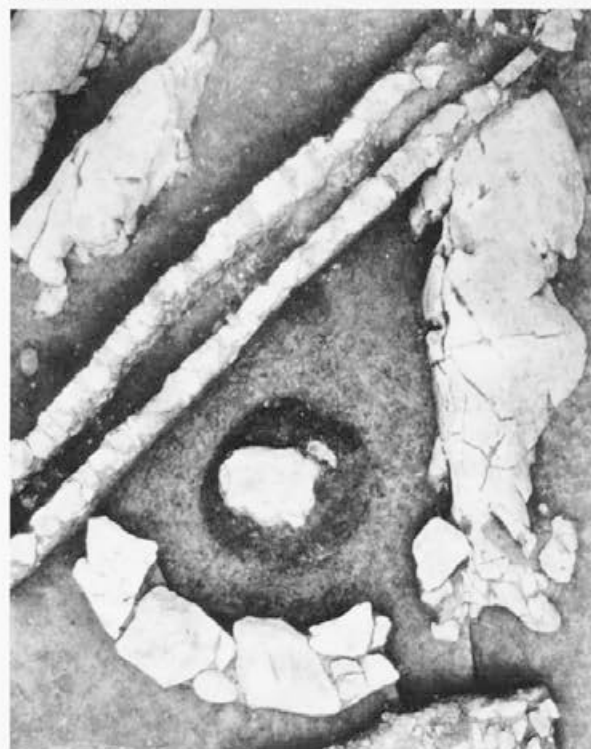
HAUS E

Befunde: Als wir den Versturz in dem großen Gebäude entfernten, stießen wir unter dem Pflasterniveau seines größten Raumes (Saales) auf bescheidene Reste eines eisenzeitlichen Objektes, das wir Haus E genannt haben (*Abb. 13*). Ob es sich tatsächlich um ein Haus handelt, ist natürlich schwer zu sagen, denn gerade an dieser Stelle war schon in der Spätantike ein Kanal für die Zentralheizung gelegt worden (*Abb. 27*), noch größeren Schaden mußte das eisenzeitliche Objekt in neuerer Zeit erleiden, als die Trümmer als Baumaterial abtransportiert wurden. Rezente Eingrabungen reichten nämlich bis zum sterilen Lehm, weswegen wir von dem ehemaligen Objekt nur einige Bauelemente feststellen konnten: einen Teil einer Trockenmauer, vier Löcher für vertikale Pfosten und einen Ofen mit eingetieftem Herd (*Abb. 28*).

so, če odmislimo manjšo vrzel, segali vse do podolgovate naravne skale na vzhodni strani izkopenega prostora. Sodeč po polkrožni legi kamnov, bi lahko sklepali, da je imela stavba na južni strani neke vrste apsidalni zaključek, žal pa je bil zid preslabo ohranjen, da bi to ugotovitev sprejeli kot stoodstotno dejstvo.

Razen zidu smo v planumu odkrili tudi štiri luknje za vertikalne stebre (*sl. 28*). Dve sta bili ob vzhodnem robu podolgovate naravne skale in sta merili v premeru 20 cm. Oba obrisa sta

Sl. 27: Hiša E.
Abb. 27: Haus E.

bila v planumu dobro vidna, saj sta se zaradi sivo-rjave barve jasno ločila od okoliške sterilne rumenordeče ilovice. Tretja luknja za steber je bila odkrita na zahodni strani tik pred tamkajšnjo naravno skalo. Bila je slabše ohranjena, saj jo je deloma načel poznoantični kanal centralne kurjave. Na sled četrte luknje smo zadeli sredi prostora. Tudi ta je bila okrogle oblike (premer 20 cm) in sivorjave barve, sredi njenega obrisa pa so podobno kot pri prvih treh ležali drobcji oglja in hišnega ometa. Preko te luknje smo napravili prečni profil in ugotovili, da je bila na spodnji strani ravno zaključena. Vertikalni steber torej ni imel koničnega, ampak raven zaključek.

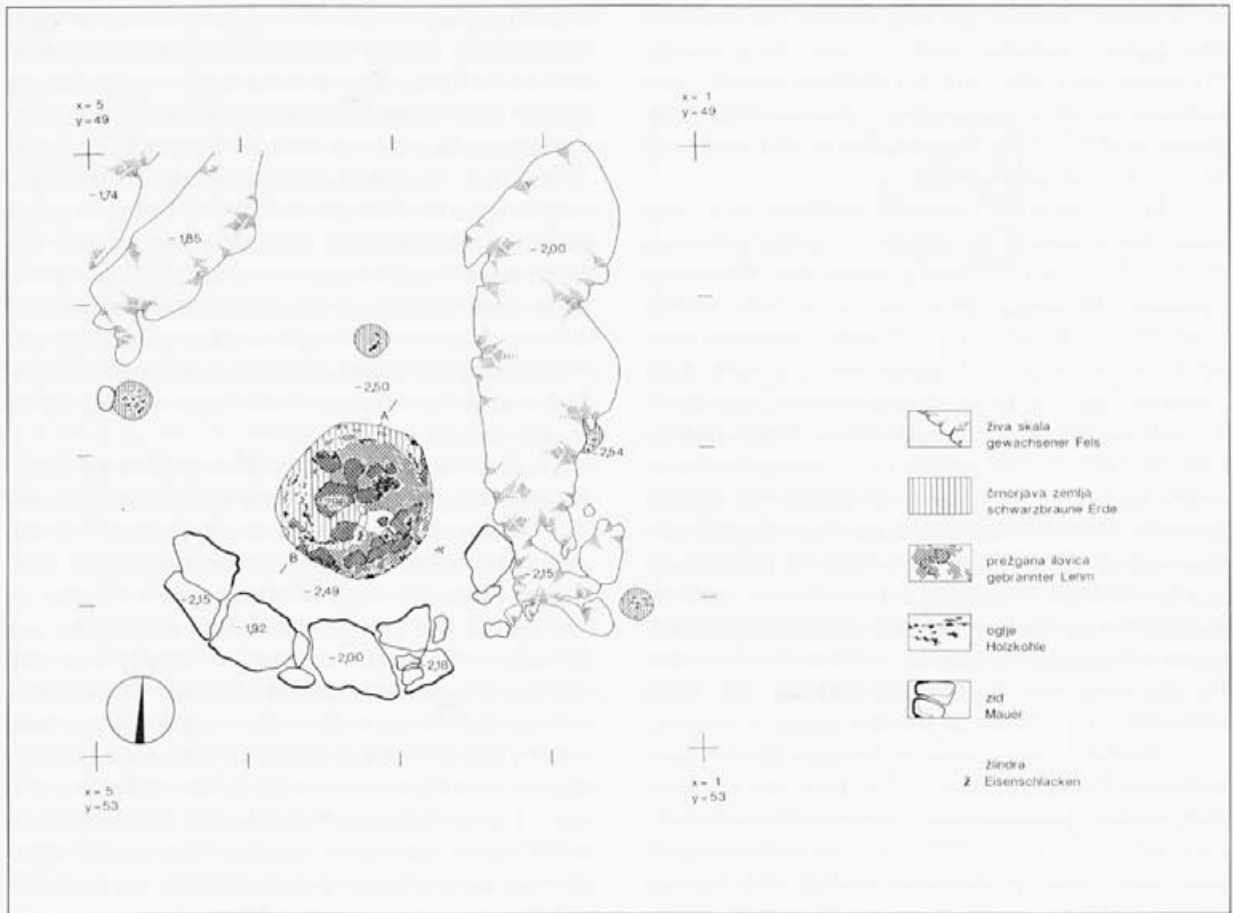
Polkrožnega suhega zidu in lukenj za vertikalne stebre med seboj ne moremo stratigrafsko povezati. Morda so celo deli istega objekta, vendar

Die Trockenmauer war errichtet aus großen unbearbeiteten Steinblöcken, die auf sterilen Lehm Boden gestellt wurden. Die Steine lagen in gebogener Linie und reichten, wenn wir von der kleineren Lücke absehen, bis zum länglichen natürlichen Felsen auf der Ostseite des ausgegrabenen Bereiches. Der halbrunden Lage der Steine nach zu urteilen, hatte wahrscheinlich das Gebäude auf der Südseite eine Art apsidialen Abschluß, aber leider war die Mauer zu schlecht erhalten, um diese Feststellung als unwiderlegbare Tatsache hinzunehmen.

Außer der Mauer wurden im Planum auch vier Löcher für vertikale Pfosten entdeckt (*Abb. 28*). Zwei davon waren am Ostrand des länglichen Felsens und waren im Durchmesser 20 cm groß. Beide Umriss konnte man im Planum deutlich sehen, denn sie setzten sich wegen der graubraunen Farbe klar von dem umliegenden sterilen gelbroten Lehm ab. Das dritte Pfostenloch war auf der Westseite unmittelbar vor dem dortigen Felsen. Es war schlechter erhalten, denn es wurde durch den spätantiken Zentralheizungskanal zum Teil beschädigt. Auf Reste des vierten Loches stießen wir in der Mitte des Raumes. Auch dieses war rund (Durchmesser 20 cm), in der Mitte seines Umrisses lagen ähnlich wie bei den ersten drei Holzkohle- und Hüttenlehmbröckchen. Durch dieses Loch legten wir ein Querprofil und stellten fest, daß es am unteren Ende gerade abgeschlossen war. Die vertikale Säule hatte demnach keinen konischen, sondern einen geraden Abschluß.

Die halbrunde Trockenmauer und die Löcher für die vertikalen Pfosten können wir stratigraphisch nicht miteinander verbinden. Vielleicht bilden sie sogar Teile desselben Objektes, doch fehlen uns für einen verlässlichen Schluß stichhaltige Beweise. Wir dürfen nämlich nicht vergessen, daß die rezenten Eingrabungen in diesem Bereich bis zum sterilen Lehm reichten, deswegen war es nicht mehr möglich, stratigraphische Korrelationen durchzuführen. Trotz aufgezählter Schwierigkeiten erscheint es uns am plausibelsten, daß es sich um Reste eines eisenzeitlichen Gebäudes handelt, dessen Größe und Form wir aber leider nicht bestimmen können.

Genau in der Mitte des oben beschriebenen Raumes, den im Süden eine halbrunde Mauer umgab und der an den anderen drei Seiten durch die Löcher für vertikale Pfosten begrenzt war, stießen wir auf den Umriß eines runden Ofens, der im Durchmesser 1 m betrug. Der Umriß war am Rand abgeschlossen durch einen 10 cm breiten Kranz durchgebrannten Lehms, der auf der Innenseite stark angeschwärzt war. Oben auf der

Sl. 28: Hiša E. Tloris. M. 1:50.

Abb. 28: Haus E. Grundriß.

pa nam za zanesljiv sklep manjkajo trdni dokazi. Ne smemo namreč pozabiti, da so recentni vkopi na tem prostoru segali vse do sterilne ilovice, zato medsebojnih stratigrafskih korelacij ni bilo več mogoče opraviti. Kljub naštetim težavam pa se nam zdi še najbolj sprejemljiva misel, da imamo pred seboj ostanke prazgodovinske stavbe, ki pa ji žal ne moremo določiti velikosti in oblike.

Prav v sredini pravkar opisanega prostora, ki ga je na jugu obrobil polkrožen zid, z drugih treh strani pa je bil zamejen z luknjami za vertikalne stebre, smo zadeli na obris okrogle peči, ki je merila v premeru 1 m. Obris se je na robu zaključeval z 10 cm širokim vencem prežgane ilovice, ki je bila na notranji strani močno počrnela. Na vrhu zasutja je ležalo nekaj drobcov žindre in velik kamnit blok, najverjetneje del polkrožnega suhega zidu (sl. 29). Ko smo preko peči naredili prečni profil, smo ugotovili, da je bilo njeno kurišče vkopano 1 m pod površino planuma (sl. 30). Notranjost je bila zatrpna s črnorjavo zemljo, v kateri so bili kosi močno prežgane ilovice in drobci oglja (graden, topol, brest, jelka). Vmes je ležalo tudi

Zuschüttung lagen einige Schlackenbrocken und ein großer Steinblock, höchstwahrscheinlich ein Teil der halbrunden Trockenmauer (Abb. 29). Als wir durch den Ofen ein Querprofil legten, stellten wir fest, daß sein Brennraum 1 m unter der Planumoberfläche lag (Abb. 30). Der Innenbereich war angefüllt mit schwarzbrauner Erde, worin sich Stücke stark durchgebrannten Lehms und Holzkohlepartikel (Steineiche, Pappel, Ulme, Tanne) befanden. Dazwischen lagen auch mehrere Steine, eigens zu erwähnen sind noch ein Schlackenbrocken, einige Tierknochen (Hirsch, Wildschwein, Schaf) und Fragmente von Keramikgefäßen, wovon vier mit Kammstrichornamentik (Taf. 56: 5-8) verziert waren. Auf dem Ofengrund lag eine 15 cm dicke Kiesschicht.

Die Grubenwände waren, wie man aus dem Profil ersehen kann, vor allem in der oberen Hälfte angebrannt, während die Intensität des Durchbrandes zum Boden hin abnahm. Hohe Temperaturen wurden folglich vor allem im oberen Ofenteil erreicht. Die Oberflächen der großen Stücke durchgebrannten Lehms, die in der Zu-

več kamnov, posebej pa velja omeniti še kos žindre, nekaj živalskih kosti (jelen, divja svinja, drobnica) in fragmente keramičnih posod, med katerimi so bili štirje okrašeni z glavničastim ornamentom (t. 56: 5-8). Prav na dnu je bila naložena 15 cm debela plast proda.

Iz profila je bilo mogoče razbrati, da so bile stene jame ožgane predvsem v zgornji polovici, medtem ko je intenzivnost prežiga proti dnu vidno upadala. To seveda pomeni, da so bile visoke temperature dosežene predvsem v vrhnjem delu peči. Zanimiva je tudi ugotovitev, da veliki kosi prežgane ilovice, ki so ležali v zasutju, niso imeli z obeh strani obdelane površine. Večinoma so bile to brezoblične grude in le nekaj kosov je imelo na eni strani gladko površino. To seveda pomeni, da niso deli jaška, ki bi stal nad spodnjim delom peči. Sodeč po intenzivnosti prežiga, ki je najmočnejši na gladki strani kosov, nato pa postopoma upada, je še najbolj sprejemljiva razlaga, da so kosi prežgane ilovice ostanki oboda jame. Po uničenju peči so se najverjetneje kar sami odluščili od podlage in padli v jamo.

Stavba s pečjo sodi nedvomno med najzanimivejša kučarska odkritja. Žal pa jo je v vrhnjem delu močno poškodovala poznoantična arhitektura, zato je bilo ugotavljanje njene namembnosti zelo težko. Sodeč po številnih analogijah iz srednje Evrope, lahko rečemo, da gre za železarski objekt (Pleiner 1964). Vendar pa očitno ne za topilnik. Proti tej interpretaciji govorijo že same dimenzije peči, prav tako pa tudi dejstvo, da v njej ni bilo železove gobe, ki jo običajno najdemo v opuščениh topilnikih. Zato je veliko bolj sprejemljiva razlaga,

Sl. 29: Hiša E. Obris peči.

Abb. 29: Haus E. Umriß des Ofens.

schüttung lagen, waren interessanterweise nicht auf beiden Seiten bearbeitet. Großenteils waren es formlose Brocken und nur einige Stücke hatten auf einer Seite eine glatte Oberfläche. Demnach handelt es sich nicht um Teile eines Schachtes, der über dem unteren Ofenteil gestanden hätte. Der Intensität des Durchbrandes nach zu urteilen, der auf der glatten Seite der Stücke am stärksten ist und allmählich schwächer wird, sind die Fragmente durchgebrannten Lehms Reste einer Grubenumfassung. Nach der Zerstörung des Ofens schälten sie sich wahrscheinlich von selbst von der Unterlage ab und fielen in die Grube.

Das Objekt mit dem Ofen gehört zweifelsfrei zu den interessantesten Entdeckungen auf dem Kučar. Leider wurde es im oberen Teil von den spätantiken Bauwerken stark zerstört, weswegen seine Zweckbestimmung sehr schwer zu definieren war. Den zahlreichen Analogien aus Mitteleuropa nach zu urteilen, handelt es sich um ein Eisenhüttenobjekt (Pleiner 1964), aber offensichtlich um keinen Rennofen. Gegen eine solche Interpretation sprechen schon die Dimensionen des Ofens und die Tatsache, daß sich darin kein Eisenschwamm befand, der gewöhnlich in verfallenen Rennöfen anzutreffen ist. Es handelt sich deshalb eher um einen Ofen zur Luppenheizung, also um eine Vorrichtung, die zur weiteren Eisenverarbeitung diente. Ausheizherde sind in Europa nämlich bekannt (Pleiner 1964, 26; Hingst 1952, 226), der von Kučar ist ihnen nach Form und Größe sehr ähnlich.

Funde: Abgesehen von der Holzkohle, den gebrannten Lehmklumpen, dem Steinschotter und den Schlackenbrocken gab es in der Zuschüttung des Ausheizherdes sehr wenig andere Funde. Auf die vier mit Kammstrich verzierten Gefäßfragmente haben wir schon hingewiesen (Taf. 56: 5-8), ferner gab es noch vier Ränder, von denen eines auf der Töpferscheibe angefertigt wurde (Taf. 56: 2). Die übrigen Fragmente (insgesamt 12 Stücke) waren nicht typisch, so werden wir kein Wort darüber verlieren. Erwähnenswert sind allerdings zwei kleine Fragmente eines pyramidalen Gewichtes und ein Sandstein mit Loch, der auf einer Seite eine glatt bearbeitete Oberfläche hat (Taf. 56: 9). Wozu er diente, ist schwer zu sagen.

Zeitbestimmung: Für die Datierung des Ofens und damit auch des Objektes sind die verzierten Scherben von Bedeutung (Taf. 56: 5-8). Diese unterscheiden sich sowohl nach der Faktur als nach der Weise, wie die Kammstrichverzierung ausgeführt wurde, in keinerlei Hinsicht von den

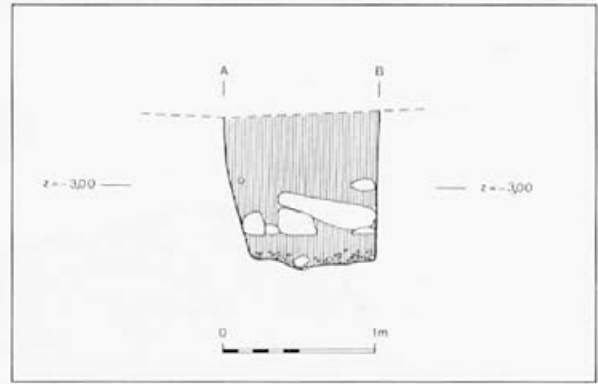
da smo na Kučarju odkrili peč za segrevanje železovega volka, torej napravo, ki je služila pri nadaljnji predelavi železa. Razžarilne peči so namreč v Evropi znane (Pleiner 1964, 26; Hingst 1952, 226), kučarska pa jim je, tako po obliki kot tudi velikosti, zelo podobna.

Najdbe: Če odmislimo oglje, kose prežgane ilovice, kamnit drobir in košček žindre, lahko rečemo, da je bilo v zasutju razžarilne peči zelo malo drugih najdb. Na štiri z glavničastim ornamentom okrašene fragmente posod smo že opozorili (t. 56: 5-8), temu lahko dodamo še štiri ustja, od katerih je bilo eno narejeno na lončarskem vretenu (t. 56: 2). Ostali fragmenti (skupaj 12 kosov) niso bili tipični, zato o njih ne kaže izgubljeni besed. Pač pa velja omeniti dva majhna fragmenta piramidalne uteži in kamen iz peščenca z luknjo, ki ima na eni strani ravno obdelano površino (t. 56: 9). Čemu je služil, je težko reči.

Časovna opredelitev: Za datacijo peči in s tem tudi objekta so pomembne okrašene črepinje (t. 56: 5-8). Le-te se tako po fakturi, kot tudi po načinu, kako je narejen glavničast ornament, v ničemer ne razlikujejo od podobnega poznolatenskega posodja, ki je bilo najdeno v naselju Cvinger nad Virom pri Stični (sonda 11 - neobjavljeno; za terenske izvide glej Gabrovec 1994). To datacijo potrjuje tudi fragment ustja posode, ki je bila narejena na lončarskem vretenu (t. 56: 2). Hiša E sodi torej v mlajšo železno dobo.

JAMA 1

Terenski izvidi: Na območju velike poznoantične stavbe smo pri odstranjevanju ruševin v prostoru s prefurnijem zadeli na ostanke močno poškodovanega prazgodovinskega objekta, ki smo ga poimenovali jama 1 (sl. 13). Ko je bil prostor očiščen, se je namreč tik ob prefurniju v tleh pokazala pravokotna lisa črnorjave zemlje s stranicama, dolgima 1,3 x 1,5 m. Obris je bil jasen, saj ga je na več mestih obrobil 2-3 cm debel pas zoglenelega lesa, ki se je dobro ločil od okoliške rumenordeče ilovice (sl. 31). Pas zoglenelega lesa se je izkazal za skromen ostanek lesenega zaboja, ki je bil postavljen najverjetneje nad jama. Morda je bil zaboj vanjo tudi vgrajen, žal pa je moral ostati ta gradbeni detajl zaradi slabe ohranjenosti objekta nepojasnjen. Zanesljivo lahko rečemo le to, da leseni zaboj ni segal do dna jame. To je

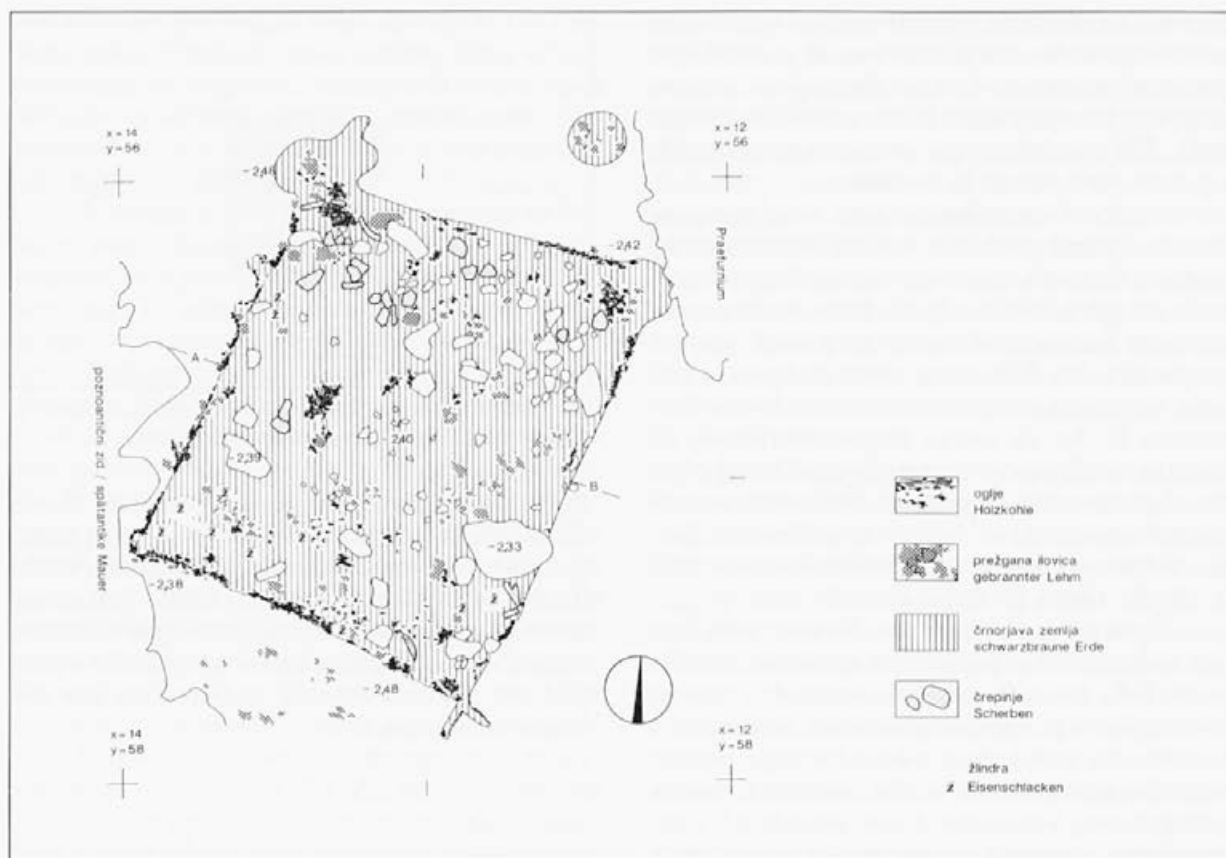
Sl. 30: Hiša E. Severozahodni profil preko ognjišča. M. 1:50.

Abb. 30: Haus E. Nordwestprofil durch den Ofen.

ähnlichen spätlatènezeitlichen Gefäßen, die in der Siedlung Cvinger oberhalb von Vir pri Stični (Schnitt 11 - unveröffentlicht; Befunde siehe Gabrovec 1994) vorkommen. Diese Datierung bestätigt auch das Randfragment eines Gefäßes, das auf einer Töpferscheibe hergestellt wurde (Taf. 56: 2). Das Haus E datiert also aus der jüngeren Eisenzeit.

GRUBE 1

Befunde: Im Bereich des großen spätantiken Gebäudes stießen wir bei der Entfernung des Versturzes im Raum mit dem Präfurnium auf Reste eines stark beschädigten eisenzeitlichen Objektes, das wir als Grube 1 bezeichneten (Abb. 13). Als der Raum gesäubert war, kam nämlich unmittelbar am Präfurnium im Boden ein rechteckiger schwarzbrauner Erdfleck mit 1,3 x 1,5 m langen Seiten zum Vorschein. Der Umriß war deutlich zu sehen, denn er war an mehreren Stellen von einem 2-3 cm dicken verkohltem Holzrand umgeben, der sich gut von dem umliegenden gelbrotten Lehm absetzte (Abb. 31). Er erwies sich als bescheidener Rest einer Holzkiste, die höchstwahrscheinlich über die Grube gestellt worden war. Vielleicht war die Kiste darin auch eingebaut, leider mußte dieses Baudetail wegen

Sl. 31: Jama 1. Tloris. M. 1:25.
Abb. 31: Grube 1. Grundriß.

bilo mogoče razbrati iz prečnega profila, saj ob stenah spodnjega dela jame nismo zasledili ostankov oglja (sl. 32).

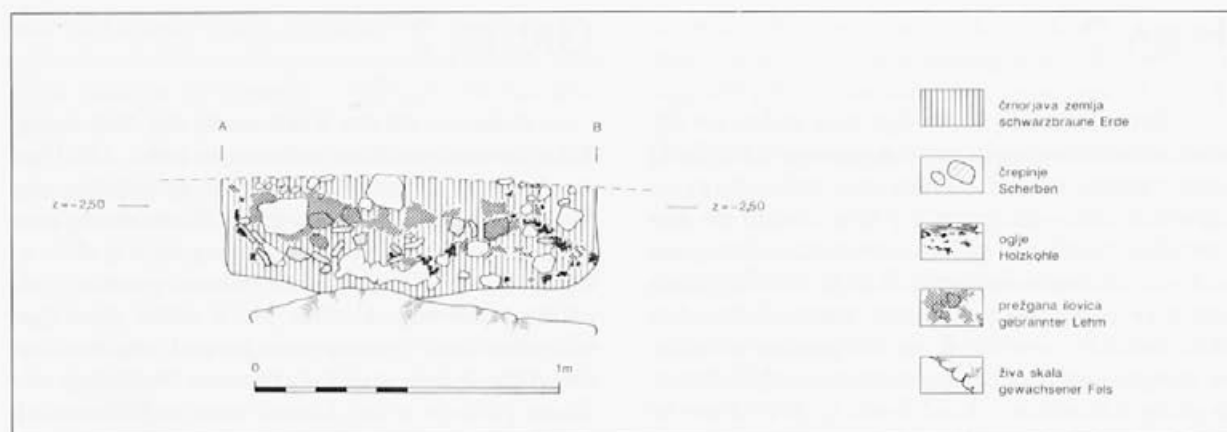
Največ detajlov o velikosti, obliki in načinu, kako je bil zaboj narejen, je dal planum (sl. 31). V jugozahodnem, in severovzhodnem vogalu se namreč obris jame ne zaključuje v ostrem kotu, temveč se nekoliko razširi oziroma podaljša v okrogli lisi. V teh vogalih sta torej stali pokončni okrogli sohi, ki sta povezovali oziroma nosili stranici zaboja. V ostalih dveh vogalih obrisa bruna nismo zasledili. Tu je bila namreč v planumu zelo dobro vidna sled križajočih se desk, zato je na dlani, da so v teh vogalih za vezavo stranic uporabili tehniko sedlaste zveze. Analiza ostankov zoglenega lesa je pokazala, da je bil zaboj zgrajen iz gradna in doba, medtem ko uporaba kostanjevega lesa zaradi majhnega vzorca ni povsem zanesljiva (glej poročilo na str. 195).

Ko smo preko jame naredili prečni profil, smo ugotovili, da je po gradbenem posegu v pozni antiki ostal resnično nedotaknjen le njen spodnji del. Ohranjena globina je znašala borih 0,4 m. Jama je bila zapolnjena s črnorjavo zemljo, v kateri je bilo veliko fragmentov keramičnih posod, pa

schlechter Erhaltung des Objektes ungeklärt bleiben. Doch reichte die Kiste gewiß nicht bis zur Grubensohle. Das war aus dem Querprofil zu ersehen, weil wir an den Wänden des unteren Grubenteils keine Holzkohlenreste vanden (Abb. 32).

Die meisten Details über Größe, Form und die Weise, wie die Kiste angefertigt war, hat das Planum ergeben (Abb. 31). In der Südwest- und der Nordostecke wird der Grubenumriß nicht in einem scharfen Winkel abgeschlossen, sondern durch einen runden Fleck ein wenig erweitert bzw. verlängert. In diesen Ecken standen also zwei aufrechte runde Pfosten, die die beiden Kistenseiten miteinander verbanden bzw. trugen. In den beiden anderen Ecken fanden wir keine Pfostenumrisse. Hier konnte man im Planum Reste sich kreuzender Balken sehr gut erkennen; daraus geht hervor, daß in diesen Ecken zur Verbindung beider Seiten die Verkämmungstechnik angewandt wurde. Die Kiste war, wie die Analyse der verkohlten Holzreste ergeben hat, aus Stein- und Stieleiche hergestellt, während die Verwendung von Kastanienholz aufgrund der kleinen Maserung nicht sicher ist (siehe S. 195).

Nach den Bauarbeiten in der Spätantike blieb, wie ein Querprofil durch die Grube zeigte, tatsächlich nur ihr unterer Teil unangetastet. Die

Sl. 32: Jama 1. Jugozahodni profil. M. 1:25.

Abb. 32: Grube 1. Südwestprofil.

tudi kamnit drobir, drobci oglja in kosi prežgane ilovice. Na vrhu zastuja je ležalo nekaj kosov železove žindre.

V neposredni bližini jame se je v planumu pokazal obris okrogle luknje za stojko (sl. 31); to pa je bil ob jami edini gradbeni element, ki se je še ohranil na tem prostoru.

Inventar jame: Kot že rečeno, je bila jama zatrpna s keramiko, žal pa nismo iz obilice črepinj uspeli sestaviti niti ene cele posode. Oblike so običajne: lonci (t. 58: 5), sklede (t. 59: 1-5) in latvice (t. 59: 6), pa tudi pekve (t. 60: 9,10) in veliki pitosi (t. 57: 1,2). Omeniti velja še kose prenosnih ognjišč (t. 61: 10,11) in svitkov (t. 62: 1-10) ter dva kamnita brusa (t. 62: 11,12).

Časovna opredelitev: Če odmislimo tri fragmente posod, ki so ležali na vrhu zastuja in sodijo v obdobje pozne antike (t. 83: 6-8), potem med ostalim inventarjem jame, kljub številnim najdbam, skorajda nimamo kosa, ki bi ga lahko časovno dobro opredelili. Vendar pa moramo poudariti, da je keramika tako po oblikah kot tudi po načinu izdelave zelo podobna posodju iz hiš B in D. To velja tudi za nekatere ornamente (npr. nalepka v obliki razčlenjene volute, vdrtá bradavica, razčlenjena rebra, ki so nalepljena tik nad dnom sklede - t. 59: 2; 61: 8; 60: 5). Vse kaže, da moramo tudi inventar jame 1 časovno opredeliti na konec starejše železne dobe, to je v negovski horizont.

erhaltene Tiefe betrug kärgliche 0,4 m. Die Grube war mit schwarzbrauner Erde angefüllt, in der viele Fragmente von Keramikgefäßen vorkamen, ferner auch Steinschotter, Holzkohlepartikel und durchgebrannte Lehmbrocken. Oben auf der Aufschüttung lagen einige Eisenschlackenbrocken.

In unmittelbarer Nähe der Grube zeigte sich im Planum der Umriß eines runden Pfostenloches (Abb. 31); der Pfosten war auch das einzige Bauelement neben der Grube, das an diesem Ort erhalten war.

Grubeninventar: Die Grube war bekanntlich mit Keramik angefüllt, doch konnten wir leider aus der Fülle von Scherben kein einziges vollständiges Gefäß zusammensetzen. Die Formen sind die üblichen: Töpfe (Taf. 58: 5), Schüsseln (Taf. 59: 1-5) und Einzugschalen (Taf. 59: 6), ferner auch Backhauben (Taf. 60: 9,10) und große Pithosse (Taf. 57: 1,2). Erwähnenswert sind noch die Bruchstücke tragbarer Öfen (Taf. 61: 10,11) und von Tonringen (Taf. 62: 1-10) sowie zwei Schleifsteine (Taf. 62: 11,12).

Zeitbestimmung: Abgesehen von den drei Gefäßfragmenten, die oben auf der Zuschüttung lagen und in die Spätantike fallen (Taf. 83: 6-8), besitzen wir von dem übrigen Grubeninventar, trotz zahlreicher Funde, beinahe kein Stück, das wir gut datieren könnten. Doch müssen wir hervorheben, daß die Keramik nach Form und Herstellungsweise den Gefäßen aus den Häusern B und D sehr ähnlich ist. Das trifft auch für einige Ornamente zu (z.B. Applike in Form einer gerippten Volute, Warze mit schwacher Delle, Fingertupfenleiste, die dicht über dem Schüsselboden angeklebt wurde - Taf. 59: 2; 61: 8; 60: 5). Allem Anschein nach müssen wir auch das Inventar von Grube 1 in das Ende der älteren Eisenzeit datieren, und zwar in den Negauer-Horizont.

JAMA 2

Terenski izvidi: Jama 2 je bila odkrita v severozahodnem vogalu spodnje cerkve (sl. 13). Tu smo namreč pri odstranjevanju ruševin, ki so zapolnjevale večji recentni vkop, zadeli na liso črnojave zemlje, ki je bila z dveh strani omejena s skoraj ravnima linijama. Ker je lisa izginjala pod tlak cerkvene ladje, smo morali odstraniti približno 2 m² estriha. Ko je bil prostor očiščen, se je v planumu izluščil pravokoten obris jame, ki je imel stranice 1,1 x 1,3 m (sl. 33). Obris se je v vseh štirih vogalih zaključeval v okroglih podaljških. Ta detajl je pomemben, saj nam dokazuje, da je bil tudi v jama 2 postavljen lesen zaboj, ki je imel v vsakem vogalu vertikalno okroglo bruno. Ko smo odstranili vrhnjih 20 cm zasutja, so se zelo dobro izluščile tudi stene zaboja. Ker je zaboj propadel v požaru, so se v prežgani ilovici zelo dobro ohranili negativni odtisi njegovih stranic. Najbolje vidna je bila severozahodna stranica. Na tej strani jame so se namreč v prežgani ilovici drug nad drugim ohranili odtisi kar štirih vodoravno položenih okroglih brun, ki so imele premer med 10 in 11 cm (sl. 34). Dobro viden odtis vodoravnega bruna (premer 9 cm) se je ohranil tudi v severo-

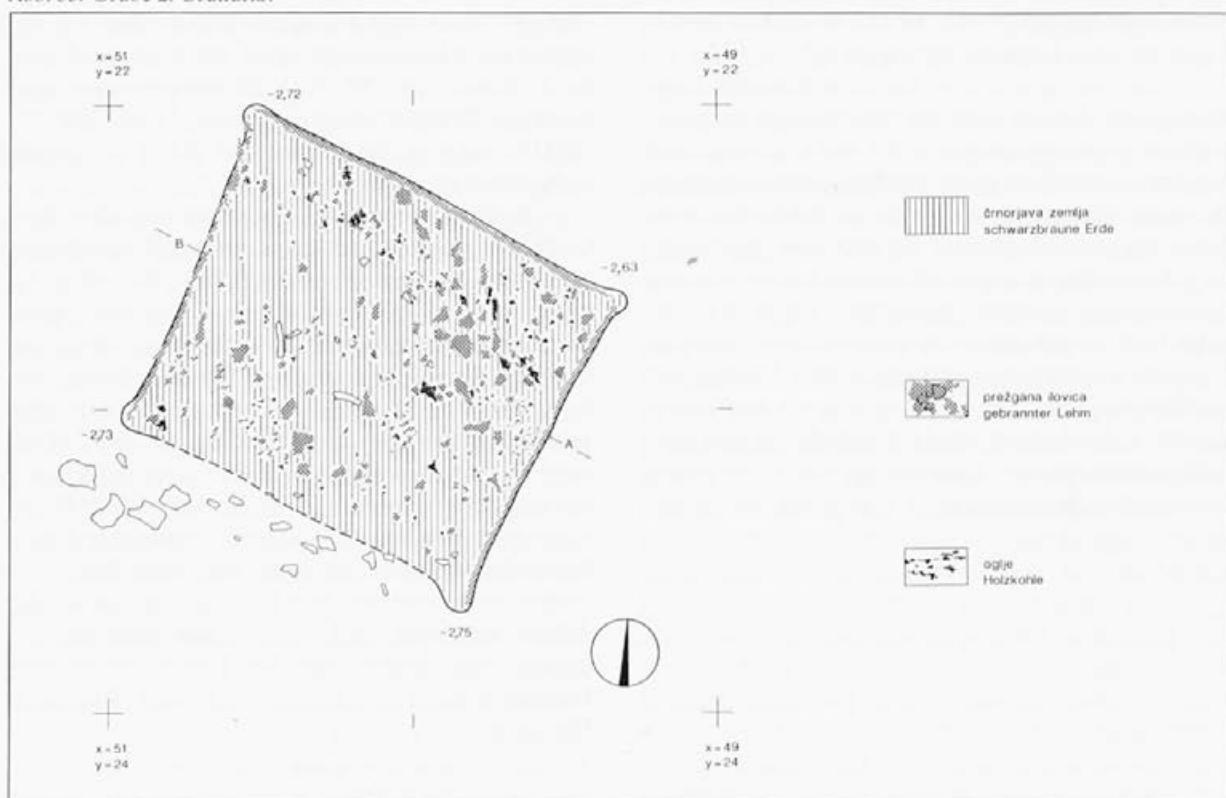
GRUBE 2

Befunde: Grube 2 wurde in der Nordwestecke der unteren Kirche entdeckt (Abb. 13). Hier stießen wir nämlich bei der Wegräumung des Versturzes, womit eine rezente Eingrabung ausgefüllt war, auf einen schwarzbraunen Erdfleck, der von zwei Seiten durch nahezu gerade Linien begrenzt war. Da der Fleck unter dem Estrich des Laienraumes verschwand, mußten wir ungefähr 2 m² Estrich entfernen. Nachdem der Raum gesäubert war, konnte man im Planum den rechteckigen Grundriß einer Grube entdecken, dessen Seiten 1,1 x 1,3 m lang waren (Abb. 33).

Der Umriß wurde in allen vier Ecken durch runde Verlängerungen abgeschlossen. Dieses Detail ist bedeutend, denn es ist ein Beweis dafür, daß auch in Grube 2 eine Kiste gestellt worden war, die in jeder Ecke einen vertikalen runden Balken hatte. Nach Entfernung des oberen 20 cm dicken Versturzes traten auch die Kistenwände deutlich zum Vorschein. Da die Kiste bei einem Brand zerstört wurde, waren im durchgebrannten Lehm die Negativabdrücke ihrer Seitenwände sehr gut erhalten. Am deutlichsten war die Nordwestseite zu sehen. Auf dieser Seite waren

Sl. 33: Jama 2. Tloris. M. 1:25.

Abb. 33: Grube 2. Grundriß.

vzhodni stranici jame, medtem ko je bila za jugovzhodno stranico zaboja uporabljena deska. Tudi njen odtis je bil namreč v prežgani ilovici zelo jasen. Na vprašanje, kako je bila narejena jugozahodna stranica zaboja, pa žal ne moremo odgovoriti, ker je jama na tej strani v vrhnjem delu močno načel recentni vkop.

Iz prečnega profila je bilo jasno razvidno, da lesen zaboj ni segal do dna jame (sl. 35). Žal ne vemo, kako je bil visok, zanesljivo pa lahko rečemo, da je bil v jamo vgrajen. Tako se nam je znova ponovila konstrukcija, ki smo jo ugotovili že pri izkopu jame 1.

Inventar jame: Kot že rečeno, je bila jama 2 zapolnjena s črnojavo zemljo, v kateri je bilo precej prežgane ilovice in drobcev oglja. Vmes smo našli precej črepinj, pa tudi ostanke treh skoraj celih posod (t. 63: 3,4, 64: 2). Med gradivom velja omeniti še bronast obroček (t. 65: 3), utež (t. 65: 2), fragment glinastega kalupa (t. 65: 1), kamnite bruse (t. 65: 4, 6-11), kamnit tolkač (t. 65: 5), vijček (t. 64: 11) in tri kepe prežgane gline, od katerih je ena trikrat prečno preluknjana (t. 64: 12-14). Ob jugozahodni steni jame sta bila tudi dva manjša kupčka zrnaste kaše, ki se je po analizah izkazala za proso (glej str. 195). Na samem dnu jame je ležalo več zoglenelih kosov lesa (sl.

nämlich in dem durchgebrannten Lehm vier horizontal übereinanderliegende Balken erhalten, die einen Durchmesser zwischen 10 und 11 cm hatten (Abb. 34). Ein deutlich sichtbarer Abdruck eines waagrechten Balkens (Durchmesser 9 cm) war auch in der Nordostseite der Grube erhalten, während für die Südostwand der Kiste ein Brett verwendet wurde. Auch sein Abdruck war in dem durchgebrannten Lehm klar erkennbar. Die Frage, wie die Südwestwand der Kiste konstruiert war, können wir leider nicht beantworten, da die Grube auf dieser Seite im oberen Bereich durch eine rezente Eingrabung stark beschädigt wurde.

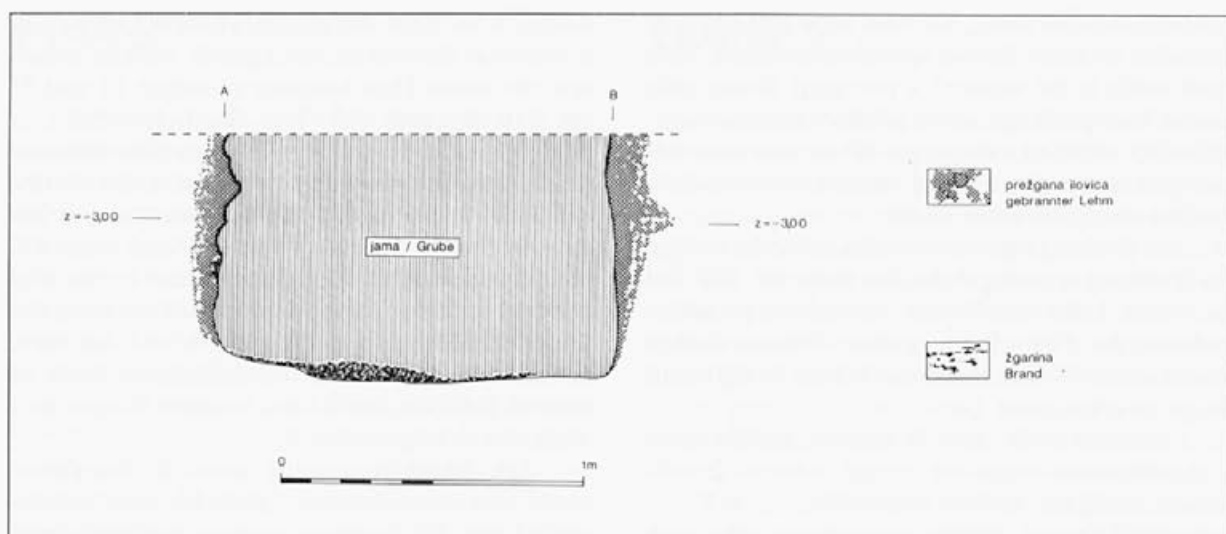
Die Holzkiste reichte, wie aus dem Querprofil klar zu ersehen ist, nicht bis zur Grubensohle (Abb. 35). Leider wissen wir nicht, wie hoch sie war, doch war sie sicherlich in die Grube eingebaut. So fanden wir erneut eine Konstruktion vor, die wir schon bei der Ausgrabung von Grube 1 festgestellt hatten.

Grubeninventar: Grube 2 war bekanntlich mit schwarzbrauner Erde gefüllt, worin es ziemlich viel durchgebrannten Lehm und Holzkohlepartikeln gab. Dazwischen fanden wir auch ziemlich viele Scherben und die Reste von drei nahezu ganzen Gefäßen (Taf. 63: 3,4; 64: 2). Unter dem

Sl. 34: Jama 2. Odtisi brun v severozahodni stranici jame.

Abb. 34: Grube 2. Balkenabdrücke in der Nordwestseite der Grube.

Sl. 35: Jama 2. Jugozahodni profil. M. 1:25.

Abb. 35: Grube 2. Südwestprofil.

34), od katerih je bil eden ob straneh obtesan in je imel obliko zagozde. Analize so pokazale, da gre izključno za listnata drevesa, tako javor, gaber (obsekan kos), bukev, graden, dob, topol, jesen in lesko (glej str. 195).

Časovna opredelitev: Večina keramičnih fragmentov je bila izdelana prostoročno in daje tudi sicer halštatski videz. Vendar pa je bil med gradivom najden spodnji del lonca, ki je bil narejen na hitrem vretenu (t. 64: 2). Posoda ima po fakturi in obliki odlično paralelo v loncu iz latenskega grobišča na Pungartu v Metliki (Šribar 1974, t. 12: 7). Če temu dodamo še dva fragmenta, ki sta okrašena z glavničastim ornamentom (t. 64: 9,10), je več kot jasno, da sodi jama 2 v mlajšo železno dobo.

Material sind noch erwähnenswert ein Bronzering (Taf. 65: 3), ein Gewicht (Taf. 65: 2), das Fragment einer Gußform (Taf. 65: 1), Schleifsteine (Taf. 65: 4,6-11), ein Klopstein (Taf. 65: 5), ein Spinnwirtel (Taf. 64: 11) und drei Brocken durchgebrannten Lehms, wovon einer dreimal quer durchlöchert war (Taf. 64: 12-14). An der Südwestwand der Grube lagen auch zwei kleinere Häufchen Körnerbrei, das sich nach einer Analyse als Hirse herausstellte (siehe S. 195). Auf der Grubensohle lagen mehrere verkohlte Holzstücke (Abb. 34), wovon eines an den Seiten behauen war und die Form eines Keils hatte. Es geht, wie Analysen ergeben haben, ausschließlich um Laubbäume, wie Ahorn, Weißbuche (behauenes Stück), Rotbuche, Stein- und Stieleiche, Pappel, Esche und Hasel (siehe S. 195).

Zeitbestimmung: Die Mehrzahl der keramischen Fragmente wurde mit freier Hand hergestellt und hat auch ansonsten ein hallstattzeitliches Aussehen. Doch wurde unter dem Material auch der untere Teil eines Gefäßes gefunden, das auf einer Töpferscheibe hergestellt wurde (Taf. 64: 2). Das Gefäß hat nach Faktur und Form eine ausgezeichnete Parallele in den Gefäßen aus dem latènezeitlichen Gräberfeld auf dem Pungart in Metlika (Šribar 1974, Taf. 12: 7). Wenn wir diesem noch zwei Fragmente hinzufügen, die mit Kammstrich verziert sind (Taf. 64: 9,10), gehört Grube 2 offensichtlich in die jüngere Eisenzeit.

ŽELEZNODOBNE NAJDBE Z OBMOČIJ POZNOANTIČNIH STAVB

Pri izkopu poznoantičnih stavb smo v ruševinah našli na obilico prazgodovinskega keramičnega gradiva. Ker gre za premetane plasti, najdbe za stratigrafijo železnodobnega naselja niso pomembne. Objavljamo jih v izboru in po tipološkem principu, vendar po posameznih objektih oziroma kvadrantih. Natančnejše določanje lege posamičnih kosov je omogočeno s pomočjo podatkov v katalogu.

Seznam najdbenih skupkov:

Sporadične najdbe na robu kamnoloma
(t. 66: 1-6; 67: 1-3).

Območje zgornje cerkve (t. 67: 4-6).

Območje spodnje cerkve (t. 68: 1-10;
69: 1-20).

Območje stolpa 1 (t. 70: 1-13; 71: 1-12;
72: 1-22).

Območje velike stavbe (t. 73: 1-12; 74: 1-12;
75: 1-14; 76: 1-18).

Območje stolpa 2 (t. 77: 1-18).

ZAKLJUČEK

Kot je bilo pričakovati, smo z zaščitnim posegom, ki smo ga opravili med leti 1975-1979 na severnem vrhu Kučarja zadeli tudi na železnodobne ostaline. Po končanem raziskovanju lahko rečemo, da so bile zelo skromne. Za slabo ohranjenost je krivih več vzrokov. Prvi in hkrati najusodnejši je zanesljivo ta, da je bil prav na mestu železnodobnega naselja v pozni antiki zgrajen velik starokrščanski kompleks, ki ni le prekril, ampak v dobršni meri tudi uničil prazgodovinske ostaline. Najdišče je bilo podvrženo uničevanju tudi v kasnejših obdobjih, saj so na primer še v tem stoletju okoliški kmetje z njega odvažali kamenje za gradnjo svojih stanovanjskih in gospodarskih poslopij. Če temu prištejemo še velik kamnolom, ki se je po drugi svetovni vojni grobo zajedel v severni vrh hriba, je na dlani, da je doživelo železnodobno naselje na Kučarju precejšnje opustošenje.

FUNDE AUS DEM BEREICH SPÄTANTIKER GEBÄUDE

Bei der Freilegung der spätantiken Gebäude stießen wir in den Trümmern auf eine Menge vorgeschichtlichen keramischen Materials. Da es sich um durcheinandergeworfene Schichten handelt, sind die Funde für die Stratigraphie der eisenzeitlichen Siedlung ohne Belang. Wir veröffentlichen sie in Auswahl und nach typologischem Prinzip, jedoch nach den einzelnen Objekten bzw. Quadranten. Eine genauere Lagerbestimmung der einzelnen Stücke wird ermöglicht mit Hilfe der Angaben im Fundkatalog.

Verzeichnis der Fundkomplexe:

Sporadische Funde am Rand des Steinbruchs
(Taf. 66:1-6; 76: 1-3).

Bereich der oberen Kirche (Taf. 67: 4-6).

Bereich der unteren Kirche (Taf. 68: 1-10;
69: 1-20).

Bereich von Turm 1 (Taf. 70: 1-13; 71: 1-12;
72: 1-22).

Bereich des großen Gebäudes (Taf. 73: 1-12;
74: 1-12; 75: 1-14; 76: 1-18).

Bereich von Turm 2 (Taf. 77: 1-18).

SCHLUSSWORT

Erwartungsgemäß stießen wir bei den in den Jahren von 1975-1979 auf dem Kučar-Nordgipfel durchgeführten Rettungsgrabungen auch auf eisenzeitliche Funde. Nach abgeschlossenen Forschungsarbeiten erwiesen sich die Funde als äußerst gering. Für die schlechte Erhaltung liegen mehrere Gründe vor. Der erste und zugleich verhängnisvollste ist die Errichtung eines großen frühchristlichen Komplexes in der Spätantike gerade an der Stelle, wo die eisenzeitliche Siedlung gestanden hatte; dadurch wurden die vorgeschichtlichen Funde nicht nur verdeckt, sondern größtenteils auch zerstört. Der Fundort war auch in späterer Zeit der Zerstörung preisgegeben, so haben beispielsweise noch in diesem Jahrhundert die anliegenden Bauern von dort Steine zur Errichtung ihrer Wohn- und Wirtschaftsgebäude abtransportiert. Zählen wir noch den großen Steinbruch hinzu, der sich nach dem

Zaščitno raziskovanje je bilo v pretežni meri usmerjeno v izkop poznoantičnih stavb. Tako smo dokumentirali predvsem tiste prazgodovinske objekte, ki so bili znotraj stavb oziroma so ležali v njihovi neposredni okolici. Pri tem velja poudariti, da tlakov v stavbah nismo odstranjevali, čeprav je verjetno, da leže pod njimi tudi prazgodovinske ostaline. Nedotaknjeni so ostali v pretežni meri tudi prostori med posameznimi poznoantičnimi objekti. Morda je tako tudi prav, saj nam je leta 1983 po dolgotrajnih prizadevanjih le uspelo ustaviti dela v kamnolomu in je bilo naselje na severnem vrhu Kučarja rešeno pred dokončnim uničenjem. Kakšni so torej rezultati naših raziskav?

Skupaj smo ugotovili pet stavbnih tlorisov. Od teh sta bila dva (hiši A in B) bolje ohranjena, dva (hiši C in D) slabše, medtem ko smo uspeli od zadnjega (hiša E) dokumentirati le skromne ostanke. Tej beri moramo prišteti še odkritje dveh jam in obilico keramičnega gradiva, ki bistveno razširja vedenje o naselbinski lončenini halštatske Dolenjske.

Časovni razpon naselja

Izkopavanja so pokazala, da je bil severni vrh Kučarja zanesljivo poseljen že na začetku starejše železne dobe. Iz tega časa sicer nimamo ohranjenih arhitekturnih ostalin, zato pa obljudenost dokazujejo nekatere drobne najdbe. To so zlasti skodelice z izvihanim ustjem (*t. 14: 10; 74: 1; 77: 1*), fasetirana latvica (*t. 73: 7*) in okras viseče spirale (*t. 6: 19*), ki so značilni oblikovni predstavniki horizonta Podzemelj (Dular 1982, 63 in 76; Dular 1973, 553). Zelo skromne so tudi najdbe iz kasnejših faz. Ker si s samimi oblikami posod zaenkrat ne moremo kdove kako pomagati, naj omenimo predvsem nekaj kosov reoksidacijsko žgane lončenine (*t. 2: 3; 70: 3,4*), ki je narejena po postopku, značilnem za mladohalštatsko obdobje (Dular 1982, 150 s). V isti čas sodita tudi fragmenta ustij ciborijev (*t. 2: 3; 74: 8*) in črepinje posod, ki so bile okrašene z gubanjem (*t. 8: 6; 72: 3*). Kot torej vidimo, značilnih najdb sicer ni veliko, so pa kljub temu jasen dokaz za obljudenost severnega vrha Kučarja skozi celo starejšo železno dobo.

Zanimiva je ugotovitev, da sodi večina objektov, ki smo jih uspeli datirati, na sam konec halštatske dobe. To velja tako za hišo A, B in D kot tudi za jamo 1. Hiše C zaradi skromnih najdb časovno ožje nismo uspeli opredeliti, pač pa je na dlani, da sodita hiša E in jama 2 v latensko dobo. Žal je keramično gradivo iz tega časa na

Zweiten Weltkrieg grob in den Nordgipfel des Hügels hineingebohrt hat, liegt es auf der Hand, daß die eisenzeitliche Siedlung auf dem Kučar erheblich zerstört wurde.

Die Rettungsgrabungen waren vornehmlich auf die Freilegung der spätantiken Gebäude ausgerichtet. So haben wir in erster Linie die vorgeschichtlichen Objekte dokumentiert, die sich im Inneren der Gebäude befanden bzw. in deren unmittelbarer Nähe lagen. Die Pflaster in den Gebäuden wurden nicht entfernt, obgleich darunter höchstwahrscheinlich auch eisenzeitliche Funde liegen. Unberührt blieben vorwiegend auch die Bereiche zwischen den einzelnen spätantiken Gebäuden. Vielleicht ist es auch richtig so, denn 1983 gelang es uns, nach langwierigen Bestrebungen den Abbau im Steinbruch einzustellen, so daß die Siedlung auf dem Kučar-Nordgipfel vor einer endgültigen Zerstörung bewahrt blieb. Was haben nun unsere Forschungen ergeben?

Insgesamt haben wir fünf Gebäudegrundrisse entdeckt. Davon waren zwei (Haus A und B) besser erhalten, zwei (Haus C und D) schlechter, während wir von dem letzten (Haus E) nur bescheidene Reste dokumentieren konnten. Zu diesen Funden müssen wir noch die Entdeckungen zweier Gruben und eine Menge keramischen Materials hinzuzählen, die die Kenntnisse über die Siedlungskeramik des hallstattzeitlichen Dolenjsko wesentlich erweitert.

Zeitspanne der Siedlung

Den Ausgrabungen zufolge war der Nordgipfel des Kučar mit Sicherheit schon zu Beginn der älteren Eisenzeit besiedelt. Aus dieser Zeit sind zwar keine architektonischen Funde erhalten, aber es gibt einige Kleinfunde, die auf eine Besiedlung hinweisen. Das sind hauptsächlich Tassen mit ausladendem Rand (*Taf. 14: 10; 74: 1; 77: 1*), eine facettierte Einzugschale (*Taf. 73: 7*) und das Ornament einer hängenden Spirale (*Taf. 6: 19*), deren Formen für den Horizont Podzemelj charakteristisch sind (Dular 1982, 63 und 76; Dular 1973, 553). Sehr bescheiden sind auch die Funde aus den älteren Phasen. Da wir uns allein mit den Gefäßformen fürs erste nicht weiterhelfen können, erwähnen wir vor allem einige Fragmente reoxydiert gebrannter Keramik (*Taf. 2: 3; 70: 3,4*), die nach einem für die Junghallstattzeit typischen Verfahren hergestellt wurde (Dular 1982, 150 f.). In dieselbe Zeit gehören auch die Ziborienrandfragmente (*Taf. 2: 3; 74: 8*) und die Buckelgefäßscherben (*Taf. 8: 6; 72:*

Dolenjskem za zdaj še tako slabo poznano, da preciznejša opredelitev ne pride v poštev. Vendar bo treba misliti predvsem na poznolatenski čas (horizont Mokronog III), saj govore za obljudenost naselja na severnem vrhu Kučarja v tem obdobju tudi nekatere poznolatenske kovinske najdbe (npr. t. 72: 20; 76: 17), ki pa so bile žal najdene izven prazgodovinskih stavbnih kompleksov.

O gradnji hiš

Čeprav so bili ostanki prazgodovinskih stavb na Kučarju zelo skromni, se nam zdi vseeno umestno, da se prav na kratko pomudimo tudi pri vprašanih, kakšna je bila njihova oblika in velikost ter kako so bile zgrajene.

Kot že rečeno, smo na Kučarju odkrili tlorise petih stavb. Za prve štiri (hiše A-D) lahko z zanesljivostjo trdimo, da so imele pravokoten tloris. Največja je bila hiša A. Imela je kvadratasto obliko s stranicami 7,5 x 7,5 m. Za njen temelj so zgradili kamnit venec z dvema vrstama kamnov. Nadgradnja je bila prav gotovo lesená. To lahko sklepamo na osnovi hišnega ometa, v katerem so bili odtisi okroglih brun s premerom približno 15 cm. Ker nismo nikjer na območju tlorisa stavbe našli na obrise lukenj za stojke, prav tako pa tudi v ometu ni bilo odtisov protja, lahko rečemo, da je bila hiša A najverjetneje zgrajena v tehniki tako imenovane blokovne gradnje. Pri tej zvrsti stavbarstva so namreč stene hiš narejene iz vodoravno položenih brun, ki so v vogalih spojena s pomočjo sedlaste zveze (cfr. Zippelius 1954, 30 ss). Da so tak način spajanja lesenih sten prebivalci Kučarja ob koncu starejše železne dobe poznali, imamo neposreden dokaz v terenskem izvidu jame 1. Iz ostankov lesenega zaboja, ki je bil zgrajen nad jamo, smo namreč uspeli ugotoviti, da so bile vsaj v dveh vogalih deske spojene s sedlasto zvezo (glej še str. 56). Kot drug način tesarske tehnike, ki bi prišel pri hiši A v poštev, lahko omenimo le še sohasto gradnjo. Žal pa so bili terenski izvidi tako skromni, da se nismo mogli dokončno odločiti, katerega od zgoraj omenjenih dveh načinov so pri gradnji hiše dejansko uporabili. V poskusu rekonstrukcije smo predstavili blokovno gradnjo (sl. 36).

Stene hiše A so bile ometane z ilovico. Za to govore številni ostanki prežganega ilovnatnega ometa, v katerem so se ohranili odtisi okroglih brun. Vprašanje je le, če so bile na ta način izdelane reže z obeh strani sten. Ta možnost vsekakor obstaja, nimamo pa zanjo zanesljivih dokazov. Kot smo že omenili, nismo v notranjosti hiše A

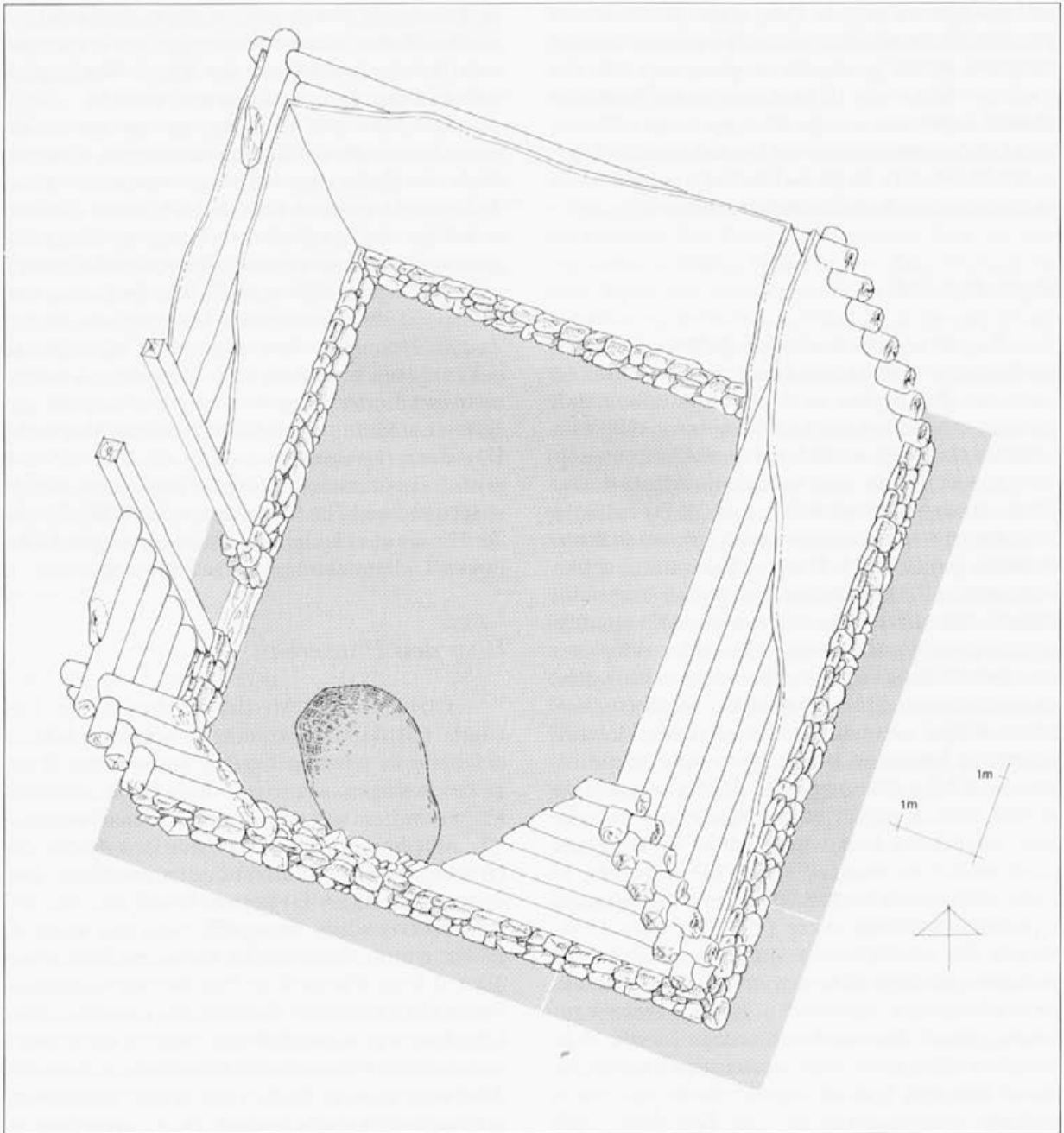
3). Demnach gibt es zwar nicht viel charakteristische Funde, dennoch sind sie ein klarer Beweis für die Besiedlung des Kučar-Nordgipfels während der ganzen älteren Eisenzeit.

Die Mehrzahl der Objekte, die wir zu datieren vermochten, fällt interessanterweise in das Ende der Hallstattzeit. Das gilt sowohl für Haus A, B und D als auch für Grube 1. Haus C konnte infolge der bescheidenen Funde zeitlich nicht genauer bestimmt werden, Haus E und Grube 2 gehören dagegen offensichtlich in die Latènezeit. Leider ist das keramische Material aus dieser Zeit in Dolenjsko fürs erste nicht hinreichend bekannt, um eine präzisere Datierung vornehmen zu können. Dennoch ist vor allem mit der späten Latènezeit zu rechnen (Horizont Mokronog III), denn für eine Besiedlung des Kučar-Nordgipfels in dieser Zeit sprechen auch einige spätlatènezeitliche Metallfunde (z.B. Taf. 72: 20; 76: 17), die aber leider außerhalb der vorgeschichtlichen Gebäudekomplexe gefunden wurden.

Über den Häuserbau

Obwohl die Reste der eisenzeitlichen Gebäude auf dem Kučar sehr bescheiden waren, erscheint es uns angebracht, uns mit der Frage zu beschäftigen, wie es mit ihrer Form und Größe beschaffen war und wie sie gebaut waren.

Wir haben, wie gesagt, auf dem Kučar die Grundrisse von fünf Gebäuden entdeckt. Die ersten Häuser (A-D) hatten gewiß einen rechteckigen Grundriß. Das größte war das Haus A. Es hatte eine quadratische Form mit Seiten von 7,5 x 7,5 m. Für dessen Fundament wurde ein Steinkranz mit zwei Steinreihen errichtet. Der Überbau war sicherlich aus Holz. Das können wir aus dem Wandverputz schließen, in dem sich Abdrücke runder Balken mit einem Durchmesser von ca. 15 cm befanden. Da wir nirgends im Bereich des Gebäudegrundrisses auf Umrisse von Pfostenlöchern stießen und da es auch im Wandverputz keine Rutenabdrücke gab, war Haus A wahrscheinlich in sog. Blockbautechnik errichtet. Bei dieser Bauart waren nämlich die Hauswände aus horizontal gelegten Balken errichtet, die an den Ecken durch Verkämmung verknüpft waren (cfr. Zippelius 1954, 30ff.). Daß eine solche Verbindungsweise von Holzwänden die Einwohner des Kučar Ende der älteren Eisenzeit gut kannten, ist aus den Befunden von Grube 1 unmittelbar zu entnehmen. Die Balken waren, wie wir aus den Resten der über der Grube errichteten Kiste entnehmen konnten, wenigstens

Sl. 36. Poskus rekonstrukcije hiše A.

Abb. 36. Rekonstruktionsversuch des Hauses A.

zadeli na nobeno luknjo za stojko. Ta podatek je pomemben, saj nam posredno omogoča tudi rekonstrukcijo ostrešja. O detajlih seveda ne moremo govoriti, zanesljivo pa lahko trdimo, da sleme strehe ni počivalo na stojkah, ki bi stale v sredini hiše. To niti ni bilo potrebno, saj je prav blokovna gradnja omogočala, da so konstrukcijo strehe nosile kar stene. Hišna tla so bile iz phane zemlje, vhod vanjo pa je bil najverjetneje v zahodni steni, kar smo skušali s precejšnjo mero previdnosti nakazati že pri opisu terenskega izvida.

an zwei Ecken durch Verkämmung zusammengefügt (siehe noch S. 56). Als andere Bauarttechnik, die bei Haus A in Frage käme, wäre noch der Ständerbau zu nennen. Leider waren aber die Befunde so bescheiden, daß wir uns nicht endgültig entscheiden konnten, welche der oben erwähnten Bauarten beim Hausbau tatsächlich angewandt wurde. In einem Rekonstruktionsversuch haben wir ein Blockhaus dargestellt (Abb. 36).

Die Wände von Haus A waren mit Lehm verputzt. Dafür sprechen zahlreiche Reste durch-

Zelo zanimiva je bila tudi hiša B. Njena notranjost je bila s stopnico predeljena na dva dela: na zgornjega z ognjiščem in na spodnjega, v katerem je očitno stala lesena klop z žrmljami in loncem. Njen tloris je bil veliko slabše viden kot pri hiši A, kar pa ne preseneča, saj stavba ni imela kamnitega venca. Stene hiše so stale neposredno na zemlji. To dokazujejo ostanki brun, ki smo jih odkrili na severni in južni strani tlorisa. Vse torej kaže, da so na koncu starejše železne dobe na Kučarju nekatere hiše imele kamnit temelj, gradili pa so tudi take brez njega. Slednje so bile neprimerno bolj izpostavljene vlagi. Kje tiče vzroki za tako različno tehniko gradnje, je seveda težko reči, verjetno pa hitrejša propadanje lesenih sten kljub vsemu ni imelo večjega vpliva na doslednejšo uporabo kamnitega venca. Temu se ne smemo čuditi, saj primerjave iz etnologije kažejo, da so bile v Beli krajini lesene kmečke hiše brez podzidka nekaj običajnega še v tem stoletju (Lokar 1912, 20). Enako so ugotovili za Prekmurje, kjer pa je bil nizek kamnit temelj celo izjema (Maučec 1939, 177).

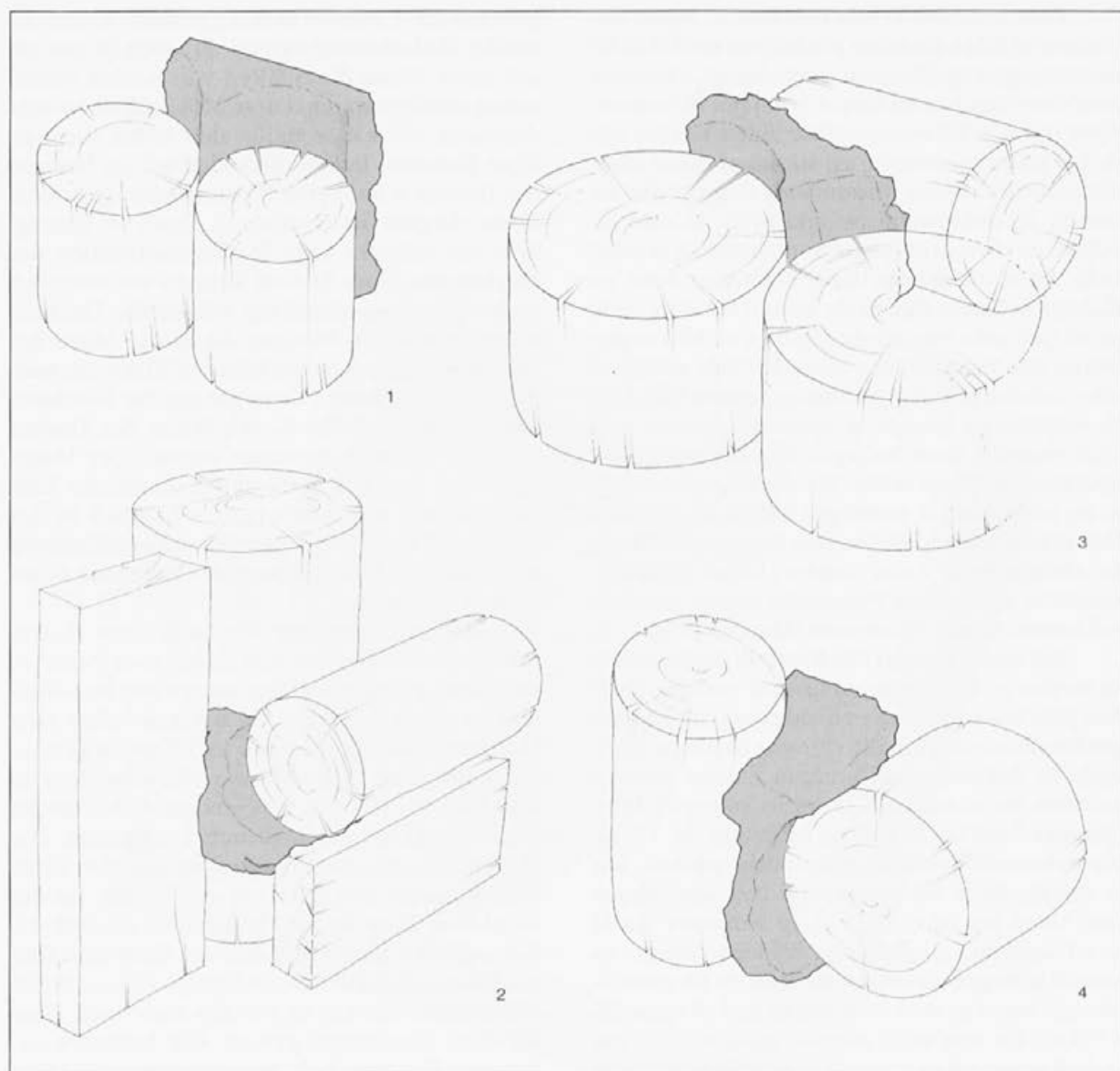
Ker nismo tudi pri hiši B odkrili sledov lukenj za stojke, je še najsprejemljivejša razlaga, da je bila prav tako zgrajena v eni od zgoraj omenjenih gradbenih tehnik (sohasta oziroma blokovna gradnja). To dokazuje tudi prežgan ilovnat omet, v katerem so se ohranili le odtisi okroglih brun (premer 7 cm do 19 cm) ne pa protja (sl. 37: 1). Na nekaterih kosih so vidni odtisi plohov, kar je dokaz, da je bil pri gradnji hiše uporabljen tudi tesan les (sl. 37: 2). Zelo zanimiva sta še dva fragmenta prežganega hišnega ometa, na katerih je mogoče iz odtisov razbrati, da sta potekali okrogli bruni pravokotno drugo nad drugim (sl. 37: 3,4). Pri tem velja posebej poudariti, da gre v obeh primerih za križanje debelejšega (premer 10 cm) in tanjšega bruna (premer 7 cm). Oba fragmenta prežganega ometa kažeta na zelo staro tesarsko tehniko, ko so stene hiš gradili tako, da so vodoravna bruna zložili drugo vrh drugega med dve navpično zabiti stojki, ki sta bili med seboj povezani s srobotom. Po mnenju Zippeliusa je ta način gradnje vmesna faza med stojkasto in blokovno gradnjo (Zippelius 1954, 39 s). Vendar pa nam pri hiši B manjkajo predvsem luknje za stojke, zato smo mnenja, da gre v našem primeru za nek drug gradbeni detajl, ki pa ga zaradi skromnih podatkov še ne znamo razložiti. Hišo B smo torej prav tako kot hišo A poskusili rekonstruirati kot blokovno gradnjo (sl. 38). Kje je imela vhod, nismo uspeli ugotoviti.

Podoben način gradnje lahko predvidevamo tudi za hiši C in D, ki pa sta bili veliko slabše ohranjeni, saj ju je močno načela poznoantična

gebranntem Lehmverputzes, in dem Abdrücke runder Balken erhalten sind. Fraglich ist nur, ob auf diese Weise die Spalten von beiden Wandseiten verputzt waren. Diese Möglichkeit besteht durchaus, wir haben dafür aber keine stichhaltigen Beweise. Bekanntlich sind wir im Inneren des Hauses A auf keine Pfostenlöcher gestoßen. Diese Angabe ist bedeutend, denn sie ermöglicht uns indirekt auch die Rekonstruktion des Dachstuhls. Über Details können wir natürlich nicht sprechen, allerdings ruhten die Dachfiste nicht auf den Pfosten, die in der Mitte des Hauses gestanden haben könnten. Das wäre auch nicht nötig gewesen, denn gerade der Blockbau ermöglichte, daß die Konstruktion des Daches von den Wänden getragen wurde. Der Hausfußboden war aus gestampfter Erde, der Eingang befand sich höchstwahrscheinlich in der Westwand, was wir mit ziemlicher Zurückhaltung schon bei der Beschreibung des Befundes anzudeuten versuchten.

Höchst interessant war auch Haus B. Das Innere des Gebäudes war durch eine Stufe in zwei Teile geteilt: in einen oberen mit Herdstelle und einen unteren, wo offensichtlich eine Holzbank mit Mahlsteinen und Töpfen gestanden hatte. Sein Grundriß war viel schlechter zu sehen als bei Haus A, was uns nicht überrascht, denn das Haus hatte keinen Steinkranz. Die Hauswände standen unmittelbar auf der Erde. Davon zeugen die Balkenreste, die wir auf der Nord- und Südseite des Grundrisses entdeckten. Alles deutet darauf hin, daß am Ende der älteren Eisenzeit auf dem Kučar einige Häuser Steinfundamente hatten, es wurden aber auch Häuser ohne Fundament gebaut. Die letzteren waren der Feuchtigkeit unvergleichbar stärker ausgesetzt. Wo nun die Gründe für eine solch verschiedene Konstruktionstechnik stecken, ist schwer zu sagen, wahrscheinlich hatte der schnellere Verfall von Holzwänden dennoch keinen größeren Einfluß auf den konsequenteren Gebrauch eines Steinkranzes. Das ist nicht verwunderlich, weil uns Vergleiche aus der Ethnologie zeigen, daß in der Bela krajina hölzerne Bauernhäuser ohne Unterbau noch in diesem Jahrhundert etwas ganz Gewöhnliches waren (Lokar 1912, 20). Ähnlich verhielt es sich im Prekmurje, wo ein niedriges Steinfundament sogar eine Ausnahme war (Maučec 1939, 177).

Da wir auch bei Haus B keine Reste von Pfostenlöchern entdeckten, wurde es höchstwahrscheinlich in einer der oben aufgeführten Bautechniken (Ständer- bzw. Blockbau) errichtet. Davon zeugt auch der durchgebrannte Lehm-

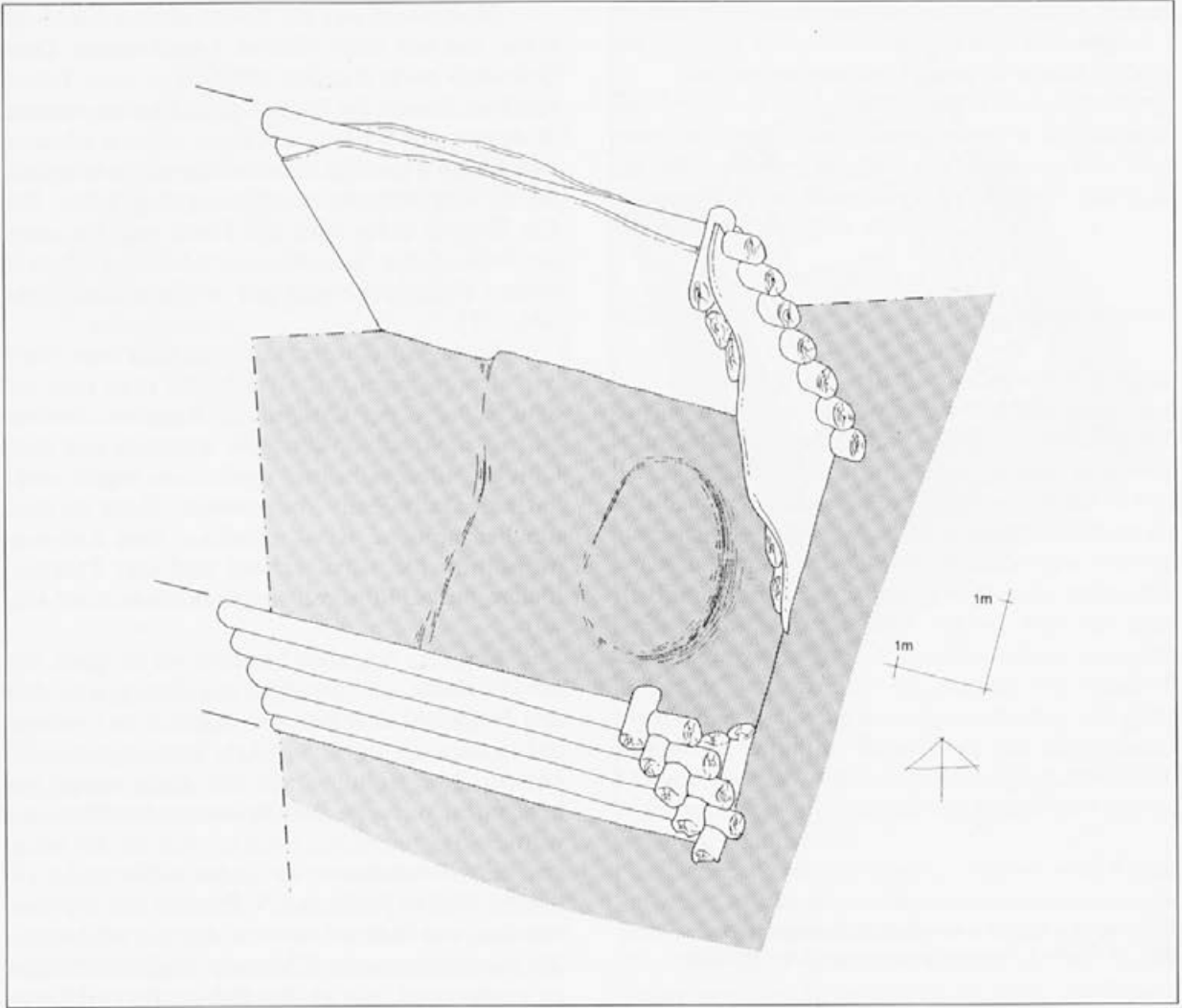
Sl. 37. Hiša B. Odtisi okroglih brun in desk v hišnem ometu.
Abb. 37. Haus B. Wandverputz mit Balken- und Rundholzabdrücken.

arhitektura. Ker nismo tudi tokrat v tlorisih zasledili lukenj za stojke, pride v poštev le blokovna oziroma sohasta gradnja.

Zanimiva je bila konstrukcija lesenega zaboja, ki smo ga odkrili nad jamo 1. Iz tlorisa smo namreč ugotovili, da sta v dveh vogalih stali vertikalni sohi, ki sta morali imeti reže, v katerih so tičale deske. V preostalih dveh vogalih pa so bile stranice zaboja gotovo povezane s sedlasto zvezo (sl. 39). Dokaz za to je sled križajočih se desk, ki se je v tlorisu jame zlasti v njenem jugovzhodnem vogalu zelo dobro ohranila (glej sl. 31).

Toliko o tesarski tehniki iz konca starejše železne dobe. Kako pa so na Kučarju gradili v latenskem obdobju? Podatkov ni veliko, saj smo

verputz, wo nur die Abdrücke runder Balken (Durchmesser 7 bis 19 cm), erhalten sind (Abb. 37: 1). Auf einigen Stücken sind die Abdrücke von behauenen Balken zu sehen, was dafür spricht, daß beim Bau des Hauses auch behauntes Holz verwendet wurde (Abb. 37: 2). Sehr interessant sind noch zwei Fragmente durchgebrannten Wandverputzes, wo aus den Abdrücken zu ersehen ist, daß runde Balken rechtwinklig übereinanderlagen (Abb. 37: 3,4). In beiden Fällen handelt es sich um das Kreuzen eines dickeren (Durchmesser 10 cm) und eines dünneren Balkens (Durchmesser 7 cm). Beide Fragmente durchgebrannten Verputzes deuten auf eine sehr alte Konstruktionstechnik, als die Hauswände so

Sl. 38. Poskus rekonstrukcije hiše B.

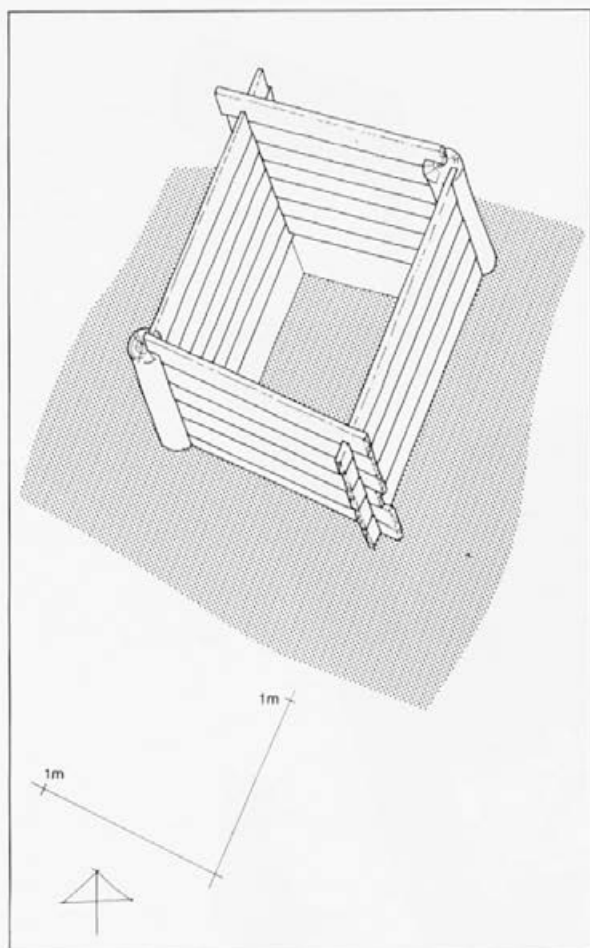
Abb. 38. Rekonstruktionsversuch des Hauses B.

uspeli odkriti le dva objekta, pa še ta sta ležala pod antičnimi stavbami. Od prvega (hiše E) so se nam ohranili le skromni ostanki: polkrožen zid, razžarilna peč in štiri luknje za stojke, ki kažejo, da je bila uporabljena tehnika stojkaste gradnje (sl. 40).

Več podatkov pa imamo o tem, kako je bil narejen lesen zabož nad jamo 2. Iz negativnih odtisov brun smo namreč lahko ugotovili, da so v vseh štirih vogalih stale vertikalne sohe. Dve stranici zaboža sta bili narejeni iz vodoravno položenih brun, za eno so uporabili tesan plošč, stena na jugozahodni strani pa žal ni bila več ohranjena. Zgolj hipotetično predvidevamo uporabo brun (sl. 41). Iz odtisov prežgane zemlje prav tako ni bilo mogoče razbrati, kako so bile v vogalih spojene vertikalne sohe s stranicami zaboža. Zelo verjetno so imele sohe izdolbene reže, vendar pa je to le ena od možnih razlag.

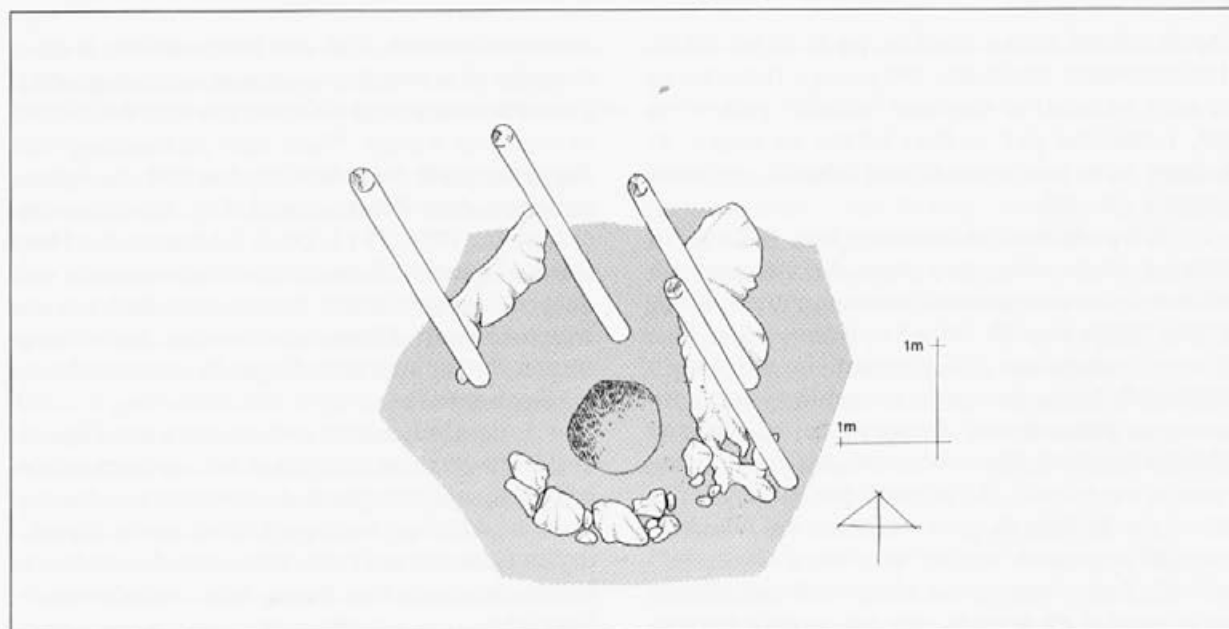
errichtet wurden, daß die horizontalen Balken übereinander zwischen zwei senkrecht eingeschlagene Pfosten gelegt wurden, die mit Waldreben verbunden waren. Nach der Auffassung von Zippelius stellt diese Bauart eine Zwischenphase zwischen dem Pfosten- und dem Blockbau dar (Zippelius 1954, 39 f.). Doch fehlen uns bei Haus B vor allem die Pfostenlöcher, weswegen es sich unserer Ansicht nach in unserem Fall um ein anderes Konstruktionsdetail handelt, das wir aber wegen der spärlichen Angaben noch nicht zu erklären wissen.

Eine ähnliche Bauart ist auch bei Haus C und D zu vermuten, allerdings waren sie schlechter erhalten, weil sie durch die spätantiken Bauten stark beschädigt wurden. Da wir auch diesmal in den Grundrissen keine Pfostenlöcher entdeckt haben, kommen nur Block- bzw. Ständerbau in Betracht.

Sl. 39. Jama 1. Poskus rekonstrukcije lesenega zaboja.
Abb. 39. Grube 1. Rekonstruktionsversuch der Holzkiste.

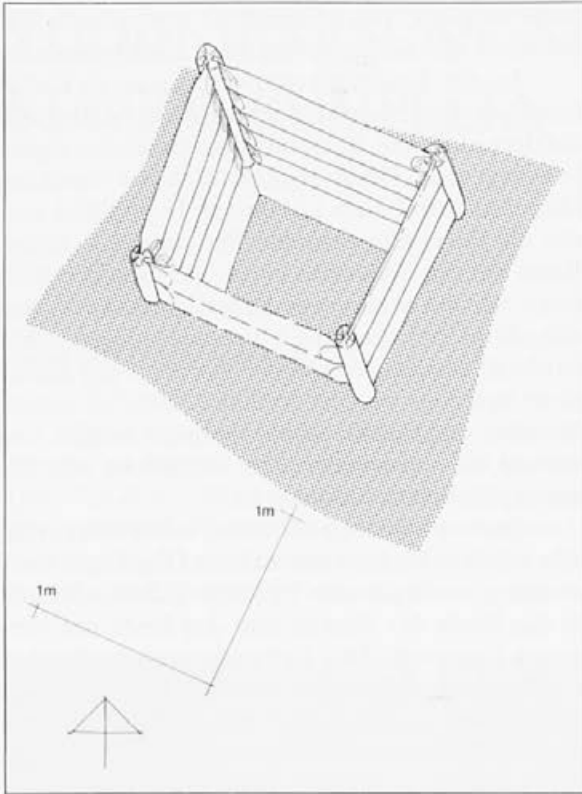
Sl. 40. Rekonstrukcijska shema hiše E.
Abb. 40. Rekonstruktionsschema des Hauses E.

Interessant war die Konstruktion der Holzkiste, die wir über Grube 1 vorfanden. Dem Grundriß nach standen nämlich in zwei Ecken vertikale Säulen, die Spalten gehabt haben müssen, in denen die Balken steckten. In den übrigen zwei Ecken waren die Kistenseitenwände sicherlich durch Verkämmung zusammengefügt (Abb. 39). Ein Beweis dafür sind die Reste sich kreuzender Balken, die im Grubengrundriß vor allem in dessen Südostecke sehr gut erhalten sind (siehe Abb. 31).

Soviel zur Konstruktionstechnik vom Ende der älteren Eisenzeit. Wie baute man nun auf dem Kučar in der Latènezeit? Angaben darüber gibt es nicht viele, denn wir konnten nur zwei Objekte entdecken und noch diese lagen unter antiken Gebäuden. Vom ersten (Haus E) sind nur bescheidene Reste erhalten: eine halbrunde Mauer, ein Ausheizherd und vier Pfostenlöcher, die auf Pfostenbautechnik hindeuten (Abb. 40).

Mehrere Angaben besitzen wir darüber, wie die Holzkiste über Grube 2 angefertigt war. Aus den Negativabdrücken war nämlich zu ersehen, daß in allen vier Ecken vertikale Ständer gestanden hatten. Zwei Seitenwände der Kiste waren aus horizontal gelegten Balken konstruiert, für eine wurde ein gezimmertes Brett verwendet, die Wand auf der Südwestseite ist leider nicht mehr erhalten. Nur hypothetisch vermuten wir die Verwendung von Balken (Abb. 41). Aus den Abdrücken der durchgebrannten Erde war desgleichen nicht zu entnehmen, wie in den Ecken die vertikalen Ständer mit den Seitenwänden der Kiste zusammengefügt waren. Aller Wahrscheinlichkeit nach

Sl. 41. Jama 2. Poskus rekonstrukcije lesenega zaboja.
Abb. 41. Grube 2. Rekonstruktionsversuch der Holzkiste.

Lesenih zabojev iz železne dobe doslej pri nas še nismo poznali. Pač pa so jih večkrat odkrili drugod po Evropi, kjer so jih interpretirali kot opaže hrambenih jam oziroma vodnjakov (cfr. npr. Manching: Maier et al. 1992, 48 ss).

O kučarskem železarstvu

Ugotovitev, da so na Kučarju predelovali železo, seveda ni nova, saj omenjata na hribu topilnice že Müllner in Schmid (Müllner 1909; Županič 1933). Obilica železove žindre, ki smo jo na platoju našli tako v nedotaknjenih prazgodovinskih plasteh kot tudi med premetanimi ruševinami poznoantičnih stavb, namreč ponovno potrjuje, da se je na Kučarju odvijala intenzivna železarska proizvodnja. Zelo pomembno je bilo tudi odkritje razžarilne peči, ki ni le neposreden dokaz za obstoj železarstva, ampak nam odkriva tudi nekatere doslej pri nas nepoznane detajle v procesu pridobivanja železa.

O predelavi kovine na Kučarju govore tudi nekateri drugi predmeti. Mednje sodijo vsekakor deli kalupov (t. 65: 1; 69: 16), livarskih čepov (t. 8: 18; 76: 1) in glinastih valjev, ki so očitno ostanki šob (t. 9: 14; 44: 8-10; 69: 12;). Zelo zanimiva je

hatten die Ständer ausgestemte Spalten, jedoch ist das nur eine der möglichen Erklärungen.

Holzkisten aus der Eisenzeit waren bislang in Slowenien noch nicht anzutreffen. Allerdings wurden sie des öfteren anderswo in Mitteleuropa entdeckt, wo man sie als Schalung von Vorratsgruben bzw. Brunnen interpretierte (cfr. z.B. Manching: Maier et al. 1992, 48 ff.).

Über das Eisenhüttenwesen auf dem Kučar

Die Feststellung, daß man auf dem Kučar Eisen verarbeitet hatte, ist natürlich nicht neu, weil schon Müllner und Schmid (Müllner 1909; Županič 1933) Schmelzöfen erwähnen. Die Fülle an Eisenschlacke, die wir auf dem Plateau sowohl in den unbeschädigten vorgeschichtlichen Schichten als auch zwischen den durcheinandergeworfenen Trümmern der spätantiken Gebäude gefunden haben, bestätigt nämlich erneut, daß auf dem Kučar eine intensive Eisenproduktion vorstatten ging. Von größter Bedeutung war nämlich auch die Entdeckung des Ausheizherdes, der nicht nur einen direkten Beweis für die Eisenverarbeitung darstellt, sondern auch einige in Slowenien bislang unbekannt Details im Prozeß der Eisengewinnung aufdeckt.

Über die Metallverarbeitung auf dem Kučar sprechen auch einige andere Gegenstände. Dazu gehören auf jeden Fall Teile von Gußformen (Taf. 65: 1; 69: 16), Gußkernen (Taf. 8: 18; 76: 1) und Tonwalzen, die offensichtlich die Reste von Düsen (Taf. 9: 14; 44: 8-10; 69: 12) darstellen. Höchst interessant ist auch der Fund eines Ingots mit charakteristischer zipfelförmiger Ausbuchtung (Taf. 76: 18), die ausgezeichnete Parallelen in Manching (Maier et al. 1992, Abb. 92: 1,5) besitzt. Eine Produktion in der Latènezeit ist auf dem Kučar mehr als wahrscheinlich, auszuschließen ist bei der Eisenproduktion auch nicht die ältere Eisenzeit, wenngleich uns für eine solche Behauptung konkrete Beweise fehlen.

Zur Siedlungsstruktur

Über die Struktur der Siedlung zu sprechen, von der nur einige bescheidene Fragmente erhalten sind, ist natürlich problematisch, insbesondere deshalb, weil auch anderswo in Dolenjsko nur kleinere Siedlungsflächen untersucht wurden, die über die Architektur nur wenig Material lieferten. Mit wenigen Angaben und schlechten Vergleichen sind unwiderlegbare Schlüsse natürlich

tudi najdba ingota z značilnim rogljičastim izrastkom (t. 76: 18), ki ima odlične paralele v Manchingu (Maier et al. 1992, sl. 92: 1,5). Proizvodnja v latenu je torej na Kučarju več kot verjetna, izključiti pa ne smemo niti starejše železne dobe, čeprav nam za to trditev manjkajo konkretni dokazi.

O strukturi naselja

Govoriti o strukturi naselja, od katerega so ohranjeni le skromni fragmenti, je seveda težko. Zlasti zato, ker so bile doslej tudi drugod po Dolenjskem raziskane le manjše naselbinske površine, ki so dale o arhitekturi bolj malo gradiva. S skromnimi podatki in s slabimi primerjavami pa je seveda nemogoče delati trdnejše zaključke. Kaj lahko torej na koncu rečemo o kučarskem naselju?

Najprej to, da je bil v železni dobi poseljen ves Kučar. Osrednji del naselja je bil na južnem, višjem vrhu hriba, ki je bil posebej utrjen. Vendar pa se je poselitev širila čez sedlo tudi na njegov severni vrh, ki je imel obliko okroglega platoja z jasnim robom na zahodni strani. Na robu smo pričakovali kamnito obzidje, ki pa ga z našimi raziskavami nismo odkrili. Zakaj severni vrh Kučarja ni bil utrjen, je seveda težko reči, za kolikor toliko jasen odgovor za zdaj manjkajo ustrezne primerjave z drugimi podobnimi naselji.

Zanimiva je tudi ugotovitev, da sodijo vsi objekti, ki smo jih odkrili na platoju, v dve razmeroma kratki časovni obdobji, to je na konec starejše in na konec mlajše železne dobe. Stavbe in jami imajo tudi podobno orientacijo: z izjemo objekta z razžarilno pečjo, ki pa je bil zelo slabo ohranjen, so vse zasukane za približno 15 stopinj od severa (glej sl. 13). Ob teh dejstvih si je seveda vredno zastaviti vsaj dve vprašanji. Najprej to, ali se v podobni orientaciji objektov kjub vsemu ne zrcali neka notranja struktura naselja? Drugo vprašanje se nanaša na ugotovitev, da na Kučarju razen iz konca halštatske in konca latenske dobe nimamo ohranjenih nobenih ostankov arhitekture iz drugih obdobji. Ali to dejstvo morda ne kaže na to, da so imeli kučarski prebivalci v železni dobi nek čisto določen pristop pri urejanju naselja? Da so torej po vsakem propadu stavb prostor najprej temeljito očistili ruševin in šele nato pričeli na novo graditi? Na vsa ta vprašanja v tem trenutku še ne moremo odgovoriti. Velja pa si jih zastaviti, da bomo pri bodočih raziskavah bolje pazili na vse tiste podrobnosti, ki bodo pomagale razjasniti tudi tovrstne probleme.

nicht möglich. Was können wir also letzten Endes über die Siedlung auf dem Kučar sagen?

In der Eisenzeit war der gesamte Kučar besiedelt. Der Hauptteil der Siedlung befand sich auf dem südlichen, höheren Hügelpf, der eigens befestigt war. Doch breitete sich die Siedlung über den Sattel auch auf dessen Nordgipfel aus, der die Form eines runden Plateaus mit klarem Rand auf der Westseite hatte. Am Rand erwarteten wir ein steinernes Befestigungswerk, das allerdings bei unseren Untersuchungen nicht entdeckt wurde. Warum der Nordteil des Kučar nicht befestigt war, ist freilich schwer zu sagen, für eine annähernd klare Antwort fehlen uns vorerst die entsprechenden Vergleiche mit anderen ähnlichen Siedlungen.

Interessant ist auch die Feststellung, daß alle auf dem Plateau entdeckten Objekte in zwei verhältnismäßig kurze Epochen fallen, nämlich in das Ende der älteren und das Ende der jüngeren Eisenzeit. Die Gebäude und die beiden Gruben haben auch eine ähnliche Orientierung: außer dem Gebäude mit Ausheizherd, das allerdings äußerst schlecht erhalten war, sind alle ca. 15 Grad von Norden abgewendet (siehe Abb. 13). Angesichts dieser Tatsache muß man sich mindestens zwei Fragen stellen. Spiegelt sich nicht in der ähnlichen Orientierung der Gebäude eine gewisse Innenstruktur der Siedlung wider? Die zweite Frage bezieht sich auf die Feststellung, daß auf dem Kučar ausgenommen vom Ende der Hallstattzeit und vom Ende der Latènezeit keine Reste von Bauwerken aus anderen Epochen erhalten sind. Deutet diese Tatsache vielleicht nicht darauf hin, daß die Kučarbewohner in der Eisenzeit eine ganz bestimmte Vorgehensweise bei der Siedlungsgestaltung hatten? Daß sie also nach jedem Gebäudezerfall vom Raum zunächst gründlich die Trümmer beseitigten und erst dann erneut zu bauen begannen? All diese Fragen können wir in diesem Augenblick noch nicht beantworten. Dennoch ist es sinnvoll, sich diese Fragen zu stellen, um bei den zukünftigen Forschungen besser auf die Einzelheiten zu achten, die auch solche Fragen zu beantworten helfen.

ZGODNJEKRŠČANSKI STAVBNI KOMPLEKS

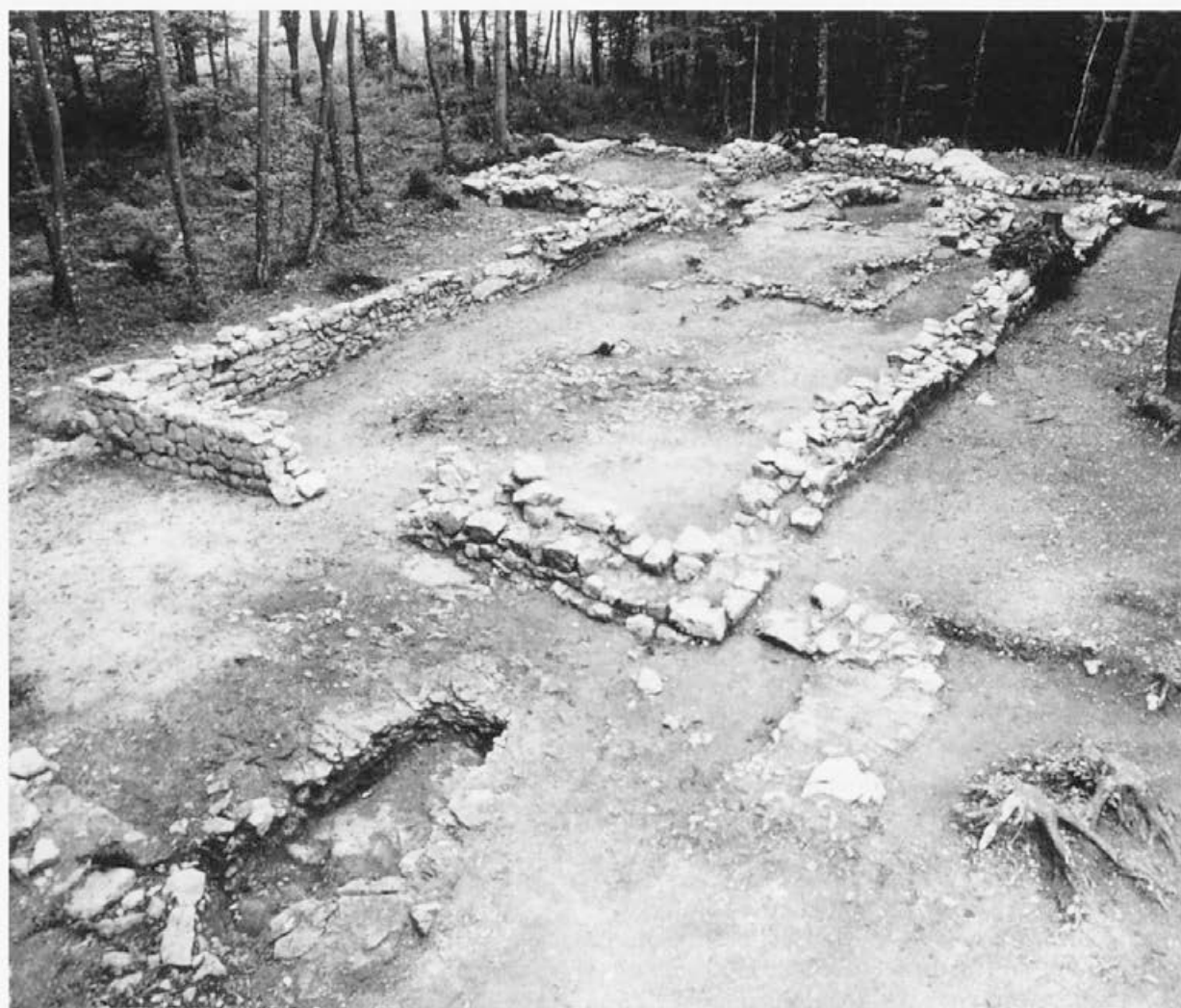
FRÜHCHRISTLICHER GEBÄUDEKOMPLEX

ZGORNJA CERKEV

Enoladijska cerkev s klopjo in prizidkom je stala na najvišji točki severnega vrha Kučarja (*pril. 5 in sl. 42*). Pred izkopavanjem je bil prostor gosto porasel z gabrovim gozdom, grmovjem in nizko podrastjo, kljub temu pa so bile ruševine dobro vidne. Z njimi je bila zatrpana predvsem

OBERE KIRCHE

Die einschiffige Kirche mit Priesterbank und Nebenraum stand auf dem höchsten Punkt des nördlichen Kučar-Gipfels (*Beil. 5 und Abb. 42*). Vor den Ausgrabungen war der Bereich dicht mit Weißbuchenwald, Sträuchern und niedriger Bodenvegetation bewachsen, dennoch war der

Sl. 42: Zgornja cerkev. Pogled po izkopu z jugozahoda.

Abb. 42: Obere Kirche. Blick nach der Ausgrabung von Südwesten.

vzhodna polovica stavbe (sl. 43), medtem ko je bila njena sredina v glavnem prazna.

Celotne mere stavbe znašajo:

Dolžina, brez veže	18,25 m
Dolžina z vežo	22,75 m
Širina	8,40 m
Notranji prostor, dolžina	16,65 m
Notranji prostor, širina	6,95 m
Veža, dolžina	8,50 m
Veža, širina	3,80 m
Prizidek, dolžina	4,70 m
Prizidek, širina	3,70 m

Zidovi so bili večinoma postavljeni na ilovnato osnovo hriba brez poprejšnjega temeljenja. Na mestih, kjer so bila tla skalnata, so stali zidovi neposredno na živi skali. Grajeni so bili iz različno

Sl. 43: Zgornja cerkev. Ruševine v prezbitერიju.

Abb. 43: Obere Kirche. Versturz im Presbyterium.

velikih lomljenecv iz apnenca. Vmes je bilo vzdanih tudi nekaj kosov lehnjaka. Čeprav zidov niso posebej temeljili, so pri gradnji za spodnji del zidu uporabili nekoliko večje kamne. Večje lomjence so odbrali tudi za notranje in zunanje lice zidu (lepše stranice kamnov so bile obrnjene navzven), medtem ko je bila sredina zapolnjena z drobirjem in malto. Sicer pa pri gradnji zidov ni opaziti kakega pravila, čeprav je res, da so posamezne kamne položili kolikor mogoče v vodoravne sloje (sl. 44). Zidovi so bili povprečno debeli 0,65 m.

Ko smo odstranili ruševine v cekrveni ladji, se je v njenem vzhodnem delu pokazala polkrožna zidana klop za duhovnike, ki je merila v dolžino 4 m in v širino 4,4 m (sl. 45). Klop je bila zgrajena iz različno velikih lomljenecv, vendar so za vogale uporabili večje kamne. Ker je bil tlak med levim krakom klopi in severno steno prezbitერიja uničen in prebit, je bilo na tem mestu zelo dobro videti,

Versturz deutlich zu erkennen. Damit war vor allem die Osthälfte des Gebäudes ausgefüllt (Abb. 43), während sein zentraler Bereich im wesentlichen leer war.

Die Gesamtabmessungen des Gebäudes betragen:

Länge ohne Narthex	18,25 m
Länge mit Narthex	22,75 m
Breite	8,40 m
Innenraum, Länge	16,65 m
Innenraum, Breite	6,95 m
Narthex, Länge	8,50 m
Narthex, Breite	3,80 m
Nebenraum, Länge	4,70 m
Nebenraum, Breite	3,70 m

Die Wände waren größtenteils auf gewachsenem Lehm Boden des Hügels errichtet worden ohne vorherige Fundamentierung. An den Stellen, wo der Boden felsig war, standen die Mauern direkt auf natürlichem Felsen. Sie waren aus verschieden großem Kalkbruchstein gebaut. Dazwischen waren auch einige Tuffsteinstücke eingemauert. Obwohl man die Wände nicht fundamentierte hatte, verwendete man bei der Errichtung des unteren Wandteils etwas größere Steine. Größere Bruchsteine wählte man auch für die Innen- und Außenfront der Wand (die schöneren Steinseiten waren nach außen gekehrt), die Mitte war dagegen mit Schotter und Mörtel ausgefüllt. Sonst ist beim Bau der Wände keine Regel zu erkennen, obwohl man einzelne Steine in möglichst horizontale Schichten gelegt hatte (Abb. 44). Die Wände waren im Durchschnitt 0,65 m breit.

Nachdem wir den Versturz in der Kirche weggeräumt hatten, trat in seinem Ostteil eine halbrunde gemauerte Priesterbank zutage, die 4 m lang und 4,4 m breit war (Abb. 45). Die Bank war aus verschieden großen Bruchsteinen errichtet, doch verwendete man zumindest für die Ecken größere Steine. Da der Fußboden zwischen dem linken Bankende und der Nordwand des Presbyteriums zerstört und durchbrochen war, konnte man an dieser Stelle sehr gut erkennen, daß die Bank auf rötlichem sterilem Lehm errichtet worden war. Überall, wo es möglich war, diente als Fundament natürlicher Felsen. Der Unterbau der Bankwand war bis zu 1 m breit. Trotz ihres schlechten Erhaltungszustandes war die Bankform deutlich zu erkennen. Etwas stärker beschädigt war nur das rechte Ende der Bank, wo ziemlich viele Steine fehlten. In der Bogenmitte befand sich eine 0,7 m breite Lücke. Da

Sl. 44: Zgornja cerkev. Način gradnje zidu v severozahodnem vogalu ladje.

Abb. 44: Obere Kirche. Bauweise der Mauer in der Nordwestecke der Kirche.

da so klop zgradili na rdečkasti sterilni ilovici. Povsod, kjer je bilo mogoče, so uporabili za temelj naravno skalo. Zid klopi je bil v temelju širok do 1 m. Čeprav se je slabo ohranil, je bila oblika klopi vseeno jasna. Nekoliko močnejše je bil poškodovan le desni krak, v katerem je manjkalo precej kamnov. V sredini loka je bila v klopi 0,7 m široka vrzel. Ker je bil zid na tem mestu prekinjen le v zgornjem delu ne pa tudi v temelju in ker sta bila oba robova presledka povsem ravna (sl. 46), lahko predvidevamo, da je bil prav v osrednjem delu klopi vzdani večji kamniti blok (sedež), ki so ga v preteklosti odstranili. K polkrožni klopi je bila z notranje strani prislunjena 40 cm široka pručica za noge. Njen rob se je za 25 cm dvigal nad tlak med krakoma klopi. Žal pa je bil zid

Sl. 46: Zgornja cerkev. Vrzel v temenu duhovniške klopi.

Abb. 46: Obere Kirche. Fehlstelle im Scheitel der Priesterbank.

Sl. 45: Zgornja cerkev. Klop za duhovnike.

Abb. 45: Obere Kirche. Priesterbank.

aber die Wand an dieser Stelle nur im oberen Teil, aber nicht auch im Fundament unterbrochen war und da beide Ränder des Zwischenraums völlig gerade waren (Abb. 46), war vermutlich gerade in dem mittleren Teil der Bank ein größerer Steinblock (Sitz) eingemauert gewesen, den man aber in der Vergangenheit entfernt hatte. An die halbbrunde Bank war von der Innenseite eine 40 cm breite Fußbank angelehnt. Ihr Rand erhob sich 25 cm über dem Fußboden zwischen den beiden Bankenden. Leider war die Bankwand so schlecht erhalten, daß man den Höhenunterschied zwischen Sitz und Fußbank nicht mehr feststellen konnte.

Beide Bankenden hatten an der Frontseite zwei parallele, 40 cm breite Einschnitte, die in derselben Linie verliefen wie der Ostrand der Reliquiargrube. Die Vertiefung, in der die Reliquien aufbewahrt wurden, befand sich nämlich gerade in der Mitte des Raumes vor der Priesterbank. Sie war 35 cm breit, 43 cm lang und 35 cm tief (Abb. 47). Ihre Wände waren mit Mörtel verputzt, auch der Boden war mit Estrich überzogen. Der Raum für das Reliquiar war oben von einem 59 cm breiten, 60 cm langen und 10 cm tiefen Rand für die Steinplatte umgeben, die nicht erhalten war. Ebenso war auch die Vertiefung leer. Darin lagen zwischen dem Humus nur einige Schneckenhäuser und amorphe Ziegelstücke.

Vor der Klerusbank stand ein 4 m langes und 3,45 m breites Podest, das 20 cm über dem Fußboden des Kirchensaals aufragte (Abb. 48). Seine Seiten waren mit kleineren Bruchsteinen umrandet, für die Südwestecke verwendete man einen etwas größeren flachen Stein. Einen ähnlichen Abschluß hatte wahrscheinlich auch die Nordwestecke des Podestes, die allerdings nicht mehr erhalten war, denn wir stießen an dieser Stelle schon vor den Forschungsarbeiten auf eine

klopi tako slabo ohranjen, da se višinske razlike med sedežem in pručko ni dalo več ugotoviti.

Oba kraka klopi sta imela na čelni strani paralelni 40 cm široki zajedi, ki sta potekali v isti liniji kot vzhodni rob jamice za relikviarij. Vdolbina, v kateri so bile shranjene relikvije, je bila namreč prav v sredini prostora pred duhovniško klopjo. Bila je 35 cm široka, 43 cm dolga in 35 cm globoka (sl. 47). Njene stene so ometali z malto, prav tako pa je bilo z estrihom prevlečeno tudi dno. Prostor za relikviarij je na vrhu obrobljal 59 cm širok, 60 cm dolg in 10 cm globok utor za kamnito ploščo, ki se ni ohranila. Prav tako je bila prazna tudi vdolbina. V njej je med humusom ležalo le nekaj polževih hišic in amorfnih koščkov opeke.

Pred duhovniško klopjo je bil 4 m dolg in 3,45 m širok podest, ki se je 20 cm visoko dvigal nad tlakom ladje (sl. 48). Njegove stranice so obrobljali manjši lomljenci, za jugozahodni vogal pa so uporabili nekoliko večji ploščat kamen.

Sl. 48: Zgornja cerkev. Podest pred duhovniško klopjo.

Abb. 48: Obere Kirche. Podest vor der Priesterbank.

Sl. 47: Zgornja cerkev. Jamica za relikviarij.

Abb. 47: Obere Kirche. Reliquiengrube.

tiefere Eingrabung. Das gesamte Podest war mit Estrich bedeckt.

Bei der Reinigung des Estrichs konnten wir entdecken, daß das Podest eigentlich einen doppelten Boden hatte bzw. daß der Boden in diesem Abschnitt erneuert war. Dieses Detail war besonders an der Reliquiargrube gut zu erken-

Sl. 49: Zgornja cerkev. Dvojni tlak ob jamici za relikviarij.
Abb. 49: Obere Kirche. Doppelter Estrich neben der Reliquiengrube.

Podoben zaključek je imel najverjetneje tudi severozahodni vogal podesta, ki pa ni bil več ohranjen, saj smo na tem mestu že pred raziskovanjem naleteli na globlji vkop. Celoten podest je prekrival estrih.

Pri čiščenju estriha smo odkrili, da je imel podest pravzaprav dvojni tlak oziroma da je bil tlak na tem predelu obnovljen. Ta detajl je bil dobro viden zlasti ob jamici za relikviarij (sl. 49). Natančen izkop je pokazal, da je bil podest prvotno 10 cm nižji od estriha v prostoru znotraj duhovniške klopi. Oba nivoja je ločevala stopnička iz manjših kamnov, ki je imela ometano tudi čelno stran. Potekala je v ravni liniji med skrajnima točkama obeh krakov klopi. Ko so kasneje podest popravljali, so stopničko prekrili z novo plastjo estriha. Tako je bila višinska razlika med podestom in tlakom znotraj duhovniške klopi izravnana. Na podestu smo tik pred levim krakom klopi našli srebrn križec (t. 78: 1.).

Tlak v notranjosti polkrožne klopi je bil zelo slabo ohranjen, in še to večinoma le ob robovih pručice in ob jamici za relikviarij. V sredini prostora smo namreč že ob čiščenju ruševin prišli do sterilne ilovice. Estrih je bil poškodovan tudi za oboja krakoma polkrožne klopi. To velja zlasti za levo stran, kjer je bil pred vhodom v prizidek že pred našimi raziskovanji globlji vkop. Precejšen kos tlaka in njegove podlage je manjkal tudi na severozahodnem vogalu podesta, saj je bila tudi tu že pred raziskovanji izkopana večja jama. Nasprotno pa se je estrih v obeh vzhodnih vogalih prezbitarija zelo dobro ohranil. Imel je gladko površino, ki jo je prekrivala do 2 cm debela plast žganine. Tlak za temenom klopi ob vzhodni steni je bil zopet uničen in se je ohranila le njegova podlaga. V severovzhodnem vogalu prezbitarija je ležalo na tlaku nekaj koščkov stekla, v samem

nen (Abb. 49). Das Podest war ursprünglich, wie eine genaue Ausgrabung ergeben hat, 10 cm niedriger als der Estrich im Bereich innerhalb der Priesterbank. Beide Niveaus waren durch eine kleine Stufe aus kleineren Steinen voneinander getrennt, deren Frontseite auch verputzt war. Sie verlief in einer geraden Linie zwischen den äußersten Punkten beider Bankenden. Bei einer späteren Reparatur des Podestes wurde die Stufe mit einer neuen Estrichschicht überzogen. Auf diese Weise war der Höhenunterschied zwischen dem Podest und dem Fußboden innerhalb der Klerusbank ausgeglichen worden. Auf dem Podest haben wir unmittelbar vor dem linken Bankende ein silbernes Kreuz gefunden (Taf. 78: 1.).

Der Fußboden im Inneren der halbrunden Bank war sehr schlecht erhalten, größtenteils nur an den Rändern der Fußbank und an der Reliquiengrube. In der Mitte des Raumes stießen wir nämlich schon bei der Aufräumung des Versturzes auf sterilen Lehm. Der Estrich war auch hinter beiden Enden der halbrunden Bank beschädigt, vor allem auf der linken Seite, wo sich vor dem Eingang in den Nebenraum schon vor unseren Forschungsarbeiten eine tiefere Eingrabung befand. Ein ziemlich großes Stück Pflaster und seiner Rollierung fehlte auch an der Nordwestecke des Podestes, denn auch hier war schon vor den Forschungen eine größere Grube ausgegraben worden. Im Gegensatz dazu war der Estrich in beiden Ostecken des Presbyteriums sehr gut erhalten. Er hatte eine glatte Oberfläche, die mit einer bis zu 2 cm dicken Brandschicht bedeckt war. Das Pflaster hinter dem Scheitel der Bank an der Ostwand war hingegen wieder zerstört, nur seine Rollierung blieb erhalten. In der Nordostecke des Presbyteriums lagen auf dem Pflaster einige Glasfragmente, hier wurde auch das Stück einer kleinen Marmorsäule gefunden, wahrscheinlich ein Fußteil der Altarmensa (Abb. 50).

Der Westteil der Kirche war nicht gegliedert, der Boden war vollständig mit Estrich bedeckt, dessen Oberfläche größtenteils zerstört war. Unversehrt blieben nur kleinere Teile der Oberfläche an der Süd-, Nord- und vor allem an der Westwand des Kirchenraumes. In der Mitte des Raumes war sogar das Pflaster zerstört. Erhalten blieb nur seine Rollierung. Auch in diesem Teil des Kirchenraumes erstreckte sich insbesondere an der Süd- und Nordwand eine bis zu 2,5 cm breite Brandschicht. Auf kleinere Holzkohlenstücke sind wir auch in der Mitte des Raumes gestoßen.

Der Eingang in die Kirche befand sich in der Mitte der Westwand, seine Breite betrug 1,6

Sl. 50: Zgornja cerkev. Del noge oltarne menze.
Abb. 50: Obere Kirche. Fußteil der Altarmensa.

kotu pa je bil najden kos marmornega stebrička, najverjetneje del noge oltarne menze (sl. 50).

Zahodni del ladje ni bil razčlenjen. Tla so bila po celi površini prekrita z estrihom, ki je imel večinoma uničeno površino. Nedotaknjene so ostale le manjše površine ob južni, severni in zlasti zahodni steni ladje. Prav v sredini prostora je bil uničen celo tlak. Ohranila se je samo njegova podlaga. Tudi v tem delu cerkvene ladje se je zlasti ob južni in severni steni vlekla do 2,5 cm debela plast žganine. Na manjše lise oglja smo naleteli tudi v sredini prostora.

Vhod v ladjo je bil sredi zahodne stene, njegova širina pa je znašala 1,6 m (sl. 51). Prvotno je bil prehod v istem nivoju kot tla v cerkveni ladji in veži. Dokaz za to je tlak, ohranjen v severni

Sl. 51: Zgornja cerkev. Prehod med vežo in ladjo.
Abb. 51: Obere Kirche. Übergang zwischen Nebenraum und Kirche.

m (Abb. 51). Ursprünglich hatte der Durchgang dasselbe Niveau wie der Boden im Kirchenraum und im Narthex. Einen Beweis dafür liefert das erhaltene Pflaster in der Nordhälfte des Durchgangs. Später wurde an dieser Stelle eine 10 cm hohe Schwelle errichtet, worauf wir in der südlichen Hälfte des Durchgangs gestoßen sind. Allem Anschein nach war sie mit Holz verkleidet, wie wir aus den Resten eines verkohlten Brettes schließen können, das von der Westseite die Steine umrandete.

Auf der Westseite wurde die Kirche mit einem Narthex abgeschlossen, der an die Kirche angebaut worden war (Abb. 52). Relativ gut erhalten ist nur dessen Nord- und Westwand, die Süd- und Osthälfte des Raumes war hingegen völlig zerstört. So stehen uns über die Süd- und Ostwand des Narthex nur wenig Angaben zur Verfügung. Mit Sicherheit können wir nur behaupten, daß sie nicht in derselben Linie verlief wie die Süd- und Ostwand der Kirche.

Der Narthexboden war mit Estrich bedeckt, der sich infolge der Rollierungssenkung nicht in ebener Oberfläche erhalten hat. Besonders stark war die Senkung in der Nordostecke und an der Westwand. Das Pflaster war über den gesamten Raum von einer bis zu 4 cm dicken Brandschicht überzogen, in der Nordostecke fanden wir auch einen 0,9 m langen, 15 cm breiten und 8 cm dicken verkohlten Balken. Ein kleineres (85 cm langes und 10 cm breites) verkohltes Holzstück lag auch an der Westwand des Narthex. In der südlichen Hälfte des Narthex war das Pflaster gänzlich zerstört. Hier stießen wir nur auf dessen Rollierung bzw. auf Felsenboden. Aus dem geringen Höhenunterschied zwischen dem natürlichen Fel-

Sl. 52: Zgornja cerkev. Veža, pogled z juga.
Abb. 52: Obere Kirche. Narthex, Blick von Süden.

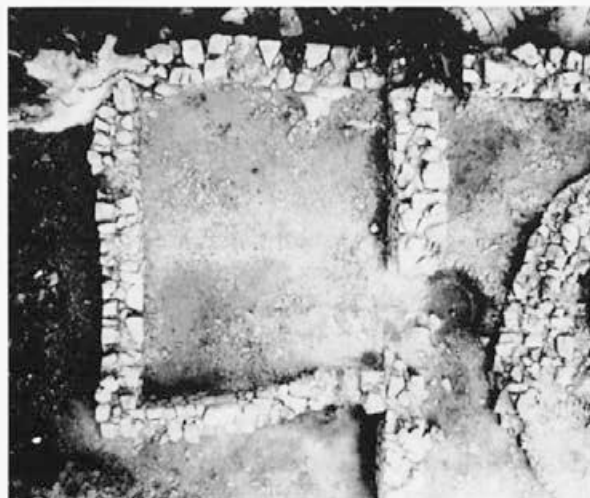
polovici prehoda. Kasneje je bil na tem mestu zgrajen 10 cm visok prag, na katerega smo naleteli v južni polovici prehoda. Kot kaže, je bil obložen z lesom. To lahko sklepamo po ostankih zoglenele deske, ki je z zahodne strani obrobjala kamne.

Na zahodni strani se je cerkev zaključevala z vežo, ki je bila prizidana k ladji (sl. 52). Razmera dobro se je ohranil le njen severni in zahodni zid, medtem ko je bila južna polovica prostora povsem uničena. Tako imamo o južni steni veže zelo malo podatkov. Zanesljivo lahko rečemo le to, da ni bila v liniji južne stene cerkvene ladje.

Tla veže je prekrival estrih, ki pa se zaradi posedanja podlage ni ohranil v ravni površini. Zlasti močno se je posedel v severovzhodnem vogalu in ob zahodni steni. Nad tlakom se je preko celega prostora vlekla do 4 cm debela plast žganine, v severovzhodnem vogalu pa smo našli tudi 0,9 m dolg, 15 cm širok in 8 cm debel zoglenel tram. Manjši (0,85 m dolg in 10 cm širok) kos zoglenelega lesa je ležal tudi ob zahodni steni narteksa. V južni polovici veže je bil tlak v celoti uničen. Tu smo naleteli le na njegovo podlago oziroma skalnata tla. Glede na majhno višinsko razliko med naravno skalo in ohranjenim estrihom, ki je znašala le 10 cm, lahko sklepamo, da je bil tlak v južnem delu veže položen kar na skalnata tla, torej brez kamnite podlage.

V južni polovici veže je bila vsekana v živo skalo 2,1 m dolga, 1 m široka in v povprečju 35 cm globoka grobna jama, ki je imela ravno izklesano dno (sl. 53). Usmerjena je bila v podolžni osi cerkve in do vrha zatrpna s humusno zemljo in ruševinskimi kamni. V njej nismo našli ostankov skeleta.

Sl. 54: Zgornja cerkev. Prizidek na severni strani prezbiterja.
Abb. 54: Obere Kirche. Nebenraum auf der Nordseite des Presbyteriums.

Sl. 53: Zgornja cerkev. Grobna jama v južnem delu veže.
Abb. 53: Obere Kirche. Grabrube im Südteil des Narthex.

sen und dem erhaltenen Estrich, der nur 10 cm betrug, ist zu schließen, daß das Pflaster im südlichen Teil des Narthex direkt auf den Felsboden gelegt worden war, also keine Steinrollierung hatte.

In der Südhälfte des Narthex war in natürlichen Felsen ein 2,1 m langes, 1 m breites und im Durchschnitt 35 cm tiefes Grab eingehauen, dessen Boden eben ausgemeißelt war (Abb. 53). Es lag in der Richtung der Kirchenlängsachse und war bis oben angefüllt mit Humuserde und Versturzteinen. Darin wurden keine Skelettreste entdeckt.

Nördlich vom Presbyterium war an der Kirche ein Raum angebaut (Abb. 54), der vor unseren Forschungsarbeiten voller Versturz war. Nachdem wir die oberen Steine weggeräumt hatten, kam gleich darunter vorwiegend schwarze Humuserde zum Vorschein. Unter dieser bis zu 30 cm dicken Schicht lag eine vornehmlich aus Sand bestehende Schicht, worin noch immer einige Versturzbrocken steckten. Die Schicht oberhalb des Pflasters (Dicke 15-20 cm) bestand im ganzen Nebenraum ausschließlich aus feinem, mit Kalk vermischem Sand. In der Südostecke stießen wir direkt unter dem Pflaster auf eine 0,5 cm dicke Brandschicht, die sich auch an der Südwand des Nebenraumes erstreckte.

Die Wände waren nur im Fundament erhalten, weswegen sie auch nicht höher als 0,6 m sind. Die Ostwand verläuft auf derselben Linie wie die Ostwand der Kirche und stellt eigentlich nur deren Verlängerung dar. Leider war die Kontaktstelle mit der Nordostecke nicht mehr

Severno od prezbitarija je bil k cerkvi prizidan prostor (*sl. 54*), ki je bil pred našim raziskovalnim posegom poln ruševin. Ko smo odstranili vrhnje kamne, se je takoj pod njimi pokazala pretežno črna humusna zemlja. Pod to, do 30 cm debelo plastjo, se je nato nadaljeval pretežno peščen sloj, v katerem je še vedno tičalo nekaj ruševin. Plast nad tlakom (debelina 15-20 cm) je bila v celem prizidku izključno iz drobnega, z apnom pomešanega peska. V jugovzhodnem vogalu smo tik nad tlakom zadeli na 0,5 cm debelo plast žganine, ki se je vlekla tudi ob južni steni prizidka.

Zidovi so bili ohranjeni le v temeljih, zato tudi njihova višina ne presega 0,6 m. Vzhodni zid poteka v isti liniji kot vzhodna stena cerkve in je pravzaprav le njen podaljšek. Žal pa spoj s severovzhodnim vogalom ni bil več ohranjen, zato tudi ni gotovo, če je bil zid k prezbitariju prizidan, kot smo to jasno ugotovili pri zahodni steni prizidka.

Še najboljše je bila ohranjena južna stena (severna stena cerkve), skozi katero je bil tudi prehod iz prizidka v prezbitarij. Odprtina vrat je bila široka 1,2 m. Žal nismo uspeli ugotoviti, če je bil na prehodu iz prezbitarija v prizidek prag. Prostor za levim krakom klopi je bil namreč že pred izkopavanji močno poškodovan, zato je ta detajl ostal nepojasnen.

Notranjost prizidka je prekrival estrih, a ker so se tla v preteklosti močno posedla, se je le na nekaj mestih ohranila njegova površina. V jugovzhodnem vogalu so estrih položili kar na naravno skalo, v sredini prostora pa se je ob prelomih pokazala tudi njegova podlaga iz manjših lomljen-
cev.

Omet na zidovih se je v skromnih površinah (do 3 dm²) ohranil le na nekaj mestih južne in zahodne stene prizidka.

SPODNJA CERKEV

V letu 1976 smo raziskali največji objekt v naselbini, spodnjo cerkev (*pril. 6*).

Območje spodnje cerkve je bilo pred izkopavanjem gosto poraslo z gozdom, saj je bilo na ruševinah mogoče naštetih preko 40 gabrovih dreves. Kljub temu so bili obrisi pravokotne stavbe že pred sečnjo dobro vidni, čemur je pripomoglo raziskovanje J. Szombathyja, ki je leta 1891 odkril večino zidov objekta.

erhalten, deswegen ist es nicht gewiß, ob die Wand an das Presbyterium angebaut worden war, wie wir es bei der Westwand des Nebenraumes eindeutig feststellen konnten.

Am besten erhalten war die Südwand (die Nordwand der Kirche), wodurch der Durchgang vom Nebenraum zum Presbyterium führte. Die Türöffnung war 1,2 m breit. Leider konnten wir nicht feststellen, ob sich am Durchgang vom Presbyterium zum Nebenraum eine Schwelle befunden hatte. Der Raum hinter dem linken Bankende war nämlich schon vor den Ausgrabungen stark beschädigt worden, deshalb blieb dieses Detail ungeklärt.

Das Innere des Nebenraumes war mit Estrich bedeckt. Da sich der Boden in der Vergangenheit stark gesenkt hatte, war die Oberfläche nur an einigen Stellen erhalten. In der Südost-ecke wurde der Estrich auf natürlichen Felsen gelegt, in der Mitte des Raumes kam an den Brüchen auch seine Rollierung aus kleineren Bruchsteinen zum Vorschein.

Der Wandverputz ist in kleinen Oberflächen (bis 3 dm²) nur an einigen Stellen der Süd- und der Westwand des Nebenraumes erhalten.

UNTERE KIRCHE

Im Jahr 1976 haben wir den größten Gebäudekomplex in der Anlage erforscht: die untere Kirche (*Beil. 6*).

Der Bereich der unteren Kirche war vor den Ausgrabungen dicht bewaldet, denn man konnte auf dem Versturz über 40 Weißbuchenbäume zählen. Dennoch waren die Umrisse des rechteckigen Gebäudes schon vor der Baumfällung deutlich erkennbar, dank der Erforschungen J.

Sl. 55: Spodnja cerkev. Kupi ruševin pred izkopavanjem.
Abb. 55: Untere Kirche. Versturzhaufen vor den Ausgrabungen.

Ob zidovih so bili veliki kupi ruševin - premetana zemlja Szombathyjevih izkopavanj (sl. 55). Ti so potekali zlasti vzdolž severnega, južnega in zahodnega zidu, velik kup je bil tudi v severovzhodnem vogalu stavbe.

Notranjost objekta je bila že pred izkopavanjem nekoliko nižja od okolice, zato je bilo mogoče domnevati slabo ohranjenost zidov. V notranjosti vzhodne polovice objekta je bilo opaziti v tlorisu dokaj jasen polkrog, zato smo že pred izkopavanjem sklepali na polkrožno klop v cerkvi.

Celotne mere stavbe znašajo:

Dolžina, brez veže	19,5 m
Dolžina z vežo	25,0 m
Širina	15,3 m
Notranji prostor, dolžina	18,4 m
Notranji prostor, širina	9,6 m
Veža, dolžina	4,7 m
Veža, širina	9,5 m
Prizidek, dolžina	24,6 m
Prizidek, širina	4,5 m

Na zunanji strani zgradbe, približno 50-70 cm od vzhodnega zidu je ležal pas ruševin, sestavljen iz večjih lomljenecv (velikost pribl. 25 x 25 cm), vmes pa je bilo tudi manjše kamenje (velikost pribl. 10 x 15 cm). Ruševina, ki je bila pomešana s humusom in drobci malte, je ležala na približno 10 cm debeli plasti malte in drobnega kamenja. Pod to plastjo je bil sloj rjave ilovice z ostanki prazgodovinskih črepinj, oglja in ožgane zemlje. Pas ruševin, v katerem je bil večinoma le en sloj kamenja, ni bil enako intenziven po vsej dolžini. Ruševina je manjkala predvsem ob severni in južni

Szombathys, der im Jahre 1891 die Mehrzahl der Gebäudewände entdeckt hatte.

An den Wänden lagen große Versturzhaufen - umgegrabene Erde von Szombathys Ausgrabungen (Abb. 55). Diese erstreckten sich entlang der Nord-, Süd- und Westwand, ein großer Haufen lag auch in der Nordostecke des Gebäudes.

Das Gebäudeinnere war schon vor den Ausgrabungen ein wenig niedriger als die Umgebung, weswegen eine schlechte Erhaltung der Wände zu vermuten war. Im Inneren der Osthälfte des Gebäudes konnte man im Grundriß einen ziemlich deutlichen Halbkreis erkennen, deshalb haben wir schon vor den Ausgrabungen auf eine halbrunde Bank in der Kirche schließen können.

Die Gesamtabmessungen des Gebäudes betragen:

Länge ohne Narthex	19,5 m
Länge mit Narthex	25,0 m
Breite	15,3 m
Innenraum, Länge	18,4 m
Innenraum, Breite	9,6 m
Narthex, Länge	4,7 m
Narthex, Breite	9,5 m
Nebenraum, Länge	24,6 m
Nebenraum, Breite	4,5 m

An der Außenseite des Gebäudes, etwa 50-70 cm von der Ostwand entfernt lag ein Versturzstreifen, zusammengesetzt aus größeren Bruchsteinen (Größe ca. 25 x 25 cm), darunter befanden sich auch kleinere Steine (Größe ca. 10 x 15 cm). Der Versturz, der mit Humus und Mörtelbrocken vermischt war, lag auf einer ca. 10 cm dicken Schicht Mörtel (Wandverputz?) und kleiner Steine. Unter dieser Schicht befand sich eine braune Lehmschicht mit vorgeschichtlichen Scherben, Holzkohle und gebrannter Erde. Der Versturzstreifen, worin größtenteils nur eine Steinschicht lag, war auf der ganzen Länge nicht gleich intensiv. Der Versturz fehlte vor allem auf der Nord- und Südseite der Wand, denn nach Entfernung des Humus war an den besagten Stellen nur natürlicher Felsen zu sehen. An der breitesten Stelle erreichte der Versturzgürtel eine Breite von 1,8 m.

Auf der Außenseite der Westwand befand sich vor den Ausgrabungen ein größerer Haufen umgegrabener Erde (Reste von Szombathys Grabungen). Ungefähr 1,2-1,4 m von der Westwand des Narthex entfernt erstreckte sich auf der Gesamtlänge ein Versturzstreifen (Mörtel, kleinere Bruchsteine), der sich auch den Hang

strani zidu, saj je bilo po odstranitvi humusa videti na omenjenih mestih že živo skalo. Na najširšem mestu je pas ruševin dosegel 1,8 m širine.

Na zunanji strani zahodnega zidu se je pred izkopavanjem nahajal večji kup premetane zemlje (ostanek Szombathyjevih kopanj). Približno 1,2-1,4 m od zahodnega zidu narteksa se je po celi dolžini raztezal pas ruševin (malta, manjši lomljenci), ki se je nadaljeval tudi navzdol po pobočju. V južni polovici tega pasu je bila skupina večjih lomljencev (velikost pribl. 20 x 30 cm). Vse kaže, da je bil to edini del ruševin, ki ni bil že prej odstranjen.

Na zunanji strani severnega zidu so bile ruševine ohranjene le v vzhodni polovici pa še tu je bila vidna ena sama plast kamenja; pod tem slojem je namreč bila že živa skala, v njenih razpokah pa je bila ilovica s prazgodovinskimi in redkimi poznoantičnimi črepinjami. Pas ruševin je bil širok 1 m, v dolžino pa je segal 3 m. Kamni so deloma ležali tudi na premetani plasti temnorjave ilovice, v kateri smo našli prazgodovinske in poznoantične črepinje. Med ruševinami je bil 20 x 30 x 50 cm velik kamen, ki je bil na eni strani gladko obdelan.

Zahodno od ruševin je vzdolž cerkve prevladovala plast rdečkastorjave ilovice, v kateri je bilo precej oglja, prazgodovinskih črepinj in koščkov opeke. Pri $x = + 51$ je bil pravokotno na severno steno cerkve prizidan 0,6 m širok in 2 m dolg zid. Prostor, ki sta ga oklepala oba zidova (velikost cca. 3 x 6 m), je bil tlakovan s slabšim estrihom, na katerem je bilo najdeno nekaj fragmentov poznoantične keramike. Estrih je na zahodni strani segal verjetno vse do obrambnega zidu naselbine, čeprav zadnji meter tlaka pred zidom ni bil več ohranjen. Vzhodno od prečnega zidu sta bili na dveh mestih odkriti 10 cm debeli plasti žganega apna (velikost 40 x 50 cm in 40 x 70 cm).

Na prostoru zunaj južnega zidu je bil pred izkopavanjem do 1 m visok kup premetane zemlje (humus, drobno in večje kamenje). 130 cm širok pas ruševin, ki se je vlekel ob vsej steni cerkve (manjkal je le ob narteksu), je bil od zidu odmaknjen 50-60 cm. Sestavljali so ga do 25 x 30 cm veliki lomljenci in med njimi temnorjava ilovica in črnkast humus. Kamni so ležali na 10-20 cm debeli plasti malte, ki je bila pomešana s kamnitim drobirjem. Ohranjena ruševina je imela eno do tri plasti kamenja (sl. 56).

Pri $x = + 50$ so tik ob južnem zidu v obliki 1,2 m dolgega in 0,9 m širokega pravokotnika ležale tri spolije: v dva kosa razbit žrtvenik in del plošče s pridvignjenim robom (sl. 56). Reže

hinunter fortsetzte. In der Südhälfte dieses Streifens befand sich eine Gruppe größerer Bruchsteine (Größe ca. 20 x 30 cm). Allem Anschein nach war dies der einzige Teil des Versturzes, der nicht schon zuvor entfernt worden war. An der Außenseite der Nordwand war der Versturz nur in der Osthälfte erhalten, aber auch hier war nur eine Steinschicht zu sehen; unter dieser Schicht lag nämlich schon ein natürlicher Felsen, in seinen Spalten war Lehm mit vorgeschichtlichen und seltenen spätantiken Keramikfragmenten zu finden. Der Versturzstreifen war 1 m breit und 3 m lang. Steine lagen zum Teil auch auf der umgegrabenen dunkelbraunen Lehmschicht, worin wir vorgeschichtliche und spätantike Fragmente entdeckten. Im Versturz lag ein 20 x 30 x 50 cm großer Stein, der auf einer Seite glatt bearbeitet war.

Westlich des Versturzes entlang der Kirche war eine rotbraune Lehmschicht vorherrschend, worin es ziemlich viel Holzkohle, vorgeschichtliche Keramikfragmente und Ziegelfragmente gab. Bei $x = + 51$ war im rechten Winkel zur Nordwand der Kirche eine 0,6 m breite und 2 m lange Wand angebaut. Der Raum, den beide Wände umschlossen (Größe ca. 3 x 6 m), war mit schlechterem Estrich bepflanzt, worauf einige Fragmente spätantiker Keramik gefunden wurden. Der Estrich reichte auf der Westseite wahrscheinlich bis zur Befestigungsmauer der Siedlung, obgleich der letzte Meter Pflaster vor der Mauer nicht mehr erhalten war. Östlich der Querwand wurden an zwei Orten zwei 10 cm dicke Schichten Branntkalk entdeckt (Größe 40 x 50 cm und 40 x 70 cm).

Im Bereich außerhalb der Südwand lag vor den Ausgrabungen ein bis zu 1 m hoher Haufen umgegrabener Erde (Humus, kleine und größere Steine). Ein 130 cm breiter Versturzstreifen, der sich entlang der gesamten Kirchenwand erstreckte (er fehlte nur am Narthex), war von der Wand 50-60 cm entfernt. Er bestand aus bis zu 25 x 30 cm großen Bruchsteinen und dazwischenliegendem dunkelbraunem Lehm und schwärzlichem Humus. Die Steine lagen auf einer 10-20 cm dicken Mörtelschicht, die mit Steinschotter vermischt war. Der erhaltene Versturz hatte eine bis drei Steinschichten (Abb. 56).

Bei $x = + 50$ befanden sich gleich an der Südwand in Form eines 1,2 m langen und 0,9 m breiten Rechtecks drei Spolien: ein in zwei Teile zerbrochener Altar und ein Teil einer Platte mit erhöhtem Rand (Abb. 56). Die Spalten zwischen den Spolien waren mit schlechtem Mörtel, kleinen Steinen und den Resten der abgeschlagenen Altarinschrift ausgefüllt.

Sl. 56: Spodnja cerkev. Ruševine ob južnem zidu.
Abb. 56: Untere Kirche. Versturz an der Südmauer.

med spolijami so bile zapolnjene s slabo malto, drobnim kamenjem in ostanki odbitega napisa žrtvenika.

Po odstranjevanju ruševin smo ugotovili, da je pas malte ob južnem zidu v povprečju širok 1,5 m. Približno 2 m jugozahodno od spolij je bilo med kamni nekaj fragmentov poznoantične keramike. V bližini je bilo tudi precej stenskega ometa belo-rumeno-rjavkaste barve.

V nadaljevanju zahodnega zidu cerkve, ki je bil hkrati vzhodni zid nartekse, se je zunaj cerkve nadaljeval 3 m dolg in 0,75 m širok zid (sl. 57). Spoj z južno steno cerkve ni bil ohranjen, saj je zid na tem mestu v razdalji 0,5 m manjkal. Ali je bil zid spojen s cerkvijo ni mogoče zanesljivo reči, čeprav bi morda nekaj kamnov in malta na tleh govorili za to domnevo. Po treh metrih se je zid na južni strani izgubil; od tu dalje so bili v tleh le posamezni manjši kamni, ki pa niso bili vezani z malto. Lomljenci so bili manjših dimenzij kot tisti v zidu in so dajali videz ruševin.

Na vrhu kratkega zidu so bili ohranjeni kamni razporejeni v obliki črke L, vendar ni bilo razvidno, ali je takšna oblika nastala zaradi Szombathyjevega posega ali pa je predstavljala del ležišča za nosilno konstrukcijo. Prostor, ki sta ga oklepala oba kraka

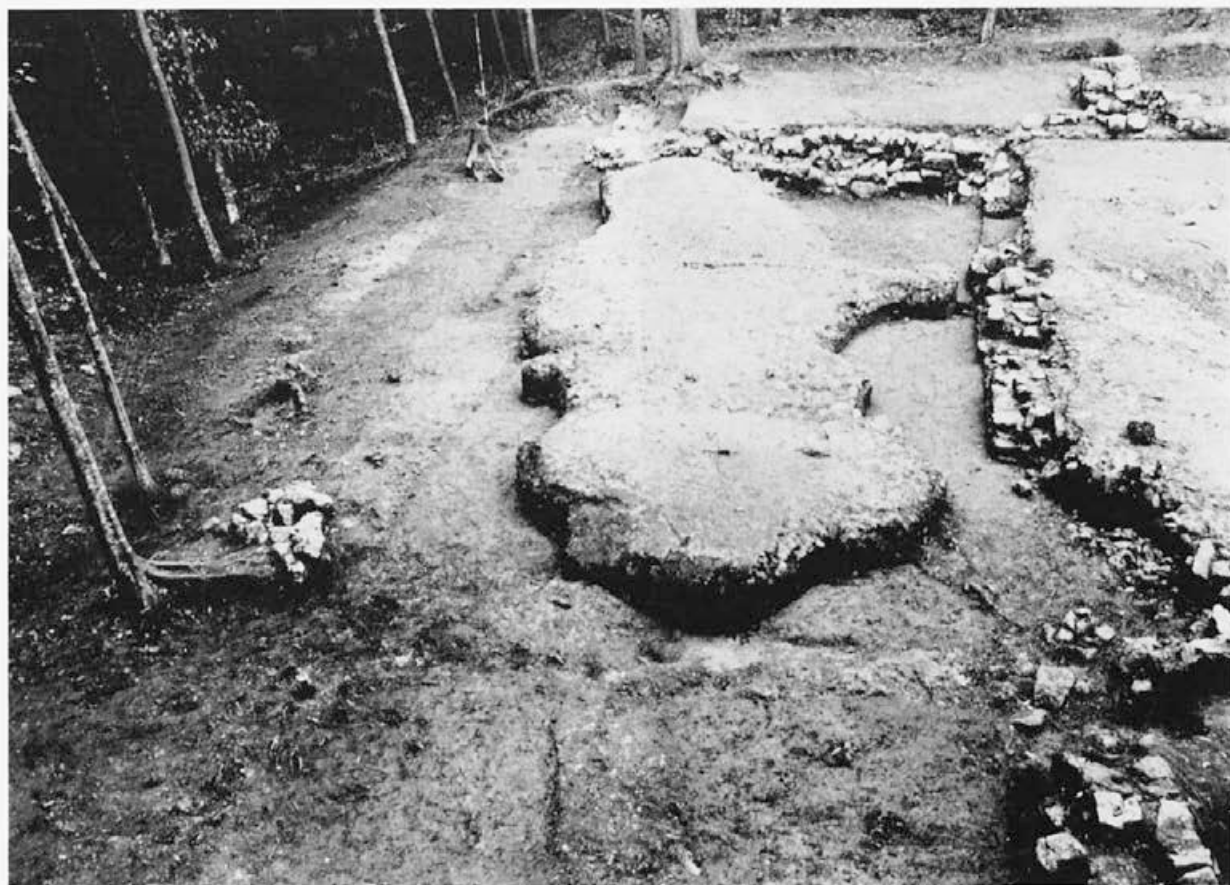
Der Mörtelstreifen an der Südwand ist, wie wir nach Ausräumung des Versturzes feststellten, im Durchschnitt 1,5 m breit. Etwa 2 m südwestlich der Spolien waren zwischen den Steinen einige Fragmente spätantiker Keramik zu finden. In der Nähe gab es auch ziemlich viel Wandverputz von weiß-gelb-bräunlicher Farbe.

In der Fortsetzung der Kirchenwestwand, die zugleich die Ostwand des Narthex bildete, stand außerhalb der Kirche eine 3 m lange und 0,75 m breite Wand (Abb. 57). Die Kontaktstelle mit der Kirchensüdwand war nicht mehr erhalten, denn an dieser Stelle fehlte die Wand in einer Länge von 0,5 m. Ob die Wand tatsächlich mit der Kirche verbunden war, läßt sich nicht mit Sicherheit behaupten, obwohl einige auf dem Boden liegende Steine und der Mörtel für eine solche Vermutung sprechen könnten. Nach drei Metern war die Wand auf der Südseite verschwunden; von dort an lagen im Boden nur einzelne kleine Steine, die aber nicht im Mörtelverband standen. Die Bruchsteine waren kleiner als jene in der Mauer und sahen wie Versturz aus.

Oben auf der kurzen Wand waren die Steine in L-Form angeordnet, jedoch war nicht zu ersehen, ob eine solche Form infolge von Szombathys Grabungen entstanden ist oder einen Teil des Lagers für die Tragwerke darstellte. Der Raum, den beide Enden der Steinreihe umfaßten, war nämlich ca. 18 cm niedriger und befand sich gerade in der Wandmitte.

Sl. 57: Spodnja cerkev. Zid južno od nartekse.
Abb. 57: Untere Kirche. Mauer südlich des Narthex.

Sl. 58: Spodnja cerkev. Narteks.

Abb. 58: Untere Kirche. Narthex.

kamnov, je bil namreč za približno 18 cm nižji in se je bil prav na sredini zidu.

Južni zid narteksa je bil popolnoma odnesen in so bili v tleh vidni le njegovi temelji (sl. 58). Nanje se je nekako 2 m od JZ vogala preddverja pravokotno priključila tudi 0,7 m široka osnova za obrambni zid naselbine, ki so jo sestavljali malta, droben pesek in manjši lomljenci. Nekoliko zahodneje je potekal v loku od JZ vogala narteksa še en pas malte in kamnitega drobirja, ki se je že po nekaj metrih približal temeljem obrambnega zidu. Ker ni bil jasno omejen, ampak se je nadaljeval tudi po pobočju platoja, ga lahko s precejšnjo gotovostjo označimo kot sled ruševine obrambnega zidu.

Med temelji in ruševino obrambnega zidu je potekal prečno še en vkop, ki je bil prav tako zapolnjen z malto, kamnitim drobirjem in svetlo-rjavo ilovico. Njegov pomen ni bil jasen.

Vsi temelji zidov so bili vkopani v sloj rdeč-kastorjavega ilovnatnega prazgodovinskega nasutja, s katerim so izoblikovali osnovno podobo platoja.

Prezbiterialni del cerkve se je dobro ohranil nglede na to, da ga je v grobem izkopal že J.

Die Südwand des Narthex war völlig abgetragen, im Boden waren nur noch ihre Fundamente (Abb. 58) zu sehen. Daran schloß sich etwa 2 m von der Südwestecke des Narthex entfernt im rechten Winkel auch eine 0,7 m breite Grundlage für die Befestigungsmauer der Siedlung an, die aus Mörtel, feinem Sand und kleineren Bruchsteinen bestand. Etwas weiter westlich verlief in einem Bogen von der Südwestecke des Narthex noch ein Mörtel- und Steinschotterstreifen, der sich schon nach einigen Metern dem Fundament der Befestigungsmauer annäherte. Da er nicht klar begrenzt war und sich auch am Hang des Plateaus fortsetzte, handelt es sich mit ziemlicher Sicherheit um Spuren des Befestigungsmauerversturzes.

Zwischen dem Fundament und dem Versturz der Befestigungsmauer verlief quer noch eine Eingrabung, die desgleichen mit Mörtel, Steinschotter und hellbraunem Lehm angefüllt war. Ihre Bedeutung war nicht klar.

Alle Wandfundamente waren in der rotbraunen Lehmschicht einer vorgeschichtlichen Aufschüttung eingegraben, womit die Form des Plateaus geschaffen wurde.

Szombathy. Večinoma je bil prekrit s tankim slojem humusa; večja kupa ruševin sta stala le v severozahodnem in jugozahodnem delu prostora.

Prezbiterij je bil s 50 cm širokim zidom razdeljen v dve polovici, ki sta imeli različno visoki hodni površini (sl. 59, 60). Zgornji ali vzhodni del prezbiterija je bil dolg 4,2 m, njegov osrednji prostor pa je zapolnjevala polkrožna klop za duhovščino, ki je bila v temenu spojena z vzhodnim zidom cerkve. Temelj klopi je bil širok do 60 cm in zgrajen iz večjih lomljencev, med katerimi je bila malta in kamnit drobir. Pred njim je bila dozidana 60 cm široka pručka. Zgrajena je bila iz manjših lomljencev, le na zunanjem robu je bilo vzdanih nekaj večjih kamnov. Višina ohranjene osnove je bila le 10 cm, medtem ko je znašala višinska razlika med temeljema klopi in pručke od 10 do 40 cm. Sodeč po legi kamenja, (lomljenci vzhodnega zidu cerkve in temena klopi segajo v več plasteh drug čez drugega) je bila klop zgrajena hkrati z zidom cerkve (sl. 61, 62).

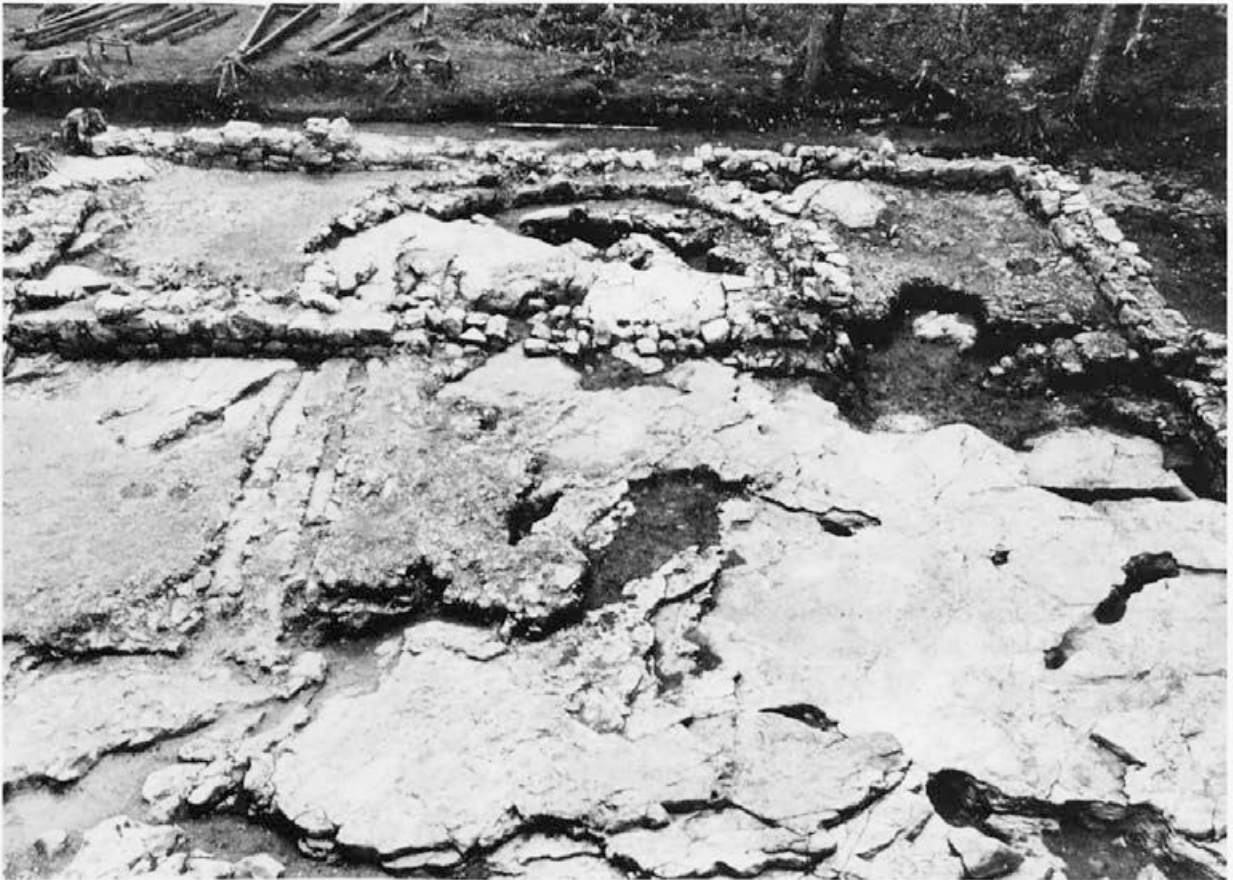
Pred klopjo tlak ni bil več ohranjen, tako da je zavzemala večino prostora živa skala; vmesne kotanje so bile zapolnjene z rdečkasto sterilno

Der Presbyterialteil der Kirche ist gut erhalten, ungeachtet dessen, daß er schon von J. Szombathy in grobem ausgegraben war. Größtenteils war er mit einer dünnen Humusschicht bedeckt; zwei größere Versturzhäufen lagen nur im nordwestlichen und südwestlichen Teil des Raumes.

Das Presbyterium war durch eine 50 cm breite Wand in zwei Hälften abgeteilt, die verschieden hohe Gehflächen hatten (Abb. 59, 60). Der obere oder östliche Teil des Presbyteriums war ungefähr 4,2 m lang, sein zentraler Bereich war mit einer halbrunden Priesterbank ausgefüllt, die im Scheitel mit der Kirchenostwand verbunden war. Das Grundwerk der Bank war bis 60 cm breit und aus größeren Bruchsteinen gebaut, darunter befanden sich Mörtel und Steinschotter. Davor stand eine 60 cm breite, vollständig errichtete Fußbank. Sie bestand aus kleineren Bruchsteinen, nur an der Außenkante waren einige größere Steine eingebaut. Die Höhe der erhaltenen Grundlage betrug nur 10 cm, der Höhenunterschied zwischen den Fundamenten der Bank und der Fußbank betrug dagegen 10 bis 40 cm.

Sl. 59: Spodnja cerkev. Prezbiterij.

Abb. 59: Untere Kirche. Presbyterium.

Sl. 60: Spodnja cerkev. Prezbiterij.
Abb. 60: Untere Kirche. Presbyterium.

ilovico. Severna stran klopi je bila v primerjavi z južno slabše ohranjena, saj so bili mestoma odneseni vsi kamni (sl. 61). Tako je bilo mogoče njen potek spremljati le po skromnih ostankih malte, ki so se ohranili na živi skali. V sredini prostora med obema krakoma klopi je bila večja kotanja (dolga 50 cm), ki je dajala vtis, da je bila deloma umetno oblikovana.

Na zunanji strani južnega kraka klopi je bila pri temenu vidna vrsta kamnov, ki se je prav tako navezovala na vzhodno steno cerkve (sl. 63). Glede na slabo ohranjenost zidu je težko reči ali so bili kamni dozidani kot dodatna opora ali pa je bila klop na tem mestu že od začetka zgrajena širše.

Med obema krakoma klopi je tekla 40 cm širok zid, ki pa ni bil vezan z malto. Sestavljali sta ga dve vrsti kamnov, le na mestu, kjer se je stikal z južnim krakom klopi, je ležal lomljenec, ki je zavzemal širino obeh vrst. Zid je bil po dolžini dvakrat prekinjen. Obe vrzeli sta bili široki 20 cm in odmaknjeni za 70 oziroma 80 cm. Čemu sta služili, ni mogoče pojasniti (sl. 64).

V prostoru med klopjo in južnim zidom cerkve je bil estrih le delno ohranjen, pač pa je bila dobro

Der Steinlage nach zu urteilen (die Bruchsteine der Kirchenostwand und des Bankscheitels reichen in mehreren Schichten übereinander), wurden Bank und Kirchenwand gleichzeitig errichtet (Abb. 61, 62).

Vor der Bank war das Pflaster nicht mehr erhalten, so daß den Großteil des Raumes natürlicher Felsen einnahm; die dazwischenliegenden Mulden waren mit rötlichem sterilem Lehm ausgefüllt. Die Nordwand der Bank war im Vergleich zur südlichen schlechter erhalten, weil stellenweise alle Steine abgetragen waren (Abb. 61). So konnte man ihren Verlauf nur nach den bescheidenen Mörtelresten verfolgen, die auf dem natürlichen Felsen erhalten sind. In der Mitte des Raumes zwischen den beiden Bankenden befand sich eine größere Vertiefung (50 cm lang), die den Anschein hatte, als ob sie zum Teil künstlich geformt worden sei.

Auf der Außenseite des südlichen Bankendes war am Scheitel eine Steinreihe zu erkennen, die desgleichen mit der Ostwand der Kirche verknüpft war (Abb. 63). In Anbetracht des schlechten Erhaltungszustandes der Wand weiß man nicht,

Sl. 61: Spodnja cerkev. Klop za duhovnike.
Abb. 61: Untere Kirche. Priesterbank.

vidna njegova podlaga (lomljenci velikosti do 10 cm in deloma živa skala) (sl. 65). Zid, ki je ločil zgornji del prezbiterija od spodnjega, je bil ohranjen le v južni polovici (dolžina 1,2 m), pod osnovo za tlak pa je bilo najdeno veliko prazgodovinske keramike. Nasprotno pa je bil estrih odlično ohranjen v prostoru med klopjo in severnim zidom cerkve, saj je obsegal več kot polovico prostora (sl. 66). Nivo tal je bil na tem mestu v povprečju za 40 cm višji kot v prostoru med klopjo in južnim

Sl. 62: Spodnja cerkev. Klop za duhovnike, detajl.
Abb. 62: Untere Kirche. Priesterbank, Detail.

Sl. 63: Spodnja cerkev. Klop za duhovnike, detajl.
Abb. 63: Untere Kirche. Priesterbank, Detail.

ob die Steine als zusätzliche Stütze angebaut worden waren oder ob die Bank an dieser Stelle schon von Anfang an breiter gebaut war.

Zwischen beiden Bankenden verlief eine 40 cm breite Wand, die allerdings nicht vermörtelt war. Sie bestand aus zwei Steinreihen, nur an der Kontaktstelle zum südlichen Bankende lag ein Bruchstein, der so breit war wie beide Reihen. Die Wand wies in der Länge zwei Lücken auf, die 20 cm breit und 70 bzw. 80 cm voneinander entfernt waren. Wozu sie dienten, konnte nicht geklärt werden (Abb. 64).

Im Bereich zwischen der Bank und der Südwand der Kirche war der Estrich nur zum Teil erhalten, seine Rollierung (bis zu 10 cm große

Sl. 64: Spodnja cerkev. Klop za duhovnike. Pogled od zgoraj.
Abb. 64: Untere Kirche. Priesterbank. Blick von oben.

Sl. 65: Spodnja cerkev. Južni del prezbiterja.
Abb. 65: Untere Kirche. Südteil des Presbyteriums.

zidom, kar je očitno posledica nagnjenosti terena, ki visi proti jugozahodu. V severovzhodnem vogalu prezbiterja je bila v severnem zidu 0,9 m široka vrzel, zaradi katere je že J. Szombathy domneval tu vhod (sl. 67).

Sl. 66: Spodnja cerkev. Severni del prezbiterja.
Abb. 66: Untere Kirche. Nordteil des Presbyteriums.

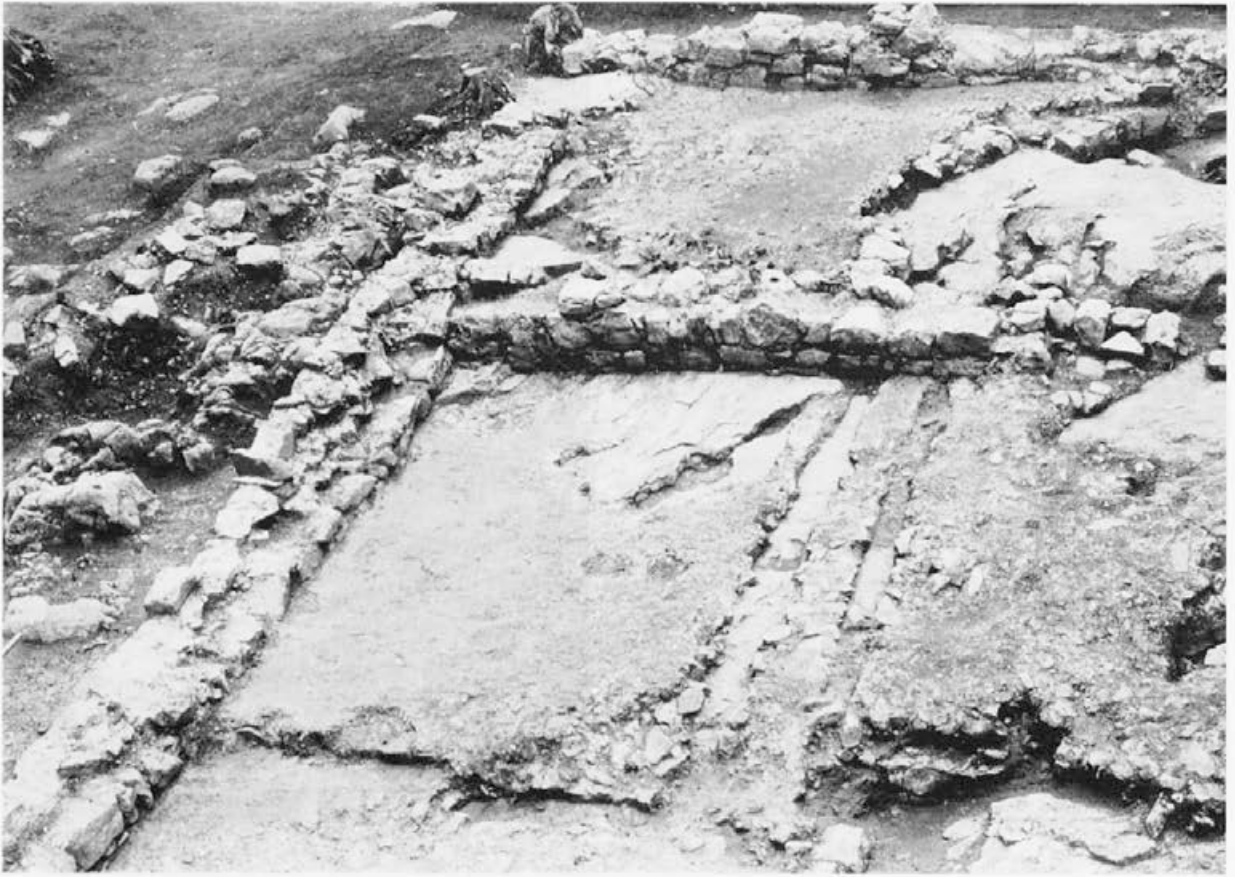
Sl. 67: Spodnja cerkev. Vhod v severovzhodnem vogalu prezbiterja.
Abb. 67: Untere Kirche. Eingang in der Nordostecke des Presbyteriums.

Bruchsteine und zum Teil natürlicher Felsen) war allerdings deutlich zu sehen (Abb. 65). Die Wand, die den oberen Teil des Presbyteriums vom unteren abtrennte, war nur in der Südhälfte erhalten (Länge 1,2 m), unter der Pflasterrollierung wurde viel vorgeschichtliche Keramik entdeckt. Dagegen war der Estrich im Bereich zwischen der Bank und der Nordwand der Kirche sehr gut erhalten, denn er nahm mehr als die Hälfte des Raumes ein (Abb. 66). Das Bodenniveau war an dieser Stelle durchschnittlich 40 cm höher als im Bereich zwischen der Bank und der Südwand, was offensichtlich auf die Neigung des Geländes zurückzuführen ist, das nach Südwesten abfällt. In der Nordostecke des Presbyteriums war in der Nordwand eine 0,9 m breite Lücke zu finden, weswegen schon J. Szombathy hier den Eingang vermutete (Abb. 67).

In der Ecke zwischen der Kirchennordwand und der Wand, die den oberen Teil des Pres-

Sl. 68: Spodnja cerkev. Mesto, kjer je bila vzdana rimska ara.
Abb. 68: Untere Kirche. Die Stelle, wo die römische Ara eingemauert war.

Sl. 69: Spodnja cerkev. Jarki za lesene pregrade v prezbitoriju.
Abb. 69: Untere Kirche. Holzschrankengräben im Presbyterium.

V vogalu med severnim zidom cerkve in steno, ki je ločevala zgornji del prezbitorija od spodnjega, je bila prvotno vzdana Silvanu posvečena ara, ki so jo dvignili že pri prvih (Szombathyjevih) izkopavanjih; tako je bila na tem mestu v zidu vidna le 70 cm dolga in 26 cm široka, dokaj pravilno oblikovana vrzel (sl. 68). Na čelni strani zidu je bil na več mestih ohranjen omet bele in rumenkaste barve.

Spodnji ali zahodni del prezbitorija (dolžina 3,3 m) je bil jasno omejen, saj ga je od zgoraj, za 60 cm višje polovice, ločil prečen zid, medtem ko je bil na zahodni strani od prostora za vernike oddeljen z 18 cm širokim in 15 cm globokim jarkom za leseno pregrado (sl. 69). Estrih, ki je padal skladno s terenom od vzhoda proti zahodu, je bil ohranjen le v severni polovici prostora, na vsej ostali površini je bila vidna živa skala. Vmesne kotanje so bile tu zapolnjene z rdečkasto zemljo, v kateri je bilo več prazgodovinskih črepinj. Jarek za leseno pregrado, ki je ločevala prezbitorij od prostora za vernike, je bil ohranjen le v severni tretjini. V njem smo našli 17 cm dolg in 8 cm širok kos zgorelega lesa, več drobcov oglja pa je bilo raztresenih tudi po ostalem delu utora.

byteriums vom unteren abtrennte, war ursprünglich eine dem Silvanus geweihte Ara eingebaut, die schon bei den ersten (Szombathys) Ausgrabungen ausgehoben wurde; so war an dieser Stelle in der Wand eine nur 70 cm lange und 26 cm breite relativ regelmäßig gestaltete Lücke zu erkennen (Abb. 68). Auf der Frontseite der Wand war an mehreren Stellen weißer und gelblicher Verputz erhalten.

Der untere oder westliche Teil des Presbyteriums (Länge 3,3 m) war klar begrenzt, denn er wurde von der oberen, 60 cm höheren Hälfte durch eine Querwand abgetrennt, auf der Westseite war er aber vom Laienraum durch einen 18 cm breiten und 15 cm tiefen Holzschrankengraben abgeteilt (Abb. 69). Der Estrich, der dem Gelände entsprechend von Osten nach Westen geneigt war, war nur in der Nordhälfte des Raumes erhalten, an der übrigen Oberfläche war natürlicher Felsen zu erkennen. Die dazwischenliegenden Mulden waren mit rötlicher Erde aufgefüllt, worin sich mehrere vorgeschichtliche Keramikfragmente befanden. Der Graben für die Holzschranke, die das Presbyterium vom Laienraum abtrennte, war nur im nördlichen Drittel

Sl. 70: Spodnja cerkev. Jarka za leseno pregrado v prezbiteriju, detajl.

Abb. 70: Untere Kirche. Zwei Holzschrankengräben im Presbyterium, Detail.

Dva vzporedna, le 30 cm razmaknjena jarka za leseno pregrado sta potekala v nadaljevanju severnega kraka klopi (sl. 69, 70). Prvi je bil širok 20 cm, drugi 15-18 cm, oba pa sta bila globoka po 10 cm. Tudi v teh jarkih je bila na nekaj mestih najdena žganina, v južnem pa ročaj steklene posode.

Sl. 72: Spodnja cerkev. Ohranjen estrih v prostoru za vernike, detajl.

Abb. 72: Untere Kirche. Erhaltener Estrich im Laienraum, Detail.

Sl. 71: Spodnja cerkev. Ohranjen estrih v prostoru za vernike.

Abb. 71: Untere Kirche. Erhaltener Estrich im Laienraum.

erhalten. Darin fanden wir ein 17 cm langes und 8 cm breites Holzkohlenstück, mehrere Brocken Holzkohle waren dagegen auch im anderen Teil der Vertiefung verstreut.

Zwei parallele, nur 30 cm voneinander entfernte Holzschrankengräben bildeten die Fortsetzung des nördlichen Bankendes (Abb. 69, 70). Der erste war 20 cm breit, der andere 15-18 cm, beide waren je 10 cm tief. Auch in diesen Gräben wurde an einigen Stellen eine Brandschicht entdeckt, im südlichen der Henkel eines Glasgefäßes.

Der Fußboden im Laienraum war 10-15 cm niedriger als der Boden im Presbyterium, ferner wurden beide Kirchenteile durch den schon oben erwähnten Holzschrankengräben voneinander abgetrennt. Der Estrich war nur am nördlichen, südlichen und westlichen Teil erhalten, in der Mitte des Raumes war er vollkommen zerstört (Abb. 71, 72). Da auch seine Rollierung abgetragen war, haben wir diesen Teil bis zur sterilen Erde bzw. bis zum natürlichen Felsen umgegraben. Dabei stellten wir fest, daß unter dem Pflaster eine ca. 20 cm dicke prähistorische Schicht lagerte, die vor allem in der nordwestlichen Ecke des Raumes stark war, weil wir an

Tla v prostoru za vernike so bila za 10-15 cm nižja od tal v prezbiteriju; razen tega je oba dela cerkve ločil že prej omenjeni jarek za leseno pregrado. Estrih je bil ohranjen le ob severnem, južnem in zahodnem delu, medtem ko je bil v sredini prostora popolnoma uničen (sl. 71, 72). Ker je bila odnesena tudi njegova podlaga, smo ta predel prekopali do sterilne zemlje oziroma do naravne skale. Pri tem smo ugotovili, da je pod tlakom ležala okoli 20 cm debela prazgodovinska plast, ki je bila močna zlasti v SZ vogalu prostora, kjer smo ob robu estriha našli sledove pravokotnega prazgodovinskega objekta (jama 2, glej str. 58).

Zahodni zid ladje je bil zaradi starejših izkopavanj izredno slabo ohranjen, v severni in južni tretjini pa je povsem manjkal (sl. 73). Ker ni segal nad nivo estriha, ni bilo mogoče ugotoviti vhoda v cerkveno ladjo, čeprav ga na tem mestu smemo domnevati. Dokaj poškodovana sta bila tudi južni in severni zid ladje, ki sta imela večinoma uničeno notranjo fronto (posledica Szombathyjevih kopanj in erozije).

V nartekstu je bil pred izkopavanjem večji kup premetane zemlje, ki je dokazoval, da so bili

Sl. 73: Spodnja cerkev. Zahodni del prostora za vernike.
Abb. 73: Untere Kirche. Westteil des Laienraums.

der Estrichkante Spuren eines rechteckigen vorgeschichtlichen Objektes (Grube 2, siehe S. 58) gefunden haben.

Die Westmauer der Kirche war infolge älterer Ausgrabungen äußerst schlecht erhalten, im Nord- und Süddrittel war sie überhaupt nicht vorhanden (Abb. 73). Da sie nicht über das Estrichniveau hinausreichte, war es nicht möglich, den Eingang in das Kirchenschiff zu bestimm-

Sl. 74: Spodnja cerkev. Nartek in prostor za vernike.
Abb. 74: Untere Kirche. Narthex und Laienraum.

Sl. 75: Spodnja cerkev. Narteks in prostor za vernike.
Abb. 75: Untere Kirche. Narthex und Laienraum.

tu zidovi že odkopani. Tej ugotovitvi je govoril v prid tudi izredno slabo ohranjen zahodni zid cerkvene ladje, ki je sicer delil preddverje od prostora za vernike. Večji del prostora je prekrival trden tlak, ki je bil prebit in uničen le ob zidovih in v SV vogalu. Tu so bili namreč že pred našimi raziskovanji globlji vkopi, ki smo jih kasneje očistili in poglobili vse do sterilne ilovice. Pri tem smo ugotovili pod tlakom močno prazgodovinsko plast (sl. 74, 75).

Estrich v narteksu se je po strukturi razlikoval od tlaka v prostoru za vernike ali v prezbitერიju, saj je bil dosti bolj grob, razen tega pa ni vseboval veliko drobcov opeke. Nekako v sredini prostora sta bila v tlaku vidna dva vzporedna 5-8 cm globoka odtisa. Ker nista imela ostrih robov, lahko domnevamo, da sta bili na obeh mestih na ne povsem strjen tlak položeni deski, ki sta pustili svojo sled; o morebitni konstrukciji, ki bi stala na tem mestu, ni drugih sledov.

Od vseh zidov narteksa je bil najbolj ohranjen severni, pa še ta je imel razrušeno notranjo fronto (sl. 76). Vzrok za to bo treba najbrž iskati v dejstvu, da so bili zidovi že v preteklosti odkopani in izpostavljeni eroziji, saj smo na primer prav ob vznožju severnega zidu na dnu starega izkopa našli fragment novejšje keramike.

Vzhodni zid narteksa, ki je bil hkrati zahodni zid prostora za vernike, je bil ohranjen le v sredini; nekaj temeljnih kamnov je ostalo na mestu tudi pri priključku na severno steno, medtem ko je spoj z južnim zidom v celoti manjkal. Srednja tretjina zidu je bila bolj zidana le v južni polovici,

Sl. 76: Spodnja cerkev. Severni zid narteksa.
Abb. 76: Untere Kirche. Nordmauer des Narthex.

men, wengleich wir ihn an dieser Stelle vermuten dürfen. Relativ stark beschädigt waren auch die Süd- und die Nordwand des Kirchenraumes, deren Innenfront größtenteils zerstört war (als Folge von Szombathys Grabungen und Erosion).

Im Narthex befand sich ein größerer Haufen umgegrabener Erde, er war ein Beweis dafür, daß hier die Mauern schon ausgegraben worden waren. Diese Feststellung wurde durch die ausgesprochen schlecht erhaltene Westwand des Kirchenschiffes erhärtet, die den Narthex vom Laienraum abtrennte. Der Großteil des Raumes war mit festem Pflaster bedeckt, das nur an den Wänden und in der nordöstlichen Ecke durchbrochen und zerstört war. Hier gab es schon vor unseren Forschungen Eingrabungen, die wir später ausräumten und bis zum sterilen Lehm vertieften. Dabei wurde unter dem Pflaster eine dicke vorgeschichtliche Schicht entdeckt (Abb. 74, 75).

Der Estrich im Narthex unterschied sich der Struktur nach vom Fußboden im Laienraum oder im Presbyterium, denn er war wesentlich gröber, daneben enthielt er auch nicht viele Ziegelsplitter. Etwa in der Mitte des Raumes waren im Fußboden zwei parallele 5-8 cm tiefe Abdrücke zu sehen. Da sie keine scharfen Ränder hatten, können wir annehmen, daß es sich an beiden Stellen um zwei auf nicht völlig gehärteten Boden gelegte Bretter handelt, die ihre Spuren hinterlassen haben; für eine eventuelle Konstruktion an dieser Stelle gibt es keine anderen Anhaltspunkte.

Von allen Narthexwänden war zwar die nördliche am besten erhalten, aber auch sie hatte eine zerstörte Innenfront (Abb. 76). Ein Grund dafür ist wohl in der Tatsache zu suchen, daß die Mauern schon früher ausgegraben und der Erosion ausgesetzt worden waren, denn wir haben beispielsweise am Fuß der Nordwand auf dem

Sl. 77: Spodnja cerkev. Temelj zahodnega zidu nartekasa.
Abb. 77: Untere Kirche. Fundament der Narthexwestmauer.

severni del pa je bil v dolžini dveh metrov zatrpan s kamnito ruševino, tako da se je zid na tem predelu ohranil le v najnižjem sloju (sl. 73).

Zahodni zid nartekasa je bil v celoti odnesen (sl. 58). Tako se je približno 50 cm pod nivojem tlaka ohranil le 70 cm širok temeljni jarek, ki je bil zatrpan z drobnim peskom, malto in manjšimi lomljenci (velikosti do 15 cm). Jarek je bil vkopan v sloj rdečerjavega prazgodovinskega nasutja (sl. 77), zato so bili njegovi robovi jasno vidni. Jarek za temelj zahodnega zidu nartekasa je potekal v isti smeri kot obrambni zid naselbine in je predstavljal v nekem smislu le njegovo nadaljevanje (sl. 78). Približno v osi cerkve se je jarek nekoliko razširil, tako da je dosegel 100 cm širine. Namen te razširitve ni jasen, saj je bilo iz tlorisa nemogoče razbrati, ali je bil jarek le slučajno razširjen ali pa je bil zid na tem mestu dodatno okrepljen.

Tako kot od zahodnega se je tudi od južnega zidu nartekasa ohranil le jarek za temelj, ki je bil

Sl. 78: Spodnja cerkev. Spoj obrambnega zidu naselja s severno steno nartekasa.

Abb. 78: Untere Kirche. Verbindungsstelle der Befestigungsmauer der Siedlung mit der Nordwand des Narthex.

Sl. 79: Spodnja cerkev. Prizidek.
Abb. 79: Untere Kirche. Nebenraum.

Grund einer alten Eingrabung ein jüngerer Keramikfragment entdeckt.

Die Ostwand des Narthex, die zugleich die Westwand des Laienraumes darstellte, war nur in der Mitte intakt; einige Fundamentsteine blieben auch beim Anschluß an die Nordwand erhalten, die Verbindung zur Südwand fehlt hingegen gänzlich. Das mittlere Drittel der Mauer war nur in der Südhälfte besser gebaut, der Nordteil war in einer Länge von 2 m mit Steinversturz ausgefüllt, so daß die Wand an dieser Stelle nur in der untersten Schicht erhalten blieb (Abb. 73).

Die Westwand des Narthex war vollständig abgetragen (Abb. 58). So blieb ca. 50 cm unter dem Fußbodenniveau nur ein 70 cm breiter Fundamentgraben erhalten, der mit feinem Sand, Mörtel und kleineren Bruchsteinen (Größe bis zu 15 cm) ausgefüllt war. Der Graben war in einer Schicht rötlichbrauner vorgeschichtlicher Aufschüttung ausgegraben (Abb. 77), deswegen waren seine Ränder deutlich zu sehen. Der Fundamentgraben der Narthexwestwand verlief in derselben Richtung wie die Befestigungsmauer der Siedlung und stellte in gewissem Sinne nur dessen Fortsetzung dar (Abb. 78). Ungefähr in der Kirchenachse wurde der Graben etwas breiter,

prav tako zapolnjen s peskom, malto in manjšimi lomljenci. Jarek je bil širok 50 cm, le v južni polovici se je nekoliko razširil.

Na severni strani je bil cerkvi prizidan ožji prostor, ki ga je krajši zid delil na vzhodni in zahodni del. Na zahodni strani se je naslanjal na obodni zid naselja. Predelni zid je bil ohranjen le v dolžini 2 m, ostali del pa je bilo mogoče slediti po ostankih malte in kamnja v prazgodovinski plasti (najverjetneje prehod) (sl. 79 in 80). Ta zid je bil širok 60 cm, sestavljen iz dveh vrst kamnov, ki so tvorili dve ravni fronti, vmes pa je bilo tudi nekaj manjših kamnov, ki so služili kot polnilo. Pri stiku z zidom cerkvene ladje je bilo razločno videti, da je bil zid nanjo prislonjen. Ohranjena višina je znašala 60 cm. Severni zid je bil različno zidan in slabo ohranjen. Na zahodni strani ga je bilo mogoče slediti le po ostankih manjših lomljencev, ki so se naslanjali na obrambni zid naselbine (sl. 58). Zid je bil širok 45 cm in zidan z malto, vzdolž vzhodnega prostora pa je bil širok 50-65 cm in brez malte. Zgrajen je bil pretežno iz večjih lomljencev do 40 cm velikosti, na enem delu pa je bilo opaziti podobno strukturo kot pri vzhodnem zidu. Zid je bil sestavljen iz dveh vrst pravilno zloženih lomljencev, ponekod

so daβ er eine Breite von 100 cm erreichte. Der Zweck dieser Verbreiterung ist nicht klar, denn man konnte aus dem Grundriβ nicht ersehen, ob der Graben nur zufällig verbreitert oder ob die Mauer an dieser Stelle zustätzlich verstärkt worden war.

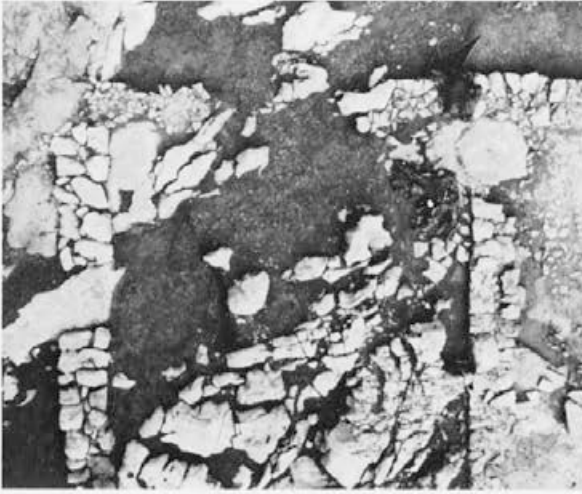
Wie von der Westmauer ist auch von der Südmauer des Narthex nur der Fundamentgraben intakt, der ebenfalls mit Sand, Mörtel und kleineren Bruchsteinen angefüllt war. Der Graben war 50 cm breit, nur in der südlichen Hälfte war er etwas breiter.

An der Nordseite war an der Kirche ein schmalerer Raum angebaut, den eine kürzere Wand in einen Ost- und Westteil gliederte. An der Westseite war er an die Befestigungsmauer der Siedlung angelehnt. Die Trennwand war nur in einer Länge von 2 m erhalten, den übrigen Teil konnte man anhand der Mörtel- und Steinreste in der vorgeschichtlichen Schicht (höchstwahrscheinlich ein Durchgang) verfolgen (Abb. 79 und 80). Diese Mauer war 60 cm dick, zusammengesetzt aus zwei Steinreihen, die zwei gerade Fronten bildeten, dazwischen lagen auch einige kleinere Steine, die als Füllung dienten. Bei der Verbindungsstelle mit der Wand des Kirchenschiffes war deutlich zu erkennen, daβ die Wand daran angelehnt war. Die erhaltene Höhe betrug 60 cm. Die Nordmauer war verschieden gebaut und schlecht erhalten. Auf der Westseite konnte man sie nur nach den Resten kleinerer Bruchsteine verfolgen, die an die Befestigungsmauer der Siedlung angelehnt waren (Abb. 58). Die Mauer war 45 cm dick und mit Mörtel errichtet, entlang des östlichen Raumes war sie dagegen 50-65 cm dick und ohne Mörtel. Sie war überwiegend aus Bruchsteinen gebaut, die bis zu 40 cm groß waren, in einem Abschnitt konnte man eine ähnliche Struktur beobachten wie bei der Ostwand. Die Wand bestand aus zwei Reihen gleichmäßig zusammengesetzter Bruchsteine, an manchen Stellen war zwischen den Reihen auch Schotter zu finden. Die Wand war nicht gerade, wahrscheinlich als Folge der durch Baumwurzeln hervorgerufenen Verschiebung. Ungefähr 1 m von der Trennwand entfernt hatte die Mauer eine Lücke von 1 m, jedoch weiß man nicht, ob es sich um den Eingang oder eine durch spätere Beschädigung entstandene Öffnung handelt. Eine zweite Öffnung war ungefähr 1,5 m vom Westende entfernt zu sehen, sie war 70 cm breit. In Anbetracht dessen, daβ natürlicher Felsen als Grundlage diente, handelt es sich vielleicht um den Eingang, ähnlich wie bei der Nordostecke des Kirchenschiffes. Im Westraum war an mehreren Stellen die

Sl. 80: Spodnja cerkev. Prizidek, detajl.

Abb. 80: Untere Kirche. Nebenraum, Detail.

Sl. 81: Spodnja cerkev. Vzhodni del prizidka.
Abb. 81: Untere Kirche. Ostteil des Nebenraums.

je bil med vrstami tudi drobir. Zid ni bil raven, kar je verjetno posledica dejstva, da so ga pre-maknile korenine dreves. Približno 1 m od predelne stene je bil zid prekinjen v razdalji 1 m, vendar ni povsem jasno ali gre za vhod ali zaradi kasnejših poškodb narejeno odprtino. Druga odprtina je bila vidna približno 1,5 m od vzhodnega konca in je bila široka 70 cm. Glede na to, da je kot osnova služila živa skala, gre morda za vhod, podobno kot smo to opazili že pri severovzhodnem vogalu cerkvene ladje. V zahodnem prostoru se je na več mestih razločno videla podlaga za estrih (manjši kamni v velikosti od 5-10 cm), le-ta pa je bil ohranjen samo na nekaterih mestih. Na jugozahodnem robu prostora je estrih prekrival severni zid nartekse in tako kaže, da je bil zahodni prostor najverjetneje samo del razširjenega nartekse.

Na vzhodni strani je bil zid zelo skromno ohranjen; navezoval se je na živo skalo, ki se je tu pojavljala na več mestih (sl. 81). Zid je bil sestavljen iz manjših lomljencev (velikost 5-20 cm). Ohranjena je bila samo ena plast kamenja. Približna širina je znašala 40-45 cm. Zid je bil zelo skromno vezan z malto. V vzhodnem prostoru so bile približno v dolžini 9 m, gledano z vzhodne strani, do 50 cm visoke žive skale (sl. 82). Te so nedvomno segale čez nivo tedanje površine. Poznoantični tlak v tem prostoru ni bil najden, skromni ruševinski plasti je takoj sledila prazgodovinska. V bližini jugozahodnega vogala je bil kup apna, velik 30-60 cm, ki je kazal na tedanji nivo prostora.

Sl. 82: Spodnja cerkev. Naravne skale v vzhodnem delu prizidka.
Abb. 82: Untere Kirche. Natürliche Felsen im Ostteil des Nebenraums.

Rollierung für den Estrich (kleinere Steine von 5-10 cm Größe) deutlich zu erkennen, dieser war allerdings nur an einigen Stellen intakt. Am Südwestrand des Raumes bedeckte der Estrich die Nordwand des Narthex, so scheint der westliche Raum höchstwahrscheinlich nur ein Teil eines erweiterten Narthex gewesen zu sein.

Auf der Ostseite war die Wand sehr kümmerlich erhalten, sie stand auf natürlichem Felsen, der hier an mehreren Stellen zum Vorschein kam (Abb. 81). Die Mauer war aus kleineren Bruchsteinen (Größe 5-20 cm) zusammengesetzt. Erhalten war nur eine Steinschicht. Die annähernde Breite betrug 40-45 cm. Die Mauer war nur geringfügig mit Mörtel verbunden. Im Ostraum lagen in einer Länge von ungefähr 9 m, von der Ostseite betrachtet, bis zu 50 cm hohe natürliche Felsen (Abb. 82). Diese reichten ohne Zweifel über das Niveau der damaligen Oberfläche hinaus. Spätantiker Fußboden wurde in diesem Raum nicht entdeckt, auf die dünne Verstürzschiicht folgte gleich eine vorgeschichtliche. In der Nähe der Südwestecke lag ein Haufen Kalk, 30-60 cm groß, der das damalige Niveau des Raumes anzeigte.

BAPTISTERIJ

Pred začetkom dela so bili na jugovzhodni strani zgornje cerkve vidni ostanki 1 m globoke, 4,5 m dolge in 3 m široke jame. Pri izkopavanju smo ugotovili, da gre za ostanke manjšega zidane-ga objekta (*pril.* 7). Ko smo očistili robove jame, smo odkrili ruševine zidu, ki je bil bolj konsistenten le na zahodni strani, slabše viden na severni in južni strani, na vzhodni pa v ruševinah ni bilo mogoče prepoznati zidu. Močnejši sledovi ruševine so bili vidni le na severovzhodni strani. Lega objekta je bila izbrana tako, da so ga graditelji umestili v naravno vdolbino med tri večje dele žive skale, na katero se je naslanjal. Glede na zidovje, ruševine in predvsem globino lahko objekt delimo v dva dela: višji zahodni in nižji vzhodni, ki sta med sabo ločena s 70 cm višinske razlike.

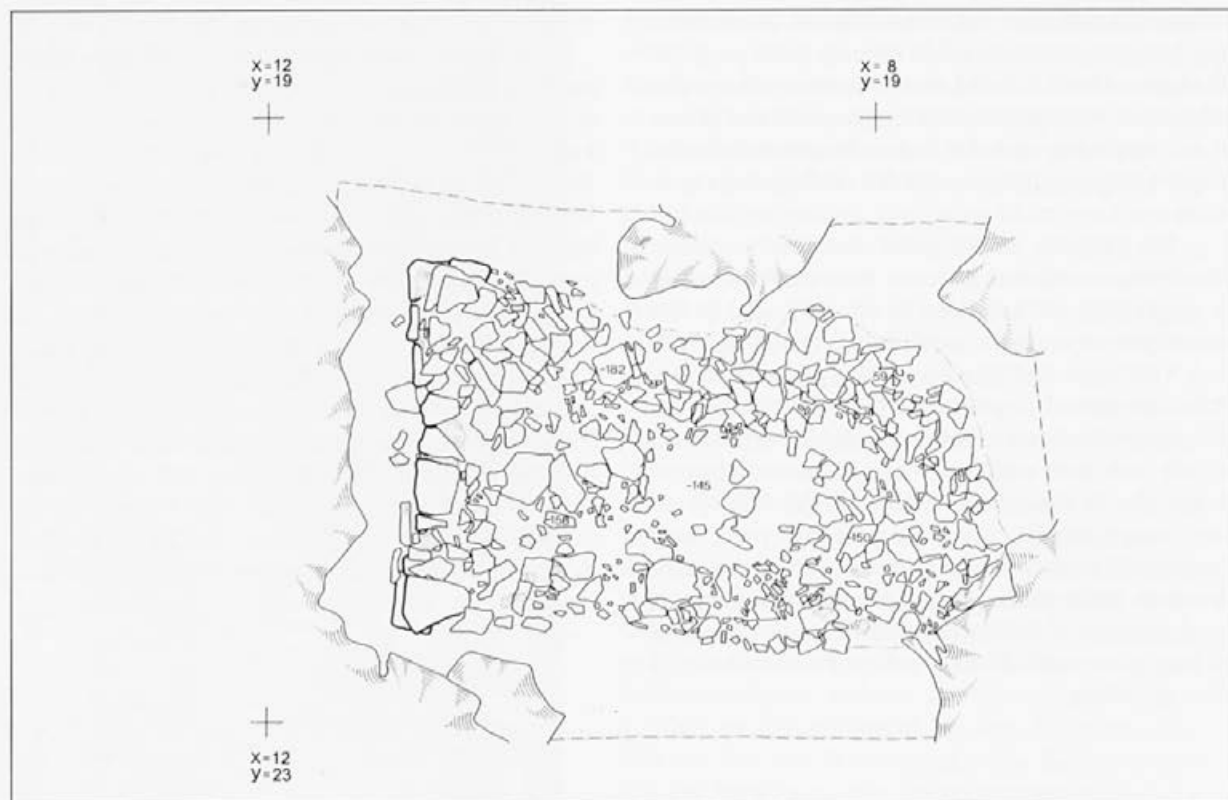
Ruševina baptisterija je zavzemala prostor 3,80 m v dolžino in 2,70 m v širino (*sl.* 83, 84). Na zahodni strani je bila zelo skromna, ker je kamenje zidu padlo v globlji del jame. Na vzhodni strani je bila ruševina razsuta v obliki polkroga. Pri odstranjevanju ruševine smo videli, da so bili to večinoma manjši lomljenci in le posamezni večji

BAPTISTERIUM

Vor Beginn der Forschungsarbeiten waren auf der südöstlichen Seite der oberen Kirche die Reste einer 4,5 m langen und 3 m breiten Grube zu erkennen. Es handelt sich, wie wir bei den Ausgrabungen feststellen konnten, um die Reste eines kleineren gemauerten Objektes (*Beil.* 7). Nachdem wir die Grubenränder gesäubert hatten, entdeckten wir einen Mauerversturz, der nur auf der Westseite konsistenter war, auf der Nord- und Südseite war er indes weniger gut zu sehen und auf der Ostseite war im Versturz überhaupt keine Mauer wiederzuerkennen. Deutlichere Versturzspuren konnte man nur auf der Nordostseite entdecken. Die Lage des Objektes war so ausgewählt, daß es in eine natürliche Vertiefung plaziert wurde, zwischen drei größere Teile eines natürlichen Felsen, woran es sich anlehnte. Hinsichtlich des Mauerwerks, des Versturzes und vor allem der Tiefe können wir das Objekt in zwei Teile gliedern: einen höheren westlichen und einen niedrigeren östlichen, die durch einen Höhenunterschied von 70 cm voneinander geschieden sind.

Sl. 83: Baptisterij. Ruševine, 1. faza izkopa. Tloris. M. 1:50.

Abb. 83: Baptisterium. Versturz. 1. Ausgrabungsphase. Grundriß. M. 1:50.

Sl. 84: Baptisterij. Ruševine.

Abb. 84: Baptisterium. Versturz.

kosi. Dobili smo samo eno plast ruševinskih kamnov, ki se je od notranjosti jame do vzhodnega roba izkopnega polja dvigovala za 70 cm. Po odstranitvi ruševin smo ugotovili velikost objekta: dolžina 2,70 m in širina 2,50 m (merjeno na obeh dobro ohranjenih stranicah) (sl. 85, 86).

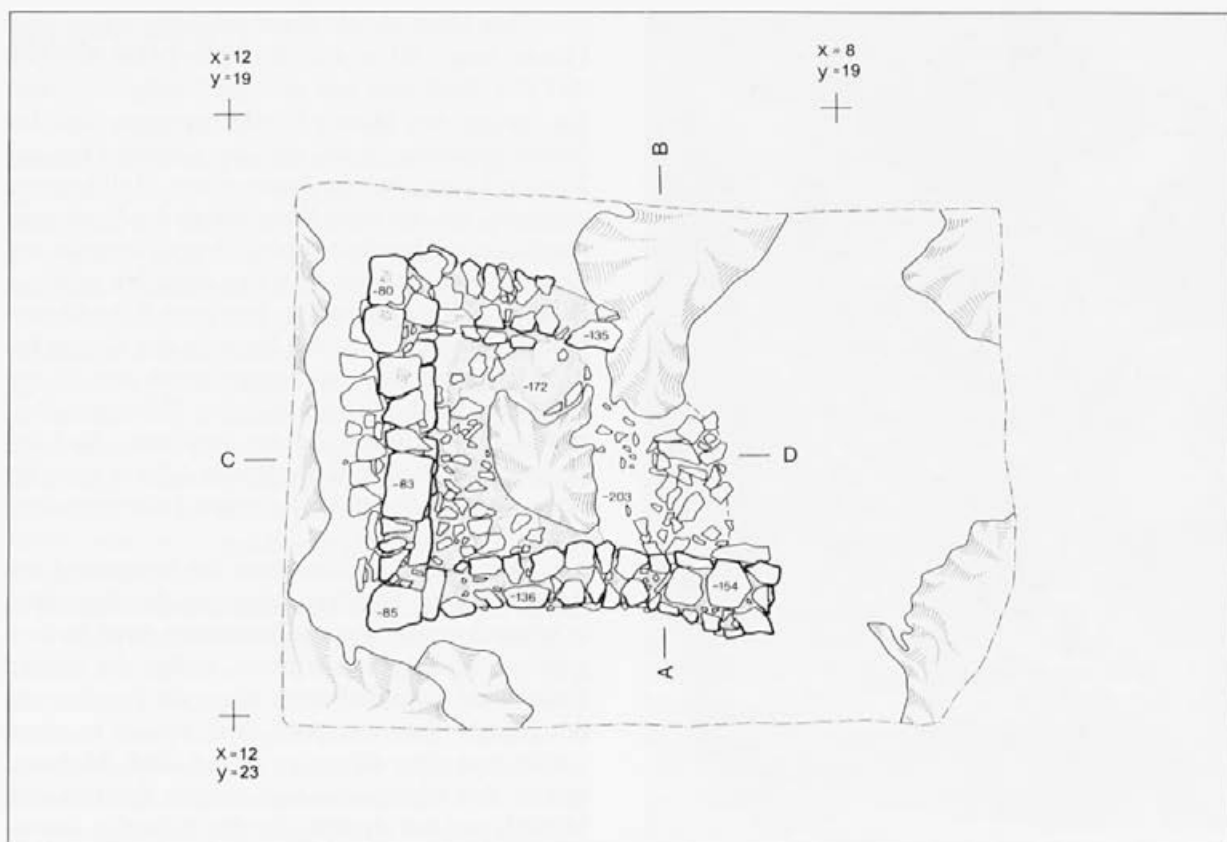
Najbolje je bil ohranjen zahodni zid baptisterija. Kolikor je mogoče videti z notranje strani, je bil zid zgrajen iz dveh vrst velikih lomljencev, pri čemer predstavlja spodnja vrsta verjetno tudi že temelj zidu, saj so tam vidni kamni v velikosti čez 40 cm. Na več zgornjih kamnih se poznajo sledovi malte, le na treh, ki naj bi predstavljali prag, je ni videti. Zid je bil (merjeno z notranje strani) ohranjen še 75 cm v višino. Malta je bila pomešana z drobnim kamenjem in polžjimi hišicami. Sledov drobcev opeke v tej malti ni bilo opaziti. Struktura zidu je bila povsem podobna gradnji v obeh cerkvah in veliki stanovanjski zgradbi.

Za razliko od vzhodnega dela je bil zid na zahodni strani zgrajen pretežno iz večjih in ravno obdelanih lomljencev v velikosti 30-50 cm. V ruševini tega zidu, ki je ležala nad še obstoječo zloženo vrsto kamnov, so bili vidni lomljenci podobnih dimenzij kot v zidu. Nekaj smo jih našli

Der Versturz des Baptisteriums nahm eine Fläche von 3,80 m x 2,70 m ein (Abb. 83, 84). Auf der Westseite war er sehr bescheiden, weil die Steine der Mauer in den tieferen Teil der Grube gefallen waren. Auf der Ostseite lag der Versturz dagegen in Form eines Halbkreises verstreut. Wie wir beim Wegräumen des Versturzes feststellten, handelte es sich größtenteils um kleinere Bruchsteine und nur einzelne größere Brocken. Wir entdeckten nur eine Schicht von Versturzsteinen, die vom Inneren der Grube bis zum Ostrand der Grabungsfläche um 70 cm aufragte. Nach Entfernung des Versturzes bestimmten wir die Größe des Objektes: die Länge betrug 2,70 m und die Breite 2,50 m (gemessen an den beiden gut erhaltenen Seitenwänden) (Abb. 85, 86).

Am besten erhalten war die Westwand des Baptisteriums. Insofern man von der Innenseite sehen konnte, war die Wand aus zwei Reihen großer Bruchsteine errichtet, wobei die untere Reihe wahrscheinlich auch schon die Fundierung der Mauer darstellt, weil dort Steine in einer Größe von über 40 cm zu sehen sind. Mehrere Steine der obersten Lage zeigen Spuren von Mörtel, nur auf dreien, die die Schwelle darzustellen scheinen, sind keine vorhanden. Die Wand war (gemessen von der Innenseite) noch in einer Höhe von 75 cm erhalten. Der Mörtel war mit kleinen Steinen und Schneckenhäusern vermischt. Spuren von Ziegelbrocken waren in diesem Mörtel nicht zu beobachten. Die Wandstruktur ähnelte völlig dem Bau beider Kirchen und des großen Wohnhauses.

Im Unterschied zum östlichen Teil war die Wand auf der Westseite überwiegend aus größeren glatt bearbeiteten, 30-50 cm großen Bruchsteinen errichtet. Im Versturz dieser Mauer, die über einer noch bestehenden zusammengesetzten Steinreihe lag, waren Bruchsteine von ähnlichen Ausmaßen zu sehen wie in der Wand. Einige haben wir auch tief im Inneren des Gebäudes entdeckt. Zwischen den Steinen ist der Verband gut erkennbar, der aus solidem Mörtel besteht, ohne Beimengung von Ziegelbrocken. Besonders schön ist die Wandfront auf der Außenseite gearbeitet, die Innenseite ist dagegen schlechter erhalten. Dies ist wahrscheinlich darauf zurückzuführen, daß sich die Wand am Grubenrand befand und sich infolge des Druckes allmählich nach innen neigte. Sehr schön gearbeitet ist der Eckstein in der obersten erhaltenen Reihe, er ist ungefähr 30 x 30 cm groß. Etwa 1 m von der Südwand entfernt liegt ein 38 x 28 cm großer kalkhaltiger Bruchstein, der an der Ober-

Sl. 85: Baptisterij. 2. faza izkopa. Floris. M. 1:50.

Abb. 85: Baptisterium. 2. Ausgrabungsphase. Grundriß. M. 1: 50.

tudi še globoko v notranjosti samega objekta. Med kamni je dobro vidna vezava, ki je iz kvalitetne malte, brez primesi drobcov opeke. Posebno lepo je izdelana fronta zidu na zunanji strani, medtem ko je notranja slabše ohranjena. Verjetno je to posledica dejstva, da je bil zid na robu jame, in se je zaradi pritiska sčasoma nagnil proti notranjosti. Posebno lepo so izdelani vogelni kamni v zgornji ohranjeni vrsti v velikosti približno 30 x 30 cm. Približno 1 m od južnega zidu je 38 x 28 cm velik apnenčast lomljenec, ki je na zgornji strani ravno obdelan. Levo in desno od njega sta v isti višini še dva manjša lomljenca, zato domnevamo, da so omenjeni kamni predstavljali prag ali vsaj neko podlago za prag. Na teh kamnih na površini ni videti malte, medtem ko je pri ostalih v isti vrsti še dobro vidna (sl. 87, 88). Nekako 60 cm od domnevnega praga proti vzhodu je nekoliko manjši (35 x 25 cm) podobno obdelan lomljenec, ki bi -v kolikor ni ostanek ruševine zidu- lahko predstavljal ostanek stopnice proti dnu objekta. Vendar je možno, da gre pri omenjenem kamnu za ruševino, saj je bila pod njim še plast temnorjave ilovice, podobna kot smo jo dobili tudi sicer v notranjosti tega objekta v

seite glatt bearbeitet ist. Links und rechts davon liegen in derselben Höhe zwei kleinere Bruchsteine, deswegen nehmen wir an, daß die besagten Steine die Schwelle oder zumindest eine Art Grundlage für die Schwelle darstellten. An der Oberfläche dieser Steine ist kein Mörtel zu sehen, während er bei den anderen in derselben Reihe noch gut erkennbar ist (Abb. 87, 88). Etwa 60 cm von der mutmaßlichen Schwelle entfernt in Richtung Osten befindet sich ein etwas kleinerer (35 x 25 cm) ähnlich bearbeiteter Bruchstein, der - insofern es sich um keinen Rest des Mauersturzes handelt - den Rest einer Stufe darstellt, die zum Boden des Objektes führt. Bei dem besagten Stein kann es sich auch um Versturz handeln, denn darunter befand sich noch eine dunkelbraune Lehmschicht, die dem sonst im Inneren des Gebäudes, in der Versturzschicht vorgefundenen Lehm ähnelte. Der Höhenunterschied zwischen der Schwelle und diesem Stein betrug 30 cm.

Die Südwand bestand aus zwei Reihen etwas kleinerer Bruchsteine, sie hatten eine Durchschnittsgröße von ca. 20 x 15 cm. Etwas sorgfältiger waren beide Mauerfronten bearbeitet, im

ruševinski plasti. Višinska razlika med pragom in tem kamnom je znašala 30 cm.

Južni zid je bil grajen iz dveh vrst nekoliko manjših lomljencev, povprečne velikosti ca 20 x 15 cm. Nekoliko bolj skrbno sta bili obdelani obe fronti zidu; v sredini je bila vidna le malta in drobci kamenja. Na najvišjem delu je zid ohranjen v višino do 60 cm. Povprečna širina zidu je 40 cm, le na vzhodni strani je bil nekoliko širši (45 cm). Na sredini je bil zid precej izbočen proti notranjosti, kar je posledica pritiska ilovice, saj je stal tik na robu že pred izkopavanji vidne jame. Tudi na zgornjih vrstah kamenja smo opazili sledove malte, ki je bila enaka kot pri prejšnjem zidu, le da je bilo na nekaj mestih videti primešano opeko. Na vzhodni strani zidu sta gledala proti severu dva večja lomljenca, za katera ni jasno ali predstavljata temelj zidu ali morda celo nastavek vzhodnega zidu (*sl. 89*).

Na mestu vzhodnega zidu je bila v zgornjem delu le neka kompaktnejša ruševina z nekaterimi razmeroma velikimi kamni (ca 25 x 20 cm). Obstaja možnost, da so prav ti predstavljali ruševino zidu, saj so se razločevali od manjših kamnov ruševine, ki je ležala vzhodno od tu (*sl. 90, 91*). Posebno na severni strani zidu je bila vidna pod kamni rjava ilovica. Tudi v profilu je bilo videti, da gre za ruševino. Spoj z južnim zidom je pokazal, da je bila ruševina samo prislonjena k njenemu južnemu zidu. Višina ruševine je znašala največ 30 cm.

Sl. 86: Baptisterij po odstranitvi ruševin.

Abb. 86: Baptisterium nach Wegräumung des Versturzes.

Sl. 87: Baptisterij, Zahodni zid.

Abb. 87: Baptisterium, Westmauer.

Inneren waren nur Mörtel und Steinbrocken zu sehen. An der höchsten Stelle sind davon 60 cm erhalten. Die Durchschnittsbreite beträgt 40 cm, nur auf der Ostseite ist sie etwas breiter (45 cm). In der Mitte war die Wand ziemlich nach innen gewölbt, infolge des durch den Lehm bewirkten Druckes, denn sie stand unmittelbar am Rand einer schon vor den Ausgrabungen sichtbaren Grube. Auch auf den oberen Steinreihen haben wir Spuren von Mörtel entdeckt, der dem auf der vorigen Mauer vorgefundenen gleich, nur waren an einigen Stellen beigemengte Ziegelbrocken erkennbar. Auf der Ostseite der Wand waren zwei größere Bruchsteine nach Norden gerichtet, es ist nicht klar, ob sie die Mauerfundamente darstellen oder vielleicht sogar das aufragende Mauerwerk der Ostwand (*Abb. 89*).

Anstelle der Ostwand befand sich im oberen Teil nur etwas kompakterer Versturz mit einigen relativ großen Steinen (ca. 25 x 30 cm). Mögli-

Sl. 88: Baptisterij, Zahodni zid.

Abb. 88: Baptisterium, Westmauer.

Sl. 89: Baptisterij. Južni zid.

Abb. 89: Baptisterium. Südmauer.

Severni zid je bil ohranjen zelo fragmentarno, pretežno v zahodni polovici, pa še tu se je ohranila le spodnja vrsta kamenja. Zidava je bila podobna kot pri južnem zidu, kamni so bili veliki približno 20 x 15 cm in zloženi v dve vrsti (sl. 88, 92). Ohranjena višina je znašala 20 cm. Na vzhodni strani je bil zid prekinjen ob veliki, 1,50 m visoki in 1,30 m široki skali, s katere se je pod pritiskom ilovice odlomil, zato smo ga izkopali kot ruševino. Tako je bil zid dolg le 1,20 m. Prej omenjena živa skala, ki se je nadaljevala do samega dna kotanje, je bila na vrhu razcepljena, voda je tu izdolbla dva žlebova, ki sta bila morda delno tudi umetno pogobljena (sl. 93).

Večji del zahodnega, višje ležečega prostora v notranjosti objekta je zapolnjevala živa skala v velikosti 80 x 60 cm, ki se je v vzhodni polovici dvigala nad dno kotanje še 70 cm visoko (sl. 88, 94). Med njo in zahodnim zidom je bila vidna osnova tlaka, ki je zapolnjevala ves prostor. Prej omenjeni ploščati kamni so dovoljevali domne-

Sl. 90: Baptisterij. Ruševina vzhodnega zidu.

Abb. 90: Baptisterium. Verstur der Ostmauer.

Sl. 91: Baptisterij. Ruševina vzhodnega zidu.

Abb. 91: Baptisterium. Verstur der Ostmauer.

cherweise bildeten gerade sie den Mauerverstur, denn sie unterschieden sich von den kleineren Steinen des Versturzes, der östlich davon lag (Abb. 90, 91). Vor allem auf der Nordseite kam unter den Steinen brauner Lehm zum Vorschein. Auch im Profil war zu sehen, daß es sich nur um Versturz handelt. Der Versturz war, wie die Verbindungsstelle zeigte, an die Südwand nur angelehnt. Die Versturzhöhe betrug höchstens 30 cm.

Die Nordwand war sehr fragmentarisch erhalten, vorwiegend in der westlichen Hälfte, auch hier war nur die unterste Steinreihe intakt. Sie war ähnlich gebaut wie die Südwand, die Steine waren ungefähr 20 x 15 cm groß und in zwei Reihen angeordnet (Abb. 88, 92). Die erhaltene Höhe betrug 20 cm. Auf der Ostseite war die Mauer an einem großen, 1,50 m hohen und 1,30 m breiten Felsen unterbrochen, von dem sie durch den Lehmdruck abgebrochen war, deswegen konnten wir sie nur als Versturz ausgraben. So war die Wand nur 1,20 m lang. Der oben erwähnte natürliche Felsen, der sich bis zum Grund der Vertiefung fortsetzte, war oben gespalten, das Wasser hatte hier zwei Rinnen ausgehöhlt, die vielleicht auch partiell künstlich vertieft waren (Abb. 93).

Der größere Teil des höher gelegenen Raumes im Inneren des Gebäudes war mit einem 80 x 60 cm großen natürlichen Felsen ausgefüllt, der in der Osthälfte noch 70 cm über dem Grund der Vertiefung emporragte (Abb. 88, 94). Zwischen diesem Felsen und der Westwand war eine Fußbodenrollierung erkennbar, die diesen gesamten Raum ausfüllte. Die oben erwähnten flachen Steine führten zu der Annahme, daß die Steine nur als Rollierung für den Fußboden dienten, der eine ebene Fläche vor dem Eingang in den unteren Osttrakt des Gebäudes darstellte. Auf

Sl. 92: Baptisterij. Severni zid.
Abb. 92: Baptisterium. Nordmauer.

vo, da je bilo kamenje le osnova tlaku, ki je tvoril raven prostor pred vstopom v spodnji vzhodni del objekta. Na severni strani je bila osnova za tlak močno razbita; vidni so bili nekoliko večji lomljenci, ki so verjetno le preostanek zahodnega ali severnega zidu. Pogled s strani je kazal tako objekt, ki se spušča od zahoda proti vzhodu in je na sredini ločen v dva različno visoka dela (sl. 95).

V vzhodnem delu tega prostora smo ugotovili 50 cm širok in 80 cm dolg podij, oziroma smo zadeli na približno 10 večjih lomljencev, ki so dajali vtis, da so bili na tem mestu namenoma zloženi. Skoraj na vseh so se zgoraj poznali sledovi

Sl. 93: Baptisterij. Živa skala v severovzhodnem vogalu.
Abb. 93: Baptisterium. Natürlicher Felsen in der Nordostecke.

der Nordseite war die Pflasterrollierung stark zertrümmert, sichtbar waren einige größere Bruchsteine, die wahrscheinlich die Überreste der West- oder Nordwand bildeten. Die Seitenansicht zeigt so ein Objekt, das von Westen nach Osten abfällt und in der Mitte in zwei verschiedenen hohe Teile getrennt ist (Abb. 95).

Im Ostteil dieses Raumes entdeckten wir ein 50 cm breites und 80 cm langes Podium und stießen auf ungefähr 10 größere Bruchsteine, die absichtlich an diesen Ort gelegt worden zu sein schienen. Nahezu auf allen waren oben Mörtelsspuren zu finden, deswegen war nicht auszuschließen, daß es sich um einen Versturz handelt. Darauf deuteten auch Löcher zwischen den Steinen hin, die vorwiegend mit Lehm ausgefüllt waren. Das Podium war auf der Westseite an einen natürlichen Felsen angelehnt.

Ein großer Teil im Inneren des östlichen, niedrigeren Raumes war innen mit Versturz bedeckt, der von der Sohle der Bodenvertiefung bis zum oberen Teil der Grube reichte. Erkennbar waren nur einige größere Bruchsteine, das übrige Material stellten kleinere, von 5-15 cm große Steine dar, überwiegend mit Lehm vermischt. Größere Bruchsteine (15 x 15 cm) traten vor allem im Nordteil in Erscheinung, vor dem Übergang zum halbrund geformten Versturzteil. Die Mörtelsspuren waren bescheiden, zwischen den Steinen lag vornehmlich dunkelbrauner Lehm. Auf der Ostseite hatte der Versturz einen halbrunden Abschluß am Hang, der zur Senke relativ steil abfällt. Dieser Versturz war oben vorwiegend aus kleineren Steinen zusammengesetzt, nur zum Gebäudeinneren hin waren es größere Bruchsteine, die wahrscheinlich den Versturzrest der Ostwand darstellen. Mörtel war an der Oberfläche nicht feststellbar. Auch auf dem Boden des Gebäudes lagen einige größere Bruchstei-

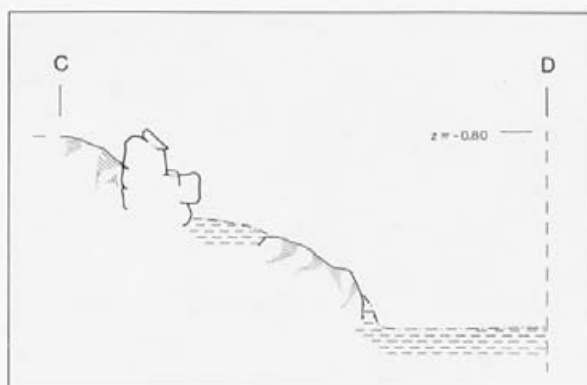
Sl. 94: Baptisterij. Zahodna polovica objekta.
Abb. 94: Baptisterium. Westhälfte des Gebäudes.

malte, zato ni bilo mogoče izključiti možnosti, da gre za ruševino. Na slednje so kazale tudi luknje med kamni, ki so bile zapolnjene pretežno z ilovico. Podij je bil na zahodni strani naslonjen na živo skalo.

Velik del notranjosti vzhodnega nižjega prostora je obsegala ruševina, ki je segala od dna kotanje do zgornjega dela izkopa. Vidnih je bilo le nekaj večjih lomljencev, ostali material so predstavljali manjši, od 5-15 cm veliki kamni, pretežno pomešani z ilovico. Večji lomljenci (15 x 15 cm) so bili opazni predvsem v severnem predelu, pred preходом v polkrožno oblikovan ruševinski del. Sledovi malte so bili skromni, med kamni je ležala pretežno temnorjava ilovica. Na vzhodni strani je bila ruševina zidu polkrožno zaključena na pobočju, ki razmeroma strmo pada do kotanje. Ta ruševina je bila zgoraj sestavljena predvsem iz manjših kamnov, le proti notranjosti objekta so bili večji lomljenci, ki tvorijo verjetno ostanek ruševine vzhodne stene. Malte na površini kamnov ni bilo opaziti. Tudi na tleh objekta je bilo nekaj večjih lomljencev, ki so oblikovali na vzhodni strani neko kotanjo, ki pa je najverjetneje ostanek ruševin (sl. 91). V prostoru med kotanjo in višje ležečim zahodnim delom je bilo videti ca 40 cm dolg prostor, ki je bil zapolnjen s temnorjavo ilovico. V notranjosti smo našli nekaj koščkov stekla, med katerim bi en fragment utegnil biti antičen. Našli smo tudi nekaj manjših kosov opcke, tri fragmente poznoantične keramike, nekaj kosov prazgodovinske keramike in košček

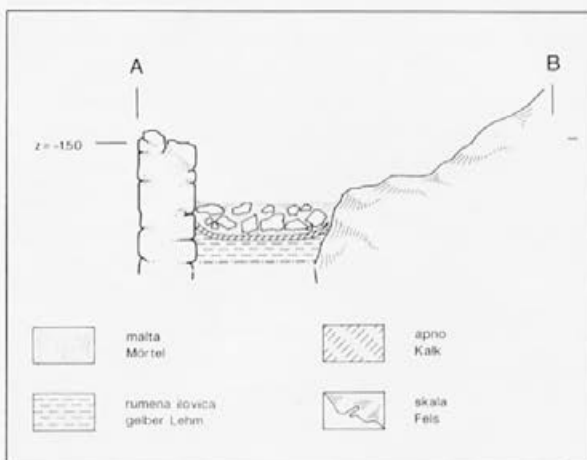
Sl. 96: Baptisterij. Pogled na objekt po končanem izkopu.
Abb. 96: Baptisterium. Blick auf das Gebäude nach den Ausgrabungen.

Sl. 95: Baptisterij. Vzdolžni profil. M. 1:50.
Abb. 95: Baptisterium. Längsprofil. M. 1:50.

ne, die auf der Ostseite eine Mulde bildeten, die aller Wahrscheinlichkeit nach einen Versturzrest darstellt (Abb. 91). Im Raum zwischen dieser Mulde und dem höher gelegenen Westteil war ein ca. 40 cm langer Raum zu erkennen, der mit dunkelbraunem Lehm ausgefüllt war. Im Inneren fanden wir einige Glasstücke, wovon ein Fragment aus der Antike stammen könnte. Wir fanden auch einige kleinere Ziegelstücke, drei Fragmente spätantiker Keramik, einige Stücke vorgeschichtlicher Keramik und einen Brocken Schlacke. Hier lag auch ein rechteckig bearbeiteter Tuffstein in einer Größe von 35 x 30 x 12 cm. Höchstwahrscheinlich gelangten diese Funde mit der Aufschüttungsschicht in das Innere. Relativ gleich unter der Oberfläche stießen wir auf einige 10 x 15 cm große und 4 cm dicke flache Steine, wo Mörtel Spuren erhalten waren. Unklar bleibt, ob es sich um Fußbodenreste handelt. Hinsichtlich der Höhe, wo sie gefunden wurden - hoch über dem übrigen Versturz im Inneren des Gebäudes, handelt es sich ver-

Sl. 97: Baptisterij. Prečni profil. M. 1:50.
Abb. 97: Baptisterium. Querprofil. M. 1:50.

žlindre. Tu je ležal tudi pravokotno obdelan lehnjak, velik 35 x 30 x 12 cm. Najverjetneje so te najdbe prišle v notranjost z zasipno plastjo. Razmeroma kmalu pod površino smo naleteli na nekaj 10 x 15 cm velikih ter 4 cm debelih ploščatih kamnov, na katerih so bili ohranjeni sledovi malte. Ni jasno ali gre za sledove tlaka. Glede na višino, kjer so bili najdeni - visoko nad ostalo ruševino v notranjosti, bi lahko domnevali, da gre za opremo zgornjega dela objekta.

Po odstranitvi ruševin vzhodnega zidu smo ugotovili na dnu kotanje plast kamnja, močno pomešanega z drobci malte in delno z ilovico. Povsem na dnu je bila tanka plast malte. Gledano v profilu, je spodnja plast dajala vtis manjše, pravilno oblikovane kotanje (sl. 96, 97). Ta plast se je na severni strani navezovala na živo skalo. Razlika med plastjo malte na dnu in zgornjo mejo plasti s kamnjem, malto in ilovico je znašala 20 cm. Tako ni bilo mogoče zanesljivo ugotoviti ali je predstavljala prvoten tlak le tanka plast malte na dnu ali pa površina zgornje, višje ležeče plasti. Pod spodnjo plastjo malte je bila rdečkastorjava, povsem sterilna ilovica.

mutlich um die Ausstattung des oberen Gebäudetraktes.

Nach Entfernung des Westwandversturzes entdeckten wir in der Grubensohle eine Steinschicht, die stark mit Mörtelbrocken und zum Teil mit Lehm vermischt war. Ganz auf dem Grund lag eine dünne Mörtelschicht. Vom Profil sah die untere Schicht wie eine kleinere, regelmäßig gestaltete Mulde aus (Abb. 96, 97). An diese Schicht schloß sich auf der Nordseite natürlicher Felsen an. Der Höhenunterschied zwischen der Mörtelschicht auf dem Grund und der oberen Grenze der aus Steinen, Mörtel und Lehm bestehenden Schicht betrug 20 cm. So konnte man nicht mehr genau feststellen, ob den ursprünglichen Fußboden nur die dünne Mörtelschicht auf dem Grund bildete oder die Oberfläche der oberen, höher gelegenen Schicht. Unter der unteren Mörtelschicht befand sich rotbrauner, völlig steriler Lehm.

MALA STAVBA

Jugovzhodno od zgornje cerkve so se že pred začetkom izkopa videle ruševine, ki jih je prekrivala tanka plast zemlje in ruševja. Izkazalo se je, da je bil pod njimi temelj poznoantične stavbe z naslednjimi merami (*pril. 7 in sl. sl. 98*):

Dolžina	5,9 m
Širina	5,3 m
Notranji prostor, dolžina	4,4 m
Notranji prostor, širina	3,6 m

Debelina zidov, ki so bili postavljeni bodisi na sterilna ilovnata tla bodisi na živo skalo, je nihala med 0,6 in 0,7 metra. Grajeni so bili tako, da so za zunanje in notranje lice uporabili večje kamne, sredino pa so zapolnili z drobirjem. V kroni zidu se ni več ohranila maltna vezava.

Severni zid je bil dobro ohranjen. V severozahodnem in severovzhodnem vogalu sta bila vanj vzdignjena večja kamnita bloka, prav tako je bil v to steno stavbe vgrajen polkrožen kamen iz

Sl. 98: Mala stavba.

Abb. 98: Kleines Gebäude.

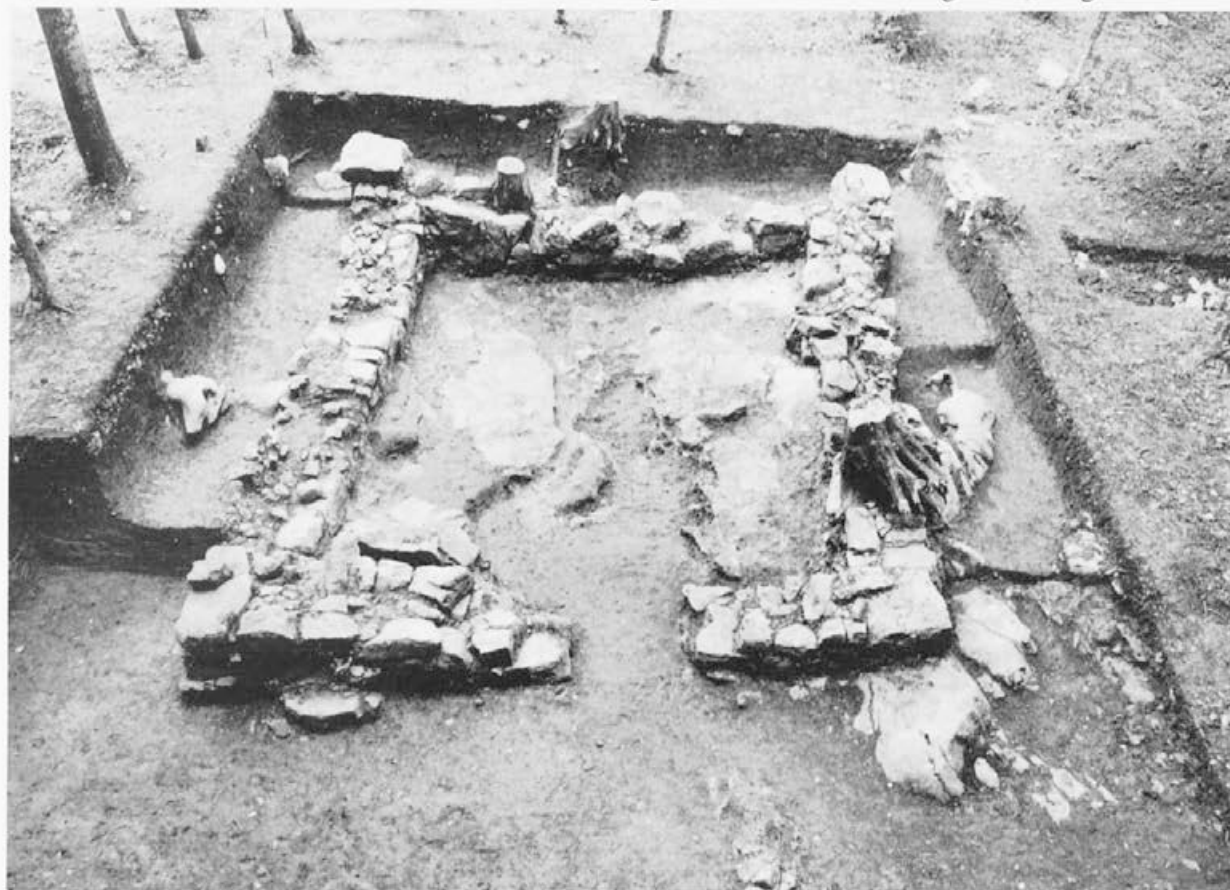
KLEINES GEBÄUDE

Südöstlich der oberen Kirche war schon vor den Ausgrabungen Versturz zu erkennen, der mit einer dünnen Schicht von Erde und Berg-Kiefer bedeckt war. Darunter lagen, wie sich herausstellte, die Fundamente eines spätantiken Gebäudes mit folgenden Maßen (*Beil. 7 und Abb. 98*):

Länge	5,9 m
Breite	5,3 m
Innenraum, Länge	4,4 m
Innenraum, Breite	3,6 m

Die Stärke der Wände, die entweder auf sterilem Lehm oder auf natürlichem Felsen aufsaßen, schwankte zwischen 0,6 und 0,7 m. Beim Bau wurden für die Außen- und Innenfront größere Steine gebraucht, der Innenraum wurde dagegen mit Schotter aufgefüllt. Im obersten Teil der Wand war der Mörtelverband nicht mehr erhalten.

Die Nordwand war gut erhalten. In der Nordwest- und der Nordostecke waren darin zwei größere Steinblöcke eingebaut, desgleichen war

apnenca, ki je imel na notranji strani izklesano plitvo kotanjo (premer približno 38 cm). Čemu je prvotno služil, je težko reči (sl. 99).

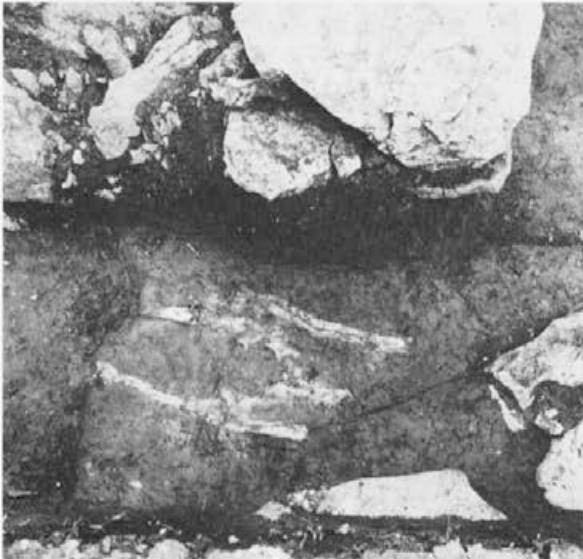
Slabše so se ohranili ostali trije zidovi. Mestoma je od njih ostala le ena plast kamnov, večkrat pa so jih iz njihove prvotne smeri izrinile tudi korenine dreves. Tudi v jugozahodni in jugovzhodni vogal stavbe sta bila vgrajena večja kamnita bloka. Vhod v stavbo je bil z južne strani. Odprtina je bila široka 0,9 metra.

Notranjost hiše je bila zapolnjena s humusom, zemljo in kamnitim drobirjem. Ta material, med katerim je bilo tudi nekaj večjih kamnov, so bile ruševine hiše, ki so se podrle v njeno notranjščino. Sicer pa se je po večjem delu prostora razprostirala živa skala, ki je nismo zasledili le na 2 metra širokem pasu severno od vrat ter v ozkem žlebu vzdolž sredine objekta. Prvotno hodno površino smo lahko izluščili le v severovzhodnem vogalu stavbe, kjer se je ohranil 1,3 m dolg in 0,8 m širok pas estriha. Glazura tlaka je bila poškodovana.

Prostor v okolici stavbe je bil na vzhodni, južni in zahodni strani prazen. Tu smo povsod pod temeljnimi kamni zadeli na sterilno ilovico oziroma na živo skalo. Pač pa smo tik ob severozahodnem vogalu hiše trčili na človeški skelet, od katerega so se ohranili le borni ostanki: deli kosti rok, stegnenic, medenice in nekaj vretenc (sl. 100). Obrisov grobne jame ni bilo mogoče ugotoviti, prav tako pa nismo našli ob skeletu nobenih prdatkov.

Sl. 100: Mala stavba. Ostanke skeleta ob severozahodnem vogalu.

Abb. 100: Kleines Gebäude. Skelettreste an der Nordwestecke.

Sl. 99: Mala stavba. Spolija v severnem zidu.

Abb. 99: Kleines Gebäude. Spolium in der Nordmauer.

in dieser Gebäudewand ein halbrunder Kalkstein eingebaut, auf dessen Innenseite eine flache Mulde (Durchmesser ca. 38 cm) ausgemeißelt war. Wozu er ursprünglich diente, ist schwer zu sagen (Abb. 99).

Schlechter erhalten waren die anderen drei Wände. Stellenweise blieb davon nur eine Steinschicht erhalten, an mehreren Orten wurden die Steine auch durch Baumwurzeln aus der ursprünglichen Richtung verdrängt. Auch in der Südwest- und Südostecke des Gebäudes waren zwei größere Steinblöcke eingebaut. Der Eingang in das Gebäude befand sich auf der Südseite. Die Öffnung war 0,9 m breit.

Das Innere des Hauses war mit Humus, Erde und Steinschotter angefüllt. Dieses Material, worunter auch einige größere Steine zu finden waren, bildete den Versturz eines Hauses, das nach innen eingestürzt war. Sonst erstreckte sich im Großteil des Raumes natürlicher Felsen, den wir auf einem 2 m breiten Streifen nördlich der Tür sowie in der schmalen Rinne durch die Gebäudemitte entdeckten. Die ursprüngliche Gehfläche konnten wir nur in der nordöstlichen Ecke des Gebäudes herausschälen, wo ein 1,3 m langer und 0,8 m breiter Estrichstreifen intakt war. Die Oberfläche des Fußbodens war beschädigt.

Der Bereich in der Umgebung des Gebäudes war auf der Ost-, Süd- und Westseite leer. Dort stießen wir überall unter den Fundamentsteinen auf sterilen Lehm bzw. auf natürlichen Felsen. Unmittelbar an der Nordwestecke des Hauses stießen wir dagegen auf ein Menschenskelett, wovon nur dürftige Reste erhalten waren: Handknochen-, Oberschenkelknochen und Beckenteile sowie einige Halswirbelknochen (Abb. 100). Die Umrise des Grabes waren nicht feststellbar, ebenso wurden neben dem Skelett keine Beigaben gefunden.

VELIKA STAVBA

Stala je v južnem delu naselbine in bila povezana z obrambnim obzidjem. Glede na zasnovo je bilo mogoče ločiti tri izrazitejše dele: osrednji del, ki so ga sestavljali večji ogrevan prostor na severni strani (označen kot dvorana), južneje od tod manjši ogrevan stranski prostor in z njim povezan južni prostor, ki je obsegal območje med stavbo in obrambnim zidom. Na vzhodni strani se je na osrednji del navezoval slabše zidan vzhodni prostor, na zahodni strani pa prostor s prefurnijem in zahodni prostor (*pril. 8, sl. 101, 102, 103*).

Celotne mere poslopja znašajo:

dolžina 24,5 m
širina 18,5 m

Vzhodni prostor:

dolžina 10,8 m
širina 4,5 m

GROSSES GEBÄUDE

Es stand im Südteil der Siedlung und war mit der Befestigungsanlage verbunden. Im Hinblick auf das Baukonzept konnte man drei deutlicher ausgeprägte Teile unterscheiden: einen zentralen Teil, der zusammengesetzt war aus einem beheizten Raum auf der Nordseite (als Saal gekennzeichnet), einen südlicher davon gelegenen kleineren beheizten Nebenraum und einen damit verbundenen südlichen Raum, der den Bereich zwischen dem Gebäude und der Befestigungsmauer umfaßte. Auf der Ostseite schloß sich an den zentralen Teil ein schlechter gebauter Ostraum an, auf der Westseite dagegen ein Raum mit Präfurnium und der Westraum (*Beil. 8, Abb. 101, 102, 103*).

Die Gesamtabmessungen des Gebäudes betragen:

Länge 24,5 m
Breite 18,5 m

Sl. 101: Velika stavba. Pogled s severozahoda.

Abb. 101: Großes Gebäude. Blick von Nordwesten.

Dvorana:
dolžina 9,8 m
širina 7,2 m

Stranski prostor:
dolžina 9,8 m
širina 2,6 m

Južni prostor:
dolžina 9,8 m
širina 5,7 m

Prostor s prefurnijem:
dolžina 10-11 m
širina 4,3 m

Zahodni prostor:
dolžina ca 10 m
širina 1,5-3,7 m

Ostraum:
Länge 10,8 m
Breite 4,5 m

Saal:
Länge 9,8 m
Breite 7,2 m

Nebenraum:
Länge 9,8 m
Breite 2,6 m

Südraum:
Länge 9,8 m
Breite 5,7 m

Raum mit Präfurnium:
Länge 10-11 m
Breite 4,3 m

Westraum:
Länge ca. 10 m
Breite 1,5-3,7 m.

Ruševina zgradbe ni bila dobro ohranjena, ker jo je s kopanji v veliki meri uničil Szombathy. Še najbolj je bilo videti na severni strani. Tam je bila na razdalji približno 1-2 m od severnega

Sl. 103: Velika stavba. Pogled z zahoda.

Abb. 103: Großes Gebäude. Blick von Westen.

Sl. 102: Velika stavba. Pogled z zahoda.

Abb. 102: Großes Gebäude. Blick von Westen.

zidu še strnjena ruševinska poznoantična plast z manjšimi lomljenci v velikosti do 15 cm, in zelo skromnimi ostanki opek. V globino je segala do 25 cm.

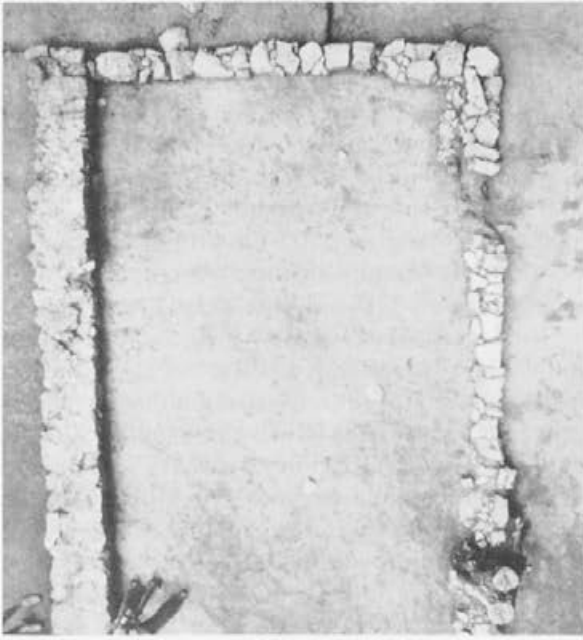
Vzhodni prostor

Na vzhodni strani zgrajen prostor je bil osrednjemu delu prizidan (sl. 104, 105). Zahodni zid je bil širok 60-80 cm. Vezava z malto je bila izredno kompaktna, zid je bil v višino ohranjen še 30-50 cm. Južna stran zidu je imela približno pravokotne lomljence v spodnji vrsti in nanje položene tanke, 20-30 cm dolge kamne. Nekako 3 m od južnega zidu je bila v zidu vidna 70 cm široka odprtina (sl. 106) (v prvotnem stanju 80-100 cm široka), ki je bila kasneje zapolnjena z velikimi lomljenci, od katerih je bil eden (velik 40 x 40 x 30 cm) še viden v severnem robu odprtine. Odprtina je dajala vtis, da je prvotno služila za vhod, kasneje pa bila zadelana ali vsaj zožena. Pri gradnji zidu ni bilo mogoče govoriti o enotni tehniki; zid je bil po vsej dolžini in na obeh straneh grajen različno. Zid je bil zgrajen iz dveh vrst

Der Gebäudeverstoß war nicht gut erhalten, da er durch Szombathys Ausgrabungen in großem Maße zerstört worden war. Am besten war er auf der Nordseite zu sehen. Dort lag 1-2 m von der Nordmauer entfernt noch eine geschlossene spätantike Verstoßschicht mit kleineren, bis zu 15 cm großen Bruchsteinen und sehr geringen Ziegelresten. Sie reichte bis zu 25 cm tief.

Ostraum

Der im Osten errichtete Raum wurde an den zentralen Teil angebaut (Abb. 104, 105). Die Westwand war 60-80 cm dick und die Vermörtelung äußerst kompakt. Erhalten war die Wand bis zu einer Höhe von 30-50 cm. Die Wandsüdseite bestand in der unteren Reihe aus nahezu rechteckigen Bruchsteinen und darauf gelegten flachen, 20-30 cm langen Steinen. Etwa 3 m von der Südmauer entfernt war in der Wand eine 70 cm breite Öffnung (Abb. 106) zu sehen, die ursprünglich 80-100 cm breit gewesen war, aber später mit großen Bruchsteinen ausgefüllt wur-

Sl. 104: Velika stavba. Vzhodni prostor.
Abb. 104: Großes Gebäude. Ostrraum.

večjih kamnov, sredico pa so zapolnjevali manjši kamni. Način gradnje je na južni strani spominjal na tehniko *opus spicatum*.

Severni zid prizidka je bil podobno grajen; lomljenci so bili veliki 20-50 cm. Širina zidu je znašala 30-50 cm. Zid je bil položen na plast temnorjave ilovice z drobci prazgodovinske keramike in opečene zemlje. V zidu je bilo na nekaterih mestih opaziti tudi drobce malte. Ta je bila opazna ponekod tudi na površini večjih lomljenecv. Stik z vzhodnim delom velike stavbe ni bil povsem jasen: tu je ležala 10 cm široka plast ilovice, v kateri je bil samo manjši lomljenec v velikosti 15 cm. Videti je, da je bil zid naslonjen na osrednji del stavbe.

Vzhodni zid je kazal podobno strukturo kot severni zid, le da je bil nekoliko širši (40-60 cm), večinoma sestavljen iz vrste večjih lomljenecv, na severnem delu pa tudi iz dveh (sl. 107). Mestoma je bilo med kamenjem opaziti drobce malte. Približno 150 cm od severovzhodnega vogala je bila v zidu odprtina, široka 73 cm, ki jo je že Szombathy označil kot vhod. Ob izkopavanju smo opazili le prazgodovinsko plast in korenine štora, ki je verjetno ta prostor poškodoval, saj Szombathy omenja le širino 60 cm. Večja odprtina je bila opazna tudi pri razdalji 160 cm od jugovzhodnega vogala in je znašala 80 cm. Tolmačiti jo smemo kot uničeni zid. Tudi nadaljevanje zidu proti jugovzhodnemu vogalu je bilo slabo ohranjeno. Na severovzhodnem vogalu je bil 40 x 35 cm velik vogalni kamen. Blizu severovzhodnega vogala na

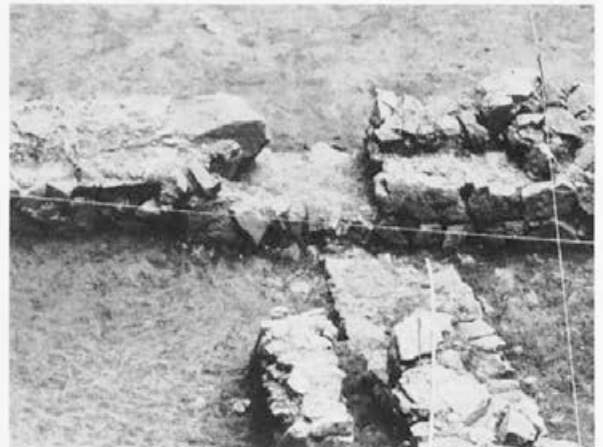

Sl. 105: Velika stavba. Vzhodni prostor.
Abb. 105: Großes Gebäude. Ostrraum.

de, wovon einer (40 x 40 x 30 cm) noch an der Nordkante der Öffnung sichtbar war. Die Öffnung schien ursprünglich als Eingang gedient zu haben, später zugedeckt oder zumindest verengt worden zu sein. Die Wand wurde nicht in einheitlicher Technik errichtet, sie war auf der gesamten Länge und beiden Seiten verschieden gebaut. Sie bestand aus zwei Reihen größerer Steine und die Mitte war mit kleineren Steinen gefüllt. Die Bauweise erinnerte auf der Südseite an die *Opus-spicatum*-Technik.

Die Nordmauer des Nebenraumes war ähnlich gebaut, die Bruchsteine waren 20-50 cm groß. Die Mauerbreite betrug 30-50 cm. Die Wand saß auf einer Schicht von dunkelbraunem Lehm mit

Sl. 106: Velika stavba. Vzhodni prostor; odprtina v zahodnem zidu.
Abb. 106: Großes Gebäude. Ostrraum; Öffnung in der Westmauer.

Sl. 107: Velika stavba. Vzhodni zid vzhodnega prostora.
Abb. 107: Großes Gebäude. Ostmauer des Ostraumes.

notranji strani zidu je bil viden del žive skale, na katero je bil zid naslonjen.

Južni zid je bil ohranjen fragmentarno (sl. 105). Zgrajen je bil podobno kot ostali. Dva metra zidu v sredini sta manjkala, kar pa je bilo le posledica uničenja, saj je bilo v ilovnati osnovi vidno nekaj lomljencev, ki so kazali enotno fronto zidu. Jugozahodni vogal ni bil povsem jasen, zid je bil najbrž podobno kot pri severozahodnem vogalu le naslonjen na vzhodni zid dvorane. Na več mestih je bilo ob kamnih in ponekod tudi na njih opaziti sledove malte. V jugovzhodnem vogalu je bil lomljenec v velikosti 40 x 30 cm, ki je služil kot vogalni kamen. Ohranjena vrsta kamnov je ležala na prazgodovinski osnovi.

Notranje mere tako omejenega prostora so znašale 11 x 4 m. Pri izkopavanjih smo opazili v južni polovici veliko ostankov ruševine (10-25 cm veliki lomljenci). Na prostoru, ki je segal 3 m od zahodnega zidu, je bila močnejša plast ruševin, malte in drobcev opeke. Tlaka v notranjosti nismo našli. Poznoantična plast je bila skromna (predvsem ostanki poznoantičnih črepinj). Kmalu pod ruševino je bila prazgodovinska plast in v njej številni fragmenti prazgodovinske keramike, hišni omet in oglje.

Brocken vorgeschichtlicher Keramik und Hausverputz auf. In der Wand waren an einigen Stellen auch Brocken von Mörtel zu sehen. Dieser war vereinzelt auch an der Oberfläche größerer Bruchsteine erkennbar. Die Verbindung mit dem Osttrakt des großen Gebäudes war nicht ganz klar: hier lag eine 10 cm breite Lehmschicht, worin sich nur ein kleinerer, 15 cm großer Bruchstein befand. Die Wand war allem Anschein nach an den zentralen Teil des Gebäudes angelehnt.

Die Ostwand wies eine ähnliche Struktur auf wie die Nordwand, nur war sie etwas breiter (40-60 cm), größtenteils zusammengesetzt aus einer Reihe größerer Bruchsteine, im nördlichen Teil auch aus zwei Reihen (Abb. 107). Hier und da waren zwischen den Steinen Mörtelbrocken zu erkennen. Etwa 150 cm von der Nordostecke entfernt befand sich in der Mauer eine 73 cm breite Öffnung, die schon Szombathy als Eingang bezeichnet hatte. Bei den Ausgrabungen fanden wir nur eine prähistorische Schicht und die Wurzeln eines Baumstumpfes, der diesen Raum wahrscheinlich beschädigt hat, denn Szombathy erwähnt nur eine Breite von 60 cm. Eine größere Öffnung war auch in einem Abstand von 160 cm zur Südostecke erkennbar, sie betrug 80 cm. Sie ist als zerstörte Mauer zu interpretieren. Auch die Fortsetzung der Mauer in Richtung Südostecke war schlecht erhalten. An der Nordostecke stand ein 40 x 35 cm großer Eckstein. In der Nähe der Nordostecke auf der Innenseite der Wand war ein Teil eines natürlichen Felsen zu erkennen, woran die Mauer angelehnt war.

Die Südwand war nur fragmentarisch erhalten (Abb. 105). Sie war ähnlich gebaut wie die anderen. Zwei Meter Mauer in der Mitte fehlten, was nur eine Folge von Zerstörung war, denn in der Lehmunterlage wurden einige Bruchsteine entdeckt, die eine einheitliche Mauerfront erkennen ließen. Die Südwestecke konnte nicht vollends ergründet werden, die Mauer war wahrscheinlich, ähnlich wie bei der Nordwestecke, nur an die Saalostwand angelehnt. An mehreren Stellen fanden sich neben den Steinen und vereinzelt auch darauf Mörtelspuren. In der Südostecke lag ein Bruchstein in einer Größe von 40 x 30 cm, der als Eckstein diente. Die erhaltene Steinreihe befand sich auf prähistorischer Unterlage.

Die Innenmaße des so begrenzten Raumes betragen 11 x 4 m. Bei den Ausgrabungen entdeckten wir in der Südhälfte viele Versturzreste (10-25 cm große Bruchsteine). In dem Bereich, der 3 m von der Westwand entfernt war, lag eine dickere Schicht von Versturz, Mörtel und Ziegelbrocken. Auf einen Fußboden sind wir im Inne-

Dvorana

Dvorana je bila v severnem delu stavbe (sl. 103, 108). Pred izkopom je bilo na tem mestu vidnih več jarkov in drugih sledov Szombathyjevih izkopavanj, tako da je bil potek zidov okvirno jasen.

Širina dobro ohranjenega severnega zidu je bila 60-70 cm (sl. 109, 110). Szombathy ga v svoj načrt ni vnesel, ampak je le nakazal možnost njegovega obstoja. Zid ni bil grajen povsod enotno; deloma sta bili na obeh straneh nekoliko lepše izdelani fronti kamnja z vmesnim drobirjem in ponekod celo tri vrste kamnja. Nekaj lomljencev v zidu je presegalo velikost 50 cm. Vezan je bil z močno malto, ponekod so bili vidni drobci primešane zdrobljene opeke. Mestoma so bile v višino ohranjene štiri vrste kamnja. Na vzhodnem delu je bil zid uničen v dolžini 50 cm, kar je najverjetneje posledica Szombathyjevega kopanja. Zid je bil na več mestih zgrajen na deloma obsekani živi skali. Na vzhodni strani sta bili zgornji dve vrsti kamnov približno za 5 cm enakomerno zamaknjeni proti jugu.

Sl. 108: Velika stavba. Dvorana.
Abb. 108: Großes Gebäude. Saal.

ren nicht gestoßen. Die spätantike Schicht war bescheiden (vor allem Reste spätantiker Fragmente). Dicht unter dem Versturz lag eine vorgeschichtliche Schicht, darin befanden sich zahlreiche Fragmente prähistorischer Keramik, Hausverputz und Holzkohle.

Saal

Der Saal lag im Nordtrakt des Gebäudes (Abb. 103, 108). Vor den Grabungen waren an dieser Stelle mehrere Gräben zu beobachten sowie andere Spuren von Szombathys Ausgrabungen, so daß der Mauerverlauf im großen und ganzen eindeutig war.

Die Breite der gut erhaltenen Nordwand betrug 60-70 cm (Abb. 109, 110). Szombathy hatte sie in seinen Plan nicht eingetragen, sondern nur die Möglichkeit ihres Bestehens angedeutet. Die Wand war nicht überall einheitlich gebaut; zum Teil waren auf beiden Seiten schöner bearbeitete Steinfronten mit dazwischenliegendem Schotter und stellenweise sogar drei Steinreihen erhalten. Einige Bruchsteine in der Mauer waren größer als 50 cm. Sie war stark gemörtelt, vereinzelt waren Stücke von beigementen, zerbröckelten Ziegeln

Sl. 109: Velika stavba. Severni zid dvorane, detajl.
Abb. 109: Großes Gebäude. Nordmauer des Saals, Detail.

Zahodni zid dvorane je bil močno poškodovan zaradi Szombathyjevih izkopavanj (sl. 109). Širok je bil od 50-60 cm, lomljenci so bili srednje velikosti (10-30 cm). Zid je bil deloma poškodovan na severni strani, tik ob severnem zidu. Na južni strani je zid prečil kanal za kurjavo, zato je bila tu vidna širša odprtina. Dva lomljenca na severni strani kanala sta tvorila nekakšno stopnico (sl. 111). Oba sta počivala na podlagi iz manjših kamnov. Tudi na južni strani kanala je bil položaj podoben, vendar lomljenci niso zavzemali celotne širine zidu. Ohranjena višina je znašala ca 70 cm. Na mestih, kjer je bil zid razbit, je bilo mogoče opaziti v notranjosti velike količine malte, intenzivno pomešane z manjšimi prodniki in zdrobljeno opeko. V JZ vogalu je meril zahodni zid v širino 80 cm.

Južni zid je bil širok 60-80 cm in grajen pretežno iz večjih lomljencev do 50 cm dolžine (sl. 112). Ohranjena višina zidu je bila 5-75 cm. Na vzhodni strani je bil zid slabo ohranjen, ugotovili smo ga le v tlorisu - najverjetneje posledica Szombathyevega kopanja. 2,5 m od vzhodnega

Sl. 111: Velika stavba. Mesto, kjer je bil skozi zahodni zid dvorane speljan kanal centralne kurjave.

Abb. 111: Großes Gebäude. Die Stelle, wo durch die Westwand des Saals ein Zentralheizungskanal gelegt wurde.

Sl. 110: Velika stavba. Severni zid dvorane, detajl.
Abb. 110: Großes Gebäude. Nordmauer des Saals, Detail.

zu erkennen. Stellenweise waren von der Höhe vier Steinreihen erhalten. Auf der Ostseite waren 50 cm ihrer Länge zerstört, was höchstwahrscheinlich eine Folge von Szombathys Grabungen darstellte. Die Mauer war an mehreren Stellen auf teilweise behauenen natürlichem Felsen errichtet. Auf der Ostseite waren die oberen zwei Steinreihen um etwa 5 cm gleichmäßig nach Süden versetzt.

Die Westwand des Saales war infolge von Szombathys Grabungen stark beschädigt worden (Abb. 109). Sie war 50-60 cm breit, die Bruchsteine waren von mittlerer Größe (10-30 cm). Die Wand war teilweise auf der Nordseite zerstört, unmittelbar an der Nordmauer. An der Südseite wurde die Wand vom Heizkanal durchquert, deshalb fand sich hier eine breitere Öffnung. Zwei Bruchsteine auf der Nordseite des Kanals bildeten eine Art Stufe (Abb. 111). Beide ruhten auf einer Unterlage aus kleineren Steinen. Auch auf der Südseite des Kanals fanden wir eine ähnliche Situation vor, doch nahmen die Bruchsteine nicht die gesamte Wandbreite ein. Die erhaltene Höhe betrug ca. 70 cm. An den Stellen, wo die Mauer zerstört war, befanden sich im Inneren große Mengen Mörtel, der intensiv mit kleineren Kieselsteinen und zerbröckelten Ziegeln vermischt war. In der Südwestecke war die Wand 80 cm breit.

Die Südmauer war 60-80 cm breit und überwiegend aus größeren, bis zu 50 cm langen Bruchsteinen errichtet (Abb. 112). Die erhaltene Wandhöhe betrug 5-75 cm. Auf der Ostseite war die Mauer schlecht erhalten, wir konnten sie nur im Grundriß feststellen - wahrscheinlich eine Folge von Szombathys Grabungen. 2,5 m von der Ostwand entfernt befand sich in der Mauer eine 60 cm breite, künstlich geschaffene Öffnung. Die Steine an den Seiten waren so zusammengefügt, daß sie zwei gerade Fronten bildeten. Auch der Boden dieser Öffnung war gut planiert. Es waren einige größere nebeneinander gesetzte Bruch-

Sl. 112: Velika stavba. Južni zid dvorane.
Abb. 112: Großes Gebäude. Südmauer des Saals.

zidu je bila v zidu 60 cm široka, umetno narejena odprtina. Kamni ob straneh so bili položeni tako, da so tvorili dve ravni fronti. Tudi tla te odprtine so bila dobro zravnana. Videti je bilo nekaj večjih položenih lomljencev in vmes drobir (sl. 113). Odprtina je ležala približno 30 cm pod nivojem kanala za kurjenje in okoli 50-60 cm pod nivojem tlaka. Povezovala je kanala v dvorani in stranskem prostoru. Podobna odprtina z enako funkcijo je ležala ca 3 m od zahodnega zidu.

V notranjosti dvorane je bil ohranjen estrih le na zahodni strani v dolžino 4,4 m in širino 1,5-3,0 m (pril. 8). Estrih je bil iz apna, manjših prodnikov, deloma kamenega drobirja in zdrobljene opeke. Podlago zanj so predstavljali približno 10 cm veliki apnenčasti lomljenci, vezani z ilovico,

Sl. 113: Velika stavba. Odprtina za kanal centralne kurjave v južnem zidu dvorane.

Abb. 113: Großes Gebäude. Öffnung für den Zentralheizungskanal in der Südmauer des Saals.

steine mit dazwischenliegendem Schotter zu erkennen (Abb. 113). Die Öffnung lag etwa 30 cm unter dem Heizkanalniveau und ca. 50-60 cm unter dem Fußbodenniveau. Sie verband den Kanal im Saal mit dem im Nebenraum. Eine ähnliche Öffnung mit gleicher Funktion lag ca. 3 m von der Westwand entfernt.

Im Saalinneren war der Estrich nur auf der Westseite in einer Länge von 4,4 m und einer Breite von 1,5-3,0 m intakt (Abb. 109). Der Estrich war aus Kalk, kleineren Kieselsteinen, teilweise aus Steinschotter und aus zerbröckelten Ziegeln. Die Rollierung bildeten ca. 10 cm große mit Lehm verbundene Kalkbruchsteine, die auf einer vorgeschichtlichen Schicht lagen. Die Wand auf der Westseite ragte über dem Estrich noch 60 cm empor. Auf der Innenseite dieser Wand war der grauweiße Verputz zum Teil erhalten. Im übrigen Teil des Raumes, wo der Estrich schon zerstört war, entdeckten wir nur Reste von Zentralheizungskanälen (Abb. 114). Der längste war derjenige, der langsam in diagonaler Richtung von der Nordostecke nach Südwesten hinunterführte (Abb. 115). Er war durchschnittlich 50 cm breit, im Inneren dagegen 25 cm. Die Kanalwand war gut gebaut, stellenweise aus Bruch-

Sl. 114: Velika stavba. Kanali centralne kurjave v dvorani.
Abb. 114: Großes Gebäude. Zentralheizungskanäle im Saal.

Sl. 115: Velika stavba. Dvorana, kanal centralne kurjave.
Abb. 115: Großes Gebäude. Saal, Zentralheizungskanal.

ki so ležali na prazgodovinski plasti. Zid na zahodni strani se je nad estrih dvigal še 60 cm visoko. Na notranji strani tega zidu je bil deloma ohranjen še omet sivkastobebe barve. Na ostalem delu prostora, kjer je bil estrih že uničen, smo našli le ostanke kanalov za centralno ogrevanje (sl. 114). Najdaljši je bil tisti, ki se je zlagoma spuščal diagonalno od severovzhodnega vogala v smeri proti jugozahodu (sl. 115). Bil je povprečno širok 50 cm, v notranjosti pa 25 cm. Zid kanala je bil

Sl. 116: Velika stavba. Dvorana, kanal centralne kurjave, detalj.
Abb. 116: Großes Gebäude. Saal, Zentralheizungskanal, Detail.

Sl. 117: Velika stavba. Dvorana, kanal centralne kurjave, detalj.
Abb. 117: Großes Gebäude. Saal, Zentralheizungskanal, Detail.

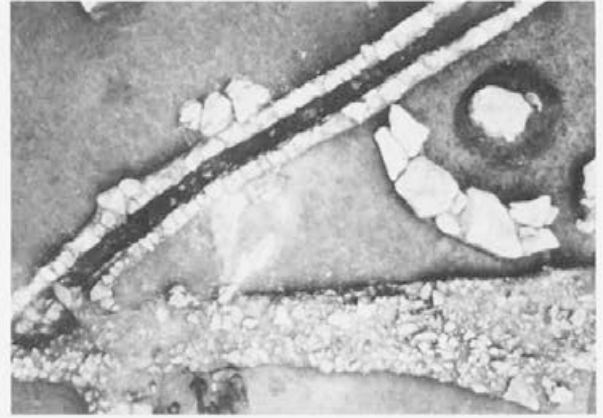
steinen, die bis zu 30 cm lang waren. Zwischen den Steinen war viel Mörtel zu finden, der an mehreren Stellen die Unterlage für die Kanalwand bildete und direkt auf der vorgeschichtlichen Schicht lag (Abb. 116). An der Nordost-ecke betrug die erhaltene Tiefe des Kanals bis zu 18 cm, in der Mitte 35 cm und in der Nähe der Kontaktstelle beider Kanäle 45 cm. Im Gebäudeinneren entdeckten wir bei den Ausgrabungen zahlreiche Tierknochen, Schnecken, etwas Keramik, Hausverputz, einen Quarzabschlag und einen kleineren Gegenstand aus Bronze. Auf der Ostseite des Kanals befand sich ein 70-100 cm großer Versturzhaufen, der zwischen dem Kanalende und der Nordwand lag, er stellte den Rest einer mit dem Kanal in Verbindung stehenden Konstruktion dar (Abb. 117). Auf der Ostseite und in der Mitte wurde der Kanal zum Teil in einen natürlichen Felsen eingemeißelt bzw. darauf gelegt. Der Kanalboden war 60-80 cm niedriger als der Estrich. An der Kontaktstelle dieses Kanals mit den beiden anderen wurden drei größere Tuffsteine entdeckt, wovon der letzte, also der Eckstein, auf etwas besser bearbeitetem Kalkstein ruhte (Abb. 118). Die erhaltene Kanalhöhe an dieser Stelle betrug 30 cm.

Sl. 118: Velika stavba. Dvorana, kanali centralne kurjave.
Abb. 118: Großes Gebäude. Saal, Zentralheizungskanäle.

dobro grajen, mestoma iz lomljencev do 30 cm dolžine. Med kamenjem je bila vidna obilica malte, ki je na več mestih predstavljala osnovo za zid kanala in je ležala neposredno na prazgodovinski plasti (sl. 116). Na severovzhodnem vogalu je znašala ohranjena globina kanala do 18 cm, v sredini 35 cm in v bližini stika treh kanalov 45 cm. V notranjosti smo pri izkopavanjih našli številne živalske kosti, polže, nekaj keramike, hišni omet, kremenast odbitek in manjši bronast predmet. Na vzhodni strani kanala je bila 70-100 cm velika ruševina, ki je ležala med zaključkom kanala in severnim zidom in ki predstavlja ostanek konstrukcije v zvezi s kanalom (sl. 117). Na vzhodni strani in v sredini je bil kanal delno vsekano, oziroma postavljen na živo skalo. Dno kanala je bilo 60-80 cm nižje od estriha. Na stičišču tega kanala z drugima dvema smo ugotovili tri večje lehnjake, od katerih zadnji, vogalni je počival na nekoliko bolj obdelanem apnencu (sl. 118). Ohranjena višina kanala na tem mestu je bila 30 cm.

Drugi kanal za kurjavo, ki je potekal približno vzporedno z južnim zidom, se je pri izkopavanju najprej kazal kot večja ruševinska plast v širini do 1,5 m in dolžini 5 m (sl. 119). Ruševino so predstavljali pretežno 10 cm veliki lomljenci, med njimi nekaj večjih kosov do 55 cm dolžine in vmes manjši kamni, veliki do 5 cm. Med kamenjem je bilo opaziti precej kosov malte, ki so bili veliki tudi do 15 cm. Ko smo odstranili ruševino, smo pod njo ugotovili na severni strani čvrsto kamnito steno, povsem identično s tisto pri diagonalnem kanalu, medtem ko je na južni strani ni bilo (sl. 114). Širino kanala, ki je znašala ca 50 cm, smo določili le po jasno vidni temni progi ilovice v sicer sterilni rumenorjavi osnovi. Ko smo jo izkopali, smo v njej našli več drobcev malte, manjših apnencev in nekaj črepinj keramike. Ta plast je bila debela 10 cm.

Sl. 119: Velika stavba. Dvorana, ruševina kanala.
Abb. 119: Großes Gebäude. Saal, Kanalversturz.

Der andere Heizungskanal, der ungefähr parallel zur Südwand verlief, zeigte sich während der Ausgrabungen zunächst als größere Versturzschiicht in einer Breite von bis zu 1,5 m und einer Länge von 5 m (Abb. 119). Den Versturz bildeten überwiegend 10 cm große Bruchsteine, darunter befanden sich einige größere, bis zu 55 cm lange Stücke und dazwischen kleinere, bis zu 5 cm große Steine. Zwischen den Steinen waren ziemlich viel Mörtelbrocken zu erkennen, die auch bis zu 15 cm groß waren. Nach Wegräumung des Versturzes entdeckten wir darunter auf der Nordseite eine feste Steinwand, die mit jener bei dem diagonalen Kanal durchaus identisch war, auf der Südseite gab es dagegen keine Wand (Abb. 114). Die Kanalbreite, die ca. 50 cm betrug,

Sl. 120: Velika stavba. Dvorana, prečni kanal centralne kurjave.
Abb. 120: Großes Gebäude. Saal, Querkanal der Zentralheizung.

Sl. 121: Velika stavba. Dvorana, razvod kanalov centralne kurjave.

Abb. 121: Großes Gebäude. Saal, Kontaktstelle der Zentralheizung kanäle.

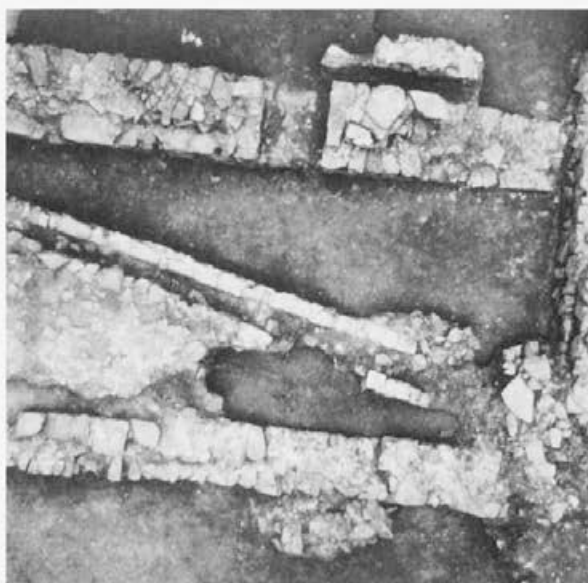
Krajši, prečni kanal je imel ohranjeni obe kamniti steni, širok pa je bil 30 cm (sl. 120). Pod ruševino smo v južnem zidu dvorane odkrili odprtino, široko 60 cm, in povsem slično tisti na vzhodni strani istega zidu (sl. 113). Višina odprtine je bila 50 cm. Na tem mestu je bil kanal povezan s kanalom v stranskem prostoru. Obe steni kanala sta bili grajeni z malto.

Približno 2,5 m pred zahodnim zidom so se vsi trije kanali združili in odtod je vodil do pre-furnija širši dovodni kanal (sl. 121). Ta je bil zelo slabo ohranjen. Na vzhodni polovici severne stene je bilo vidno še 60 cm zidu, ki je bil v bistvu podaljšek diagonalnega kanala. Na južni strani pa je bila stena kanala že razrušena, tako da smo dobili le manjše kamne ruševine. Možno je tudi, da je bil kanal na tem mestu podoben osrednjemu in ni imel južne stene. Po vsej dolžini dovodnega kanala je bil odkrit tlak iz zbite pečene ilovice. Prehod kanala pod zahodnim zidom dvorane ni bil jasan, ker so bile ostaline tu močno poškodovane (sl. 111, 112).

Nejasen je ostal del zidu v jugovzhodnem kotu dvorane, ki je potekal vzporedno z vzhodnim delom južnega zidu v dolžini 150 cm in širini 35 cm (sl. 122). Prostor med njim in južnim zidom bi utegnil predstavljati ostanek kanala za kurjavo.

Stranski prostor

Zgrajen je bil hkrati z dvorano in je bil prav tako centralno ogrevan (sl. 122, 123). Južni zid je bil širok 55-60 cm, grajen iz dveh vrst kamenja, sredica pa zapolnjena s kamnitim drobirjem. Severna stran zidu je bila grajena pretežno iz

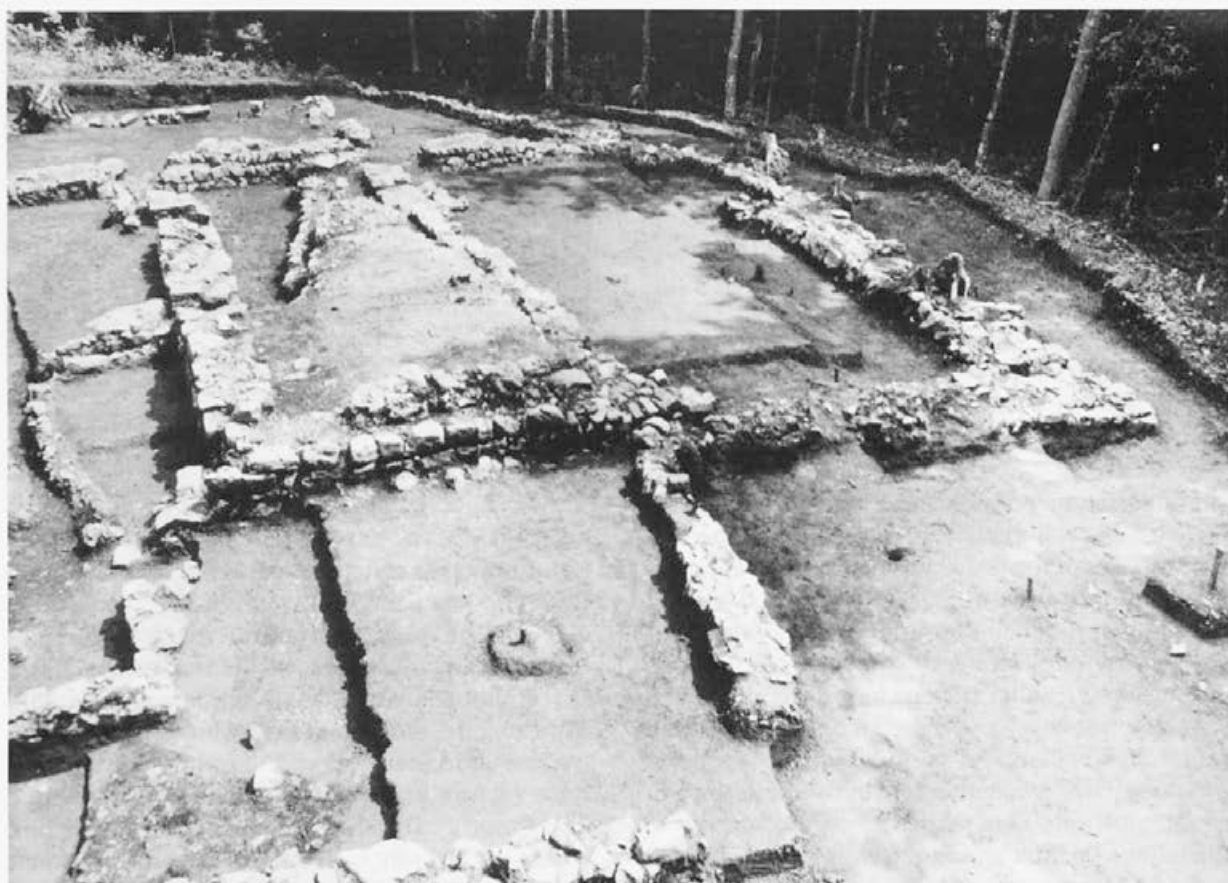
Sl. 122: Velika stavba. Stranski prostor.

Abb. 122: Großes Gebäude. Nebenraum.

konnten wir nur anhand des dunklen Lehmstreifens in der sonst sterilen gelbbraunen Unterlage bestimmen. Nachdem wir sie ausgegraben hatten, entdeckten wir darin mehrere Mörtelbrocken, kleinere Kalksteine und einige Keramikfragmente. Diese Schicht war 10 cm dick.

Von einem kürzeren, querverlaufenden Kanal waren beide Steinwände erhalten, er war 30 cm breit (Abb. 120). Unter dem Versturz entdeckten wir in der Saalsüdwand eine 60 cm breite Öffnung, die jener auf der Ostseite derselben Wand durchaus ähnlich war (Abb. 113). Die Höhe der Öffnung betrug 50 cm. An dieser Stelle war der Kanal mit dem im Nebenraum befindlichen Kanal verbunden. Beide Kanalwände waren mit Mörtel errichtet.

Etwa 2,5 m vor der Westwand vereinigten sich alle drei Kanäle und von dort führte zum Präfurnium ein breiterer Zuleitungskanal (Abb. 121). Dieser war sehr schlecht erhalten. Auf der Osthälfte der Nordwand waren noch 60 cm Mauer zu sehen, die eigentlich die Fortsetzung des diagonalen Kanals bildete. Auf der Südseite war die Kanalwand allerdings schon zerstört, so daß wir nur kleinere Steinversturzhaufen vorfinden konnten. Möglicherweise ähnelte der Kanal an dieser Stelle dem zentralen und hatte keine Südwand. Auf der Gesamtlänge des Zuleitungskanals wurde ein Fußboden aus gestampftem gebranntem Lehm entdeckt. Der Kanaldurchgang unter der Saalwestwand war nicht klar zu bestimmen, weil die Reste hier stark beschädigt waren (Abb. 111, 112).

Sl. 123: Velika stavba. Stranski in južni prostor.
Abb. 123: Großes Gebäude. Neben- und Südraum.

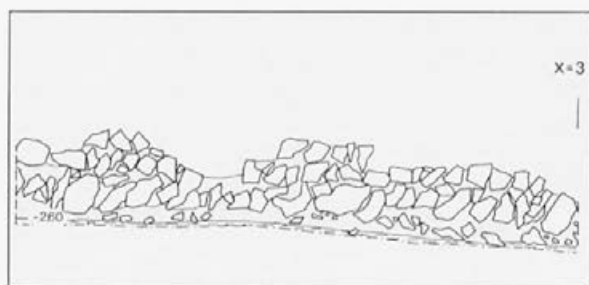
velikih lomljencev, južna pa iz manjših. Zid je bil vezan s kompaktno malto, kateri je bila pridana zdrobljena opeka. Kamni so bili večinoma položeni postrani, tako da je bil tu viden najdaljši del zidu, ki je bil grajen v tehniki opus spicatum. (sl. 124, 125). Z južne strani je bilo v višino vidnih pet vrst kamenja. Povsem pri dnu je bila okoli 7 cm debela plast malte. Približno 1,5 m od jugovzhodnega vogala je bila v zidu vidna 1,10 m široka odprtina, ki je označevala vhod v ta prostor. Ob njenem robu sta bila položena dva nalašč za ta namen prirejena kamna, ki sta bila na zunanji strani ravno obdelana. Med njima je bil nekdanj položena prag, na kar kaže enakomerno visoka vrsta kamnov spodaj. Na južni strani pred to odprtino je bila vidna skupina večjih lomljencev, dolga 120 cm in široka 60 cm. V grobem se ujema z odprtino v zidu in predstavlja ostanek stopnice iz nekoliko nižjega južnega prostora (sl. 126, 127).

Zahodni zid je bil širok 60 cm, zgrajen iz dveh vrst velikih lomljencev, in delno na sredini zapolnjen s kamnitim drobirjem (sl. 112). Jugozahodni vogal je bil poškodovan pri prejšnjih kopanjih.

Ungeklärt blieb auch ein Teil der Wand in der Südostecke des Saales, der parallel zum Ostteil der Südwand in einer Länge von 150 cm und einer Breite von 35 cm verlief (Abb. 122). Der zwischen diesem und der Südwand liegende Raum könnte den Rest eines Heizungskanals darstellen.

Nebenraum

Er wurde zur selben Zeit errichtet wie der Saal und hatte desgleichen eine Zentralheizung (Abb. 122, 123). Die Südwand war 55-60 cm breit und aus zwei Steinreihen errichtet, das Innere war dagegen mit Steinschotter gefüllt. Die Nordseite der Wand bestand überwiegend aus großen Bruchsteinen, die Südwand indes aus kleineren. Die Wand war mit kompaktem Mörtel verbunden, worin zerbröckelte Ziegel beigemischt waren. Die Steine waren größtenteils schräg angeordnet, so daß hier der längste Teil der Wand zu sehen war, der in Opus-spicatum-Technik errichtet worden war (Abb. 124, 125). Von der Südseite konnte man fünf aufragende Steinreihen erkennen. Ganz am Boden lag eine ca. 7 cm dicke Mörtelschicht. Etwa 1,5 m von der Südostecke

Sl. 124: Velika stavba. Stranski prostor, zunanja fronta južnega zidu. M. 1:50.

Abb. 124: Großes Gebäude. Nebenraum, Außenfront der Südmauer. M. 1:50.

V notranjosti stranskega prostora je bil v zahodni polovici dobro ohranjen estrih, medtem ko je bila na vzhodni strani ugotovljena le podlaga zanj. Struktura estriha in njegova osnova sta bili enaki kot v dvorani.

Estrih so močno poškodovali korenine štorov. Na zahodni strani so se dvigali nad tlak še 30 cm visoko ostanki zidu, na katerih je bil deloma še viden omet bele barve, narejen iz apna in drobnih rečnih kamenčkov. Kanal je bil viden na sredini prostora. Širina celotnega kanala je bila od 50-60 cm, notranja širina 20-25 cm. V višino so bile ohranjene večidel tri vrste lomljencev, ki so bili vezani z močno malto. Zaključek kanala na jugovzhodni strani ni bil povsem jasen (sl. 122). Tudi v kanalu je bilo precej manjših lomljencev - ostanek ruševine. Širina sten kanalov je bila od 10-15 cm. Kanal je bil vkopan v prazgodovinsko plast.

Sl. 126: Velika stavba. Prehod med južnim in stranskim prostorom.

Abb. 126: Großes Gebäude. Durchgang vom Süd- zum Nebenraum.

Sl. 125: Velika stavba. Stranski prostor, južni zid.

Abb. 125: Großes Gebäude. Nebenraum, Südmauer.

entfernt war in der Mauer eine 1,10 m breite Öffnung erkennbar, die den Eingang in diesen Raum kennzeichnete. An ihre Kante waren zwei eigens zu diesem Zweck bearbeitete Steine gelegt worden, die an der Außenseite eine glatte Oberfläche hatten. Dazwischen lag einst die Türschwelle, worauf die gleichmäßig hohe unten liegende Steinreihe hindeutet. Auf der Südseite vor dieser Öffnung fand sich eine Gruppe von größeren Bruchsteinen, die 120 cm lang und 60 cm breit waren. In großem und ganzem stimmt sie mit der Öffnung in der Mauer überein und stellt den Rest einer Stufe von dem etwas niedriger gelegenen südlichen Raum dar (Abb. 126, 127).

Die Westwand war 60 cm breit und aus zwei Reihen von großen Bruchsteinen errichtet und teilweise in der Mitte mit Steinschotter gefüllt (Abb. 112). Die Südwestecke wurde bei früheren Grabungen beschädigt.

Im Inneren des Nebenraumes war in der Westhälfte der Estrich gut erhalten, auf der Ostseite

Sl. 127: Velika stavba. Prehod med južnim in stranskim prostorom, detajl.

Abb. 127: Großes Gebäude. Durchgang vom Süd- zum Nebenraum, Detail.

Južni prostor

Segal je deloma že na pobočje hriba, zato smo dobili skromne ostanke kulturne plasti (sl. 123, 128, 129). Povsod smo kmalu zadeli na prazgodovinsko plast in nato na sterilno ilovico.

Tik ob severnem zidu južnega prostora je bila razmeroma močna ruševinska plast, neposredno ob južnem zidu pa so bile najdene črepinje, ključavnica in žebliji. Južneje so bile najdbe izredno redke. Tudi tlak, katerega smo prvotno domnevali ob južnem zidu, se je izkazal le za ostanek ruševine z mnogo malte, opečene zemlje in oglja. Pod ruševinami je bila skromna prazgodovinska plast. Približno 2 m od vzhodnega zidu so bili najdeni kamni velikosti od 15-35 cm, ki so služili kot stopnica pred vrati v stranski prostor. Na kamnih so bili vidni ostanki malte, za katero ni jasno ali je služila kot vezava ali pa je bila le ostanek ometa južnega zidu.

Zahodni zid je kazal zelo različno strukturo; bolje ga je bilo mogoče slediti le 1 m na severni strani in zadnje 3 m na južni strani (sl. 123, 128, 130). Na teh mestih je bil grajen iz velikih lomljencev v velikosti do 50 cm. Vmes med tema dvema ohranjenima deloma je bil sporen potek 3 m zidu, ki ga je bilo težko opredeliti. Čeprav je bila njegova smer jasna pa je bila njegova struktura precej drugačna. Videti je bilo manjše lomljence v velikosti ca 15 cm, vmes nekaj malte pa tudi ilovico. Ta del zidu ni bil konsistenten. Njegova širina je znašala 65 cm, medtem ko sta oba boljše grajena dela ob straneh bila široka 70-90 cm. Tam, kjer je bil zid še dobro ohranjen, je bila vidna le ena vrsta kamenja. Zdi se, da je bil na vmesnem delu prag, ali pa je bil povsem odprt. Možno je tudi, da so zid uničile korenine dreves. Na južni strani se je ca 1 m pred notranjo stranjo

Sl. 128: Velika stavba. Južni prostor.

Abb. 128: Großes Gebäude. Südraum.

konnte nur dessen Unterlage festgestellt werden. Die Estrichstruktur und seine Rollierung waren ähnlich wie im Saal.

Der Estrich wurde von den Baumwurzeln stark beschädigt. Auf der Westseite ragten über dem Fußboden noch 30 cm hohe Mauerreste empor, worauf zum Teil noch weißer, aus Kalk und kleinen Kieselsteinen hergestellter Mauerputz zu sehen war. Der Kanal kam in der Mitte des Raumes zum Vorschein. Die Breite des gesamten Kanals betrug 50-60 cm, die Innenbreite dagegen 20-25 cm. Von der Höhe waren größtenteils drei Bruchsteinreihen erhalten, die untereinander stark vermörtelt waren. Das Kanalende auf der Südostseite war nicht eindeutig feststellbar (Abb. 122). Auch im Kanal befanden sich ziemlich viel kleinere Bruchsteine - ein Versturzrest. Die Breite der Kanalwände betrug 10-20 cm. Der Kanal war in der vorgeschichtlichen Schicht eingegraben.

Südraum

Er reichte zum Teil schon auf den Berghang, deswegen waren die Reste der Kulturschicht bescheiden (Abb. 123, 128, 129). Überall stießen wir bald auf die vorgeschichtliche Schicht und anschließend auf sterilen Lehm.

Unmittelbar an der Nordwand des Südraums war die Versturzschiicht verhältnismäßig stark und gleich neben der Südwand wurden Scherben, ein Schloß und Nägel entdeckt, südlich davon waren die Funde äußerst selten. Auch der Fußboden, den wir ursprünglich an der Südwand vermutet hatten, erwies sich nur als Versturzrest mit viel Mörtel, Branderde und Holzkohle. Unter dem Versturz lag eine bescheidene prähistorische Schicht. Ungefähr 2 m von der Ostwand entfernt wurden Steine von 15-35 cm Größe entdeckt, sie dienten als Stufe vor der Tür zum Nebenraum. Die Steine trugen Spuren von Mörtel, wovon man nicht eindeutig weiß, ob er als Verband diente oder nur Versturzreste der Südwand darstellte.

Die Westwand ließ eine sehr verschiedene Struktur erkennen, besser konnte man sie nur 1 m auf der Nordseite und die letzten 3 m auf der Südseite verfolgen (Abb. 123, 128, 130). An diesen Stellen war sie aus bis zu 50 cm großen Bruchsteinen errichtet. Zwischen diesen beiden erhaltenen Teilen war der Verlauf von 3 m Mauer nicht einwandfrei geklärt. Obwohl ihre Richtung klar war, war ihre Struktur ziemlich anders. Erkennbar waren kleinere Bruchsteine von ca.

Sl. 129: Velika stavba. Južni prostor.

Abb. 129: Großes Gebäude. Südraum.

vogala priključil pravokotno še en krajši zid (sl. 131). Spoj med njima ni bil dobro viden, ker je bil vmesni zid na tem mestu močno poškodovan in tako ni bilo mogoče zanesljivo ugotoviti ali se je naslanjal na zahodni zid ali pa ga je zahodni zid morda samo presekal. Verjetnejša je prva varianta, saj na drugi strani zahodnega zidu nismo mogli ugotoviti nikakršnih znakov nadaljevanja vmesnega zidu.

Na južni strani sta, kot smo že omenili, ležala dva zidova. Vmesni, ki je bil tik pred južno steno, je bil širok od 50-70 cm, v dolžino pa je segal 6,5 m (sl. 128, 131, 132). Ohranjena je bila le še ena lega kamenja. Zgrajen je bil iz lomljenčev v velikosti do 40 cm, ki so bili na zahodni strani položeni v tehniki ribje kosti. Zanimivo je, da so bili zadnji 3 m zidu na vzhodni strani močno obloženi z do 4 cm debelo plastjo malte. Na enem izmed

Sl. 130: Velika stavba. Jugozahodni vogal južnega prostora.

Abb. 130: Großes Gebäude. Südwestecke des Südraumes.

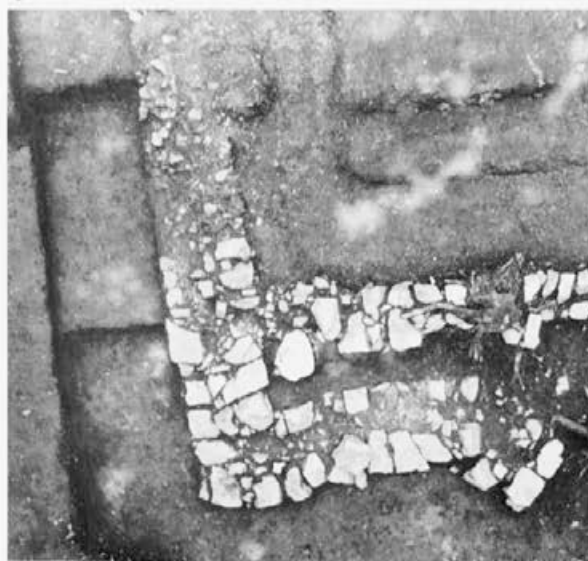

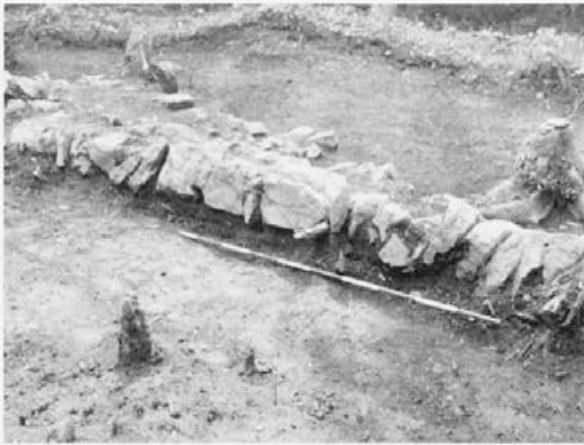
15 cm Größe, dazwischen etwas Mörtel und Lehm. Dieser Teil der Mauer war nicht konsistent. Ihre Breite betrug 65 cm, während die beiden besser gebauten Teile an den Seiten 70-90 cm breit waren. Dort, wo die Wand noch gut erhalten war, war nur eine Steinreihe erkennbar. Allem Anschein nach lag auf dem Zwischenstück die Türschwelle oder es war ganz offen. Möglicherweise wurde die Mauer auch durch Baumwurzeln zerstört. Auf der Südseite schloß sich ca. 1 m vor der Innenseite der Ecke im rechten Winkel noch eine kürzere Wand an (Abb. 131). Die Verbindungsstelle zwischen den beiden Wänden war nicht deutlich sichtbar, weil die dazwischenliegende Mauer an dieser Stelle stark beschädigt war, so konnte man nicht feststellen, ob sie an die Westwand angelehnt war oder ob sie von ihr vielleicht nur durchschnitten wurde. Wahrscheinlicher ist die erste Variante, denn auf der anderen Seite der Westwand konnten wir keine Anzeichen einer Fortsetzung der Zwischenwand feststellen.

Auf der Südseite lagen - wie wir schon erwähnt haben - zwei Wände. Die Zwischenwand, die unmittelbar vor der Südwand stand, war 50-70 cm breit und 6,5 m lang (Abb. 128, 131, 132). Intakt war nur noch eine Steinlage, sie bestand aus bis zu 40 cm großen Bruchsteinen, die auf der Westseite in Opus-spicatum-Technik gefügt waren. Interessanterweise waren die letzten 3 m der Wand auf der Ostseite mit einer bis zu 4 cm dicken Mörtelschicht bedeckt. Auf einem der größeren Bruchsteine war der Mörtel vollkommen geglättet (Oberfläche 30 x 20 cm), so daß

Sl. 131: Velika stavba. Jugozahodni vogal južnega prostora.

Abb. 131: Großes Gebäude. Südwestecke des Südraumes.

Sl. 132: Velika stavba. Južni prostor, vmesni zid.
Abb. 132: Großes Gebäude. Südraum, Trennwand.

večjih lomljencev je bila malta na vrhu popolnoma zravnana (površina 30 x 20 cm), tako da je dajala vtis, da je bilo tu nekaj položeno. Na zahodni strani je bil zid bistveno slabše grajen; med kamni sploh ni bilo opaziti malte, razen nekaj drobcev. Ali je bilo krivo temu drevo, ki je tu raslo in med kamenjem zidu prepletlo svoje korenine, ali pa gre za povsem drugačno strukturo zidu, ni bilo razvidno. Glede na podobno uničen zunanji južni zid, ki je predstavljal tudi del obrambnega zidu naselbine, se zdi, da gre za poznejše poškodbe zidu in da je bil tudi ta zid prej trdneje grajen.

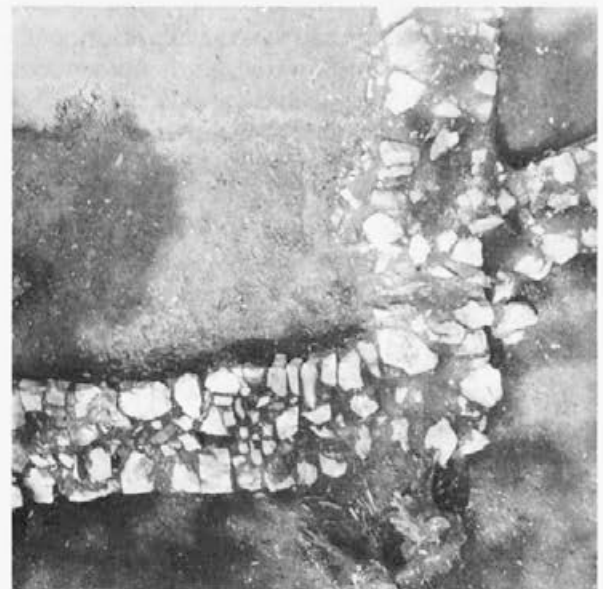
Zunanji zid je bil v nasprotju z vmesnim grajen bistveno močnejše, širina pa je dosegala po vsej dolžini 80-90 cm (sl. 128, 133). Grajen je bil iz dveh lepo obdelanih vrst kamenja v velikosti do 45 cm in vmesnega polnjenja z veliko malte. Na nekaj mestih je bil zid deformiran zaradi dreves, ki so rasla na zidu in ob njem, toda zaradi svoje čvrstosti je še obdržal svojo linijo. Zid je bil v višino pretežno ohranjen še v dveh vrstah kamenja. Ca 3 m od zahodnega vogala je bil majhen kontrafor, širok 65 cm; dolžina ni bila ugotovljiva, ker je bil premaknjen zaradi drevesa, ki je raslo ob njem (sl. 128). Sestavljen je bil iz štirih do 40 cm velikih lomljencev, vmesne špranje pa so bile zapolnjene z nekaj manjšimi apnenci. Približno 2,5 m proti vzhodu je bil naslednji kontrafor, ki je bil širok prav tako 65 cm, dolg 35 cm in podobno zgrajen.

Vzhodni zid je bil v nasprotju z zahodnim zelo kvalitetno grajen, širok 80 cm, torej nekoliko širši od svojega nadaljevanja - vzhodnega zidu dvorane (sl. 134). Ohranjene so bile še tri lege kamenja. Vse so bile vezane z debelimi plastmi malte. Na zunanji strani je bila vidna tehnika gradnje v obliki ribje kosti.

es den Anschein hatte, als ob hier etwas gelegen hätte. Auf der Westseite war die Wand wesentlich schlechter gebaut, zwischen den Steinen war überhaupt kein Mörtel zu erkennen, mit Ausnahme einiger Brocken. Ob daran der Baum schuld hatte, der hier wuchs und seine Wurzeln zwischen die Wandsteine geflochten hatte, oder ob es sich um eine ganz andere Wandstruktur handelt, war nicht ersichtlich. Im Hinblick auf die in ähnlicher Weise zerstörte Außensüdwand, die auch einen Teil der Befestigungsmauer der Siedlung bildete, scheint es sich um spätere Beschädigungen der Wand zu handeln, demnach war auch diese Wand zuvor stabiler gebaut.

Die Außenwand war im Gegensatz zu der Zwischenwand wesentlich fester gebaut, die Breite erreichte auf ganzer Länge 80-90 cm (Abb. 128, 133). Errichtet war sie aus zwei schön bearbeiteten Reihen von Steinen, die bis zu 45 cm groß waren, und einer dazwischenliegenden Füllung, die viel Mörtel enthielt. An einigen Stellen war die Wand deformiert aufgrund der Bäume, die darauf oder darunter gewachsen waren, doch dank ihrer Festigkeit konnte sie ihre Linie aufrechterhalten. Die Wand war noch drei Steinreihen hoch intakt. Etwa 3 m von der Westecke entfernt befand sich ein kleiner, 65 cm breiter Außenstützpfiler, dessen Länge nicht festgestellt werden konnte, weil er wegen des Baumes, der daneben gewachsen war, verschoben war (Abb. 128). Er war aus vier bis zu 40 cm großen Bruchsteinen zusammengesetzt, die dazwischenliegenden Spalten waren mit einigen kleineren Kalksteinen ausgefüllt. Ungefähr 2,5 m in Richtung Osten

Sl. 133: Velika stavba. Jugovzhodni vogal južnega prostora.
Abb. 133: Großes Gebäude. Südostecke des Südraumes.

Sl. 134: Velika stavba. Južni prostor, vzhodni zid.
Abb. 134: Großes Gebäude. Südraum, Ostmauer.

Prostor s prefurnijem

Na vzhodni strani je ta prostor načel že Szombathy, ko je sledil zahodni zid dvorane. Na severnem in južnem delu je bil omejen z zidovima, vezanima z malto, zahodna stena pa je bila brez nje. (sl. 135). V prostoru smo odkrili močno plast ruševine, ki je dokazovala, da je bil prostor v celoti zidan. Višino tlaka je bilo mogoče ugotoviti le po debelini ruševine, pod katero je bila močna prazgodovinska plast. Pod nivojem tlaka je bil na sredini odkrit prefurnij.

Na vzhodni zid se je navezoval prefurnij (sl. 136). Sicer neposredne povezave z vzhodnim zidom nismo našli, vendar jo je najverjetneje pri svojem kopanju ob zidovih uničil Szombathy, saj sta zidova prefurnija uničena v razdalji 50 cm od vzhodnega zidu. Le pri severni stranici prefurnija so ležali lomljenci, ki so bili najverjetneje ostanek ruševine nekdanjega zidu. Prefurnij je bil pravokotne oblike in je bil vkopan globoko v prazgodovinsko plast. Od obodnega zidu se je ohranila ena vrsta kamena in le na zahodni strani dve. Ta zid je bil širok 20-45 cm, seveda pa so bile na zunanji strani še ruševine zidu in posebno na severni strani do 10 cm debela plast malte s primešano zdrobljeno opeko. Prefurnij je bil zidan zelo skrbno in zid obilno vezan z malto (sl. 137). Severna in južna stranica sta bili ca 10 cm globlji kot zahodna. Tudi gradnja sten ni bila povsem enaka. Severna

stand der nächste Strebepfeiler, der ebenso 65 cm breit, 35 cm lang und ähnlich gebaut war.

Die Ostwand war im Gegensatz zur Westwand sehr solide gebaut, sie war 80 cm breit, also etwas breiter als ihre Fortsetzung, die Ostwand des Saales (Abb. 134). Erhalten waren noch drei Steinlagen. Alle waren durch dicke Mörtelschichten miteinander verbunden. Auf der Außenseite war sie in Opus-spicatum-Technik errichtet.

Raum mit Präfurnium

Auf der Ostseite wurde dieser Raum schon von Szombathy in Mitleidenschaft gezogen, als er die Westwand des Saales verfolgte. Im Nord- und Südteil war er durch zwei vermörtelte Wände begrenzt, die Westwand hatte keinen Mörtelverband (Abb. 135). In diesem Raum entdeckten wir eine dicke Versturzschicht, die für die vollständige Errichtung des Raumes sprach. Die Fußbodenhöhe konnte nur nach der Versturzdicke festgestellt werden, worunter eine dicke prähistorische Schicht lag. Unter dem Fußbodenniveau wurde in der Mitte ein Präfurnium entdeckt.

An die Ostwand schloß sich der Präfurnium an (Abb. 136). Eine direkte Verbindung mit der Ostwand haben wir allerdings nicht entdeckt, höchstwahrscheinlich wurde sie von Szombathy bei seinen Ausgrabungen entlang der Mauern zerstört, denn die Präfurniumwände sind in einem Abstand von 50 cm zur Ostwand zerstört. Nur bei der nördlichen Seitenwand des Präfurniums waren einige Bruchsteine erkennbar, die aller Wahrscheinlichkeit nach die Versturzsreste der ehemaligen Mauer bildeten. Der Präfurnium hatte eine rechteckige Form und war tief eingegraben in die vorgeschichtliche Schicht. Von der Befestigungsmauer blieb nur eine Steinreihe erhalten und nur auf der Westseite zwei. Diese Wand war 20-45 cm breit, natürlich befand sich auf der Außenseite noch Mauerversturz und vor allem auf der Nordseite eine bis zu 10 cm dicke Mörtelschicht mit beigemengten, zerbröckelten Ziegeln. Der Präfurnium war sehr sorgfältig gebaut und die Wand stark vermörtelt (Abb. 137). Die Nord- und Südwand lagen ca. 10 cm tiefer als die Westwand. Auch die Bauweise der Wände war nicht völlig dieselbe. Die Nord- und die Westwand waren im unteren Teil aus kleineren, 10-20 cm großen Bruchsteinen errichtet und erst in den oberen zwei Reihen aus größeren Steinen, bis 35 cm, auf der Südseite waren dagegen die erhaltenen Steine der unteren auch bis zu 40 cm groß (Abb.

Sl. 135: Velika stavba. Prostor s prefurnijem.
Abb. 135: Großes Gebäude. Raum mit Präfurnium.

in zahodna stranica sta bili grajeni v spodnjem delu iz manjših, 10-20 cm velikih lomljencev in šele v zgornjih dveh vrstah z večjimi kamni v velikosti do 35 cm, medtem ko so bili na južni strani ohranjeni kamni spodnje vrste veliki tudi do 40 cm (sl. 138 a in b). Ohranjena višina severnega zidu je bila ca 60 cm, zahodnega 50 cm. Zahodni zid je imel na notranji strani izoblikovano 22 cm široko polico, ki je bila skrbno izdelana (sl. 139). Nad njo se je zid dvigal še 22 cm visoko. Pri vseh treh zidovih so najprej na prazgodovinsko plast položili debel sloj malte in šele nanjo kamne. Tudi na nekaterih kamnih vseh treh zidov se na vrhu poznajo še sledovi malte, kar dokazuje, da je bil zid nekoliko višji, čeprav je dajala zadnja vrsta v zahodni steni vtis poravnave in je bila verjetno tik nad tem peč zaključena. V delu notranjosti prefurnija je bila najdena 10 cm debela

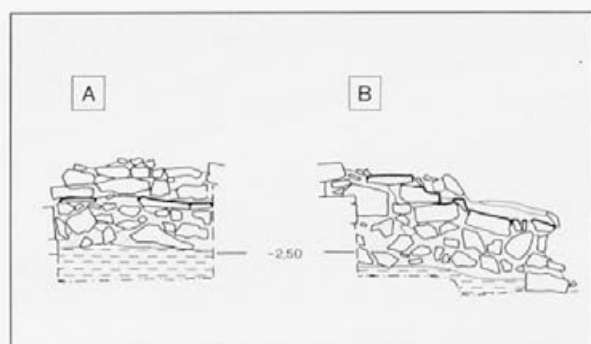
Sl. 137: Velika stavba. Prefurnij.
Abb. 137: Großes Gebäude. Präfurnium.

Sl. 136: Velika stavba. Prefurnij.
Abb. 136: Großes Gebäude. Präfurnium.

138 a und b). Die erhaltene Höhe der Nordwand betrug ca. 60 cm, die der Westwand 50 cm. Die Westwand hatte auf der Innenseite einen 22 cm breiten Sims, der sorgfältig gearbeitet war (Abb. 139). Darüber ragte die Wand noch 22 cm empor. Bei allen drei Wänden wurde zunächst auf die prähistorische Schicht eine dicke Mörtelschicht gelegt und erst darauf die Steine. Auch tragen einige Steine aller drei Mauern auf der Oberkante noch Mörtelspuren, was darauf hindeutet, daß die Wände etwas höher waren, obgleich die letzte Reihe in der Westwand geglättet zu sein schien und der Ofen wahrscheinlich unmittelbar darüber abgeschlossen war. In einem Teil des Präfurniuminneren wurde eine 10 cm dicke schwarze Lehm- und Holzkohlenschicht entdeckt, darin befanden sich mehrere spätantike Keramikfragmente und ein Eisenmesser. Unter dieser Schicht lagen Mörtelbrocken und rotgebrannter Lehm.

Die Nordwand des Raumes mit Präfurnium war etwas schmaler als die Nordwand des Saales (Breite 40-45 cm) (Abb. 140). Sie war ähnlich wie die übrigen stark vermörtelt, von der Höhe waren noch drei Steinlagen erhalten. Die

Sl. 138: Velika stavba. Prefurnij. A: notranje lice zahodnega zidu; B: notranje lice severnega zidu. M. 1: 50.

Abb. 138: Großes Gebäude. Präfurnium. A: Innenseite der Westmauer; B: Innenseite der Nordmauer. M. 1: 50.

črna plast ilovice in oglja in v njej več poznoantičnih fragmentov keramike in železen nož. Pod to plastjo so bili drobci malte in rdeča ožgana ilovica.

Severni zid prostora s prefurnijem je bil nekoliko ožji od severnega zidu dvorane (širina 40-45 cm) (sl. 140). Grajen je bil podobno kot ostali z veliko malte, v višino pa so bile ohranjene še tri vrste kamenja. Spodnja vrsta, ki je predstavljala temelj zidu, je bila precej neenakomerna, sestavljali pa so jo 5-30 cm veliki lomljenci, in šele nad njo je bila prva plast malte, v katero so bili položeni kamni zidu. V temelju kamenje ni bilo vezano z malto. Na zunanji strani zidu je bil temelj za 5 cm širši in je ležal v isti črti kot temelj severnega zidu dvorane. Zid je bil močno vezan z malto. Na vzhodni strani zidu je bila 90 cm široka odprtina. Zastavlja se vprašanje ali jo je mogoče označiti kot vhod ali pa je le posledica Szombathyjevega kopanja ob zidovih. Poslednja varianta se zdi prepričljivejša.

Zahodni zid je bil bistveno drugače grajen kot severni (sl. 141, 142). Širok je bil od 55-60 cm in nekoliko nagnjen proti notranjosti. Zid ni bil vezan z malto. Grajen je bil iz velikih lomljen-

Sl. 140: Velika stavba. Prostor s prefurnijem, severni zid.

Abb. 140: Großes Gebäude. Raum mit Präfurnium, Nordmauer.

Sl. 139: Velika stavba. Prefurnij.

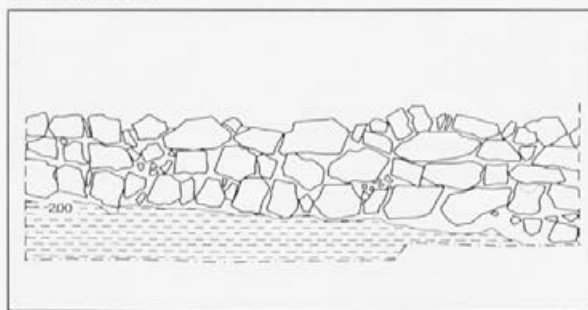
Abb. 139: Großes Gebäude. Präfurnium.

untere Reihe, die das Mauerfundament darstellte, war ziemlich unregelmäßig, sie bestand aus 5-30 cm großen Bruchsteinen, und erst darüber lag die erste Mörtelschicht, worauf die Mauersteine gelegt worden waren. Im Fundament standen die Steine nicht im Mörtelverband. Auf der Außenseite war das Fundament 5 cm breiter und lag auf derselben Linie wie das Fundament der Saalnordwand. Die Wand war stark vermörtelt. Auf der Ostseite der Wand befand sich eine 90 cm breite Fehlstelle. Es erhebt sich die Frage, ob sie möglicherweise als Eingang bezeichnet werden kann oder nur eine Folge von Szombathys an den Wänden durchgeführten Grabungen ist. Die letztere Erwägung erscheint überzeugender.

Die Westwand war wesentlich anders gebaut als die Nordwand (Abb. 141, 142). Sie war ungefähr 55-60 cm breit und etwas nach innen geneigt. Die Wand war nicht vermörtelt. Sie war aus großen Bruchsteinen errichtet (bis 45 cm). Wie die anderen war auch sie sorgfältig gebaut, doch war sie stärker zerstört, da sie keinen Mörtelverband hatte. Von der Höhe waren noch drei bis fünf Steinreihen erhalten (65 cm), insbesondere auf der Südseite. Hier reichte die Wand nicht bis zur Ecke, die

Sl. 141: Velika stavba. Prostor s prefurnijem; zunanje lice zahodnega zidu.

Abb. 141: Großes Gebäude. Raum mit Präfurnium; Außenseite der Westmauer.

cev (do 45 cm). Bil je podobno skrbno zidan kot ostali, vendar je bil močnejše uničen, ker ni imel vezave. V višino je bilo ohranjenih še tri do pet vrst kamenja (65 cm), posebej na južni strani. Tu zid ni segal do vogala, ki so ga najverjetneje poškodovala drevesa (sl. 143).

Južni zid je bil ohranjen le na dveh odsekih, od katerih je bil daljši dolg ca 2 m. Najverjetneje gre le še za temelj zidu, ki je bil položen v tehniki ribje kosti, nanj pa je bila obilno nametana malta, na kateri je bil postavljen zid. Lomljenci so bili veliki od 10-15 cm, le na vzhodni strani zidu je bilo nekaj večjih, ki so bili prav tako položeni na prazgodovinsko plast. Med njimi in nad njimi je bilo nekaj koščkov malte. Zid je močno odstopal od smeri južnega zidu v dvorani, in sicer na zahodni strani tudi do 1 m v dolžino.

Zahodni prostor

Prostor na zahodni strani ni bil povsem enovit (sl. 144, 145). V notranjosti nismo našli kamnitih ruševin, zato je verjetno, da je bila stena v zgornjem delu zgrajena iz lesa ali pa gre za povsem odprto lopo. Severni zid je bil podoben severnemu zidu prostora s prefurnijem; bil je enako širok in na vzhodni strani še v dolžino 0,7 m vezan z malto, medtem ko je bil v nadaljevanju proti zahodu brez nje (sl. 145). Podobno kot v severnem zidu

Sl. 143: Velika stavba. Prostor s prefurnijem, zahodni zid.

Abb. 143: Großes Gebäude. Raum mit Präfurnium, Westmauer.

Sl. 142: Velika stavba. Prostor s prefurnijem, zahodni zid.

Abb. 142: Großes Gebäude. Raum mit Präfurnium, Westmauer.

höchstwahrscheinlich von den Bäumen beschädigt worden war (Abb. 143).

Die Südmauer war nur in zwei Abschnitten intakt, wovon der längere ca. 2 m lang war. Aller Wahrscheinlichkeit nach handelt es sich noch um das Mauerfundament, das in Opus-spicatum-Technik errichtet wurde. Darauf lag eine dicke Mörtelschicht, auf der die Wand errichtet wurde. Die Bruchsteine waren 10-15 cm groß, nur auf der Ostseite der Wand fanden sich einige größere, die desgleichen auf prähistorischer Schicht aufsaßen. Dazwischen und darüber lagen einige Mörtelbrocken. Die Wand wich von der Flucht der Südwand im Saal stark ab, auf der Westseite auch bis zu 1 m Länge.

Westraum

Der Raum auf der Westseite war nicht völlig einheitlich (Abb. 144, 145). Im Inneren fanden wir keinen Steinversturz, deswegen ist anzunehmen, daß die Wand im oberen Teil aus Holz gebaut worden war oder daß es sich um einen offenen Schuppen handelt. Die Nordwand ähnelte der Nordwand des Raumes mit Präfurnium, sie war ebenso breit und auf der Ostseite in einer Länge von 0,7 m vermörtelt, dagegen wies sie in der Fortsetzung gegen Westen keinen Mörtelverband auf (Abb. 145). Ähnlich wie in der Nordwand des Westraums war auch hier stellenweise noch das Fundament zu sehen. Die Wand war auf der Innenseite in Opus-spicatum-Technik errichtet. Auf der Westseite der Wand war von der Höhe nur eine Steinreihe mit zwei ausgeprägten Fronten intakt.

Die Westwand schloß sich an die Nordwand an, wurde aber in einer ganz anderen Technik errichtet (Abb. 145). Es handelt sich um kleine-

zahodnega prostora se je tudi tu deloma poznal še temelj. Zid je bil na notranji strani grajen v tehniki ribje kosti. Na zahodni strani zidu je bila v višino ohranjena le ena vrsta kamenja z dvema izrazitima frontama.

Zahodni zid se je navezoval na severni zid, a je bil grajen v povsem drugačni tehniki (sl. 145). Gre za manjše lomljence v velikosti 5-25 cm, ki so bili položeni v zemljo, le tu in tam so bili vmes sledovi malte. Razločno sta bili vidni dve fronti in vmesno polnilo. Ohranjena višina zidu je bila 15 cm. Na nekaterih mestih je spominjala gradnja na tehniko ribje kosti. Zid je bil širok 40-45 cm. 2 m južno od severozahodnega vogala se je naslanjal na živo skalo.

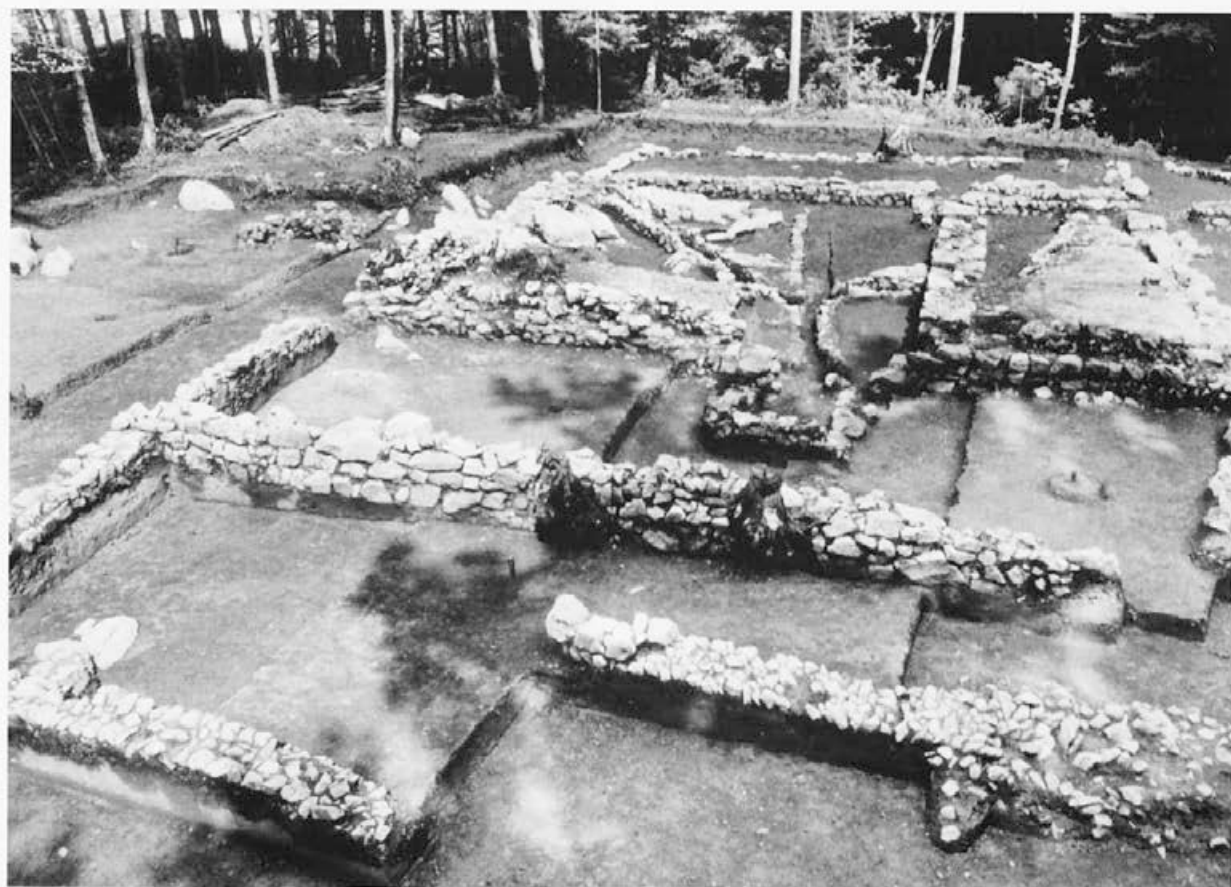
V južnem delu zid ni imel nadaljevanja, pač pa se je v višini, kjer se je ta končal, začel drugi zid, ki je bil ca 2 m bližje zahodnemu zidu prostora s prefurnijem. V dolžino je bil ohranjen 3 m, povsem na južni strani je bil še ca 3 m dolg in 1,30 m širok ostanek ruševine (sl. 143). Tehnika zidu je bila podobna kot v severnem delu, le da je bil ta zid nekoliko širši, (ca 50 cm). V spodnji vrsti je bil grajen v tehniki opus spicatum, deloma

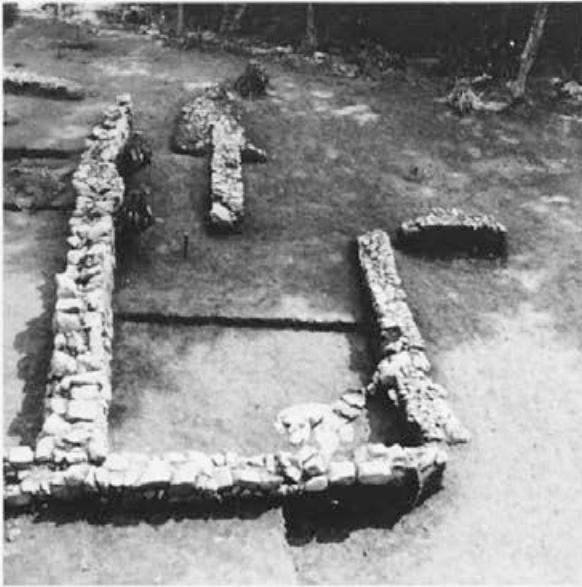
re Bruchsteine von 5-25 cm Größe, die auf die Erde gesetzt worden waren, nur hier und da fanden sich dazwischen Mörtelspuren. Es waren deutlich zwei Fronten zu sehen und die Zwischenfüllung. Die erhaltene Wandhöhe betrug 15 cm. An einigen Stellen erinnerte die Bauweise an Opus-spicatum-Technik. Die Mauer war 40-45 cm breit. 2 m südlich von der Nordwestecke lehnte sie sich an natürlichen Felsen an.

Im Südteil hatte diese Wand keine Fortsetzung. Dagegen begann in der Höhe, wo diese endete, eine andere Wand, die ca. 2 m näher an der Westwand des Raumes mit Präfurnium stand. Sie war in einer Länge von 3 m erhalten, ganz auf der Südseite befand sich noch ein ca. 3 m langer und 1,30 m breiter Versturzrest (Abb. 143). Die Bauweise der Wand war ähnlich wie im nördlichen Teil, nur war diese Wand etwas breiter (ca. 50 cm). In der untersten Reihe wurde sie in Opus-spicatum-Technik errichtet, stellenweise waren Mörtelspuren zu erkennen. Auf diesen Steinen lag eine zweite Steinschicht aus Bruchsteinen von einer Größe bis zu 25 cm. Interessanterweise war die Füllung hier gleichmäßiger

Sl. 144: Velika stavba. Zahodni prostor.

Abb. 144: Großes Gebäude. Westraum.

Sl. 145: Velika stavba. Zahodni prostor.
Abb. 145: Großes Gebäude. Westraum.

so bili vidni sledovi malte. Na kamne je bila položena druga plast kamenja iz lomljencev v velikosti do 25 cm. Zanimivo je, da je bilo tu polnjenje enakomernejše in močnejše kot pri ostalih zidovih. Ruševina na južnem zaključku zidu je bila najverjetneje ostanek istega zidu, saj so bili kamni enakih dimenzij.

Južni zid zahodnega prostora je manjkal, oziroma je bil uničen.

Ostanek zidu v smeri vzhod - zahod, zahodno od zahodnega prostora, je bil zgrajen podobno kot pravkar opisana zidova (sl. 146). Ohranjena je bila le ena vrsta kamenja. Tu in tam so bili drobeci malte. Razločno sta bili vidni dve fronti v tehniki ribje kosti in vmes kamnit drobir. Zid je bil širok 50 cm in dolg 180 cm.

PEČI ZA ŽGANJE APNA

Med obrambnim stolpom 2 in veliko stavbo so bile tri peči za žganje apna, četrta pa je ležala na severni strani velike stavbe (pril. 9). S št. 1 smo označili peč ob severovzhodnem vogalu stolpa 2. Tri slabo ohranjene vrste kamenja so bile vidne na severni strani, drugod le ena (sl. 147). Na najvišjem delu je bil objekt visok 70 cm, sicer pa le 20 cm. Peč je bila skoraj pravilne, elipsaste oblike, dolga 2,20 m, široka 2 m, obod je bil zgra-

Sl. 146: Velika stavba. Ostanek zidu zahodno od velike stavbe.
Abb. 146: Großes Gebäude. Mauerreste westlich des großen Gebäudes.

und stärker als bei den übrigen Wänden. Der Versturz am südlichen Mauerende war wahrscheinlich ein Rest derselben Wand, denn die Steine hatten dieselben Dimensionen. Die Südwand des Westraumes war nicht vorhanden bzw. war zerstört.

Der Mauerrest in Ost-West-Richtung, westlich des Westraums war ähnlich gebaut wie die beiden Westmauern des Westraumes (Abb. 146). Es war nur eine Steinreihe intakt. Hier und da fanden sich Mörtelbrocken. Deutlich zu sehen waren zwei Fronten in Opus-spicatum-Technik mit dazwischenliegendem Steinschotter. Die Wand war 50 cm breit und 180 cm lang.

KALKBRENNÖFEN

Zwischen Turm Nr. 2 und dem großen Gebäude befanden sich drei Kalkbrennöfen, der vierte lag auf der Nordseite des großen Gebäudes (Beil. 9). Mit Nr. 1 bezeichneten wir den Ofen an der Nordostecke von Turm Nr. 2. Drei schlecht erhaltene Steinreihen waren auf der Nordseite erkennbar, ansonsten nur eine (Abb. 147). Im höher gelegenen Teil war das Objekt 70 cm hoch, sonst nur 20 cm. Der Ofen hatte eine nahezu

jen iz ene vrste ca 30 cm širokih in 20 cm dolgih apnencev (sl. 148). Le na jugovzhodni strani sta bila dva večja lomljenca, z dimenzijami do 60 cm, pri čemer je bil spodnji obrnjen tako, da je predstavljal dohod k peči. Na dnu je bil močan tlak iz ožgane zemlje, opečnate barve, na sredini katerega so bili vidni sledovi ognjišča s premerom 50 cm. Tu je bila opazna predvsem temna opečnata zemlja in ostanki oglja. Ves objekt je stal na bogatem prazgodovinskem sloju, zato smo poleg žganega apna (nekateri kosi težki tudi do 1 kg) našli veliko prazgodovinskih predmetov. Apno je bilo najbolje ohranjeno ob robu peči. Večji del apna je ležal na vzhodni strani, na zahodni strani in v sredini pa smo našli le manjše kose, prav tako v sredini. Na severovzhodni strani smo našli v tlaku nekaj manjših lukenj, zapoljenih s temno zemljo, ki bi utegnile predstavljati del lesene konstrukcije. Kamni zidu so bili vezani z ilovico in skrbno položeni eden poleg drugega.

Peč št. 2 je bila povsem podobna peči št. 1. Zid je bil prav tako vezan z ilovico, tehnika gradnje je bila identična, le da so bile tu ohranjene dve ali ponekod celo tri vrste obodnega zidu. Na dnu so bili opazni deli žive skale, ki so segali nad tlak do 25 cm visoko (sl. 147). Tlak je bil povsem

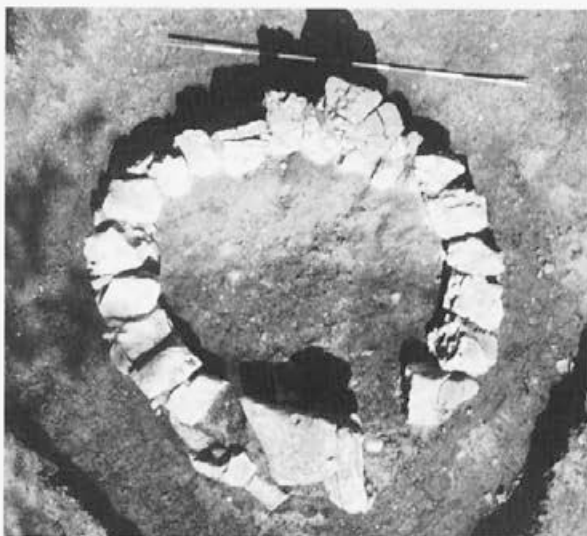
regelmäßige Ellipsenform, sie war 2,20 m lang, 2 m breit, die Umfassung bestand aus einer Reihe ca. 30 cm breiter und 20 cm langer Kalksteine (Abb. 148). Nur auf der Südostseite befanden sich zwei größere Bruchsteine mit Ausmaßen bis zu 60 cm, wobei der untere so gewendet war, daß er den Ofenzugang bildete. Er hatte einen festen Boden aus gebrannter ziegelroter Erde, dessen Mitte Spuren einer Herdstelle von 50 cm Durchmesser aufwies. Hier waren vor allem dunkelziegelrote Erde und Holzkohlenreste zu sehen. Das gesamte Objekt stand auf reicher vorgeschichtlicher Schicht, deswegen fanden wir neben Branntkalk (einige Stücke auch bis zu 1 kg schwer) viele prähistorische Gegenstände. Der Kalk war am Ofenrand am besten erhalten. Der Großteil des Kalkes lag auf der Ostseite, auf der Westseite und in der Mitte fanden wir nur kleinere Stücke. Auf der Nordostseite entdeckten wir im Boden einige kleinere Löcher, die mit Erde angefüllt waren, sie könnten einen Teil einer Holzkonstruktion darstellen. Die Wandsteine standen im Lehmverband und waren sorgfältig übereinander gelegt worden.

Der Ofen Nr. 2 war dem Ofen Nr. 1 ganz ähnlich. Die Wand stand ebenso im Lehmverband, die Bauweise war identisch, nur waren hier stellenweise sogar drei Reihen der Umfassungswand erhalten. Auf dem Boden waren Teile eines natürlichen Felsen erkennbar, die bis zu 25 cm über dem Boden aufragten (Abb. 147). Der Boden stimmte mit dem im ersten Ofen völlig überein. Interessanterweise war die oberste Steinreihe nicht nach innen geneigt, sondern überwiegend nach

Sl. 147: Apnenice 1-3.
Abb. 147: Kalkbrennöfen 1-3.

Sl. 148: Apnenica 1.
Abb. 148: Kalkbrennofen 1.

Sl. 149: Apnenica 2.
Abb. 149: Kalkbrennofen 2.

enak kot v peči št. 1. Zanimivo je, da zgornja vrsta kamnov ni bila nagnjena v notranjost, ampak pretežno proti zunanji strani (sl. 149, 150), Tudi tu je bilo v sredini ognjišče, ki pa ni bilo tako dobro ohranjeno kot pri peči št. 1, pa tudi žganega apna je bilo mnogo manj.

Sl. 151: Apnenica 3.
Abb. 151: Kalkbrennofen 3.

Sl. 150: Apnenica 2.
Abb. 150: Kalkbrennofen 2.

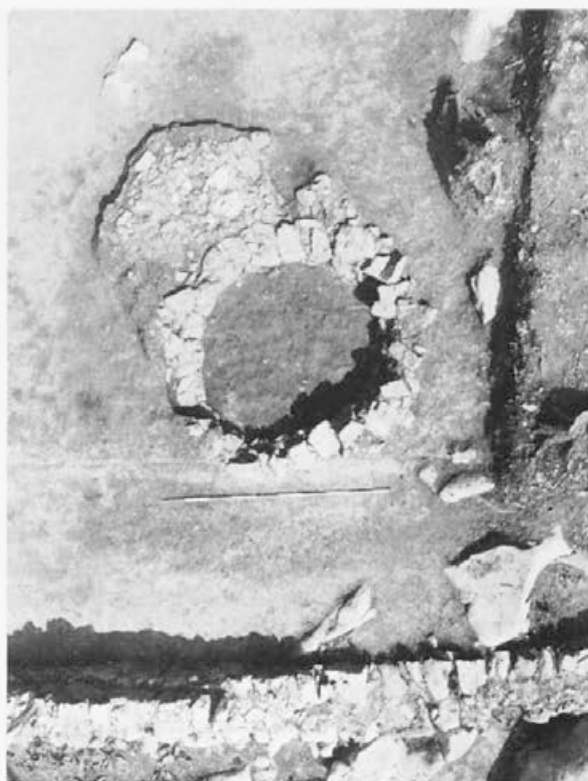
außen (Abb. 149, 150). Auch hier befand sich in der Mitte die Herdstelle, die aber nicht so gut erhalten war wie beim Ofen Nr. 1, auch war viel weniger Branntkalk vorhanden.

Der Ofen Nr. 3 wurde zum Teil schon im Jahre 1977 ausgegraben, als seine Reste im Schnitt entdeckt worden waren. Er war ähnlich gebaut wie die beiden vorigen. Auch hier waren im mittleren Teil des Bodens Holzkohlenreste erkennbar (Abb. 151, 152). Auf der Südostseite berührte diesen Ofen ein Teil von größeren Bruchsteinen, die in Form einer 55 cm breiten und 120 cm langen Wand angeordnet waren. Auch bei diesem war wie beim Ofen Nr. 2 in der Wand keine Öffnung zu finden.

Ebenso glich der Ofen Nr. 4 den vorigen. Er stand nahezu in der Mitte des vorgeschichtlichen Hauses D, von der Nordwand des großen Gebäudes war er nur 2 m entfernt (Beil. 8, Abb. 153). An einigen Stellen waren drei Steinreihen erhalten, im übrigen nur zwei (Abb. 26, 154). Wir fanden, was bei diesem Ofen höchst interessant

Sl. 152: Apnenica 3.
Abb. 152: Kalkbrennofen 3.

Sl. 153: Apnenica 4.
Abb. 153: Kalkbrennofen 4.

Peč št. 3 je bila deloma izkopana že l. 1977, ko so bili njeni ostanki odkriti v sondi. Zgrajena je bila podobno kot obe prejšnji. Tudi tu so bili v osrednjem delu tlaka vidni ostanki oglja (sl. 151, 152). Na jugovzhodni strani se je peči dotikal del večjih zloženih lomljencev v obliki zidu, širokih 55 cm in dolgih 120 cm. Tudi pri tej, kot pri peči št. 2, v zidu ni bilo opaziti odprtine.

Peč št. 4 je bila prav tako podobna prejšnjim. Postavljena je bila skoraj v sredino prazgodovinske hiše D, od severnega zidu velike stavbe pa je bila oddaljena le 2 m (pril. 8, sl. 153). Na nekaj mestih so bile ohranjene tri vrste kamenja, sicer pa le dve (sl. 26, 154). Zanimivo pri tej peči je, da nismo našli ostankov ognjišča in žganega apna, ampak je bila vsa notranjost zapolnjena z ruševino, z lomljenci, ki so bili nekoliko manjši od kamnov v obodnem zidu (sl. 155). Kontrolni jarek, izkopan čez peč, je pokazal, da sega plast žgane zemlje pod tlakom v globino 10 cm. Tlak je bil iz steptane, pečene ilovice. Na dveh mestih, tik ob notranjem robu, smo našli ostanke žganega apna. Zdi se, da je bila peč pred ponovnim polnjenjem temeljito očiščena in nato opuščena. Nekaj ostankov oglja je bilo vidnih ob severnem notranjem robu. Ohranjena višina zidu na najvišjem delu je bila 60 cm.

Sl. 154: Apnenica 4, detajl.
Abb. 154: Kalkbrennofen 4, Detail.

ist, keine Herdstellen- und Branntkalkreste, der gesamte Innenraum war angefüllt mit Versturz, mit Bruchsteinen, die etwas kleiner waren als die Steine in der Befestigungsmauer (Abb. 155). Die Brandersdchicht reicht, wie ein durch den Ofen gelegter Kontrollschnitt ergeben hat, 10 cm tiefer als der Boden. Der Boden bestand aus gestampftem gebranntem Lehm. An zwei Stellen, unmittelbar an der Innenkante, entdeckten wir Branntkalkreste. Der Ofen scheint vor erneuter Füllung gründlich gereinigt und nicht mehr benutzt worden zu sein. Einige Holzkohlenreste waren an der nördlichen Innenkante erkennbar. Die erhaltene Wandhöhe betrug an höchster Stelle 60 cm.

Sl. 155: Apnenica 4, zasutje.
Abb. 155: Kalkbrennofen 4, Zuschüttung.

OBRAMBNI ZID

Obrambni zid, ki je v pozni antiki obdajal naselje, smo odkrili na več mestih. Zelo dobro je bil ohranjen na vzhodni strani velike stavbe, kjer je bil pretežno širok 70 cm; le povsem na vzhodni strani, kjer se je zid zaokrenil proti severu, je dosegel širino 100 cm (*pril. 8, sl. 156, 157, 158*). Grajen je bil iz lomljencev v velikosti do 35 cm. V višino sta bili ohranjeni še dve vrsti kamnja. Zid sta podpirala dva opornika, od katerih je bil prvi širok 65 cm, dolg 50 cm, drugega pa so v veliki meri uničile korenine drevesa na njem, tako da dimenzije niso bile razvidne (*sl. 159*). Med kamni je bilo veliko malte.

Nadaljevanja obrambnega zidu proti severu nismo dobili, kljub temu da smo raziskali večji okolni prostor. Znova se je pojavil že skoraj povsem na vrhu (sonda 5), vendar je bil zgrajen drugače kot opisani. Nanj smo naleteli tudi v sondah 1, 3 in 8, ob severni steni spodnje cerkve ter končno tudi ob stolpu 1 na severozahodnem robu platoja. Tu smo ga odkrili v dolžini skoraj šestih metrov (*sl. 160, 161*). Zgrajen je bil iz manjših lomljencev, ki so tičali tik pod humusom v rjavi zemlji. Kamni so ležali le v eni plasti in med seboj niso bili vezani z malto. Dobro ohranjena je ostala zlasti notranja fronta zidu, medtem ko je bila zunanja na več mestih poškodovana. Širina zidu je nihala med 0,7 in 0,8 m, kar po dimenzijah povsem odgovarja segmentom zidov, ki smo jih odkrili na ostalih mestih na robu platoja.

Sl. 156: Obrambni zid vzhodno od velike stavbe.

Abb. 156: Befestigungsmauer östlich des großen Gebäudes.

BEFESTIGUNGSMAUER

Die Befestigungsmauer, die in der Spätantike die Anlage umgab, entdeckten wir an mehreren Stellen. Sehr gut war ihr Erhaltungszustand auf der Ostseite des großen Gebäudes, wo sie vorwiegend 70 cm breit war; nur auf der Ostseite, wo sich die Wand nach Norden krümmte, erreichte sie eine Breite von 100 cm (*Beil. 8, Abb. 156, 157, 158*). Sie war aus Bruchsteinen errichtet, die bis zu 35 cm groß waren. Von der Höhe waren noch zwei Steinreihen erhalten. Die Mauer wurde durch zwei Außenstützpfiler gestützt, wovon der erste 65 cm breit und 50 cm lang war. Der zweite wurde in hohem Maße von darauf wachsenden Baumwurzeln zerstört, so daß die Dimensionen nicht ersichtlich waren (*Abb. 159*). Zwischen den Steinen lag viel Mörtel.

Die Fortsetzung der Befestigungsmauer nach Norden haben wir nicht entdeckt, obwohl wir einen größeren umliegenden Bereich untersuchten. Erneut kam sie schon beinahe auf dem Gipfel zum Vorschein (*Schnitt 5*) und war ganz anders gebaut als die beschriebene. Darauf stießen wir auch in den Schnitten 1, 3, 8, an der Nordwand der unteren Kirche und schließlich auch an Turm 1 am nordwestlichen Plateaurand. Hier entdeckten wir sie in einer Länge von fast sechs Metern (*Abb. 160, 161*). Sie war errichtet aus kleineren Bruch-

Sl. 157: Obrambni zid vzhodno od velike stavbe.

Abb. 157: Befestigungsmauer östlich des großen Gebäudes.

Sl. 158: Obrambni zid vzhodno od velike stavbe.
Abb. 158: Befestigungsmauer östlich des großen Gebäudes.

Sl. 159: Opornik obrambnega zidu.
Abb. 159: Stützpfiler der Befestigungsmauer.

steinen, die gleich unter dem Humus in brauner Erde steckten. Die Steine lagen nur in einer Schicht und waren untereinander nicht vermörtelt. Gut erhalten war vor allem die Innenfront der Mauer, die Außenfront war hingegen an mehreren Stellen beschädigt. Die Mauerbreite schwankte zwischen 0,7 m und 0,8 m, was den Dimensionen nach den Mauersegmenten, die wir an den anderen Stellen am Plateaurand entdeckten, vollkommen entspricht.

Sl. 160: Obrambni stolp I.
Abb. 160: Turm I.

OBRAMBNI STOLP 1

Ko smo na severozahodnem platoju severnega vrha Kučarja raziskovali prazgodovinske stavbe (hiši A in B), smo na njegovem zahodnem robu zadeli na temelje pravokotnega objekta, ki smo ga poimenovali stolp 1. Od stavbe smo odkrili le temelje severnega in vzhodnega zidu, medtem ko je moral ostati južni neraziskan, ker je čezenj vodila dovozna pot na severni vrh Kučarja. Izkop na južni strani je zato segal le do roba omenjenega kolovoza.

Vzhodni zid stolpa je bil odkrit v dolžini 6 m (*sl. 160 in 161*). Njegova širina je znašala 0,7 m. Zunanje in notranje lice zidu je bilo narejeno iz večjih neobdelanih lomljencev, vmesni prostor pa je bil zapolnjen z drobnejšim kamnjem. Zid je bil vezan z malto. Višina ohranjenih temeljev vzhodne stranice objekta je segala do 0,7 m visoko.

Na enak način je bila zgrajena severna stena stolpa. Dolga je bila 5 m in visoka do 0,6 m. S strani smo lahko videli, da so bili kamni v zidu položeni v skoraj ravnih vrstah, med vrstami pa so bile tudi do 10 cm debele plasti malte.

Zahodna stranica stolpa je bila v glavnem uničena. Potekala je v isti liniji kot obodni zid naselja. Za slabo ohranjenost je bil kriv predvsem nagib terena, ki je za približno 1,5 m padal proti zahodu. Vse kaže, da smo prav zaradi strmine na tem mestu odkrili le ostanke najnižje plasti kamnov zahodnega zidu; na nekaterih so se še držali koščki malte.

V notranjosti stolpa je ležalo nekaj ruševin. Ostanke estriha nismo zasledili, iz česar bi lahko sklepali, da tla v stolpu niso bila tlakovana. Vendar je to le ena od možnih razlag. Morda je bil tlak tudi uničen.

Sicer pa so ob gradnji poznoantičnega stolpa presekali in uničili tudi starejše, železnodobne plasti. Ob njegovem severovzhodnem vogalu smo namreč odkrili prazgodovinsko hodno površino, na kateri je ležalo precej fragmentov keramike in kosov hišnega ometa. Ugotovili smo, da je sodila hodna površina z najdbami vred k poznohalštatski hiši B, ki so ji prav ob gradnji poznoantičnega stolpa 1 uničili zahodno steno (glej še str. 40).

TURM 1

Als wir auf dem nordwestlichen Plateau des Kučar-Nordgipfels die vorgeschichtlichen Gebäude untersuchten (Häuser A und B), stießen wir an dessen Westrand auf das Fundament eines rechteckigen Gebäudes, das wir als Turm 1 bezeichneten. Von dem Gebäude entdeckten wir nur das Fundament der Nord- und der Ostmauer, die Südwand mußte dagegen unerforscht bleiben, weil darüber der Zufahrtsweg auf den Kučar-Nordgipfel hinaufführte. Die Ausgrabungen auf der Südseite reichten deshalb nur bis zum Rand des besagten Fahrweges.

Die Ostwand des Turmes wurde in einer Länge von 6 m entdeckt (*Abb. 160 und 161*). Ihre Breite betrug 0,7 m. Die Außen- und die Innenfront war aus größeren nicht bearbeiteten Bruchsteinen errichtet, der Zwischenraum war mit kleineren Steinen gefüllt. Die Wand war vermörtelt. Die Höhe des erhaltenen Fundaments der westlichen Seitenwand des Objektes war bis zu 0,7 m hoch.

Auf dieselbe Weise war die Nordwand des Turmes gebaut. Sie war 5 m lang und bis zu 0,6 m hoch. Die Steine in der Mauer waren, wie wir von der Seite erkennen konnten, in nahezu geraden Reihen angeordnet, zwischen den Reihen lagen auch bis zu 10 cm dicke Mörtelschichten.

Die Westseitenwand des Turmes war im wesentlichen zerstört. Sie verlief in derselben Linie wie die Befestigungsmauer der Siedlung. An der schlechten Erhaltung hatte vor allem das Gefälle des Geländes schuld, das ungefähr 1,5 m nach Westen abfiel. Aufgrund der Steile entdeckten wir an dieser Stelle nur Reste der niedrigsten Steinschicht der Westwand. An einigen haften noch Mörtelklumpen.

Im Inneren des Turmes lag etwas Versturz. Auf Estrichreste sind wir nicht gestoßen, was zu der Vermutung führt, daß der Boden im Turm nicht gepflastert war. Jedoch ist das nur eine der möglichen Erklärungen. Vielleicht war das Pflaster auch zerstört.

Übrigens wurden beim Bau des spätantiken Turmes auch die älteren eisenzeitlichen Schichten durchschnitten und zerstört. An seiner Nordostecke entdeckten wir nämlich eine vorgeschichtliche Gehfläche, worauf ziemlich viele Keramikfragmente und Hüttenlehmbröckchen lagen. Wie wir feststellten, stammt die Gehfläche mit den Funden aus dem späthallstattzeitlichen Haus B, dessen Westwand gerade beim Bau des spätantiken Turmes 1 zerstört wurde (siehe S. 40).

Sl. 161: Obrambni stolp 1, Floris. M. 1:100.

Abb. 161: Turm 1. Grundriß. M. 1:100.

OBRAMBNI STOLP 2

Del zidu stolpa 2 je bil ugotovljen že leta 1977 pri poizkusnem sondiranju. Dokončno smo ga izkopal in očistili leta 1979. Od stolpa so se ohranile tri stranice z dolžinami 6,2 m, 4,9 m in 4,5 m, medtem ko je bila južna uničena (sl. 162).

Zahodni zid je bil širok 60 cm in grajen iz večjih lomljencev v velikosti do 35 cm. Na vrhu je bil grajen v dveh vrstah, ki sta predstavljali na zunaj in znotraj lepo oblikovani fronti, vmesni prostor pa je bil zapolnjen z manjšimi kamni in malto. Zid se je razmeroma dobro ohranil in je bil skoraj povsem raven. Na severni strani je segal v višino še do 70 cm, medtem ko je na južni strani zadnja vrsta kamenja že popolnoma izginila. Na najvišje ohranjenem delu so bile vidne štiri vrste kamenja. Spodnja vrsta je bila deloma grajena v tehniki ribje kosti in sestavljena iz manjših lomljencev kot naslednji dve vrsti. Ostale so bile zgrajene v običajnem načinu gradnje poznoantičnih zgradb, le nekaj vmesnih kamnov je bilo položnih v tehniki ribje kosti.

Pri severnem zidu je znašala širina prav tako 60 cm, v višino pa je bil ohranjen približno povsod enako, to je 70 cm. Kamni so bili podobnih dimenzij kot v zahodnem zidu, v malto je bila opazna močnejša primes rečnega peska in opeke. Na vzhodni strani zidu, ca 2 m od vogala, je bil viden večji ploščat kamen z dimenzijami 40 x 25 cm, ki bi utegnil predstavljati ostanek praga.

Vzhodni zid je bil ohranjen podobno kot zahodni in zgrajen prav tako iz dveh front in vmesne polnitve. Na južnem delu je bila opazna pri spodnji vrsti kamnov gradnja v tehniki opus spicatum.

Sl. 162: Obrambni stolp 2.

Abb. 162: Turm 2.

TURM 2

Ein Teil der Wand von Turm 2 wurde schon 1977 bei den Probesondagen entdeckt. Ganz freigelegt und gereinigt wurde er im Jahre 1979. Vom Turm sind drei Seitenwände von 6,2 m, 4,9 m und 4,5 m Länge erhalten. Die Südwand war zerstört (Abb. 162).

Die Westwand war 60 cm breit und aus mehreren Bruchsteinen errichtet, die bis zu 35 cm groß waren. Oben bestand sie aus zwei Reihen, die außen und innen schön bearbeitete Fronten bildeten, der Zwischenraum war mit kleineren Steinen und Mörtel gefüllt. Die Wand war verhältnismäßig gut erhalten und vollkommen gerade. Auf der Nordseite reichte sie noch 70 cm hoch, auf der Südseite war die letzte Steinreihe indes schon völlig verschwunden. Auf dem höchsten erhaltenen Teil waren vier Steinreihen erkennbar. Die untere war zum Teil in Opus-spicatum-Technik errichtet und aus kleineren Bruchsteinen zusammengesetzt als die zwei folgenden Reihen. Die übrigen wurden in der für die spätantiken Gebäude üblichen Bauweise errichtet, nur einige dazwischenliegende wiesen auf Opus-spicatum-Technik. (Die Beschreibung trifft für die Innenseite der Wand zu.) Auf der Außenseite war die Bauweise der Wand ähnlich.

Bei der Nordwand betrug die Breite ebenso 60 cm, die Höhe war überall annähernd dieselbe, nämlich 70 cm. Die Steine hatten ähnliche Dimensionen wie in der Westwand, im Mörtel war eine größere Beimengung von Flußsand und Ziegelsplittern erkennbar. Auf der Ostseite der Wand, ca. 2 m von der Ecke entfernt, fand sich ein größerer, flacher Stein in einem Ausmaß von 40 x 25 cm, der einen Schwellenrest darstellen könnte.

Die Ostwand war ähnlich wie die Westwand erhalten und ebenso aus zwei Fronten und einer dazwischenliegenden Füllung errichtet. Im südlichen Teil war bei der unteren Steinreihe als Bauweise die Opus-spicatum-Technik zu erkennen.

Die Südwand konnten wir nicht feststellen, ähnlich wie die fehlende Seitenwand bei Turm 1 am nordwestlichen Plateaurand.

Höchstwahrscheinlich war die Wand durch Erosion zerstört worden, denn die Wandhöhe fällt gleichmäßig von Norden nach Süden. Ebenso konnten wir auf der Südseite nicht die Befestigungsmauer der Siedlung entdecken, womit die Wand einst verbunden war.

Južnega zidu nismo ugotovili, podobno kot je manjkala stranica pri stolpu I na severozahodnem robu platoja. Najverjetneje je bil zid uničen zaradi erozije, saj višina zidov od severa proti jugu enakomerno pada. Prav tako nismo na južni strani ugotovili obrambnega zidu naselbine, s katerim je bil nekoč spojen.

V notranjosti tlaka nismo ugotovili. Kmalu pod površino smo naleteli na prazgodovinsko plast. Poznoantičnih najdb ni bilo veliko in še te so bile atipične. Na zunanji strani zaključka vzhodnega zidu je bila najdena močna prazgodovinska plast s številnimi črepinjami.

IZVREDNOTENJE

Opredelitev izkopanih objektov

Obe kučarski cerkvi s svojima izrazito preprostima tlorisoma predstavljata značilne zgodnjekrščanske kultne zgradbe, kakršne so pogoste v vzhodnoalpskem svetu. Tako zlasti zgornja dvoranska cerkev z dobro ohranjeno klopjo za duhovnike, narteksom in manjšim prizidkom na severni strani predstavlja eno izmed osnovnih oblik cerkva, ki je posebej značilna za prostor akvilejske metropolije (Egger 1916, 110-113; Menis 1976, 392-401; Ulbert 1975, 60-62; Bierbrauer 1987b, 46-50; Glaser 1991, 61-65).

Največ pozornosti so doslej raziskovalci posvetili prostostoječi klopi za duhovnike. Ta predstavlja temeljno značilnost cerkva v akvilejski metropoliji (Menis 1976, 399-400). V Bierbrauer je napravil karto razprostranjenosti cerkva s prostostoječo klopjo, ki odlično ponazarja vplivno območje akvilejske cerkve in zaobsega vzhodni in osrednji del alpskega prostora (Bierbrauer 1987b, 47, Abb. 7). Tj karti (*sl. 163*) bo zelo verjetno mogoče v kratkem pridružiti še eno najdišče dvoranskega tipa s prostostoječo klopjo za duhovnike. Izoblikovanost terena na Tonovcovem gradu pri Kobaridu daje že okvirno podobo tlorisne zasnove in velikosti tamkajšnje dvojne cerkve. V njenem stranskem prostoru je bila z divjim izkopom deloma odkrita rahlo ukrivljena in z vzhodno steno cerkve spojena klop za duhovščino s tremi sedeži. Gotovo bodo raziskovanja dvojne cerkve na Tonovcovem gradu prispevala dodatne

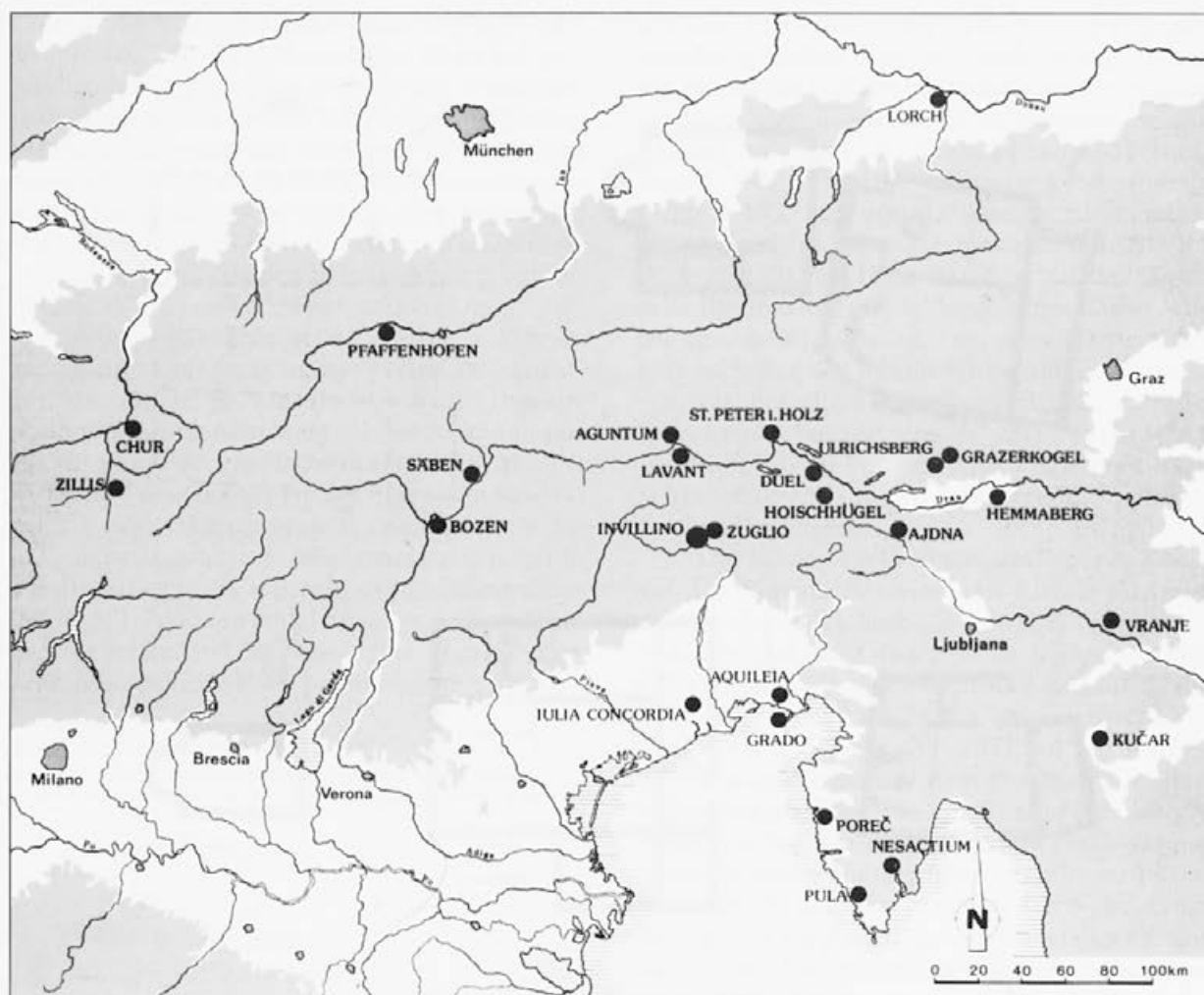
Im Inneren des Turmes war kein Pflaster zu finden. Gleich unter der Oberfläche stießen wir auf eine vorgeschichtliche Schicht. Es gab nicht viel spätantike Funde, diese waren zudem noch atypisch. Auf der Außenseite des Ostwandendes wurde eine starke vorgeschichtliche Schicht mit zahlreichen Fragmenten gefunden.

AUSWERTUNG

Bestimmung der ausgegrabenen Gebäude

Beide auf dem Kučar stehenden Kirchen mit den ausgesprochen einfachen Grundrissen sind charakteristische frühchristliche Kultgebäude, wie sie in den Ostalpen häufig waren. So stellt vor allem die obere Saalkirche mit der gut erhaltenen Klerusbank, dem Narthex und dem kleineren Nebenraum auf der Nordseite eine der elementaren Kirchenformen dar, die besonders charakteristisch ist für den Raum der Diözese Aquileia (Egger 1916, 110-113; Menis 1976, 392-401; Ulbert 1975, 60-62; Bierbrauer 1987b, 46-50; Glaser 1991, 61-65).

Die größte Aufmerksamkeit bekundeten die Forscher bislang für die freistehende Priesterbank. Diese ist ein Hauptcharakteristikum der Kirchen in der Diözese Aquileia (Menis 1976, 399-400). V. Bierbrauer zeichnete eine Karte der Verbreitung von Kirchen mit freistehender Bank, die den Einflußbereich der Kirche von Aquileia veranschaulicht und den östlichen und den zentralen Teil des Alpenlandes umfaßt (Bierbrauer 1987b, 47, Abb. 7). In diese Karte (*Abb. 163*) wird man sehr wahrscheinlich in Kürze noch eine Anlage des Saaltyps mit freistehender Priesterbank eintragen können. Die Geländekonfiguration auf dem Tonovcov grad bei Kobarid läßt schon in groben Zügen das Grundrißkonzept und die Größe der dortigen Doppelkirche erkennen. In ihrem Nebenraum wurde durch Raubgrabung die sanft gekrümmte und mit der Ostwand der Kirche verbundene Klerusbank mit drei Sitzen

Sl. 163: Razprostranjenost zgodnjekršćanskih cerkva s prostostoječo klopjo za duhovnike (po Bierbrauerju).

Abb. 163: Verbreitung frühchristlicher Kirchen mit freistehender Priesterbank (nach Bierbrauer).

elemente k problematiki prostostoječe klopi za duhovnike. Kučar leži povsem na vzhodnem robu območja razprostranjenosti cerkva s prostostoječo klopjo za duhovnike. Njegova datacija potrjuje mnenje G. C. Menisa, da so bile meje akvilejske metropolije izoblikovane že v 5. st., čeprav so sporočene šele za drugo polovico 6. st. (Menis 1973, 292).

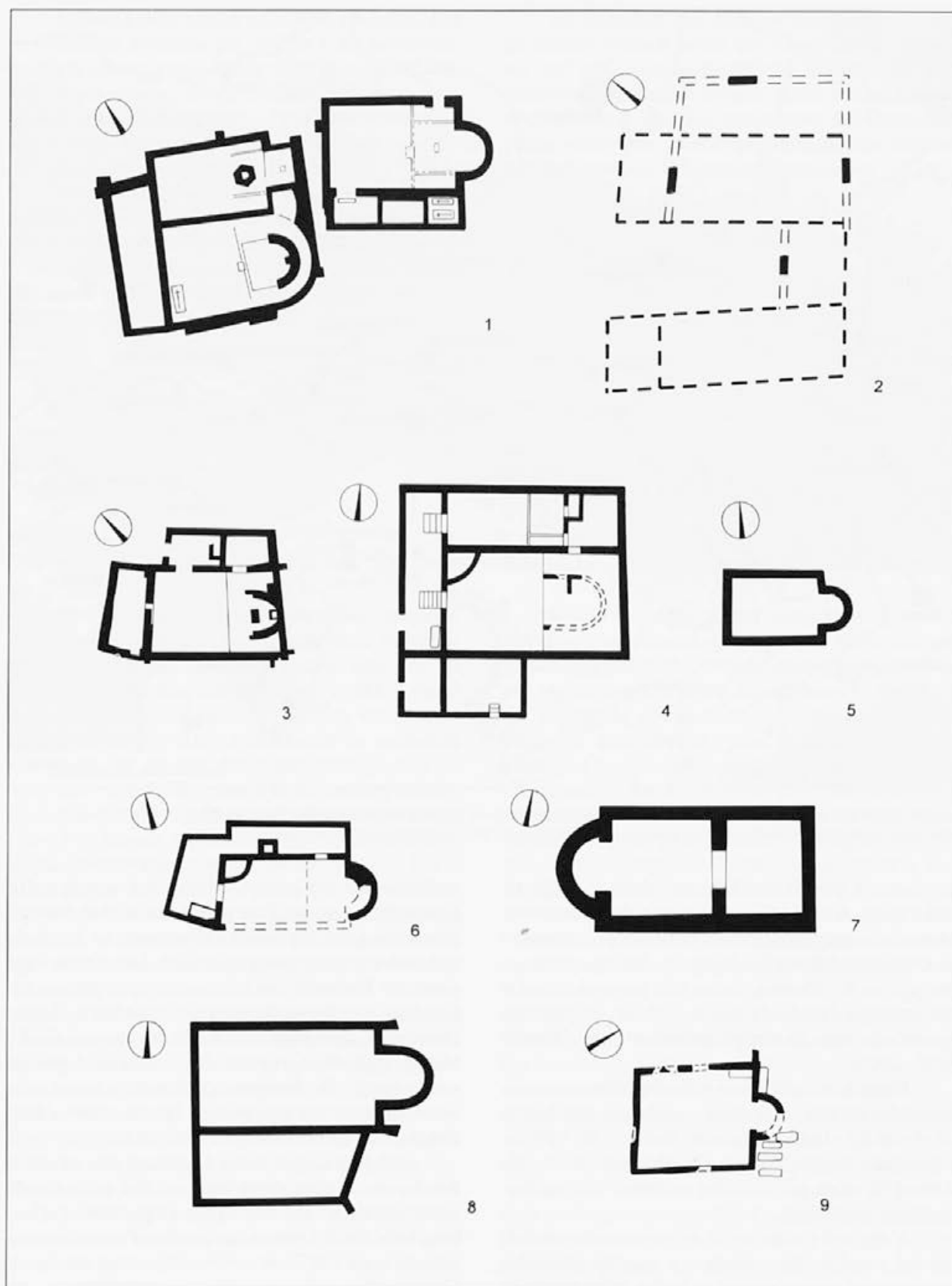
Klop, ki je vgrajena v vzhodno steno spodnje kučarske cerkve, ima dobre analogije predvsem na Ajdni (sl. 164: 3) (Leben, Valič 1978, 538) in v Gradežu-Piazza Vittoria (Bierbrauer 1987b, 60, Abb. 17), sicer pa jo redko srečamo v vzhodnoalpskem območju.

V zgornji cerkvi je bil dvignjen samo osrednji del prezbiterija s klopjo, v spodnji pa je bil zahodni del enako visok kot ladja, vzhodni pa je bil znatno dvignjen. Ograja prezbiterija, od katere so bili ohranjeni le jarki z zoglenelimi ostanki lesa, je bila ugotovljena na primer v cerkvah na

stellenweise freigelegt. Sicherlich werden die Erforschungen der Doppelkirche in der Anlage Tonovcov grad zusätzliche Elemente zu der freistehenden Priesterbank beitragen. Der Kučar liegt ganz am Ostrand des Verbreitungsgebietes der Kirchen mit freistehender Priesterbank. Seine Datierung bestätigt die Auffassung von G. C. Menis, daß die Grenzen der Diözese Aquileia schon im 5. Jh. festgesetzt gewesen seien, obwohl sie erst für die zweite Hälfte des 6. Jhs. überliefert seien (Menis 1973, 292).

Die Bank, die in die Ostwand der unteren Kirche des Kučar eingebaut ist, hat gute Parallelen vor allem auf der Ajdna (Abb. 164: 3) (Leben, Valič 1978, 538) und in Grado - Piazza Vittoria (Bierbrauer 1987b, 60, Abb. 17), sonst ist sie im Ostalpenbereich nur selten anzutreffen.

In der oberen Kirche war nur der zentrale Teil des Presbyteriums mit der Bank erhöht, in der unteren war der westliche Teil ebenso hoch

Sl. 164: Zgodnjekrščanske cerkve: 1. Vranje (po T. Ulbertu) 2. Tonovcov grad 3. Ajdna (po Valiču) 4. Rifnik (po Bolti) 5. Rifnik 6. Korinjski hrib 7. Velike Malence (po Sariji) 8. Zidani gaber 9. Gradec pri Mihovem (po Breščaku).

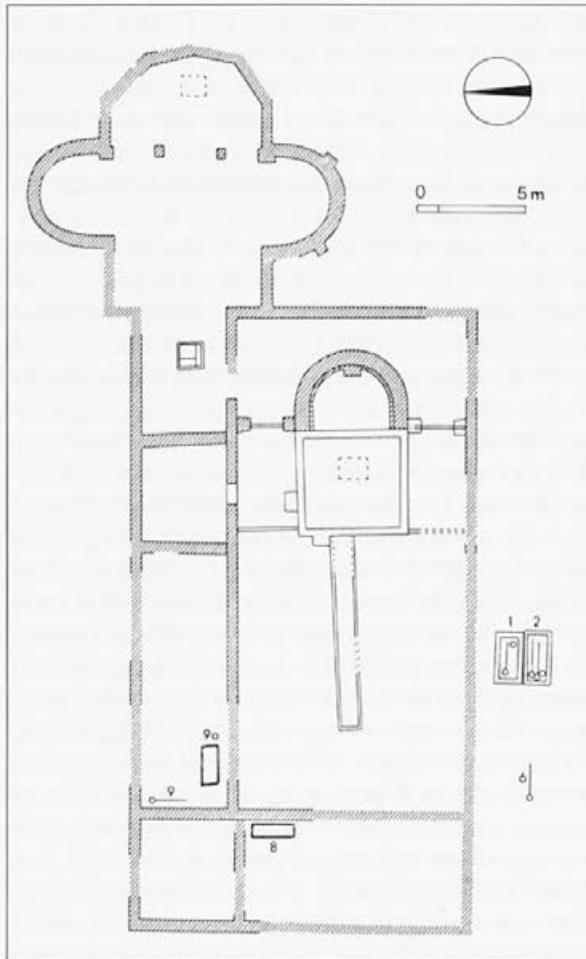
Abb. 164: Frühchristliche Kirchen: 1. Vranje (nach Ulbert) 2. Tonovcov grad 3. Ajdna (nach Valič) 4. Rifnik (nach Bolta) 5. Rifnik 6. Korinjski hrib 7. Velike Malence (nach Saria) 8. Zidani gaber 9. Gradec bei Mihovo (nach Breščak).

Colle di Zuca (sl. 165) (Bierbrauer, 1987b, 57-58), Vranju (sl. 164: 1) (Ulbert 1975, 26 in 41) in v Laubendorfu (Piccottini 1971, 28-29). Posebnost je dvojni jarek na severni strani osrednjega dela prezbitarija spodnje kučarske cerkve, za katerega nimamo analogij in ga tudi z najdiščno situacijo ni mogoče razložiti, posebej zaradi tega, ker manjka odgovarjajoči južni del prezbitarija. Poudariti pa je treba, da ležita oba vzporedna jarka za pregrado natanko v podaljšku levega kraka klopi.

Prostor na severni strani zgornje cerkve, ležeč ob prezbitariju, označuje večina raziskovalcev kot zakristijo, medtem ko V. Bierbrauer podčrtuje problematičnost takšne rešitve in pušča vprašanje odprto (Bierbrauer 1987b, 59). Pri cerkvi na Colle di Zuca (sl. 165), kjer je ta stranski prostor prav tako povezan s prezbitarijskim delom, ugotavlja, da "je bil na neznani način povezan s kulturnimi opravili v prezbitariju" (Bierbrauer 1987b, 59). Podobno lahko označimo tudi stranski prostor pri kučarski zgornji cerkvi, ki so ga vrata prav tako povezovala s prezbitarijem.

Sl. 165: Cerkev na Colle di Zuca (po Bierbrauerju).

Abb. 165: Kirche auf dem Colle di Zuca (nach Bierbrauer).

wie der Laienraum, der östliche war dagegen erheblich höher. Eine Presbyteriumschränke, wovon nur die Gräben mit verkohlten Holzresten erhalten waren, wurde beispielsweise in den Kirchen auf dem Colle di Zuca (Abb. 165) (Bierbrauer 1987b, 57-58), in Vranje (Abb. 164: 1) (Ulbert 1975, 26 und 41) und in Laubendorf (Piccottini 1971, 28-29) festgestellt. Eine Besonderheit stellt der Doppelgraben auf der Nordseite des mittleren Teils der unteren Kučar-Kirche dar, wofür es keine Analogien gibt und der sich auch aus der Fundortsituation nicht erklären läßt, vor allem deshalb nicht, weil der entsprechende Südteil des Presbyteriums fehlt. Allerdings ist zu betonen, daß beide parallelen Schrankengräben in der Fortsetzung des linken Bankendes liegen.

Der neben dem Presbyterium liegende Raum auf der Nordseite der oberen Kirche wird von den meisten Forschern als Sakristei bezeichnet, V. Bierbrauer hebt dagegen die Bedenklichkeit einer solchen Lösung hervor und läßt die Frage offen (Bierbrauer 1987b, 59). Bei der Kirche auf dem Colle di Zuca (Abb. 165), wo ein solcher Nebenraum ebenso mit dem presbyterialen Teil verbunden ist, stellt er fest, daß er auf unbekannt Weise mit den Kulthandlungen im Presbyterium in Verbindung gestanden hätte (Bierbrauer 1987b, 59). Ähnlich könnten wir auch den Nebenraum der oberen Kučar-Kirche charakterisieren, der durch eine Tür ebenso mit dem Presbyterium verbunden war.

Bei der unteren Kirche ist die Frage, was das kleinere Podium aus Spolien auf der Südseite der Kirche zu bedeuten hatte, nicht zuverlässig zu beantworten. Anfangs vermuteten wir an dieser Stelle einen Eingang, was aber durch die Forschungen nicht bestätigt wurde, denn es gab keine Spuren von eingemauerten Türen. Für das Podium wurde ein zertrümmerter Jupiter-Altar (Abb. 166) benutzt (Šašel 1977). Zusammen mit der Ara des Silvanus, die schon von J. Szombathy entdeckt wurde, deutet er auf ein älteres Kultobjekt in der Nähe. Auf dem Nordgipfel waren keine Spuren davon zu entdecken, nicht ausgeschlossen ist allerdings die Lage auf dem höheren Südgipfel oder in einem der nahegelegenen römischen Weiler.

Den langen Nebenraum neben der unteren Kirche können wir nicht genauer bestimmen. Die bescheidenere Bauweise (besonders im östlichen, größeren Teil) und das Nichtvorhandensein von Estrich deuten auf provisorische Räume, die man nicht mit dem Kult in Verbindung bringen kann.

Sl. 166: Jupitrov oltar.
Abb. 166: Jupiter-Altar.

Pri spodnji cerkvi ni mogoče zanesljivo odgovoriti na vprašanje, kaj je pomenil manjši podij iz spolij na južni strani cerkve. V začetku smo domnevali na tem mestu vhod, kar pa raziskave niso potrdile, saj ni bilo nikakršnih sledov zazidanih vrat. Za podij je bil uporabljen razbit Jupitrov oltar (sl. 166) (Šašel 1977). Skupaj z aro Silvana, ki jo je odkril že J. Szombathy, kaže na nek kulturni objekt v bližini. Na severnem vrhu njegovih sledov nismo odkrili, ni pa izključena lega na višjem južnem vrhu ali v katerem od bližnjih rimskodobnih zaselkov.

In Slowenien sind die vollständig freigelegten Kirchen auf dem Kučar bislang die größten, wobei hervorzuheben ist, daß die Kirchen in Poetovio und Emona nicht genauer bekannt sind. Die Kirche von Celeia, die wahrscheinlich größer war (man vermutet eine Länge von 29 m), wurde nicht vollständig ausgegraben. Im Vergleich zu den anderen Kirchen im Ostalpenraum gehören die beiden Kirchen auf dem Kučar eher zu den mittelgroßen und sogar kleineren Kirchen. Den Dimensionen nach ähneln ihnen vor allem die Kirchen der Anlagen Lavant, Grazerkogel und Hemmberg.

Der oberen Kirche auf dem Kučar ähneln dem Grundriß nach die Kirche in Lorch, die annähernd frühestens in das ausgehende 4. Jh. datiert wurde (Noll 1954, 85), und in Stribach bei Lienz (Aguntum) mit größeren Ausmaßen, einem größeren Narthex, aber ebenso mit einem auf der Nordseite gelegenen Nebenraum. R. Noll datierte sie in dieselbe Zeit wie die Lorcher Kirche (Noll 1954, 92).

Ähnlich waren auch beide in Längsrichtung verbundene Kirchen in Lavant (Abb. 167), die aus dem frühen 5. Jh. stammen sollen (Noll 1954, 93; Alzinger 1977, 406-410). Es ist hervorzuheben, daß diese Kirchen (insofern die Rekonstruktionen der älteren, von Miltner durchgeführten Ausgrabungen zutreffen) denen auf dem Kučar sehr ähnlich sind. Sie liegen, was ebenfalls bedeutsam ist, innerhalb der spätantiken befestigten Siedlung, die nicht im 5. Jh. zu bestehen aufhörte, sondern bis Ende des 6. Jhs. fort dauerte und vielleicht sogar noch länger. Da in der Bauweise der Kirchen mehrere Phasen, Ausbesserungen und Modifikationen zu beobachten sind, wurden sie längere Zeit benutzt. Die Kučar-Kirche würde allerdings nicht umgebaut (mit Ausnahme der Estrichausbesserung im presbyterialen Teil der oberen Kirche). Das wäre ein indirekter Beweis für ihre kürzere Benutzungsdauer.

Wenn man sich auf den rekonstruierten Grundriß der südlichen beider Kirchen auf dem Grazerkogel in unmittelbarer Nähe von Virunum (Abb. 168) stützen kann, ist auch dieses Gebäude der oberen Kučar-Kirche ähnlich, denn es hat Innenmaße von 22 x 11 m und einen vergleichbaren Nebenraum auf der Nordseite (Egger 1916, 106; Noll 1954, 105). Ein zeitlicher Anhaltspunkt dafür fehlt, im Hinblick auf die Nähe Virunums könnte es aus dessen Schlußphase stammen, die wir nach den Analogien aus dem slowenischen Raum (Emona, Celeia, Poetovio, Nevidunum) und der steirischen Flavia Solva in die zweite Hälfte des 4. oder, was noch wahrscheinlicher

Dolgega stranskega prostora pri spodnji cerkvi natančneje ne moremo opredeliti. Glede na skromnejšo gradnjo (posebej v vzhodnem, večjem delu) in odsotnost estriha lahko domnevamo, da gre za neke zasilne prostore, ki jih ni mogoče povezovati s kultom.

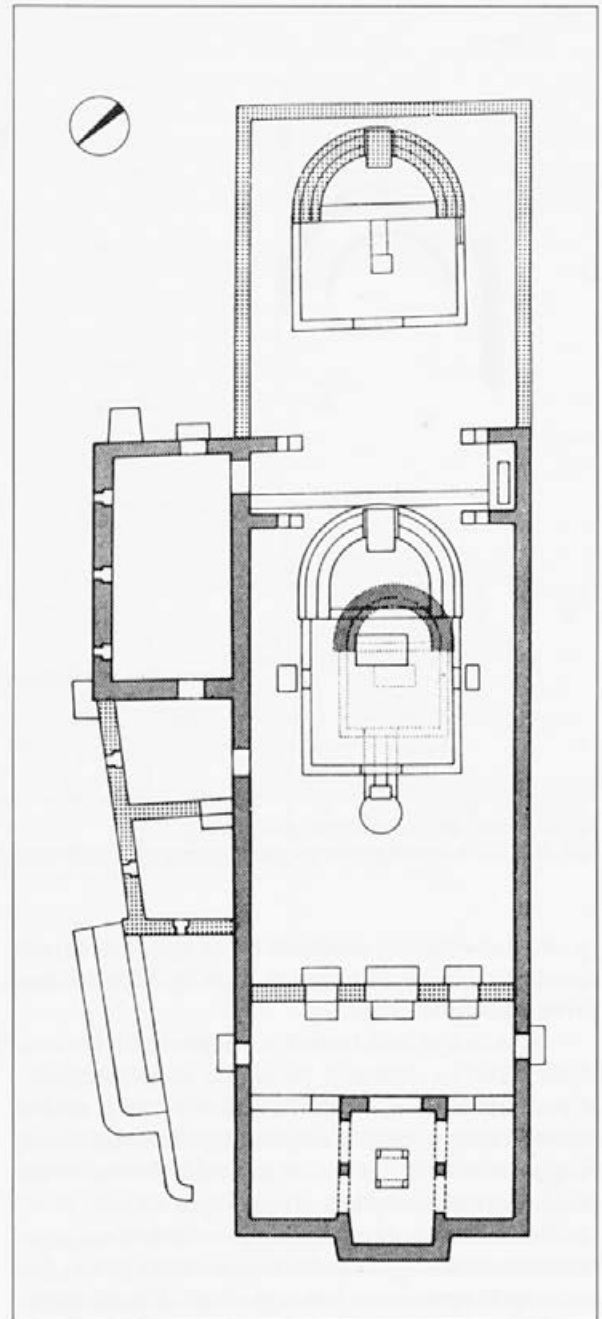
V Sloveniji sta celovito izkopani kučarski cerkvi doslej največji, pri čemer pa je treba pripomniti, da cerkve v Petovionii in Emoni niso podrobneje znane. Celejanska cerkev, ki je bila verjetno večja (domnevajo dolžino 29 m), ni bila izkopana v celoti. V primerjavi z drugimi v vzhodnoalpskem prostoru sodita kučarski cerkvi bolj med srednjevelike ali celo manjše. Po dimenzijah so jima podobne predvsem cerkve z Lavanta, Grazerkogla in Sv. Heme.

Zgornji cerkvi na Kučarju sta tlorisno podobni cerkvi v Lorchu, ki so jo posredno ohlapno datirali najzgodneje v čas izteka 4. st. (Noll 1954, 85), in Stribachu pri Lienzu (Aguntum) z večjimi dimenzijami, večjo vežo a prav tako na severni strani ležečim prizidkom. R. Noll jo je datiral enako kot tisto iz Lorchu (Noll 1954, 92).

Podobni sta tudi obe vzdolžno povezani cerkvi na Lavantu (*sl. 167*), ki naj bi sodili v začetek 5. st. (Noll 1954, 93; Alzinger 1977, 406-410). Poudariti je treba, da sta ti cerkvi (v kolikor so rekonstrukcije starejših Miltnerjevih izkopavanj pravilne) zelo podobni kučarskim. Pomembno je tudi, da ležita znotraj poznoantične utrjene naselbine, ki ni prenehala v 5. st., ampak je vztrajala vse do konca 6. st. in morda še čez. Ker je v gradnji cerkve vidnih več faz, popravkov in modifikacij, lahko sklepamo, da je bila dalj časa v uporabi. Kučarska cerkev pa prezidav nima (z izjemo popravka estriha v prezbiterialnem delu zgornje cerkve). To bi posredno dokazovalo njuno kratkotrajnejšo uporabo.

Če se je mogoče opreti na rekonstruiran tloris južne izmed obeh cerkva na Grazerkoglu v neposredni bližini Virunuma (*sl. 168*), je tudi ta objekt podoben kučarski zgornji cerkvi, saj ima notranje mere 22 x 11 m in soroden prizidek na severni strani (Egger 1916, 106; Noll 1954, 105). Časovni oslon zanjo manjka, glede na bližino Virunuma pa bi lahko sodila v njegovo zaključno fazo, ki bi jo po analogijah iz slovenskega prostora (Emona, Celeja, Petovionia, Neviodonum), a tudi štajerske Flavije Solve, smeli datirati v drugo polovico 4. ali še verjetneje v prvo polovico 5. st., vsekakor pa ne pozneje.

Kot najboljšo analogijo moramo omeniti prvoodkriti cerkvi na Sv. Hemi (*sl. 169*) (Glaser 1991). Posebej zgornja ima v osnovi enak tloris pravokotne cerkvene zgradbe s prostostoječo klo-

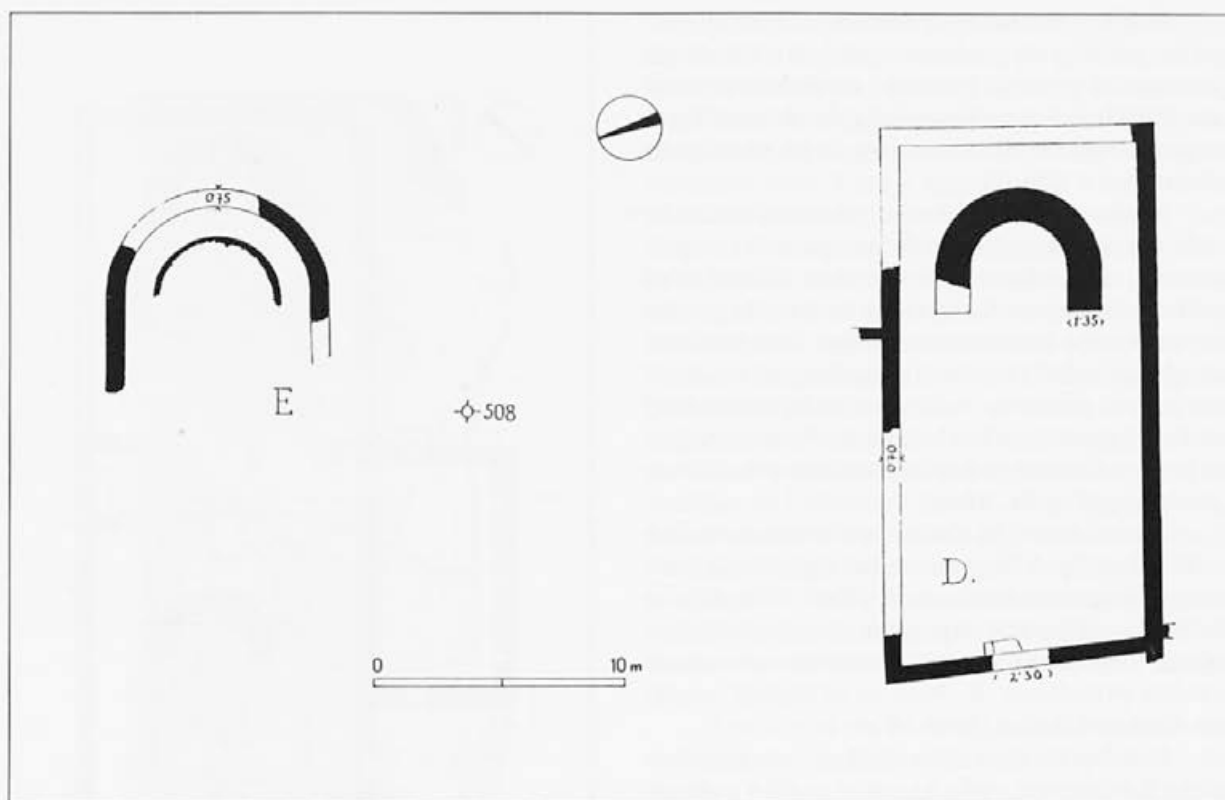

Sl. 167: Dvojna cerkev na Lavantu (po Alzingerju).

Abb. 167: Doppelkirche in Lavant (nach Alzinger).

ist, in die 1. Hälfte des 5. Jhs. datieren könnten, auf alle Fälle aber nicht später.

Als beste Entsprechung müssen wir die zuerst entdeckten Kirchen auf dem Hemmaberg erwähnen (*Abb. 169*) (Glaser 1991). Besonders die Nordkirche hat im Grunde den gleichen Grundriß eines rechteckigen Kirchengebäudes mit freistehender Klerusbank, die Südkirche unterscheidet sich dagegen in höherem Maße von der Kučar-Kirche durch die apsidale Form des Gebäudeosttraktes.

Sl. 168: Cerkvi na Grazerkoglu (po Eggerju).

Abb. 168: Die beiden Kirchen auf dem Grazerkogel (nach Egger).

pjo za duhovščino, medtem ko se spodnja zaradi apsidalne oblike vzhodnega dela zgradbe od kučarske bolj razlikuje.

Kakšna je bila funkcija posameznih cerkva, kljub obsežni diskusiji še vedno ni pojasnjeno. V preliminarnem poročilu smo v zgornji cerkvi zaradi bližine baptisterija videli konsignatorij (Ciglencéki 1986, 144), kar pa se zdi danes zaradi preskromnih podatkov preuranjen sklep.

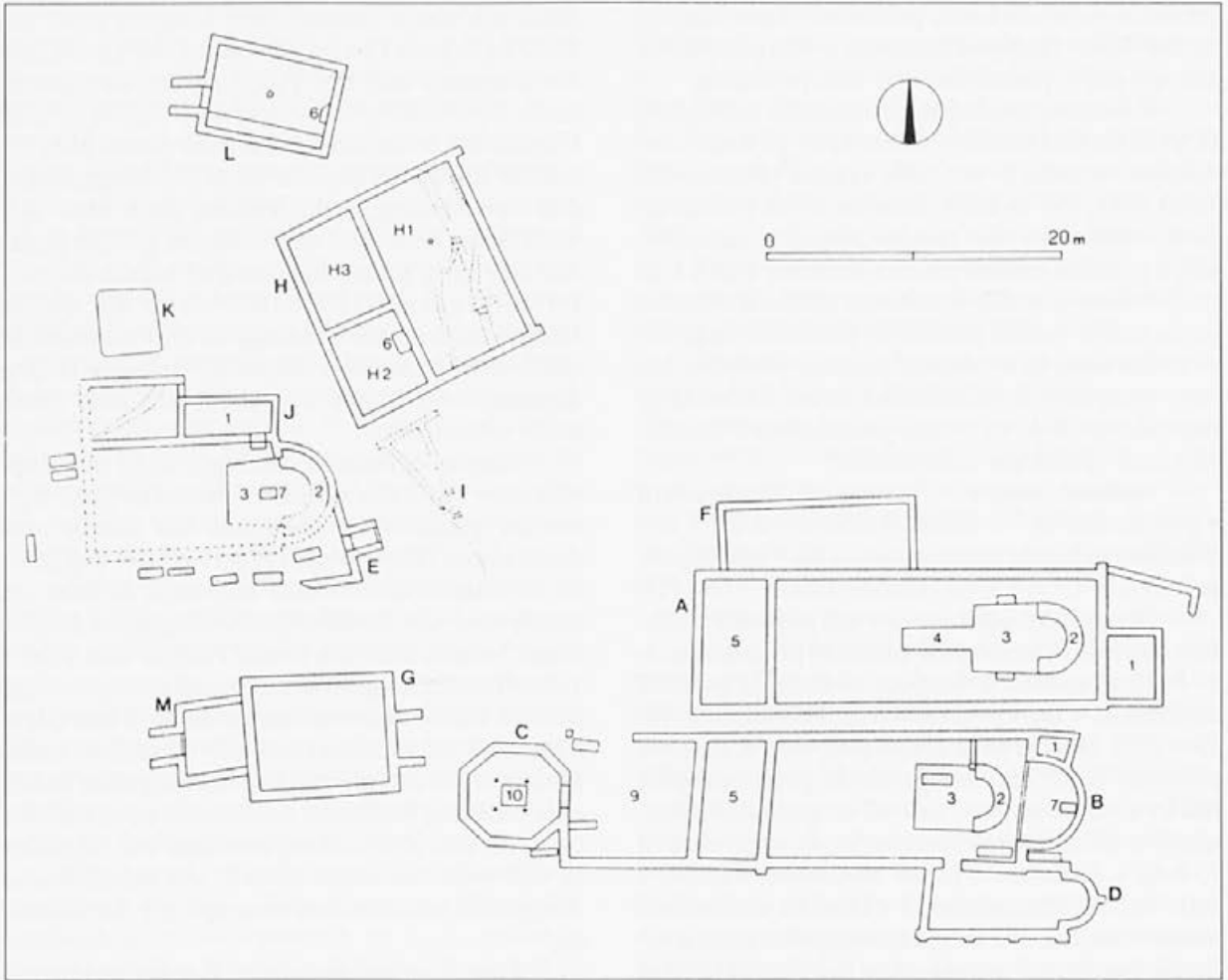
Ob izkopavanju majhnega objekta na jugovzhodni strani zgornje cerkve, se nam je ves čas zastavljalo vprašanje, čemu je služil. Zaradi majhnih dimenzij, globine objekta in izredno skromnih najdb smo imeli pred seboj predvsem dve možnosti: vodni zbiralnik ali baptisterij. Prva odpade, saj kažejo poznoantični vodni zbiralniki, ki jih v Sloveniji dovolj dobro poznamo (Rifnik, Vranje, Ajdna, Korinjski hrib, Sv. Pavel nad Vrtovinom), drugačne dimenzije, enostavnejšo notranjost, predvsem pa močnejše zidovje.

Objekt je bil nedvomno povezan s cerkvama, saj je bil od zgornje oddaljen le 2 m. Njegova zahodna stena je potekala v isti liniji kot vzhodna stena cerkve. Tako smo ga interpretirali kot baptisterij, ki ga moramo tudi sicer pričakovati pri tako velikem cerkvenem kompleksu. Ker ga v

Welche Funktionen die einzelnen Kirchen hatten, ist trotz umfangreicher Diskussionen noch immer nicht geklärt. Im vorläufigen Bericht betrachteten wir die obere Kirche wegen der Nähe des Baptisteriums als Konsignatorium (Ciglencéki 1986, 144), was aber vom heutigen Standpunkt aus aufgrund des zu bescheidenen Beweismaterials als voreiliger Schluß erscheint.

Während der Ausgrabung des kleinen Objektes auf der Südostseite der oberen Kirche beschäftigte uns allzeit die Frage, wozu es gedient haben möge. Wegen der kleinen Dimensionen, der Tiefe des Objektes und der ausgesprochen spärlichen Funde gab es zwei Möglichkeiten: ein Wasserbecken oder ein Baptisterium. Die erste Möglichkeit kommt nicht in Frage, denn die spätantiken Zisternen, die wir in Slowenien hinreichend kennen (Rifnik, Vranje, Ajdna, Korinjski hrib, Sv. Pavel oberhalb von Vrtovin), haben andere Dimensionen, einen einfacheren Innenraum und vor allem ein stärkeres Mauerwerk.

Das Objekt war zweifelsohne mit beiden Kirchen verbunden, denn es war von der oberen nur 2 m entfernt. Seine Westwand verlief auf derselben Linie wie die Kirchenostwand. So

Sl. 169: Cerkve in bivalne zgradbe na vrhu Sv. Heme (po Glaserju).

Abb. 169: Kirchen und Wohngebäude auf dem Hemmaberg (nach Glaser).

severnem prizidku spodnje cerkve nismo našli, je njegov obstoj v tem območju razumljiv, čeprav nenavaden. Za razliko od večine ostalih baptisterijev v Sloveniji, pa tudi v širšem območju, je bil postavljen na južni strani cerkve. Najgloblji del na vzhodni strani nesporno predstavlja piscino baptisterija, pri čemer pa ni povsem jasno, do kod je segalo njeno dno. Dohod do piscine je predstavljal zahodni del objekta, kjer sta živa skala z ostanki močne plasti malte na vrhu in zapolnjen prostor zadaj za njo dokazovala, da je bil na tej strani manjši podij. Kot kaže nekaj poravnanih kamnov na vzhodni strani južnega zidu, bi smeli tam videti podlago za morebitni prag. Tako je možno, da gre na tej strani za dodatni vhod, oziroma dostop do piscine. Med vrhom podija in piscino bi pričakovali vsaj še eno stopnico, če predstavlja dno piscine res samo tanka plast malte. Obstoja tudi možnost, da je sestop v piscino potekal preko žive skale na severni strani, ki je lahko nudila dobro oporo za nogo. V nasprotnem

haben wir es als Baptisterium interpretiert, das bei einem solch großen Kirchenkomplex auch zu erwarten ist. Da wir es im nördlichen Nebenraum der unteren Kirche nicht finden konnten, ist sein Bestehen in diesem Bereich verständlich, wenn auch ungewöhnlich. Im Unterschied zur Mehrzahl der übrigen Baptisterien in Slowenien wie auch im weiteren Bereich wurde es auf der Südseite der Kirche errichtet. Der tiefste Teil auf der Ostseite stellt unbestreitbar die Piscina des Baptisteriums dar, wobei nicht eindeutig geklärt wurde, wie tief sein Boden reichte. Den Zugang zur Piscina stellte der Westteil des Objektes dar, wo der natürliche Felsen mit den Resten einer dicken Mörtelschicht an der Oberkante und der dahinter gelegene, ausgefüllte Raum ein Beweis dafür waren, daß sich auf dieser Seite ein kleineres Podium befand. Einige geradegerückte Steine auf der Ostseite der Südwand lassen dort die Unterlage für eine eventuelle Schwelle vermuten. Möglicherweise handelt es sich auf dieser

primeru, če je bila tanka plast malte samo osnova za izravnalno plast pod tlakom in je bilo dno pISCINE mnogo višje, pa stopnica ni bila potrebna.

Zanimivo analogijo predstavlja baptisterij iz Vrbe na Glamočkem polju, ki so ga našli v severnem stranskem prostoru cerkve (Bojanovski 1980-1981, 197 in 207). Omejen je bil s tremi zidovi, v nekoliko nad zemljo dvignjeni notranjosti pa je ležala ovalna pISCINA velikosti 1,60 x 1,20 m, izdelana iz rdeče vodotesne malte. Zanimivo je, da tudi tu (sodeč po načrtu) niso našli na severni strani zidu, ki bi obdajal pISCINO, podobno kot smo to ugotovili na vzhodni strani kučarskega baptisterija. Gre za slučaj, pomanjkljivo izkopavanje, ali poznejšo destrukcijo?

Podobno oblikovano pISCINO je F. Glaser odkril v peti cerkvi na Sv. Hemi (velikost 1,8 x 1,7 m). Stopnice so bile le na eni strani. Tlak v notranjosti je bil velik 1,1 x 1,1 m. (Glaser 1993b, 170-171).

Geografsko oddaljen, a v več pogledih podobnih baptisterij je mogoče zaslediti pri memorialni baziliki zgodnjekrščanske nekropole Fábrica de Tabacos v Tarragoni (Schlunk, Hauschild 1978, 131-132). Objekt je iz druge polovice 4. do prve polovice 5. st. Izkopan je bil že pred mnogimi leti in kasneje uničen, zato ni mogoče dobiti zanesljive slike. Po rekonstrukciji, ki jo je opravil J. Puig y Cadafalch, je pri troladijski baziliki s približnimi dimenzijami 25 x 19 m na južni strani nekako paralelno z zaključkom apside ležal kvadratni baptisterij s stranicami po 4 m, ki je imel v notranjosti pISCINO pravokotne oblike s stopnicami širokimi 1 m. Rekonstrukcija je v detajlih sicer vprašljiva, nedvomno pa je objekt ležal na JV strani bazilike in je imel zanesljivo pISCINO. Pri pregledu baptisterijev z iberškega polotoka je mogoče zaslediti kar nekaj takšnih, ki po dimenzijah in obliki spominjajo na kučarskega (Schlunk, Hauschild 1978, 50). Baptisterij na južni strani je mogoče najti tudi pri nekaterih cerkvah Bližnjega vzhoda in rimske Afrike (cfr. Khatchatrian 1962, sl. 12, 21, 45, 66, 216, 257, 297 in 298). Med baptisteriji iz bližnje Dalmacije ima takšno lego krstilnice le cerkev v Pridragi (Chevalier 1988, 129).

Z ozirom na to, kje so bili baptisteriji na drugih poznoantičnih utrdbah vzhodnoalpskega območja, lahko rečemo, da je lega kučarskega baptisterija nenavadna. Razlago zanjo bo treba iskati v več smereh. Ob današnji slabi raziskanosti cerkva iz prve polovice 5. st. (posebej v mestih) bo potrebno počakati na ustrezne analogije.

Zelo preprosto tlorisno zasnovo ima manjša stavba v bližini zgornje cerkve in baptisterija. Najdbe v notranjosti so bile skromne, zato o njeni

Seite um einen zusätzlichen Eingang bzw. um den Zugang zur Piscina. Zwischen der Oberkante des Podiums und der Piscina wäre wenigstens noch eine Stufe zu erwarten, insofern den Piscinaboden tatsächlich nur eine dünne Mörtelschicht bildet. Es besteht auch die Möglichkeit, daß der Abstieg in die Piscina auch über den natürlichen Felsen auf der Nordseite geführt hatte, der eine gute Stütze für den Fuß bieten konnte. Im entgegengesetzten Fall, wenn die dünne Mörtelschicht nur die Unterlage für die Planierschicht unter dem Fußboden darstellte und der Boden demnach viel höher war, dann war eine Stufe nicht erforderlich.

Eine interessante Analogie stellt das Baptisterium aus Vrba auf dem Glamočko polje dar, das im nördlichen Nebenraum der Kirche entdeckt wurde (Bojanovski 1980-1981, 197 und 207). Es war durch drei Wände begrenzt, in dem ein wenig über der Erdoberfläche liegenden Innenraum befand sich die ovale Piscina von 1,60 x 1,20 m Größe, hergestellt aus rotem wasserdichtem Mörtel. Interessanterweise wurde auch hier (dem Plan nach zu urteilen) auf der Nordseite keine Mauer entdeckt, die die Piscina umgeben hätte, eine ähnliche Situation fanden wir auch auf der Ostseite des Kučar-Baptisteriums vor. Handelt es sich nun um einen Zufall, um mangelhafte Ausgrabungen oder um eine spätere Destruktion?

Eine ähnlich gestaltete Piscina entdeckte F. Glaser in der fünften Kirche auf dem Hemmaberg (Größe 1,8 x 1,7 m). Stufen befanden sich nur auf einer Seite. Der Fußboden im Inneren war 1,1 x 1,1 m groß (Glaser 1993b, 170-171).

Ein geographisch weit entferntes, aber in vielerlei Hinsicht ähnliches Baptisterium findet sich bei der Memorialbasilika der frühchristlichen Nekropole Fábrica de Tabacos in Tarragona (Schlunk, Hauschild 1978, 131-132). Das Objekt stammt aus der zweiten Hälfte des 4. Jhs. bzw. aus der 1. Hälfte des 5. Jhs. Ausgegraben wurde es schon vor etlichen Jahren und später zerstört, deshalb ist es nicht möglich, ein genaues Bild zu bekommen. Nach der Rekonstruktion, die J. Puig y Cadafalch angefertigt hat, lag neben der dreischiffigen Basilika mit den ungefähren Maßen 25 x 19 m auf der Südseite, etwa parallel zum Apsisende ein quadratförmiges Baptisterium mit drei 4 m langen Seitenwänden, in dessen Inneren sich eine rechteckige Piscina mit 1 m breiten Stufen befand. Die Rekonstruktion ist in den Details zwar bedenklich, aber das Objekt lag zweifelsohne auf der Südostseite der Basilika und hatte mit Sicherheit eine Piscina. Bei der

namembnosti ni mogoče z gotovostjo povedati ničesar. Posebej zanimiv je skelet, ki je bil najden na zunanji strani ob severozahodnem vogalu, torej ob delu stavbe, ki je bil najbližje prezbitერიju zgornje cerkve, v katerem je bila odkrita jama za relikvije. Zato bi pokop na tem mestu smeli tolmačiti najverjetneje s prisotnostjo relikvij, blizu katerih je hotel biti pokopan pokojnik (pokop ad sanctos) in ne z obleganjem postojanke, ob katerem bi utegnili pokojnika pokopati za zid bivalne zgradbe. Nedvomno pa je bila zgradba v ozki zvezi s cerkvenim kompleksom na kar kaže njena lega. Zato smo že v preliminarnem poročilu domnevali bivalni prostor za tistega, ki je vzdrževal stavbe (Ciglencčki 1986, 142). V tem smislu ji je dovolj podobna sicer večja zgradba na Sv. Hemi (zgradba G), v kateri Glaser domneva bivališče enega ali več mežnarjev (*sl.* 169) (Glaser 1991, 71).

Zahtevna je interpretacija prostorov velike stavbe. Glede na delno uničenost objekta (Szombathy) in skromne najdbe v notranjosti je težko podati zanesljivo opredelitev posameznih prostorov. Osrednjemu ogrevanemu prostoru lahko glede na lego in velikost pripišemo reprezentativen značaj. Prav tako neznana je namembnost manjšega sosednjega ogrevanega prostora, v katerem pa bi še najlažje videli spalnico.

Hipokavsti v vzhodnoalpskih poznoantičnih naselbinah so redki. Tako imamo na slovenskih najdiščih, ki so datirana v 5. in 6. st., znane le primere stavb z Vranja in Rifnika. Podčrtati je potrebno, da gre največkrat za eno zgradbo z enim ali dvema ogrevanima prostoroma. Na Koroškem in vzhodnem Tirolskem so takšne zgradbe znane še s Sv. Heme, Tscheltschnikkogla, Ulrichsberga, Lavanta in Ducla.

V prostoru s prefurnijem smemo domnevati kuhinjski del in morda tudi obednico. Vzhodni in zahodni prostor sta bila grajena manj kvaliteten in bi ju smeli interpretirati kot gospodarski del zgradbe. Pri južnem prostoru ni povsem jasno ali gre za pokrit prostor ali odprto dvorišče. Najdeni predmeti nakazujejo gospodarsko namembnost ali morda celo kolnico. Zadnji domnevi bi pritrjeval širok vhod na zahodni strani in tu odkrito železno pesto. Dvojni zid bi v tem prostoru lahko interpretirali kot osnovo za stopnišče, ki je vodilo na vrh obrambnega zidu. Ta je hkrati predstavljal južni zid južnega prostora.

Redko najdbo znotraj poznoantičnih postojank predstavljajo štiri peči za žganje apna. V Sloveniji je bila podobna (datirana prav tako v poznoantično obdobje) najdena na Ptuju (Tušek 1984a), v Nemčiji pa predstavlja odlično analogijo sklop peči iz Iversheima (Sölter 1974, 169-172).

Durchsicht der Baptisterien von der iberischen Halbinsel findet man einige, die den Dimensionen und der Form nach dem Baptisterium auf dem Kučar ähneln (Schlunk, Hauschild 1978, 50). Ein Baptisterium auf der Südseite kann man auch bei einigen Kirchen des Nahen Ostens und des römischen Afrika finden (cfr. Khatchatrian 1962, Abb. 12, 21, 45, 66, 216, 257, 297 und 298). Unter den Baptisterien aus dem nahen Dalmatien hat eine solche Lage nur das Baptisterium der Kirche in Pridraga (Chevalier 1988, 129).

In Anbetracht dessen, wo sich die Baptisterien in anderen spätantiken Festungen des Ostalpenraums befanden, war die Lage des Kučar-Baptisteriums ungewöhnlich. Eine Erklärung dafür wird man in mehrere Richtungen suchen müssen. Angesichts des heutigen schlechten Standes der Erforschung von Kirchen aus der ersten Hälfte des 5. Jhs. (besonders in Städten), wird man auf entsprechende Analogien noch warten müssen.

Einen sehr einfachen Grundriß zeigt ein kleineres Gebäude in der Nähe der oberen Kirche und des Baptisteriums. Die Funde im Gebäudeinneren waren bescheiden, deswegen läßt sich über seine Zweckbestimmung mit Gewißheit nichts Näheres sagen. Höchst interessant ist das Skelett, das auf der Außenseite an der Nordwestecke gefunden wurde, also an dem Teil des Gebäudes, das dem Presbyterium der oberen Kirche am nächsten war, worin die Reliquiengrube gefunden wurde. Deshalb wäre ein Grab an dieser Stelle höchstwahrscheinlich durch das Vorhandensein von Reliquien zu erklären, in deren Nähe der Verstorbene bestattet sein wollte (Grab ad sanctos), und nicht durch eine Belagerung der Siedlung, währenddessen man den Verstorbenen hinter der Mauer des Wohngebäudes begraben haben dürfte. Ohne Zweifel stand das kleine Gebäude in enger Verbindung mit dem Kirchenkomplex, worauf seine Lage hindeutet. Deshalb haben wir schon im vorläufigen Bericht den Wohnbereich für denjenigen vermutet, der das Gebäude instand hielt (Ciglencčki 1986, 142). In diesem Sinn ähnelt ihm ein zwar größeres Gebäude auf dem Hemmaberg (Gebäude G), das Glaser als Wohnhaus eines oder mehrerer Mesner betrachtet (*Abb.* 169) (Glaser 1991, 71).

Schwierig ist die Auswertung der in dem großen Gebäude befindlichen Räume. Im Hinblick auf die partielle Zerstörung des Objektes (Szombathy) und die bescheidenen Funde im Gebäudeinneren ist eine zuverlässige Zweckbestimmung der einzelnen Räume nur schwer anzugeben. Dem zentralen, beheizten Raum können wir angesichts seiner Lage und Größe ei-

Dobro raziskanih obzidij poznoantičnih postojank ni veliko. Po širini zidu (0,7 m) se kučarski obrambni zid uvršča med tipične predstavnike poznejših poznoantičnih utrd (Zidani gaber 0,7 in 1,0 m; Tonovcov grad 0,8 m; Šumenje 0,8 m; Rifnik 1 m). V primerjavi z obrambnim zidom utrdbe v Velikih Malencah (1,9 do 2,1 m), ki je nastal morda le nekoliko prej, kaže na veliko razliko v značaju postojanke. Morda je bil prav tanek zid v kombinaciji z ne ravno ugodno naravno obrambno lego eden izmed tehtnejših razlogov, da je bil Kučar zgodaj opuščen. Takih opornikov, kot so bili najdeni v južnem delu obrambnega zidu, v ostalih slovenskih postojankah ne poznamo. Podobni so bili odkriti na Duelu (Petrikovits 1986, 229), kjer so služili kot opora mlajšemu zidu na izpostavljenem mestu. Dostop na obzidje je bil na Kučarju najverjetneje v južnem prostoru velike zgradbe, kjer se je le-ta naslanjala na obrambno obzidje. To je bilo posebej pomembno, ker je bil na ta način dostop mnogo bolj zavarovan kot na kakšnem drugem mestu. Prav tako so na zahodni strani naselja v obrambo spretno vključili zahodno steno veže spodnje cerkve. Morda je zahodni, bolje zgrajen del stranskega prostora spodnje cerkve, res služil za obrambo.

Odkrili smo dva le deloma ohranjena obrambna stolpa, vendar se glede na celoten obseg postojanke in večji uničeni del zastavlja vprašanje, kolikšno je bilo njihovo prvotno število. Po velikosti so jima nekoliko podobni stolpi s Korinjskega hriba.

Dotakniti se je potrebno tudi vprašanja, kako je bila postojanka opuščena. Intenzivni sledovi žganine v zgornji cerkvi kažejo na požar, ki je uničil cerkveno zgradbo. V spodnji cerkvi in veliki stavbi smo našli ostanke žganine le na nekaj mestih, ni pa bilo drugih elementov, na osnovi katerih bi lahko sklepali, da je bila utrdba uničena s požarom.

Opredelitev drobnega gradiva

Drobnega gradiva glede na velikost sistematično raziskane površine ni bilo veliko. Posebej notranjščina zgradb je dajala vtis, da so ob opustitvi naselbino temeljito počistili za sabo. Tako so ostali le poškodovani predmeti (keramika), založeni ali izgubljeni predmeti (srebrn obesek) in železni predmeti, ki so pripadali konstrukciji zgradbe (žebliji, spone, ključavnica). Med kovinskim gradivom je le malo elementov, ki bi jih bilo mogoče zanesljivo datirati. Izstopa srebrn križ (*t. 78: 1*), ki je služil kot obesek in je bil naj-

nen repräsentativen Charakter zuschreiben. Ebenso wenig bekannt ist die Bestimmung des kleineren benachbarten beheizten Raumes, der am plausibelsten als Schlafraum angesehen werden könnte.

Hypokausten in spätantiken Siedlungen des Ostalpenraums sind selten. So sind aus den slowenischen Fundorten, die in das 5. und 6. Jh. datiert sind, nur Gebäude von Vranje und Rifnik bekannt. Es handelt sich hierbei, was eigens hervorgehoben werden muß, meistens um ein Gebäude mit einem oder zwei beheizten Räumen. In Kärnten und Osttirol sind solche Gebäude noch von folgenden Anlagen bekannt: Hemmaberg, Tscheltschnikkogel, Ulrichsberg, Lavant und Duel.

Der Raum mit Präfurnium stellt wahrscheinlich die Küche und vielleicht auch den Speisesaal dar. Der Ost- und der Westraum waren weniger solide gebaut, wir dürfen sie als Wirtschaftsbe- reich des Gebäudes betrachten. Beim Südraum ist es nicht ganz eindeutig, ob es sich um einen überdachten Raum oder einen offenen Hof handelt. Die entdeckten Gegenstände deuten auf wirtschaftliche Nutzung oder sogar auf einen Wagenschuppen. Für die letztere Vermutung spräche der breite Eingang auf der Westseite und der hier entdeckte Stockring. Die Doppelwand könnten wir in diesem Raum als Grundlage für den Aufgang interpretieren, der hinauf auf die Spitze der Befestigungsmauer führte. Diese stellte zugleich die Südwand des Südraumes dar.

Ein seltener Fund innerhalb spätantiker Siedlungen sind die vier Kalkbrennöfen. In Slowenien wurde ein ähnlicher (ebenso in die Spätantike datiert) in Ptuj entdeckt (Tušek 1984a), in Deutschland stellt eine Gruppe von Öfen aus Iversheim eine vorzügliche Analogie dar (Sölter 1974, 169-172).

Gut erforschte Befestigungsmauern spätantiker Anlagen gibt es nicht viele. Nach der Mauerbreite (0,7 m) gehört die Befestigungsmauer vom Kučar zu den typischen Vertretern der jüngeren spätantiken Befestigungen (Zidani gaber 0,7 m und 1,0 m; Tonovcov grad 0,8 m; Šumenje 0,8 m; Rifnik 1 m). Im Vergleich zur Verteidigungsanlage der Festung in Velike Malence (1,9 m bis 2,1 m), die vielleicht etwas früher entstanden ist, deutet sie auf einen großen Unterschied im Charakter der Anlage. Vielleicht war gerade die dünne Mauer zusammen mit der nicht günstigen natürlichen Verteidigungslage einer der triftigen Gründe, warum der Kučar früh verlassen wurde. Solche Stützpfiler, wie sie im Südteil der Befestigungsmauer gefunden wurden, sind

den v prezbitteriju zgornje cerkve. Okrasje v obliki križa in posebej fibule sta sintetično obravnavala že Z. Vinski in V. Bierbrauer. Po primerjavah z gradivom, ki ga je objavil Z. Vinski, je kazalo, da je razmeroma pozen (Vinski 1968, 148-149). To se odrazilo tudi v prvi objavi obeska v katalogu k razstavi Pismo brez pisave, kjer je pripisan 6. st. (Bitenc et al. 1991, 50). V. Bierbrauer ga je uvrstil med pektorale, čeprav omenja tudi možnost, da so bili takšni križi posvečeni svetnikom in cerkvam (Bierbrauer 1992, 16-17). Pomembno se zdi, da Bierbrauer v svoji razpravi o fibulah v obliki križa pri srednjealpski romanski ženski noši 5.-7. st. v Trentinu in južni Tirolski razširja datacijo te oblike fibul navzdol. Pri tem se je oprl na grobno celoto iz najdišča Onore v Italiji, ki sodi v čas okoli leta 400 oziroma na začetek 5. st. in vsebuje srebrno fibulo v obliki križa (Bierbrauer 1992, 10-11). Primerjava kučarskega križa s podobnimi, ki so bili odkriti na najdišču Crkvina v Galovcu, kjer jih je Beloševič okvirno datiral v 5.-6. st., pa nakazuje funkcijo obeska pri viseči svetilki (Beloševič 1993, 138-139). Tovrstno namembnost na Kučarju poudarja predvsem mesto najdbe obeska v območju duhovniške klopi, kjer bi si ga smeli predstavljati kot okras polikandela nad oltarjem ali v njegovi neposredni bližini. Po funkciji je morda soroden obesk rombične oblike s križem na sredini, ki je bil najden v zakristiji četrte cerkve na Sv. Hemi (Glaser 1992, 31, Abb.13). Po okrasu je kučarskemu zelo podoben tudi kos iz neznanega najdišča v Istri (Vinski 1968, t. VI: 28). K sicer redkim najdbam tovrstnega okrasja v Sloveniji lahko poleg objavljenih navedemo še fibulo v obliki križa, ki je bila odkrita pri izkopavanjih stanovanjske zgradbe na Tonovcovem gradu pri Kobaridu (naselbinska plast, v kateri je bila fibula najdena, sodi v konec 5. in v 6. st.; neobjavljeno). Iz analogij je razvidno, da kučarskega obeska ni mogoče povsem natanko datirati znotraj razpona 5.-6. st., nedvomno pa se ujema z datacijo ostalih predmetov in arhitekturnih ostalin in bi zato sodil med starejše primerke tovrstnega okrasja.

Močno korodiran železni predmet (t. 5: 16) kaže najverjetneje obliko obročaste fibule z nazaj zavrtimi konci, ki jo lahko opredelimo v 3. in predvsem v celotno 4. st. (Keller 1971, 55-56; Sagadin 1979, 305-305; Koševič 1991, 65).

Ostalo kovinsko gradivo časovno ni izpovedno. To so predvsem različni železni žebliji, noži, veriga, pesto, okovi, deli zapaha idr. Med njimi izstopajo tri orodja (rovnica, kladivo, pila), ki imajo dobre analogije na več sosednjih slovenskih poznoantičnih najdiščih in jih pogosto najdemo

aus den anderen slowenischen Fundorten nicht bekannt. Ähnliche wurden auf dem Duell entdeckt (Petrikovits 1986, 229), wo sie einer jüngeren Mauer an exponierter Stelle als Stütze dienten. Der Zugang auf die Befestigungsmauer befand sich auf dem Kučar höchstwahrscheinlich im Südraum des großen Gebäudes, wo sich dieses an die Befestigungsmauer anlehnte. Das war sehr wichtig, weil auf diese Weise der Zugang viel besser gesichert war als an irgendeinem anderen Ort. Ebenso wurde auf der Westseite der Siedlung die Narthexwestwand der unteren Kirche geschickt in das Befestigungswerk miteinbezogen. Vielleicht diente der westliche, solider gebaute Teil des Nebenraums der unteren Kirche tatsächlich der Verteidigung.

Wir entdeckten zwei, nur teilweise erhaltene Türme, jedoch erhebt sich angesichts des Gesamtumfangs der Siedlung und des größeren zerstörten Teils die Frage, wie groß ihre Zahl ursprünglich war. Der Größe nach gleichen ihnen die Türme vom Korinjski hrib.

Auch muß die Frage, wie die Fundstätte verlassen wurde, noch angeschnitten werden. Intensive Brandspuren in der oberen Kirche deuten auf einen Brand, der das Kirchengebäude zerstörte. In der unteren Kirche und im großen Gebäude entdeckten wir Brandreste nur an einigen Stellen, es gab aber keine anderen Anhaltspunkte, die auf eine durch Brand verursachte Zerstörung der Festung hindeuten würden.

Bestimmung der Kleinfunde

Kleinfunde gab es angesichts des Ausmaßes der systematisch erforschten Oberfläche nicht viel. Insbesondere das Innere der Gebäude vermittelt den Eindruck, als hätte man beim Verlassen der Siedlung gründlich aufgeräumt. So blieben zurück nur beschädigte Gegenstände (Keramik), verlegte oder verlorene Gegenstände (silberner Anhänger) und Eisengegenstände, die zur Konstruktion des Gebäudes gehörten (Nägel, Haken, Schloß). Unter dem Metallmaterial gab es nur wenig Elemente, die man hätte zuverlässig datieren können. Auffallend ist ein silbernes Kreuz (Taf. 78: 1), das als Anhänger diente und im Presbyterium der oberen Kirche gefunden wurde. Der Schmuck in Kreuzform und besonders die Fibeln wurden in einer Synthese schon von Z. Vinski und V. Bierbrauer erörtert. Im Vergleich zu dem Material, das von Z. Vinski veröffentlicht wurde, ist es ziemlich spät (Vinski 1968, 148-149). Das spiegelte sich auch in der

prav na višinskih poznoantičnih utrdbah (Ciglencički 1983). Nakazujejo podobo opremljenosti zgradb in osvetljujejo ekonomske vidike življenja v postojanki.

Strehe zgradb so bile najverjetneje krite s skodlami, morda tudi s slamo, saj sledov strešne opeke ni bilo, pač pa zgolj posamezni drobcji tubulature. Gotovo so jih sem prinesli s kake starejše rimske naselbine v nižini.

Skromni so ostanki stekla. Ročaj in del ustja (*t. 79: 1*) ima dobre analogije v primerkih iz cerkve na Colle di Zuca, za katera Bierbrauer ugotavlja, da utegneta pripadati steklenim čašam ali kozarcem z nogo, še verjetneje pa steklenim svetilkam z ročaji (Bierbrauer 1987b, 81, Abb. 23: 1,4). Razen omenjenih ima kučarski fragment dobre analogije tudi v Crkvini v Galovcu (Belošević 1993, t. 36: 5).

Steklena čaša (*t. 83: 18*) ima dobre primerjave v gradivu z Invillina (Bierbrauer 1987a, 282), kjer jih avtor uvršča v obliko Isings 106c in morda še 109. Označujejo prvo polovico in sredino 4. st. Najdene so bile tudi v več skeletnih grobovih severnega emonskega grobišča (Plesničar-Gec 1972, t. 57: 1; 60: 9; 63: 9). V grobu 214 jo pridatki datirajo v drugo polovico 4. st. (ib. 47-48). Pojavljajo se tudi v drugih panonskih grobiščih (cfr. Erdélyi, Salamon 1980-1981, t. 6: 9; 7: 9,15,18), kjer sodijo v drugo polovico 4. st.

Fragment (*t. 84: 3*) sodi morda k tipu lijakastih steklenih čaš, ki so značilne za drugo polovico 4. in prvo polovico 5. st. (Bierbrauer 1987a, 282). Podobna čaša je bila najdena v hiši A na Vranju (Knific 1979, 743, št. 35). Kljub temu, da je fragmentarno ohranjena, jo glede na obliko lahko uvrščamo k čašam gubankam. Podobni so primerki iz Karnunta, ki jih je M. Grünwald na podlagi analogij iz Porenja datiral v drugo polovico 4. oziroma v pozno 4. st. (Grünwald 1981). Fragment ustja (*t. 83: 12*) ima prav tako dobre analogije v Karnuntu, kjer jih stavijo v drugo polovico 4. in prvo polovico 5. st. Najdene so bile skupaj s poznorimsko glazirano in glajeno keramiko (Grünwald 1981, 18-19, t. 13: 14). Podobne čaše so odkrili v Ljubljani, kjer sodijo v 3. gradbeno fazo (druga polovica 4. st.) zgodnjekrščanskega središča (Plesničar-Gec 1983, 72).

Kljub majhnemu številu izkopanih fragmentov keramike je med njimi nekaj takih, ki omogočajo natančnejšo časovno opredelitev. To je predvsem nekaj primerov afriške in en fragment vzhodnomediterranske sigilate. Poglejmo jih boljše. Fragment ustja (*t. 79: 18*) je mogoče uvrstiti v tip H 80 B, ki ga je Hayes aproksimativno postavil v sredino oziroma v pozno 5. st. (Hayes 1972,

ersten Publikation des Anhängers im Katalog zur Ausstellung Brief ohne Schrift wieder, wo er in das 6. Jh. datiert wird (Bitenc et al. 1991, 50). V. Bierbrauer ordnete ihn zu den Pektoralen, obgleich er die Möglichkeit erwähnt, daß solche Kreuze Heiligen und Kirchen geweiht wurden (Bierbrauer 1992, 16-17). Wichtig erscheint, daß Bierbrauer in seiner Abhandlung über die Kreuzfibeln in der romanischen Frauentracht der Zentralalpen des 5.-7. Jhs. in Trentino und Südtirol die Datierung dieser Fibelform nach unten erweitert. Dabei stützte er sich auf die Grabereinheit der Fundstätte Onore in Italien, die aus der Zeit um 400 bzw. aus dem frühen 5. Jh. stammt und eine silberne Kreuzfibel enthält (Bierbrauer 1992, 10-11). Ein Vergleich des Kučar-Kreuzes mit ähnlichen, die im Fundort Crkvina in Galovac entdeckt wurden, wo sie Belošević annähernd ins 5.-6. Jh. datierte, deutet auf die Funktion des Anhängers bei einer Hängelampe (Belošević 1993, 138-139). Für eine derartige Bestimmung auf dem Kučar spricht vor allem die Fundstelle des Anhängers im Bereich der Priesterbank, wo wir ihn uns als Verzierung eines Polykandelons über dem Altar oder in dessen unmittelbarer Nähe vorstellen könnten. Der Funktion nach gleicht ihm vielleicht ein rhombischer Anhänger mit Kreuz in der Mitte, der in der Sakristei der vierten Kirche auf dem Hemmaberg gefunden wurde (Glaser 1992, 31, Abb. 13). Ein nach der Verzierung dem Kučar-Anhänger sehr ähnliches Stück stammt aus einem unbekanntem Fundort in Istrien (Vinski 1968, Taf. VI: 28). Zu den sonst seltenen Funden derartigen Schmuckes in Slowenien können wir neben den veröffentlichten noch eine Kreuzfibel hinzufügen, die bei den Ausgrabungen eines Wohnhauses auf dem Tonovcov grad bei Kobarid entdeckt wurde (die Siedlungsschicht, in der die Fibel entdeckt wurde, fällt ins 5. und 6. Jh., unveröffentlicht). Wie aus den Analogien hervorgeht, läßt sich der Kučar-Anhänger innerhalb des Zeitraumes vom 5.-6. Jh. nicht ganz genau datieren, ohne Zweifel stimmt er mit der Datierung der übrigen Gegenstände und Baureste überein und würde so zu den ältesten Exemplaren derartigen Schmuckes gehören.

Ein stark korrodierter Eisengegenstand (*Taf. 5: 16*) stellt höchstwahrscheinlich die Form einer Ringfibel mit nach hinten eingerollten Enden dar, die wir in das 3. und vor allem in das gesamte 4. Jh. datieren können (Keller 1971, 55-56; Sagadin 1979, 305-306; Košćević 1991, 65).

Das übrige Metallmaterial ist zeitlich nicht näher zu bestimmen. Es handelt sich hierbei vor

128). Ta tip posod je Mackensen pri objavi lončarskih delavnic iz El Mahrine označil s 11.1-3 in domneval njihov začetek v teku ali konec prve četrtine 5. st. (okoli 420), proizvajali pa naj bi ga domnevno do 470/480 (Mackensen 1992, 406). Fragment ustja (*t. 79: 16*) sodi v tip H 73 A, ki ga Hayes datira 420-475, s tem da poudarja zgodnejšo datacijo primerkov, ki imajo okras vrezov na robu (Hayes 1972, 123-124). Mackensen dopušča začetek pojavljanja tega tipa na osnovi dobro datiranih primerov že v čas okoli 390/400 (Mackensen 1992, 407). Fragmenta ustij (*t. 79: 9 in 80: 14*) sodita v skupino H 61 B, ki jo Hayes datira v čas 380-450 (Hayes 1972, 106-107 in Supl. 516). Fragment (*t. 85: 10*) je uvrščen v tip H 67. Hayes predlaga datacijo od 360-470 (Hayes 1972, 116), medtem ko Mackensen zgornjo mejo znižuje na 450 (Mackensen 1992, 405). Posebej pomemben se zdi fragment ustja krožnika (*t. 80: 15*), ki sodi v skupino H 3 (Late Roman C) in predstavlja najpoznejši zanesljivo datiran element s Kučarja. Zato je njegova uvrstitev še posebno pomembna. Okras ni dobro viden, vendar se zdi, da je obstajal v obliki poševnih resic. Takšen bi sodil v tip 3E. Hayes je primerek tega tipa, označen s št. 14, ki je soroden našemu, datiral v zadnjo četrtino 5. st. oziroma v čas okoli 500. Ob tem je dodal, da je plastično rebro pod robom ustja že značilnost gradiva iz 6. st. (Hayes 1972, 337-338). Mackensen združuje tipa E in F in ju uvršča v zadnjo četrtino 5. st. in prvo polovico 6. st. (Mackensen 1987, 239). Glede na slabo ohranjenost fragmenta in ne povsem zanesljivo datacijo analognih primerkov v 6. st. moramo biti zato pri njegovi opredelitvi posebej previdni.

Poizkusimo podrobneje določiti še fragmente glazirane keramike (*t. 46: 1,2; 80: 3; 83: 17; 84: 16; 85: 1-3*). Za zdaj ne obstajajo kriteriji, na osnovi katerih bi bilo mogoče zanesljivo določiti čas nastanka posameznih tipov. V preglednem članku ob objavi gradiva iz poznoantične trdnjave Tökod je to zvrst podrobneje analizirala Bónis. Ugotovila je, da jo je mogoče okvirno datirati v pozno 4. in zgodnje 5. st. (Bónis 1991, 145). Različna najdišča kažejo, da se ta keramika pojavlja še v 5. st., vendar je zelo težko natančneje določiti konec njene uporabe. Tako se še pojavlja v grobišču Szabadbattyán, kjer je v rabi vse do druge četrtine 5. st. (Bónis 1991, 146). M. Pollak je na grobišču v Mauternu ugotovila, da se pojavi glazirana keramika v fazi B, katere začetek opredeljuje v iztekajoče se 4. st. in v začetku 5. st. (Pollak 1992, 258). Za čas ob koncu 4. in začetku 5. st. je značilen okras z valovnicami in vrstami vboklinic, ki pa ju na kučarskih fragmentih nismo zasledili. Zato

allem um verschiedene Eisennägel, Messer, eine Kette, einen Stockring, Beschläge, Riegelstücke u.a. Davon treten drei Geräte (Haue, Hammer, Feile) hervor, wozu es gute Analogien an mehreren benachbarten slowenischen spätantiken Fundstellen gibt und die häufig gerade in den befestigten spätantiken Höhensiedlungen zu finden sind (Ciglencéki 1983). Sie deuten auf die Ausstattung der Gebäude hin und erhellen die wirtschaftlichen Aspekte des Lebens in der Siedlung.

Die Dächer der Gebäude waren mit Schindel bedeckt, vielleicht auch mit Stroh, denn Dachziegelspuren waren nicht zu finden, sondern nur einzelne Tubulaturbrocken. Sicherlich stammen sie aus irgendeiner älteren römischen Siedlung im Tal.

Bescheiden sind die Glasreste. Ein Henkel und Randteil (*Taf. 79: 1*) haben gute Parallelen in den Exemplaren aus der Kirche auf dem Colle di Zuca, die nach Feststellung Bierbrauers zu Glasbechern oder Stengelgläsern gehören könnten, noch wahrscheinlicher aber zu Glaslampen mit Griffen (Bierbrauer 1987b, 81, Abb. 23: 1,4). Neben den erwähnten Parallelstücken hat das Fragment vom Kučar gute Entsprechungen in Crkvina in Galovac (Belošević 1993, Taf. 36: 5).

Ein Glasbecher (*Taf. 83: 18*) hat gute Vergleichsstücke im Material von Invillino (Bierbrauer 1987a, 282), wo sie der Autor der Form Isings 106c und vielleicht noch 109 zuordnet. Sie sind bezeichnend für die erste Hälfte und die Mitte des 4. Jhs. Sie wurden auch in mehreren Skelettgräbern des nördlichen Gräberfeldes von Emona (Plesničar-Gec 1972, Taf. 57: 1; 60: 9; 63: 9) gefunden. Im Grab 214 werden sie durch die Beigaben in die zweite Hälfte des 4. Jhs. datiert (ib. 47-48). Sie treten auch in anderen pannonischen Gräberfeldern in Erscheinung (cfr. Erdélyi, Salamon 1980-1981, Taf. 6: 9; 7: 9, 15, 18), wo sie in die zweite Hälfte des 4. Jhs. datiert werden.

Ein Fragment (*Taf. 84: 3*) gehört vielleicht zum Typ der trichterförmigen Glasbecher, die für die zweite Hälfte des 4. und die erste Hälfte des 5. Jhs. charakteristisch sind (Bierbrauer 1987a, 282). Ein ähnlicher Becher wurde auch in Haus A in Vranje entdeckt (Knific 1979, 743, Nr. 35). Obwohl er fragmentarisch erhalten ist, können wir ihn im Hinblick auf die Form den Faltenbechern zuordnen. Ähnlich sind Exemplare aus Carnuntum, die M. Grünwald auf der Grundlage von Entsprechungen aus dem Rheinland in die zweite Hälfte des 4. bzw. in das späte 4. Jh. datiert (Grünwald 1981). Ein Randfragment (*Taf. 83: 12*) hat ebenso gute Parallelstücke in Carnuntum,

je značilno, da glazirane keramike nismo odkrili v zaključeni plasti ob prefurniju, kjer je bilo sicer največ poznoantičnih črepinj. Na višinskih utrdbah so ostanki glaziranih posod redki. Več jih je v vojaških utrdbah iz 4. st. kot npr. na Hrušici, kjer se posamezne forme pojavljajo v vsem 4. st. (Giesler 1981, 92-93). Nekaj jih poznamo s Tinja nad Loko pri Žusmu, kjer so bile odkrite le v enem delu najdišča, v jami pod kasneje zgrajeno hišo in označujejo začetno fazo naselbine (Ciglencečki 1984, 315, Abb. 3).

Groba kuhinjska lončenina z izkopavanj na Kučarju je za poglobljen študij količinsko nezadostna in tipološko skromna. Sistematično jo bo mogoče obdelati šele takrat, ko bo objavljenega več tovrstnega gradiva, ki je bilo v Sloveniji in v sosedstvu že izkopano (Polhograjska gora, Vranje, Hrušica, Ajdovščina, Tinje, Rodik, Korinjski hrib, Tonovcov grad, Ajdna, Lavant, Duell, Ulrichsberg, Teurnia, Sv. Hema, Udine).

Pri tipološki razvrstitvi in časovni določitvi grobe poznoantične keramike v vzhodnoalpskem območju se je mogoče opreti na temeljno delo V. Bierbrauerja o opredelitvi grobe kuhinjske lončenine s poznoantične naselbine Invillino in na posamezne članke H. Rodriguez, ki se je posebej posvetila študiju okrasa na tovrstnem posodju. Na osnovi teh del bomo okvirno opredeljeno keramično gradivo kot celoto primerjali s sorodnim gradivom z nekaj naselbin, ki so Kučarju geografsko in časovno blizu.

V. Bierbrauer je uspel podrobneje definirati posamezne forme loncev in pokazati na njihovo datacijo znotraj z drugimi najdbami opredeljenih stratigrafskih enot (Bierbrauer 1987a, 187-224). Svoji obdelavi keramike z Invillina je dodal primerjavo s sočasnimi bolj poznanimi najdišči drugod v vzhodnoalpskem območju in z njihovo pomočjo verificiral tipologijo in kronologijo tovrstne keramike. Primerjava z gradivom s Kučarja pokaže, da kar nekaj loncev sodi v najbolj razširjeno skupino IIIa, posamezni pa tudi v skupino III d1 (13-43) in III l (19-8). Pretežni del kučarskega gradiva sodi v fazo 3, ki je datirana v 5.-7. st., podrobnejša datacija znotraj te skupine pa ni mogoča.

H. Rodriguez je pripravila celovito obravnavo gradiva z vzhodnotirolske poznoantične naselbine Lavant, prav tako pa je sistematično pregledala vso dosegljivo lončenino v analognih najdiščih (Rodriguez 1984; ead. 1986; ead. 1990; ead. 1992). Tipološko se je naslonila na razdelitev V. Bierbrauerja, dodala pa je mnoga opažanja, ki nakazujejo trende okraševanja in izdelave poznoantične grobe lončenine. Natančneje je določila

wo sie in die zweite Hälfte des 4. und die erste Hälfte des 5. Jhs. datiert werden. Sie wurden zusammen mit spätrömischer glasierter und geglätteter Keramik gefunden (Grünwald 1981, 18-19, Taf. 13: 14). Ähnliche Becher wurden in Ljubljana entdeckt, wo sie zur 3. Bauphase (zweite Hälfte des 4. Jhs.) der frühchristlichen Anlage gehören (Plesničar-Gec 1983, 72).

Trotz der kleinen Zahl der ausgegrabenen Keramikfragmente gibt es darunter einige, die eine genauere Zeitbestimmung ermöglichen. Das sind vor allem einige Exemplare afrikanischer und ein Fragment ostmediterraner Terra sigillata. Ein Randfragment (Taf. 79: 18) kann man dem Typ H 80 B zuordnen, den Hayes approximativ in die Mitte bzw. in das späte 5. Jh. datierte (Hayes 1972, 128). Diesen Gefäßtyp kennzeichnete Mackensen bei der Veröffentlichung der Töpferwerkstätten aus El Mahrine mit 11.1-3 und vermutete seinen Beginn im Laufe oder Ende des ersten Viertels des 5. Jhs. (um 420), er soll angeblich bis 470/480 hergestellt worden sein (Mackensen 1992, 406). Ein Randfragment (Taf. 79: 16) gehört zum Typ H 73 A, den Hayes in die Zeit von 420-475 datiert, dabei hebt er eine frühere Datierung der Exemplare hervor, die eine Ritzverzierung am Rand haben (Hayes 1972, 123-124). Mackensen läßt als Erscheinungsbeginn dieses Typs auf der Grundlage gut datierter Exemplare schon die Zeit um 390/400 zu (Mackensen 1992, 407). Zwei Randfragmente (Taf. 79: 9 und 80: 14) gehören zur Gruppe H 61 B, die Hayes in die Zeit von 380-450 datiert (Hayes 1972, 106-107 und Suppl. 516). Ein Fragment (Taf. 85: 10) gehört zum Typ H 67. Hayes schlägt eine Datierung von 360-470 vor (Hayes 1972, 116), Mackensen reduziert dagegen die obere Grenze auf 450 (Mackensen 1992, 405). Besonders wichtig erscheint das Tellerrandfragment (Taf. 80: 15), das zur Gruppe H 3 (Late Roman C) gehört und das späteste sicher datierte Element vom Kučar darstellt. Deswegen ist seine Einordnung sehr bedeutend. Der Schmuck ist nicht gut erkennbar, doch scheint es einen in Form schräger Fransen gegeben zu haben. Ein solcher würde zum Typ 3E gehören. Hayes datierte ein Exemplar dieses mit Nr. 14 bezeichneten Typs, das unserem ähnelt, in das letzte Viertel des 5. Jhs. bzw. in die Zeit um 500. Dabei fügte er hinzu, daß die plastische Tonleiste unterhalb des Randes allerdings schon ein Charakteristikum des Materials aus dem 6. Jh. darstellt (Hayes 1972, 337-338). Mackensen verbindet die Typen E und F und setzt sie in das letzte Viertel des 5. Jhs. und die erste Hälfte des 6. Jhs. (Mackensen 1987, 239). Im

tudi pojav enojne valovnice v kombinaciji s finim glavničanjem. Kot časovni kriterij je omenila pri poznejšem gradivu večjo grobost glavničastega okrasa in vzporedno s tem večanje drobcev pustila v glini (ead. 1992, 170). Podrobneje je opredelila tudi pojav večvrstne valovnice in kombinacije tega okrasa z vodoravnimi črtami in glavničanjem. Seveda so to zelo ohlapni kriteriji, ki ne dopuščajo natančnejših opredelitev. Vendar nekaj takšnih značilnosti zarisuje okvirno podobo. Treba je podčrtati, da imamo pri kučarski keramiki zelo kvalitetno in fino glavničanje in večidel droben primešan kremenast pesek. Če ga primerjamo npr. z najdišči Tinje in Korinjski hrib, je v delu keramike razlika očitna. H. Rodriguez datira pojav finega glavničanja z enojno valovnico na ramenu v zadnjo četrtino 4. st., v povalentinijanski čas in ga povezuje s prihodom tujih etničnih elementov (ib. 166). Kot primera zgodnjih pojavov valovnice v poznoantičnem gradivu navaja lonček iz groba iz Dan pri Ložu in le en z valovnico okrašen fragment s Hrušice (ib. 167).

Ob upoštevanju navedenih trendov pri izdelavi in okrasitvi keramike ter primerjavi z najdišči Vranje, Prapretno, Tinje, Korinjski hrib in Rifnik lahko ugotovimo, da kučarska groba keramika z njimi ni povsem sočasna in da se ujema le s starejšim delom njihovega keramičnega spektra. Prav tako se na drugi strani ne ujema povsem z gradivom s Hrušice, Rodika in Brinjeve gore, torej z najdišči starejše skupine, ki prenehajo okvirno na začetku ali v prvi polovici 5. st.

Tako tipološka analiza kot ornament kažeta torej na tipe posod, ki jih smemo okvirno datirati med konec 4. st. in začetek 6. st. Kakor danes ni mogoče z gotovostjo trditi, da enojne valovnice in sploh enostavnejše oblike okrasa z valovnicami niso uporabljali pozneje, pa je vsekakor treba poudariti v kučarskem gradivu majhen odstotek večkratnih ali prepletajočih valovnic (*t. 6: 14*), ki so značilne za razvito 6. st. in trajajo marsikje še v 7. st.

Pri skledah in skodelah so na Kučarju zastopane izredno skromne forme (*t. 83: 4; 84: 8*). Skleda (*t. 2: 9*) spominja na neokrašen primer z Vranja (Knific 1979, št. 63-67, 177, 197), s Šenturške gore (Rodriguez 1992, T. 3: 3) in iz Teurnije (ib. T. 5: 1,3).

Tudi znaki na dnu posod imajo dobre paralele v gradivu z Invillina, za katere V. Bierbrauer ugotavlja, da se pojavljajo že v 4. st. kot tudi v 5. in v 6. st. (Bierbrauer 1987a, 223, T. 93: 16; 117: 10,15,16; 128: 2). Podobno so datirali tovrstne znake v prostoru Zg. Avstrije (Friesinger, Kerchler 1981, Abb. 57). Več jih je bilo odkritih na močni

Hinblick auf den schlechten Erhaltungszustand des Fragmentes und die nicht ganz zuverlässige Datierung analoger Exemplare in das 6. Jh. müssen wir bei dessen Zeitbestimmung besonders vorsichtig sein.

Versuchen wir noch die Fragmente der glasierten Keramik genauer zu datieren (*Taf. 46: 1, 2; 80: 3; 83: 17; 84: 16; 85: 1-3*). Vorerst gibt es keine Kriterien, wonach man die Entstehungszeit der einzelnen Typen zuverlässig bestimmen könnte. Im Abriß bei der Veröffentlichung des Materials aus der spätantiken Festung Tokod wurde diese Gattung von É. Bónis näher analysiert. Sie stellte fest, daß man sie annähernd in das späte 4. und das frühe 5. Jh. datieren kann (Bónis 1991, 145). Wie verschiedene Fundorte zeigen, tritt diese Keramik noch im 5. Jh. in Erscheinung, allerdings ist das Ende ihrer Verwendung sehr schwer genauer zu bestimmen. Sie kommt noch im Gräberfeld Szabadbattyán vor, wo sie bis zum zweiten Viertel des 5. Jhs. Verwendung findet (Bónis 1991, 146). M. Pollak gelangte auf dem Gräberfeld in Mautern zu der Erkenntnis, daß glasierte Keramik in Phase B vorhanden ist, deren Anfang sie in das ausgehende 4. Jh. und den Beginn des 5. Jhs. setzt (Pollak 1992, 258). Für das Ende des 4. und den Anfang des 5. Jhs. ist das Ornament mit Wellenlinien und Einwölbungsreihen charakteristisch, die wir aber bei den Kučar-Fragmenten nicht finden. So haben wir bezeichnenderweise die glasierte Keramik nicht in der geschlossenen Schicht am Präfurnium entdeckt, wo es sonst die meisten spätantiken Fragmente gab. Auf den befestigten Höhensiedlungen sind Reste glasierter Gefäße selten anzutreffen. Mehr davon gibt es in den Militärfestungen aus dem 4. Jh., wie z.B. in Hrušica, wo die einzelnen Formen im Laufe des 4. Jhs. auftreten (Giesler 1981, 92-93). Einige kennen wir auch vom Tinje oberhalb von Loka pri Žusmu, wo sie nur in einem Teil der Fundstätte entdeckt wurden, in der Grube unter dem später errichteten Haus, sie kennzeichnen die Anfangsphase der Siedlung (Ciglencički 1984, 315, Abb. 3).

Die grobe Gebrauchskeramik von den Ausgrabungen auf dem Kučar ist für ein vertieftes Studium mengenmäßig unzureichend und typologisch bescheiden. Systematisch wird sie erst dann zu behandeln sein, wenn es mehr Veröffentlichungen derartiger Funde geben wird, die in Slowenien und den Nachbarländern schon ausgegraben worden sind (Polhograjska gora, Vranje, Hrušica, Ajdovščina, Tinje, Rodik, Korinjski hrib, Tonovcov grad, Ajdna, Lavant, Duel, Ulrichsberg, Teurnia, Hemmaberg, Udine).

poznoantični utrdbi Duel, kjer večina gradiva sodi v 6. st. (Steinklauber 1990, 116-117, Abb. 13 in 16-18). Podoben znak je bil najden pri izkopavanju episkopske cerkve v Teurniji (Rodriguez 1992, T.4: 7) in na Sv. Hemi (Glaser 1992, 33, Abb. 14). V slovenskem prostoru jih poznamo z najdišč Tinje, Korinjski hrib (Ciglencički 1984, Abb. 7: 79 in 8: 88) in Rifnik (Bolta 1981, 17, t. 27: 9).

Najdbe, ki so bile ob prefuurnju velike zgradbe (t. 82 in 83: 1-8), označujejo nedvomno najpoznejšo obliko keramike na Kučarju. O tem priča velikost nekaterih ohranjenih fragmentov, posredno pa tudi okras, ki kaže razvitejše oblike in večkratno uporabo motiva valovnice. Pozno datacijo potrjuje tudi dejstvo, da tu nismo našli fragmentov glazirane keramike ali zgodnejše sigillate chiare.

Oglejmo si nekaj bližnjih najdišč, ki se z izkopano keramiko uvrščajo časovno podobno kot Kučar, da bi na podlagi značaja celote pridobili relevantnejša izhodišča za opredelitev kučarske keramike. Pri tem primerjamo med sabo le osnovne značilnosti celotne keramike, da bi tako vsaj okvirno poiskali časovno mesto kučarske grobe keramike znotraj gradiva ostalih poznoantičnih postojank.

Primerjava z gradivom s Hrušice kaže, da je na Kučarju valovnica procentualno mnogo bolj zastopana. Tako bi ta podatek posredno dokazoval mlajši značaj kučarskega gradiva v celoti.

Dragocena bi bila primerjava s keramiko z Brinjeve gore. Tam je S. Pahič napravil že prvo razčlenitev poznoantične lončenine, a se je pri tem opiral zgolj na izoblikovanost ustij (Pahič 1980, 92-93). Objavil je le nekaj kosov grobe poznoantične keramike z ornamentom oziroma sledovi izdelave (na pregledni tabeli so prikazani le profili ustij posod), zato nimamo pri roki kriterijev, po katerih bi različne posode med seboj lahko primerjali (Pahič 1981, t. 1, 2). Nedvomno je Pahič glede tipoloških raziskav grobe poznoantične lončenine opravil pionirsko delo, vendar zaradi pomanjkanja stratigrafskih podatkov in bolj opredeljenih najdb posameznih skupin ni uspel podrobneje določiti in datirati. Tudi zaključki, ki jih je s tipologijo ustij dobil, se ne ujemajo povsem z izsledki drugih avtorjev (npr. ustja 5. skupine označuje za lokalna, vendar so - kot kažejo posode drugod - razširjene v celotnem vzhodnoalpskem prostoru in ne sodijo samo v 3. in 4. st., ampak npr. v Invillinu v 5. in 6. st.) Pri doslej objavljenih keramičnih fragmentih z Brinjeve gore ni videti valovnice ampak pretežno fino glavničenje. Datacija z upoštevanjem novcev iz 3. in 4. st., ki so bili na višinskih utrdbah velikokrat uporabljeni pozneje, je premalo zanesljiva.

Bei der typologischen Einordnung und der Zeitbestimmung der groben Gebrauchskeramik im Ostalpenbereich kann man sich auf das grundlegende Werk V. Bierbrauers über die Datierung grober Gebrauchskeramik der spätantiken Siedlung Invillino stützen sowie auf einzelne Artikel von H. Rodriguez, die sich vor allem dem Studium der Ornamentik auf derartigen Gefäßen widmete. Auf der Grundlage dieser Arbeiten werden wir das annähernd datierte keramische Material als Gesamtheit mit ähnlichen Funden einiger Siedlungen vergleichen, die dem Kučar geographisch und zeitlich entsprechen.

V. Bierbrauer gelang es, die einzelnen Topf-formen genauer zu definieren und auf deren Datierung innerhalb anderer Funde bestimmter stratigraphischer Einheiten hinzuweisen (Bierbrauer 1987a, 187-224). Seiner Bearbeitung der Keramik von Invillino fügte er einen Vergleich mit gleichzeitigen besser bekannten Fundorten im Ostalpenbereich hinzu und verifizierte mit deren Hilfe die Typologie und Chronologie derartiger Keramik. Ein Vergleich mit dem Material vom Kučar zeigt, daß einige Töpfe zur meistverbreiteten Gruppe III a gehören, einzelne auch zur Gruppe III dl (13-43) und III l (19-8). Der überwiegende Teil des Materials vom Kučar fällt in Phase 3, die in das 5.-7. Jh. datiert ist, eine genauere Datierung innerhalb dieser Gruppe ist aber nicht möglich.

H. Rodriguez hat eine Gesamtdarstellung der Funde von der Osttiroler spätantiken Siedlung Lavant vorbereitet, ebenso überprüfte sie systematisch die gesamte erreichbare Keramik in analogen Fundstätten (Rodriguez 1984; ead. 1986; ead. 1990; ead. 1992). Typologisch lehnte sie sich an die Aufteilung V. Bierbrauers an, sie fügte allerdings viele Beobachtungen hinzu, die die Dekorierungs- und Herstellungstrends spätantiker grober Keramik andeuten. Genauer bestimmte sie auch das Vorkommen der einfachen Wellenlinie in Verbindung mit feiner Kammstrichverzierung. Als zeitliches Kriterium führte sie beim späteren Material die zunehmende Grobheit der Kammstrichverzierung an und parallel dazu die Vergrößerung der Magerungspartikeln im Ton (ead. 1992, 170). Näher bestimmte sie auch das Aufkommen der mehrzeiligen Wellenlinie und die Kombination dieses Ornaments mit horizontalen Linien und Kammstrichverzierung. Natürlich sind das nur sehr dehnbare Kriterien, die eine genauere Bestimmung nicht zulassen. Dennoch geben einige solcher Charakteristika ein ungefähres Bild. Bei der Kučar-Keramik finden wir, was eigens hervorgehoben werden muß, eine

Upoštevati bi bilo treba tudi možnost, da je bila naselbina le občasno poseljena.

Primerjava z gradivom s Tinja pokaže, da je tam okras z valovnicami mnogo bolj nepravilen, precej manj pa je (gledano v odstotkih) glavničenja. Podobno je tudi z delno poznanimi najdišči Korinjski hrib in Gradec pri Prapretnem, ki ju je v večjem delu mogoče datirati v 6. st. (Ciglencečki 1984).

Veliko posodja je bilo izkopanega na Ajdovskem gradu nad Vranjem, a je le delno objavljeno. Doslej poznani del keramičnega spektra kaže predvsem enostavnejše oblike loncev z zelo skromnim okrasom (Knific, 1979, npr. št. 50, 51, 76-85, 138-142).

Pomemben moment pri dataciji se zdi na Kučarju pomanjkanje amfor, ki jih sicer poznamo na Korinjskem hribu, Vranju, Rifniku in Tonovcovem gradu (med njimi prevladujejo male amfore - *spatheia*). To dejstvo podpira misel, da Kučar ni dočkal druge polovice 6. st., kamor sodijo večidel v omenjenih naselbinah celovito ohranjene in s konteksti datirane amfore (Knific, 1994, 220).

Gradivo z Ajdne in Tonovcovega gradu je še najmanj sorodno. Kaže, da je na raznolikost že vplivala večja oddaljenost, še verjetneje pa tudi zgodnejši nastanek Kučarja glede na obe naselbini (Leben, Valič 1978, t. 2; Ciglencečki 1994b, t. 2-4).

Glede na podane analogije se pri primerjavi grobe keramike nakazuje slika, ki smo jo deloma ugotovili že pri boljšem posodju in steklu. Tako se nakazuje začetek uporabe grobega posodja konec 4. st. Skromno število najdb opozarja na kratek čas obiskano postojanko. Navzgor pa trajanja ni mogoče tako natančno omejiti. Vsekakor okras in tehnika izdelave ne segata več v razvito 6. st. (morda z izjemo kosa t. 6: 14). Tako bi lahko rekli, da boljše opredeljene najdbe postavljajo kučarski kompleks v časovni razpon med konec 4. st. in začetek 6. st. s pomislekom, da morda kateri keramični fragment pripada tudi kasnejšemu obdobju.

Časovna opredelitev postojanke

Kronologija cerkva na Kučarju je ozko povezana s kronologijo celotne postojanke, saj je le-ta nastala kot utrjeno zgodnjekrščansko središče. Zato zanjo niso važne le najdbe v cerkvenih objektih, ampak v celotnem raziskanem arealu. Tako mora datum nastanka celote posredovati tudi datum izgradnje in opustitve cerkva, ki so bile njen osrednji integralni del.

höchst qualitätsvolle und feine Kammstrichverzierung vor und größtenteils feinen beigemischten Quarzsand. Wenn wir ihn beispielsweise mit den Fundstätten Tinje und Korinjski hrib vergleichen, besteht in der Keramikherstellung ein augenfälliger Unterschied. H. Rodriguez datiert das Aufkommen der feinen Kammstrichverzierung mit einfacher Wellenlinie auf der Schulter in das letzte Viertel des 4. Jhs., in die nachvalentinianische Zeit und verbindet sie mit der Ankunft fremder ethnischer Elemente (ib. 166). Als Beispiele früher Erscheinungen der Wellenlinie in spätantiken Material führt sie an einen kleinen Topf aus einem Grab von der Fundstelle Dane bei Lož und nur ein mit Wellenlinie geschmücktes Fragment von Hrušica (ib. 167).

Unter Berücksichtigung der angeführten Trends bei der Keramikherstellung und -dekoration sowie anhand des Vergleichs mit den Fundorten Vranje, Prapretno, Tinje, Korinjski hrib und Rifnik können wir feststellen, daß die grobe Keramik vom Kučar nicht ganz in dieselbe Zeit fällt und nur mit dem älteren Teil ihres keramischen Spektrums übereinstimmt. Desgleichen stimmt sie auch nicht völlig mit dem Material der Fundorte Hrušica, Rodik und Brinjeva gora überein, also mit den Fundstätten der älteren Gruppe, die ungefähr zu Beginn bzw. in der ersten Hälfte des 5. Jhs. zu bestehen aufhören.

Sowohl die typologische Analyse als das Ornament deuten auf Gefäßtypen hin, die wir annähernd in die Zeit vom Ende des 4. Jhs. und den Anfang des 6. Jhs. datieren dürfen. Obwohl man heute nicht mit Gewißheit behaupten kann, daß die einfache Wellenlinie und überhaupt die schlichteren Schmuckformen mit Wellenlinien nicht später Verwendung gefunden hätten, ist bei den auf dem Kučar entdeckten Funden der geringe Prozentsatz mehrzeiliger oder ineinandergeflechtener Wellenlinien hervorzuheben (Taf. 6: 14), die für das entwickelte 6. Jh. charakteristisch sind und an manchen Orten noch im 7. Jh. fort dauern.

Bei den Schüsseln und Schalen sind auf dem Kučar äußerst einfache Formen vertreten (Taf. 83: 4; 84: 8). Eine Schüssel (Taf. 2: 9) erinnert an ein schmuckloses Exemplar von Vranje (Knific 1979, Nr. 63-67, 177, 197), Ulrichsberg (Rodriguez 1992, Taf. 3: 3) und Teurnia (ib. Taf. 5: 1, 3).

Auch die Zeichen auf dem Gefäßboden haben gute Parallelen in den Funden von Invillino, die, wie V. Bierbrauer feststellt, schon im 4. Jh. wie auch im 5. und 6. Jh. auftreten (Bierbrauer 1987a, 223, Taf. 93: 16; 117: 10, 15, 16; 128: 2). Ähnlich wurden derartige Zeichen in Oberösterreich datiert

Pregled drobnih najdb je podal naslednjo okvirno kronološko shemo. Prvi številnejši znaki življenja v poznorimskem obdobju sodijo v drugo polovico 4. in prvo polovico 5. st. Glede na to, da ni prepričljivejših elementov, ki bi težišče premikali navzdol, prihaja v poštev predvsem mlajši del prej nakazanega obdobja (prva polovica 5. st.), v katerem pa je bilo uporabljeno še nekaj starejših predmetov. Fazi izgradnje stavb bi smeli zato pripisati boljše datirane fragmente stekla, ki sodijo tipološko še na začetek 5. st., večji del podrobneje datiranih kosov afriške sigillate chiare in del glaziranih posod. Drugo, mlajšo skupino predstavljajo fragmenti posod, ki so obležali na kraju samem ob opustitvi postojanke in kažejo že razvitejše oblike grobe keramike. Toda večina teh najdb je datirana tako ohlapno, da natančneje ni mogoče označiti opustitve postojanke, čeprav se zdi, da je do te moralo priti že pred začetkom 6. st. Med ti dve ostreje očrtani skupini predmetov se uvrščajo ostale najdbe, ki pa jih ni mogoče podrobneje opredeliti. Le sklepati smemo, da je srebrni obesek v obliki križa padel s cerkvene svetilke, ki so jo ob opustitvi cerkva odnesli drugam. V postojanki najdeni rimski novci k dataciji ne prispevajo veliko. Večinoma kažejo sledove dolgotrajne uporabe. Podobno kot smo to ugotovili že večkrat na poznoantičnih postojankah, so bili uporabljani pozneje (Ciglencčki 1987a, 123, op. 105; Ciglencčki 1994a, 251-252, op. 1). Glede na pomanjkanje stratigrafije na najdišču je njihova izpovednost močno omejena in večidel v nasprotju z bolj datiranimi drugimi predmeti. Za datacijo postojanke bi eventualno prišli v poštev le novci št. 9., 10. in 11., če niso bili prineseni na najdišče pozneje od drugod (cfr. Kos 1988, 420-421).

Arheološko pridobljeni rezultati, podani v približnih absolutnih številkah, tako nakazujejo najverjetnejši časovni razpon trajanja postojanke na Kučarju med leti 380 in 500 s pripombo, da obstojajo tudi nekoliko starejše najdbe (v katerih vidimo prežitke) pa tudi, da je morda kakšna posamezna najdba prišla v zemljo pozneje, ko je bila postojanka že opuščena.

Primerjava obeh cerkvenih stavb z drugimi sorodnimi ne daje veliko opornih točk za datacijo. Podobne zgradbe s podobnimi elementi notranje ureditve zaobjemajo časovni razpon od 4. do 6. st. (Lorch, Aguntum, Grazerkogel, Lavant, Grado-Piazza Vittoria, Ajdna, Bozen, Zuglio-Iulium Carnicum, Nesactium, Iulia Concordia pri Portogruaru, Aquileia-Monastero). Pri objavi cerkve na Colle di Zuca je te primerjave sintetično zajel in kritično ovrednotil V. Bierbrauer, zato temu danes ni mogoče dodati nič novega (Bierbrauer

(Friesinger, Kerchler 1981, Abb. 57). Mehrere wurden auf der starken spätantiken Festung Duell entdeckt, wo die Mehrzahl der Funde aus dem 6. Jh. stammt (Steinklauber 1990, 116-117, Abb. 13 und 16-18). Ein ähnliches Zeichen wurde auch bei den Ausgrabungen der episkopalen Kirche in Teurnia entdeckt (Rodriguez 1992, Taf. 4: 7) und auf dem Hemmaberg (Glaser 1992, 33, Abb. 14). Im slowenischen Raum kennen wir sie von den Fundorten Tinje, Korinjski hrib (Ciglencčki 1984, Abb. 7: 79 und 8: 88) und Rifnik (Bolta 1981, 17, Taf. 27: 9).

Die Funde, die am Präfurnium des großen Gebäudes lagen (Taf. 82 und 83: 1-8), stellen ohne Zweifel die spätesten Keramikformen auf dem Kučar dar. Davon zeugt auch die Größe einiger erhaltener Fragmente, indirekt allerdings auch der Schmuck, der entwickeltere Formen und mehrfache Verwendung des Wellenlinienmotivs erkennen läßt. Die späte Datierung wird auch dadurch bestätigt, daß wir hier keine Fragmente glasierter Keramik oder der früheren Terra sigillata chiara gefunden haben.

Betrachten wir einige nahegelegenen Fundorte, die mit der ausgegrabenen Keramik ähnlich datiert sind wie der Fundort auf dem Kučar, um auf der Grundlage des Gesamtcharakters relevantere Ausgangspunkte zur Bestimmung von Kučars Keramik zu erhalten. Hierbei vergleichen wir untereinander nur die Hauptcharakteristika der gesamten Keramik, um so wenigstens annähernd die Zeitspanne von Kučars grober Keramik innerhalb des Materials der übrigen spätantiken Fundorte zu suchen.

Wie ein Vergleich mit dem Material von Hrušica zeigt, ist auf dem Kučar die Wellenlinie prozentual viel stärker vertreten. So wäre diese Angabe indirekt ein Beweis für die jüngere Beschaffenheit des Kučar-Materials im ganzen.

Wertvoll wäre ein Vergleich mit der Keramik von der Brinjeva gora. Dort führte S. Pahič schon die erste Analyse der spätantiken Keramik durch, doch lehnte er sich dabei nur an die Gestaltung der Ränder an (Pahič 1980, 92-93). Er veröffentlichte nur einige Stücke grober spätantiker Keramik mit Ornament bzw. mit Herstellungsspuren (in der Übersichtstabelle werden nur die Randprofile der Gefäße aufgeführt), deswegen stehen uns keine Kriterien zur Verfügung, wonach wir die verschiedenen Gefäße miteinander vergleichen könnten (Pahič 1981, Taf. 1, 2). Zweifellos leistete Pahič hinsichtlich der typologischen Erforschungen der groben spätantiken Keramik wahre Pionierarbeit, aber aufgrund des Fehlens von stratigraphischen

1987b, 45-78). Njegovi izsledki kažejo, da nimamo nikjer povsem zanesljivih elementov za opredelitev cerkva, saj je tudi pri dataciji cerkve na Colle di Zuca, kateri je objava posvečena, datacijo stavil v prvo polovico 5. st., ni pa povsem izključil tudi druge polovice 5. st. (Bierbrauer 1987b, 75-78). Omenimo na kratko še starejša gledanja na razvoj zgodnjekrščanske arhitekture v zvezi z datacijo ostankov na Kučarju. Po tipološkem pristopu, ki ga je razvil R. Egger, sprejeli in dopolnili pa R. Noll, G. C. Menis in G. Piccottini (Egger 1916, 110-132; Noll 1954, 130; Menis 1958, 182-196; Piccottini 1971, 9-31), bi sodili cerkvi vsekakor med starejše objekte. Tako je G. C. Menis postavil zgornjo cerkev v 5. st., (Menis 1976, 388), po Piccottinijevi shemi pa bi cerkveni stavbi sodili v začetek tipološkega razvoja (Piccottini 1971, 9). Dejstvo je, da izsledki naših raziskovanj zgodnji dataciji ne nasprotujejo. Glede na upravičeno kritiko tipološkega pristopa, ki sta jo podala T. Ulbert (Ulbert 1975, 71, op. 110) in posebej obširno ter utemeljeno F. Glaser (Glaser 1991, 95-96), pa datacija cerkva zgolj na osnovi hipotetičnega tipološkega razvoja ni ustrezna.

Zelo sorodni sta prvoodkriti cerkvi na Sv. Hemi (posebej zgornja). F. Glaser je izgradnjo teh dveh cerkva datiral predvsem na osnovi stilne analize mozaika in časovnega zaporedja gradnje cerkva na Sv. Hemi na začetek 6. st. (Glaser 1991, 80). Če sta pred nedavnim odkriti cerkvi št. 4 in 5 iz istega obdobja, bi to opredelitev potrjevale najdbe iz plasti pod četrto cerkvijo, ki so jih datirali na konec 5. st. (Schretter 1993, 195). Časovno bi s kučarsko cerkvijo sovpadala le prvotna, najstarejša cerkev na vrhu hriba, ki jo je F. Glaser postavil v prvo polovico 5. st. in je bila pozneje opuščena.

Po primerjavi z dvojnima cerkvama na Sv. Hemi in Vranju je mogoče reči le, da je cerkveni kompleks na Kučarju najstarejši.

Tipološka primerjava postojanke v celoti ne daje posebnih rezultatov, saj je le-ta povsem samosvoja, vsi sorodni kompleksi pa so najdeni v sklopu naselbin in datirani v poznejši čas (Sv. Hema, Ajdovski gradec nad Vranjem, Tonovcov grad pri Kobaridu) (Ciglencčki 1987a, 116; id. 1994a, 245).

Natančnejšo časovno umestitev postojanke s cerkvami še najzanesljiveje dobimo, če jo primerjamo z ostalimi že poznanimi postojankami v Sloveniji (Ciglencčki 1994a). Pregled izpovednejših kovinskih najdb v notranjosti kastelov kaže pri večini najdišč dve poznoantični periodi: zgodnja sodi na zaključek 4. in začetek 5. st., pozna pa na zaključek 5. in v 6. st. Kučarska postojanka

Angaben und besser bestimmten Funden konnte er die einzelnen Gruppen nicht näher bestimmen und datieren. Auch die Schlußfolgerungen, zu denen er mit der Randtypologie gelangt ist, sind mit den Forschungsergebnissen anderer Autoren nicht identisch (die Ränder der 5. Gruppe kennzeichnet er beispielsweise als lokale, doch sind sie - wie Gefäße an anderen Orten zeigen - im gesamten Ostalpenbereich vertreten und fallen nicht nur in das 3. und 4. Jh., sondern wie z.B. in Invillino in das 5. und 6. Jh.). Bei den bislang publizierten keramischen Fragmenten von der Brinjeva gora sind keine Wellenlinien zu erkennen, sondern überwiegend feine Kammstrichverzierung. Die Datierung unter Berücksichtigung der Münzen aus dem 3. und 4. Jh., die in den Höhsiedlungen häufig später gebraucht wurden, ist nicht hinreichend zuverlässig. Man müßte auch die Möglichkeit in Betracht ziehen, daß die Siedlung nur von Zeit zu Zeit besiedelt war.

Ein Vergleich mit den Funden aus Tinje zeigt, daß dort die Wellenlinienornamentik viel ungleichmäßiger ist, ziemlich weniger (in Prozenten) ist die Kammstrichverzierung vertreten. Ähnlich verhält es sich auch mit den teilweise bekannten Fundorten Korinjski hrib und Gradec bei Prapretno, die man größtenteils in das 6. Jh. datieren kann (Ciglencčki 1984).

Viele Gefäße wurden auf dem Ajdovski gradec oberhalb von Vranje ausgegraben, sie sind aber nur zum Teil veröffentlicht. Der bislang bekannte Teil des keramischen Spektrums zeigt vor allem schlichtere Topfformen mit sehr bescheidenem Schmuck (Knific 1979, z.B. Nr. 50, 51, 76-85, 138-142).

Ein wichtiges Moment bei der Datierung erscheint auf dem Kučar das Fehlen von Amphoren, die wir sonst von den Fundorten Korinjski hrib, Vranje, Rifnik und Tonovcov grad her kennen (unter ihnen sind die Spatheia vorherrschend). Diese Tatsache spricht für die Erwägung, daß Kučar in der zweiten Hälfte des 6. Jhs., in die der Großteil der in den Siedlungen vollständig erhaltenen und anhand von Kontexten datierten Amphoren fallen, nicht mehr bestanden hatte (Knific 1994, 220).

Das Material der Fundorte Ajdna und Tonovcov grad gleicht ihnen am wenigsten. Allem Anschein nach beeinflusste die Mannigfaltigkeit schon die größere Entfernung, noch wahrscheinlicher ist ein Grund dafür die frühere Entstehung vom Fundort Kučar im Vergleich zu den beiden oben erwähnten Siedlungen (Leben, Valič 1978, Taf. 2; Ciglencčki 1994b, Taf. 2-4).

se z delom najdb še pridružuje prvi periodi, posamezni elementi pa kažejo, da sega vse do začetka druge. Vendar ta poznejša faza na Kučarju ni zastopana. Tako je mogoče tu videti eno izmed redkih najdišč, ki je vztrajalo skozi pretežni del 5. st., medtem ko takšne kronološke slike pri ostalih doslej nismo zasledili. Drugod je velikokrat zastopana prva faza (npr. Dunaj pri Mladevinah, Zbelovska gora), poznejše gradivo pa manjka. Nedvomno gre pri tem za odselitev prebivalstva. Ali je bilo kontinuirano bivanje na Kučarju pogojeno z drugačnim (zgolj cerkvenim) značajem postojanke, lego v odmaknjeni pokrajini ali čem tretjim? Značilno je, da najdb, ki bi izpričevale naslednjo poselitveno poznoantično fazo na hribovih koncem 5. in 6. st. (kot npr. na Tinju, Vranju, Ajdni, Korinjskem hribu, Gradcu pri Veliki Strmici idr.) tu ne poznamo. Glede na veliko, sistematično izkopano površino to ne more biti slučaj, ampak lahko z gotovostjo računamo z odselitvijo prebivalcev. Kam so se ti umaknili, ostaja predmet nadaljnjih raziskav. Glede na obseg postojanke in najdbe, ki zajemajo razpon 4. do začetka 7. st., bi smeli pomisliti na pred nedavnim odkrito naselbino v Črnomlju, ki leži sicer prav tako v ravninskem svetu, vendar ji terasa nad sotočjem dveh rek daje večjo varnost. Zdi se namreč, da je bila za opustitev Kučarja odločilna predvsem lega na ne dovolj dobro naravno zavarovanem hribu, ki je bil posebej z južne strani močno ranljiv.

Če skušamo na osnovi arheološkega materiala pridobljeni časovni okvir (380-500), dopolnjen z datacijo cerkvenih zgradb, umestiti v okvir tedanjih zgodovinskih dogajanj, je mogoče časovni razpon hipotetično še nekoliko skrajšati. Začetni datum se zdi verjetnejši po letu 400, oziroma v dvajsetih ali tridesetih letih 5. st. Tej misli pritrjuje predvsem celotna politično-vojaška situacija v vzhodnoalpskem območju in dejstvo, da je večina rimskih mest v sedanji Sloveniji vztrajala do prve polovice 5. st. (Emona, Petoviona, Celeja, Neviodunum). Do njihove opustitve je prišlo šele okoli leta 430, kot to posebej nazorno dokazuje najdiščna situacija v Emoni (Plesničar-Gec 1983, 31). Zaton zgodnjekrščanskega središča na Kučarju pa bi smeli postaviti v čas prihoda Vzhodnih Gotov na sedanje slovensko ozemlje. Ne trdimo sicer, da je njihov приход povzročil neposreden propad postojanke, ampak opozarjamo zgolj na dejstvo, da je v času utrjevanja vzhodnogotske oblasti prišlo do delnega prestrukturiranja naselbinske slike, ki se v vzhodnoalpskem območju odraža z zgraditvijo oziroma obnovitvijo nekaterih poznoantičnih postojank (predvsem Korinjski hrib, Gradec

Hinsichtlich der gegebenen Analogien zeichnet sich beim Vergleich der groben Keramik ein Bild ab, das wir teilweise schon bei den feineren Gefäßen und Gläsern festgestellt haben. Demnach ist der Anfang der Verwendung grober Gefäße ins Ende des 4. Jhs. zu setzen. Die geringe Zahl an Funden deutet auf eine für kurze Zeit aufgesuchte Siedlung hin. Die obere Grenze ihres Bestehens läßt sich nicht genau festsetzen. Jedenfalls reichen der Schmuck und die Herstellungstechnik nicht mehr in das entwickelte 6. Jh. (vielleicht mit Ausnahme von Stück *Taf. 6: 14*). Die besser bestimmten Funde datieren den Kučar-Komplex in die Zeit zwischen dem Ende des 4. und dem Beginn des 6. Jhs., mit dem Einwand, daß vielleicht einige wenige Keramikfragmente auch einem späteren Zeitraum angehören.

Zeitbestimmung der Anlage

Die Chronologie der Kirchen auf dem Kučar ist eng verbunden mit der Chronologie der gesamten Fundstätte, denn diese entstand als befestigtes frühchristliches Zentrum. Deswegen sind für sie nicht nur die Funde in den Kirchen von Bedeutung, sondern im gesamten erforschten Areal. So muß das Entstehungsdatum des Ganzen auch das Datum der Errichtung der Kirchen vermitteln, dessen zentralen integralen Teil sie darstellten.

Die Übersicht über die Kleinfunde ergab folgendes chronologisches Schema. Die ersten zahlreicheren Anzeichen für die Besiedlung in der spätrömischen Zeit fallen in die zweite Hälfte des 4. und die erste Hälfte des 5. Jhs. In Anbetracht dessen, daß es keine überzeugendere Elemente gibt, die den Schwerpunkt nach unten verschieben würden, kommt vor allem der jüngere Teil der besagten Epoche (erste Hälfte des 5. Jhs.) in Frage, wo noch einige ältere Gegenstände in Gebrauch waren. Der Phase, in der die Gebäude errichtet wurden, dürften wir deshalb die besser datierten Glasfragmente zuschreiben, die typologisch noch zum Beginn des 5. Jhs. gehören, den Großteil der genauer datierten Stücke der afrikanischen Terra sigillata chiara und einen Teil der glasierten Gefäße. Die zweite, jüngere Gruppe bilden Gefäßfragmente, die bei der Aufgabe der Siedlung an Ort und Stelle liegengeblieben sind und schon entwickeltere Formen der groben Keramik erkennen lassen. Doch die Mehrzahl dieser Funde ist so unpräzise datiert, daß man die Aufgabe der Siedlung

pri Veliki Strmici, Tonovcov grad pri Kobaridu, Zidani gaber nad Mihovim in Rifnik).

Podoba poznoantične poselitve v Beli krajini in na Dolenjskem

Da bi lažje razumeli nastanek in vlogo zgodnjekrščanskega središča na Kučarju, smo zbrali dosedanje podatke topografskih obhodov in ostalih raziskav, ki ponazarjajo naselbinsko sliko v ožjem belokranjskem prostoru, in jo smiselno razširili s sorodnimi najdišči Dolenjske in vzhodnega obrobja Bele krajine. Šele v takem obsegu zbrano gradivo omogoča boljše razumevanje specifične poznoantične postojanke na Kučarju. Pri tem smo se omejili na bistvene podatke in dodali relevantno literaturo, ki omogoča nadaljnji študij.

Topografski pregled najdišč olajšuje dejstvo, da je bila na prostoru Bele krajine že opravljena sistematična topografija zato smo v primerjavi z večjim delom ostale Slovenije pri analizi poselitvene podobe v boljšem položaju (Dular 1985). Temu delu se pridružuje tudi akcija kartiranja in sondiranja prazgodovinskih gradišč na dolenjskem območju, kjer je prav na prazgodovinskih gradiščih v zgornji plasti mogoče pogosto zaslediti ostanke poznoantičnih utrd (Dular et al. 1991).

Najdišča (sl. 170):

1. Limberk nad Veliko Račno

Na naravno dobro zavarovanem prazgodovinskem gradišču so sledovi poznoantične postojanke. Obzidja ni videti, v notranjosti pa se na površini nakazujejo ostanke zgodnjekrščanske cerkve z apsido, dolge ca 15 m, ki povsem spominja na tisto s Korinjskega hriba. Tudi sicer postojanka s spektrom najdb in lego na strateško pomembnem mestu spominja na mnogo bolje raziskani bližnji Korinjski hrib.

Lit.: Saria 1939, 147-148; Ciglencčki 1985, 261-263; Ciglencčki 1987a, 99; Ciglencčki 1994a, 246, Taf. 10a.

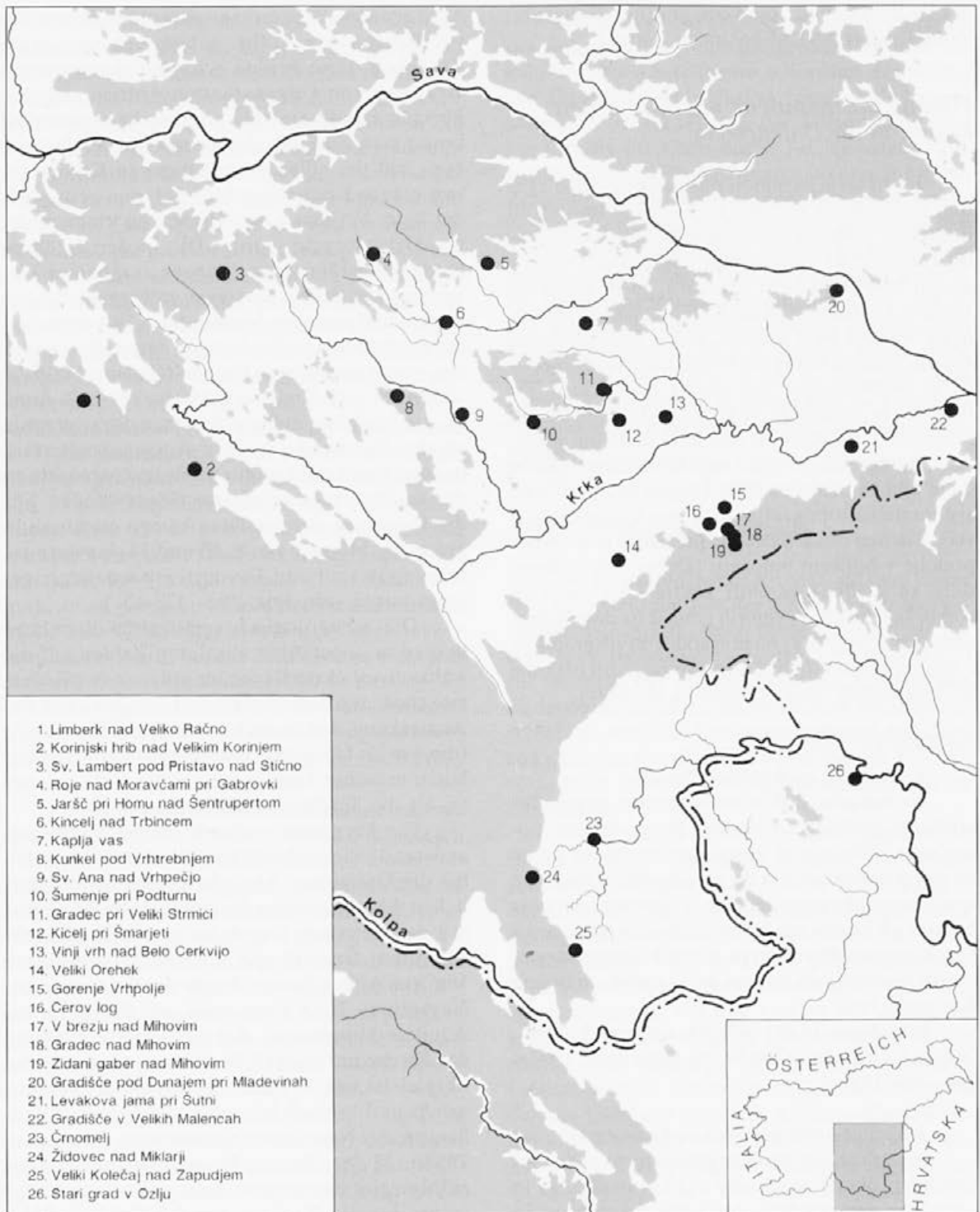
2. Korinjski hrib nad Velikim Korinjem (sl. 171)

Na prazgodovinskem gradišču so v poznoantičnem obdobju zgradili veliko utrdbo, ki jo označuje pet močnih obrambnih stolpov in zgodnjekrščanska cerkev v sredini. 180 x 100m velika postojanka je bila intenzivneje poseljena le ob robu, bivalni značaj pa so imeli tudi spodnji deli treh obrambnih stolpov. V ostalih dveh sta bila v spodnjem delu vodna zbiralnika. Preprosti cerkvi z apsido, dolgi 15 m, so v poznejši fazi prizidali narteks in stranski prostor s krstilnico.

nicht genauer datieren kann, obwohl es dazu schon vor Beginn des 6. Jhs. gekommen sein muß. Zwischen diese beiden schärfer abgegrenzten Gruppen von Gegenständen ordnen sich die übrigen Funde ein, die aber nicht genauer zu bestimmen sind. Wir dürfen nur den Schluß ziehen, daß der silberne Anhänger in Kreuzform von einem Kirchenleuchter gefallen sein muß, der beim Verlassen der Kirchen an einen anderen Ort gebracht wurde. Die in der Siedlung entdeckten römischen Münzen tragen zur Datierung nicht viel bei. Sie tragen größtenteils Spuren einer langdauernden Verwendung. Wie wir schon oft in spätantiken Siedlungen feststellen konnten, waren sie später in Umlauf (Ciglencčki 1987a, 123, Anm. 105; Ciglencčki 1994a, 251-252, Anm. 1). Im Hinblick auf die fehlende Stratigraphie an der Fundstelle ist ihre Aussagekraft stark begrenzt und steht größtenteils im Gegensatz zu den anderen besser datierten Gegenständen. Für die Datierung der Siedlung kämen eventuell in Frage die Münzen Nr. 9, 10 und 11, insofern sie nicht später an den Fundort von woanders gelangt waren (cfr. Kos 1988, 420-421).

Die archäologisch ermittelten Resultate deuten in ungefähren absoluten Zahlen auf die wahrscheinlichste Besiedlungsdauer des Kučars zwischen den Jahren 380 und 500 hin, mit der Anmerkung, daß es auch etwas ältere Funde gibt (die wir als Überreste betrachten) und daß vielleicht mancher Fund später in die Erde gelangte, als die Siedlung schon verlassen war.

Ein Vergleich beider Kirchengebäude mit anderen ähnlichen bietet nicht viele Anhaltspunkte für die Datierung. Ähnliche Gebäude mit ähnlichen Elementen der Innenausstattung umfassen den Zeitraum vom 4. bis zum 6. Jh. (Lorch, Aguntum, Grazerkogel, Lavant, Grado-Piazza Vittoria, Ajdna, Bozen, Zuglio-Iulium Carnicum, Nesactium, Iulia Concordia bei Portogruaro, Aquileia-Monastero). Bei der Veröffentlichung der Kirche auf dem Colle di Zuca wurden diese Vergleiche von V. Bierbrauer in einer Synthese erfaßt und kritisch bewertet, deswegen ist dem heute nichts Neues mehr hinzuzufügen (Bierbrauer 1987b, 45-78). Seinen Forschungsergebnissen zufolge gibt es nirgends ganz zuverlässige Elemente für die Bestimmung der Kirchen, denn auch die Datierung der Kirche auf dem Colle di Zuca, welcher die Publikation gewidmet ist, setzte er in die erste Hälfte des 5. Jhs., schloß aber auch die zweite Hälfte des 5. Jhs. nicht ganz aus (Bierbrauer 1987b, 75-78). Erwähnen wir noch in aller Kürze die älteren Auffassungen über die Entwicklung frühchristlicher Bauwerke im Zu-

Sl. 170: Poznoantična najdišča na Dolenjskem, v Beli krajini in v bližnjem delu Hrvaške.

Abb. 170: Spätantike Fundorte in Dolenjsko, in der Bela krajina und im benachbarten Teil Kroatiens.

Značaj in razvrstitev zgradb na 728 m visokem hribu z imenitnim razgledom kažeta na zasnovu postojanke, kakršne so v času Teoderika in Justinijana gradili vzdolž važnejših prometnic. To potrjujejo tudi številne drobne najdbe.

Lit.: Pečnik 1894, 11; ANSI 1975, 235-236; Ciglencečki 1985, 255-284; Slabe 1985, 67-68; Ciglencečki 1990a, 107-110; Ciglencečki 1994a, 245-246, Taf. 9.

3. Sv. Lambert pod Pristavo nad Stično

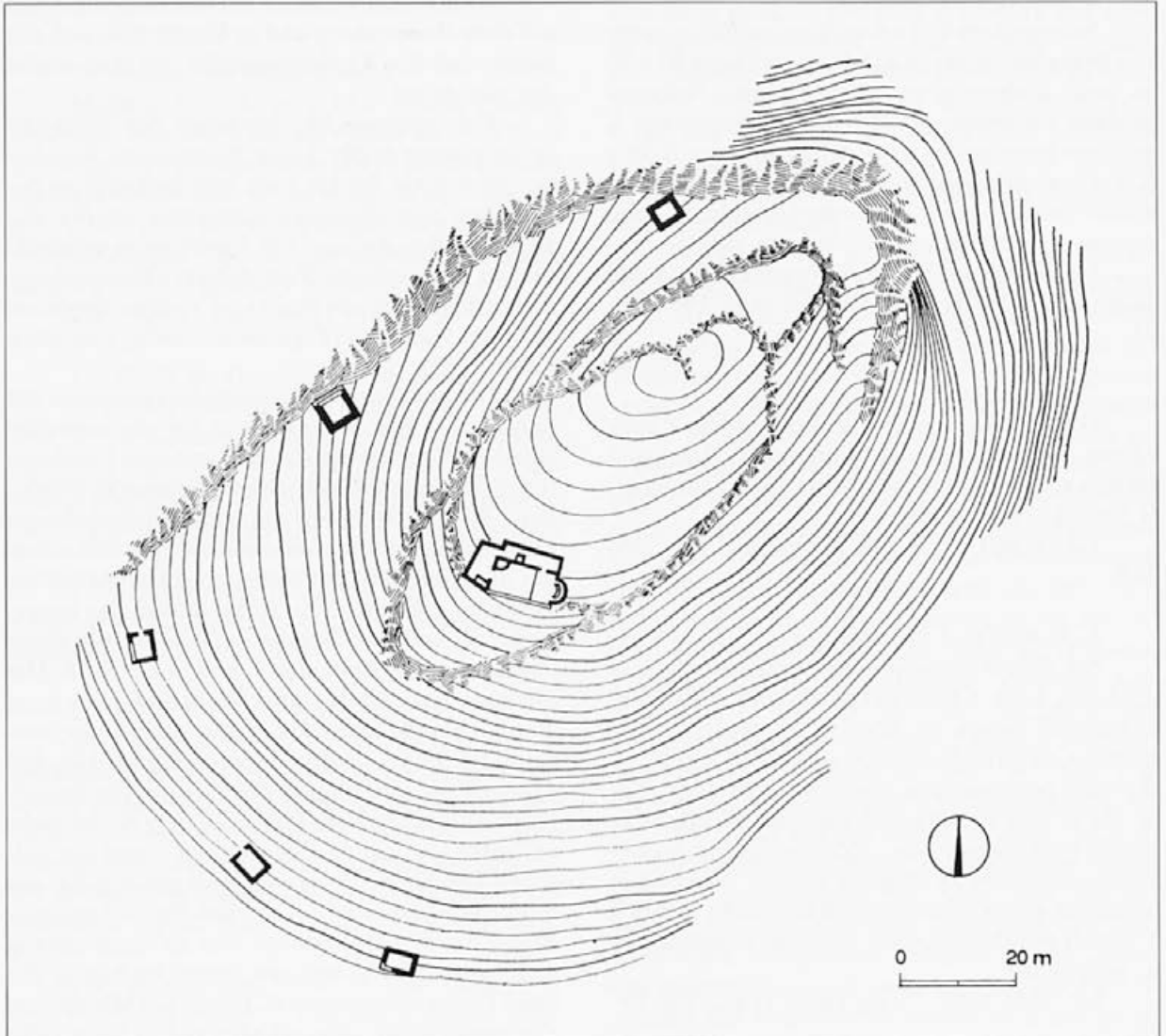
Na manjšem ca 100 x 20 m velikem platoju so skromni ostanki poznoantične postojanke. Sledov arhitekture ni opaziti. Izkopavanj še ni bilo.

Lit.: Ciglencečki 1985, 260-262; Ciglencečki 1987a, 98.

sammenhang mit den Funden auf dem Kučar. Nach dem typologischen Ansatz, den R. Egger entwickelt hat und der von R. Noll, G.C. Menis und G. Piccottini ergänzt wurde (Egger 1916, 110-132; Noll 1954, 130; Menis 1958, 182-196; Piccottini 1971, 9-31), wären die Kirchen auf jeden Fall den älteren Gebäuden zuzuordnen. So datierte G.C. Menis die obere Kirche in das 5. Jh. (Menis 1976, 388), nach Piccottinis Schema fielen die beiden Kirchengebäude in den Anfang der typologischen Entwicklung (Piccottini 1971, 9). Tatsache ist, daß unsere Forschungsergebnisse der frühen Datierung nicht widersprechen. In Anbetracht der berechtigten Kritik des typologischen Ansatzes, die von T. Ulbert (Ulbert 1975, 71, Anm. 110) und besonders umfangreich und begründet von F. Glaser hervorgebracht wurden

Sl. 171: Utrdba na Korinjskem hribu.

Abb. 171: Festung auf dem Korinjski hrib.

4. Roje nad Moravčami pri Gabrovki

Na zgodnesrednjeveški nekropoli je bil odkrit grob ženske z dolihokefalno lobanjo, v katerem sta bila koščen glavnik in lonček z okrasom horizontalnih kanelur. Z največjo verjetnostjo bi ga smeli pripisati 5.-7. st. Tovrstno datacijo potrjuje uhan s kocko, ki ga omenja Vinski.

Lit.: Vinski 1960-1961, 231; Vuga 1973, 63-64; ANSI 1975, 178; Vuga 1977, 290-295.

5. Jaršč pri Homu nad Šentrupertom

Manjša, 70 x 50 m velika poznoantična utrdba. J. Pečnik omenja ostanke poslopja iz 5. in 6. st., D. Vuga pa je pri sondiranjih ugotovil 2 m širok obrambni zid, jarek in okop. Izsledki njegovega sondiranja kažejo, da je utrdba nastala verjetno koncem 4. st.

Lit.: ANSI 1975, 219; Ciglencečki 1987a, 94-95; Vuga 1993, 125-128.

6. Kincelj nad Trbincem

Na manjšem hribu s strmimi pobočji so znotraj prazgodovinskega gradišča, velikega 90 x 70 m, našli sledove poznoantične plasti. Nekateri značilni predmeti, posebej novc Anastazija I, uvrščajo postojanko v čas druge polovice 5. in v 6. st. Posamezni sledovi kažejo, da je bila občasno uporabljena že prej. Na severozahodnem robu naselja je bil odkrit temelj suhega zidu.

Lit.: ANSI 1975, 215; Ciglencečki 1987a, 99; Tecco Hvala 1990a, 29-30; Dular et al. 1991, 90-93.

7. Kaplja vas

Od tu sta znana dva srebrna uhana s poli-edrom, okrašena s punciranimi krožci. Izkopana sta bila že pred drugo svetovno vojno, natančnejši podatki niso znani.

Lit.: ANSI 1975, 258; Josipovič 1988, 259-264.

8. Kunkel pod Vrhtrebjem

Na dobro ohranjenem prazgodovinskem gradišču, ki je s treh strani obdano z visokimi kamnitimi okopi, na severni pa zavarovano s strmino so pri sondiranju leta 1988 ugotovili skromne poznoantične naselbinske ostaline. Kaže, da je bilo za obrambo izkoriščeno takrat že podрто halštatsko obzidje. Točnejše datacije poznoantične uporabe ni mogoče podati. Najdena je le tipična groba poznoantična keramika in nekaj železnih predmetov, med katerimi je izrazitejša le sulična ost.

Lit.: Križ 1990, 75-76; Dular et al. 1991, 69-76.

(Glaser 1991, 95-96), ist eine Datierung der Kirchen nur auf der Grundlage einer hypothetischen typologischen Entwicklung nicht angebracht.

Sehr ähnlich sind die beiden erstentdeckten Kirchen auf dem Hemmberg (besonders die obere). F. Glaser datierte die Errichtung dieser beiden Kirchen vor allem auf der Grundlage einer Stilanalyse des Mosaiks und der zeitlichen Aufeinanderfolge des Kirchenbaus auf dem Hemmberg in den Beginn des 6. Jhs. (Glaser 1991, 80). Insofern die beiden vor kurzem entdeckten Kirchen Nr. 4 und 5 aus derselben Epoche stammen, würden diese Zeitbestimmung die Funde aus der Schicht unter der vierten Kirche untermauern, die in das Ende des 5. Jhs. datiert wurden (Schretter 1993, 195). Zeitlich würde allerdings mit der Kirche auf dem Kučar nur die ursprüngliche, älteste Kirche auf dem Gipfel des Berges übereinstimmen, die F. Glaser in die erste Hälfte des 5. Jhs. setzte und die später aufgegeben worden war.

Nach einem Vergleich mit den Doppelkirchen auf dem Hemmberg und in Vranje läßt sich nur sagen, daß der Kirchenkomplex auf dem Kučar der älteste ist.

Ein typologischer Vergleich der Fundstätte im ganzen ergibt keine besonderen Resultate, denn diese ist als ganz eigenständig zu betrachten, alle ähnlichen Komplexe wurden dagegen in der Anlage von Siedlungen entdeckt und in eine spätere Zeit datiert (Hemmberg, Ajdovski gradec oberhalb von Vranje, Tonovcov grad bei Kobarid) (Ciglencečki 1987a, 116; ders. 1994a, 245).

Die genaueste Datierung des Fundortes mit den beiden Kirchen erhalten wir am zuverlässigsten, wenn wir sie mit den anderen Fundstätten in Slowenien vergleichen (Ciglencečki 1994a). Eine Übersicht über die aufschlußreicheren Metallfunde im Inneren von Kastellen läßt schon bei der Mehrzahl der Fundorte zwei spätantike Perioden erkennen: die frühe fällt in das ausgehende 4. und den Beginn des 5. Jhs., die späte dagegen in das Ende des 5. und in das 6. Jh. Die Siedlung auf dem Kučar schließt sich mit einem Teil der Funde noch der ersten Periode an; einzelne Elemente deuten dagegen darauf hin, daß sie noch bis zum Beginn der zweiten fort dauert. Doch ist diese spätere Phase auf dem Kučar nicht vertreten. So handelt es sich um einen der seltenen Fundorte, die den überwiegenden Teil des 5. Jhs. überdauerte, ein solches chronologisches Bild hat sich hingegen bei den anderen bislang nicht gezeigt. An anderen Orten ist häufig die erste Phase vertreten (z.B. Dunaj bei Mladevine; Zbelovska gora), späteres Material ist indes nicht

9. Sv. Ana nad Vrhpečjo

Na prazgodovinskem, z okopi obdanem gradišču so našli posamezne sledove poznoantične poselitve. V izkopani sondi so zadeli na dve jami, ki bi utegnili biti prav tako iz poznoantičnega obdobja. V eni je bil najden novce Valensa.

Lit.: ANSI 1975, 232; Tecco Hvala 1990b, 65-66; Dular et al. 1991, 76-81.

10. Šumenje pri Podturnu

Ostanki 160x100m velike poznoantične postojanke, ki je bila postavljena na prazgodovinskem gradišču, deloma utrjena z obrambnim zidom (deb. 0,8 m) in jarkom. D. Breščak je pri sondiranjih izkopal dobro utrjen, 2,9 m širok vhod v utrdbo. Skromne najdbe datirajo objekt v poznorimsko obdobje in kažejo na pribežališčni značaj postojanke.

Lit.: ANSI 1975, 230; Breščak 1990b, 111-112;

11. Gradec pri Veliki Strmici

Majhna, 95 x 45 m velika utrdba z nekaj stavbami, od katerih smemo večino interpretirati kot stolpe. V zgornjem delu je zgodnjekrščanska cerkev, ki je najverjetneje prislonjena na obrambni zid. V literaturi omenjeni najdbi dveh zlatnikov (eden Zenonov), površinske najdbe in tlorisna zasnova stavijo utrdbo v konec 5. in 6. st.

Lit.: Božič, Ciglencečki 1995.

12. Kicelj pri Gorenji vasi pri Šmarjeti

Tu so leta 1883 izkopali osem skeletnih grobov, ki so vsebovali bronaste uhane, steklene ogrlice in železne nožičke. Najdbo je kasneje Globočnik pod oznako "merovinško najdišče" napačno lociral v prostor Dolenjskih Toplic in za njim ostali.

Lit.: Deschmann 1888, 50, 116; D. Božič, (Topografski zapisnik v arhivu Inštituta za arheologijo ZRC SAZU).

13. Veliki Vinji vrh nad Belo Cerkvijo

Leta 1898 je Pečnik izkopal na južni strani gradišča in znotraj halštatskega okopa šest skeletnih grobov. Med ohranjenimi najdbami izstopata pozlačena srebrna ptičja fibula in pozlačen bronast pasni okov z razvito živalsko ornamentiko. Po Wernerju dokazujejo te najdbe prodor Langobardov po 547/548 v sedanji slovenski prostor.

Lit.: Werner 1962, 124-125, 159; ANSI 1975, 228; Pirkovič 1970-1971, 179-180; A. Dular 1990, 71-72.

vorhanden. Zweifelsohne handelt es sich hierbei um einen Wegzug der Bevölkerung. War die kontinuierliche Besiedlung des Kučar durch einen anderen (nur kirchlichen) Charakter der Fundstätte bedingt, durch die Lage in einer entlegenen Landschaft oder durch etwas anderes? Bezeichnenderweise sind Funde, die von einer folgenden Besiedlung der spätantiken Phase auf den Bergen Ende des 5. und im 6. Jh. (wie z.B. Tinje, Vranje, Ajdna, Korinjski hrib, Gradec bei Velika Strmica u.a.) zeugen würden, hier nicht bekannt. In Anbetracht der großen, systematisch freigelegten Oberfläche kann dies kein Zufall sein, sondern es ist mit Sicherheit mit einem Wegzug der Bevölkerung zu rechnen. Wohin sie sich zurückzogen, bleibt Gegenstand weiterer Forschungen. Im Hinblick auf den Umfang des Fundortes und der Funde, die den Zeitraum vom 4. bis zum Beginn des 7. Jhs. umfassen, dürften wir an die vor kurzem entdeckte Siedlung in Črnomelj denken, die zwar ebenso in der Ebene liegt, doch verleiht ihr die Terrasse oberhalb des Zusammenflusses eine größere Sicherheit. Für die Aufgabe von Kučar scheint nämlich die Lage auf einem nicht hinreichend natürlich befestigten Berg entscheidend gewesen zu sein, der besonders von der Südseite leicht eingenommen werden konnte.

Wenn wir den auf der Grundlage des archäologischen Materials erhaltenen Zeitraum (380-500), der durch die Datierung der Kirchenanlagen ergänzt worden ist, in den Rahmen der damaligen geschichtlichen Ereignisse zu stellen versuchen, kann die Zeitspanne hypothetisch noch etwas verkürzt werden. Das Anfangsdatum erscheint wahrscheinlicher nach dem Jahr 400 bzw. in den 20er und 30er Jahren des 5. Jhs. Für eine solche Vermutung sprechen vor allem die gesamte politisch-militärische Situation im Ostalpenraum und die Tatsache, daß die Mehrzahl der römischen Städte im jetzigen Slowenien bis zur ersten Hälfte des 5. Jhs. fort dauerte (Emona, Poetovio, Celeia, Nevioudunum). Zu ihrer Aufgabe kam es erst um das Jahr 430, wie es die Fundortsituation in Emona besonders anschaulich beweist (Plesničar-Gec 1983, 31). Den Untergang des frühchristlichen Gebäudekomplexes auf dem Kučar dürften wir in die Zeit des Einzugs der Ostgoten im heutigen slowenischen Gebiet setzen. Wir behaupten zwar nicht, ihre Ankunft hätte einen unmittelbaren Untergang der Städte bewirkt, wir machen lediglich auf die Tatsache aufmerksam, daß es in der Zeit der Durchsetzung der ostgotischen Macht zu einer partiellen Umstrukturierung des Siedlungsbildes ge-

14. *Veliki Orehek*

Pri rigolanju vinograda so zadeli na več skeletnih grobov. Njihovo točno število ni znano in variira med 26 in 35. V Narodnem muzeju v Ljubljani hranijo le tri predmete (bronasto utež in bronasti pasni sponi) iz druge polovice 6. st. Omenjajo še bronaste zaponke in lončke, ki pa niso ohranjeni.

Lit.: S. Petru 1967, 441-442; Pirkovič 1970-1971, 175-176; ANSI 1975, 214.

15. *Gorenje Vrhpolje*

Ugotovljeno je grobišče iz 6. st., od katerega so znane slučajne omembe grobov. Strokovno je bil izkopan le eden, deloma pa bolje poznani trije. Grobišče naj bi merilo 250 x 80 m. V edinem strokovno izkopanem grobu so ugotovili znake masakriranja zgornjega dela telesa, od pridakov pa koščen dvovrsten glavnik, fragmentirano okroglo ploščico in ostanke tkanine. Stare opredeljuje grobišče v langobardski časovni horizont. Mesto pripadajoče naselbine ni znano.

Lit.: Stare 1977b, 285-287; R. Božič 1984, 267-268; Slabe 1985, 67.

16. *Cerov Log*

Glede na omembo odkritja skeletov, poleg katerih naj bi bili najdeni nekateri danes pogrešani predmeti (zapestnica, broša in prstan), domneva V. Stare grobišče iz časa preseljevanja ljudstev z redkimi pokopi, podobno kot na grobišču v Gorenjem Vrhpolju.

Lit.: Stare 1977a, 282-283; Slabe 1985, 66.

17. *V brezju nad Mihovim*

Omenjajo več grobov. Gradivo, ki ga hrani Naravoslovni muzej na Dunaju, je poznorimsko (zapestnice, pasne sponse, jagode). Ni jasno, kje je pripadajoča naselbina.

Lit.: ANSI 1975, 223.

18. *Gradec nad Mihovim*

Na 150 m dolgem in 51 m širokem, deloma z okopi obdanem prazgodovinskem gradišču so odkrili 13,5 x 9,4 m veliko cerkev z apsidno. Okoli cerkve je bilo več skeletnih grobov. V njih najdeni predmeti so preskromni za zanesljivo datacijo, širše gledano, sodijo v antično obdobje. Glede na bližino že ugotovljene utrdbe s cerkvijo iz 6. st. na Zidanem gabru domneva Breščak v njej pripadajočo pokopališko cerkev.

Lit.: Breščak 1990a, 105-106; Breščak 1990b, 111-112.

kommen war, die im Ostalpenraum durch die Errichtung bzw. den Wiederaufbau einiger spätantiker Siedlungen (vornehmlich Korinjski hrib, Gradec bei Velika Strmica, Tonovcov grad bei Kobarid, Zidani gaber oberhalb von Mihovo und Rifnik) wiedergespiegelt wird.

Spätantikes Siedlungsbild in der Bela krajina und in Dolenjsko

Um die Entstehung und die Rolle des frühchristlichen Gebäudekomplexes auf dem Kučar leichter zu verstehen, haben wir alle bisherigen Angaben von Landesaufnahmen und den übrigen Forschungen gesammelt, die das Siedlungsbild im engeren Bereich der Bela krajina veranschaulichen und es sinngemäß erweitern mit vergleichbaren Fundorten Dolenjskos und des östlichen Randgebietes der Bela krajina. Erst in diesem Kontext ermöglicht das gesammelte Material ein besseres Verständnis der Spezifik der spätantiken Anlage auf dem Kučar. Dabei begrenzen wir uns auf die wesentlichen Angaben und führen die einschlägige weiterführende Literatur an.

Die topographische Übersicht über die Fundorte wird durch die Tatsache erleichtert, daß im Bereich der Bela krajina eine systematische Topographie schon durchgeführt wurde, deswegen befinden wir uns im Vergleich zum Großteil des übrigen Slowenien bei der Analyse des Siedlungsbildes in einer besseren Lage (Dular 1985). Zu dieser Arbeit kommen noch die Kartierungen und Sondierungen der vorgeschichtlichen Ringwälle im Gebiet von Dolenjsko hinzu, wo gerade auf prähistorischen Ringwällen in den oberen Schichten oft Reste spätantiker Befestigungen zu finden sind (Dular et al. 1991).

Fundorte (*Abb. 170*):

1. *Limberk oberhalb von Velika Račna*

Auf einer natürlich gut gesicherten vorgeschichtlichen Siedlung gibt es Spuren einer spätantiken Anlage. Eine Befestigungsmauer ist nicht erkennbar, im Inneren zeichnen sich Reste einer frühchristlichen ca. 15 m langen Kirche mit Apsis ab, die ganz und gar an die des Korinjski hrib erinnert. Auch sonst ist die Anlage mit dem Fundspektrum und der Lage an einem strategisch wichtigen Ort dem viel besser erforschten nahegelegenen Korinjski hrib sehr ähnlich.

Lit.: Saria 1939, 147-148; Ciglencečki 1985, 261-263; Ciglencečki 1987a, 99; Ciglencečki 1994a, 246, Taf. 10a.

19. *Zidani gaber nad Mihovim*

Utrdba leži na ozkem in dolgem grebenu na pobočju Gorjancev in je bila v celoti podrejena terenskim danostim. Dolžina znaša ca 300 m, širina pa od 10-30 m. Na severni strani zapira utrdbo daljši prečni zid, debel 0,7 m, ki je bil na najbolj izpostavljenem delu dodatno zavarovan z jarkom. Na južni strani, kjer je bil le krajši 1 m debel prečni zid, je osredotočena večina deloma že v površini vidnih poznoantičnih zgradb. Sondiranja v letu 1987 in 1988 so dokazala na zgornjem platoju obstoj zgodnjekrščanske cerkve z apsidom. Ta je dolga ca 22 m, na južni strani pa ima večji stranski prostor z izpraznjeno grobnico. Pečnik in Kušljan s tega območja omenjata več grobov, iz katerih so deloma ohranjeni pridatki, ki sodijo v drugo polovico 6. st. Blizu cerkve so vidni sledovi šestih stanovanjskih zgradb oziroma prostorov v vrsti. Keramika s pečatnim ornamentom kaže na prisotnost Langobardov v utrdbi.

Lit.: S. Petru 1967, 435-451; Pirkovič 1968, 36-38, 112-113; ANSI 1975, 222; Ciglencečki 1987a, 95; Ciglencečki 1987b, 207. Ciglencečki 1990b, 113-116; Ciglencečki 1994a, 246, Abb. 12, Taf. 12; Knific 1994, 217, 221.

20. *Gradišče pod Dunajem pri Mladevinah*

Na obsežnem prazgodovinskem gradišču so odkrili poznorimske sledove, Rutar omenja celo kopališče. Novejših raziskav ni bilo. Najdbe potrjujejo močno postojanko iz časa 4. in začetka 5. st., ko je prišla do izraza njena važna strateška lega ob rimski cesti in prehodu čez Savo.

Lit.: Pečnik 1894, 12; ANSI 1975, 260; Ciglencečki 1992, 24-27.

21. *Levakova jama pri Šutni*

V jami so našli sledove rimske kulturne plasti, ki izpričujejo poseljenost (najverjetneje občasno) vse do 4. st. Poleg tega osteološki ostanki kažejo na majhno grobišče (najmanj 7 osebko, dva odrasla in pet otrok), ki bi glede na deformirano lobanjo najverjetneje sodilo v čas preseljevanja ljudstev.

Lit.: Guštin 1976b, 260-282; Slabe 1976, 283-288; Slabe 1985, 66.

22. *Gradišče pri Velikih Malencah*

Na prostrani terasi nad Krko v bližini njene- ga izliva v Savo ležijo ostanki 430 x 270 m velike poznorimske trdnjave. V letih 1929 in 1930 opravljena izkopavanja kažejo močno obzidje s stolpi in dobro utrjenimi vhodi. V notranjosti so bili odkriti skromni sledovi zgodnjekrščanske cerkve, ki je imela proti zahodu obrnjeno apsidom.

2. *Korinjski hrib oberhalb von Veliki Korinj (Abb.171)*

Auf dem vorgeschichtlichen Ringwall wurde in der Spätantike eine große Festung errichtet, die durch fünf massive Türme und eine zentralgelegene frühchristliche Kirche gekennzeichnet ist. Die 180 x 100 m große Anlage war nur am Rand intensiver besiedelt, einen Wohncharakter hatten auch die unteren Teile dreier Türme. In den beiden anderen befanden sich im unteren Teil zwei Zisternen. An die einfache, 15 m lange Kirche mit Apsis wurden in späterer Phase ein Narthex und ein Nebenraum mit Taufbecken angebaut. Der Charakter und die Anordnung der Gebäude auf dem 728 m hohen Berg mit herrlichem Ausblick deuten auf das Konzept der Siedlungen, wie sie zur Zeit Theoderichs und Justinians entlang bedeutenderer Verkehrsadern gebaut wurden. Das bestätigen auch zahlreiche Kleinfunde.

Lit.: Pečnik 1894, 11; ANSI 1975, 235-236; Ciglencečki 1985, 255-284; Slabe 1985, 67-68; Ciglencečki 1990a, 107-110; Ciglencečki 1994a, 245-246, Taf. 9.

3. *Sv. Lambert unterhalb von Pristava nad Stično*

Auf einem kleineren 100 x 20 m großen Plateau bescheidene Reste einer spätantiken Anlage. Spuren von Bauten sind nicht erkennbar, Ausgrabungen haben noch nicht stattgefunden.

Lit.: Ciglencečki 1985, 260-262; Ciglencečki 1987a, 98.

4. *Roje oberhalb von Moravče pri Gabrovki*

Auf der frühmittelalterlichen Nekropole wurde ein Frauengrab mit dolichocephalem Schädel entdeckt, worin sich ein Knochenkamm und ein Topf mit einem Schmuck horizontaler Kannelüren befanden. Aller Wahrscheinlichkeit nach stammt er aus der Zeit vom 5.-7. Jh. Eine solche Datierung wird durch den Würfelohrring, den Vinski erwähnt, bestätigt.

Lit.: Vinski 1960-1961, 231; Vuga 1973, 63-64; ANSI 1975, 178; Vuga 1977, 290-295.

5. *Jaršč bei Hom oberhalb von Šentrupert*

Eine kleinere, 70 x 50 m große spätantike Festung. J. Pečnik erwähnt Gebäudereste aus dem 5. und 6. Jh., D. Vuga entdeckte bei Sondagen eine 2 m breite Fortifikationsmauer, einen Graben und einen Wall. Wie seine Erforschungsergebnisse zeigen, ist die Festung höchstwahrscheinlich Ende des 4. Jhs. entstanden.

Lit.: ANSI 1975, 219; Ciglencečki 1987a, 94-95; Vuga 1993, 125-128.

Saria je ugotovil dve fazi poselitve, in sicer prvo iz 3. in drugo iz 4. st. Ostanke domnevno langobardskega vrča naj bi pričali o poselitvi trdnjave še v drugi polovici 6. st.

Lit.: Saria 1929, 11-17 ; Saria 1930, 5-12; Werner 1962, 123-124; ANSI 1975, 250; Ciglencečki 1987a, 99-100; Guštin 1990, 69-70.

23. Črnomelj

Pred nedavnim odkrite ostaline obrambnega zidovja, stavb in stolpa v današnjem mestnem jedru, na naravno odlično zavarovanem območju, ki ga obliata Lahinja in Dobljica. Naselbina je morala biti zelo velika, saj dimenzije z obema rekama zavarovanega prostora znašajo ca 200 x 80 m. Ostanke mozaika v cerkvi Sv. Duha kažejo najverjetneje na sakralni objekt, ki domnevno sodi v sredino ali drugo polovico 5. st. Odkrite najdbe datirajo naselbino vse od konca 3. ali začetka 4. st. do 6. st., nekatere (predvsem pozna terra sigillata chiara) pa kažejo celo v prvo polovico 7. st.

Lit.: Mason 1991a, 216-218; Mason 1991b, 44-49; Mason 1992, 203-204.

24. Židovec nad Miklarji

Odkrite so skromne najdbe poznoantičnega obdobja na sicer močnem prazgodovinskem gradišču. Vse kaže, da je imela utrdba zgolj pribežališčni značaj. Novci, fibule in keramika dokazujejo predvsem fazo druge polovice 4. st. Natančni pregledi terena in sonda, izvedena v notranjosti, niso pokazali močnejše poznoantične plasti.

Lit.: Rutar 1901, 170; ANSI 1975, 241; Dular 1985, 61-62; Ciglencečki 1987a, 95.

25. Veliki Kolečaj nad Zapudjem

Manjša, z zidom obdana postojanka. V SV vogalu je videti ostanke stolpa, sicer ni ruševin zgradb. Najdbe ga uvrščajo v 4. st., predvsem v njegovo drugo polovico, nekatere pa kažejo celo v 6. st. V notranjosti bi smeli domnevati eventualno manjše lesene zgradbe, prostora za cerkev pa v 70 x 30m velikem gradišču pravzaprav ni.

Lit.: Dular 1985, 70-71; Ciglencečki 1987a, 104.

26. Stari grad v Ozlju

Izkopavanja na starem gradu Zrinjskih so pokazala močno poznoantično plast, ki jo opredeljuje predvsem številna groba kuhinjska lončenina, srebrna fibula v obliki križa in rimski novci. Izkopani predmeti dovoljujejo domnevo, da je najdišče vztrajalo tudi v 7. in 8. st.

Lit.: Čučković 1992, 49-51.

6. Kincelj oberhalb von Trbinc

Auf einem kleineren Berg mit Steilhängen wurden innerhalb des 90 x 70 m großen vorgeschichtlichen Ringwalls Spuren einer spätantiken Schicht entdeckt. Einige charakteristische Gegenstände, insbesondere die Münze des Anastasius I., datieren die Anlage in die zweite Hälfte des 5. und in das 6. Jh. Einzelne Anhaltspunkte deuten darauf hin, daß die Befestigung von Zeit zu Zeit schon zuvor benutzt worden war. Am Nordwestrand der Anlage wurde das Fundament einer Trockenmauer entdeckt

Lit.: ANSI 1975, 215; Ciglencečki 1987a, 99; Tecco Hvala 1990a, 29-30; Dular et al. 1991, 90-93.

7. Kaplja vas

Von hier sind bekannt zwei silberne Polyederohrringe, die mit punzierten Kreisen verziert sind. Sie wurden schon vor dem Zweiten Weltkrieg ausgegraben, genauere Angaben sind nicht bekannt.

Lit.: ANSI 1975, 258; Josipovič 1988, 259-264.

8. Kunkel unterhalb von Vrhtrebje

Auf einer gut erhaltenen vorgeschichtlichen Siedlung, die auf drei Seiten mit Steinwällen umgeben und im Norden durch einen Steilhang abgesichert ist, wurden bei Sondierungen im Jahre 1988 bescheidene spätantike Siedlungsreste entdeckt. Zur Befestigung scheint das damals schon zerstörte hallstattzeitliche Fortifikationswerk genutzt worden zu sein. Eine genauere Datierung der spätantiken Benutzung ist nicht möglich. Es wurden nur typische grobe spätantike Keramik und einige Eisengegenstände gefunden, wovon nur eine Lanzenspitze ausgeprägter ist.

Lit.: Križ 1990, 75-76; Dular et al. 1991, 69-76.

9. Sv. Ana oberhalb von Vrhpeč

Auf einer vorgeschichtlichen, mit Wällen umgebenen Siedlung fanden sich einzelne Spuren spätantiker Besiedlung. In dem ausgehobenen Schnitt stieß man auf zwei Gruben, die ebenfalls aus der Spätantike stammen könnten. In einer wurde eine Münze des Valens entdeckt.

Lit.: ANSI 1975, 232; Tecco Hvala 1990b, 65-66; Dular et al. 1991, 76-81.

10. Šumenje bei Podturn

Reste einer 160 x 100 m großen spätantiken Anlage, die auf einer vorgeschichtlichen Siedlung errichtet wurde und zum Teil mit einer Befestigungsmauer (0,8 m Dicke) und einem

Tem arheološkim postojankam se pridružuje še nekaj točk, ki so bile že uvrščene v to obdobje, vendar so kritična preverjanja na terenu, v literaturi in arhivih pokazala, da sem ne sodijo, ali da so podatki netočni.

Med najdišči, ki sem jih navedel v preliminarnem poročilu o Kučarju (Ciglencečki 1986, 148) sem namreč domneval poznoantično poselitev še na Straži nad Radenci, Gradišču nad Gorico v južnem delu Bele krajine in Gracu pod Seli pri Zajčjem Vrhu. Sondiranja in poznejši pregledi pridobljene grobe lončenine so pokazali, da na njih doslej ni zanesljivih elementov, ki bi potrjevali uvrstitev v poznoantično obdobje, zato jih v tem pregledu ne upoštevam več (Dular 1985, 98-99, 108; sondiranja Inštituta za arheologijo leta 1993).

V vas Hrib (Kuzelna vas) pri Uršnih Selih je I. Pirkovič lociral merovinško najdišče, omenjeno pri K. Dežmanu in A. Globočniku. (Pirkovič 1971, 177). D. Božič je s temeljito analizo virov ugotovil, da se podatki nanašajo na Kicelj pri Šmarjeti (glej str. 159).

Prav tako je D. Božič pravilno ugotovil, da se najdišče, navedeno v Globočnikovi karti pod Tolsti vrh, nanaša na Zidani gaber nad Mihovim, ki je bil edino do takrat znano poznoantično (merovinško) najdišče na tem območju (D. Božič, pisno poročilo z dne 26. 1. 1993 v arhivu Inštituta za arheologijo). Isto je ugotovil za Hrastje (S. Petru 1967, 441; ANSI 1975, 224 pod geslom Orehovica).

Povsem nezanesljiv je Pirkovičev podatek o bizantinski trdnjavi na pobočju Vinjega vrha (Pirkovič 1985, 82-83).

Pojasniti je potrebno tudi različne označitve trdnjave Zidani gaber v Gorjancih, ki se velikokrat pojavljajo v literaturi in dajejo vtis, da gre za več najdišč (npr. Werner 1962, 159; S. Petru 1967; Slabe 1985, 65). Zato se zdi smiselno opozoriti, da gre za eno postojanko, ki pa so jo starejši pisci označevali z več imeni. Poleg Zidanega gabra, s katerim je bila označena "trdnjava" oziroma zgodnjekrščanska cerkev, se pojavlja še ledina Vratolom (na mestu kjer "hrvaška" pot predre poznoantično obzidje), prav tako pa pa so najdbe označevali tudi po bližnji dolini Pendirjevki, ki se vije pod Zidanim gabrom. Zaradi pomembnosti zidanih zgradb na mestu nekdanje "trdnjave" in stavb pod njo smemo sprejeti oznako Zidani gaber kot relevantno za poimenovanje celotne naselbine, ledino Vratolom pa je smotrno uporabiti le takrat, kadar hočemo posebej označiti najdbe s severnega notranjega dela utrdbe.

Najnovejša izkopavanja kažejo, da ne moremo govoriti o poznoantični utrdbi niti na Starem

Graben befestigt war. D. Breščak legte bei den Sondagen einen gut befestigten, 2,9 m breiten Eingang in die Festung frei. Die bescheidenen Funde datieren das Objekt in die spätrömische Zeit und deuten auf den Zufluchtscharakter des Fundortes.

Lit.: ANSI 1975, 230; Breščak 1990b, 111-112.

11. Gradec bei Velika Strmica

Eine kleine, 95 x 45 m große Festung mit einigen Gebäuden, wovon wir die meisten als Türme interpretieren dürfen. Im oberen Teil steht eine frühchristliche Kirche, die höchstwahrscheinlich an die Befestigungsmauer angelehnt ist. Der in der Literatur erwähnte Fund zweier Goldmünzen (eine Zenos), die Oberflächenfunde und das Grundrißkonzept datieren die Festung in das Ende des 5. und in das 6. Jh. Hinsichtlich der an der Oberfläche erkennbaren Gebäude stimmt sie mit der Festung auf dem Korinjski hrib völlig überein.

Lit.: Božič, Ciglencečki 1995.

12. Kicelj bei Gorenja vas pri Šmarjeti

Hier wurden 1883 acht Skelettgräber freigelegt, die Bronzeohrringe, Glasperlenketten und kleine Eisenmesser enthielten. Der Fundort wurde später von Globočnik unter der Bezeichnung "Merowinger Fundstätte" fälschlich in Dolensjke Toplice loziert und nach ihm von den anderen.

Lit.: Deschmann 1888, 50, 116; D. Božič (Topographisches Protokoll im Archiv des Instituts für Archäologie des Wissenschaftlichen Forschungszentrums der Slowenischen Akademie der Wissenschaften und Künste).

13. Veliki Vinji vrh oberhalb von Bela Cerkev

Im Jahre 1898 legte Pečnik auf der Südseite der Siedlung, auf der Innenseite des hallstattzeitlichen Walls sechs Skelettgräber frei. Unter den erhaltenen Funden stechen hervor eine vergoldete silberne Vogelfibel und ein vergoldeter bronzener Gürtelbeschlag mit entwickelter Tierornamentik. Nach Werner beweisen diese Funde das Vordringen der Langobarden nach 547/548 in den heutigen slowenischen Raum.

Lit.: Werner 1962, 124-125, 159; ANSI 1975, 228; Pirkovič 1970-1971, 179-180; A. Dular 1990, 71-72.

14. Veliki Orehek

Beim Rigolen des Weinberges stieß man auf mehrere Skelettgräber. Ihre genaue Zahl ist nicht bekannt und variiert zwischen 26 und 35. Im Nationalmuseum in Ljubljana werden nur drei

gradu nad Podbočjem (Slabe 1985, 65-66). Nekaj elementov (plastika kamnitega leva, novca, nekaj keramičnih odlomkov) je govorilo v prid takšni interpretaciji, novejša obsežnejša raziskovanja pa tega niso potrdila (Guštin, Cunja, Predovnik 1993, 33, 98). Morda bi smeli pomisliti na pribežališče iz 3. in 4. st., ki je bilo uporabljeno le kratek čas.

Glede na novejša spoznanja ne sodi v poznoantično obdobje primerek fibule v obliki skržata, ki je bil odkrit v Drnovem in je dolgo veljal kot dokaz za obstoj mesta Neviodunum v 5. st. (Vinski 1957, 140; ANSI 1975, 254; S. Petru, P. Petru 1978, 48). Po analogijah iz avstrijskega prostora ga je mogoče datirati v zgodnejše rimsko obdobje (Knific 1993, 530-532).

Prav tako bo iz naših strokovnih diskusij potrebno izvzeti oljenko, najdeno v bližini Šentjerneja, z napisom *Lux mundi*. (ANSI 1975, 224; Petru 1982, 300) Pri ogledu le-te leta 1989 v samostanu Pleterje, kjer jo hranijo, je M. Mackensen ugotovil, da gre najverjetneje za izdelek, kot jih izdelujejo v turističnih deželah Bližnjega vzhoda, da bi potešili turistično slo po spominkih, nikakor pa ne za avtentičen produkt poznoantičnega časa.

Ob pregledu doslej pridobljenih arheoloških podatkov se znotraj poznoantičnega obdobja nakazujejo že nekatere poselitvene tendence.

V poznorimskem obdobju opazamo razčlenjeno naselbinsko sliko. Poleg edinega rimskega mesta v tem območju, Neviodunuma, ki doživlja takrat zadnji razcvet, je mogoče predvidevati še večje število podeželskih naselbin in vil rustik, ki pa so slabo raziskane, zato o njih ne vemo veliko. Poznorimsko vilo, ki je bila zgrajena sredi 4. st., je izkopal D. Breščak v Zloganju (Breščak 1990c). Kot začasna pribežališča so bila uporabljena stara prazgodovinska gradišča (Šumenje, Kunkel, Sv. Ana, Židovec, verjetno tudi Črnomelj in Veliki Kolečaj). Pri nekaterih je mogoče potrditi ali samo slutiti poznorimsko vojaško posadko (Velike Malence, Hom pri Jaršču, Dunaj pri Mladevinah, Korinjski hrib, Limberk).

V drugi polovici 5. in v 6. st. se naselbinska slika spremeni. Mesto Neviodunum je opuščeno, naselbin v ravninskem svetu ne poznamo več. Glede na oblikovanost višinskih utrdb, ki ostanejo edina oblika poselitve in najdb v njih je mogoče regionalno ločiti območje severno od Gorjancev in tistega južneje (Bela krajina). V prvem se nakazuje predvsem nekaj postojank, ki jih je mogoče glede na tlorisno zasnovo uvrstiti k tistim, ki so imele kontrolno funkcijo ob važnih poteh (Korinjski hrib, Limberk, Zidani gaber, Velika Strmica, Velike Malence), ali pa izkopano gradivo nakazuje

Gegenstände aufbewahrt (ein Bronzegewicht und zwei bronzene Gürtelschnallen) aus der zweiten Hälfte des 6. Jhs. Es werden noch bronzene Schnallen und kleine Töpfe erwähnt, die aber nicht mehr erhalten sind.

Lit.: S. Petru 1967, 441-442; Pirkovič 1970-1971, 175-176; ANSI 1975, 214.

15. Gorenje Vrhpolje

Entdecktes Gräberfeld aus dem 6. Jh., wovon nur zufällige Erwähnungen von Gräbern bekannt sind. Das Gräberfeld soll angeblich 250 x 80 m groß sein. In dem einzigen fachmännisch freigelegten Grab entdeckte man Anzeichen einer Massakrierung des Körperoberteils, von den Beigaben dagegen einen zweireihigen Knochenkamm, eine fragmentierte runde Scheibe und Stoffreste. Stare setzt das Gräberfeld in den langobardenzeitlichen Horizont. Die Lage der dazugehörigen Siedlung ist nicht bekannt.

Lit.: Stare 1977b, 285-287; R. Božič 1984, 267-268; Slabe 1985, 67.

16. Cerov Log

Im Hinblick auf die Erwähnung der Skelette-entdeckung, neben denen angeblich einige, heute vermißte Gegenstände (Armring, Brosche und Ring) gefunden wurden, vermutet V. Stare, daß das Gräberfeld aus der Völkerwanderungszeit mit seltenen Bestattungen stamme, ähnlich wie auf dem Gräberfeld in Gorenje Vrhpolje.

Lit.: Stare 1977a, 282-283; Slabe 1985, 66.

17. V brezju oberhalb von Mihovo

Es werden mehrere Gräber erwähnt. Das Material, das im Naturhistorischen Museum in Wien aufbewahrt wird, ist spätrömisch (Armringe, Gürtelschnallen, Perlen). Ungeklärt ist, wo sich die dazugehörige Siedlung befindet.

Lit.: ANSI 1975, 223.

18. Gradec oberhalb von Mihovo

Auf einer 150 m langen und 51 m breiten, zum Teil mit Wällen umgebenen vorgeschichtlichen Siedlung wurde eine 13,5 x 9,4 m große Kirche mit Apsis entdeckt. In der Umgebung der Kirche lagen mehrere Skelettgräber. Die darin gefundenen Gegenstände sind für eine zuverlässige Datierung zu bescheiden, doch gehören sie ohne Zweifel zur Antike. Im Hinblick auf die nahegelegene, schon festgestellte Festung mit Kirche aus dem 6. Jh. auf dem Zidani gaber betrachtet sie Breščak als zugehörige Friedhofskirche.

Lit.: Breščak 1990a, 105-106; Breščak 1990b, 111-112.

prisotnost Langobardov (Veliki Vinji vrh, Zidani gaber). Vse te postojanke so bile postavljene na važnejših strateških mestih in blizu pomembnih poti. To so bile skromno urejene utrdbe z majhno cerkvijo in bivališči v stolpih (Korinjski hrib - *sl.* 171 in verjetno Velike Malence) ali pa v enostavnih zgradbah (Zidani gaber). Domnevati bi smeli tudi lesene barake ob obzidju (Korinjski hrib). Zaradi ogroženosti tega pretežno tranzitnega območja ne nastanejo večje naselbine. Drugače je v Beli krajini. Tu ne poznamo postojank, ki bi jih bilo mogoče primerjati po tlorisni zasnovi s tistimi z območja severno od Gorjancev, pač pa dve drugačni obliki postojank. Prva je tu predstavljena zgodnjekrščansko središče Kučar, druga - šele v obrisih poznana velika naselbina pa Črnomelj.

Obe kažeta, da je bil prostor odmaknjen od važnejših cest in manj ogrožen, zato je bilo mogoče postaviti večje naselbine v ravninskem svetu. Tako bi si smeli Belo krajino predstavljati kot pribežniško območje, odmaknjeno od važnih vpadnic proti Italiji, podobno kot ga ugotavljamo za zaledje Celja na prostoru med Savo, Savinjo in Sotlo. Tako ni slučaj, da je na to dejstvo z bežno omembo opozoril že F. Truhlar pri naštevanju trajnih pribežališčnih območij (Truhlar 1976, 291), pa tudi samemu se mi je pri obravnavi te problematike v sklopu poznoantične poselitve nakazovala takšna označitev (Ciglencečki 1987a, 142, 173). Zelo zanimiva bi bila v tej zvezi podrobna topografska raziskovanja belokrajnske ravnice, ki bi morda odkrila tudi manjše zaselke ali kmetije.

Posebej moramo izpostaviti vlogo območja v zaledju Šentjerneja oziroma Mihovega na severni strani Gorjancev, kjer izredna gostota poznoantičnih najdišč poudarja njegovo pomembnost. Ali si lahko to razlagamo z važno potjo, ki je vodila tu preko v Belo krajino ("hrvaška pot"), s pomembnimi rudišči železa, ki so jih poznali že v prazgodovini, ali pa je vzrok še kaj drugega, mora ostati za sedaj odprto.

Zgodnjekrščanske cerkve v Sloveniji

Poskusimo na osnovi pridobljenih izsledkov umestiti kučarski cerkvi v sklop dozdan z znane zgodnjekrščanske arhitekture na Slovenskem in jima v tem okviru določiti njuno vlogo in pomen (*sl.* 172). Nekaj pregledov zgodnjekrščanske arhitekture je bilo že opravljenih, zato bomo tu le na kratko omenili bolj poznane ostaline, izčrpnjeje opisali novejše ter dodatno osvetlili tiste aspekte, ki doslej niso bili dovolj poudarjeni (Klemenc

19. Zidani gaber oberhalb von Mihovo

Die Festung liegt auf einem engen und langen Kamm am Hang der Gorjanci und war gänzlich den Gegebenheiten des Terrains untergeordnet. Die Länge beträgt ca. 300 m, die Breite dagegen von 10-30 m. Auf der Nordseite wird die Festung durch eine längere Quermauer von 0,7 m Dicke abgeschlossen, die an der exponiertesten Stelle zusätzlich mit einem Graben gesichert war. Auf der Südseite, wo eine kürzere, 1 m dicke Quermauer stand, konzentriert sich der Großteil der schon an der Oberfläche sichtbaren spätantiken Gebäude. Die Sondagen in den Jahren 1987 und 1988 wiesen auf dem oberen Plateau die Existenz einer frühchristlichen Kirche mit Apsis nach. Diese ist ca. 22 m lang, auf der Südseite hat sie einen größeren Nebenraum mit leerer Grabgrube. Pečnik und Kušljan führen von diesem Bereich mehrere Gräber an, woraus Beigaben, die ins 6. Jh. fallen, teilweise erhalten sind. Gleich unter der Kirche sind Spuren von sechs Wohnhäusern bzw. -räumen in einer Reihe zu erkennen. Die Keramik mit Stempelverzierung deutet auf die Gegenwart von Langobarden in der Festung.

Lit.: S. Petru 1967, 435-451; Pirkovič 1968, 36-38, 112-113; ANSI 1975, 222; Ciglencečki 1987a, 95; Ciglencečki 1987b, 207; Ciglencečki 1990b, 113-116; Ciglencečki 1994a, 246, Abb. 12, Taf. 12; Knific 1994, 217, 221.

20. Gradišče unterhalb von Dunaj bei Mladevine

Auf einer umfangreichen vorgeschichtlichen Siedlung fanden sich spätrömische Spuren, Rutar erwähnt sogar eine Badeanstalt. Neuere Forschungen hat es nicht gegeben. Die Funde bestätigen einen starken Stützpunkt aus dem 4. und dem Beginn des 5. Jhs., als seine wichtige strategische Lage an der Römerstraße beim Übergang über den Savafluß zum Ausdruck kam.

Lit.: Pečnik 1894, 12; ANSI 1975, 260; Ciglencečki 1992, 24-27.

21. Levakova jama bei Šutna

In der Höhle fand man Spuren einer römischen Kulturschicht, die von einer Besiedlung (wahrscheinlich gelegentlichen) bis zum 4. Jh. zeugen. Daneben deuten die osteologischen Reste auf ein kleineres Gräberfeld (mindestens 7 Personen, zwei Erwachsene und fünf Kinder), die hinsichtlich der Schädeldeformation höchstwahrscheinlich aus der Völkerwanderungszeit stammen.

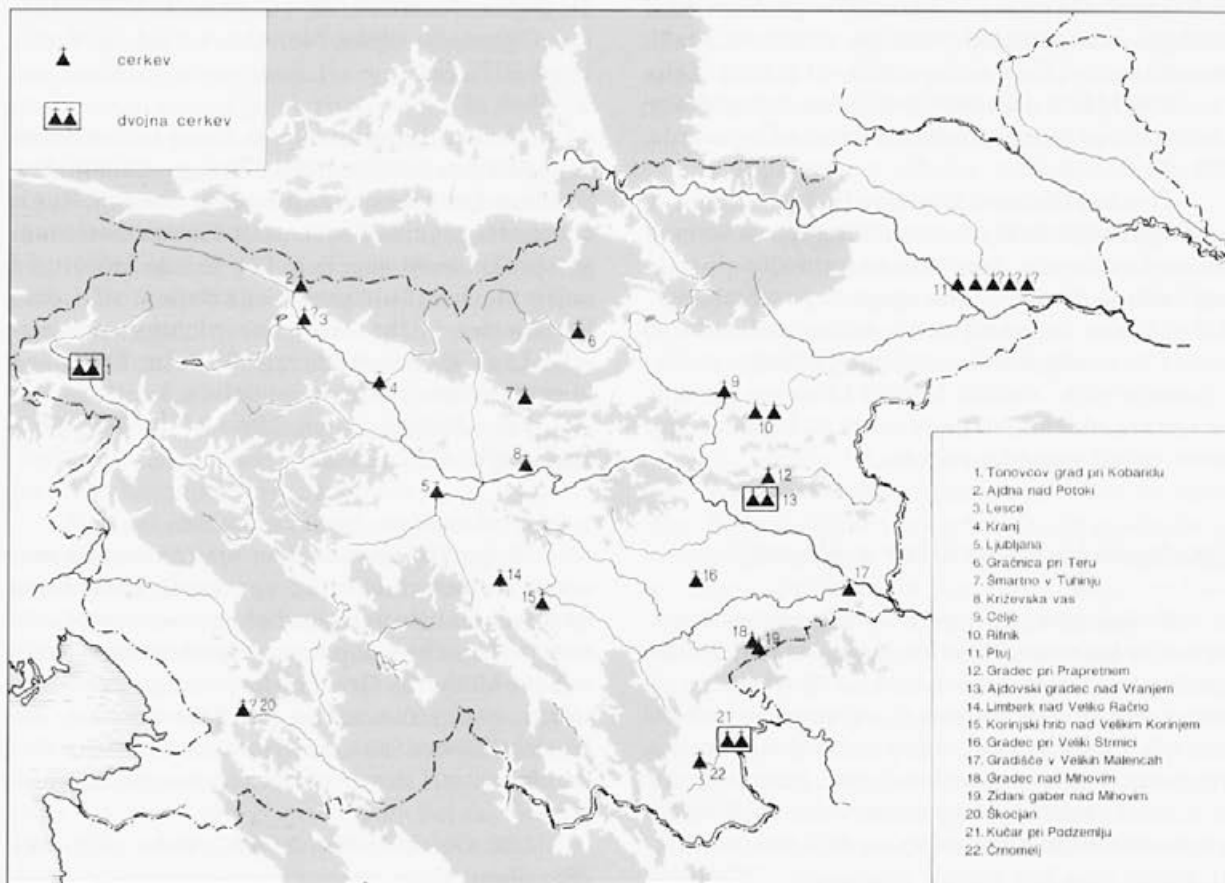
Lit.: Guštin 1976b, 260-282; Slabe 1976, 283-288; Slabe 1985, 66.

1967; Ulbert 1975, 62-64; Bratož 1981; Bratož 1987; Ciglencečki 1987a, 135-139; Bratož 1989; Knific 1991, 11-28).

Smiselno bomo omejili po strnjenih skupinah cerkve, ki so bolj poznane. Najprej je potrebno razlikovati med velikimi in kvalitetno okrašenimi zgradbami iz konca 4. in prve polovice 5. st. in preprostejšimi zgradbami iz druge polovice 5. in 6. st. V prvi skupini je najbolj poznana tista iz rimske Celeje, velika okoli 35 m, v kateri so bili ohranjeni številni barvni mozaiki, ki poleg arhitekture dobro datirajo celoto v začetek 5. st. (Cailliet 1993, 369-370). Prej so kot del dvojne cerkve tolmačili tudi ostanek bližnje apside, za katerega pa je V. Kolšek pred nedavnim upravičeno pokazala, da gre za ostanke starejšega kopalniškega objekta (Kolšek 1984, 342-345). Vendar je problem obstoja dvojnih cerkva v Celju še vedno odprt, saj je bil leta 1991 odkrit baptisterij, ki je od že prej raziskane cerkvene zgradbe nekoliko oddaljen in bi utegnil pripadati temu kompleksu (Vogrin 1991). Značilna oblika oktogonalne pISCINE ima dobro primerjavo v Emoni (Plesničar-Gec 1983, 29-32), poznana pa je tudi drugod (Ristow 1993, 303-304).

Sl. 172: Zgodnjekrščanske stavbe na Slovenskem.

Abb. 172: Frühchristliche Gebäude in Slowenien.

22. Gradišče bei Velike Malence

Auf einer weiten Terrasse über dem Fluß Krka in der Nähe von dessen Mündung in die Sava liegen die Reste einer 430 x 270 m großen spätrömischen Festung. Die in den Jahren 1929 und 1930 durchgeführten Ausgrabungen zeigen eine starke Befestigungsmauer mit Türmen und gut befestigten Eingängen. Im Inneren wurden bescheidene Spuren einer frühchristlichen Kirche entdeckt, deren Apsis nach Westen gekehrt war. Saria stellte zwei Besiedlungsphasen fest, und zwar die erste aus dem 3. und die zweite aus dem 4. Jh. Die Reste eines vermutlich langobardischen Kruges sollen von einer Besiedlung der Festung noch in der zweiten Hälfte des 6. Jhs. zeugen.

Lit.: Saria 1929, 11-17; Saria 1930, 5-12; Werner 1962, 123-124; ANSI 1975, 250; Ciglencečki 1987a, 99-100; Guštin 1990, 69-70.

23. Črnomelj

Vor kurzem entdeckte Reste von eine Befestigungsmauer, Gebäuden und einem Turm im heutigen Stadtzentrum in einem natürlich hervorragend befestigten Bereich, den die Flüsse

V Ljubljani je situacija nekoliko drugačna, saj je zanesljivo poznan le baptisterij s portikom, v zgradbah zahodno od tu pa ni mogoče z gotovostjo razločiti cerkve oziroma pripadajočega episkopija (Plesničar-Gec 1983, 29-30). Najverjetneje bo treba cerkev šele izkopati v predelu zahodno od baptisterija. Po domnevi L. Plesničar je mogoče sklepati celo na obstoj dveh cerkvenih zgradb, vendar se zdi brez drugih dokazov ta interpretacija vprašljiva (Plesničar-Gec 1983, 30). Cerkevni kompleks je bilo mogoče zanesljivo datirati v čas kmalu po letu 423 in njegovo opustitev v čas pred prihodom Hunov leta 452.

Številne so omembe cerkvenih ostalin na področju Petovione, vendar iz skromne dokumentacije starejših izkopavanj ni mogoče izluščiti oprijemljive podobe nekdanjih cerkva. Najzanesljivejša se zdi tista na Panorami, kjer so že večkrat našli dele cerkvene opreme, pri kontrolnih kopanjih leta 1983 pa so odkrili ostanke mozaika, dele oltarne pregrade ter oltarno ploščo, medtem ko tlorisa zgradbe ni bilo več mogoče rekonstruirati (Klemenc 1967, 122-123; Tušek 1984b, 246; Knific 1991, 15-17). Prav tako vprašljiva se zdi zgradba na Hajdini, ki jo je W. Schmid interpretiral kot zgodnjekrščansko cerkev (Schmid 1935, 142-146). Njena orientacija ni pravilna, dimenzije so zelo nenavadne, manjka večina zidov, ki naj bi stavbo opredeljevali, ni drobnih najdb in kamnite opreme, ki bi takšno namembnost potrjevale.

Povsem nezanesljivi so ostanki v Neviodunumu. Petrujeva (S. Petru, P. Petru 1978, 14, 25, 35-36) sta domnevala na osnovi mozaičnih tal v bližini skladišč v osrednjem delu mesta cerkveno stavbo, ki naj bi jo zgradili že v Konstantinovem času. Vendar sta interpretacija in datacija v mnogočem vprašljivi (cfr. Djurić, 1976, 566).

Pred nedavnim je D. Božič opozoril na ostanke značilnega donatorskega zapisa na mozaiku iz Lesc, ki bi ga bilo zanesljivo mogoče povezati z obstojem cerkve (D. Božič 1995). V arhivskih zapisih je našel risbo ostankov zgodnjekrščanskega mozaika iz Šmartnega v Tuhinju, za katerega je že E. Cevc dopustil možnost, da je pripadal cerkveni zgradbi (Cevc 1960, 35). Zelo sorodni tem so ostanki mozaika v Križevski vasi, kjer bi glede na bližino najdenega sarkofaga in od poti odmaknjeno lego smeli sklepati na zgodnjekrščanski objekt (D. Božič 1995; cfr. še Djurić 1976, 595-596). V to skupino bi smeli uvrstiti dele arhitekture z mozaikom, ki jih je pri zaščitnih izkopavanjih cerkve sv. Duha v Črnomlju odkril P. Mason (Mason 1991; Mason 1992). Vendar bo tu šele natančno poročilo pokazalo v kakšnem odnosu je mozaik

Lahinja und Doblječa umspülen. Die Siedlung muß sehr groß gewesen sein, denn die Dimensionen des durch die beiden Flüsse geschützten Bereiches betragen ca. 200 x 80 m. Die Reste des Mosaiks in der Heiliggeistkirche deuten höchstwahrscheinlich auf ein sakrales Objekt hin, das vermutlich aus der Mitte oder der zweiten Hälfte des 5. Jhs. stammt. Die entdeckten Funde datieren die Siedlung in die Zeit vom Ende des 3. oder Beginn des 4. Jhs. bis zum 6. Jh., einige (vornehmlich die späte Terra sigillata chiara) deuten sogar auf die erste Hälfte des 7. Jhs.

Lit.: Mason 1991a, 216-218; Mason 1991b, 44-49; Mason 1992, 203-204.

24. Židovec oberhalb von Miklarji

Bescheidene Funde aus der Spätantike, entdeckt auf einer zwar gewaltigen vorgeschichtlichen Siedlung. Allem Anschein nach hatte die Festung nur den Charakter einer Zufluchtsstätte. Eine Münze, Fibeln und Keramik weisen vor allem die Phase der zweiten Hälfte des 4. Jhs. nach. Genaue Landesaufnahmen und ein in den Innenbereich gelegter Versuchschnitt ließen keine stärkere spätantike Schicht erkennen.

Lit.: Rutar 1901, 170; ANSl 1975, 241; Dular 1985, 61-62; Ciglencčki 1987a, 95.

25. Veliki Kolečaj oberhalb von Zapudje

Eine kleinere, mit Befestigungsmauer umgebene Anlage. In der Nordostecke sind Reste eines Turmes erkennbar, sonst gibt es keinen Gebäudeverstoß. Die Funde ordnen ihn dem 4. Jh. zu, vor allem in dessen zweite Hälfte, einige deuten sogar auf das 6. Jh. Im Inneren dürften wir eventuell kleinere Holzhütten vermuten, Platz für eine Kirche auf einer 70 x 30 m großen Anlage gibt es eigentlich nicht.

Lit.: Dular 1985, 70-71; Ciglencčki 1987a, 104.

26. Stari grad in Ozalj

Die Ausgrabungen auf der alten Burg der Feudalherren von Zrinj brachten eine starke spätantike Schicht zutage, die vor allem durch grobe Gebrauchskeramik, eine silberne Fibel in Kreuzform und römische Münzen charakterisiert wird. Die ausgegrabenen Gegenstände führen zu der Annahme, daß die Anlage bis in das 7. und 8. Jh. fort dauerte.

Lit.: Čučković 1992, 49-51.

Zu diesen Fundstätten wurden noch einige andere gezählt, die in dieselbe Epoche eingeordnet wurden, doch stellte sich nach kritischen Überprüfungen auf dem Gelände, in der Lite-

do bližnje apside, ki glede na velikost in gradnjo prej spominja na ostanke rimske kopališke zgradbe. Morda gre podobno kot drugod za predelavo starejših term v zgodnjekrščanski oratorij. Vse našete ostaline je mogoče datirati okvirno v konec 4. st. in deloma še v prvo polovico 5. st. Z morebitno izjemo mozaika v Črnomlju ni nikjer druge zanesljivih znakov, da bi zgoraj navedeni objekti z mozaiki vztrajali tudi v drugo polovico 5. ali celo v 6. st.

Skupina cerkvenih zgradb, znanih manj po zanesljivih tlorisih kot po nedvoumih ostankih muzivnega gradiva, se močno razlikuje od tistih cerkvenih objektov, ki so bili zgrajeni pozneje na višinskih utrjenih postojankah. Njihova pretežno nižinska lega, predvsem pa dejstvo, da ostanki niso bili najdeni znotraj zidov višinskih utrjenih postojank, dokazujejo večjo starost. Edina izjema je domnevana cerkev v Črnomlju, ki leži sicer v ravnini, a je bila za obrambo naselbine izkoriščena ugodna naravna lega nad sotočjem dveh rek. Pri cerkvah v višinskih utrdbah pretežno iz druge polovice 5. in celotnega 6. st. doslej nismo odkrili sledov kamnite notranje opreme, kot jih je mogoče zaslediti v starejših cerkvah (npr. v Ptuju), pretežno mestnega značaja. Prav tako ni bil nikjer odkrit mozaik. Poznejše cerkve imajo obliko preprostih cerkvenih ladij s skromnimi stranskimi prostori in so le izjemoma okrašene s stenskiimi slikarijami (Ajdna, Zidani gaber). Cerkvi na Kučarju predstavljata nekakšno vez med obema skupinama. Po velikosti še spominjata na starejše, glede na skromen okras pa sodita že med poznejše cerkve.

Oglejmo si zdaj podrobneje še skupino cerkva, ki so bile odkrite znotraj višinskih utrjenih postojank, kjer jih je mogoče glede na značaj utrd in katerih ležijo, razdeliti v nekaj manjših podskupin. Najbolj enotno podobo kažejo cerkve v postojankah v bližini pomembnejših komunikacij in na strateško važnih mestih (Ciglencečki 1994a, 245-247). Med njimi izstopa utrdba Korinjski hrib, kjer ni bila izkopana le cerkev ampak tudi vsi najvažnejši elementi utrdbe, predvsem obrambni stolpi in v njih odkriti bivalni sledovi (*sl. 164: 6 in sl. 171*) (Ciglencečki 1985). Glede na dejstvo, da je bila odkrita kot prva, in da je bila v celoti izkopana, ji pripada znotraj te skupine paradigmatičen značaj. Tako je bilo mogoče nekaj kilometrov od tod, na Limberku, v reliefu površine zaslediti identičen cerkveni tloris, obrambo pa je najverjetneje nadomeščal kar star prazgodovinski okop (Ciglencečki 1985, 262). Najdišče je sicer poznano le po površinskih najdbah in obrisu tlorisa cerkve, vendar v celoti kaže presenetljivo podobnost s

ratur und in Archiven heraus, daß sie nicht hierher gehören oder daß die Angaben ungenau sind.

Unter den Fundorten, die ich im Vorbericht über den Kučar (Ciglencečki 1986, 148) aufgeführt habe, vermutete ich eine spätantike Besiedlung noch auf der Straža oberhalb von Radenci, dem Gradišče oberhalb von Gorica im südlichen Teil der Bela krajina und auf dem Grac unterhalb von Sela pri Zajčjem Vrhu. Sondagen und spätere Überprüfungen der entdeckten groben Keramik ergaben, daß sich dort bislang keine zuverlässigen Elemente finden, die eine Einordnung in die Spätantike bestätigen würden, deswegen werden sie in dieser Übersicht nicht mehr berücksichtigt (Dular 1985, 98-99, 108; Sondagen des Instituts für Archäologie von 1993).

In das Dorf Hrib (Kuzelna vas) bei Uršna sela lozierte I. Pirkovič die bei K. Dežman und A. Globočnik erwähnte Merowinger Fundstätte (Pirkovič 1971, 177). D. Božič stellte anhand einer gründlichen Quellenanalyse fest, daß sich die Angaben auf den Kicelj bei Šmarjeta beziehen (siehe S. 163).

Ebenso stellte D. Božič richtig fest, daß sich der in Globočniks Karte unter Tolsti vrh aufgeführte Fundort auf den Zidani gaber oberhalb von Mihovo bezieht, das der einzige bis dahin bekannte spätantike (merowingische) Fundort in diesem Bereich war (D. Božič, Bericht vom 26.1.1993 im Archiv des Instituts für Archäologie). Dieselbe Feststellung machte er für Hrastje (S. Petru 1967, 441; ANSI 1975, 224 unter dem Stichwort Orehovica).

Ganz und gar unzuverlässig ist Pirkovičs Angabe von einer byzantinischen Festung am Hang des Vinji vrh (Pirkovič 1985, 82-83).

Zu klären sind noch die verschiedenen Bezeichnungen der Festung Zidani gaber in den Gorjanci, die oft in der Literatur erscheinen und den Eindruck erwecken, als handle es sich um mehrere Fundorte (z.B. Werner 1962, 159; S. Petru 1967; Slabe 1985, 65). Deshalb ist es sinnvoll darauf hinzuweisen, daß es sich um nur einen Fundort handelt, den die älteren Autoren mit mehreren Namen bezeichneten. Neben Zidani gaber, womit die "Festung" bzw. die frühchristliche Kirche bezeichnet wurde, tritt noch in Erscheinung der Flurname Vratolom (an der Stelle, wo der "kroatische" Weg die spätantike Befestigungsmauer durchbricht), ebenso wurden die Funde nach dem nahegelegenen Tal Pendirjevka benannt, das sich unterhalb von Zidani gaber windet. Aufgrund der Bedeutung der gemauerten Gebäude an der Stelle der ehemaligen "Festung" und der daruntergelegenen Gebäude dürfen wir die Be-

Korinjskim hribom, kar je nedvomno pogojevala sočasna izgradnja ob domnevani bližnji vpadnici v Italijo. Da gre nedvomno za poseben tip poznoantične utrdbe je pred kratkim dokazalo odkritje postojanke Gradec pri Veliki Strmici, ki v miniaturni obliki ponavlja tloris izkopane utrdbe na Korinjskem hribu, njena lega v senčni soteski pa jasno kaže, da je bila njena primarna funkcija najverjetneje kontrola prehoda čez reko, oziroma kontrola neke pomembnejše ceste in ni imela zgolj naselbinski značaj (Božič, Ciglencčki 1995). Utrdba še ni bila izkopavana, vendar izraziti sledovi na površini ter že pred stoletjem pridobljene najdbe potrjujejo našo datacijo in opredelitev. Kolikor je mogoče videti na površini, se povsem enostavna majhna cerkev z eno stranico naslanja na obzidje utrdbe, oziroma leži v njegovi neposredni bližini, podobno kot pri nekaterih kastelih v Džerdapu, ki poleg dalmatinskih kastelov na otokih kažejo največjo podobnost s tem tipom utrdb (cfr. Popović 1982-1983, sl. 1; Vasić 1982-1983, sl. 9).

Kljub drugačni tlorisni zasnovi utrdbe, ki je bila v celoti pogojena s svojsko izoblikovanim terenom na vrhu grebena, sodi sem tudi značilen tloris cerkve na Zidanem gabru nad Mihovim (sl. 164: 8) (Ciglencčki 1987c; Ciglencčki 1990b, Ciglencčki 1994a, 246, Abb. 12). Z manjšimi sondiranjmi, ki smo jih opravili leta 1987, smo ugotovili tloris, ki sovpada s tistim s Korinjskega hriba, le da leži tu stranski prostor na južni strani cerkve. Tako je bilo mogoče tudi povsem drugače razumeti stare podatke o grobovih, ki naj bi bili nekoč najdeni na tem mestu in jih ohranjeni predmeti datirajo v drugo polovico 6. st. (ANSI 1975, 223). Izkazalo se je, da gre za ostanke grobnic, od katerih smo eno prazno izkopali v jugozahodnem vogalu stranskega prostora cerkve. Zdi se, da je bila pod utrdbo na ledini Gradec pokopališka cerkev z enostavnim tlorisom, apsido in nekaj grobovi (sl. 164: 9) (Breščak 1990a).

Poseben problem predstavlja interpretacija cerkve, ki jo je odkril Saria v kastelu Gradišče pri Velikih Malencah (sl. 164: 7) (Saria 1929, 16). Preliminarna poročila ne dajejo dovolj opore za razumevanje proti zahodu obrnjene enostavne apsidalne cerkve, vrč, ki so ga prej pripisovali 6. st. pa se zdi ob novejših študijah langobardske lončenine vprašljiv (Werner 1962, 124; Simoni 1977-1978, 221, op. 85; Knific 1994, 217-224). Glede na dejstvo, da je vsa dokumentacija o izkopavanjih izgubljena, si o fazi 6. st. (kolikor je bil kastel v tem času res obljuden) ne moremo ustvariti prave podobe.

Vse cerkve te skupine označuje preprosta enoprostorna zgradba z apsido, večkrat prizidanim

zeichnung Zidani gaber als relevant für die Benennung der gesamten Siedlung anerkennen, der Flurname Vratolom ist nur dann sinnvoll zu gebrauchen, wenn wir die Funde vom nördlichsten Innenbereich der Festung gesondert bezeichnen wollen.

Die neuesten Ausgrabungen haben ergeben, daß wir von einer spätantiken Festung nicht einmal auf dem Stari grad oberhalb von Podbočje sprechen können (Slabe 1985, 65-66). Einige Elemente (die Plastik des Steinlöwen, zwei Münzen, einige Keramikfragmente) sprachen für eine solche Interpretation, neuere, umfangreichere Forschungen haben dies aber nicht bestätigt (Guštin, Cunja, Predovnik 1993, 33, 98). Vielleicht dürften wir nur eine für kurze Zeit aufgesuchte Zufluchtstätte aus dem 3. und 4. Jh. in Erwägung ziehen.

Angesichts der neueren Erkenntnisse gehört nicht in die Spätantike das Exemplar einer Zikadenfibel, das in Drnovo entdeckt wurde und lange Zeit als Nachweis für das Bestehen der Stadt Nevioudunum im 5. Jh. galt (Vinski 1957, 140; ANSI 1975, 254; S. Petru, P. Petru 1978, 48). Den Analogien aus dem österreichischen Raum zufolge kann man es in die frühere römische Zeit datieren (Knific 1993, 530-532).

Ebenso wird man aus unseren Fachdiskussionen die in der Nähe von Šentjernež gefundene Öllampe mit der Inschrift *Lux mundi* ausschließen müssen (ANSI 1975, 224; Petru 1982, 300). Bei ihrer Besichtigung im Jahre 1989 im Kloster Pleterje, wo sie aufbewahrt wird, stellte M. Mackensen fest, es handle sich aller Wahrscheinlichkeit nach um ein Fabrikat, wie sie in den touristischen Ländern des Nahen Ostens hergestellt werden, um das Verlangen der Touristen nach Andenken zu befriedigen, auf keinen Fall aber um ein authentisches Produkt der Spätantike.

Bei der Überprüfung der bislang gewonnenen archäologischen Ergebnisse zeichnen sich innerhalb der Spätantike schon einige Besiedlungstendenzen ab.

In der Spätantike ist ein gegliedertes Siedlungsbild zu beobachten. Neben der einzigen römischen Stadt in diesem Gebiet, Nevioudunum, das damals den letzten Aufschwung erlebt, sind noch eine größere Zahl von Siedlungen auf dem Lande und Villen rustiken vorzusehen, die aber schlecht erforscht sind, deshalb wissen wir darüber nicht viel. Eine spätrömische Villa, die Mitte des 4. Jhs. errichtet wurde, wurde von D. Breščak in Zloganje freigelegt (Breščak 1990c). Als gelegentliche Zufluchtstätten wurden alte prähistorische Siedlungen benutzt (Šumenje, Kunkel, Sv. Ana, Židovec, wahrscheinlich auch Črnomelj und

stranskim prostorom in vežo. Na Korinjskem hribu je bil v stranskem prostoru odkrit baptisterij. Podobno zasnovane in glede na velikost utrdbe proportionalno dimenzionirane cerkve poznamo na številnih utrdbah ob vzhodni jadranski obali (Gunjača 1986; Tomičić 1988-1989) in džerdapskih kastelih (Kondić 1984), v utrdbah torej, ki so bile postavljene za varovanje limesa ali važnih prometnih poti.

V naslednjo skupino bi smeli postaviti cerkve, ki ležijo znotraj dobro branjenih višinskih naselbin, katerih izgled najboljše ponazarjata postojanki Ajdna nad Potoki in Gradec pri Prapretnem. Glede na dosedanja izkopavanja in dobro vidljivost ruševin v notranjosti, ki zapolnjujejo celoten prostor naselbin, je povsem razviden njihov značaj, ki se močno loči od prej navedene skupine. Cerkev na Ajdni ima značilno enoladijsko dvorano, ki ji je bil na severni strani dodan ožji, enkrat po širini predeljen prostor (sl. 164: 3) (Valič 1985, 265-267 in sl. 93; Sagadin 1987, 123-124). V njem bi, podobno kot na Korinjskem hribu in Rifniku, smeli domnevati baptisterij. Nedvomno gre za isti tip cerkvene zgradbe, ki je posebno pogost v notranjosti rimske province Dalmacije in sta ga Sergejevski ter Basler označila kot "bosanski tip" zgodnjekrščanskih cerkva (Sergejevski 1960, 563-568; Basler 1972, 139). Zanimivo je, da so bili v cerkvi na Ajdni najdeni številni grobovi (10), v južnem delu pa so se nanjo navezovale stanovanjske zgradbe.

Obliko cerkve na Gradcu pri Prapretnem lahko samo slutimo, saj še ni bila izkopana. Določuje jo lega znotraj naselbine, orientacija in odlična ohranjenost, ki daje slutiti najvišjo zgradbo v naselbini (Ciglencečki 1992, 37). Vsekakor je glede na ohranjenost te in sosednjih stavb, ki so v reliefu dobro vidne, mogoče reči, da gre le za eno cerkveno zgradbo. V neposredni bližini cerkve je bilo najdeno svinčeno vreteno z vpraskano podobo oransa, ki posredno opredeljuje namembnost zgradbe.

Glede na obliko naselbine bi v to skupino lahko uvrstili tudi Ajdovski gradec nad Vranjem in Tonovcov grad pri Kobaridu, kjer pa se v njuni notranjosti dvigata dvojni cerkvi, ki jih bomo predstavili v nadaljevanju.

Shematična razdelitev poznoantičnih utrdbe otežkoča zanesljivo uvrstitev cerkve na Rifniku (sl. 164: 4). Prvotno smo naselbino uvrstili med višinska naselja, ki niso bila v celoti poseljena (Ciglencečki 1987a, 115). Ker pa so novejša raziskovanja pokazala, da naselje ob obzidju ni imelo le enega obrambnega stolpa ampak tudi druge (Pirkmajer 1994, 47), je že mogoče govoriti o večji podobnosti Rifnika s skupino postojank,

Veliki Kolečaj). Bei einigen ist eine spätrömische Militärbesetzung nachzuweisen oder nur zu vermuten (Velike Malence, Hom bei Jaršč, Dunaj bei Mladevine, Korinjski hrib, Limberk).

In der zweiten Hälfte des 5. und im 6. Jh. verändert sich das Siedlungsbild. Die Stadt Neviodunum ist verlassen, Siedlungen in der Ebene gibt es nicht mehr. Hinsichtlich der Gestaltung der befestigten Höhensiedlungen, die die einzige Siedlungsform bleiben, und der darin entdeckten Funde kann man den Bereich nördlich des Gorjanci-Gebirgszuges von dem südlichen (Bela krajina) regional voneinander trennen. Im ersten zeichnen sich vor allem einige Fundorte ab, die man angesichts des Grundrißkonzeptes denjenigen zuordnen kann, die eine Kontrollfunktion an wichtigen Wegen hatten (Korinjski hrib, Limberk, Zidani gaber, Velika Strmica, Velike Malence), im anderen weist dagegen das ausgegrabene Material auf die Präsenz von Langobarden (Veliki Vinji vrh, Zidani gaber). All diese Fundstätten wurden an den wichtigeren strategischen Stellen errichtet und in der Nähe von bedeutenden Wegen. Das waren bescheiden eingerichtete befestigte Siedlungen mit einer kleinen Kirche und Wohnstätten in den Türmen (Korinjski hrib - Abb. 171 und wahrscheinlich Velike Malence) oder in einfachen Gebäuden (Zidani gaber). Auch sind Holzbaracken an der Befestigungsanlage zu vermuten (Korinjski hrib). Aufgrund der gefährlichen Lage dieses Bereiches, der überwiegend ein Transitgebiet darstellt, entstehen keine größeren Siedlungen. Anders ist es in der Bela krajina. Von hier sind keine Fundorte bekannt, die man nach dem Grundrißkonzept mit denen vom Bereich nördlich der Gorjanci vergleichen könnte, aber dafür zwei andere Siedlungsformen. Die erste ist das hier vorgestellte frühchristliche Zentrum Kučar, die andere - erst in Umrissen bekannte - große Siedlung ist Črnomelj. Die Region war, worauf beide hindeuten, von den wichtigeren Straßen entfernt und weniger gefährdet, deshalb konnte man hier größere Siedlungen in der Ebene errichten. So dürfte die Bela krajina einen von den wichtigen Einfallstraßen nach Italien entfernten Zufluchtsbereich darstellen, ähnlich wie das Hinterland von Celeia im Bereich zwischen der Sava, Savinja und Sotla. Nicht zufällig hat auf diese Tatsache in einer flüchtigen Erwähnung schon F. Truhlar bei der Aufzählung der ständigen Zufluchtsgebiete hingewiesen (Truhlar 1976, 291), auch mir drängte sich bei der Erörterung dieser Problematik im Zusammenhang mit der spätantiken Besiedlung eine solche Kennzeichnung auf (Ciglencečki 1987a, 142, 173). Sehr

ki so stale na važnejših strateških mestih. V njej lahko vidimo kombinacijo utrdbe tipa Korinjski hrib z naselbino. Glede na lego, arhitekturo in cerkveno stavbo v notranjosti je torej nekak hibrid v že tako pestri paleti poznoantičnih višinskih utrdbe. Najprej je bila zgrajena osrednja cerkvena ladja, najverjetneje na mestu poganskega templja, kasneje pa so ji dodali stranski prostor in prizidali vežo (Bolta 1981, 8-9), podobno kot smo to ugotovili za Korinjski hrib (Ciglencčki 1985, 257). Razen tega je bila na Rifniku zgrajena še ena manjša cerkev, ki pa je 100 m oddaljena od prve in ni z njo v nikakršni povezavi (*sl. 164: 5*) (Pirkmajer 1994, 48). Pomisliti bi smeli na arijansko pripadnost objekta, za kar bi govorila njena odmaknjena lega in majhne dimenzije (Ciglencčki 1993c, 40).

Med zgodnjekrščanske cerkve bi smeli uvrstiti tudi osrednjo zgradbo na poznoantični postojanki Gračnica pri Teru v bližini Radmirja. V nenavadno oblikovani in naravno odlično zavarovani utrdbi so med dvema skalnima čokoma vidni sledovi zidane zgradbe. Očitno so opravili v preteklosti več posegov vanjo, saj je v večjem delu že uničena (prim. poročilo o starejših izkopavanjih v ANSl 1975, 269). Leta 1896 so tam našli osem skeletov (Riedl 1896, 119). Ti podatki in dejstvo, da so zidovi usmerjeni proti vzhodu, opredeljuje zgradbo kot zgodnjekrščansko cerkev. V tlorisu se nakazuje osrednji širši in eden (ali celo dva) vzporedna ožja prostora. Ostale zgradbe v naselbini so bile najverjetneje lesene.

Kot smo omenili že prej, imamo v Sloveniji poleg Kučarja še dve utrjeni višinski naselbini, kjer se pojavljata dvojni cerkvi: to sta Ajdovski gradec nad Vranjem in Tonovcov grad pri Kobaridu. Ker je vranjski kompleks dobro poznan in v literaturi velikokrat prikazan (Ulbert 1975; Ulbert 1979; Knific 1994) ali citiran (Bierbrauer 1984, 52-54; Bierbrauer 1987b; Glaser 1991), ponovni prikaz ni potreben (*sl. 164: 1*). Presenečajo majhne dimenzije cerkva, ki predstavljajo doslej najmanjši, a najceloviteje poznan primer dvojne cerkve.

Na Tonovcovem gradu pri Kobaridu smo v ruševinskih ostankih na površini skalnega platoja, ki se nekaj metrov visoko dviguje nad stanovanjski del naselbine, prepoznali dve vzporedni cerkveni zgradbi, dolgi okoli 14 m, ki imata obe na zahodni strani nakazani približno 3 m široki veži (*sl. 164: 2*) (Ciglencčki 1994b). Med njima je v višini prezbitერიjev obeh cerkva manjši pravokoten prostor, dimenzij 5 x 4 m. Na severni strani največje cerkvene zgradbe (širina približno 7 m) je ožji stranski prostor, kjer je bilo po manjšem divjem izkopu mogoče opaziti ostanke klopi za duhovnike s tremi sedeži. Cerkvi sta povsem enostavne dvoranskega

interessant wäre in diesem Zusammenhang eine genaue topographische Erforschung der Belakrajina-Ebene, die vielleicht auch kleinere Weiler oder Bauernhöfe an den Tag brächte.

Besonders hervorzuheben ist die Rolle des Bereiches im Hinterland von Šentjernej bzw. Mihovo auf der Nordseite der Gorjanci, wo eine außerordentlich große Dichte spätantiker Fundorte seine Bedeutung betont. Ob sich dies durch einen wichtigen Weg erklären läßt, der hier vorbei in die Bela krajina führte (der sog. "kroatische Weg"), durch bedeutendes Eisenerzvorkommen, das schon in der Vorgeschichte bekannt war, oder ob es noch einen anderen Grund gibt, muß vorerst offen bleiben.

Frühchristliche Kirchenanlagen in Slowenien

Versuchen wir nun auf der Grundlage der bisher erbrachten Forschungsergebnisse die beiden Kirchen auf dem Kučar in Zusammenhang zu bringen mit den bekannten frühchristlichen Bauten in Slowenien und in diesem Rahmen ihre Rolle und Bedeutung zu bestimmen (*Abb. 172*). Da einige Abrisse über frühchristliche Bauwerke schon verfaßt wurden, werden wir an dieser Stelle nur kurz die besser bekannten Funde anführen, ausführlicher werden wir die neueren beschreiben und zusätzlich jene Aspekte erhellen, die bislang nicht hinreichend hervorgehoben wurden (Klemenc 1967; Ulbert 1975, 62-64; Bratož 1981; Bratož 1987; Ciglencčki 1987a, 135-139; Bratož 1989; Knific 1991, 11-28).

Sinngemäß werden wir die Kirchen, die besser bekannt sind, in geschlossene Gruppen zusammenfassen. Zunächst muß man zwischen den großen und kostbar geschmückten Gebäuden vom Ende des 4. und aus der ersten Hälfte des 5. Jhs. und den einfacheren Gebäuden aus der zweiten Hälfte des 5. und dem 6. Jh. unterscheiden. In der ersten Gruppe ist die des römischen Celeia am bekanntesten, eine ca. 35 m große Kirche, worin zahlreiche Farbmosaiken erhalten sind, die neben den Bauten den Gesamtkomplex gut in den Beginn des 5. Jhs. datieren (Caillet 1993, 369-370). Früher wurde als Teil einer Doppelkirche auch der Rest der nahen Apsis interpretiert, wofür V. Kolšek zu Recht nachweisen konnte, daß es sich um Reste einer älteren Badeanstalt handelt (Kolšek 1984, 342-345). Dennoch ist das Problem der Existenz von Doppelkirchen in Celje noch immer offen, denn 1991 wurde ein Baptisterium entdeckt, das von dem schon zuvor er-

tipa, klop, ki je bila slučajno razkrita, pa ima le nakazano polkrožno obliko. Poizkusna sonda, ki smo jo leta 1993 izkopal na vmesnem prostoru med obema osrednjima stavbama, je pokazala, da so bile cerkvene strehe pokrite z opeko, kar je doslej edini znani primer med cerkvami v jugovzhodnolpškem prostoru.

Po pregledu postojank s cerkvami v Sloveniji je razvidno, da Kučar ne sodi v nobeno prej naštetih kategorij. Glede dvojnih cerkva se pridružuje Vranju in Tonovcovemu gradu, vendar se od njiju v zasnovi loči, saj nima pripadajoče naselbine. Njegovo vlogo je mogoče razumeti kot sakralno središče manjše ozemeljske enote, ki je ležala stran od važnejših cest.

Umestitev in poskus interpretacije zgodnjekrščanskega središča

Po pregledu naselij s cerkvenimi objekti v Sloveniji je smiselno, da si zastavimo še vprašanje, kakšna je bila funkcija teh postojank. V analizo bomo pritegnili predvsem stavbe, ki so umeščene v neposredno bližino cerkva in so z njimi povezane. V vzhodnoalpskem prostoru je namreč Kučar edini primer, ko cerkvi nimata pripadajoče naselbine (sl. 173).

Zanimiva je že primerjava Kučarja s postojanko na Grazerkoglu (sl. 174), ki je žal slabo poznana (Egger 1916, 106-109; Glaser 1991, 76, op. 249). Naselje ima podobno izpostavljeno lego sredi doline, zgrajeno pa je bilo na manjšem hribu. Na postojanki doslej razen cerkva prav tako niso zasledili drugih zgradb, Glaser pa tudi dvomi, da je bila severna cerkev sploh zgodnjekrščanska, saj so v njeni bližini našli romanska svečnika (Glaser ib.).

Soroden značaj (vendar samo ena cerkev) kaže najdišče Gradac pri Lepenici, zahodno od Sarajeva (Skarić 1932; Basler 1972, 89). Tu so na manjšem hribu odkrili le obzidje, stolp in cerkev (sl. 175). V cerkvi, veliki 18 x 15 m, so našli lepo okrašene dele notranje opreme (kapiteli, septum). Baptisterij je bil v posebnem prostoru zahodno od narteksa. Kljub objavljenemu načrtu velikost postojanke ni povsem ugotovljiva, prav tako pa ni jasno, če so bile morda v notranjosti še druge stavbe. V. Skarić in Đ. Basler sta postojanko označila kot refugij, vendar pa je takšna opredelitev glede na lepo okrašeno cerkveno stavbo vprašljiva. Tudi odnos do bližnje naselbine ni jasn, zato zaenkrat drugačna interpretacija ni smiselna.

Podobno obzidan sakralni kompleks z dvojno cerkvijo in baptisterijem v notranjosti ter veliko

forschten Kirchengebäude etwas weiter entfernt liegt und zu diesem Komplex gehören könnte (Vogrin 1991). Die charakteristische Form der oktogonalen Piscina hat gute Entsprechungen in Emona (Plesničar-Gec 1983, 29-32), sie ist auch von anderen Orten bekannt (Ristow 1993, 303-304).

In Ljubljana ist die Situation etwas anders, denn mit Gewißheit bekannt ist nur ein Baptisterium mit Portikus, die westlich davon gelegenen Gebäude können nicht ohne weiteres als Kirchen bzw. als dazugehöriges Episkopium angesehen werden (Plesničar-Gec 1983, 29-30). Aller Wahrscheinlichkeit nach wird man die Kirche erst im Bereich westlich des Baptisteriums freilegen müssen. Nach Annahme L. Plesničars ist sogar auf das Bestehen zweier Kirchengebäude zu schließen, doch erscheint ohne andere Beweismittel eine solche Interpretation als fragwürdig (Plesničar-Gec 1983, 30). Der Kirchenkomplex konnte zuverlässig in die Zeit bald nach 423 datiert werden und dessen Aufgabe in die Zeit vor dem Eindringen der Hunnen im Jahre 452.

Zahlreich sind die Anführungen von Kirchenresten im Bereich Poetovios, doch kann man aus der bescheidenen Dokumentation älterer Ausgrabungen kein konkretes Bild von den ehemaligen Kirchen gewinnen. Am zuverlässigsten erscheint die auf dem Hügel Panorama, wo schon mehrmals Teile einer Kirchengestaltung gefunden wurden, bei Kontrollgrabungen im Jahre 1983 wurden Reste eines Mosaiks, Teile einer Altarschrankenanlage sowie eine Altarplatte entdeckt, der Grundriß des Gebäudes war dagegen nicht mehr zu rekonstruieren (Klemenc 1967, 122-123; Tušek 1984b, 246; Knific 1991, 15-17). Ebenso fragwürdig erscheint das Gebäude im Dorf Hajdina, das W. Schmid als frühchristliche Kirche interpretierte (Schmid 1935, 142-146). Ihre Orientierung ist nicht richtig, die Dimensionen sind sehr ungewöhnlich, es fehlen die Mehrzahl der Mauern, die das Gebäude bestimmen könnten, dessen Kleinfunde und steinerne Ausstattung, die eine solche Bestimmung bekräftigen würden.

Ganz unzuverlässig sind die Reste in Neviodunum. S. und P. Petru (S. Petru, P. Petru 1978, 14, 25, 35-36) vermuteten auf der Grundlage des Mosaikbodens in der Nähe der Lagerhallen im zentralen Teil der Stadt ein Kirchengebäude, das schon zur Zeit Konstantins errichtet worden sein soll. Doch sind diese Interpretation und Datierung in vielem bedenklich (cfr. Djurić 1976, 566).

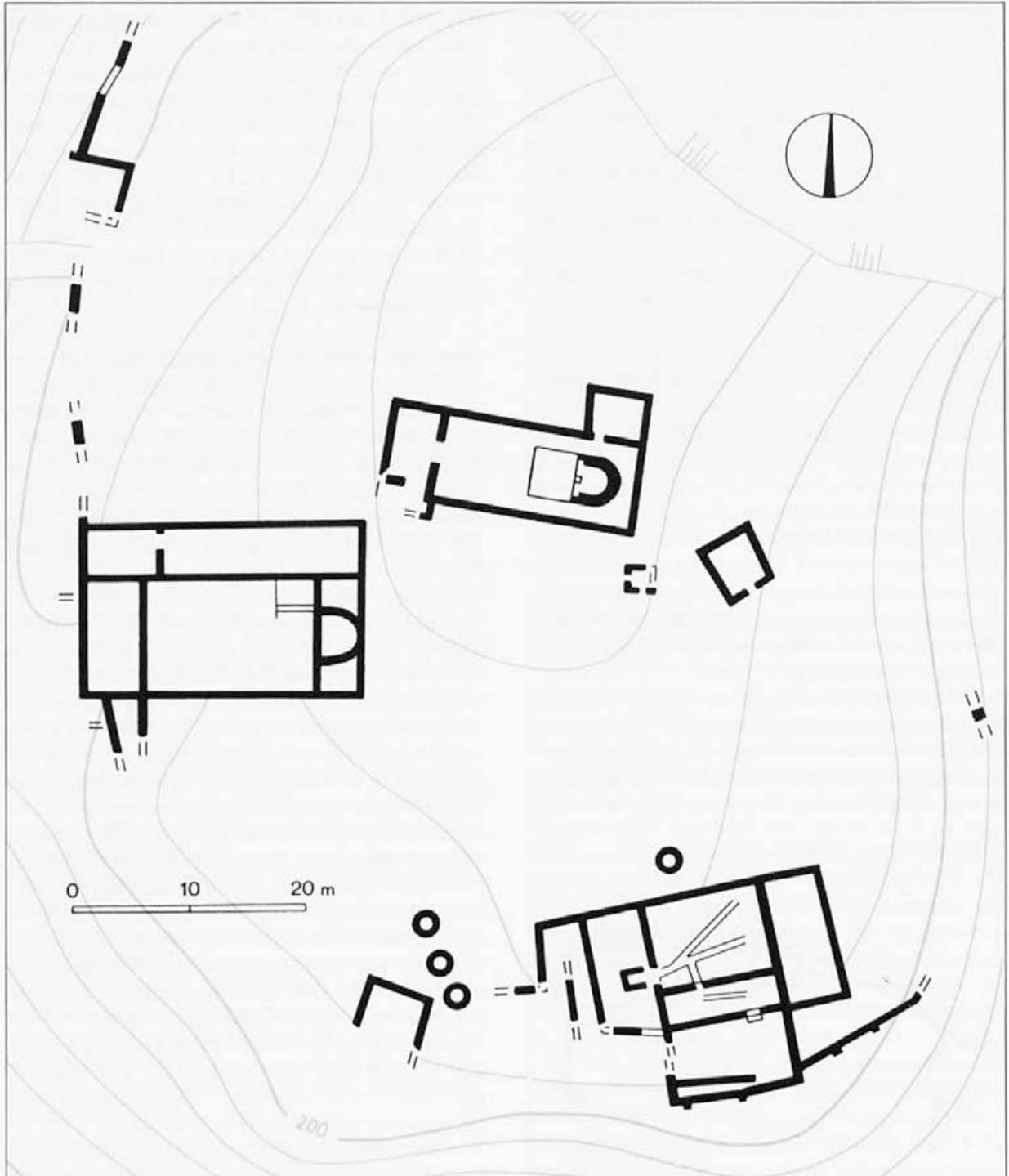
Vor kurzem wies D. Božič auf die Reste einer charakteristischen Donatoreninschrift im Mosaik aus Lesce hin, die man gewiß mit dem Vorhandensein einer Kirche in Zusammenhang bringen

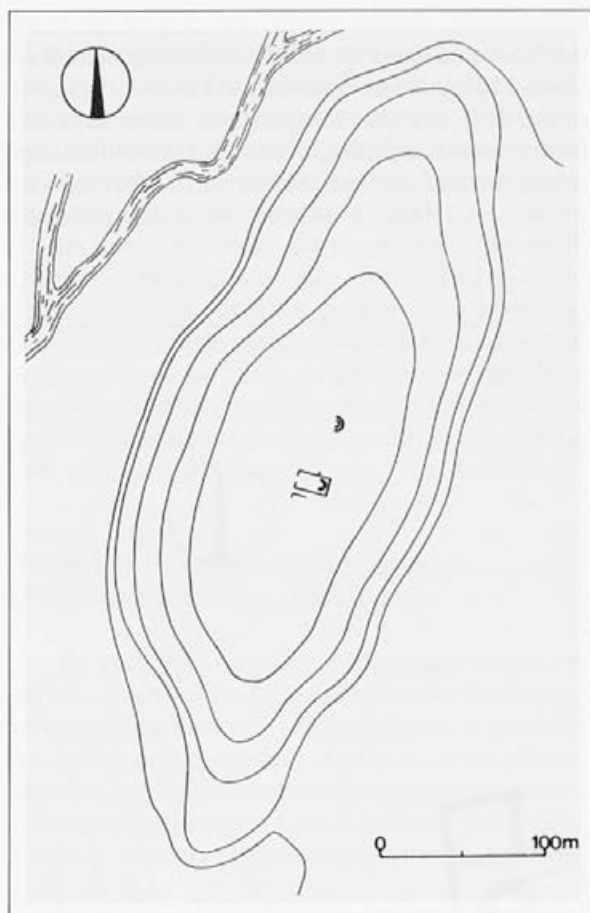
stavbo zunaj obzidja je bil raziskan v Žitomislićih južno od Mostarja (sl. 176) (Andjelić 1978). Vendar obdaja tu obzidje, ki je brez stolpov, le cerkveni del, kompleks pa leži v ravnini, v dolini reke Neretve, ob važni poti. Đ. Basler je domneval v notranjosti obzidanega areala episkopij in cerkev, zunaj pa hospic (Basler 1986, 68). Vendar za to

könnte (D. Božič 1995). In den Archivaufzeichnungen fand er eine Zeichnung vom Rest eines Mosaiks aus Šmartno v Tuhinju, bei dem schon E. Cevc die Möglichkeit einer sakralen Interpretation zuließ (Cevc 1960, 35). Sehr ähnlich sehen diesem die Mosaikreste in Križevska vas, wo wir im Hinblick auf die Nähe des gefunde-

Sl. 173: Poznoantične zgradbe na Kučarju.

Abb. 173: Spätantike Gebäude auf dem Kučar.

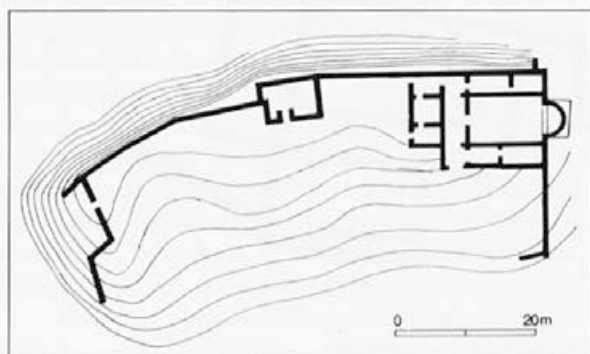

Sl. 174: Grazerkogel (po Eggerju).
Abb. 174: Grazerkogel (nach Egger).

trditev ni argumentov. Glede na dejstvo, da v neposredni bližini ni naselbine, bi smeli pomisliti prej na samostan ali romarski značaj postojanke (Andjelić 1978, 638).

Kot ustrezne analogije ne moremo v analizo pritegniti postojank tipa Korinjski hrib, kjer je arhitektura cerkva v notranjosti evidentno enostavnejša, bivališča pa so osredotočena ob obzidju in v stolpih (sl. 171). Gre za utrdbe, ki so bile

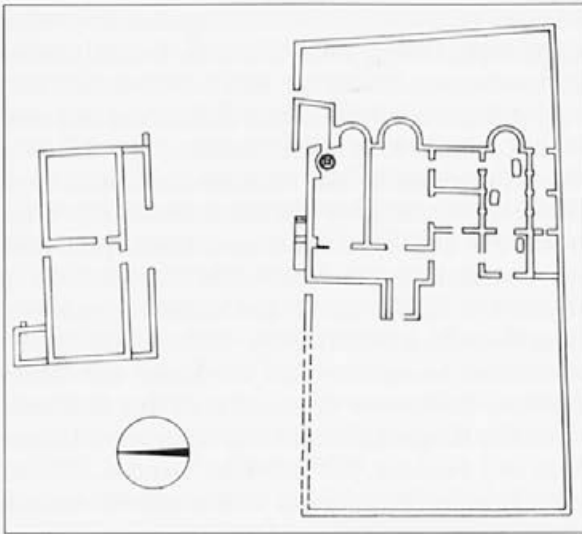
Sl. 175: Gradac pri Lepenici (po Skariću).
Abb. 175: Gradac bei Lepenica (nach Skarić).

nen Sarkophags und die vom Weg entfernte Lage ebenso auf ein frühchristliches Objekt schließen dürften (D. Božič 1995; cfr. Djurić 1976, 595-596). Zu dieser Gruppe dürften wir die Teile des Bauwerks mit Mosaik zuordnen, die bei den Rettungsgrabungen der Heiliggeistkirche in Črnomelj von P. Mason entdeckt wurden (Mason 1991; Mason 1992). Jedoch wird hier erst ein genauer Bericht zeigen, in welcher Beziehung das Mosaik zur nahegelegenen Apsis steht, die hinsichtlich der Größe und Bauweise eher an Reste eines römischen Badehauses erinnert. Vielleicht handelt es sich wie an anderen Orten um einen Umbau älterer Thermen in ein frühchristliches Oratorium. Alle aufgeführten Funde kann man ungefähr ins Ende des 4. Jhs. und teilweise in die erste Hälfte des 5. Jhs. datieren. Mit eventueller Ausnahme des Mosaiks in Črnomelj gibt es nirgendwo anders sichere Anzeichen, daß die oben aufgeführten Objekte mit Mosaik auch bis zur zweiten Hälfte des 5. oder sogar in das 6. Jh. fort dauern würden.

Die Gruppe der Kirchengebäude, die weniger nach zuverlässigen Grundrissen als nach zweifelsfreien Resten von Musivfunden bekannt sind, unterscheidet sich deutlich von den Kirchenanlagen, die später in Höhenbefestigungen errichtet wurden. Ihre überwiegend im Tiefland lozierte Lage und vor allem die Tatsache, daß die Reste nicht innerhalb der Befestigungsmauern der Höhenanlagen entdeckt wurden, bilden den Nachweis für das höhere Alter. Die einzige Ausnahme bildet die mutmaßliche Kirche in Črnomelj; sie befindet sich zwar in der Ebene, aber für die Befestigung der Siedlung wurde die natürliche Lage oberhalb des Zusammenflusses von Lahinja und Dobljica genutzt. Bei den Kirchen in den befestigten Höhensiedlungen, die überwiegend aus der zweiten Hälfte des 5. und des gesamten 6. Jh. stammen, haben wir bislang keine Spuren einer steinernen Innenausstattung entdeckt, wie man sie in den älteren, vor allem in Städten stehenden Kirchen (z.B. Poetovio) finden kann. Ebenso wurde nirgends ein Mosaik entdeckt. Die späteren Kirchen haben die Form einfacher Kirchenschiffe mit kleinen Nebenräumen und sind nur ausnahmsweise mit Wandmalereien geschmückt (Ajdna, Zidani gaber). Die beiden Kirchen auf dem Kučar stellen eine Art Verbindung zwischen den beiden Gruppen dar. Der Größe nach ähneln sie noch den älteren, hinsichtlich des schlichten Schmuckes gehören sie dagegen zu den späteren Kirchen.

Betrachten wir jetzt genauer noch die Gruppe jener Kirchen, die innerhalb der Höhenbefestigungen

Sl. 176: Žitomislčići (po Andjeliću).

Abb. 176: Žitomislčići (nach Andjelić).

postavljene na strateških mestih in večinoma sodijo v poznejše obdobje (6. st.) (Ciglencčki 1994a, 245-246).

Tako ugotavljamo, da navedene analogije v celoti ne pojasnjujejo kučarskega kompleksa, saj so tudi najdišča, ki smo jih uporabili za primerjavo, slabo poznana in največkrat brez elementov, ki bi omogočali njihovo zanesljivo interpretacijo. Glede na razmerje med velikostjo cerkva ter pripadajočim bivalnim delom na Kučarju odpade možnost, da bi naselje interpretirali kot samostan.

Velika stavba na Kučarju zaradi krakotrajne uporabe ali pa morda tudi dejstva, da je bila opuščena v miru, ni nudila dovolj drobnih najdb, ki bi zadovoljivo pojasnile njeno namembnost. Zato je potrebno v analizo pritegniti ostale postojanke z dvojnimi cerkvami in pozorneje osvetliti strukturo in značaj sorodnih zgradb v bližini cerkva.

Glede na raziskanost in obilico najdb izstopa skupina treh hiš (A, C, D), v neposredni bližini dvojne cerkve na Ajdovskem gradu nad Vranjem, ki jih je zaradi usmeritve ter majhnega razmaka med njimi (0,5 m in 3 m) mogoče presojati kot celoto. Glede na bližino cerkva smemo sklepati na tesnejšo povezavo s cerkvenim kompleksom. Tako kot velika stavba na Kučarju in poslopji H in L na Sv. Hemi so bile tudi te tri vizualno najbolj izpostavljene in je bil že na zunaj poudarjen njihov pomen v sklopu naselbine. Hiše so v celoti raziskane in večidel objavljene (Petru 1979; Knific 1979; Vičič 1983, 71; Mirnik-Prezelj 1984; Knific 1987; Knific 1994, 212, 214-216). Osrednje mesto med njimi je zavzemala 18 m dolga in 9 m široka zgradba A s tremi prostori (sl. 177). Analiza v njej iz-

entdeckt wurden. Man kann sie nach dem Charakter der Anlagen, in denen sie sich befinden, in einige kleinere Untergruppen einteilen. Am einheitlichsten sehen Kirchen in Höhenbefestigungen aus, die in der Nähe bedeutender Verkehrsverbindungen und an strategisch wichtigen Orten liegen (Ciglencčki 1994a, 245-247). Von ihnen sticht die Festung Korinjski hrib hervor, wo nicht nur eine Kirche ausgegraben wurde, sondern auch alle wichtigeren Bestandteile der Festung, vor allem die Türme und die darin vorgefundenen Wohnspuren (Abb. 164: 6 und Abb. 171) (Ciglencčki 1985). Da sie als erste entdeckt und gänzlich freigelegt wurde, fällt ihr innerhalb dieser Gruppe ein paradigmatischer Charakter zu. So war es möglich, einige Kilometer davon entfernt, auf dem Limberk, im Oberflächenrelief einen identischen Kirchengrundriß zu entdecken, die Befestigung ersetzte höchstwahrscheinlich der vorgeschichtliche Wall (Ciglencčki 1985, 262). Der Fundort ist zwar nur von Oberflächenfunden und den Konturen des Kirchengrundrisses her bekannt, aber er zeigt im ganzen eine überraschende Ähnlichkeit mit dem Korinjski hrib, was ohne Zweifel durch die gleichzeitige Errichtung an der mutmaßlichen nahen Einfallstraße nach Italien bedingt war. Daß es sich zweifelsohne um einen besonderen Typ spätantiker Festung handelt, bewies unlängst die Entdeckung der Siedlung Gradec bei Velika Strmica, die in Miniaturform den Grundriß der freigelegten Festung auf dem Korinjski hrib wiederholt. Ihre primäre Funktion war, worauf ihre Lage in einer schattigen Schlucht klar hindeutet, höchstwahrscheinlich die Kontrolle des Übergangs über den Fluß bzw. die Kontrolle einer bedeutenderen Straße und hatte nicht lediglich einen Siedlungscharakter (Božič, Ciglencčki 1995). Die Festung wurde noch nicht ausgegraben, doch bestätigen deutliche Spuren an der Oberfläche und die schon vor einem Jahrhundert entdeckten Funde unsere Datierung und Bestimmung. Insofern man schon an der Oberfläche sehen kann, lehnt sich die ganz schlichte, kleine Kirche mit einer Seitenwand an die Befestigungsmauer an, bzw. liegt in deren unmittelbarer Nähe, ähnlich wie bei einigen Kastellen in Džerdap, die neben den dalmatinischen Kastellen auf den Inseln diesem Festungstyp am ähnlichsten sind (cfr. Popović 1982-1983, Abb. 1; Vasić 1982-1983, Abb. 9).

Trotz anderem Grundrißkonzept der Festung, das durch das eigentümlich gestaltete Gelände oben auf dem Kamm bedingt war, gehört hierhin auch der charakteristische Grundriß der Kirche auf dem Zidani gaber oberhalb von Mihovo (Abb.

kopanih predmetov, ki jo je opravil T. Knific, odlično kaže na namembnost posameznih prostorov (Knific 1979, 751). V poštev pride predvsem gospodinjstvo za potrebe stanovalcev: shranjevanje živil, priprava hrane in izdelovanje ali krpanje oblek. Knific opozarja še na neko posebno dejavnost, namreč na opravila v zvezi s tehtnico. Prostor I, kjer so bili najdeni kvalitetnejši predmeti, je bil bivalni, osrednji del hiše z vrati proti cerkvenemu kompleksu. Prostor II je bil s pregradno steno razdeljen na dva dela: v enem je bil gospodinjiski delovni kot in shramba, značaj drugega pa po Knificu ni ugotovljiv; Petru domneva spalnico (Petru 1979, 731). Prostor III je označen kot senčna lopa. Posebej zanimivo je dejstvo, da so tudi v stavbi B pod vrhom nasebine odkrili poleg drugih predmetov tri tehtnice. Knific se upravičeno sprašuje ali smemo pomisliti na obsežno trgovanje ali pa so tu merili neke obvezne dajatve (Knific 1979, 751-752). Tako deloma potrjuje Petrujevi tezi o prisotnosti višjega cerkvenega dostojanstvenika, najverjetneje škofa, ki jo je argumentiral s prisotnostjo uteži in drugih preverjenih meril v stavbi A (Petru 1979, 731). Glede na cesarske odloke so morali namreč hraniti uteži in preverjena merila cerkveni veljaki. Tri metre zahodno od zgradbe A je bila raziskana 6 x 7 m velika hiša D, katere vhod je bil prav tako

164: 8) (Ciglencčki 1987c; Ciglencčki 1990b; Ciglencčki 1994a, 246, Abb. 12). Durch kleinere Sondagen, die wir im Jahre 1987 durchführten, stellten wir den Grundriß fest, der mit dem vom Korinjski hrib übereinstimmt, nur daß hier der Nebenraum auf der Südseite der Kirche liegt. So konnte man auch die alten Daten von Gräbern, die angeblich an dieser Stelle gefunden wurden und die die erhaltenen Gegenstände in die zweite Hälfte des 6. Jhs. datieren, ganz anders verstehen (ANSI 1975, 223). Wie sich herausstellte, handelt es sich um Reste von Grabgruben, wovon wir eine leere in der Südwestecke des Kirchennebenraums freilegten. Unterhalb der Festung, auf der Flur Gradec, scheint eine Friedhofskirche mit einfachem Grundriß, einer Apsis und einigen Gräbern gestanden zu haben (Abb. 164: 9) (Breščak 1990a).

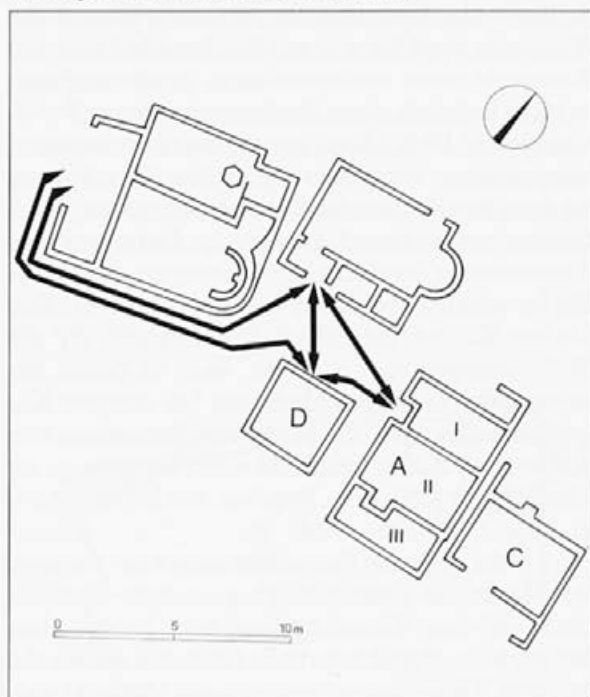
Ein besonderes Problem stellt die Interpretation der Kirche dar, die Saria im Kastell Gradišče bei Velike Malence entdeckt hat (Abb. 164: 7) (Saria 1929, 16). Die Vorberichte bieten keinen genügenden Anhaltspunkt für das Verständnis der nach Westen gerichteten einfachen apsidalen Kirche; der Krug, der zuvor dem 6. Jh. zugeschrieben wurde, scheint angesichts neuerer Studien der langobardischen Keramik als fragwürdig (Werner 1962, 124; Simoni 1977-1978, 221, Anm. 85; Knific 1994, 217-224). Da die gesamte Dokumentation über die Grabungen verlorengegangen ist, können wir uns von der Phase des 6. Jhs. (insofern das Kastell in dieser Zeit tatsächlich bevölkert war) kein richtiges Bild machen.

Alle Kirchen dieser Gruppe kennzeichnet ein schlichtes, aus einem Raum bestehendes Gebäude mit einer Apsis, einem mehrmals angebauten Nebenraum und einem Narthex. Auf dem Korinjski hrib wurde im Nebenraum ein Baptisterium entdeckt. Ähnlich konzipierte und im Hinblick auf die Größe der Festung proportional dimensionierte Kirchen kennen wir von zahlreichen befestigten Siedlungen entlang der adriatischen Ostküste (Gunjača 1986; Tomičić 1988-1989) und den Kastellen von Džerdap (Kondić 1984), also von Festungen, die zur Sicherung des Limes oder wichtiger Verkehrswege errichtet wurden.

Der folgenden Gruppe wären die Kirchen zuzuordnen, die innerhalb gut befestigter Höhengründungen stehen, deren Aussehen die Fundorte Ajdna oberhalb von Potoki und Gradec bei Prapretno am besten veranschaulichen. Anhand der bisherigen Ausgrabungen und der Sichtbarkeit des Versturzes im Inneren der Siedlung, der den gesamten Siedlungsbereich ausfüllt, ist ihr

Sl. 177: Prikaz povezav stavbe D na Vranju z bližnjimi zgradbami.

Abb. 177: Darstellung der Verbindung von Gebäude D in Vranje mit den benachbarten Gebäuden.

obrnjen proti zgornji cerkvi (Vičič 1983, 71; Mirnik-Prezelj 1984). To je edina med doslej raziskanimi zgradbami, ki je bila centralno ogrevana. Izkopavalka I. Mirnik-Prezelj podčrtuje skromno število najdb v njeni notranjosti v primerjavi z drugimi stavbami na Ajdovskem gradu ali drugod. Knific zato domneva, da so tu hranili posebne vrednosti kot manuskripte in oblačila (Knific 1994, 216). Stavba na vzhodni strani osrednje zgradbe (C) kaže enostaven enoprostorni tloris z majhnim prizidkom na južni strani in meri 10 x 8,5 m. Od hiše A je oddaljena le pol metra. Glede na ugotovljene najdbe je manj reprezentančna kot stavba A in ima tako bivalni kot tudi gospodarski značaj (Vičič 1983, 71; Knific 1994, 215).

Osrednji bivalni predel na Vranju kaže torej zaključeno stanovanjsko celoto z ločenim, reprezentančnim delom, pri čemer nobeden od prostorov ni predimenzioniran, da bi lahko domnevali prisotnost večjega števila ljudi. Nasprotno: v majhnih prostorih najdeni predmeti so funkcionalno različni, a kvalitetni in izbrani ter kažejo prej na bivališče kakšnega imenitnika kot na prisotnost množice ljudi. Tudi ostale doslej raziskane stavbe na Vranju (B, E, F, G) imajo enakomerno porazdelitev dejavnosti za vsakodnevno oskrbo prebivalcev v posameznih hišah; služile so torej tako bivanju kot tudi gospodarski uporabi (Vičič 1983, 71-76; Knific 1994, 215-217).

Primerjava Kučarja z zgradbami v bližini dvojne cerkve na Tonovcovem gradu pri Kobaridu za zdaj ni smiselna, ker imamo premalo podatkov (prim. načrt pri Ciglencečki 1994b, Fig. 3). Vendar je treba omeniti, da se le nekoliko nižje pod cerkvami kaže v njihovi bližini večja stavba s petimi ali morda celo šestimi prostori, pri čemer pa je njihova namembnost povsem neznana. Zanimivo je dejstvo, da sta bili v bližini Tonovcovega gradu odkriti dve sočasni pribežališči oz. naselbini, ki pa že s svojo majhno površino in skromnimi najdbami kažeta, da na njih ni mogoče pričakovati zidanih zgradb, kaj šele cerkva (Gradec pri Logjeh in Gradec pri Drežnici). Ti najdišči tako potrjujejo poseljenost zaledja Tonovcovega gradu. Domnevamo, da je to okoliško prebivalstvo občasno obiskovalo cerkve na njem, podobno kot domnevamo za Kučar in njegovo zaledje.

Sorodno strukturiranost kažejo bivalni prostori blizu zgornje dvojne cerkve na Sv. Hemi (sl. 169), ki so od cerkva približno enako oddaljeni kot kučarska velika stavba. Na Sv. Hemi je na izpostavljenem mestu 14 x 13,7 m velika zgradba H. Večji ogrevani prostor (H 1) je F. Glaser označil kot jedilnico, v enem od dveh manjših (H 2) pa je domneval kuhinjo (Glaser 1991, 69). Sosednjo

Charakter deutlich zu erkennen, der sich von der zuvor aufgeführten Gruppe klar unterscheidet. Die Kirche auf der Ajdna hat einen charakteristischen einschiffigen Saal, an den auf der Nordseite ein schmalerer, einmal der Breite nach abgeteilter Raum angebaut wurde (Abb. 164: 3) (Valič 1985, 265-267 und Abb. 93; Sagadin 1987, 123-124). Wir könnten ihn wie auf dem Korinjski hrib oder Rifnik als Baptisterium betrachten. Zweifelsohne handelt es sich um denselben Typ von Kirchengebäude, der im Binnenland der römischen Provinz Dalmatien besonders häufig ist und den Sergejevski und Basler als "bosnischen Typ" der frühchristlichen Kirchen bezeichneten (Sergejevski 1960, 563-568; Basler 1972, 139). Interessanterweise wurden in der Kirche auf der Ajdna zahlreiche Gräber (10) gefunden, im Südteil schlossen sich daran Wohngebäude an.

Die Form der Kirche auf dem Gradec bei Prapretno können wir nur erahnen, weil sie noch nicht ausgegraben ist. Sie wird bestimmt durch die Lage innerhalb der Siedlung, die Orientierung und den hervorragenden Erhaltungszustand, was auf das höchste Gebäude in der Siedlung hindeutet (Ciglencečki 1992, 37). Jedenfalls handelt es sich im Hinblick auf den Erhaltungszustand dieses und der benachbarten Gebäude, die im Relief gut erkennbar sind, nur um ein Kirchengebäude. In unmittelbarer Nähe der Kirche wurde ein Bleispinnwirtel mit eingeritztem Oransbild gefunden, das indirekt die Zweckbestimmung des Gebäudes andeutet.

Angesichts der Siedlungsform könnten wir in diese Gruppe auch die Fundorte Ajdovski gradec oberhalb von Vranje und Tonovcov grad bei Kobarid einordnen, wo im Inneren allerdings Doppelkirchen emporgragen, die wir in der Fortsetzung vorstellen werden.

Die schematische Aufteilung der spätantiken befestigten Siedlungen wird durch die Einordnung der Kirche auf dem Rifnik gewiß erschwert (Abb. 164: 4). Ursprünglich ordneten wir die Siedlung den Höhengründungen zu, die nicht vollständig besiedelt waren (Ciglencečki 1987a, 115). Da aber neuere Forschungen ergeben haben, daß die Siedlung an der Befestigungsmauer nicht nur einen, sondern noch andere Türme hatte (Pirkmajer 1994, 47), kann man schon von einer größeren Ähnlichkeit des Rifniks mit der Gruppe von Fundstätten sprechen, die an wichtigeren strategischen Orten standen. Wir können sie als Kombination einer Festung des Typs Korinjski hrib mit einer Siedlung betrachten. Im Hinblick auf Lage, Architektur und Kirchengebäude im Inneren stellt sie eine Art Hybrid dar auf der

enoprostorno stavbo L je označil kot bivalni prostor (Glaser 1991, 71). Analiza omenjenih prostorov je močno otežena, ker niso objavljene drobne najdbe, zato lahko primerjamo le tlorisne zasnove in Glaserjeve bežne omembe najdb v njih. Stavba H na Sv. Hemi povsem spominja na ogrevano dvorano velike stavbe na Kučarju. V sosednji hiši L pa gre bolj za stanovanjski značaj zgradbe (manjše dimenzije prostora, ognjišče). Zato bi glede na bližino obeh zgradb (loči ju le razdalja 3 m) smeli podobno kot na Vranju videti v njih stavbno kombinacijo bivalnega in reprezentančnega značaja. Zgradbi H in L na Sv. Hemi tvorita torej podobno celoto kot jo na Kučarju predstavlja velika stavba, vendar je najverjetneje drugačna oblikovanost tal pogojevala ločitev posameznih prostorov, kot je to moč opaziti na Vranju. Tudi osnovna razporeditev prostorov spominja na bivalni kompleks na Vranju, kjer so dimenzije ogrevanega, ločenega prostora povsem v razmerju z manjšo površino naselbine in manjšimi cerkvami. Da prostor H 1 na Sv. Hemi ni bil jedilnica, posredno nakazuje ogrevani prostor D na Vranju, ki ni bil direktno povezan s kuhinjo.

Stavbo G, ki leži na Sv. Hemi blizu baptisterija, bi lahko primerjali z malo stavbo na Kučarju. Tako se v stanovanjski strukturi, dimenzijah in v razporedu zgradb na Sv. Hemi dejansko kaže velika podobnost s Kučarjem in Vranjem. Zgradba H na Sv. Hemi ima reprezentančni značaj, njeno pomembnost pa podčrtuje še lega na izpostavljenem delu hriba z lepim razgledom. Nekoč, ko ni bilo v okolici drevja, je bila ob dveh cerkvah vidna daleč po dolini. Znotraj stanovanjske arhitekture ji zato pripada najpomembnejše mesto.

Glede na dimenzije posameznih zgradb, arhitekturno zasnovo, izpostavljenost mesto v naselbini in bližino cerkva smo torej upravičeni na Kučarju, Vranju in Sv. Hemi domnevati, da so imeli centralno ogrevani prostori poseben značaj. Na Vranju, kjer je bila arhitektura najbolj funkcionalno zasnovana, je mogoče videti, kateri prostori so bili z njim najtesneje povezani (sl. 177). Najkrajša je razdalja od stavbe D z ogrevanim prostorom do zgornje cerkve. Sledi hiša A in nato spodnja cerkev. Prostor D ima dejansko osrednje mesto.

Kot episkopij označen skupek zgradb in zidov na Lavantu je premalo poznan, da bi ga lahko primerjali s prej omenjenimi, čeprav obstoj dvojne cerkve, velikost celotne naselbine in bližina v dolini ležečega škofovskega mesta Aguntum govori v prid domnevi o pribežališču škofa. Dodatno to tezo potrjuje opustitev mesta v ravnini in sočasni nastanek zgradb v odlično naravno zavarovani naselbini na hribu (Alzinger 1977, 406-410).

schon so bunten Palette spätantiker Höhenbefestigungen. Zunächst wurde der zentrale Kirchenraum errichtet, höchstwahrscheinlich an der Stelle eines heidnischen Tempels, später wurden ein Nebenraum und ein Narthex angebaut (Bolta 1981, 8-9), ähnlich wie wir es schon auf dem Korinjski hrib festgestellt haben (Ciglencčki 1985, 257). Außerdem wurde auf dem Rifnik noch eine kleinere Kirche gebaut, die allerdings 100 m von der ersten entfernt ist und mit ihr in keinerlei Verbindung steht (*Abb. 164: 5*) (Pirkmajer 1994, 48). Die abseitige Lage und die kleinen Dimensionen sprechen für arianische Zugehörigkeit (Ciglencčki 1993c, 40).

Zu den frühchristlichen Kirchen wäre auch das zentrale Gebäude in der spätantiken Siedlung Gračnica bei Ter in der Nähe von Radmirje zu zählen. In der ungewöhnlich gestalteten und natürlich hervorragend gesicherten Festung sind zwischen zwei Felsblöcken Spuren eines gemauerten Gebäudes zu erkennen. Offensichtlich gab es in der Vergangenheit viele Störungen, denn sie ist größtenteils schon zerstört (vgl. Bericht über die älteren Ausgrabungen in ANSI 1975, 269). Im Jahre 1896 wurden dort acht Skelette gefunden (Riedl 1896, 119). Aufgrund dieser Daten und der Orientierung der Wände nach Osten ist das Gebäude als frühchristliche Kirche zu bestimmen. Im Grundriß zeichnen sich der zentrale breitere Teil ab sowie ein oder sogar zwei parallele schmalere Räume. Die übrigen Gebäude in der Siedlung waren höchstwahrscheinlich aus Holz.

Wie schon erwähnt, gibt es in Slowenien neben Kučar noch zwei befestigte Höhensiedlungen, wo Doppelkirchen auftreten: das sind Ajdovski gradec oberhalb von Vranje und Tonovcov grad bei Kobarid. Da der Komplex von Vranje gut bekannt ist und in der Literatur vielfach dargestellt (Ulbert 1975; Ulbert 1979; Knific 1994) oder zitiert wurde (Bierbrauer 1984, 52-54; Bierbrauer 1987b; Glaser 1991), ist eine wiederholte Darstellung nicht nötig (*Abb. 164: 1*). Es überraschen die kleinen Dimensionen der Kirchen, die das bisher kleinste, am vollständigsten bekannte Exemplar einer Doppelkirche bilden.

In der Anlage Tonovcov grad bei Kobarid haben wir in den Versturzresten an der Oberfläche des Felsenplateaus, das sich einige Meter hoch über dem Wohnbereich der Siedlung erhebt, zwei parallele, ca. 14 m lange Gebäude erkannt, auf deren Westseite zwei ungefähr 3 m breite Narthices (*Abb. 164: 2*) angedeutet sind (Ciglencčki 1994b). Dazwischen befindet sich in der Höhe der Presbyterien beider Kirchen ein kleinerer rechteckiger Raum mit Dimensionen

Pri dvojni cerkvi na Doss Trentu ne poznamo pripadajočih zgradb, čeprav bogata kulturna plast na vrhu hriba daje slutiti številne objekte (Ciglencečki 1987a, 88).

Zanimiva je primerjava s sicer oddaljenim, a dobro ohranjenim arhitektonskim sklopom na Caričinem gradu, domnevni Justinijani primi. Na posebej izpostavljenem mestu znotraj obsežne utrjene naselbine, ležeče na nižjem hribu, so ostanki episkopalne cerkve in palače (Kondić, Popović 1977, 25-41). Episkopij, ki po velikosti in opremi prekaša vse prej naštete, kaže členitev na tri dele (sl. 178). Osrednji del zavzema 25 x 20 m velika, gotovo vsaj enonadstropna zgradba s prostorno, centralno ogrevano slavnostno dvorano in z nekaj manjšimi stranskimi prostori. Okrašena je bila z mozaiki in freskami. Osrednja in vzhodna zgradba sta bili spojeni, zahodna pa nekoliko odmaknjena. Vzhodna je imela dva prostora in je merila 15 x 15 m. Namembnost slednje ni povsem jasna; glede na veliko količino stopljenega svinca v njej so nekateri domnevali delavnico. Vendar se zdi verjetneje, da gre le za del v požaru uničene svinčene strehe. Zahodna zgradba je imela več prostorov, katerih namembnost pa ni podrobneje opredeljena; domnevajo stanovanja za duhovnike in goste. Episkopska rezidenca naj bi bila v zgornjem nadstropju osrednje stavbe. Podobno kot na Ajdovskem gradu so bile stavbe episkopija razvrščene vzporedno s cerkvijo, nasproti nje po dolžini. Prav tako je bil stranski vhod v cerkev povsem blizu vhoda v osrednjo zgradbo.

von 5 x 4 m. Auf der Nordseite des größten Kirchengebäudes (Breite ca. 7 m) befindet sich ein schmalerer Raum, wo nach einer kleineren Raubgrabung die Reste einer Klerusbank mit drei Sitzen zu erkennen sind. Die beiden Kirchen stellen einen schlichten Saaltyp dar, die Bank, die nur zufällig freigelegt wurde, hat nur eine angedeutete halbbrunde Form. Wie ein Kontrollschnitt, den wir 1993 in dem zwischen den beiden zentralen Gebäuden liegenden Bereich legten, ergeben hat, waren die Kirchendächer mit Ziegeln bedeckt, was bislang der einzige bekannte Fall unter den Kirchen im Südostalpenbereich ist.

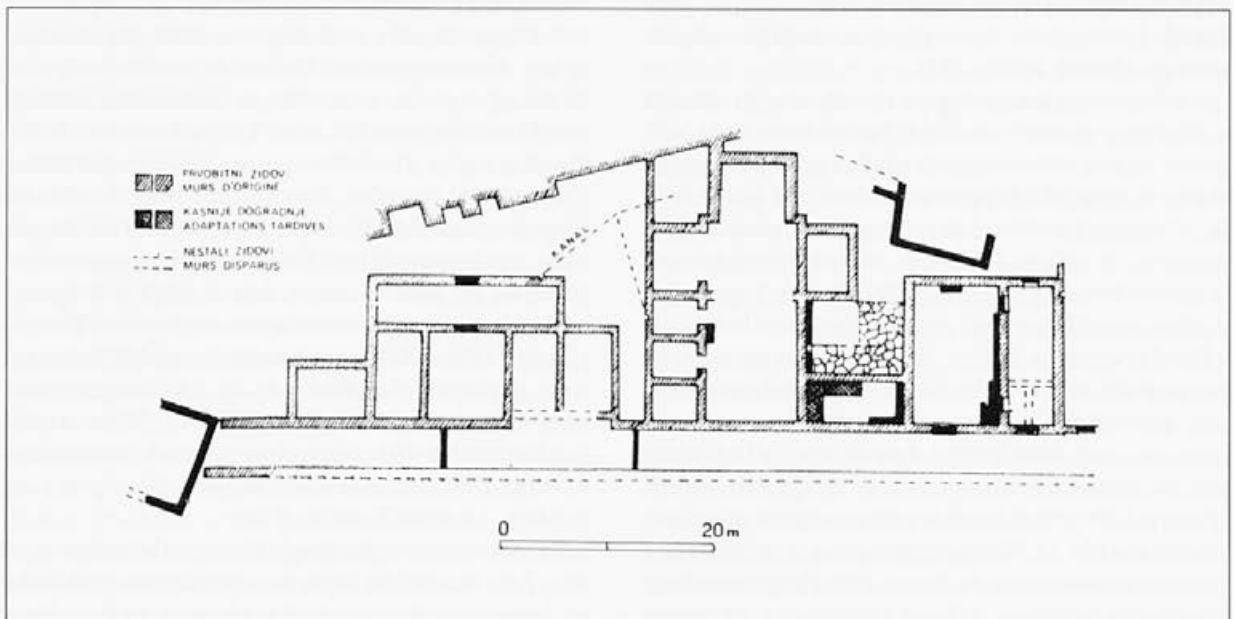
Wie aus dem Überblick der Anlagen mit Kirchen in Slowenien hervorgeht, gehört Kučar zu keiner der oben aufgeführten Kategorien. Angesichts der Doppelkirchen gehört es zu Vranje und Tonovcov grad, doch unterscheidet es sich von ihnen durch das Konzept, denn es hat keine zugehörige Siedlung. Seine Rolle ist als sakrales Zentrum einer kleineren Gebietseinheit zu verstehen, die abseits wichtigerer Straßen lag.

Einordnung und Versuch einer Interpretation des frühchristlichen Gebäudekomplexes

Nach einer Übersicht über die Anlagen mit Kirchenbauten in Slowenien ist es sinnvoll, sich noch mit der Frage zu beschäftigen, welche Funktion diese Fundorte hatten. In der Analyse werden wir vor allem die Gebäude einbeziehen,

Sl. 178: Episkopij na Caričinem gradu (po Kondiću in Popoviću).

Abb. 178: Episkopium auf dem Caričin grad (nach Kondić und Popović).

Po tem pregledu je treba na kratko spregovoriti še o funkciji dvojnih cerkva na vzhodnoalpskem območju in posredno tudi o značaju postojank, v katerih so bile ugotovljene. Sprva je bila večina zgodnjekrščanskih cerkva zaradi vzvišenega sedeža v klopi za duhovnike označena za škofovske. Pri nekaterih se je takšna razlaga vsiljevala kar sama po sebi (npr. pri Lavantu zaradi bližine Aguntuma in časovnega sovpadanja propada mesta z nastankom višinske postojanke (Alzinger 1977, 406-410). R. Egger je pokazal tudi na določene podobnosti škofovske utrdbe Mediolanum škofa Nicetija v opisu Venantija Fortunata s poznoantičnimi postojankami na Koroškem (posebej Duelom) (Egger 1940, 87-93). Ne da bi se posebej spuščali v komentiranje teksta o utrjeni rezidenci škofa Nicetija, smemo reči, da se opis le-tega odlično ujema z opisom Kučarja in tako posredno pritruje misli o sorodni označitvi.

Zaradi velikega števila pozneje odkritih manjših cerkva, ki so imele prav tako vzvišen osrednji sedež, se je izkazalo, da je taka razlaga preohlapna in da vzvišen sedež ne pomeni nujno tudi stalne prisotnosti škofa v postojanki (Noll 1974-1975, 199; Ulbert 1975, 63; Glaser 1991, 63).

T. Ulbert je v objavi cerkva z Vranja leta 1975 sklenil svojo interpretacijo z mislijo, da namembnosti še ni mogoče zadovoljivo pojasniti (Ulbert 1975, 67). Zaradi majhnega grobišča in razmeroma velikih prostorov v cerkvah je zato med drugim omenil tudi možnost pribežališča za škofa in nekakšne "pražupnije" na tem področju (Ulbert 1975, 68).

P. Petru je leta 1979, kot smo omenili že zgoraj, glede na odkritje uteži in amfor v cerkvam najbližji stavbi sklepal na prisotnost škofa, in sicer zaradi kompetenc, ki so jih le-ti imeli po odloku cesarja (Petru 1979, 731).

Tudi sam sem pri prvi interpretaciji ostalin s Kučarja zaradi značaja raziskanih bivalnih prostorov in izjemnosti dvojnih cerkva v slovenskem in avstrijskem prostoru domneval sedež škofa (Ciglencički 1986, 146). Glede na časovno sovpadanje opustitve bližnjega mesta Neviodunum (v prvi polovici 5. st.) z izgradnjo kučarskega kompleksa sem domneval premik cerkvenih oblasti v Belo krajino na Kučar. To tezo danes ni mogoče niti potrditi niti povsem ovreči. R. Bratož je namreč svoj pomislek, da škof v Neviodunumu z viri ni izpričan, sam relativiziral z navedbo, da tudi sicer viri ne poročajo o vseh takrat delujočih škofih (Bratož 1996). Vendar je tezo o premestitvi škofovskega sedeža iz Neviodunuma na Kučar danes mogoče upoštevati le pogojno. Previdnost narekuje predvsem odkritje velike še povsem neznane

die in unmittelbarer Nähe der Kirchen stehen und mit ihnen verbunden sind. Im Ostalpenraum ist nämlich Kučar das einzige Beispiel, wo die Kirchen keine zugehörige Siedlung haben (*Abb. 173*).

Interessant ist schon ein Vergleich von Kučar mit der Anlage auf dem Grazerkogel (*Abb. 174*), die leider nicht gut bekannt ist (Egger 1916, 106-109; Glaser 1991, 76, Anm. 249). Die Lage der Kirchenfestung mitten im Tal ist ähnlich exponiert, errichtet wurde sie auf einem kleineren Hügel. In der Anlage wurden außer den beiden Kirchen ebenso keine anderen Gebäude entdeckt. Glaser bezweifelt sogar, daß die nördliche Kirche überhaupt frühchristlich war, weil in deren Nähe romanische Leuchter gefunden wurden (Glaser *ib.*).

Einen ähnlichen Charakter (aber nur eine Kirche) zeigt die Anlage Gradac bei Lepenica westlich von Sarajevo (Skarić 1932; Basler 1972, 89). Hier wurden auf einem kleineren Berg nur eine Befestigungsmauer, ein Turm und eine Kirche entdeckt (*Abb. 175*). In der 18 x 15 m großen Kirche fand man einen schön verzierten Teil der Innenausstattung (Kapitelle, Septum). Das Baptisterium befand sich in einem Nebenraum westlich des Narthex. Trotz veröffentlichtem Plan ist die Größe der Anlage nicht gänzlich feststellbar, ebenso bleibt unklar, ob vielleicht im Inneren noch andere Gebäude standen. V. Skarić und D. Basler bezeichneten die Anlage als Refugium, jedoch ist eine solche Zweckbestimmung hinsichtlich des schön geschmückten Kirchengebäudes bedenklich. Auch die Beziehung zur nahen Siedlung ist nicht geklärt, so ist fürs erste eine andere Interpretation nicht sinnvoll.

Ein ähnlich ummauerter sakraler Komplex mit Doppelkirche und Baptisterium im Inneren sowie einem großen Gebäude außerhalb der Befestigungsmauer wurde in Žitomislići südlich von Mostar erforscht (*Abb. 176*) (Andjelić 1978). Doch umgibt die Befestigungsmauer, die keine Türme hat, nur den Kirchenteil und der Komplex liegt in der Ebene, im Neretva-Tal an einem wichtigen Weg. D. Basler vermutete im Inneren des ummauerten Areals ein Episkopium und eine Kirche, außerhalb davon indes ein Hospiz (Basler 1986, 68). Jedoch entbehrt diese Behauptung jeglicher Argumente. In Anbetracht dessen, daß sich in der unmittelbaren Nähe keine Siedlung befindet, wäre eher an ein Kloster oder an einen Wallfahrtscharakter des Fundortes zu denken (Andjelić 1978, 638).

Als passende Analogie können Befestigungen des Typs Korinjski hrib, wo die Kirchengebäude im Inneren offensichtlich schlichter sind und die

poznoantične naselbine v Črnomlju, v kateri smemo domnevati tudi cerkve (glej str. 162).

J. P. Sodini je podal doslej najobsežnejšo sintezo fenomena dvojnih cerkva, kjer je posebno pozornost posvetil tudi problemu namembnosti (Sodini 1984, 255-326). Iz njegovega pregleda je razvidno, da je večina dvojnih cerkva do sredine 5. st. v mestih, kjer kasneje to funkcijo opravlja le ena cerkev (npr. Aquileia, Poreč). Torej je potrebno posebej obravnavati starejše dvojne cerkve v mestih in poznejšo strnjeno skupino dvojnih cerkva znotraj močno spremenjene poselitvene strukture v drugi polovici 5. st. in v 6. st. Prav tako je pokazal na razmerja med različnimi namembnostmi dvojnih cerkva. Tako jih 41% sodi k škofovskim središčem, 41% farnim ali naselbinskim cerkvam, 7% samostanom, 4% pokopališkim kompleksom in 5,5% romarskim potem (ib. 306). Zato ugotavlja, da dvojne cerkve niso izraz istega programa, ki bi bil veljaven za vse. Posebej izpostavlja dejstvo, da vse dvojne cerkve niso škofovske in obratno, da škofovske cerkve niso vedno dvojne cerkve (ib. 306). V opombi domneva kombinacijo kulta mučencev in krsta pri dvojni cerkvi na Vranju (ib. 312). Zaradi starejših podatkov je med dvojne cerkve postavil tudi rifniško cerkev, kjer pa so poznejša izkopavanja to mnenje ovrgla, saj je bil v stranskem prostoru najden baptisterij (ib. 276-277).

Zadnji, ki se je temeljiteje soočil s to problematiko iz arheološkega vidika v vzhodnoalpskem prostoru je F. Glaser (Glaser 1991, 74-85). Tako je po podrobni analizi arhitekture in okrasja v cerkvah prišel do zaključka, da je bilo na Sv. Hemi romarsko središče. Obsežne in kvalitetne analize pa je Glaser osredotočil zgolj na obravnavo cerkvene problematike na Sv. Hemi (relikvije, liturgija, cerkvena arhitektura), premalo pa je upošteval celotno naselbinsko sliko in je svoje zaključke oblikoval že pred dokončno obdelavo arhitekture in drobnega gradiva. Dokler ne vemo, ali je bila na Sv. Hemi (kjer je večji del območja naselbine še neraziskan) velika naselbina ali zgolj stanovanja za kler in romarje, pa seveda ni mogoče podati dokončne sodbe o značaju naselja (sl. 179).

R. Bratož je v svoji obravnavi dvojnih cerkva na sedanjem slovenskem območju skušal v razpravo pritegniti poleg arheoloških tudi pisane vire (Bratož 1996). Ugotovil je, da se dvojne cerkve ne omenjajo v nobenem viru z vzhodnoalpskega, severnojadranskega ali zahodnobalkanskega področja. Pretehtal je vsa dosedanja mnenja in prišel v primeru Vranja do zaključka, da si moramo na njem predstavljati močnejši regionalni cerkveni center, ki ga je občasno obiskoval škof. Ugotavlja

Wohnstätten an der Befestigungsmauer und in den Türmen konzentriert sind (Abb. 171), in die Analyse nicht mit einbezogen werden. Es handelt sich um Festungen, die an strategischen Stellen errichtet wurden und die größtenteils in die spätere Zeit (6. Jh.) gehören (Ciglencečki 1994a, 245-246).

Die angeführten Parallelen erklären demnach den Komplex Kučar nicht im ganzen, denn die Anlagen, die wir zum Vergleich herangezogen haben, sind nicht gut bekannt und haben meistens keine Elemente, die eine zuverlässige Interpretation ermöglichen würden. Im Hinblick auf das Verhältnis der Kirchengröße und dem dazugehörigen Wohnbereich entfällt auf dem Kučar die Möglichkeit, die Siedlung als Kloster zu interpretieren.

Das große Gebäude auf dem Kučar bot wegen der kurzen Benutzung oder vielleicht aufgrund der Tatsache, im Frieden verlassen worden zu sein, nicht genügend Kleinfunde, die seine Zweckbestimmung hinlänglich aufklärten. Deshalb ist es notwendig, bei der Analyse andere Anlagen mit Doppelkirchen zu berücksichtigen sowie Struktur und Charakter ähnlicher Gebäude in Kirchennähe aufmerksamer zu beleuchten.

Im Hinblick auf die bisherigen Forschungsergebnisse und die Vielzahl der Funde tritt hervor eine Gruppe von drei Häusern (A, C, D) in unmittelbarer Nähe der Doppelkirche auf dem Ajdovski gradec oberhalb von Vranje, die man aufgrund der Ausrichtung und des kleinen Zwischenraums (0,5 m und 3 m) als Einheit betrachten kann. Aus der Kirchennähe dürfen wir auf eine engere Verbindung mit dem kirchlichen Komplex schließen. So wie das große Gebäude auf dem Kučar und die Gebäude H und L auf dem Hemmaberg waren auch diese drei visuell am meisten exponiert und schon nach außen war ihre Bedeutung im Siedlungsganzen hervorgehoben. Die Häuser sind im ganzen erforscht und größtenteils veröffentlicht (Petru 1979; Knific 1979; Vičič 1983, 71; Mirnik-Prezelj 1984; Knific 1987; Knific 1994, 212, 214-216). Den zentralen Platz von ihnen nahm das 18 m lange und 9 m breite Haus A mit drei Räumen ein (Abb. 177). Die Analyse der darin ausgegrabenen Gegenstände deutet hin auf die Zweckbestimmung der einzelnen Räume (Knific 1979, 751). In Frage kommt vor allem ein Haushalt für die Bedürfnisse der Bewohner: Aufbewahrung der Lebensmittel, Vorbereitung der Nahrung und Herstellung oder Ausbesserung von Kleidung. Knific weist noch auf eine besondere Tätigkeit hin, nämlich auf Verrichtungen in Zusammenhang mit einer Waage. Raum I, wo qualitativere Gegenstände entdeckt

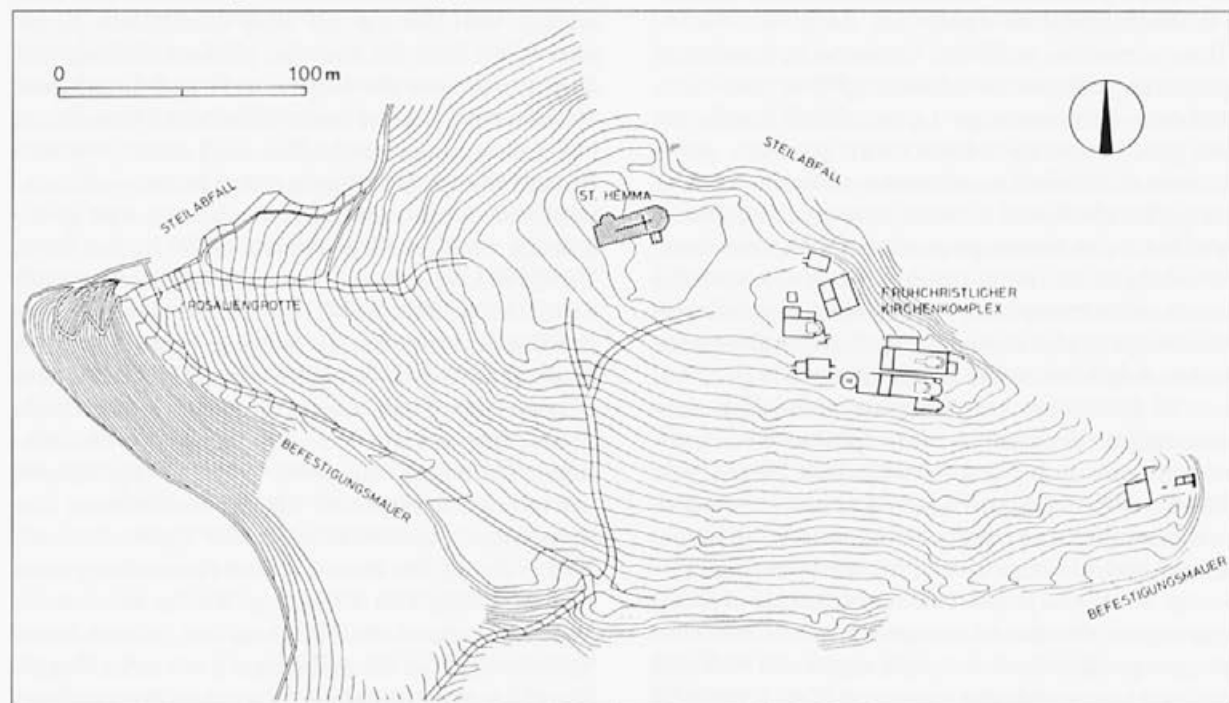
tudi, da to središče ni zajemalo celotnega območja nekdanjega celejanskega agra. Prav tako si zaradi skromnosti cerkva ni mogel predstavljati večjega dotoka romarjev. Opozoril pa je na možno prisotnost menihov. Glede obstoja škofijskih sedežev pa Bratož omenja večkratne prepovedi ustanavljanja škofijskih sedežev v manjših krajih, iz česar posredno sklepa, da je do tega vendarle prihajalo. V luči vira, ki v salonitanski škofiji kljub prepovedi omenja ustanovitev treh novih škofij, ne izključuje možnosti, da so škofijski sedeži obstojali tudi na območju vzhodnih Alp. Pri tem ugotavlja, da epitaf škofa Gaudencija iz Prebolda izpodbija tezo o Vranju kot "begunskem" škofijskem središču celejanske škofije, saj je od tega močno oddaljen. K temu bi lahko pripomnili, da je njegov argument sicer povsem na mestu, da pa bazira na dataciji nagrobnika v 6. st., ki ga je sicer tudi sam opremil z vprašajem. Dejstvo je, da je bilo leta 1929, ko je R. Egger članek objavil, zelo težko (in je še danes) zanesljivo datirati spomenik. Tudi sicer v literaturi datacije tega spomenika nihajo, čeprav je večina sprejela Eggerjevo mnenje.

Z mislijo R. Bratoža, da Vranje ni pokrivalo celotnega območja celejanskega agra, se je mogoče strinjati, še vedno pa ostaja odprto vprašanje, kje je v času druge polovice 5. st., v 6. st. in morda celo v 7. st. rezidirал celejanski škof. Če na to vprašanje ob doslej ugotovljenih zanesljivih

wurden, war der zentrale Wohnraum des Hauses mit einer Tür zum Kirchenkomplex. Raum II war durch eine Trennwand in zwei Bereiche aufgeteilt: in einem befand sich der für den Haushalt bestimmte Teil und die Vorratskammer, der Charakter des anderen ist nach Knific nicht feststellbar; Petru vermutet dort das Schlafzimmer (Petru 1979, 731). Raum III ist als schattiger Schuppen gekennzeichnet. Besonders interessant ist die Tatsache, daß auch in Haus B unterhalb des höchst gelegenen Siedlungsbereiches neben anderen Gegenständen auch drei Waagen entdeckt wurden. Knific fragt sich mit Recht, ob ein lebhafter Handel in Erwägung zu ziehen sei oder ob hier Pflichtabgaben abgewogen worden seien (Knific 1979, 751-752). So stimmt er zum Teil Petrus These von der Präsenz eines höheren geistlichen Würdenträgers zu, höchstwahrscheinlich eines Bischofs, die er mit dem Vorhandensein von Gewichten und anderer verbürgter Maße in Haus A argumentierte (Petru 1979, 731). Nach kaiserlichem Erlaß mußten nämlich die Gewichte und verbürgten Maße von kirchlichen Würdenträgern aufbewahrt werden. Drei Meter westlich des Gebäudes A wurde das 6 x 7 m große Haus D erforscht, dessen Eingang desgleichen zur oberen Kirche gekehrt war (Vičič 1983, 71; Mirnik-Prezelj 1984). Das ist das einzige von den bislang erforschten Gebäuden, das zentralbeheizt war. I. Mirnik-Prezelj hebt die kümmerliche Anzahl

Sl. 179: Utrjena naselbina na Sv. Hemi (po Glaserju).

Abb. 179: Höhsiedlung auf dem Hemmaberg (nach Glaser).

cerkvenih zgradbah iz tega časa vendarle skušamo odgovoriti, se kot potencialni škofovski sedež kljub vsemu zarisuje Vranje, saj doslej v celotnem celejanskem agru ni bila odkrita nobena postojanka, ki bi kazala boljše organizirano cerkveno središče (cfr. Ciglencečki 1992).

Večini novejših raziskovalcev, ki so problem dvojnih cerkva zajeli sintetično, je mogoče očitati, da so ga obravnavali ločeno od vsakokratne naselbinske slike. Za razumevanje funkcije dvojnih cerkva bo potrebno zato analizirati posamezne manjše pokrajinske enote z vsemi njihovimi posebnostmi, prav tako pa bomo morali ugotoviti, v kakšnem razmerju so bile postojanke z dvojnimi cerkvami do ostalih sočasnih naselij.

Poglejmo si zato enega najbolje raziskanih območij v vzhodnih Alpah, to je skrajni južni predel nekdanje province Norik, ki je spadal v celejanski in deloma petovionski ager (Ciglencečki 1992). Ker je bila v velikem delu tega območja že opravljena sistematična arheološka topografija ter manjše sonde in sistematična izkopavanja, imamo dovolj zanesljivo predstavo o intenziteti in značaju poznoantične poselitve. V zaledju prej imenovanih noriških mest poznamo danes 9 postojank, ki sodijo v drugo polovico 5. in v 6. st. Vendar je velika večina le-teh osredotočena v hribovitem svetu med Savinjo, Savo in Sotlo v skrajnem južnem vogalu province Norik med obema najvažnejšima vpadnicama proti Italiji (Ciglencečki 1992, 11-12). Med temi postojankami se le pri Vranju pojavlja dvojna cerkev. Celo Rifnik kot ena najpomembnejših in največjih naselbin nima dvojne cerkve. Na Rifniku je bila pred nedavnim sicer odkrita še ena manjša cerkev, vendar je zaradi prevelike oddaljenosti od prve ne moremo tolmačiti kot del dvojne cerkve (Pirkmajer 1994, 48).

Na Gradcu pri Prapretnem je bilo mogoče že na površini zaznati večino tlorisov zgradb te sicer izredno pomembne naselbine z veliko hišami. Vendar se na osrednjem nekoliko vzvišenem delu razločno vidi le ena stavba, ki jo je mogoče opredeliti kot cerkev. Zato bi vsaj za južni del Norika smeli upravičeno predvidevati na Vranju cerkveno središče, ki mu je, če ni z drugimi odšel v Italijo, načeloval škof ali kak drug višji duhovnik. Ali je v naselju stalno prebival ali pa se je zadrževal tudi na drugih postojankah svoje močno okrnjene škofije, ni mogoče reči. Nedvomno pa sakralni objekti in z njimi povezan pripadajoči stanovanjsko-reprezentančni del na Vranju kažejo na pomembno vlogo klerikov. Kot je pokazal pregled zgodnje-krščanske arhitekture v Sloveniji, je pojav dvojnih cerkva v utrjenih naselbinah izjemen in so le-te

der Funde im Gebäudeinneren hervor im Vergleich mit anderen Gebäuden auf dem Ajdovski gradec oder anderswo. Knific ist deshalb der Annahme, daß man hier besondere Wertgegenstände wie Manuskripte und Kleider aufbewahrte (Knific 1994, 216). Das Gebäude auf der Ostseite des mittleren Gebäudes (C) läßt einen schlichten einräumigen Grundriß mit einem kleinen Anbau auf der Südseite erkennen und ist 10 x 8,5 m groß. Von Haus A ist es nur einen halben Meter entfernt. Angesichts der entdeckten Funde ist es weniger repräsentativ als das Gebäude A und hat sowohl einen Wohn- als auch Haushaltscharakter (Vičič 1983, 71; Knific 1994, 215).

Der mittlere Wohnbereich in Vranje zeigt also eine abgeschlossene Wohneinheit mit einem abgetrennten, repräsentativem Trakt, wobei kein Raum überdimensioniert ist, so daß wir die Anwesenheit einer größeren Anzahl von Leuten vermuten könnten. Im Gegenteil: die in den kleinen Räumen gefundenen Gegenstände sind funktional verschieden, aber von hoher Qualität und ausgewählt, sie deuten eher auf den Wohnsitz eines Vornehmen hin als auf die Präsenz einer Menschenmenge. Auch die übrigen in Vranje erforschten Gebäude (B, E, F, G) haben gleichmäßig aufgeteilte Tätigkeitsbereiche für die alltägliche Versorgung der Bewohner in den einzelnen Häusern; sie dienten sowohl zum Wohnen als zur hauswirtschaftlichen Nutzung (Vičič 1983, 71-76; Knific 1994, 215-217).

Ein Vergleich Kučars mit Gebäuden in der Nähe der Doppelkirche im Fundort Tonovcov grad bei Kobarid ist vorerst nicht sinnvoll, weil wir über zu wenige Daten verfügen (vgl. den Plan bei Ciglencečki 1994b, Fig. 3). Doch muß erwähnt werden, daß etwas unterhalb der Kirchen in deren Nähe ein größeres Gebäude mit fünf oder vielleicht sogar sechs Räumen erkennbar ist, seine Zweckbestimmung ist allerdings vollends unbekannt. Interessanterweise wurden in der Nähe von Tonovcov grad zwei gleichzeitige Fliehburgen bzw. Siedlungen entdeckt, deren kleine Oberfläche und bescheidene Funde keine gemauerten Gebäude vermuten lassen, geschweige denn Kirchen (Gradec bei Logje und Gradec bei Drežnica). So bestätigen diese Fundstätten die Besiedlung des Hinterlandes von Tonovcov grad. Diese umwohnende Bevölkerung besuchte vermutlich dort von Zeit zu Zeit die Kirchen, ähnlich wie wir es für den Kučar und sein Hinterland annehmen.

Eine ähnliche Strukturierung zeigen auch die Wohnräume in der Nähe der oberen Doppelkirche auf dem Hemmaberg (*Abb. 169*), die von

med seboj praviloma precej oddaljene (sl. 172) Ob tem je treba omeniti tudi premalo upoštevano dejstvo, da v Celeji in Petovionii doslej niso bili odkriti zanesljivi znaki poselitve v 6. st. in da zato tam ni mogoče iskati takratnih cerkvenih središč (Ciglencčki 1993a, 513-514). Podobno bi smeli reči za Emono in Virunum, kjer so dosedanje najdbe preskromne, da bi smeli dokazovati nemoten obstoj škofij v tako izpostavljenih mestih vse do konca 6. st. (cfr. Plesničar-Gec 1983, 29-32; Noll 1954, 105). Zato bo treba tudi na Koroškem pojasniti vprašanje, kje je v času zatona antike rezidirala virunski škof. Za Grazerkogel se nam namreč zdi, da je bil zaradi lahke dostopne lege, podobno kot Kučar, uporabljen le krajši čas.

Kar zadeva postojanko na Sv. Hemi je Glaserjev poskus, kako opredeliti namembnost dvojne cerkve dovolj prepričljiv, čeprav ne dokončen. To velja še posebej za problematiko nastanka novih cerkva. Domnevi, da je bil cerkveni kompleks v 6. st. povečan zaradi večjega obiska romarjev (Glaser 1991, 80-82), bi smeli upravičeno postaviti ob bok vprašanje, ali širitev ni morda povezana s premiki prebivalstva, ki se je koncem 5. st. ali na začetku 6. st. iz ravnin, v katerih je do takrat še vztrajalo, umaknilo na hribovske postojanke (Ciglencčki 1987a, 126-127; Ciglencčki 1994a, 245-248). Potrebno je tudi poudariti, da Koroška topografsko ni tako dobro raziskana kot območje v zaledju Celeje in Bela krajina. Mislim, da bo potrebno pred dokončno interpretacijo objektov na Sv. Hemi počakati še na raziskavo ostalih stavb in objavo drobnih najdb, saj bo le tako možno ugotoviti značaj poselitve in funkcijo bivalnih prostorov. Hkrati bi sistematična topografija poznoantičnih postojank na Koroškem, ki jo je nekoč velikopotezno a žal nekritično zastavil že F. Jantsch (Jantsch 1938), pripomogla v veliki meri k razjasnitvi naselbinske slike v poznoantičnem obdobju. Dosedanje najdbe ne dokazujejo obstoja Virunuma v 6. st. in s tem škofovskega sedeža v njem (Noll 1954, 105). Po drugi strani pa nova odkritja, kot npr. Kathreinkogel (Fuchs 1988), Kappele (Felgenhauer-Schmiedt 1993), izpričujejo večje število stalno poseljenih postojank prav v 6. st. Tako se nakazuje podobna naselbinska struktura kot v večjem delu slovenskega prostora, kjer arheološke najdbe kažejo popoln premik prebivalstva (tudi iz mest) v odmaknjena hribovska področja (Ciglencčki 1987b, 272; Ciglencčki 1993a, 513-514).

Glaser je po primerjavi s Sv. Hemo označil tudi Vranje in Kučar kot romarski središči (Glaser 1991, 76, 83, 84). Zadnjega posebej zato, ker sta

den Kirchen etwa so weit entfernt sind wie das große Gebäude auf dem Kučar. Auf dem Hemmaberg steht an exponierter Stelle das 14 x 13,7 m große Gebäude H. Einen größeren beheizten Raum (H 1) bezeichnete F. Glaser als Speisesaal, in einem der beiden kleineren (H2) vermutete er die Küche (Glaser 1991, 69). Das benachbarte einräumige Gebäude L bezeichnete er als Wohnraum (Glaser 1991, 71). Die Analyse der besagten Räume wird sehr erschwert, weil die Kleinfunde nicht veröffentlicht sind, deswegen können wir nur die Grundrißkonzepte mit Glasers flüchtigen Erwähnungen darin entdeckter Funde vergleichen. Das Gebäude H auf dem Hemmaberg ähnelt dem zentralen Teil des großen Gebäudes auf dem Kučar. Das Nachbarhaus L hat eher einen Wohncharakter (kleinere Dimensionen des Raumes, Herdstelle). Deshalb dürften wir sie im Hinblick auf die Nähe beider Gebäude (sie sind nur durch einen Abstand von 3 m voneinander entfernt) ähnlich wie in Vranje als Gebäudekombination von Wohn- und Repräsentanzcharakter betrachten. Die Gebäude H und L auf dem Hemmaberg bilden also eine ähnliche Einheit wie sie das große Gebäude auf dem Kučar darstellt, jedoch bewirkte die Geländekonfiguration eine Trennung der einzelnen Räume, wie man es in Vranje beobachten kann. Auch die Grundaufteilung der Räume ähnelt dem Baukomplex in Vranje, wo die Dimensionen des beheizten, getrennten Raums in Proportion zu der kleineren Oberfläche der Siedlung und den kleineren Kirchen stehen. Daß Raum H 1 auf dem Hemmaberg keinen Speisesaal darstellt, zeigt indirekt auch der beheizte Raum D in Vranje, der mit der Küche nicht unmittelbar verbunden war.

Das Gebäude G, das auf dem Hemmaberg in der Nähe des Baptisteriums steht, könnten wir mit dem kleinen Gebäude auf dem Kučar vergleichen. So lassen Wohnstruktur, Dimensionen und Anordnung der Gebäude auf dem Hemmaberg tatsächlich eine große Ähnlichkeit mit den Fundorten Kučar und Vranje erkennen. Das Gebäude H auf dem Hemmaberg hat repräsentativen Charakter, seine Bedeutung wird noch hervorgehoben durch die Lage an exponierter Stelle des Berges mit schöner Aussicht. Früher, als in der Umgebung keine Bäume wuchsen, war es neben den beiden Kirchen weit im Tal zu sehen. Von den Wohnbauten gebührt ihm der wichtigste Rang.

Unter Berücksichtigung der Dimensionen einzelner Gebäude, des Baukonzeptes, der exponierten Lage in der Siedlung und der Nähe der Kirchen dürfen wir in den Anlagen Kučar, Vranje und Hemmaberg die zentralbeheizten Räume als

bili odkriti le dve stanovanjski zgradbi. Vendar je treba poudariti, da so verniki na Kučar prihajali iz bližnjih zaselkov, do katerih so se lahko vrnili še isti dan. Podobno mnenje izraža tudi Bratož, ko se vprašuje, kdaj lahko govorimo o romarskem središču (Bratož 1996). Kot smo že omenili, predstavlja Bela krajina značilno pribežališčno področje, odmaknjeno od važnejših cest. Tudi dvojne cerkve na Vranju zaradi izredno majhnih dimenzij ni mogoče šteti za romarsko destinacijo. Zadoščala je komaj peščici vernikov, ki so najverjetneje prebivali kar v pripadajočem naselbinskem sklopu, ob posebnih priložnostih pa je morda služila tudi prebivalcem iz okolice. Ker je bilo življenje na Vranju prekinjeno nenadoma in v celoti (Knific 1979, 752), bi morali v stavbi D (v kolikor je Glaserjeva teza pravilna) najti številno posodje in kuhinjski pribor. Vendar prav keramika tam povsem manjka. I. Mirnik-Prezelj omenja le štiri nekoliko večje in bolje določljive fragmente (Mirnik-Prezelj 1984, 16). Nesporno gre za reprezentančni prostor, ki pa ni bil namenjen množici ljudi, ampak prej ožjemu krogu imenitnikov, podobno kot na Sv. Hemi in Kučarju.

Tudi podatek pri Sykeonu o razširitvi cerkvenega središča zaradi dotoka romarjev, ki je Glaserja spodbudil k romarski označitvi cerkva na Sv. Hemi, dobro sovпада le s situacijo na tem najdišču, ne pa tudi s tisto na Kučarju in Vranju (Glaser 1991, 79). Na obeh zadnjih namreč ni sledov kake starejše cerkve. Oba cerkvena kompleksa sta, kot smo to poudarili že večkrat, zasnovana kot celota in zgrajena v enem zamahu in tako tudi po tej plati izpodbijata teorijo o njuni romarski namembnosti.

Na Kučarju so dimenzije odprtine za relikvije tako majhne in cerkvena oprema tako skromna, da v teh objektih le stežka vidimo romarsko središče. Prav tako sta bila tu odkrita le dva grobova: prvi v veži zgornje cerkve in drugi ob manjši stavbi v bližini prezbiterija zgornje cerkve. Očitno relikvije niso bile tako pomembne, da bi ob njih pokopali večje število ljudi.

Primerjava med doslej raziskanimi dvojnimi cerkvami na višinskih utrjenih poznoantičnih postojankah v vzhodnih Alpah nakazuje več možnih rešitev, kako označiti funkcijo posameznega najdišča. Pri nekaterih izpostavljenih postojankah bi si smeli predstavljati celo kopičenje funkcij (cerkveno-upravne, kulta relikvij, grobnega kulta, romarske destinacije itd.). Na osnovi povedanega lahko na Kučarju in Vranju nedvomno predvidavamo prisotnost kake višje osebe v cerkveni hierarhiji; morda tudi škofa, čeprav za tako trditev ni argumentov. Prav tako je mogoče reči, da je

Stätten mit besonderem Charakter betrachten. In Vranje, wo die Bauten am funktionalsten konzipiert waren, kann man erkennen, welche Räume damit am engsten verbunden waren (*Abb. 177*). Am kürzesten ist die Entfernung von Gebäude D mit dem beheizten Raum bis zur oberen Kirche. Es folgt Haus A und anschließend die untere Kirche. Raum D nimmt in der Tat den zentralen Platz ein.

Der als Episkopium bezeichnete Komplex von Gebäuden und Mauern in Lavant ist zu wenig bekannt, als daß man ihn mit den oben erwähnten vergleichen könnte, obgleich die Existenz einer Doppelkirche, die Größe der gesamten Siedlung und die Nähe der im Tal liegenden Bischofsstadt Aguntum für die Annahme einer Fluchtstätte des Bischofs sprechen. Zusätzlich wird diese These durch die Aufgabe der Stadt in der Ebene und die gleichzeitige Errichtung der Gebäude in einer hervorragend natürlich befestigten Siedlung auf dem Berg bestätigt (Alzinger 1977, 406-410).

Bei der Doppelkirche auf dem Doss Trento sind keine zugehörigen Gebäude bekannt, obwohl die reiche Kulturschicht auf dem Berggipfel zahlreiche Objekte erahnen läßt (Ciglencečki 1987a, 88).

Interessant ist ein Vergleich mit dem zwar weit entfernten, aber gut erhaltenen Gebäudekomplex im Fundort Caričin grad, dem mutmaßlichen Iustiniana prima. An besonders exponierter Stelle innerhalb der umfangreichen, auf einem niedrigeren Hügel liegenden befestigten Siedlung finden sich Reste einer episkopalen Kirche und eines Bischofspalastes (Kondić, Popović 1977, 25-41). Das Episkopium, das an Größe und Ausstattung alle oben angeführten Bauten übertrifft, ist in drei Teile gegliedert (*Abb. 178*). Den zentralen Teil nimmt ein 25 x 20 m großes, gewiß mindestens einstöckiges Gebäude mit einem geräumigen, zentralbeheizten Festsaal und einigen kleineren Nebenräumen ein. Geschmückt war er mit Mosaiken und Fresken. Das mittlere und östliche Gebäude waren miteinander verbunden, das westliche lag dagegen ein wenig abseits. Das östliche hatte zwei Räume und war 15 x 15 m groß. Seine Bestimmung ist nicht geklärt, hinsichtlich der darin enthaltenen großen Menge geschmolzenen Bleis vermutete man eine Werkstätte. Jedoch scheint es sich eher um den Teil eines im Brand zerstörten Bleidaches zu handeln. Das Westgebäude hatte mehrere Räume, deren Zweckbestimmung nicht genauer festgelegt werden kann; man vermutet Wohnungen für Geistliche und Gäste. Die Bischofsresidenz soll sich in der oberen Etage des zentralen

cerkveno središče združevalo več funkcij: bivališče klerika ali klerikov višjega ranga, dušebrižništvo nad širšim prostorom, kot tudi prisotnost relikvij in z njimi povezano pokopališko funkcijo. Ni pa osnov za trditev, da so relikvije imele na Vranju in Kučarju pomembno vlogo. Na Sv. Hemi, kjer nekateri elementi kažejo na možnost romarske postojanke, bo dokončen odgovor mogoče podati šele takrat, ko bo izkopan ali vsaj sondiran tudi ostali del postojanke in ko bodo objavljene drobne najdbe iz doslej odkritih posvetnih zgradb.

Ob današnjem stanju raziskanosti vzhodnoalpskega območja smemo torej pričakovati še marsikatera nova najdišča (dober primer sta do pred nedavnim povsem neznana Tonovcov grad in Črnomelj), ki bodo dopolnila naše vedenje o tej problematiki. Zato se nam ne zdi smiselno postavljati dokončnih trditev o tej ali oni namembnosti. To kar je danes mogoče storiti je, da opozorimo na različnost posameznih najdišč, pri čemer mora interpretacija sloneti na dokazanih dejstvih. Prostor za spekulativna izvajanja je namreč še preširoko odprt, posamezne trditve pa zavajajoče in zato predestinirajo raziskovanje te kompleksne problematike.

Gebäudes befinden. Ähnlich wie auf dem Ajdovski gradec waren die Gebäude des Episkopiums parallel zur Kirche angeordnet, der Länge nach auf der gegenüberliegenden Seite. Ebenso lag der Seiteneingang in die Kirche ganz in der Nähe des Eingangs in das zentrale Gebäude.

Nach dieser Übersicht müssen wir noch kurz auf die Funktion der Doppelkirchen im Ostalpenraum zu sprechen kommen und indirekt auch auf den Charakter der Anlagen, wo sie entdeckt wurden. Zunächst wurde die Mehrzahl der frühchristlichen Kirchen aufgrund des erhöhten Sitzes in der Priesterbank als Bischofskirche bezeichnet. Bei einigen drängte sich eine solche Erklärung von selbst auf (z.B. bei Lavant wegen der Nähe Aguntums und der Gleichzeitigkeit des Verfalls der Stadt mit der Errichtung einer Höhensiedlung) (Alzinger 1977, 406-410). R. Egger wies auch auf bestimmte Ähnlichkeiten hin zwischen der Bischofsfestung Mediolanum des Bischofs Nicetius in der Schilderung des Venantius Fortunatus mit spätantiken Siedlungen in Kärnten (besonders Duell) (Egger 1940, 87-93). Ohne den Text über die befestigte Residenz des Bischofs Nicetius näher zu kommentieren, müssen wir bemerken, daß dessen Schilderung mit der Beschreibung Kučars völlig übereinstimmt und so dem Gedanken von seiner gleichartigen Zweckbestimmung indirekt beipflichtet.

Wegen der großen Zahl später entdeckter kleinerer Kirchen, die ebenfalls einen erhöhten Mittelsitz hatten, stellte sich heraus, daß diese Erklärung zu vage ist und daß ein erhöhter Sitz nicht unbedingt die ständige Anwesenheit eines Bischofs in der Siedlung bedeuten muß (Noll 1974-75, 199; Ulbert 1975, 63; Glaser 1991, 63).

T. Ulbert schloß in der Publikation der Kirchen von Vranje im Jahre 1975 seine Interpretation mit dem Gedanken ab, die Zweckbestimmung könne noch nicht befriedigend geklärt werden (Ulbert 1975, 67). Aufgrund des kleinen Gräberfelds und der verhältnismäßig großen Räume in den Kirchen erwähnte er unter anderem auch die Möglichkeit einer Fluchtburg für den Bischof und eine Art von "Urpfarreien" in diesem Bereich (Ulbert 1975, 68).

P. Petru schloß im Jahre 1979, wie schon erwähnt, angesichts der Entdeckung von Gewicht und Amphoren in dem der Kirche am nächsten stehenden Gebäude auf die Anwesenheit eines Bischofs, und zwar aufgrund der Kompetenz, die er nach dem Erlaß des Kaisers hatte (Petru 1979, 731).

Auch ich habe bei der ersten Interpretation der Funde vom Kučar aufgrund der Eigenart

der erforschten Wohnräume und des Ausnahmecharakters der Doppelkirchen im slowenischen und österreichischen Raum einen Bischofssitz angenommen (Ciglencéki 1986, 146). Angesichts der Gleichzeitigkeit der Aufgabe der nahen Stadt Neviodunum (in der ersten Hälfte des 5. Jhs.) und der Errichtung des Kučar-Komplexes vermutete ich eine Verlegung der Kirchengewalt in die Bela krajina, auf den Kučar. Diese These kann heute weder bejaht noch gänzlich abgelehnt werden. R. Bratož hat seine Bedenken, der Bischof von Neviodunum sei von den Quellen nicht bezeugt worden, selbst relativiert mit der Erklärung, daß auch sonst die Quellen nicht über alle damals wirkenden Bischöfe berichteten (Bratož 1996). Doch kann die These von der Verlegung des Bischofssitzes aus Neviodunum auf den Kučar heute nur bedingt aufrechterhalten werden. Vorsicht wird vor allem durch die Entdeckung der großen, noch ganz und gar unbekanntes spätantiken Siedlung in Črnomelj geboten, wo wir auch Kirchen vermuten dürfen (siehe S. 166).

J. P. Sodini stellte die bisher umfangreichste Synthese des Doppelkirchenphänomens dar, wo er sich mit besonderer Aufmerksamkeit auch dem Problem der Zweckbestimmung widmete (Sodini 1984, 255-326). Wie aus seiner Übersicht zu erkennen ist, stand die Mehrzahl der Doppelkirchen bis zur Mitte des 5. Jhs. in Städten, wo später diese Funktion nur eine Kirche erfüllte (z.B. Aquileia, Poreč). Folglich muß man die älteren Doppelkirchen in den Städten und die spätere geschlossene Gruppe von Doppelkirchen innerhalb einer stark veränderten Siedlungsstruktur in der zweiten Hälfte des 5. Jhs. und im 6. Jh. getrennt behandeln. Ebenso wies er auf die Verhältnisse zwischen den verschiedenen Bestimmungen der Doppelkirchen. So gehören 41% zu Bischofssitzen, 41% zu Pfarr- oder Siedlungskirchen, 7% zu Klöstern, 4% zu Friedhofskomplexen und 5,5% zu Wallfahrtsorten (ib. 306). So sind nach seiner Feststellung die Doppelkirchen nicht Ausdruck desselben Programms, das für alle gälte. Er hebt insbesondere die Tatsache hervor, daß nicht alle Doppelkirchen Bischofskirchen seien, und umgekehrt die Bischofskirchen nicht immer Doppelkirchen (ib. 306). In der Anmerkung vermutet er eine Kombination von Märtyrer- und Taufkult bei der Doppelkirche in Vranje (ib. 312). Aufgrund älterer Daten zählte er auch die Kirche vom Rifnik zu den Doppelkirchen, wo aber spätere Ausgrabungen diese Ansicht widerlegten, denn im Nebenraum wurde ein Baptisterium entdeckt (ib. 276-277).

Der letzte, der sich aus archäologischer Sicht mit dieser Problematik im Ostalpenraum intensiver befaßte, ist F. Glaser (Glaser 1991, 74-85). So kam er nach einer genauen Analyse der Bauwerke und des Schmuckes in den Kirchen zu dem Schluß, daß sich auf dem Hemmaberg ein Wallfahrtszentrum befand. Die umfangreichen und vortrefflichen Analysen konzentrierte F. Glaser allerdings nur auf die Erörterung der Kirchenproblematik auf dem Hemmaberg (Reliquien, Liturgie, Kirchenbauten), zu wenig berücksichtigte er aber das gesamte Siedlungsbild und zog seine Schlüsse schon vor der endgültigen Bearbeitung von Bauwerken und Kleinfunden. Bevor wir nicht wissen, ob es auf dem Hemmaberg (wo der Großteil des Siedlungsbereiches noch unerforscht ist) eine große Siedlung oder nur Wohnungen für Klerus und Pilger gegeben hat, ist es natürlich nicht möglich, ein endgültiges Urteil über den Siedlungscharakter zu fällen (Abb. 179).

R. Bratož suchte in seiner Abhandlung über die Doppelkirchen im heutigen slowenischen Gebiet neben den archäologischen auch die schriftlichen Quellen mit einzubeziehen (Bratož 1996). Die Doppelkirchen finden, wie er feststellte, in keiner Quelle vom Ostalpen-, Nordadria- oder Westbalkanbereich Erwähnung. Er wog alle bisherigen Auffassungen gegeneinander ab und kam im Fall von Vranje zu dem Schluß, daß es dort wahrscheinlich ein größeres regionales kirchliches Zentrum gegeben hat, das von Zeit zu Zeit vom Bischof aufgesucht wurde. Dieses Zentrum umfaßte nicht, wie er ferner feststellte, den gesamten Bereich des ehemaligen Agers von Celeia. Ebenso konnte er sich aufgrund der Schlichtheit der Kirchen keinen größeren Pilgerzustrom vorstellen. Er wies aber auf eine mögliche Anwesenheit von Mönchen hin. Hinsichtlich des Bestehens von Bischofssitzen erwähnt Bratož mehrmalige Verbote der Gründungen von Bischofssitzen in kleineren Orten, woraus er indirekt schließt, daß es dazu dennoch gekommen sei. Unter Berufung auf die Quelle, die in dem salonitanischen Bistum trotz Verbot die Gründung dreier neuer Diözesen erwähnt, schließt er nicht die Möglichkeit aus, daß auch im Bereich der Ostalpen Bischofssitze existierten. Dabei stellt er fest, daß das Epitaph des Bischofs Gaudentius aus Prebold die These von Vranje als bischöflicher Fluchtburg in der Diözese Celeia widerlegt, denn sie ist von diesem weit entfernt. Sein Argument ist zwar völlig angebracht, doch basiert es auf einer Datierung der Grabinschrift ins 6. Jh., die auch er selbst in Frage stellte. Tatsache ist, daß es 1929, als R. Egger den Artikel veröf-

fentlichte, sehr schwer war (und es noch heute ist), das Denkmal zuverlässig zu datieren. Auch in der Literatur schwanken die Datierungen dieses Denkmals, obwohl die Mehrzahl Eggers Ansicht akzeptierte.

Dem Gedanken von R. Bratož, das frühchristliche Zentrum Vranje habe nicht den Gesamtbereich des Ager von Celeia gedeckt, kann man zustimmen, aber noch immer bleibt die Frage ungeklärt, wo in der zweiten Hälfte des 5. Jhs., im 6. Jh. und vielleicht sogar im 7. der Bischof von Celeia residierte. Wollten wir diese Frage unter Berücksichtigung der bislang zuverlässig festgestellten Kirchenbauten aus dieser Zeit dennoch beantworten, käme als potentieller Bischofssitz trotz allem Vranje in Frage, denn es wurde in dem gesamten Ager von Celeia bisher keine Anlage entdeckt, die auf ein besser organisiertes kirchliches Zentrum deuten würde (cfr. Ciglencéki 1992).

Den meisten Forschern, die das Problem der Doppelkirchen synthetisch zu erfassen suchten, ist vorzuwerfen, daß sie es getrennt von dem jeweiligen Siedlungsbild erörtert haben. Zum Verständnis der Funktion von Doppelkirchen wird man deshalb die einzelnen kleineren regionalen Einheiten mit all ihren Besonderheiten analysieren müssen, auch werden wir feststellen müssen, in welchem Verhältnis die Anlagen mit Doppelkirchen zu den übrigen gleichzeitigen Siedlungen standen.

Betrachten wir deshalb einen der besterforschten Bereiche in den Ostalpen, und zwar den äußersten südlichen Teil der ehemaligen Provinz Noricum, der zum Ager von Celeia und teilweise zu dem von Poetovio gehörte (Ciglencéki 1992). Da im Großteil dieses Gebietes eine systematische archäologische Topographie, kleinere Schnitte und planmäßige Ausgrabungen schon durchgeführt wurden, können wir uns ein gutes Bild machen von der Intensität und dem Charakter der spätantiken Besiedlung. Im Hinterland der oben aufgeführten Städte Noricums kennen wir heute neun Siedlungen, die in die zweite Hälfte des 5. und in das 6. Jh. fallen. Jedoch ist die Mehrzahl davon im Bergland zwischen den Flüssen Savinja, Sava und Sotla, am äußersten südlichen Ende der Provinz Noricum, zwischen den beiden wichtigsten Einfallstraßen nach Italien konzentriert (Ciglencéki 1992, 11-12). Unter diesen Siedlungen tritt nur bei Vranje eine Doppelkirche in Erscheinung. Sogar Rifnik als eine der wichtigsten und größten Siedlungen hat keine Doppelkirche. Auf dem Rifnik wurde zwar unlängst noch eine kleinere Kirche entdeckt, jedoch

ist sie aufgrund des großen Abstandes zur ersten nicht als Teil einer Doppelanlage zu interpretieren (Pirkmajer 1994, 48).

Im Fundort Gradec bei Prapretno konnte man schon an der Oberfläche den Großteil der Gebäudegrundrisse dieser sehr bedeutenden Siedlung mit viel Häusern erkennen. Jedoch ist im zentralen, etwas erhöhten Teil deutlich nur ein Gebäude zu sehen, das man als Kirche bestimmen kann. Deshalb dürften wir wenigstens für den Südteil Noricums Vranje zu Recht als kirchlichen Mittelpunkt betrachten, dem, insofern er nicht mit den anderen nach Italien gezogen ist, der Bischof oder ein anderer höherer Würdenträger vorstand. Ob er in der Siedlung lebte oder sich auch in anderen Siedlungen seiner stark verkleinerten Diözese aufhielt, läßt sich nicht schlüssig beantworten. Doch deuten die sakralen Objekte und der damit verbundene Wohn- und Repräsentanzbereich in Vranje zweifelsohne auf die bedeutende Rolle der Kleriker hin. Wie man aus der Übersicht über die frühchristlichen Bauwerke in Slowenien ersehen kann, treten Doppelkirchen in befestigten Siedlungen nur in Ausnahmefällen auf und sind voneinander ziemlich weit entfernt (Abb. 172). An dieser Stelle muß auch die zu wenig berücksichtigte Tatsache erwähnt werden, daß in Celeia und Poetovio bisher keine sicheren Anzeichen von einer Besiedlung im 6. Jh. entdeckt wurden und deshalb dort keine kirchlichen Gebäudekomplexe jener Zeit zu suchen sind (Ciglencéki 1993a, 513-514). Ähnlich verhält es sich bei Emona und Virunum, wo die bisherigen Funde zu bescheiden sind, als daß sie ein ungestörtes Bestehen der Bistümer in solch exponierten Städten bis Ende des 6. Jhs. nachweisen dürften (cfr. Plesničar-Gec 1983, 29-32; Noll 1954, 105). Deswegen wird man auch in Kärnten die Frage klären müssen, wo in der Zeit des Untergangs der Antike der Bischof von Virunum residierte. Der Grazerkogel scheint wegen der leicht zugänglichen Lage, ähnlich wie der Kučar, nur kürzere Zeit benutzt worden zu sein.

Was die Siedlung auf dem Hemmaberg betrifft, ist Glasers Versuch, die Zweckbestimmung der Doppelkirche zu definieren, überzeugend genug, wenn auch nicht endgültig. Das trifft insbesondere für die Problematik der Errichtung neuer Kirchen zu. Die Annahme, daß der Kirchenkomplex im 6. Jh. wegen zunehmender Pilgerbesuche vergrößert wurde (Glaser 1991, 80-82), dürften wir zu Recht mit der Frage gleichsetzen, ob die Erweiterung nicht eventuell mit einem Teil der Bevölkerungsmigration in Zusam-

menhang stehe, die sich Ende des 5. Jhs. oder zu Beginn des 6. Jhs. von dem Tiefland, wo sie bis dahin gelebt hatte, in die Höhenbefestigungen zurückzog (Ciglencéki 1987a, 126-127; Ciglencéki 1994a, 245-248). Hervorgehoben werden muß allerdings, daß Kärnten topographisch nicht so gut erforscht ist wie der Bereich im Hinterland von Celeia und die Bela krajina. Vor einer endgültigen Interpretation der Objekte auf dem Hemmaberg wird man noch die Erforschungen der übrigen Gebäude und die Veröffentlichung der Kleinfunde abwarten müssen, denn nur so wird es möglich sein, den Siedlungscharakter und die Funktion der Wohnräume zu definieren. Zugleich würde eine systematische Topographie der spätantiken Anlagen in Kärnten, die einst schon F. Jantsch (Jantsch 1938) großangelegt, aber leider unkritisch begonnen hat, in großem Maße zu einer Aufklärung des Siedlungsbildes in der Spätantike beitragen. Die bisherigen Funde können das Bestehen Virunums im 6. Jh. nicht nachweisen und damit auch nicht den dortigen Bischofssitz (Noll 1954, 105). Auf der anderen Seite zeigen aber neue Entdeckungen wie z.B. Kathreinkogel (Fuchs 1988) und Kappele (Felgenhauer-Schmiedt 1993) von einer größeren Anzahl ständig besiedelter Siedlungen gerade im 6. Jh. So zeichnet sich eine ähnliche Siedlungsstruktur ab wie im größeren Teil des slowenischen Gebietes, wo die archäologischen Funde eine vollständige Migration der Bevölkerung (auch aus den Städten) in entlegene gebirgige Bereiche erkennen lassen (Ciglencéki 1987b, 272; Ciglencéki 1993a, 513-514).

F. Glaser bezeichnete nach einem Vergleich mit dem Hemmaberg auch die Fundstätten Vranje und Kučar als Wallfahrtszentren (Glaser 1991, 76, 83, 84). Die letztere vor allem deshalb, weil dort nur zwei Wohngebäude entdeckt wurden. Hervorzuheben ist allerdings, daß die Gläubigen auf den Kučar aus den nahen Weilern gekommen waren, wohin sie schon am selben Tag zurückkehren konnten. Eine ähnliche Ansicht vertritt auch R. Bratož, als er die Frage aufwirft, wann man überhaupt von einem Wallfahrtszentrum sprechen könne (Bratož 1996). Wie schon erwähnt, stellt die Bela krajina, abseits der wichtigeren Straßen gelegen, einen charakteristischen Zufluchtsbereich dar. Auch die Doppelkirche in Vranje kann wegen der äußerst kleinen Dimensionen nicht als Wallfahrtskirche betrachtet werden. Sie bot nur einer Handvoll Gläubigen Platz, die wahrscheinlich im zugehörigen Siedlungskomplex lebten, zu besonderen Anlässen diente sie auch den umliegenden Einwohnern. Da das Leben in Vranje plötzlich und vollkommen erlosch (Knific

1979, 752), müßten wir in Gebäude D (insofern Glasers These richtig ist) zahlreiche Gefäße und Küchengeräte finden. Doch ist gerade Keramik dort überhaupt nicht vorhanden. I. Mirnik-Prezelj erwähnt nur vier etwas größere und besser bestimmbare Fragmente (Mirnik-Prezelj 1984, 16). Zweifelsohne handelt es sich um einen repräsentativen Raum, der aber nicht für eine Menschenmenge gedacht war, sondern eher für einen engeren Kreis von Würdenträgern, ähnlich wie auf dem Hemmaberg und dem Kučar.

Auch die Angabe bei Sykeon über die Erweiterung des kirchlichen Zentrums wegen Pilgerzustroms, die F. Glaser zur Definition von Pilgerkirchen auf dem Hemmaberg anregte, stimmt nur mit der Situation an diesem Fundort gut überein, nicht aber mit der auf dem Kučar oder in Vranje (Glaser 1991, 79). In den beiden letztgenannten Fundorten gibt es nämlich keine Spuren einer älteren Kirche. Beide Kirchenkomplexe sind, wie schon öfters hervorgehoben, als Einheit konzipiert und in einem Zug errichtet worden, so wird auch von diesem Standpunkt die Theorie von einer unbedingten Wallfahrtsbestimmung widerlegt.

Auf dem Kučar sind die Dimensionen der Reliquiengrube so klein und die Kirchenausstattung derart schlicht, daß hier ein Wallfahrtszentrum kaum angenommen werden kann. Auch wurden hier nur zwei Gräber entdeckt; das erste liegt in dem Narthex der oberen Kirche und das zweite an dem kleineren Gebäude in der Nähe des Presbyteriums der oberen Kirche. Offensichtlich waren die Reliquien nicht bedeutsam genug, um daneben eine größere Anzahl von Menschen zu bestatten.

Ein Vergleich zwischen den bislang erforschten Doppelkirchen in spätantiken Höhenbefestigungen in den Ostalpen deutet mehrere mögliche Lösungen an, wie die Funktion des einzelnen Fundortes zu definieren ist. Bei einigen exponierten Anlagen wäre sogar eine Häufung von Funktionen (Kirchenverwaltung, Reliquienkult, Grabkult, Wallfahrtsdestination usw.) in Erwägung zu ziehen. Auf der Grundlage der obigen Darstellung können wir in Vranje und auf dem Kučar die Präsenz einer höher gestellten Person in der kirchlichen Hierarchie ohne Zweifel annehmen, vielleicht auch des Bischofs, obwohl eine solche Behauptung jeglicher Argumente entbehrt. Der kirchliche Gebäudekomplex vereinigte sicherlich mehrere Funktionen: Wohnsitz eines oder mehrerer Kleriker höheren Ranges, Seelsorge für einen größeren Bereich wie auch die Anwesenheit von Reliquien und die damit

in Zusammenhang stehende Friedhofsfunktion. Allerdings gibt es keine Grundlagen für die Behauptung, die Reliquien in Vranje oder auf dem Kučar hätten eine bedeutende Rolle gespielt. Auf dem Hemmaberg, wo einige Elemente auf die Möglichkeit eines Wallfahrtsortes hindeuten, wird man erst dann eine endgültige Antwort geben können, wenn auch die anderen Teile der Siedlung freigelegt oder zumindest sondiert und die Kleinfunde aus den bisher entdeckten Gebäuden veröffentlicht sind.

Bei dem heutigen Forschungsstand des Ostalpenraums sind also noch manche neue Fundstätten zu erwarten (ein gutes Beispiel dafür

sind die bis vor kurzem völlig unbekanntes Anlagen Tonovcov grad und Črnomelj), die unsere Kenntnisse dieser Problematik vervollständigen werden. Deswegen erscheinen uns definitive Feststellungen von dieser oder jener Zweckbestimmung nicht sinnvoll. Heute kann man lediglich auf die Verschiedenheit der einzelnen Fundorte hinweisen, wobei sich die Interpretation auf erwiesene Tatsachen stützen muß. Es gibt nämlich noch zu viel Raum für spekulative Ausführungen, sind doch einige Behauptungen so irreführend, daß die Forschungen dieser komplexen Problematik dadurch prädestiniert werden.

DODATEK

ANHANG

ZIDANI OBJEKT JUGOVZHODNO OD POZNOANTIČNEGA OBZIDJA

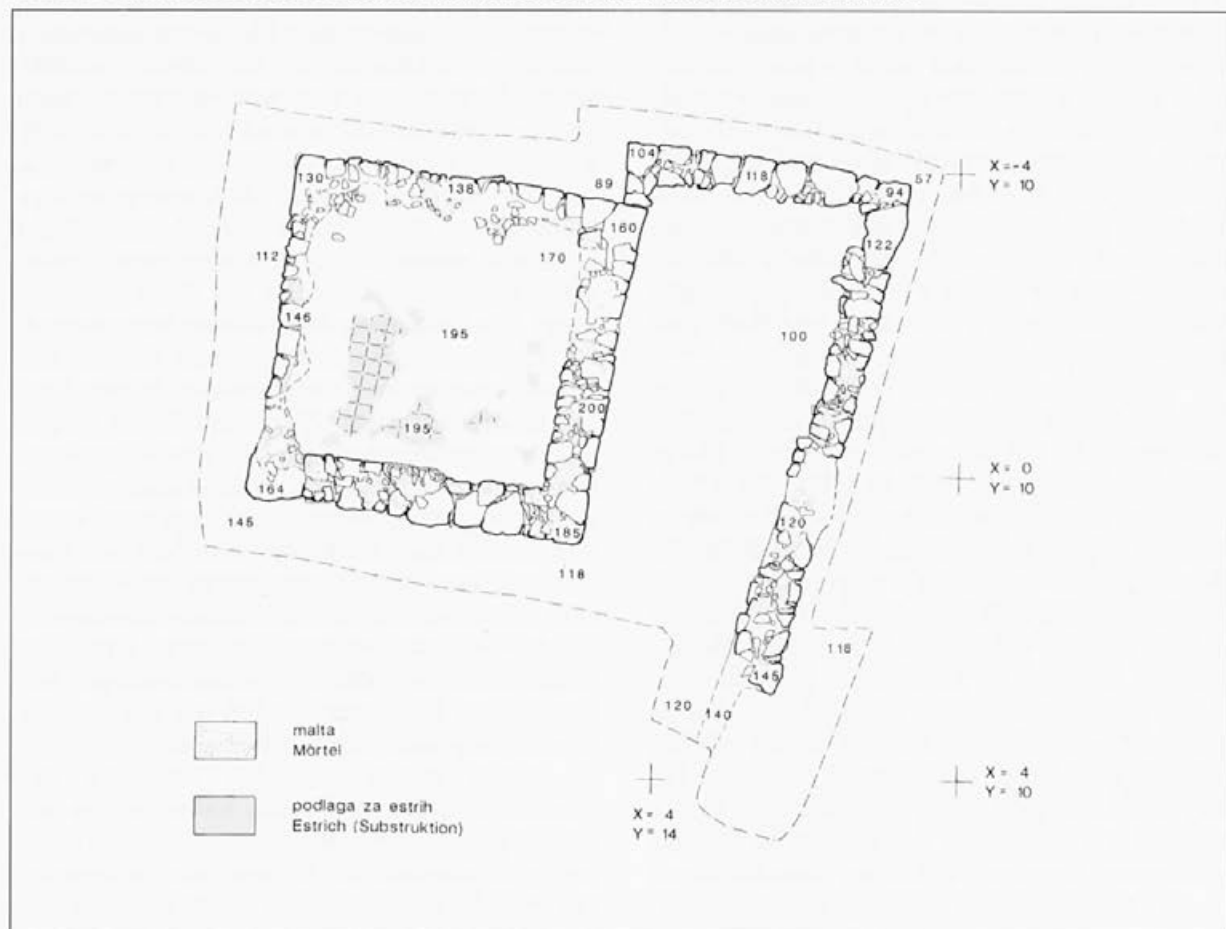
Približno 50 m jugovzhodno od obrambnega zidu poznoantične naselbine so ruševine nekega poznejšega objekta. Njegove lege ni bilo težko določiti, saj je vzhodno in deloma južno fronto pred leti odkopal že Vinko Šribar. Ko smo objekt očistili, smo ugotovili, da gre v bistvu za dva dela, ki sestojita iz kvadratne zgradbe na severni strani in nižjega prostora na južni strani pred njo (*sl. 180*).

GEMAUERTES OBJEKT SÜDÖSTLICH DER SPÄTANTIENEN BEFESTIGUNGSMAUER

Etwa 50 m südlich der Befestigungsmauer der spätantiken Siedlung lag der Versturz eines späteren Gebäudes. Seine Lage war nicht schwer zu bestimmen, denn die Ost- und zum Teil die Südfront wurden vor Jahren schon von Vinko Šribar freigelegt. Nachdem wir das Objekt gereinigt hatten, stellten wir fest, daß es sich eigentlich um zwei Teile handelt, die aus einem

Sl. 180: Zidani objekt jugovzhodno od poznoantičnega obzidja. Tloris. M. 1:100.

Abb. 180: Gemauertes Objekt südöstlich der spätantiken Befestigungsmauer. Grundriß. M. 1: 100.

Kvadratna zgradba, velika 4,6 x 4,5 m, je bila zgrajena iz izredno masivnih kamnov, ki so bili z malto vezani v čvrst zid. Lomljenci so dosegali velikost tudi do 70 cm v dolžino. Širina zidu je znašala ca 65 cm. Zid je bil dobro ohranjen na zahodni in južni strani, vzhodna in severna stran pa sta bili močno porušeni, kar je razumljivo glede na lego terena. Zid je bil grajen zelo solidno, saj so bili stiki med posameznimi kamni natančni, tako da dajejo fronte videz enotne površine. Gre torej za tehniko gradnje, ki se močno loči od gradnje poznoantičnih objektov na Kučarju. Na južni strani je bil zid ohranjen še ca 110 cm v višino, drugod pa močno uničen in je meril ca 30 cm v višino. Lomljenci, iz katerih je bil zid narejen, so bili dolgi in ozki, debelina je znašala od 20 do 30 cm. Posebno lepi in skrbno obdelani so bili vogalni kamni, dolgi do 80 cm. Zid je bil vezan z malto, kateri je bilo primešano precej mivke, večkrat tudi drobnih koščki opeke in manjši kremenci. Na več mestih je bila ohranjena malta tudi na površini kamna. Večinoma so bile vidne štiri vrste kamenja zidu. Na južni strani je kot osnova zidu služilo drobno kamenje, pomešano z močno plastjo malte. Ca 90 cm visoko nad temelji je bil najden tlak stavbe. Osnovo zanj je predstavljala steptana ilovica s prazgodovinskimi ostanki in na njej močna plast malte, v kateri so bili vidni sledovi kvadratnih opek s stranico 20 cm. Pri izkopavanju smo našli še veliko število drugačnih opek, predvsem takih, ki so bile široke 13 cm in pri katerih je bila dolžina neznana. Med najdbami je treba omeniti dva koščka loščene srednjeveške ali novoveške keramike, ki okvirno datirata objekt. Precej je k razrušitvi pripomoglo prejšnje sondiranje. Pod tlakom smo našli tudi nekaj kosov prazgodovinske keramike.

Pri prostoru na južni strani kvadratne stavbe nimamo opravka z zaključenim prostorom, pač pa verjetneje z nekako teraso ali škarpjo. Zid je bil širok večinoma ok. 50 cm in ni bil tako skrbno zidan kot pri zgradbi. Prisljonjen je bil na njeno vzhodno steno in je nato omejeval 3 m širok prostor ob južni strani. Vzhodni zid je bil grajen iz srednjevelikih, do 50 cm velikih lomljencev, med katerimi so bile špranje zapolnjene z manjšimi kamni, medtem ko je bil na južni strani zid podoben, včasih grajen tudi iz dveh vrst kamenja. Zid se je končal jugozahodno od stolpa, tik pri začetku okroglega prostora, ki se nahaja za stavbo. Na tem zidu ni mogoče videti odprtine, ki bi kazala na vhod. Predprostor se je naslanjal na okroglo oblikovano površino, ki leži na zahodni strani stavbe. Nedvomno sta prostora nastala istočasno.

quadratförmigen Gebäude auf der Nordseite und aus einem niedriger, davor gelegenen Bereich bestehen (Abb. 180).

Das quadratförmige, 4,6 x 4,5 m große Gebäude war aus äußerst massiven Steinen errichtet, die mit Mörtel zu einer festen Mauer verbunden waren. Die Bruchsteine waren bis zu 70 cm lang. Die Wandbreite betrug ca. 65 cm. Die Wand war auf der West- und Südseite gut erhalten, die Ost- und Nordseite waren dagegen stark beschädigt, was im Hinblick auf die Lage des Geländes verständlich ist. Die Wand war sehr solide gebaut, denn die Kontaktstellen zwischen den einzelnen Steinen waren genau, so daß die Fronten eine einheitliche Oberfläche erkennen lassen. Es handelt sich also um eine Bauweise, die sich von den spätantiken Objekten auf dem Kučar stark unterscheidet. Auf der Südseite waren von der Wandhöhe noch ca. 110 cm erhalten, an anderen Stellen war sie dagegen sehr zerstört und betrug ca. 30 cm. Die Bruchsteine, aus denen die Wand zusammengesetzt war, waren lang und schmal, die Dicke betrug 20-30 cm. Besonders schön und sorgfältig bearbeitet waren die bis zu 80 cm langen Ecksteine. Die Wand hatte einen Mörtelverband, dem ziemlich viel Sand, vielerorts auch kleine Ziegelbrocken und kleinere Quarzsteine beigemischt worden waren. An mehreren Stellen war der Mörtel auch an der Steinoberfläche erhalten. Größtenteils waren vier Steinreihen der Mauer zu erkennen. Auf der Südseite dienten als Mauergrundlage kleine Steine, die mit einer dicken Mörtelschicht vermischt waren. Ca. 90 cm über dem Fundament wurde der Fußboden des Gebäudes entdeckt. Die Rollierung dafür bildete festgestampfter Lehm mit vorgeschichtlichen Resten und darauf eine dicke Mörtelschicht, in der Spuren quadratförmiger Ziegel mit 20 cm langen Seiten zu erkennen waren. Bei den Ausgrabungen fanden wir noch eine große Anzahl anderer Ziegel, vor allem solcher, die 13 cm breit waren und deren Länge unbekannt war. Von den Funden sind zwei Stücke emaillierter mittelalterlicher oder neuzeitlicher Keramik erwähnenswert, die das Gebäude annähernd datieren. Erheblich trugen zur Zerstörung die vorigen Sondagen bei. Unter dem Fußboden fanden wir auch einige Stücke vorgeschichtlicher Keramik.

Beim Raum auf der Südseite des quadratförmigen Gebäudes haben wir es mit keinem geschlossenen Raum zu tun, sondern wahrscheinlich mit einer Art Terrasse oder Stützmauer. Die Wand war größtenteils ca. 50 cm breit und war nicht so sorgfältig gebaut wie beim Gebäu-

Ta krožna površina v obliki manjšega platoja ima premer 10 m in je na južni strani umetno nasuta (višina nasutja do 1 m), medtem ko je na severni strani vkopana v pobočje. Da bi ugotovili in preverili nastanek in funkcijo platoja, smo na njegovem robu izkopal dve manjši sondi. Prva, ki ga je presekala na severnem delu, na mestu, kjer je vkopan v pobočje, ni dala nobenih rezultatov, saj smo z izkopom zadeli na živo skalo. Boljši rezultat je dala sonda na južnem robu platoja, kjer smo le očistili izkop iz l. 1976, ki ga je na tem mestu opravil Vinko Šribar. Sonda je bila dolga 6,5 m in je segala na najnižjem mestu 100 cm pod sedanjo površino. Struktura profila je kazala tri plasti. Najnižja plast je bila iz rjavordeče sterilne ilovice, ki se je pričlenjala na severnem delu profila in tekla potem v debelini 30 cm do južnega zaključka sonde, kjer je postopoma izgnila v dno izkopa. Nad plastjo sterilne ilovice je sledila do 40 cm debela plast temnorjave in črne zemlje, v kateri je bilo najti številne drobce prazgodovinske keramike. Prav tako smo našli ponekod v tem sloju manjše lomljence oziroma kamnite drobce. Ta plast se je v profilu začela na severni strani in nato končala na mestu, kjer se rob platoja ostro prevesi proti jugu. Iz profila je bilo torej razvidno, da so prav s to plastjo črnorjave ilovice oblikovali plato. Tretja, zadnja plast je ležala prav na vrhu in je že temnorjava humusna zemlja, v kateri ni bilo nobenih najdb.

de. Sie war an seine Ostwand angelehnt und begrenzte einen 3 m breiten Raum auf der Südseite. Die Ostwand war aus mittelgroßen Bruchsteinen (bis zu 50 cm) errichtet, die dazwischenliegenden Spalten waren mit kleineren Steinen ausgefüllt, die Wand auf der Südseite war zwar ähnlich, aber stellenweise auch aus zwei Steinreihen errichtet. Die Mauer endete südwestlich des Turmes, gleich zu Beginn des runden Raumes, der sich hinter dem Gebäude befindet. Auf dieser Mauer war keine Öffnung zu erkennen, die auf einen Eingang hindeuten würde. Der Vorraum lehnte sich an die rund gestaltete Fläche an, die sich auf der Westseite des Gebäudes befindet. Die Räume sind ohne Zweifel gleichzeitig entstanden.

Die Kreisfläche in Form eines kleineren Plateaus hat einen Durchmesser von 10 m und ist auf der Südseite künstlich aufgeschüttet (Aufschüttungshöhe bis zu 1 m), auf der Nordseite ist sie indes in den Hang eingegraben. Um Entstehung und Funktion des Plateaus festzustellen und zu überprüfen, legten wir an seinem Rand zwei kleinere Schnitte. Der erste, der das Plateau im Nordteil durchschnitt, erbrachte an der Stelle, wo es in den Hang eingegraben ist, keine Resultate, denn wir stießen auf natürlichen Felsen. Ein besseres Resultat ergab der Schnitt am Südrand des Plateaus, wo wir nur die Ausschachtung aus dem Jahre 1976 säuberten, die Vinko Šribar vorgenommen hatte. Der Schnitt war 6,5 m lang und reichte an der niedrigsten Stelle 100 cm unter die jetzige Oberfläche. Die Profilstruktur zeigte drei Schichten. Die niedrigste Schicht bestand aus rotbraunem sterilem Lehm, der im nördlichen Teil des Profils begann und in einer Dicke von 30 cm bis zum südlichen Ende des Schnittes verlief, wo er allmählich im Grund des Schnittes verschwand. Auf die sterile Lehmschicht folgte eine bis zu 40 cm dicke dunkelbraune und schwarze Erdschicht, worin zahlreiche Stücke vorgeschichtlicher Keramik gefunden wurden. Ebenso fanden wir in dieser Schicht vereinzelt kleinere Bruchsteine bzw. Steinbrocken. Diese Schicht begann im Profil auf der Nordseite und endete an der Stelle, wo der Plateaurand steil nach Süden abfällt. Aus dem Profil war demnach zu sehen, daß gerade mit dieser schwarzbraunen Erdschicht das Plateau gestaltet wurde. Die dritte bzw. letzte Schicht lag oben und stellte dunkelbraune Humuserde dar, worin es keine Funde gab.

ANTRAKOTOMSKE IN KARPOLOŠKE RAZISKAVE RASTLINSKIH OSTANKOV S KUČARJA

Metka Culiberg in Alojz Šercelj

Za preiskavo vzorcev oglja, žita in keramike, nabranih pri arheoloških izkopavanjih na Kučarju, smo uporabljali stereomikroskop ELVAR z optiko zoom, za natančnejšo določitev oglja pa smo si pomagali z mikroskopom ORTHOLUX z optiko za vpadno svetlobo sestava ULTROPAK.

Anatomski opisi vzorcev zoglenega lesa so podani za vse tri orientirane prelome: transverzalnega (Tr.), tangencialnega (Tg.) in radialnega (Rad.).

Posamezne vrste in familije smo razvrstili po sistemu kot velja v "Mali flori Slovenije" (Martinčič, Sušnik, 1969).

Rezultati so prikazani po najdiščnih skupkih:

Jama 1, skupek 8/12

V večji kepi prsti so bili drobci oglja. Da bi se oglje utrdilo (v zemlji je mehko in mazavo), je bilo treba zemljo osušiti in šele potem izluščiti osušene in utrjene drobce oglja. Preiskanih je bilo 17 primerkov.

Quercus cf. petraea, graden - 14 koščkov

Quercus cf. robur, dob - 2 koščka

Castanea sativa, domači kostanj (?) - 1 košček

Jama 2, skupek 2/14

a) *Panicum miliaceum* - proso. Izkopana je bila precejšnja količina (ca 1l) zoglenega prosa v luskinah. Zrnje je bilo zlepljeno v večje ali manjše kepe, po čemer bi mogli sklepati, da je bilo predhodno kuhano in potem zoglenelo. Lahko pa je bilo tudi v depozitu ter v požaru nabuhlo in zoglenelo, staljena masa pa je zrnje zleplila.

b) V kepi žganine na drugem mestu smo z izpiranjem dobili tudi ca 50 ml zoglenega prosa (kaše). Zrnje je bilo brez luskin, brez kalčkov in z izrazitim kalčkovim kanalom. Le malo zrn je bilo v luskinah. Zrna so bila delno sprijeta zaradi žganja, kajti na ognju se vsebina zrnja (endosperm) stali in nabuhlo nabrekne, po ohladitvi pa zlepi zrnje.

c) *Brassica sp.* - ogrščica. Med prosom je bilo najdenih tudi nekaj zrn rod Brassica (zelje, repa, koleraba). Zrnca so kroglasta, celovita, velikosti manj kot 1mm. Prav po velikosti zrn pod

1mm se da sklepati, da gre za zelje, repo ali podobne prednike današnjih številnih kultiviranih vrst.

d) *Chenopodium sp.* - metlika. Med prosom je bilo tudi nekaj sploščenih zrn z gladko svetlečo se površino, velikosti manj kot 1mm. Metlike (lobodike) so splošno razširjene ruderalne rastline in pleveli.

e) Kos keramike: fragment lonca. Stene se je držala sprijeta siva prst s kremenovimi zrnci in lističi sljude (muskovita). To so navadno sestavine peščenjakov, kar pomeni, da je tu v bližini poleg apnenca tudi peščenjak.

f) Lesno oglje pripada številnim drevesnim vrstam. Verjetno je bil to les za kurjavo.

Quercus cf. petraea, graden - 1 košček

Quercus cf. robur, dob - 1 košček

Fagus sylvatica, bukev - 1 košček

Carpinus betulus, gaber - 1 košček

Corylus avellana, leska - 1 košček

Fraxinus sp., jesen - 3 koščki

Populus sp., topol - 2 koščka

Acer pseudoplatanus, beli javor - 2 koščka

g) Vsebinska trebušastega lončenega lonca. Po izpiranju je ostalo le nekaj drobirja lesnega oglja in prsti; zrnja žita ni bilo.

h) Vsebinska lonca z odebelelim robom. Po izpiranju so ostali le drobci kremenovega peska in ožgane glin; žitnega zrnja ni bilo.

Hiša B, bruno na x= 9, y=17

Lesno oglje:

Betula sp., breza - 1 košček

Quercus cf. petraea, graden - 3 koščki

Juniperus sp., brin - 1 kos (količek 8 cm premera; morda zatič)

Hiša B, skupek 6/7

Lesno oglje:

Quercus cf. petraea, graden - 16 koščkov

Abies alba, jelka - 1 košček

Populus sp., topol - 1 košček

Ostrya carpinifolia, črni gaber - 1 košček

Hiša B, skupek 6/26

Lesno oglje (bilo je impregnirano z glinastimi koloidi, zato je bilo slabše določljivo):

Abies alba, jelka - 2 koščka
Ostrya carpinifolia, črni gaber - 1 košček
 (pomešan v blatu je še en podoben, močno deformiran košček)

Populus sp., topol - 2 koščka
Quercus cf. robur, dob - 4 koščki

Hiša E, skupek 8/11

Lesno oglje:

Quercus cf. petraea, graden - 9 koščkov
Populus sp., topol - 6 koščkov
Ulmus sp., brest - 3 koščki
Abies alba, jelka - 2 koščka

Pri ostankih hiš je videti, da gre vsaj delno za gradbeni les, ki se pogosto uporablja v razne namene (ostrešje, ogrodje, stene, pohištvo, orodje). Le v primeru f v jami 2, skupek 2/14 gre verjetno v glavnem za les za kurjavo, ker je zelo pestre sestave - porabili so, kar je pač bilo najbliže na voljo.

Anatomija ugotovljenih drevesnih vrst:

Fam.: Pinaceae - borovke

Abies - jelka

Tr.: Lesno maso sestavljajo izključno traheide. V spomladnem lesu so kvadratnega prereza, s tankimi stenami, prehod v poletni les je oster. Traheide v poletnem lesu imajo debele stene. Smolnih kanalov ni.

Tg.: Žarki so enoplastni, v dolžino pa štejejo 15-25 celic.

Rad.: Na križiščih traheid in žarkov se vidijo 2-3-4 manjši okrogli pori.

Vsi vzorci oglja jelke so se razlistali po meji spomladnega lesa in v te špranje se je vrnila zemlja. To se je zgodilo zato, ker so stene traheid spomladnega lesa zelo tenke in krhke ter se hitro strejo.

Fam.: Betulaceae - brezovke

Betula - breza

Tr.: Traheje so difuzno razporejene po vsem lesu, posamezno ali v manjših, radialno potekajočih skupinah.

Tg.: Lesni žarki so 2 do 4 plastni in visoki do 20 celic.

Rad.: Na stičiščih trahej je lestvičasta perforacija. Na križiščih žarkov so drobne piknje.

Fam.: Corylaceae - leskovke

Corylus avellana - leska

Tr.: Traheje so razporejene v radialnih nizih. Opazni so kumulirani žarki.

Tg.: Strženovi žarki so enoplastni.

Rad.: Stičišča trahej so lestvičasto perforirana. Letvice so debelejšje in jih je največ 10 do 12 na perforacijo.

Carpinus betulus - navadni gaber

Tr.: Traheje so v skupinah, ki so v radialnih ali nepravilnih nizih razvrščene po letnici. Opazni so kumulirani žarki.

Tg.: Lesni žarki so enoplastni do večplastni in precej visoki.

Rad.: Perforacije na stičiščih trahej so popolne.

Ostrya carpinifolia - črni gaber

Tr.: Po vsem lesu so raztresene radialno potekajoče serije trahej - do 10 trahej v nizu. Meja letnice je slabo opazna. Lesni parenhim sestavljajo lesna vlakna z debelimi stenami.

Tg.: Lesni žarki so 1-2-3-plastni, številni.

Rad.: Perforacija na stičiščih trahej je popolna. Na križiščih žarkov so precej široke piknje.

Fam.: Aceraceae - javorovke

Acer cf. pseudoplatanus - beli javor

Tr.: Traheje so največkrat dvojčične, lahko jih je tudi več v radialnem nizu.

Tg.: Lesni žarki so dvoplastni do triplastni.

Rad.: Perforacija na stičiščih trahej je popolna, stene trahej so špiralno odebeljene.

Fam.: Fagaceae - bukovke

Fagus sylvatica - bukev

Tr.: Razporeditev trahej po letnici je bolj ali manj enakomerna. Na začetku letnice so traheje gostejše, v poletnem delu pa se lumen in tudi število trahej nekoliko zmanjšata.

Tg.: Strženovi žarki so dvoje vrste: enoplastni do štiriplastni ter znatno širši z 10 do 30 celic po širini in so vidni s prostim očesom.

Rad.: Stičišča trahej so popolnoma perforirana, le delno se še dobijo rudimenti lestvičastih perforacij.

Quercus cf. petraea - graden, *Q. robur* - dob

Tr.: Za prečni prež hrastovega lesa so značilne zelo široke traheje v spomladnem lesu, tako da so vidne s prostim očesom. V poletnem lesu pa se vlečejo skupine ožjih trahej, seveda le, če je ta del dobro razvit. Posebna značilnost za ločitev od sicer podobnega lesa jesena in kostanja

so posamezni zelo široki žarki. Lesna vlakna z debelimi stenami so v skupinah.

Tg.: Dobro se vidijo široki žarki z neurejeno razvrščenim parenhimom s celicami okroglega prereza in navadno izpolnjenimi s temno snovjo taninskega izvora.

Rad.: Na stičiščih trahej je vidna popolna perforacija.

Zanesljiva anatomsko ločitev med vrstami hrastov: doba, cera in gradna, ni mogoča.

Castanea sativa - kostanj (?)

Tr.: Pori trahej z velikim lumenom so zbrani na začetku letnice, v poletni les pa segajo le prameni trahej z ožjim lumenom. Traheje spomladnega lesa so deloma pregrajene s tankimi membranskimi tilami.

Tg.: Strženovi žarki so vsi enoplastni, le redko sta dve plasti parenhimskih celic. Žarki štejejo v višino 10 do 30 celic.

Rad.: Perforacija na stičiščih trahej je popolna.

Op.: Potrebno je omeniti, da ta določitev kostanja ni popolnoma zanesljiva, kajti košček oglja ki smo ga preiskovali je bil zelo majhen, komaj 2 mm širok. Zato bi bilo mogoče, da smo dobili prav delček hrastovega oglja med dvema širokima žarkoma. Samo enoplastni lesni žarki pa so bistveni ločilni znak kostanja od hrastovega lesa.

Fam.: Ulmaceae - brestovke

Ulmus - brest

Tr.: V prečnem prerezu so na začetku letnice široke traheje, 400 do 500 μ . V poletnem lesu pa so tangencialno razvrščene v več pasovih skupine veliko ožjih trahej (do 50 μ). Lesna vlakna z debelimi stenami so v skupinah ob začetku letnice in med skupinami ožjih trahej.

Tg.: Lesni žarki so večplastni, 5 do 8 ali tudi več celic.

Rad.: Perforacija stičišč trahej je popolna. Špiralne odbelitve so le še slabo ohranjene.

Fam.: Salicaceae - vrbovke

Populus - topol

Tr.: Traheje so posamič ali v radilanih nizih po vsem lesu in so vse enakega lumena. Meje letnic so slabo opazne, zaznamuje jih le terminalni parenhim.

Tg.: Lesni žarki so enoplastni, visoki 5 do 8 ali več celic.

Rad.: Perforacija stičišč trahej je popolna. Lesni žarki so heterocelularni, z ležečimi robnimi parenhimskimi celicami in z velikimi piknjami

na križiščih. Številnih vrst topolov in njih hibridov pa lesnoanatomsko ni mogoče razločevati.

Fam.: Oleaceae - oljkovke

Fraxinus sp. - jesen

Tr.: Široke traheje so v nekaj plasteh razporejene ob začetku spomladnega lesa, to je ob robu letnice. Ožje traheje pa se posamič ali v nizu zvrstijo proti sredini letnice, v poletnem lesu.

Tg.: Strženovi žarki so enoplastni do triplastni.

Rad.: Perforacija na stičiščih trahej je popolna. Po stenah trahej so goste obokane piknje, ki se stikajo kot na satovnici.

Paleoekološke razmere

Na podlagi relativne številčnosti (zoglelenih) lesnih in drugih rastlinskih ostankov lahko približno ocenimo naravno okolje nekega kraja ali regije v kateremkoli arheološkem obdobju. To je primerljivo z nastankom današnjih toponimov in regijskih imen, poimenovanih po (tedaj) prevladujoči gozdni vegetaciji, geomorfoloških, hidričnih, pedoloških in drugih posebnostih.

Tudi pokrajinsko ime Bela krajina verjetno izhaja iz časov, ko je bila zaradi gostejše naseljenosti in dolgotrajne preobremenjenosti (paše, ekstenzivne izrabe tal) zemlja že do kraja izčrpana. Na njej so mogli preživeti le še brezovi gozdiči z brinjem in orlovo praprotjo - "steljniki". Praprot so namreč uporabljali za nastilj živini.

Toda to je danes že preteklost. Zaradi občutne redukcije ovčjereje in govedoreje ter racionalnejšega kmetijstva si je zemlja "opomogla" in gozd je regeneriral v smeri mešanih hrastovih gozdov, ki se vedno bolj širijo, brezovi pa krčijo, a ime je ostalo.

Železnodobna gozdna vegetacija v okolici Kučarja, ki jo na podlagi ostankov oglja rekonstruiramo (Tab. 1), je bila približno takale: najbolj razširjeni so bili hrastovi gozdovi z brestom, gabrom in javorjem, torej mešani hrastov gozd. To je bil svetel, zračen gozd, v katerem je bila tudi mogoča paša. Vsekakor pa ni bil klimaksni (vrhunski) gozd, temveč regresivna sekundarna faza, že kot posledica antropozoogenega vpliva.

Ker je bilo med ostanki gradbenega materiala za hiše najdeno tudi precej jelovega oglja, lahko iz tega sklepamo, da vsaj manjši ostanki jelovega-bukovega, to je klimaksnega gozda, niso bili daleč. Med ogljem je namreč tudi bukovo oglje, čeprav so uporabljali bukov les predvsem kot kurivo, delno morda tudi za orodje. Prvotni gozdovi so se verjetno ohranili tam, kjer človek ni imel

ugodnega dostopa ali interesa. Za pašo pa ti gozdovi niso, ker so pregosti in preveč senčnati, zato niso bili toliko obremenjeni oziroma prizadeti.

Toda poleg teh, vsekakor sporadičnih ostankov vrhunškega gozda, kaže druga skupina drevja tudi na hujše degradacije gozda. Črni gaber (*Ostrya*) je kot heliofilna vrsta pionir izrazito suhih, že ogolelih površin na plitvih kamnitih, predvsem dolomitnih tleh. Podobne ekološke razmere kaže tudi jesen (*Fraxinus*), ki navadno raste v družbi s črnim gabrom. Topol (*Populus*), navadno je to trepetlika, je prav tako pionir na globljih in manj suhih degradiranih tleh ali gozdnih posekah. Vsekakor gre za pionirski element vegetacije. Leska in delno gaber pa so elementi vmesnih degradacijskih stopenj pašniških, vendar ne skrajno degradiranih površin.

Vprašljiva pa je prisotnost kostanja. O prvotnosti (indigenosti) kostanja pri nas še ni izrečena zadnja beseda. Firbas (1949) postavlja njegovo "severno mejo" čez štajersko vinorodno območje. Vendar pa so nekateri kasnejši fitogeografi mnenja, da so kostanj prinesli šele Rimljani ne le v Nemčijo, temveč tudi v severno Italijo in k nam. Res je, da smo v izkopu grabbene jame za blagovni center Maximarket na nekdanjem uršulinskem vrtu v Ljubljani našli tudi plodove pravega kostanja, toda to je pač bila že rimska doba.

Tu pa smo imeli le 2 mm širok košček lesnega oglja, ki sicer kaže anatomske značilnosti kostanja: široke traheje v spomladnem lesu. V poletnem lesu se vedno bolj ožijo in se v poševnih pramenih raztezajo do roba letnice. Tudi enoplastni lesni žarki so anatomska značilnost kostanjeve-

ga lesa. Toda podobno anatomijo ima tudi les hrasta gradna, le z bistveno razliko, da ima ta v večjih ali manjših presledkih tudi večplastne, s prostim očesom vidne lesne žarke. Tako je ta primerik sicer lahko kostanj, lahko pa bi bil le delček hrastovega oglja med dvema širokima žarkoma. Zanesljiva določitev bi bila vsaj na 10 mm širokem koščku. Vendar pa ni nikakršnega klimatološkega razloga, da bi izključevali možnost indigenosti kostanja prav tu, v najtoplejšem kontinentalnem delu Slovenije - in še ob za kostanj bistvenem pedološkem pogoju - kislih tleh.

Da so se tedanji prebivalci Kučarja ukvarjali tudi s poljedelstvom, priča izluščeno proso (kaša). Značilni njivski plevel pa so metlikovke (*Chenopodiaceae*), katerih nekaj semen smo našli. Pa tudi te so morda že bile za prehrano, kakor so tudi danes.

Posebna zanimivost pa so najdbe zoglenelih semen ogrščice (*Brassica*). To pomeni, da ta rastlinska skupina morda le ni bila navaden plevel, kot je danes po vseh nasipališčih. Če je semenje zoglenelo, pomeni, da je človek le imel opravka z njim. Po drugih srednjeevropskih in zahodnoevropskih arheoloških najdiščih je ta skupina precej redka. Pogostna "kulturna rastlina" iz družine križnic je bil v srednjeevropskih najdiščih le riček (*Camelina*), ki je bil oljna rastlina severnejših delov Evrope, saj je pogosta v tamkajšnjih arheoloških najdiščih, pri nas pa je doslej še nismo našli.

Tudi v jugovzhodni Evropi je bila v času od mezolitika do železne dobe najdena le *Camelina*, kot edina kulturna rastlina iz družine križnic.

Tab. 1. Pregled ugotovljenih zoglenelih rastlinskih ostankov po objektih.

Tab. 1 Übersicht über die festgestellten verkohlten Pflanzenreste nach den Objekten.

Kučar	<i>Quercus petr.</i>	<i>Quercus robur</i>	<i>Fagus</i>	<i>Castanea (?)</i>	<i>Fraxinus</i>	<i>Ulmus</i>	<i>Acer pseudopl.</i>	<i>Ostrya carp.</i>	<i>Carpinus</i>	<i>Corylus</i>	<i>Populus</i>	<i>Abies</i>	<i>Juniperus</i>	<i>Betula</i>	<i>Panicum</i>	<i>Brassica</i>	<i>Chenopodium</i>
Jama 1, sk. 8/12	14	2	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Jama 2, sk. 2/14	1	1	1	-	3	-	2	-	1	1	2	-	-	-	+++	+	+
Hiša B, x=9, y=17	3	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1	-	-	-
Hiša B, sk. 6/7	16	-	-	-	-	-	-	1	-	-	1	1	-	-	-	-	-
Hiša B, sk. 6/26	-	4	-	-	-	-	-	1	-	-	2	2	-	-	-	-	-
Hiša E, sk. 8/18	9	-	-	-	-	3	-	-	-	-	6	2	-	-	-	-	-

Rodu *Brassica* ne najdemo na seznamu iz arheoloških najdišč (Kroll, 1991). Opravi v svojih številnih arheobotaničnih publikacijah le enkrat omenja fam. Brassicaceae, toda brez navedbe rodu. (Opravi, 1979). Celo v mediteranskem delu južne

Evrope so le redke najdbe semen iz družine Cruciferae. Tako *Camelina*, kot *Brassica* so omenjene le nekajkrat (Hopf, 1991). A botaniki domnevajo prvotno domovino rodu *Brassica* prav v Mediteranu, kar pa ni tako daleč od nas.

ANTHRAKOTOMISCHE UND KARPOLOGISCHE UNTERSUCHUNGEN DER PFLANZENRESTE VOM KUČAR

Zusammenfassung

Paläoökologische Verhältnisse

Auf der Grundlage der relativen Menge (verkohlt) Holz- und anderer Pflanzenreste können wir die natürliche Umwelt eines Ortes oder einer Region in jeder beliebigen archäologischen Epoche annähernd einschätzen. Das ist vergleichbar mit der Entstehung der heutigen Toponyme und regionalen Namen, die nach der (damals) vorherrschenden Waldvegetation, nach geomorphologischen, hydrologischen, pedologischen und anderen Besonderheiten benannt wurden.

Auch der Regionalname Bela krajina stammt wahrscheinlich aus den Zeiten, als aufgrund der dichteren Bevölkerung und langanhaltender Überbelastung (Weide, extensive Bodennutzung) die Erde schon vollends erschöpft war. Dort konnten nur noch Birkenwälder mit Wacholder und Adlerfarn gedeihen, das als Streu für das Vieh verwendet wurde.

Doch das ist heute schon Vergangenheit. Wegen spürbarer Reduktion der Schaf- und Rinderzucht sowie rationalerer Landwirtschaft hat sich der Erdboden "erholt" und der Wald hat sich regeneriert zu Eichenmischwäldern, die sich immer mehr ausbreiten, die Birkenwälder schrumpfen dagegen, aber der Name ist geblieben.

Die eisenzeitliche Waldvegetation in der Umgebung des Kučar, die wir auf der Grundlage von Holzkohlenresten rekonstruieren (Tab. 1), sah etwa folgendermaßen aus: am meisten verbreitet waren Eichenwälder mit Ulme, Weißbuche und Ahorn, also ein gemischter Eichenwald. Das war ein heller, luftiger Wald, wo auch Weide möglich war. Auf jeden Fall handelte es sich um keinen Klimaxwald, sondern um eine regressive sekundäre Phase schon als Folge des anthropozogenen Einflusses.

Unter den Resten des Baumaterials für die Häuser wurde auch ziemlich viel Tannenholzkohle gefunden, daraus können wir schließen, daß zumindest Reste eines Tannen-Buchenwaldes, d. h. des Klimaxwaldes, nicht weit davon entfernt waren. Unter der Holzkohle findet sich auch Buchenholzkohle, obwohl man Buchenholz hauptsächlich als Brennmaterial, vielleicht auch für Geräte benutzte. Die ursprünglichen Wälder sind wahrscheinlich dort erhalten geblieben, wo der Mensch keinen leichten Zugang hatte oder wofür er kein Interesse zeigte. Zur Weide sind diese Wälder nicht geeignet, weil sie zu dicht und zu schattig sind, deswegen wurden sie nicht derart belastet bzw. in Mitleidenschaft gezogen.

Doch neben diesen, auf jeden Fall sporadischen Resten eines Klimaxwaldes läßt die andere Baumgruppe auch größere Walddegradation erkennen. Die Hopfenbuche (*Ostrya*) ist als heliophile Art ein "Pionier" auf ausgesprochen trockenen, schon kahlen Oberflächen und flachen Steinböden, vor allem Dolomitböden. Auf ähnliche ökologische Verhältnisse deutet auch die Esche (*Fraxinus*), die gewöhnlich in Gesellschaft mit der Hopfenbuche wächst. Die Pappel (*Populus*), gewöhnlich ist es die Zitterpappel, ist ebenso eine Pionierart auf tieferem und weniger trockenem degradiertem Boden oder auf Kahlschlagflächen. Auf jeden Fall handelt es sich um ein "Pionierelement" der Vegetation. Der Haselnußstrauch und zum Teil auch die Weißbuche sind Elemente dazwischenliegender Degradationsstufen von Weidenoberflächen, die jedoch nicht völlig degradiert sind.

Fragwürdig ist die Präsenz des Kastanienbaums. Über die Bodenständigkeit des Kastanienbaums in Slowenien ist noch nicht das letzte Wort gesprochen worden. Firbas (1949) setzt seine

“Nordgrenze” über das steirische Weinanbaugebiet. Doch sind einige spätere Phytogeographen der Ansicht, daß den Kastanienbaum erst die Römer nicht nur nach Deutschland, sondern auch nach Norditalien und Slowenien eingeführt haben. Tatsächlich haben wir beim Aushub der Baugrube für das Warenhaus Maximarket im ehemaligen Ursulinengarten in Ljubljana Früchte der Edelkastanie gefunden, aber das war schon die römische Epoche.

Hier fand sich nur ein 2 mm breites Stück Holzkohle, das anatomische Merkmale des Kastanienbaums zeigt: breite Tracheen im Frühholz. Im Spätholz werden sie immer enger und erstrecken sich in schrägen Streifen bis zum Rand des Jahresringes. Auch die einschichtigen Markstrahlen sind ein anatomisches Merkmal des Kastanienholzes. Aber eine ähnliche Anatomie hat auch die Traubeneiche, nur mit einem wesentlichen Unterschied: sie hat in größeren oder kleineren Abständen auch mehrschichtige, mit dem bloßen Auge erkennbare Markstrahlen. So kann das vorliegende Exemplar zwar von einem Kastanienbaum stammen oder nur einen Teil von Eichenholzkohle zwischen zwei breiten Strahlen darstellen. Eine zuverlässige Bestimmung wäre bei einem mindestens 10 mm breiten Stück möglich. Jedoch liegt kein klimatischer Grund vor, die Möglichkeit der Bodenständigkeit (Indigenität) des Kastanienbaums gerade hier im wärmsten kontinentalen Teil Sloweniens auszuschließen - und dazu noch bei wesentlicher pedologischer Bedingung für den Kastanienbaum - bei saurem Boden.

Die damaligen Bewohner des Kučars betrieben auch Landwirtschaft, davon zeugt die geschälte Hirse (Brei). Ein charakteristisches Feldunkraut sind die Gänsefüße (Chenopodiaceae), wovon wir einige Samen gefunden haben. Vielleicht wurden auch sie schon zur Ernährung verwendet, wie auch heutzutage.

Eine ausgesprochene Besonderheit stellen die Funde verkohlter Kohlsamen (*Brassica*) dar. Demnach war diese Pflanzengruppe vielleicht doch nicht gewöhnliches Unkraut wie heute auf allen Aufschüttungsstellen. Wenn die Samen verkohlt sind, muß der Mensch damit zu tun gehabt haben. In anderen mittel- und westeuropäischen archäologischen Fundorten ist diese Gruppe ziemlich selten. Eine häufige “Kulturpflanze” aus der Familie der Kreuzblütler war in den mitteleuropäischen Fundstätten nur das Leindotter (*Camelina*), das die Ölpflanze der nördlichen Teile Europas bildete, denn es ist in den dortigen Fundorten häufig anzutreffen, in Slowenien wurde es dagegen noch nicht gefunden.

Auch in Südosteuropa wurde aus der Zeit vom Mesolithikum bis zur Eisenzeit nur die *Camelina* gefunden als einzige Kulturpflanze aus der Familie der Kreuzblütler. Die Gattung der *Brassica* steht nicht auf dem Verzeichnis der archäologischen Fundorte (Kroll 1991). Opravil erwähnt in seinen zahlreichen archäobotanischen Publikationen nur einmal die Familie der Brassicaceae, doch ohne Anführung der Gattung (Opravil 1979). Sogar im mediterranen Teil Südeuropas sind Samenfunde der Familie der Cruciferae selten. Sowohl *Camelina* als *Brassica* werden nur einige Male erwähnt (Hopf 1991). Aber die Botaniker vermuten die ursprüngliche Heimat der Gattung der *Brassica* gerade im Mittelmeerraum, was allerdings von Slowenien nicht so weit entfernt ist.

Literatura:

- FIRBAS, F 1949, Waldgeschichte Mitteleuropas. - Jena.
- HEGI, G. 1963, *Illustrierte Flora von Mitteleuropa*. Bd. 4/1, 435. - München.
- HOPF, M., 1991, South and Southwest Europe. - V: *Progress in Old World Palaeoethnobotany*. Van Zeist, Wasylikova & Behre eds. 241-277. Rotterdam.
- KROLL, H. und 1991, Südosteuropa. - V: *Progress in Old World Palaeoethnobotany*. Van Zeist, Wasylikova & Behre eds., 161-177. Rotterdam.
- KROLL, H. in K. BOROJEVIĆ 1991, Botanische Untersuchungen zu pflanzlichen Grundnahrungsmitteln. - V: B. Hänsel und P. Medović, Vorbericht über die jugoslawisch-deutschen Ausgrabungen in der Siedlung von Feudvar bei Mošorin (Gem. Titel, Vojvodina) von 1986-1990 - Bronzezeit - Vorrömische Eisenzeit. Ber. Röm. Germ. Komm. 72, 166-177.
- OPRAVIL, E. 1979, Rostlinné zbytky z Mohelnice 1. - Čas. slez. Muz. Opava (A) 28, 1-13.
- VAN ZEIST, W. 1975, Preliminary Report on the Botany of Gomolava. - *Journal of Archaeological Science* 2, 315-325.

SEZNAM LITERATURE

LITERATURVERZEICHNIS

- ALZINGER, W. 1977, Das Municipium Claudium Aguntum. Vom keltischen Oppidum zum frühchristlichen Bischofssitz. - V: *ANRW* II/6, 380-413.
- ANDJELIĆ, T. 1978, Kasnoantičke bazilike u Cimu i Žitomisljima kod Mostara. - *Arh. vest.* 29, 629-640.
- ANSI 1975, *Arheološka najdišča Slovenije*. - Ljubljana.
- BARTH, F. E. 1969, *Die hallstattzeitlichen Grabhügel im Bereiche des Kutscher bei Podsemel (Slovenien)*. - *Atiquitas* 3/5.
- BASLER, Đ. 1972, *Arhitektura kasnoantičkog doba u Bosni i Hercegovini*. - Sarajevo.
- BASLER, Đ. 1986, *Kršćanska arheologija*. - Mostar.
- BELOŠEVIĆ, J. 1993, Ishodi pete, završne kampanje istraživanja lokaliteta Crkvina u selu Galovcu kod Zadra. - *Radovi Filozofskog fakulteta u Zadru* 31/18, 121-142.
- BIERBRAUER, V. 1984, Jugoslawien seit dem Beginn der Völkerwanderung bis zur slawischen Landnahme: die Synthese auf dem Hintergrund von Migrations- und Landnahmeprozessen. - V: *Jugoslawien. Integrationsprobleme in Geschichte und Gegenwart. Beiträge des Südosteuropa-Arbeitskreises der Deutschen Forschungsgemeinschaft zum V. Internationalen Südosteuropa-Kongress der Association Internationale d'Études du Sud-Est Européen*, 49-97, Göttingen.
- BIERBRAUER, V. 1987a, *Invillino-Ibligo in Friaul 1, Die römische Siedlung und das spätantik-frühmittelalterliche Castrum*. - Münch. Beitr. z. Vor- u. Frühgesch. 33.
- BIERBRAUER, V. 1987b, *Invillino-Ibligo in Friaul 2, Die spätantiken und frühmittelalterlichen Kirchen*. - Münch. Beitr. z. Vor- u. Frühgesch. 34.
- BIERBRAUER, V. 1992, Kreuzfibeln in der mittelalpinen romanischen Frauentracht des 5.-7. Jahrhunderts: Trentino und Südtirol. - *Archivio per l'Alto Adige. Rivista di studi alpini* 86, 1-26.
- BITENC, P. et al. 1991, Katalog razstavljenega gradiva. - V: T. Knific in M. Sagadin, *Pismo brez pisave. Arheologija o prvih stoletjih krščanstva na Slovenskem*, 47-95, Ljubljana.
- BOJANOVSKI, I. 1980-1981, Kasnoantička bazilika u Vrbi na Glamočkom polju. - *Glas. Zem. muz.* 35-36, 195-211.
- BOLTA, L. 1973-1974, Starokrščanski baziliki u poznoantični naselbini na Rifniku. - *Celj. zbor.*, 309-324.
- BOLTA, L. 1981, *Rifnik pri Šentjurju. Poznoantična naselbina in grobišče*. - Kat. in monogr. 19.
- BÓNIS, É. B. 1991, Glasierte Keramik der Spät-römerzeit aus Tokod. - *Acta Arch. Acad. Sc. Hung.* 43, 87-150.
- BOŽIČ, D. 1995, O zakladu poznorimskih novcev v Slatni pod Dobrčo in o zgodnjekršćanskih mozaikih v Lescah. - V: *Radovljiski zbornik, Radovljica* (v tisku).
- BOŽIČ, D. in S. CIGLENEČKI 1995, Zenonov tremis in poznoantična utrdba Gradec pri Veliki Strmici. - *Arh. vest.* 46 (v tisku).
- BOŽIČ, R. 1984, Gorenje Vrhpolje. - *Var. spom.* 26, 267-268.
- BRATOŽ, R. 1981, Kratek oris zgodovine krščanstva na Slovenskem v pozni antiki. - *Zgod. čas.* 35, 205-221.
- BRATOŽ, R. 1987, Razvoj zgodnjekršćanskih raziskav v Sloveniji in Istri v letih 1976-1986. - *Zgod. čas.* 41, 681-697.
- BRATOŽ, R. 1989, The development of the early Christian research in Slovenia and Istria between 1976 and 1986. - V: *Actes du XIe congrès international d'archéologie chrétienne* 3, Coll. de l'Éc. fran. de Rome 123, 2345-2388.
- BRATOŽ, R. 1996, Doppelkirchen auf dem östlichen Einflußgebiet der aquileiensischen Kirche und die Frage des Einflusses Aquileias. - *Antiquit tardive* 4 (v tisku).
- BREŠČAK, D. 1990a, Gradec nad Mihovim, Novo mesto. - V: *Arheološka najdišča Dolenjske*, 105-106, Novo mesto.
- BREŠČAK, D. 1990b, Šumeje, Trebnje. - V: *Arheološka najdišča Dolenjske*, 111-112, Novo mesto.
- BREŠČAK, D. 1990c, Zloganje pri Škocjanu, Novo mesto. - V: *Arheološka najdišča Dolenjske*, 103-104, Novo mesto.
- CAILLET, J.-P. 1993, *L'évergétisme monumental chrétien en Italie et à ses marges. D'après*

- l'épigraphie des pavements de mosaïque (IVe-VIIe s.).* - Coll. de l'Éc. fran. de Rome 175.
- CEVC, E. 1960, Poznoantični mozaik iz Tuhinjske doline. - *Kam. zbor.* 6, 35-48.
- CHEVALIER, P. 1988, Les baptistères paléochrétiens de la province romaine de Dalmatie. - *Diadora* 10, 111-163.
- CIGLENEČKI, S. 1983, Die Eisenwerkzeuge aus den befestigten Höhensiedlungen Sloweniens aus der Völkerwanderungszeit. - *Balcanoslavica* 10, 45-54.
- CIGLENEČKI, S. 1984, Die Keramik des 4.-6. Jahrhunderts von Gradec, Tinje und Korinjski hrib, Slowenien. - *Arch. Austr.* 68, 313-328.
- CIGLENEČKI, S. 1985, Potek alternativne ceste Siscija-Akvileja na prostoru zahodne Dolenjske in Notranjske v času 4. do 6. stoletja. Preliminarno poročilo o raziskovanjih Korinjskega hriba in rekognosciranjih zahodne Dolenjske. - *Arh. vest.* 36, 255-284.
- CIGLENEČKI, S. 1986, Zgodnjekrščansko središče na Kučarju v Beli krajini. - V: *Arheološka istraživanja na karlovačkom i sisačkom području*, Izd. Hrv. arh. dr. 10, 137-150.
- CIGLENEČKI, S. 1987a, Höhenbefestigungen aus der Zeit vom 3. bis 6. Jh. im Ostalpenraum. - Dela 1. razr. SAZU 31.
- CIGLENEČKI, S. 1987b, Das Weiterleben der Spätantike bis zum Auftauchen der Slawen in Slowenien. - V: *Die Völker Südosteuropas im 6. bis 8. Jahrhundert*, Südosteuropa-Jahrbuch 17, 265-286.
- CIGLENEČKI, S. 1987c, Zidani gaber nad Mihovim. Poznoantična utrdba. - *Arh. preg.* 28, 143.
- CIGLENEČKI, S. 1990a, Korinjski hrib nad Velikim Korinjem, Grosuplje. - V: *Arheološka najdišča Dolenjske*, 107-110, Novo mesto.
- CIGLENEČKI, S. 1990b, Zidani gaber, Novo mesto. - V: *Arheološka najdišča Dolenjske*, 113-116, Novo mesto.
- CIGLENEČKI, S. 1992, *Pólis Norikón. Poznoantične višinske utrdbe med Celjem in Brežicami.* - Podsreda.
- CIGLENEČKI, S. 1993a, Arheološki sledovi zatona antične Petovione. - V: *Ptujski arheološki zbornik*, 505-520, Ptuj.
- CIGLENEČKI, S. 1993b, Zgodnjekrščanske najdbe z Vipote nad Pečovnikom. - *Arh. vest.* 44, 213-221.
- CIGLENEČKI, S. 1993c, V znamenju dveh veropovedi. - *Gea* 3, avgust, 38-40.
- CIGLENEČKI, S. 1994a, Höhenbefestigungen als Siedlungsgrundeinheit der Spätantike in Slowenien. - *Arh. vest.* 45, 239-266.
- CIGLENEČKI, S. 1994b, Scavi nell'abitato tardoantico di Tonovcov Grad presso Caporetto (Kobarid) Slovenia. Rapporto preliminare. - *Aquil. Nos.* 65, 185-208.
- ČUČKOVIĆ, L. 1992, Ozalj - zaštitna arheološka iskopavanja 1992. godine. - *Obav. Hrv. arh. dr.* 24/3, 49-51.
- DESCHMANN, K. 1888, *Führer durch das Krainische Landes-Museum Rudolfinum in Laibach.* - Laibach.
- DJURIĆ, B. 1976, Antični mozaiki na ozemlju SR Slovenije. - *Arh. vest.* 27, 537-625.
- DULAR, A. 1990, Vinji Vrh - Šmarjeta. - V: *Arheološka najdišča Dolenjske*, 71-72, Novo mesto.
- DULAR, J. 1973, Bela krajina v starohalštatskem obdobju. - *Arh. vest.* 24, 544-591.
- DULAR, J. 1978a, *Podzemelj.* - Kat. monogr. 16.
- DULAR, J. 1978b, Early Christian church on Kučar near Podzemelj. - *Arh. vest.* 29, 528-532.
- DULAR, J. 1982, *Halštatska keramika v Sloveniji.* - Dela 1. razr. SAZU 23.
- DULAR, J. 1985, *Topografsko področje XI (Bela krajina).* - Arheološka topografija Slovenije, Ljubljana.
- DULAR, J. 1990, Kučar nad Podzemljem, Metlika. - V: *Arheološka najdišča Dolenjske*, 31-34, Novo mesto.
- DULAR, J., B. KRIŽ, D. SVOLJŠAK in S. TECO HVALA 1991, Utrjena prazgodovinska naselja v Mirenski in Temeniški dolini. - *Arh. vest.* 42, 65-198.
- EGGER, R. 1916, *Frühchristliche Kirchenbauten im südlichen Noricum.* - Sonderschr. d. Österr. arch. Inst. in Wien 9.
- EGGER, R. 1940, Vom Ursprung der romani-schen Chorturmkirche. - *Wiener Jahreshefte* 32, 85-99.
- ERDLYI, I. in Á. SALAMON 1980-1981, Bericht über die Ausgrabungen in Pilismarót, Öregek-düló (1973-1974). - *Mitt. Arch. Inst. UAW* 10-11, 147-161.
- FELGENHAUER-SCHMIEDT, S. 1993, *Das Kapelle ("die Kåpile") ob Jadersdorf. Eine spätantik-frühmittelalterliche Höhensiedlung in Oberkärnten.* - Aus Forschung und Kunst 27.
- FRIESINGER, H. in H. KERCHLER 1981, Töpferöfen der Völkerwanderungszeit in Niederösterreich. Ein Beitrag zur völkerwanderungszeitlichen Keramik (2. Hälfte 4.-6. Jahrhundert n. Chr.) in Niederösterreich, Oberösterreich und dem Burgenland. - *Arch. Austr.* 65, 193-266.

- FUCHS, M. 1988, Die Ausgrabungen auf dem Kathreinkogel, Gemeinde Schiefling am See, in Kärnten. - *Archäologie Alpen Adria* 1, 109-119.
- GABROVEC, S. 1994, *Stična I. Naselbinska izkopavanja*. - Kat. in monog. 28.
- GIESLER, U. 1981, Die Kleinfunde. - V: *Ad Pirum (Hrušica)*, Münch. Beitr. z. Vor- u. Frühgesch. 31, 53-127.
- GLASER, F. 1991, *Das frühchristliche Pilgerheiligtum auf dem Hemmaberg*. - Aus Forschung und Kunst 26.
- GLASER, F. 1992, Die Ausgrabung der vierten und Entdeckung der fünften Kirche auf dem Hemmaberg. - *Carinthia* I 182, 19-45.
- GLASER, F. 1993a, Über das Christentum im Alpen-Adria-Raum nach archäologischen Zeugnissen. - V: *Karantanien und der Alpen-Adria-Raum im Frühmittelalter*, 235-258, Wien, Köln, Weimar.
- GLASER, F. 1993b, Eine weitere Doppelkirchenanlage auf dem Hemmaberg und die Frage ihrer Interpretation. - *Carinthia* I 183, 165-186.
- GRÜNEWALD, M. 1981, *Die Kleinfunde des Legionslagers von Carnuntum (Grabungen 1968-1974)*. - Röm. Limes in Österr. 31.
- GUNJAČA, Z. 1986, Kasnoantička fortifikacijska arhitektura na istočnojadranskom priobalju i otocima. - V: *Odbrambeni sistemi u praistoriji i antici na tlu Jugoslavije*, Materijali 22, 124-136.
- GUŠTIN, M. 1976a, *Libna*. - Pos. muz. Brež. 3.
- GUŠTIN, M. 1976b, Poročilo o izkopu kulturnih slojev v Levakovi jami. - *Arh. vest.* 27, 260-282.
- GUŠTIN, M. 1990, Velike Malence, Brežice. - V: *Arheološka najdišča Dolenjske*, 69-70, Novo mesto.
- GUŠTIN, M., R. CUNJA in K. K. PREDOVNIK 1993, *Podbočje/Stari grad*. - Pos. muz. Brež. 9.
- HAYES, J. W. 1972, *Late Roman Pottery*. - London.
- HENCKEN, H. 1978, *The Iron Age Cemetery of Magdalenska gora in Slovenia*. - Bull. Amer. Sch. of Prehist. Res. 32.
- HINGST, H. 1958, Vor- und frühgeschichtliche Eisenverhüttung in Schleswig-Holstein. *Neue Ausgrabungen in Deutschland*, 258-267.
- JANTSCH, F. 1938, Die spätantiken und langobardischen Burgen in Kärnten. - *Mitt. Anthr. Ges. Wien* 68, 337-390.
- JOSIPOVIČ, D. 1988, Kaplja vas. - *Var. spom.* 30, 259-264.
- KELLER, E. 1971, *Die spätrömischen Grabfunde in Südbayern*. - Münch. Beitr. z. Vor- u. Frühgesch. 14.
- KHATCHATRIAN, A. 1962, *Les baptistères paléochrétiens*. - Paris.
- KLEMENC, J. 1967, Starokrščanska svetišča v Sloveniji. - *Arh. vest.* 18, 111-135.
- KNIFIC, T. 1979, Vranje pri Sevnici. Drobne najdbe z Ajdovskega gradca (leto 1974). - *Arh. vest.* 30, 732-785.
- KNIFIC, T. 1986, Ajdovski gradec pri Sevnici. Poznoantična naselbina. - *Arh. preg.* 27, 105-107.
- KNIFIC, T. 1991, Arheologija o prvih stoletjih krščanstva na Slovenskem. - V: T. Knific in M. Sagadin, *Pismo brez pisave. Arheologija o prvih stoletjih krščanstva na Slovenskem*, 11-32, Ljubljana.
- KNIFIC, T. 1993, Hunski sledovi v Sloveniji? - V: *Ptujski arheološki zbornik*, 521-542, Ptuj.
- KNIFIC, T. 1994, Vranje near Sevnica: A Late Roman Settlement in the Light of Certain Pottery Finds. - *Arh. vest.* 45, 211-237.
- KOLŠEK, V. 1984, Nekaj podatkov o zgodnjem krščanstvu v Celeji. - *Arh. vest.* 35, 342-345.
- KONDIČ, V. 1984, Les formes des fortifications protobyzantines dans la région des Portes de Fer. - V: *Villes et peuplement dans l'Illyricum protobyzantin*, Coll. de l'Éc. franç. de Rome 77, 131-161.
- KONDIČ, V. in V. POPOVIČ 1977, *Caričin grad. Utvrdeno naselje u vizantijskom Iliriku*. - Galerija Srpske akademije nauka i umetnosti 33.
- KOS, P. 1988, *Die Fundmünzen der römischen Zeit in Slowenien* 1. - Berlin.
- KOŠČEVIČ, R. 1991, *Antička bronca iz Siska. Umjetničko-obrtna metalna produkcija iz razdoblja rimskog carstva*. - Zagreb.
- KRIŽ, B. 1990, Vrhtrebne, Trebnje. - V: *Arheološka najdišča Dolenjske*, 75-76, Novo mesto.
- LEBEN, F. in A. VALIČ 1978, Ajdna. - *Arh. vest.* 29, 532-545.
- LOKAR, J. 1912, Belokranjska hiša. - *Carniola* 3, 1-27.
- MACKENSEN, M. 1987, *Mediterrane Sigillata, Lampen und Amphoren*. - V: V. Bierbrauer, *Invillino-Ibligo in Friaul* 1, *Die römische Siedlung und das spätantik-frühmittelalterliche Castrum*, Münch. Beitr. z. Vor- u. Frühgesch. 33, 229-265.
- MACKENSEN, M. 1992, *Die spätantiken Sigillata- und Lampentöpfereien von El Mahrine (Nordtunesien). Studien zur nordafrikanischen Feinkeramik des 4. bis 7. Jahrhunderts*. - Münch. Beitr. z. Vor- u. Frühgesch. 50.

- MAIER, F., GEILENBRÜGGE, U., HAHN, E., KÖHLER, H.-J., SIEVERS, S. 1992, *Ergebnisse der Ausgrabungen 1984-1987 in Manching*. - Ausgrabungen in Manching 15.
- MASON, Ph. 1991a, Črnomelj - Sv. Duh. - *Var. spom.* 33, 216-218.
- MASON, Ph. 1991b, Od steklenic radenske do severno afriške amfore (Sv. Duh - kompleksno urbano najdišče). - *Arheo* 12, 44-49.
- MASON, Ph. 1992, Črnomelj, Črnomelj, Sv. Duh. - *Var. spom.* 34, 203-204.
- MAUČEC, M. 1939, Podstenj in priklet v prekmurski hiši. - *Čas. zgod. narod.* 34, 176-188.
- MENIS, G. C. 1958, La basilica paleocristiana nelle diocesi settentrionali della Metropoli d'Aquileia. - *Studi di Antichit. Cristiana* 24.
- MENIS, G. C. 1973, Le giurisdizioni metropolitiche di Aquileia e di Milano nell'antichit. - V: *Aquileia e Milano*, Ant. Altoadr. 4, 271-294.
- MENIS, G. C. 1976, La basilica paleocristiana nelle regioni delle Alpi Orientali. - V: *Aquileia e l'arco alpino orientale*, Ant. Altoadr. 9, 375-420.
- MIRNIK PREZELJ, I. 1984, *Ajdovski gradec nad Vranjem pri Sevnici. Arheološka izkopavanja 1980-1982*. - Ljubljana (diplomska naloga na Oddelku za arheologijo Filozofske fakultete v Ljubljani).
- MÜLLNER, A. 1909, *Geschichte des Eisens in Krain, Görz und Istrien*. - Wien und Leipzig.
- NOLL, R. 1954, Frühes Christentum in Österreich von den Anfängen bis um 600 nach Chr. - Wien.
- NOLL, R. 1974-1975, Neuere Funde und Forschungen zum frühen Christentum in Österreich (1954). - *Mitt. Öster. Arbeitsgem. Ur-Frühgesch.* 25, 195-216.
- PAHIČ, S. 1980, Prvi podatki o grobi hišni lončenini z Brinjeve gore. - *Arh. vest.* 31, 89-132.
- PAHIČ, S. 1981, Brinjeva gora 1953. - *Arh. vest.* 32, 71-143.
- PEČNIK, J. 1894, Pogled na kranjska gradišča. - *Izv. Muz. dr. Kr.* 6-12..
- PETRIKOVITS, H. v. 1986, Duel. - V: *Reallexikon der Germanischen Altertumskunde* 6, 226-238.
- PETRU, P. 1979, Stavba A (episkopij?) na Ajdovskem gradu nad Vranjem pri Sevnici. - *Arh. vest.* 30, 726-731.
- PETRU, P. 1982, Arheološki oris poznoantične poselitve Slovenije. - *Zgod. čas.* 36, 295-310.
- PETRU, S. 1967, Nekaj zgodnjerednjeških najdb iz Gorjancev. - *Arh. vest.* 18, 435-451.
- PETRU, S. in P. PETRU 1978, *Neviodunum (Drnovo pri Krškem)*. - Kat. in monogr. 15.
- PICCOTTINI, G. 1971, Frühes Christentum in Kärnten. - *Carinthia* I 161, 3-33.
- PIRKMAJER, D. 1994, *Rifnik. Arheološko najdišče. Vodnik*. - Celje.
- PIRKOVIČ, I. 1968, *Crucium*. - Situla 10.
- PIRKOVIČ, I. 1970-1971, Langobardi v panonski fazi. - *Arh. vest.* 21-22, 173-194.
- PIRKOVIČ, I. 1985, Neznana zgodovina slovenskih Orhovnikov - Gracarjev. - *Dolenj. zbor.* 75-95.
- PLEINER, R. 1964, Die Eisenverhüttung in der "Germania Magna" zur römischen Kaiserzeit. - *Ber. Röm. Germ. Komm.* 45, 11-86.
- PLESNIČAR-GEC, L. 1972, *Severno emonsko grobišče*. - Kat. in monogr. 8.
- PLESNIČAR-GEC, L. 1983, *Starokrščanski center v Emoni*. - Kat. in monogr. 21.
- POLLAK, M. 1992, Zur chronologischen Entwicklung der Gräberfelder Ufernoricums im 4. und 5. Jahrhundert. - V: *Probleme der relativen und absoluten Chronologie ab Latènezeit bis zum Frühmittelalter*, 249-262, Kraków.
- POPOVIČ, V. 1982-1983, Donji Milanovac - Veliki Gradac (Taliata), rimsko i ranovizantijsko utvrdenje. - *Starinar* 33-34, 265-282.
- RIEDL, E. 1896. - *Mitt. Zent. Komm.* 22, 119, št. 88.
- RISTOW, S. 1993, Das Baptisterium im Ostens des Kölner Domes. - *Kölner Domblatt* 58, 291-312.
- RODRIGUEZ, H. 1984, Vorbemerkungen zur spätantiken Keramik vom Lavanter Kirchbichl in Osttirol. - *Arch. Austr.* 68, 339-343.
- RODRIGUEZ, H. 1986, *Die vor- und frühgeschichtlichen Kleinfunde vom Lavanter Kirchbichl in Osttirol*. - Innsbruck (neobjavljena disertacija).
- RODRIGUEZ, H. 1990, Keramikbeispiele aus der Grabungskampagne 1989 in Teurnia im Areal der Bischofskirche und ihrer Nebengebäude. - *Carinthia* I 180, 95-107.
- RODRIGUEZ, H. 1992, Bemerkungen zur relativ-chronologischen Gliederung der südostalpinen spätrömisch-spätantiken Gebrauchskeramik. - V: *Il territorio tra tardoantico e altomedioevo. Metodi di indagine e risultati*, Biblioteca di Archeologia Medievale 9, 159-178, Firenze.
- RUTAR, S. 1901. - *Mitt. Zent. Komm.* 27, 170, št. 87.
- SAGADIN, M. 1979, Antične pasne spone in garniture v Sloveniji. - *Arh. vest.* 30, 294-338.

- SAGADIN, M. 1987, Ajdna nad Potoki. Poznoantično naselje. - *Arh. preg.* 28, 123-124.
- SARIA, B. 1929, Začasno poročilo o izkopavanjih na Gradišču pri Vel. Malenci. - *Glas. Muz. dr. Slov.* 10, 11-17.
- SARIA, B. 1930, Drugo začasno poročilo o izkopavanjih na Gradišču pri Vel. Malenci. - *Glas. Muz. dr. Slov.* 11, 5-12.
- SARIA, B. 1939, Doneski k vojaški zgodovini naših krajev v rimski dobi. - *Glas. Muz. dr. Slov.* 20, 115-151.
- SCHLUNK, H. in T. HAUSCHILD 1978, Die Denkmäler der frühchristlichen und westgotischen Zeit. - V: *Hispania Antiqua*, Mainz am Rhein.
- SCHMID, W. 1935, Poetovio. Raziskovanja Muzejskega društva v Ptujju jeseni 1935. - *Čas. zgod. narod.* 30, 129-157.
- SCHRETTNER, S. 1993, Fibeln vom Hemmaberg: Ausgrabungen 1990-1992. - *Carinthia I* 183, 187-203.
- SERGEJEVSKI, D. 1960, Plan der frühchristlichen Basiliken Bosniens. - V: *Akten des XI. internationalen Byzantinistenkongresses, München 1958*, 563-568, München.
- SIMONI, K. 1977-1978, Dva priloga istraživanju germanskih nalaza seobe naroda u Jugoslaviji. - *Vjes. Arh. muz. Zag.* 10-11, 209-233.
- SKARIĆ, V. 1932, Altertümer von Gradac in der Lepenica (Bosnien). - *Glas. Zem. muz.* 44, 1-22.
- SLABE, M. 1976, Arheološke najdbe iz zbirke Jamarskega kluba Kostanjevica na Krki. - *Arh. vest.* 27, 283-288.
- SLABE, M. 1985, In šele nato se naselijo Slovani. - *Dolenj. zbor.*, 61-73.
- SODINI, J.-P. 1984, Églises Doubles. - V: J.-P. Sodini in K. Kolokotsas, *Aliki 2, La basilique double*, Études Thasiennes 10, 255-326.
- SÖLTER, W. 1974, Iversheim. - V: *Nordöstliches Eifelvorland*, Führer zu vor- und frühgeschichtlichen Denkmälern 26, 169-177.
- STARE, V. 1977a, Cerov log pri Mihovem. - *Var. spom.* 21, 282-283.
- STARE, V. 1977b, Gorenje Vrhpolje pri Šentjerneju. - *Var. spom.* 21, 285-287.
- STEINKLAUBER, U. 1990, Der Duel und seine Kleinfunde. - *Carinthia I* 180, 109-136.
- ŠAŠEL, J. 1977, Vilicus s Kučarja pri Podzemlju v Beli krajini. - *Arh. vest.* 28, 114-116.
- ŠRIBAR, V. 1968, Srednjeveško mesto na Kučarju? - *Dolenjski razgledi*, 21. oktobra, 7-8.
- ŠRIBAR, V. 1974, Žgano sredjelatensko grobišče v Metliki. - *Arh. vest.* 25, 319-352.
- TECCO HVALA, S. 1990a, Kincelj nad Trbincem, Trebnje. - V: *Arheološka najdišča Dolenjske*, 29-30, Novo mesto.
- TECCO HVALA, S. 1990b, Sv. Ana nad Vrhpečjo, Trebnje. - V: *Arheološka najdišča Dolenjske*, 65-66, Novo mesto.
- TERŽAN, B. 1973, Valična vas. - *Arh. vest.* 24, 660-729.
- TERŽAN, B. 1976, Certoška fibula. - *Arh. vest.* 27, 317-536.
- TERŽAN, B. 1990, *Starejša železna doba na Slovenskem Štajerskem*. - Kat. in monogr. 25.
- TOMIČIĆ, Ž. 1988-1989, Arheološka svjedočanstva o ranobizantskom vojnom graditeljstvu na sjevernojadranskim otocima. - *Pril. Odj. arh.* 5-6, 29-53.
- TRUHLAR, F. 1976, Problem refugijev v Sloveniji za preseljevanja. - *Arh. vest.* 27, 290-293.
- TUŠEK, I. 1984a, Rimska apnenica v Rabelčji vasi v Ptujju. - *Arh. vest.* 35, 225-232.
- TUŠEK, I. 1984b, Ptuj. - *Var. spom.* 26, 238-251.
- ULBERT, T. 1975, Der kirchliche Baukomplex auf dem Hügel von Vranje. - V: P. Petru in T. Ulbert, *Vranje pri Sevnici. Starokrščanske cerkve na Ajdovskem gradcu*, Kat. in monogr. 12, 21-77.
- ULBERT, T. 1979, Zur Siedlungskontinuität im südöstlichen Alpenraum (vom 2. bis 6. Jahrhundert n. Chr.). Dargestellt am Beispiel von Vranje (ehem. Untersteiermark). - *Vor. Forsch.* 25, 141-157.
- VALIČ, A. 1985, Ajdna nad Potoki, Jesenice. - *Var. spom.* 27, 265-272.
- VASIČ, M. 1982-1983, Čezava - Castrum Novae. - *Starinar* 33-34, 91-122.
- VIČIČ, B. 1983, Die Geräte von Ajdovski gradec oberhalb Vranje bei Sevnica. - *Balkanoslavica* 10, 71-77.
- VINSKI, Z. 1957, Zikadenschmuck aus Jugoslawien. - *Jb. Röm. Germ. Zentmus.* 4, 136-160.
- VINSKI, Z. 1960-1961, Jovan Kovačević, Arheologija i istorija varvarske kolonizacije južnoslovenskih oblasti od IV do početka VII veka. - *Arh. vest.* 11-12, 225-238.
- VINSKI, Z. 1968, Krstoliki nakit epohe seobe naroda u Jugoslaviji. - *Vjes. Arh. muz. Zag.* 3, 103-168.
- VOGRIN, A. 1991, Arheološko najdišče Kreuh. - V: *Celeia antiqua*, 15-51, Celje.
- VUGA, D. 1973, The early mediaeval necropolis at Roje pri Moravčah (Moravče pri Gabrovki) in Dolenjska, in the light of archaeological explorations up to the present time. - *Balkanoslavica* 2, 59-72.

- VUGA, D. 1977, Roje pri Moravčah pri Gabrovki. - *Var. spom.* 21, 290-295.
- VUGA, D. 1993, Jaršč pri Homu nad Šentrupertom. - V: *Župnija Šentrupert. Zgodovinske osnove 1393-1993*, 125-128, Šentrupert.
- WERNER, J. 1962, *Die Langobarden in Pannonien. Beiträge zur Kenntnis der langobardischen Bodenfunde vor 568.* - Abhandlungen der Bayerischen Akademie der Wissenschaften, Phil. -hist. Klasse N. F. 55.
- ZIPPELIUS, A. 1954, Vormittelalterliche Zimmerungstechnik in Mitteleuropa. - *Jh. für Volkskunde* 5, 7-52.
- ŽUPANIČ, N. 1933, Prazgodovinske topilnice na hribu Kučarju na Belokranjskem. - *Etnolog* 5-6, 360.
- ŽUPANIČ, N. 1936a, Arheološko pismo iz Belokranjskega. - *Etnolog* 8-9, 129-131.
- ŽUPANIČ, N. 1936b, Poslednja prazgodovinska odkritja na holmu Kučarju ob Kolpi. - *Jutro*, 11. marca, 3.

KATALOG

Tabla 1

1. Frag. ustja; izdelan prostoročno; barva: zunaj rjava, znotraj svetlorjava; površina gladka; sestava grobozrnata; pr. ustja 21 cm; lega: sonda 1, kulturna plast 1; skupek: S1/5-1.

2. Frag. ostenja; izdelan prostoročno; barva: zunaj rjavosiva, znotraj rjava; površina gladka; sestava drobnozrnata; okras: nalepljeno razčlenjeno rebro; vel. 6,5 cm; lega: sonda 1, kulturna plast 1; skupek: S1/8-8.

3. Frag. ročaja; izdelan prostoročno; barva: zunaj črna, znotraj črna; površina gladka; sestava drobnozrnata; vel. 6,7 cm; lega: sonda 1, kulturna plast 1; skupek: S1/8-7.

4. Frag. ustja; izdelan prostoročno; barva: zunaj temnosiva, znotraj temnosiva; površina gladka; sestava drobnozrnata; pr. ustja 15 cm, največji pr. 18,7 cm; lega: sonda 1, kulturna plast 2; skupek: S1/19-10.

5. Frag. ustja; izdelan prostoročno; barva: zunaj črna, znotraj črna; površina gladka; sestava drobnozrnata; okras: dve bradavičasti nalepki; pr. ustja 17,5 cm; lega: sonda 1, kulturna plast 2; skupek: S1/17-1.

6. Frag. ustja; izdelan prostoročno; barva: zunaj sivočrna, znotraj temnosiva; površina gladka; sestava drobnozrnata; pr. ustja 21,5 cm, največji pr. 26 cm; v ognju; lega: sonda 1, kulturna plast 2; skupek: S1/2-2.

7. Frag. ustja; izdelan prostoročno; barva: zunaj svetlorjava, znotraj svetlorjava; površina gladka; sestava drobnozrnata; pr. ustja 26 cm; lega: sonda 1, kulturna plast 2; skupek: S1/18-7.

8. Frag. ustja; izdelan prostoročno; barva: zunaj sivočrna, znotraj sivočrna; površina gladka; sestava drobnozrnata; pr. ustja 28 cm, največji pr. 31 cm; lega: sonda 1, kulturna plast 2; skupek: S1/16-1.

9. Frag. pekve; izdelan prostoročno; barva: zunaj opečnatorjava, znotraj svetlorjava; površina hrapava; sestava grobozrnata; pr. ustja 28 cm; lega: sonda 1, kulturna plast 2; skupek: S1/2-5.

10. Frag. pekve; izdelan prostoročno; barva: zunaj sivorjava, znotraj opečnatorjava; površina gladka; sestava grobozrnata; pr. ustja 29,5 cm; lega: sonda 1, kulturna plast 2; skupek: S1/16-2.

11. Frag. ustja; izdelan prostoročno; barva: zunaj opečnatorjava, znotraj rjavočrna; površina hrapava; sestava drobnozrnata; okras: razčlenjeno ustje in nalepka; vel. 5,3 cm; lega: sonda 1, kulturna plast 2; skupek: S1/11-1.

12. Frag. ustja z držajem; izdelan prostoročno; barva: zunaj rjavoopečnata, znotraj opečnatorjava;

površina gladka; sestava grobozrnata; vel. 7,7 cm; lega: sonda 1, kulturna plast 2; skupek: S1/17-2.

13. Frag. ostenja z držajem; izdelan prostoročno; barva: zunaj sivorjava, znotraj temnorjava; površina gladka; sestava drobnozrnata; okras: nalepljeno rebro; vel. 8,8 cm; ; lega: sonda 1, kulturna plast 2; skupek: S1/3-6.

14. Frag. ostenja; izdelan prostoročno; barva: zunaj rjavočrna, znotraj svetlorjava; površina gladka; sestava drobnozrnata; okras: nalepljeno rebro; vel. 8,2 cm; lega: sonda 1, kulturna plast 2; skupek: S1/18-26.

15. Frag. ostenja; izdelan prostoročno; barva: zunaj sivorjava, znotraj sivorjava; površina gladka; sestava drobnozrnata; okras: nalepljeno rebro; vel. 7 cm; lega: sonda 1, kulturna plast 2; skupek: S1/16-11.

16. Frag. ostenja; izdelan prostoročno; barva: zunaj črna, znotraj črna; površina gladka; sestava drobnozrnata; okras: poševno žlebljenje; vel. 4 cm; lega: sonda 1, kulturni plasti 1 in 2; skupek: S1/2-20.

17. Frag. ostenja; izdelan prostoročno; barva: zunaj črna, znotraj opečnatorjava; površina gladka; sestava drobnozrnata; okras: vrezi po žganju; vel. 6 cm; lega: sonda 1, kulturna plast 2; skupek: S1/6-2.

18. Frag. ostenja; izdelan prostoročno; barva: zunaj rjavoopečnata, znotraj opečnata; površina gladka; sestava drobnozrnata; okras: vrez pred žganjem; vel. 6 cm; lega: sonda 1, kulturna plast 2; skupek: S1/2-19.

Tabla 2

1. Frag. ustja; izdelan prostoročno; barva: zunaj rjavočrna, znotraj opečnatorjava; površina gladka; sestava drobnozrnata; pr. ustja 26 cm; lega: sonda 1, kulturna plast 2; skupek: S1/18-2.

2. Frag. ustja z nastavkom za ročaj; izdelan prostoročno; barva: zunaj sivočrna, znotraj opečnatorjava; površina gladka; sestava drobnozrnata; pr. ustja 14 cm; lega: sonda 1, kulturna plast 2; skupek: S1/18-1.

3. Frag. ustja; izdelan prostoročno; barva: zunaj rjavoopečnata, znotraj rjavoopečnata; površina gladka; sestava drobnozrnata; pr. ustja 20,5 cm; reoksidacijsko žgano; lega: sonda 1, kulturna plast 2; skupek: S1/19-12.

4. Frag. ustja z držajem; izdelan prostoročno; barva: zunaj opečnatorjava, znotraj opečnatorjava; površina hrapava; sestava grobozrnata; pr. ustja 23 cm; lega: sonda 1, kulturna plast 2; skupek: S1/1-23.

5. Frag. ustja; izdelan prostoročno; barva: zunaj svetlorjava, znotraj svetlorjava; površina gladka; sestava

drobnozrnata; okras: žlebljenje; pr. ustja 18 cm; lega: sonda 1, kulturna plast 2; skupek: S1/19-14.

6. Frag. dna; izdelan prostoročno; barva: zunaj črna, znotraj črnorjava; površina gladka; sestava drobnozrnata; pr. dna 14 cm; lega: sonda 1, kulturna plast 2; skupek: S1/19-23.

7. Frag. dna; izdelan prostoročno; barva: zunaj črna, znotraj črna; površina gladka; sestava drobnozrnata; pr. dna 6 cm; lega: sonda 1, kulturna plast 2; skupek: S1/17-18.

8. Frag. ustja; izdelan na počasnem vretenu? barva: zunaj rumenooppečnata, znotraj rumenooppečnata; površina gladka; sestava drobnozrnata; pr. ustja 10 cm; lega: sonda 1, kulturna plast 2; skupek: S1/18-5; opomba: pozna antika.

9. Frag. ustja; izdelan na počasnem vretenu; barva: zunaj rjavočrna, znotraj črna; površina hrapava; sestava drobnozrnata, porozna; okras: vrez pred žganjem; pr. ustja 18,7 cm; lega: sonda 1, kulturna plast 2; skupek: S1/19-7; opomba: pozna antika.

10. Frag. ustja; izdelan na počasnem vretenu; barva: zunaj rjavočrna, znotraj rjavočrna; površina gladka; sestava drobnozrnata, porozna; pr. ustja 20 cm; lega: sonda 1, kulturna plast 2; skupek: S1/19-8; opomba: pozna antika.

11. Frag. uteži; izdelan prostoročno; barva: zunaj temnosiva; površina hrapava; sestava grobozrnata; vel. 4,5 cm; lega: sonda 1, kulturna plast 2; skupek: S1/1-3.

12. Frag. uteži; izdelan prostoročno; barva: zunaj opečnatorjava; površina hrapava; sestava grobozrnata; vel. 5,7 cm; lega: sonda 1, kulturna plast 2; skupek: S1/7-5.

13. Vijček, cel; izdelan prostoročno; barva: zunaj rjavoopečnata; površina gladka; višina: 2,3 cm, največji pr. 2,2 cm; lega: sonda 1, kulturna plast 2; skupek: S1/19-6.

14. Frag. brusnega kamna; vel. 8 cm; lega: sonda 1, kulturna plast 2; skupek: S1/7-1.

15. Sekirica iz serpentina; vel. 4 cm; lega: sonda 1, kulturna plast 2; skupek: S1/19-1.

16. Železna spona; vel. 5 cm; lega: sonda 1, kulturna plast 2; skupek: S1/19-3.

17. Železen nož? vel. 13,6 cm; lega: sonda 1, kulturna plast 2; skupek: S1/19-2.

Tabla 3

1. Frag. ustja; izdelan prostoročno; barva: zunaj opečnatorjava, znotraj črnorjava; površina gladka; sestava drobnozrnata; pr. ustja 18 cm; lega: sonda 1, kulturni plasti 1 in 2; skupek: S1/20-12.

2. Frag. ustja; izdelan prostoročno; barva: zunaj opečnatorjava, znotraj opečnatorjava; površina gladka; sestava drobnozrnata; pr. ustja 14 cm, največji pr. 16 cm; lega: sonda 1, kulturni plasti 1 in 2; skupek: S1/20-1.

3. Frag. ustja; izdelan prostoročno; barva: zunaj sivorjava, znotraj sivorjava; površina gladka; sestava drobnozrnata; pr. ustja 22,5 cm; lega: sonda 1, kulturni plasti 1 in 2; skupek: S1/20-6.

4. Frag. ročaja pekve; izdelan prostoročno; barva:

zunaj rjavorumena; površina hrapava; sestava grobozrnata; vel. 10 cm; lega: sonda 1, kulturni plasti 1 in 2; skupek: S1/20-31.

5. Frag. ustja; izdelan prostoročno; barva: zunaj črnosiva, znotraj sivočrna; površina hrapava; sestava drobnozrnata; pr. ustja 24 cm; v ognju; lega: sonda 1, kulturni plasti 1 in 2; skupek: S1/20-4.

6. Frag. ustja; izdelan prostoročno; barva: zunaj rjavorumena, znotraj rjavorumena; površina gladka; sestava drobnozrnata; okras: plitev žleb na ustju; pr. ustja 23 cm; lega: sonda 1, kulturni plasti 1 in 2; skupek: S1/20-10.

7. Frag. ustja; izdelan prostoročno; barva: zunaj sivočrna, znotraj sivočrna; površina hrapava; sestava grobozrnata; okras: nalepljeno razčlenjeno rebro; pr. ustja 27 cm; lega: sonda 1, kulturni plasti 1 in 2; skupek: S1/20-20.

8. Frag. ustja; izdelan prostoročno; barva: zunaj črnorjava, znotraj črnorjava; površina gladka; sestava drobnozrnata; pr. ustja 28 cm, največji pr. 33 cm; lega: sonda 1, kulturni plasti 1 in 2; skupek: S1/20-14.

9. Frag. ostenja z držajem; izdelan prostoročno; barva: zunaj siva, znotraj sivorjava; površina hrapava; sestava grobozrnata; največji pr. 37 cm; v ognju; lega: sonda 1, kulturni plasti 1 in 2; skupek: S1/20-36.

Tabla 4

1. Frag. ustja; izdelan prostoročno; barva: zunaj rjavočrna, znotraj temnorjava; površina gladka; sestava drobnozrnata; pr. ustja 14 cm; lega: sonda 2, kulturna plast 2; skupek: S2/2-22.

2. Frag. ustja; izdelan prostoročno; barva: zunaj črnorjava, znotraj rjavočrna; površina gladka; sestava drobnozrnata; pr. ustja 17,5 cm; lega: sonda 2, kulturna plast 2; skupek: S2/2-8.

3. Frag. ustja; izdelan prostoročno; barva: zunaj rjavočrna, znotraj rjavočrna; površina gladka; sestava drobnozrnata; pr. ustja 19 cm; lega: sonda 2, kulturna plast 2; skupek: S2/2-20.

4. Frag. ustja; izdelan prostoročno; barva: zunaj rjavordeča, znotraj temnorjava; površina hrapava; sestava drobnozrnata; pr. ustja 13 cm; lega: sonda 2, kulturna plast 2; skupek: S2/2-4.

5. Frag. ustja; izdelan prostoročno; barva: zunaj rjavordeča, znotraj rjavoopečnata; površina hrapava; sestava grobozrnata; pr. ustja 10 cm; lega: sonda 2, kulturna plast 2; skupek: S2/2-6.

6. Frag. ustja; izdelan prostoročno; barva: zunaj temnorjava, znotraj rjavočrna; površina hrapava; sestava drobnozrnata; pr. ustja 18 cm; lega: sonda 2, kulturna plast 2; skupek: S2/2-12.

7. Frag. ustja; izdelan prostoročno; barva: zunaj rjavordeča, znotraj rjavordeča; površina hrapava; sestava grobozrnata; pr. ustja 20 cm; lega: sonda 2, kulturna plast 2; skupek: S2/2-15.

8. Frag. ustja; izdelan prostoročno; barva: zunaj temnorjava, znotraj rjavosiva; površina gladka; sestava drobnozrnata; pr. ustja 20 cm; lega: sonda 2, kulturna plast 2; skupek: S2/2-14.

9. Frag. uteži; izdelan prostoročno; barva: zunaj rumenorjava; površina gladka; sestava drobnozrnata; vel. 5,8 cm; lega: sonda 2, kulturna plast 2; skupek: S2/1-1.

10. Vijček, cel; izdelan prostoročno; barva: zunaj temnorjava; površina gladka; višina 2,1 cm; lega: sonda 2, kulturna plast 2; skupek: S2/2-1.

11. Frag. ostenja; izdelan prostoročno; barva: zunaj črna, znotraj rjava; površina gladka; sestava drobnozrnata; okras: vbodi pred žganjem; vel. 8 cm; lega: sonda 2, kulturna plast 2; skupek: S2/2-49.

12. Frag. ostenja; izdelan prostoročno; barva: zunaj rjavordeča, znotraj rjavordeča; površina hrapava; sestava drobnozrnata; okras: rogljičasta nalepka; vel. 5,2 cm; lega: sonda 2, kulturna plast 2; skupek: S2/2-43.

13. Frag. ročaja; izdelan prostoročno; barva: zunaj črna, znotraj črna; površina gladka; sestava drobnozrnata; okras: nalepljena bradavica in rebro; višina 8,2 cm; lega: sonda 2, kulturna plast 2; skupek: S2/2-36.

14. Frag. dna; izdelan na počasnem vretenu; barva: zunaj rjavosiva, znotraj sivočrna; površina hrapava; sestava drobnozrnata, porozna; okras: znak na dnu; pr. dna 9,5 cm; lega: sonda 2, kulturna plast 2; skupek: S2/2-23; opomba: pozna antika.

15. Frag. dna; izdelan prostoročno; barva: zunaj rjavosiva, znotraj črnosiva; površina hrapava; sestava drobnozrnata, porozna; pr. dna 9,5 cm; lega: sonda 2, kulturna plast 2; skupek: S2/1-5; opomba: pozna antika.

16. Frag. ostenja; izdelan prostoročno; barva: zunaj rjavočrna, znotraj rjavočrna; površina hrapava; sestava drobnozrnata, porozna; okras: metličenje; vel. 13 cm; lega: sonda 2, kulturna plast 2; skupek: S2/2-46; opomba: pozna antika.

17. Frag. ostenja; izdelan na počasnem vretenu; barva: zunaj svetlorjava, znotraj svetlorjava; površina gladka; sestava drobnozrnata; največji pr. 16 cm; recentno; lega: sonda 2, kulturna plast 2; skupek: S2/2-44.

Tabla 5

1. Frag. ustja; izdelan prostoročno; barva: zunaj rjava, znotraj rjava; površina hrapava; sestava grobozrnata; okras: razčlenjeno ustje; pr. ustja 30 cm; lega: sonda 3, kulturna plast 2; skupek: S3/1-3.

2. Frag. ustja; izdelan prostoročno; barva: zunaj opečnatorjava, znotraj sivorjava; površina hrapava; sestava drobnozrnata; okras: razčlenjeno ustje; pr. ustja 20 cm; lega: sonda 3, kulturna plast 2; skupek: S3/1-1.

3. Frag. dna; izdelan prostoročno; barva: zunaj rjava, znotraj črnorjava; površina gladka; sestava drobnozrnata, porozna; pr. dna 12,5 cm; lega: sonda 3, kulturna plast 2; skupek: S3/1-7; opomba: pozna antika.

4. Frag. ostenja z držajem; izdelan prostoročno; barva: zunaj rjava, znotraj rjava; površina hrapava;

sestava drobnozrnata; vel. 5,7 cm; lega: sonda 3, kulturna plast 2; skupek: S3/1-11.

5. Frag. dna; izdelan prostoročno; barva: zunaj rjava, znotraj rjavočrna; površina hrapava; sestava grobozrnata; pr. dna 10,5 cm; lega: sonda 3, kulturna plast 2; skupek: S3/1-8.

6. Frag. ustja; izdelan prostoročno; barva: zunaj črnorjava, znotraj rjava; površina gladka; sestava drobnozrnata; pr. ustja 27 cm; lega: sonda 5, kulturna plast 2; skupek: S5/1-13.

7. Frag. ustja; izdelan prostoročno; barva: zunaj temnorjava, znotraj temnorjava; površina gladka; sestava drobnozrnata; pr. ustja 27 cm; lega: sonda 5, kulturna plast 2; skupek: S5/1-12.

8. Frag. ustja; izdelan prostoročno; barva: zunaj črnorjava, znotraj rjavočrna; površina hrapava; sestava grobozrnata; pr. ustja 20,5 cm; lega: sonda 5, kulturna plast 2; skupek: S5/1-16.

9. Frag. ustja; izdelan prostoročno; barva: zunaj rjava, znotraj rjavočrna; površina hrapava; sestava drobnozrnata, porozna; okras: razčlenjeno ustje; pr. ustja 11 cm; lega: sonda 5; skupek: S5/1-4.

10. Frag. dna; izdelan prostoročno; barva: zunaj rjava, znotraj rjavočrna; površina hrapava; sestava grobozrnata, porozna; pr. dna 5,5 cm; lega: sonda 5, kulturna plast 2; skupek: S5/1-36.

11. Frag. ostenja; izdelan prostoročno; barva: zunaj temnorjava, znotraj rjavočrna; površina hrapava; sestava drobnozrnata; okras: razčlenjena nalepka; vel. 3,6 cm; lega: sonda 5, kulturna plast 2; skupek: S5/1-29.

12. Frag. ostenja; izdelan prostoročno; barva: zunaj opečnatorjava, znotraj opečnatorjava; površina hrapava; sestava drobnozrnata; okras: nalepka; vel. 5,5 cm; lega: sonda 5, kulturna plast 2; skupek: S5/1-33.

13. Frag. ostenja; izdelan prostoročno; barva: zunaj temnorjava, znotraj sivorjava; površina gladka; sestava drobnozrnata; okras: nalepljeno razčlenjeno rebro; vel. 6 cm; lega: sonda 5, kulturna plast 2; skupek: S5/1-31.

14. Frag. ostenja; izdelan prostoročno; barva: zunaj črna, znotraj svetlorjava; površina gladka; sestava drobnozrnata; okras: top vrez pred žganjem; vel. 4,5 cm; lega: sonda 5, kulturna plast 2; skupek: S5/1-35.

15. Frag. ostenja; izdelan prostoročno; barva: zunaj črna, znotraj opečnatorjava; površina gladka; sestava drobnozrnata; okras: vrez po žganju; vel. 4,5 cm; lega: sonda 5, kulturna plast 2; skupek: S5/1-34.

16. Frag. železen obroč; pr. 9,5 cm; lega: sonda 5, kulturna plast 2; skupek: S5/1-1.

17. Železno kladivo; vel. 14 cm; lega: sonda 5, kulturna plast 2; skupek: S5/1-2.

Tabla 6

1. Frag. ustja; izdelan prostoročno; barva: zunaj rjavočrna, znotraj temnorjava; površina gladka; sestava drobnozrnata; okras: top vrez pred žganjem; pr. ustja 7 cm, največji pr. 9 cm; lega: sonda 7, kulturna plast 2; skupek: S7/2-5.

2. Frag. ustja; izdelan prostoročno; barva: zunaj temnorjava, znotraj temnorjava; površina gladka; sestava drobnozrnata; okras: nalepljena bradavica; pr. ustja 11 cm, največji pr. 14 cm; lega: sonda 7, kulturna plast 2; skupek: S7/2-50.

3. Frag. ustja; izdelan prostoročno; barva: zunaj svetlorjava, znotraj svetlorjava; površina gladka; sestava drobnozrnata; pr. ustja 15 cm, največji pr. 16 cm; lega: sonda 7; skupek: S7/2-51.

4. Frag. ustja; izdelan prostoročno; barva: zunaj opečnatorjava, znotraj opečnatorjava; površina hrapava; sestava grobozrnata; okras: nalepljena rebra; vel. 7 cm; lega: sonda 7, kulturna plast 2; skupek: S7/2-94.

5. Frag. ustja; izdelan prostoročno; barva: zunaj temnorjava, znotraj svetlorjava; površina hrapava; sestava grobozrnata; okras: razčlenjeno ustje in nalepljeno razčlenjeno rebro; vel. 6 cm; lega: sonda 7, kulturna plast 2; skupek: S7/2-6.

6. Frag. ostenja; izdelan prostoročno; barva: zunaj črna, znotraj opečnatorjava; površina gladka; sestava drobnozrnata; okras: nalepljeno razčlenjeno rebro; vel. 6 cm; lega: sonda 7, kulturna plast 2; skupek: S7/2-81.

7. Frag. ostenja; izdelan prostoročno; barva: zunaj črnorjava, znotraj rjavočrna; površina hrapava; sestava grobozrnata, porozna; okras: metličenje; vel. 4,5 cm; lega: sonda 7, kulturna plast 2; skupek: S7/2-85; opomba: pozna antika.

8. Frag. ostenja; izdelan prostoročno; barva: zunaj rjavočrna, znotraj rjavočrna; površina gladka; sestava drobnozrnata; okras: vrez po žganju; vel. 4,5 cm; lega: sonda 7; skupek: S7/2-29.

9. Vijček, cel; izdelan prostoročno; barva: zunaj rjava; površina gladka; viš. 2,5 cm, največji pr. 2,5 cm; lega: sonda 7, kulturna plast 2; skupek: S7/2-2.

10. Frag. motka; izdelan prostoročno; barva: zunaj sivorjava; površina gladka; sestava drobnozrnata; pr. 4 cm; lega: sonda 7, kulturna plast 2; skupek: S7/2-4.

11. Frag. ostenja z ročajem; izdelan prostoročno; barva: zunaj črnorjava, znotraj rjava; površina gladka; sestava drobnozrnata; vel. 4,5 cm; lega: sonda 7, kulturna plast 2; skupek: S7/2-27.

12. Frag. brusnega kamna; vel. 5 cm; lega: sonda 7, kulturna plast 2; skupek: S7/2-42.

13. Frag. dna posode iz belega stekla; pr. dna 4,5 cm; lega: sonda 7, kulturna plast 2; skupek: S7/2-37.

14. Frag. ustja; izdelan na počasnem vretenu; barva: zunaj črna, znotraj sivočrna; površina hrapava; sestava grobozrnata, porozna; okras: vrez pred žganjem; pr. ustja 14 cm; lega: sonda 7, kulturna plast 2; skupek: S7/2-43; opomba: pozna antika.

15. Frag. ustja; izdelan prostoročno; barva: zunaj opečnatorjava, znotraj opečnatorjava; površina gladka; sestava drobnozrnata; okras: nalepljeno razčlenjeno rebro; pr. ustja 18 cm; lega: sonda 7, kulturna plast 2; skupek: S7/2-44.

16. Frag. ustja; izdelan prostoročno; barva: zunaj rdečečrna, znotraj okerrjava; površina gladka; sestava drobnozrnata; okras: izvlečeno rebro; pr. ustja 30 cm; lega: sonda 7, kulturna plast 2; skupek: S7/2-7.

17. Frag. ustja; izdelan prostoročno; barva: zunaj opečnatorjava, znotraj rjava; površina hrapava; sestava drobnozrnata; pr. ustja 15,5 cm; lega: sonda 8, kulturna plast 2; skupek: S8/1-4.

18. Frag. ustja z ročajem; izdelan prostoročno; barva: zunaj rjava, znotraj siva; površina hrapava; sestava drobnozrnata; pr. ustja 17,0 cm; lega: sonda 8, kulturna plast 2; skupek: S8/1-3.

19. Frag. ostenja; izdelan prostoročno; barva: zunaj črnorjava, znotraj rjava; površina gladka; sestava drobnozrnata; okras: top vrez pred žganjem; vel. 8 cm; lega: sonda 8, kulturna plast 2; skupek: S8/5-2.

20. Frag. ostenja; izdelan prostoročno; barva: zunaj temnorjava, znotraj temnorjava; površina gladka; sestava drobnozrnata; okras: izvlečeni rebri; vel. 6 cm; lega: sonda 8, kulturna plast 2; skupek: S8/5-1.

21. Frag. ostenja; izdelan prostoročno; barva: zunaj črnorjava, znotraj črnorjava; površina gladka; sestava drobnozrnata; okras: rogljičasta nalepka; vel. 5 cm; lega: sonda 8, kulturna plast 2; skupek: S8/1-5.

22. Frag. dna; izdelan prostoročno; barva: zunaj črnorjava, znotraj črnorjava; površina gladka; sestava drobnozrnata; pr. dna 2,0 cm; lega: sonda 8, kulturna plast 2; skupek: S8/1-6.

23. Glinast predmet; izdelan prostoročno; barva: zunaj siva; površina gladka; sestava drobnozrnata; vel. 3,5 cm; lega: sonda 8, kulturna plast 2; skupek: S8/1-1.

24. Frag. ustja; izdelan prostoročno; barva: zunaj opečnatorjava, znotraj opečnatorjava; površina hrapava; sestava drobnozrnata; pr. ustja 29 cm; lega: sonda 8, kulturna plast 2; skupek: S8/1-2.

Tabla 7

1. Frag. ustja; izdelan prostoročno; barva: zunaj temnorjava, znotraj temnorjava; površina gladka; sestava drobnozrnata; pr. ustja 19,5 cm, največji pr. 21 cm; lega: sonda 8, kulturna plast 1; skupek: S8/7-4.

2. Frag. ustja; izdelan prostoročno; barva: zunaj rjavočrna, znotraj črna; površina gladka; sestava drobnozrnata; pr. ustja 17,5 cm; lega: sonda 8, kulturna plast 1; skupek: S8/4-3.

3. Frag. ustja; izdelan prostoročno; barva: zunaj črnorjava, znotraj črnorjava; površina gladka; sestava drobnozrnata; pr. ustja 21 cm, največji pr. 24 cm; lega: sonda 8, kulturna plast 1; skupek: S8/3-8.

4. Frag. ustja; izdelan prostoročno; barva: zunaj opečnatorjava, znotraj opečnatorjava; površina gladka; sestava drobnozrnata; pr. ustja 28 cm; lega: sonda 8, kulturna plast 1; skupek: S8/7-2.

5. Frag. ustja; izdelan prostoročno; barva: zunaj črnorjava, znotraj rjavočrna; površina gladka; sestava drobnozrnata; pr. ustja 33 cm; lega: sonda 8, kulturna plast 1; skupek: S8/6-2.

6. Frag. dna; izdelan prostoročno; barva: zunaj temnorjava, znotraj črnosiva; površina hrapava; sestava grobozrnata; pr. dna 8 cm; lega: sonda 8, kulturna plast 1; skupek: S8/3-4.

7. Frag. dna; izdelan prostoročno; barva: zunaj črna, znotraj rjava; površina hrapava; sestava grobozrnata; pr. dna 12 cm; lega: sonda 8, kulturna plast 1; skupek: S8/3-2.

8. Frag. dna; izdelan prostoročno; barva: zunaj rjavočrna, znotraj sivorjava; površina hrapava; sestava grobozrnata; pr. dna 13,5 cm; lega: sonda 8, kulturna plast 1; skupek: S8/3-5.

9. Frag. dna; izdelan prostoročno; barva: zunaj črnorjava, znotraj temnorjava; površina hrapava; sestava grobozrnata; pr. dna 13,5 cm; lega: sonda 8, kulturna plast 1; skupek: S8/3-3.

10. Frag. dna; izdelan prostoročno; barva: zunaj opečnatorjava, znotraj temnorjava; površina hrapava; sestava grobozrnata; pr. dna 15 cm; lega: sonda 8, kulturna plast 1; skupek: S8/3-6.

11. Frag. ostenja; izdelan prostoročno; barva: zunaj siva, znotraj opečnatorjava; površina hrapava; sestava grobozrnata; okras: nalepljeno razčlenjeno rebro; vel. 7 cm; lega: sonda 8, kulturna plast 1; skupek: S8/4-2.

12. Frag. ostenja; izdelan prostoročno; barva: zunaj rjava, znotraj črnorjava; površina hrapava; sestava grobozrnata; okras: nalepka; vel. 5,4 cm; lega: sonda 8, kulturna plast 1; skupek: S8/6-1.

13. Frag. ostenja; izdelan prostoročno; barva: zunaj črna, znotraj sivorjava; površina gladka; sestava drobnozrnata; okras: nalepljena bradavica na notranji strani; vel. 9,5 cm; lega: sonda 8, kulturna plast 1; skupek: S8/7-6.

14. Frag. ostenja; izdelan prostoročno; barva: zunaj črnorjava, znotraj sivorjava; površina gladka; sestava drobnozrnata; okras: plitvi žlebiči; vel. 6,5 cm; lega: sonda 8, kulturna plast 1; skupek: S8/4-1.

15. Frag. uteži; izdelan prostoročno; barva: zunaj opečnatorjava; površina hrapava; sestava grobozrnata; vel. 5 cm; lega: sonda 8, kulturna plast 1; skupek: S8/3-1.

Tabla 8

1. Frag. ročaja; izdelan prostoročno; barva: zunaj temnorjava; površina gladka; sestava drobnozrnata; okras: nalepka in top vrez pred žganjem; vel. 4,5 cm; lega: območje hiše A; skupek: 4/1-20.

2. Frag. ostenja z držajem; izdelan prostoročno; barva: zunaj rjava, znotraj sivorjava; površina hrapava; sestava drobnozrnata; črn premaz (zunaj); vel. 5 cm; lega: območje hiše A; skupek: 4/1-3.

3. Frag. ostenja; izdelan prostoročno; barva: zunaj sivorjava, znotraj siva; površina gladka; sestava drobnozrnata; okras: nalepljena bradavica; vel. 3,8 cm; lega: območje hiše A; skupek: 4/1-14.

4. Frag. ostenja z držajem; izdelan prostoročno; barva: zunaj sivorjava, znotraj sivorjava; površina hrapava; sestava grobozrnata; vel. 7 cm; lega: območje hiše A; skupek: 4/1-25.

5. Frag. ostenja; izdelan prostoročno; barva: zunaj sivorjava, znotraj sivorjava; površina hrapava; sestava grobozrnata; okras: nalepljeno razčlenjeno rebro; vel. 9 cm; lega: območje hiše A; skupek: 4/1-26.

6. Frag. ostenja; izdelan prostoročno; barva: zunaj siva, znotraj opečnatorjava; površina gladka; sestava drobnozrnata; okras: gubanje; op.: v ognju; vel. 5,5 cm; lega: območje hiše A; skupek: 4/1-17.

7. Frag. ustja; izdelan prostoročno; barva: zunaj rjavosiva, znotraj sivorjava; površina gladka; sestava grobozrnata; pr. ustja 17,5 cm; lega: območje hiše A; skupek: 4/1-16.

8. Frag. ustja; izdelan prostoročno; barva: zunaj črnosiva, znotraj siva; površina gladka; sestava drobnozrnata; pr. ustja 15 cm; lega: območje hiše A; skupek: 4/1-7.

9. Frag. ustja; izdelan prostoročno; barva: zunaj rjavosiva, znotraj sivorjava; površina gladka; sestava drobnozrnata; op.: v ognju; pr. ustja 16,5 cm; lega: območje hiše A; skupek: 4/1-18.

10. Frag. ustja; izdelan prostoročno; barva: zunaj rjavočrna, znotraj rjavočrna; površina gladka; sestava drobnozrnata; okras: frag. nalepljena bradavica; črn premaz (zunaj); pr. ustja 21 cm, največji pr. 22 cm; lega: območje hiše A; skupek: 4/1-11.

11. Frag. ustja; izdelan prostoročno; barva: zunaj sivorjava, znotraj svetlorjava; površina gladka; sestava drobnozrnata; pr. ustja 29 cm; lega: območje hiše A; skupek: 4/1-2.

12. Frag. ostenja; izdelan prostoročno; barva: zunaj temnorjava, znotraj črnorjava; površina hrapava; sestava drobnozrnata; okras: vrez pred žganjem; vel. 5,2 cm; lega: območje hiše A; skupek: 4/1-8.

13. Frag. dna; izdelan prostoročno; barva: zunaj rjava znotraj temnorjava; površina hrapava; sestava grobozrnata; pr. dna 9 cm; lega: območje hiše A; skupek: 4/1-24.

14. Frag. dna; izdelan prostoročno; barva: zunaj rjava, znotraj črnorjava; površina hrapava; sestava grobozrnata; pr. dna 8 cm; lega: območje hiše A; skupek: 4/1-23.

15. Frag. dna; izdelan prostoročno; barva: zunaj rjavočrna, znotraj rjava; površina hrapava; sestava grobozrnata; pr. dna 13 cm; lega: območje hiše A; skupek: 4/1-6.

16. Frag. dna; izdelan prostoročno; barva: zunaj temnorjava, znotraj temnorjava; površina hrapava; sestava grobozrnata; pr. dna 15,5 cm; lega: območje hiše A; skupek: 4/1-9.

17. Frag. dna; izdelan prostoročno; barva: zunaj črna, znotraj črnorjava; površina hrapava; sestava grobozrnata; pr. dna 13,5 cm; lega: območje hiše A; skupek: 4/1-1.

18. Frag. čep; izdelan prostoročno; barva: zunaj temnorjava; površina gladka; sestava drobnozrnata; vel. 5,3 cm; lega: območje hiše A; skupek: 4/1-10.

19. Frag. vijček; izdelan prostoročno; barva: zunaj opečnatosivorjava; površina gladka; sestava drobnozrnata; okras: vbodi pred žganjem; viš. 3,1 cm, največji pr. 3,5 cm; lega: območje hiše A; skupek: 4/1-22.

20. Frag. vijček; izdelan prostoročno; barva: zunaj rjavočrna; površina gladka; sestava drobnozrnata; viš. 2,3 cm, največji pr. 2,5 cm; lega: območje hiše A; skupek: 4/1-15.

21. vijček, cel; izdelan prostoročno; barva: zunaj rjavosiva; površina gladka; sestava drobnozrnata; viš. 3,5 cm, največji pr. 3,3 cm; lega: območje hiše A; skupek: 4/1-21.

22. Frag. železen okov; vel. 3 cm; lega: območje hiše A; skupek: 4/1-5.

23. Frag. svitka; izdelan prostoročno; barva: zunaj opečnatorjava; površina hrapava; sestava grobozrnata; največji pr. 9 cm; lega: območje hiše A; skupek: 4/1-4.

24. Frag. svitka; izdelan prostoročno; barva: zunaj opečnata; površina hrapava; sestava grobozrnata; največji pr. 9,5 cm; lega: območje hiše A; skupek: 4/1-19.

Tabla 9

1. Frag. ostenja; izdelan prostoročno; barva: zunaj rjava, znotraj rjava; površina hrapava; sestava grobozrnata; okras: nalepljena bradavica; vel. 5,2 cm; lega: območje hiše A; skupek: 4/2-2.

2. Frag. ostenja z držajem; izdelan prostoročno; barva: zunaj siva, znotraj siva; površina hrapava; sestava grobozrnata; vel. 5,7 cm; lega: območje hiše A; skupek: 4/2-1.

3. Frag. ostenja; izdelan prostoročno; barva: zunaj rjava, znotraj črna; površina gladka; sestava grobozrnata; okras: nalepljeno razčlenjeno rebro; vel. 7 cm; lega: območje hiše A; skupek: 4/2-3.

4. Frag. ostenja; izdelan prostoročno; barva: zunaj črnosiva, znotraj sivočrna; površina hrapava; sestava grobozrnata; okras: nalepljeno rebro; vel. 5,6 cm; lega: območje hiše A; skupek: 4/2-6.

5. Frag. svitka; izdelan prostoročno; barva: zunaj opečnatosiva; površina hrapava; sestava grobozrnata; največji pr. 12 cm; lega: območje hiše A; skupek: 4/2-8.

6. Frag. opeke; izdelan prostoročno; barva: zunaj opečnata, znotraj opečnata; površina hrapava; sestava drobnozrnata; okras: vrez pred žganjem; vel. 9 cm; lega: območje hiše A; skupek: 4/2-10.

7. Frag. ostenja z držajem; izdelan prostoročno; barva: zunaj sivorjava, znotraj sivorjava; površina hrapava; sestava grobozrnata; okras: nalepljeno rebro; vel. 8,5 cm; lega: območje hiše A; skupek: 4/2-9.

8, 9, 10. 3 frag. ostenja; izdelani prostoročno; barva: zunaj rjavosiva, znotraj rjavosiva; površina hrapava; sestava drobnozrnata, porozna; okras: glavničenje; vel. 4,8 cm, 2,4 cm, 3,5 cm; lega: območje hiše A; skupek: 4/2- 4, 5, 7.

11. Frag. ustja; izdelan prostoročno; barva: zunaj svetlorjava, znotraj svetlorjava; površina hrapava; sestava grobozrnata; okras: nalepljeno rebro; pr. ustja 18,5 cm; lega: območje hiše A; skupek: 4/2-11.

12. Vijček, cel; izdelan prostoročno; barva: zunaj temnorjava; površina gladka; sestava drobnozrnata; okras: plitvi vbodi; viš. 3,2 cm, največji pr. 3,5 cm; lega: območje hiše A; skupek: 4/2-14.

13. vijček, cel; izdelan prostoročno; barva: zunaj siva; površina hrapava; sestava drobnozrnata; okras:

vrez pred žganjem; viš. 3,9 cm, največji pr. 4 cm; lega: območje hiše A; skupek: 4/2-13.

14. Frag. šobe; izdelan prostoročno; barva: zunaj opečnata, znotraj opečnata; površina hrapava; sestava grobozrnata; vel. 7,5 cm, največji pr. 3,7 cm; lega: območje hiše A; skupek: 4/2-12.

15. Frag. ostenja z držajem; izdelan prostoročno; barva: zunaj temnorjava, znotraj sivorjava; površina hrapava; sestava grobozrnata; vel. 7 cm; lega: območje hiše A; skupek: 4/3-4.

16. Frag. ostenja z razčlenjenim držajem; izdelan prostoročno; barva: zunaj rumenosiva, znotraj rumenosiva; površina hrapava; sestava grobozrnata; vel. 6,5 cm; lega: območje hiše A; skupek: 4/3-7.

17. Frag. ustja; izdelan prostoročno; barva: zunaj rjava, znotraj rjava; površina hrapava; sestava grobozrnata; pr. ustja 21,5 cm; lega: območje hiše A; skupek: 4/3-2.

18. Frag. ustja; izdelan prostoročno; barva: zunaj rjavosiva, znotraj sivorumena; površina hrapava; sestava grobozrnata; pr. ustja 19,5 cm; lega: območje hiše A; skupek: 4/3-9.

19. Frag. ostenja; izdelan prostoročno; barva: zunaj črna, znotraj črna; površina gladka; sestava drobnozrnata; največji pr. 16,5 cm; lega: območje hiše A; skupek: 4/3-1.

20. Frag. ustja; izdelan prostoročno; barva: zunaj črnorjava, znotraj črnorjava; površina hrapava; sestava drobnozrnata; pr. ustja 16 cm; lega: območje hiše A; skupek: 4/3-11.

21. vijček, cel; izdelan prostoročno; barva: zunaj sivočrna; površina gladka; sestava drobnozrnata; okras: vrez pred žganjem; viš. 2,8 cm, največji pr. 3 cm; lega: območje hiše A; skupek: 4/3-8.

22. vijček, cel; izdelan prostoročno; barva: zunaj rjavosiva; površina hrapava; sestava drobnozrnata; okras: vbodi pred žganjem; viš. 3,3 cm, največji pr. 3,7 cm; lega: območje hiše A; skupek: 4/3-12.

Tabla 10

1. Frag. svitka; izdelan prostoročno; barva: zunaj siva, znotraj siva; površina hrapava; sestava grobozrnata; največji pr. 9 cm; lega: območje hiše A; skupek: 4/3-10.

2. Frag. dna; izdelan prostoročno; barva: zunaj rjava, znotraj rjava; površina hrapava; sestava grobozrnata; pr. dna 12 cm; lega: območje hiše A; skupek: 4/3-5.

3. Frag. dna; izdelan prostoročno; barva: zunaj rjava, znotraj svetlorjava; površina hrapava; sestava drobnozrnata; pr. dna 10 cm; lega: območje hiše A; skupek: 4/3-3.

4. Frag. svitka; izdelan prostoročno; barva: zunaj opečnatorjava; površina hrapava; sestava grobozrnata; okras: vtis pred žganjem; največji pr. 12 cm; lega: območje hiše A; skupek: 4/3-6.

5. glinast predmet; izdelan prostoročno; barva: zunaj rumenosiva; površina hrapava; sestava grobozrnata; op.: v ognju; vel. 9 cm; lega: območje hiše A; skupek: 4/4-10.

6. Frag. ročaja pekve; izdelan prostoročno; barva: zunaj temnorjava; površina hrapava; sestava grobozrnata; vel. 8 cm; lega: območje hiše A; skupek: 4/4-3.

7. Frag. ustja; izdelan prostoročno; barva: zunaj opečnatorjava, znotraj sivorjava; površina hrapava; sestava grobozrnata; okras: z vtisi razčlenjeno ustje; pr. ustja 30 cm; lega: območje hiše A; skupek: 4/4-2.

8. Frag. ostenja in dna; izdelan prostoročno; barva: zunaj opečnatorjava, znotraj svetlorjava; površina hrapava; sestava grobozrnata; okras: nalepljena rebra; temnorjav premaz (zunaj); pr. dna 11 cm; lega: območje hiše A; skupek: 4/4-1.

9. Frag. dna; izdelan prostoročno; barva: zunaj rjava, znotraj svetlorjava; površina hrapava; sestava drobnozrnata; pr. dna 10 cm; lega: območje hiše A; skupek: 4/4-8.

10. Frag. dna; izdelan prostoročno; barva: zunaj rjava, znotraj rjava; površina hrapava; sestava drobnozrnata; pr. dna 8,5 cm; lega: območje hiše A; skupek: 4/4-7.

11. Frag. ostenja; izdelan prostoročno; barva: zunaj opečnatorjava, znotraj sivorumena; površina hrapava; sestava grobozrnata; okras: nalepljeno rebro; vel. 6 cm; lega: območje hiše A; skupek: 4/4-9.

12. Frag. brusni kamen; vel. 6,2 cm; lega: območje hiše A; skupek: 4/4-5.

13. brusni kamen, cel; vel. 10,5 cm; lega: območje hiše A; skupek: 4/4-4.

14. Frag. ostenja; izdelan prostoročno; barva: zunaj temnorjava, znotraj črnorjava; površina gladka; sestava drobnozrnata; okras: vrez pred žganjem; vel. 5,5 cm; lega: notranjost hiše A; skupek: 4/5-1.

15. Frag. motek; izdelan prostoročno; barva: zunaj temnorjava; površina hrapava; sestava drobnozrnata; največji pr. 4,8 cm; lega: notranjost hiše A; skupek: 4/5-3.

16. Frag. ostenja; izdelan prostoročno; barva: zunaj rjavosiva, znotraj rjavosiva; površina gladka; sestava drobnozrnata; okras: vrez pred žganjem; vel. 4,2 cm; lega: notranjost hiše A; skupek: 4/5-2.

Tabla 11

1. Frag. ustja; izdelan prostoročno; barva: zunaj sivorjava, znotraj sivorjava; površina hrapava; sestava grobozrnata; okras: vtisi na ustju; pr. ustja 18 cm; lega: notranjost hiše A; skupek: 4/6-8.

2. Frag. ustja; izdelan prostoročno; barva: zunaj opečnatorjava, znotraj temnosiva; površina hrapava; sestava grobozrnata; okras: nalepljeno rebro; pr. ustja 17 cm; lega: notranjost hiše A; skupek: 4/6-9.

3. Frag. ustja; izdelan prostoročno; barva: zunaj rdečerjava, znotraj svetlorjava; površina gladka; sestava drobnozrnata; pr. ustja 21, največji pr. 24 cm; lega: notranjost hiše A; skupek: 4/6-2.

4. Frag. dna; izdelan prostoročno; barva: zunaj črnorjava, znotraj opečnatorjava; površina hrapava; sestava grobozrnata; pr. dna 15,5 cm; lega: notranjost hiše A; skupek: 4/6-7.

5. Frag. dna; izdelan prostoročno; barva: zunaj

opečnatosiva, znotraj rumenorjava; površina hrapava; sestava grobozrnata; pr. dna 12,5 cm; lega: notranjost hiše A; skupek: 4/6-4.

6. Frag. dna; izdelan prostoročno; barva: zunaj oranžnosiva, znotraj siva; površina hrapava; sestava grobozrnata; pr. dna 10 cm; lega: notranjost hiše A; skupek: 4/6-1.

7. Frag. utež; izdelana prostoročno; barva: zunaj rjava; površina hrapava; sestava grobozrnata; vel. 11,5 cm; lega: notranjost hiše A; skupek: 4/6-6.

8. Frag. ostenja; izdelan prostoročno; barva: zunaj črna, znotraj rjava; površina hrapava; sestava drobnozrnata; okras: nalepljeno razčlenjeno rebro; vel. 4,5 cm; lega: notranjost hiše A; skupek: 4/6-5.

9. Frag. ostenja z razčlenjenim držajem; izdelan prostoročno; barva: zunaj sivorumena, znotraj sivorumena; površina hrapava; sestava grobozrnata; op.: v ognju; vel. 7,5 cm; lega: notranjost hiše A; skupek: 4/6-3.

10. Frag. ustja z držajem; izdelan prostoročno; barva: zunaj rumenorjava, znotraj rjavorumena; površina hrapava; sestava grobozrnata; op.: v ognju; pr. ustja 20 cm; lega: hiša A, iz hrambene jame; skupek: 4/7-14.

11. Frag. ustja; izdelan prostoročno; barva: zunaj rjavorumena, znotraj rjavorumena; površina hrapava; sestava drobnozrnata; op.: v ognju; pr. ustja 18 cm; lega: hiša A, iz hrambene jame; skupek: 4/7-19.

12. Frag. ustja; izdelan prostoročno; barva: zunaj opečnata, znotraj opečnata; površina gladka; sestava drobnozrnata; črn premaz (zunaj); pr. ustja 18,5 cm; lega: hiša A, iz hrambene jame; skupek: 4/7-35.

13. Frag. ustja in ostenja; izdelan prostoročno; barva: zunaj opečnatorumena, znotraj rumenosiva; površina hrapava; sestava drobnozrnata; pr. ustja 8 cm; lega: hiša A, iz hrambene jame; skupek: 4/7-33.

14. Frag. ustja; izdelan prostoročno; barva: zunaj temnorjava, znotraj temnorjava; površina hrapava; sestava grobozrnata; okras: nalepljeno rebro; pr. ustja 12,7 cm; lega: hiša A, iz hrambene jame; skupek: 4/7-18.

15. Frag. ustja; izdelan prostoročno; barva: zunaj oranžnorjava, znotraj temnorjava; površina hrapava; sestava drobnozrnata; okras: nalepljeno rebro; pr. ustja 15,5 cm; lega: hiša A, iz hrambene jame; skupek: 4/7-47.

16. Frag. ustja; izdelan prostoročno; barva: zunaj sivorumena, znotraj sivorumena; površina gladka; sestava drobnozrnata; vel. 4 cm; lega: hiša A, iz hrambene jame; skupek: 4/7-46.

17. Frag. ustja; izdelan prostoročno; barva: zunaj rjavosiva, znotraj rjavosiva; površina gladka; sestava drobnozrnata; okras: nalepljena bradavica; vel. 5 cm; lega: hiša A, iz hrambene jame; skupek: 4/7-36.

Tabla 12

1. Frag. ustja in ostenja; izdelan prostoročno; barva: zunaj črnorjava, znotraj črnorjava; površina gladka; sestava drobnozrnata; pr. ustja 13 cm, največji

pr. 19 cm; lega: hiša A, iz hrambene jeme; skupek: 4/7-39.

2. Frag. ustja in ostenja; izdelan prostoročno; barva: zunaj temnorjava, znotraj temnorjava; površina gladka; sestava drobnnozrnata; pr. ustja 18,5 cm, največji pr. 21 cm; lega: hiša A, iz hrambene jeme; skupek: 4/7-25.

3. Frag. ustja in ostenja; izdelan prostoročno; barva: zunaj rjavočrna, znotraj temnorjava; površina gladka; sestava drobnnozrnata; pr. ustja 21 cm, največji pr. 24,5 cm; lega: hiša A, iz hrambene jeme; skupek: 4/7-38.

4. Frag. ustja in ostenja; izdelan prostoročno; barva: zunaj temnorjava, znotraj temnorjava; površina gladka; sestava drobnnozrnata; pr. ustja 21 cm, največji pr. 26 cm; lega: hiša A, iz hrambene jeme; skupek: 4/7-44.

5. Frag. ostenja; izdelan prostoročno; barva: zunaj sivorjava, znotraj rjavočrna; površina gladka; sestava drobnnozrnata; okras: nalepljeno razčlenjeno rebro; največji pr. 25 cm; lega: hiša A, iz hrambene jeme; skupek: 4/7-42.

6. Frag. ostenja; izdelan prostoročno; barva: zunaj sivorumena, znotraj sivorumena; površina hrapava; sestava grobozrnata; okras: nalepljeno razčlenjeno rebro; op.: v ognju; vel. 7 cm; lega: hiša A, iz hrambene jeme; skupek: 4/7-2.

7. Frag. ostenja; izdelan prostoročno; barva: zunaj rumenorjava, znotraj siva; površina hrapava; sestava grobozrnata; okras: nalepljeno rebro; op.: v ognju; vel. 7,5 cm; lega: hiša A, iz hrambene jeme; skupek: 4/7-4.

8. Frag. ostenja; izdelan prostoročno; barva: zunaj rjavorumena, znotraj rjavorumena; površina hrapava; sestava grobozrnata; okras: nalepljeno rebro; op.: v ognju; pr. 23 cm; lega: hiša A, iz hrambene jeme; skupek: 4/7-5.

9. Frag. ostenja z držajem; izdelan prostoročno; barva: zunaj opečnatosiva, znotraj opečnatorjava; površina hrapava; sestava grobozrnata; okras: nalepljeno razčlenjeno rebro; op.: v ognju; vel. 7,5 cm; lega: hiša A, iz hrambene jeme; skupek: 4/7-13.

10. Frag. ostenja z držajem; izdelan prostoročno; barva: zunaj temnorjava, znotraj rjavočrna; površina hrapava; sestava drobnnozrnata; vel. 6 cm; lega: hiša A, iz hrambene jeme; skupek: 4/7-10.

11. Frag. ostenja z razčlenjenim držajem; izdelan prostoročno; barva: zunaj rjavorumena, znotraj rjavorumena; površina hrapava; sestava grobozrnata; op.: v ognju; vel. 6,3 cm; lega: hiša A, iz hrambene jeme; skupek: 4/7-3.

12. Frag. ostenja z razčlenjenim držajem; izdelan prostoročno; barva: zunaj rjavorumena, znotraj rjavorumena; površina hrapava; sestava grobozrnata; op.: v ognju; vel. 6 cm; lega: hiša A, iz hrambene jeme; skupek: 4/7-15.

13. Frag. ostenja; izdelan prostoročno; barva: zunaj temnorjava, znotraj opečnatorjava; površina hrapava; sestava grobozrnata; okras: nalepljeno razčlenjeno rebro; vel. 5,7 cm; lega: hiša A, iz hrambene jeme; skupek: 4/7-23.

14. Frag. ostenja; izdelan prostoročno; barva: zunaj siva, znotraj temnorjava; površina hrapava; sestava drobnnozrnata; okras: razčlenjeno nalepljeno rebro; vel. 6,7 cm; lega: hiša A, iz hrambene jeme; skupek: 4/7-43.

15. Frag. nalepke; izdelan prostoročno; barva: zunaj temnorjava, znotraj temnorjava; površina gladka; sestava drobnnozrnata; vel. 2,7 cm; lega: hiša A, iz hrambene jeme; skupek: 4/7-24.

16. Frag. ostenja; izdelan prostoročno; barva: zunaj rumenosiva, znotraj rumenosiva; površina hrapava; sestava grobozrnata; okras: nalepljeni rebri; op.: v ognju; vel. 8 cm; lega: hiša A, iz hrambene jeme; skupek: 4/7-34.

17. Frag. ostenja; izdelan prostoročno; barva: zunaj rjavordeča, znotraj rjavordeča; površina hrapava; sestava grobozrnata; okras: nalepljeno rebro; vel. 5,5 cm; lega: hiša A, iz hrambene jeme; skupek: 4/7-40.

Tabla 13

1. Frag. ostenja; izdelan prostoročno; barva: zunaj opečnatosiva, znotraj sivoopečnata; površina gladka; sestava drobnnozrnata; okras: gubanje in nalepljena bradavica; največji pr. 18 cm; lega: hiša A, iz hrambene jeme; skupek: 4/7-37.

2. Frag. ostenja z razčlenjenim držajem; izdelan prostoročno; barva: zunaj rjavorumena, znotraj rjavorumena; površina hrapava; sestava drobnnozrnata; op.: v ognju; vel. 5 cm; lega: hiša A, iz hrambene jeme; skupek: 4/7-11.

3. Frag. ostenja z držajem; izdelan prostoročno; barva: zunaj siva, znotraj rumenkastosiva; površina hrapava; sestava drobnnozrnata; največji pr. 20 cm; lega: hiša A, iz hrambene jeme; skupek: 4/7-31.

4. Frag. ostenja; izdelan prostoročno; barva: zunaj rjavorumena, znotraj sivorumena; površina hrapava; sestava grobozrnata; okras: nalepljena bradavica; op.: v ognju; vel. 5,5 cm; lega: hiša A, iz hrambene jeme; skupek: 4/7-17.

5. Frag. dna; izdelan prostoročno; barva: zunaj rjavorumena, znotraj rjavorumena; površina hrapava; sestava grobozrnata; pr. dna 22,5 cm; lega: hiša A, iz hrambene jeme; skupek: 4/7-8.

6. Frag. dna; izdelan prostoročno; barva: zunaj temnosiva, znotraj temnosiva; površina gladka; sestava drobnnozrnata; pr. dna 4 cm; lega: hiša A, iz hrambene jeme; skupek: 4/7-1.

7. Frag. pladnja; izdelan prostoročno; barva: zunaj rumenosiva, znotraj rumenosiva; površina gladka; sestava drobnnozrnata; op.: v ognju; največji pr. 15,7 cm, pr. dna 15,5 cm; lega: hiša A, iz hrambene jeme; skupek: 4/7-20.

8. Frag. dna; izdelan prostoročno; barva: zunaj rjavorumena, znotraj rjavorumena; površina gladka; sestava drobnnozrnata; pr. dna 10,5 cm; lega: hiša A, iz hrambene jeme; skupek: 4/7-26.

9. Frag. dna; izdelan prostoročno; barva: zunaj opečnatorjava, znotraj sivočrna; površina hrapava;

sestava drobnozrnata, porozna; črn premaz (zunaj); pr. dna 9 cm; lega: hiša A, iz hrambene jeme; skupek: 4/7-12.

10. Frag. dna; izdelan prostoročno; barva: zunaj opečnatorjava, znotraj rjavosiva; površina hrapava; sestava grobozrnata; pr. dna 10 cm; lega: hiša A, iz hrambene jeme; skupek: 4/7-9.

11. Frag. pladnja; izdelan prostoročno; barva: zunaj rjava, znotraj rjava; površina hrapava; sestava grobozrnata; vel. 8 cm; lega: hiša A, iz hrambene jeme; skupek: 4/7-28.

12. Frag. uteži; izdelan prostoročno; barva: zunaj rjavosiva; površina hrapava; sestava grobozrnata; vel. 6,5 cm; lega: hiša A, iz hrambene jeme; skupek: 4/7-32.

13. vijček, cel; izdelan prostoročno; barva: zunaj rumenosiva; površina gladka; sestava drobnozrnata; okras: dva žlebiča; viš. 2,5 cm, največji pr. 3,3 cm; lega: hiša A, iz hrambene jeme; skupek: 4/7-45.

14. Frag. svitka; izdelan prostoročno; barva: zunaj opečnatosiva, znotraj opečnatosiva; površina hrapava; sestava grobozrnata; največji pr. 10 cm; lega: hiša A, iz hrambene jeme; skupek: 4/7-6.

15. Frag. ognjiščne rešetke; izdelan prostoročno; barva: zunaj temnorjava, znotraj sivorjava; površina hrapava; sestava grobozrnata; vel. 10,3 cm; lega: hiša A, iz hrambene jeme; skupek: 4/7-7.

16. Frag. žrmelj; vel. 30 cm; lega: hiša A, iz hrambene jeme; skupek: 4/7-27.

Tabla 14

1. Frag. ustja; izdelan prostoročno; barva: zunaj rjava, znotraj črnorjava; površina gladka; sestava drobnozrnata; okras: nalepljeno rebro; pr. ustja 17,5 cm; lega: plast pod hišo A; skupek: 4/8-7.

2. Frag. ustja; izdelan prostoročno; barva: zunaj rjava, znotraj temnorjava; površina hrapava; sestava grobozrnata; pr. ustja 22,5 cm; lega: plast pod hišo A; skupek: 4/8-3.

3. Frag. ustja; izdelan prostoročno; barva: zunaj rjava, znotraj sivorjava; površina gladka; sestava drobnozrnata; pr. ustja 24 cm; lega: plast pod hišo A; skupek: 4/8-4.

4. Frag. ustja; izdelan prostoročno; barva: zunaj svetlorjava, znotraj svetlorjava; površina hrapava; sestava grobozrnata; pr. ustja 23 cm; lega: plast pod hišo A; skupek: 4/8-1.

5. Frag. ostenja z držajem; izdelan prostoročno; barva: zunaj sivoopečnata, znotraj sivoopečnata; površina gladka; sestava drobnozrnata; vel. 7 cm; lega: plast pod hišo A; skupek: 4/8-6.

6. Frag. ostenja; izdelan prostoročno; barva: zunaj temnorjava, znotraj temnorjava; površina hrapava; sestava drobnozrnata; okras: nalepljena bradavica; vel. 6,5 cm; lega: plast pod hišo A; skupek: 4/8-10.

7. Frag. ostenja; izdelan prostoročno; barva: zunaj črna, znotraj rjava; površina gladka; sestava drobnozrnata; okras: nalepljena bradavica; vel. 4,2 cm; lega: plast pod hišo A; skupek: 4/8-8.

8. Frag. ostenja z razčlenjenim držajem; izdelan

prostoročno; barva: zunaj rjava, znotraj rjava; površina hrapava; sestava grobozrnata; vel. 5 cm; lega: plast pod hišo A; skupek: 4/8-12.

9. glinast predmet, cel; izdelan prostoročno; barva: zunaj sivorjava, znotraj sivorjava; površina hrapava; sestava drobnozrnata; viš. 1,4 cm, največji pr. 3,2 cm; lega: plast pod hišo A; skupek: 4/8-5.

10. Frag. ustja; izdelan prostoročno; barva: zunaj rjavočrna, znotraj rjavočrna; površina gladka; sestava drobnozrnata; pr. ustja 9 cm, največji pr. 9,3 cm; lega: plast pod hišo A; skupek: 4/8-2.

11. Frag. dna; izdelan prostoročno; barva: zunaj opečnatočrna, znotraj opečnatorjava; površina hrapava; sestava grobozrnata; pr. dna 7 cm; lega: plast pod hišo A; skupek: 4/8-11.

12. Frag. ustja; izdelan prostoročno; barva: zunaj opečnatorjava, znotraj opečnatorjava; površina gladka; sestava drobnozrnata; okras: nalepka; pr. ustja 21 cm; lega: hiša A, izpod podrte stene ob zah. zidu; skupek: 4/9-2.

13. Frag. ustja; izdelan prostoročno; barva: zunaj rjava, znotraj temnorjava; površina gladka; sestava drobnozrnata; pr. ustja 26 cm, največji pr. 28 cm; lega: hiša A, izpod podrte stene ob zah. zidu; skupek: 4/9-3.

14. skleda, cela; izdelana prostoročno; barva: zunaj črnorjava, znotraj črnorjava; površina gladka; sestava drobnozrnata; okras: nalepljeni držaji (zunaj in znotraj); viš. 18,5 cm, pr. ustja 36 cm, pr. dna 20,5 cm; lega: hiša A, izpod podrte stene ob zah. zidu; skupek: 4/9-1.

15. Frag. br. zapestnice; pr. 6,6 cm; lega: hiša A, izpod podrte stene ob zah. zidu; skupek: 4/9-a.

Tabla 15

1. Frag. ustja; izdelan prostoročno; barva: zunaj opečnatorjava, znotraj opečnatorjava; površina hrapava; sestava grobozrnata; okras: nalepljeno razčlenjeno rebro; pr. ustja 18 cm; lega: hiša B; skupek: 6/20-35.

2. Frag. ustja; izdelan prostoročno; barva: zunaj rjavorumena, znotraj rjavorumena; površina hrapava; sestava grobozrnata; okras: nalepljeno rebro; pr. ustja 24 cm; lega: hiša B; skupek: 6/10-66.

3. Frag. ustja; izdelan prostoročno; barva: zunaj temnorjava, znotraj rjavosiva; površina hrapava; sestava grobozrnata; okras: nalepljeno razčlenjeno rebro in držaj; pr. ustja 28 cm; lega: hiša B; skupek: 6/5-116.

4. Frag. ustja; izdelan prostoročno; barva: zunaj rjavosiva, znotraj rjavosiva; površina gladka; sestava grobozrnata; okras: nalepljen razčlenjen držaj; pr. ustja 26 cm; lega: hiša B; skupek: 6/12-7.

5. Frag. ustja; izdelan prostoročno; barva: zunaj rjava, znotraj rjava; površina hrapava; sestava grobozrnata; okras: nalepljeno rebro; pr. ustja 29 cm; lega: hiša B; skupek: 6/17-25.

6. Frag. ustja; izdelan prostoročno; barva: zunaj rjavorumena, znotraj rjavosiva; površina hrapava; sestava grobozrnata; okras: nalepljeno rebro; pr. ustja 23,5 cm; lega: hiša B; skupek: 6/24-52.

Tabla 16

1. Frag. ustja in ostenja; izdelan prostoročno; barva: zunaj črnosiva, znotraj sivorjava; površina hrapava; sestava grobozrnata; okras: nalepljeno razčlenjeno rebro z držaji; pr. ustja 21 cm, največji pr. 24,5 cm; lega: hiša B; skupek: 6/26-98.

2. Frag. ustja; izdelan prostoročno; barva: zunaj svetlorjava, znotraj rjavočrna; površina hrapava; sestava grobozrnata; okras: nalepljeno razčlenjeno rebro z držaji; pr. ustja 25 cm, največji pr. 29,5 cm; lega: hiša B; skupek: 6/26-96.

3. Frag. ustja; izdelan prostoročno; barva: zunaj svetlorjava, znotraj svetlorjava; površina hrapava; sestava grobozrnata; okras: nalepljen držaj; pr. ustja 23 cm; lega: hiša B; skupek: 6/3-25.

4. Frag. ustja in ostenja; izdelan prostoročno; barva: zunaj svetlorjava, znotraj sivorjava; površina hrapava; sestava grobozrnata; okras: nalepljen držaj; pr. ustja 27 cm, največji pr. 32 cm; lega: hiša B; skupek: 6/17-46.

Tabla 17

1. Frag. ustja; izdelan prostoročno; barva: zunaj opečnatorjava, znotraj temnosiva; površina hrapava; sestava grobozrnata; pr. ustja 20 cm; lega: hiša B; skupek: 6/7-6.

2. Frag. ustja; izdelan prostoročno; barva: zunaj rjavosiva, znotraj rjavosiva; površina hrapava; sestava grobozrnata; pr. ustja 17 cm; lega: hiša B; skupek: 6/23-16.

3. Frag. ustja in ostenja; izdelan prostoročno; barva: zunaj rjavosiva, znotraj rdečerjava; površina gladka; sestava drobnozrnata; pr. ustja 22 cm, največji pr. 24,5 cm; lega: hiša B; skupek: 6/26-97.

4. Frag. ustja; izdelan prostoročno; barva: zunaj rjava, znotraj opečnatorjava; površina hrapava; sestava grobozrnata; pr. ustja 23 cm; lega: hiša B; skupek: 6/17-29.

5. Frag. ustja in ostenja; izdelan prostoročno; barva: zunaj sivorjava, znotraj sivorjava; površina hrapava; sestava grobozrnata; okras: nalepljen držaj; pr. ustja 20, največji pr. 22 cm; lega: hiša B; skupek: 6/25-115.

6. Frag. ustja; izdelan prostoročno; barva: zunaj svetlosiva, znotraj svetlorjava; površina hrapava; sestava grobozrnata; pr. ustja 18 cm; lega: hiša B; skupek: 6/25-65.

7. Frag. ustja; izdelan prostoročno; barva: zunaj rjava, znotraj rjavočrna; površina hrapava; sestava drobnozrnata, porozna; pr. ustja 13,5 cm; lega: hiša B; skupek: 6/10-85.

8. Frag. ustja; izdelan prostoročno; barva: zunaj svetlosiva, znotraj temnosiva; površina hrapava; sestava grobozrnata; pr. ustja 16,5 cm, največji pr. 18 cm; lega: hiša B; skupek: 6/25-76.

9. Frag. ustja; izdelan prostoročno; barva: zunaj sivorumena, znotraj siva; površina gladka; sestava grobozrnata; pr. ustja 19,5 cm, največji pr. 21 cm; lega: hiša B; skupek: 6/25-112.

10. Frag. ostenja in dna; izdelan prostoročno; barva: zunaj rdečerjava, znotraj svetlorjava; površina hrapava; sestava grobozrnata; največji pr. 22 cm, pr. dna 13 cm; lega: hiša B; skupek: 6/15-7.

Tabla 18

1. Frag. ustja in ostenja; izdelan prostoročno; barva: zunaj rjava, znotraj rjavosiva; površina gladka; sestava drobnozrnata; opomba: odtis nalepljenega držaja; pr. ustja 22,5 cm, največji pr. 24,5 cm; lega: hiša B; skupek: 6/25-213.

2. Frag. ostenja; izdelan prostoročno; barva: zunaj svetlorjava, znotraj svetlorjava; površina hrapava; sestava grobozrnata; okras: nalepljeno rebro z razčlenjenim držajem; vel. 14 cm; lega: hiša B; skupek: 6/16-6.

3. Frag. ustja; izdelan prostoročno; barva: zunaj svetlosiva, znotraj rjavočrna; površina hrapava; sestava grobozrnata; okras: nalepljeno rebro; pr. ustja 23, največji pr. 25 cm; lega: hiša B; skupek: 6/5-34.

4. Frag. ustja; izdelan prostoročno; barva: zunaj rjava, znotraj rjavosiva; površina gladka; sestava grobozrnata; okras: nalepljeno rebro; pr. ustja 30 cm, največji pr. 31,5 cm; lega: hiša B; skupek: 6/26-84.

5. Frag. ustja in ostenja; izdelan prostoročno; barva: zunaj siva, znotraj svetlorjava; površina gladka; sestava drobnozrnata; okras: nalepljeno rebro z držajem; pr. ustja 16,5 cm, največji pr. 17 cm; lega: hiša B; skupek: 6/26-95.

6. Frag. ostenja; izdelan prostoročno; barva: zunaj svetlorjava, znotraj svetlorjava; površina gladka; sestava drobnozrnata; okras: nalepljeno rebro z držajem; največji pr. 21 cm; lega: hiša B; skupek: 6/15-9.

Tabla 19

1. Frag. ustja in ostenja z držaji; izdelan prostoročno; barva: zunaj svetlorjava, znotraj sivorjava; površina gladka; sestava drobnozrnata; pr. ustja 21,5 cm, največji pr. 22,5 cm; lega: hiša B; skupek: 6/21-57.

2. Frag. ustja in ostenja z držaji; izdelan prostoročno; barva: zunaj črnosiva, znotraj črna; površina hrapava; sestava grobozrnata; pr. ustja 21,5 cm, največji pr. 21,5 cm; lega: hiša B; skupek: 6/21-58.

3. Frag. ustja in ostenja z držajema; izdelan prostoročno; barva: zunaj rdečerjava, znotraj rdečerjava; površina hrapava; sestava drobnozrnata; pr. ustja 20,5 cm; lega: hiša B; skupek: 6/25-219.

4. Frag. ustja z nalepljenim držajem; izdelan prostoročno; barva: zunaj rjavosiva, znotraj rjavosiva; površina hrapava; sestava grobozrnata; pr. ustja 21,5 cm, največji pr. 23 cm; lega: hiša B; skupek: 6/21-19.

5. Frag. ustja, ostenja in dna; izdelan prostoročno; barva: zunaj rdečesiva, znotraj rjavosiva; površina gladka; sestava drobnozrnata; okras: nalepljena bradavica; pr. ustja 15,5 cm, največji pr. 15,8 cm, pr. dna 12 cm; lega: hiša B; skupek: 6/15-8.

6. Frag. ustja in ostenja z razčlenjenima držajema; izdelan prostoročno; barva: zunaj svetlorjava, znotraj

sivorjava; površina gladka; sestava drobnazrnata; pr. ustja 20 cm; lega: hiša B; skupek: 6/26-94.

7. Frag. ustja; izdelan prostoročno; barva: zunaj siva, znotraj svetlorjava; površina hrapava; sestava drobnazrnata; okras: nalepljeno razčlenjeno rebro; pr. ustja 18 cm; lega: hiša B; skupek: 6/21-16.

8. Frag. ustja in ostenja; izdelan prostoročno; barva: zunaj siva, znotraj temnosiva; površina hrapava; sestava grobnazrnata; okras: nalepljeno razčlenjeno rebro; pr. ustja 21 cm, največji pr. 22,5 cm; lega: hiša B; skupek: 6/17-48.

9. Frag. ustja in ostenja; izdelan prostoročno; barva: zunaj svetlorjava, znotraj svetlorjava; površina hrapava; sestava grobnazrnata; okras: nalepljeno razčlenjeno rebro z držajem; pr. ustja 19,5 cm, največji pr. 20,5 cm; lega: hiša B; skupek: 6/17-24.

Tabla 20

1. Frag. ustja; izdelan prostoročno; barva: zunaj rjavosiva, znotraj siva; površina hrapava; sestava grobnazrnata; okras: nalepljeno rebro; pr. ustja 27 cm; lega: hiša B; skupek: 6/24-31.

2. Frag. ustja in ostenja; izdelan prostoročno; barva: zunaj svetlorjava, znotraj sivorjava; površina hrapava; sestava grobnazrnata; okras: nalepljeno rebro in držaj; pr. ustja 13,5 cm; lega: hiša B; skupek: 6/12-27.

3. Frag. ustja; izdelan prostoročno; barva: zunaj rjava, znotraj sivorjava; površina hrapava; sestava grobnazrnata; okras: nalepljeno rebro z držajem; pr. ustja 18 cm; lega: hiša B; skupek: 6/26-85.

4. Frag. ustja; izdelan prostoročno; barva: zunaj siva, znotraj rumenosiva; površina hrapava; sestava grobnazrnata; okras: nalepljeno rebro; pr. ustja 14 cm; lega: hiša B; skupek: 5/16-7.

5. Frag. ustja; izdelan prostoročno; barva: zunaj sivorjava, znotraj svetlorjava; površina gladka; sestava drobnazrnata; okras: nalepljeno rebro; pr. ustja 16 cm, največji pr. 16 cm; lega: hiša B; skupek: 6/26-82.

6. Frag. ustja; izdelan prostoročno; barva: zunaj opečnatosiva, znotraj rjavosiva; površina hrapava; sestava drobnazrnata; okras: nalepljena rebra; pr. ustja 19 cm; lega: hiša B; skupek: 6/7-30.

7. Frag. ustja; izdelan prostoročno; barva: zunaj rjavosiva, znotraj rjavosiva; površina hrapava; sestava drobnazrnata; okras: nalepljeni rebri z bradavico; pr. ustja 36 cm; lega: hiša B; skupek: 6/21-60.

8. Frag. ustja; izdelan prostoročno; barva: zunaj svetlorjava, znotraj svetlorjava; površina hrapava; sestava drobnazrnata; okras: nalepljeni rebri; pr. ustja 45 cm; lega: hiša B; skupek: 6/3-3.

Tabla 21

1. Frag. ustja, ostenja in dna; izdelan prostoročno; barva: zunaj svetlosiva, znotraj siva; površina gladka; sestava drobnazrnata; okras: nalepka; viš. 10,5 cm, pr. ustja 17 cm, pr. dna 10 cm; lega: hiša B; skupek: 6/21-56.

2. Frag. ustja; izdelan prostoročno; barva: zunaj sivorjava, znotraj temnorjava; površina hrapava; sestava grobnazrnata; okras: nalepka; pr. ustja 20 cm; lega: hiša B; skupek: 6/24-18.

3. Frag. ustja; izdelan prostoročno; barva: zunaj sivorjava, znotraj svetlorjava; površina gladka; sestava grobnazrnata; okras: nalepka; pr. ustja 14,5 cm; lega: hiša B; skupek: 6/26-93.

4. Frag. ustja in ostenja; izdelan prostoročno; barva: zunaj svetlorjava, znotraj svetlorjava; površina gladka; sestava drobnazrnata; okras: nalepljeno rebro in podkvasta nalepka; pr. ustja 21 cm; lega: hiša B; skupek: 6/25-220.

5. Frag. ustja; izdelan prostoročno; barva: zunaj svetlosiva, znotraj opečnatosiva; površina hrapava; sestava grobnazrnata; pr. ustja 33 cm; nalepljen držaj; lega: hiša B; skupek: 6/10-70.

6. Frag. ustja; izdelan prostoročno; barva: zunaj rumenosiva, znotraj rjavosiva; površina gladka; sestava grobnazrnata; okras: nalepljeno razčlenjeno rebro in držaj; pr. ustja 34 cm; lega: hiša B; skupek: 6/23-1.

7. Frag. ustja; izdelan prostoročno; barva: zunaj sivorjava, znotraj sivorjava; površina hrapava; sestava grobnazrnata; okras: nalepljeno razčlenjeno rebro; pr. ustja 31 cm; lega: hiša B; skupek: 6/24-29.

Tabla 22

1. Frag. ustja; izdelan prostoročno; barva: zunaj rjavosiva, znotraj rjavosiva; površina hrapava; sestava grobnazrnata; okras: nalepljeno razčlenjeno rebro; pr. ustja 17,5 cm; deformirana v ognju; lega: hiša B; skupek: 6/21-18.

2. Frag. ustja; izdelan prostoročno; barva: zunaj rdečerjava, znotraj rdečerjava; površina hrapava; sestava grobnazrnata; okras: nalepljeno razčlenjeno rebro; pr. ustja 25 cm; lega: hiša B; skupek: 6/17-54.

3. Frag. ustja; izdelan prostoročno; barva: zunaj svetlorjava, znotraj sivorjava; površina gladka; sestava grobnazrnata; okras: nalepljeno rebro z razčlenjenim držajem; pr. ustja 24,5 cm; lega: hiša B; skupek: 6/26-65.

4. Frag. ustja; izdelan prostoročno; barva: zunaj rjavosiva, znotraj rjavosiva; površina hrapava; sestava grobnazrnata; okras: nalepljeno razčlenjeno rebro in nalepljeni držaji; pr. ustja 18 cm; lega: hiša B; skupek: 6/24-152.

5. Frag. ustja; izdelan prostoročno; barva: zunaj rjavosiva, znotraj svetlorjava; površina hrapava; sestava grobnazrnata; okras: nalepljeno razčlenjeno rebro z držajem; pr. ustja 16 cm; lega: hiša B; skupek: 6/20-36.

6. Frag. ustja; izdelan prostoročno; barva: zunaj svetlorjava, znotraj svetlorjava; površina hrapava; sestava drobnazrnata; okras: nalepka; pr. ustja 18,5 cm; lega: hiša B; skupek: 6/23-50.

7. Frag. ustja, oboda in dna; izdelan prostoročno; barva: zunaj črnosiva, znotraj rjavosiva; površina hrapava; sestava grobnazrnata; viš. 10,5 cm, pr. ustja 14 cm, pr. dna 9 cm; lega: hiša B; skupek: 5/16-9.

8. Frag. ustja; izdelan prostoročno; barva: zunaj rjava, znotraj rjava; površina gladka; sestava grobozrnata; pr. ustja 17 cm; lega: hiša B; skupek: 6/17-23.

9. Frag. ustja; izdelan prostoročno; barva: zunaj rjavosiva, znotraj rjava; površina gladka; sestava drobozrnata; pr. ustja 23 cm; lega: hiša B; skupek: 6/21-26.

10. Frag. ustja; izdelan prostoročno; barva: zunaj rjavosiva, znotraj svetlorjava; površina hrapava; sestava grobozrnata; pr. ustja 21 cm; lega: hiša B; skupek: 6/24-41.

11. Frag. ustja; izdelan prostoročno; barva: zunaj sivorumena, znotraj sivorumena; površina hrapava; sestava grobozrnata; pr. ustja 48 cm; lega: hiša B; skupek: 6/10-58.

Tabla 23

1. Frag. ustja; izdelan prostoročno; barva: zunaj rjava, znotraj rjava; površina hrapava; sestava drobozrnata; okras: nalepljena bradavica; pr. ustja 15 cm; lega: hiša B; skupek: 6/3-6.

2. Frag. ustja; izdelan prostoročno; barva: zunaj svetlorjava, znotraj siva; površina hrapava; sestava drobozrnata; okras: nalepljeni bradavici; pr. ustja 16 cm; lega: hiša B; skupek: 6/5-60.

3. Frag. ustja; izdelan prostoročno; barva: zunaj siva, znotraj siva; površina hrapava; sestava grobozrnata; pr. ustja 17,5 cm, največji pr. 21,5 cm; lega: hiša B; skupek: 6/20-43.

4. Frag. ustja; izdelan prostoročno; barva: zunaj siva, znotraj svetlorjava; površina gladka; sestava drobozrnata; pr. ustja 16 cm; lega: hiša B; skupek: 6/5-54.

5. Frag. ustja; izdelan prostoročno; barva: zunaj rjavosiva, znotraj svetlorjava; površina hrapava; sestava grobozrnata; pr. ustja 21 cm, največji pr. 26 cm; lega: hiša B; skupek: 6/23-49.

6. Frag. ustja; izdelan prostoročno; barva: zunaj temnosiva, znotraj rjava; površina hrapava; sestava grobozrnata; pr. ustja 19,5 cm; lega: hiša B; skupek: 6/7-27.

7. Frag. ustja; izdelan prostoročno; barva: zunaj rjavosiva, znotraj rjavosiva; površina hrapava; sestava grobozrnata; pr. ustja 12,5 cm; lega: hiša B; skupek: 6/24-22.

8. Frag. ustja; izdelan prostoročno; barva: zunaj rjava, znotraj rjava; površina gladka; sestava grobozrnata; pr. ustja 21,5 cm; lega: hiša B; skupek: 6/7-28.

9. Frag. ustja; izdelan prostoročno; barva: zunaj rjava, znotraj opečnatorjava; površina gladka; sestava grobozrnata; pr. ustja 19,5 cm; lega: hiša B; skupek: 6/14-3.

10. Frag. ustja; izdelan prostoročno; barva: zunaj rjava, znotraj opečnatorjava; površina hrapava; sestava grobozrnata; pr. ustja 30 cm; lega: hiša B; skupek: 6/17-28.

11. Frag. ustja; izdelan prostoročno; barva: zunaj svetlorjava, znotraj svetlorjava; površina gladka; sestava grobozrnata; pr. ustja 31 cm; lega: hiša B; skupek: 6/18-1.

12. Frag. ustja; izdelan prostoročno; barva: zunaj siva, znotraj rjavočrna; površina gladka; sestava grobozrnata; pr. ustja 33 cm; lega: hiša B; skupek: 6/22-4.

Tabla 24

1. Frag. ustja; izdelan prostoročno; barva: zunaj svetlorjava, znotraj rjavosiva; površina gladka; sestava drobozrnata; pr. ustja 18 cm; lega: hiša B; skupek: 6/26-63.

2. Frag. ustja; izdelan prostoročno; barva: zunaj rumenosiva, znotraj svetlorjava; površina gladka; sestava drobozrnata; pr. ustja 23 cm; lega: hiša B; skupek: 6/23-10.

3. Frag. ustja; izdelan prostoročno; barva: zunaj temnorjava, znotraj temnorjava; površina gladka; sestava drobozrnata; pr. ustja 16 cm; lega: hiša B; skupek: 6/24-8.

4. Frag. ustja; izdelan prostoročno; barva: zunaj rjava, znotraj rjava; površina hrapava; sestava drobozrnata; pr. ustja 16 cm; lega: hiša B; skupek: 6/3-24.

5. Frag. ustja; izdelan prostoročno; barva: zunaj rjavosiva, znotraj črna; površina hrapava; sestava grobozrnata; pr. ustja 24,5 cm; lega: hiša B; skupek: 6/3-2.

6. Frag. ustja; izdelan prostoročno; barva: zunaj rjava, znotraj rjavočrna; površina gladka; sestava grobozrnata; pr. ustja 30 cm; lega: hiša B; skupek: 6/17-26.

7. Frag. ustja in ostenja z držajem; izdelan prostoročno; barva: zunaj svetlosiva, znotraj svetlosiva; površina hrapava; sestava grobozrnata; pr. ustja 24 cm, največji pr. 25,5 cm; lega: hiša B; skupek: 6/26-92.

8. Frag. ustja in ostenja z ročajem; izdelan prostoročno; barva: zunaj rdečerjava, znotraj svetlorjava; površina hrapava; sestava grobozrnata; pr. ustja 34 cm, največji pr. 37 cm; lega: hiša B; skupek: 6/25-215.

Tabla 25

1. Frag. ustja; izdelan prostoročno; barva: zunaj siva, znotraj sivorjava; površina hrapava; sestava grobozrnata; pr. ustja 19 cm; lega: hiša B; skupek: 6/23-9.

2. Frag. ustja in ostenja; izdelan prostoročno; barva: zunaj svetlorumena, znotraj svetlorumena; površina hrapava; sestava grobozrnata; pr. ustja 51,5 cm, največji pr. 62 cm; lega: hiša B; skupek: 6/25-223.

3. Frag. ustja in ostenja; izdelan prostoročno; barva: zunaj rdečesiva, znotraj rjavosiva; površina gladka; sestava grobozrnata; okras: nalepljeni razčlenjeni bradavici in podkvasti nalepki; pr. ustja 27 cm, največji pr. 28,5 cm; lega: hiša B; skupek: 6/20-63.

4. Frag. ustja; izdelan prostoročno; barva: zunaj rumenorjava, znotraj rumenorjava; površina hrapava;

sestava grobozrnata; okras: nalepljeno razčlenjeno rebro; pr. ustja 43 cm; lega: hiša B; skupek: 5/16-1.

Tabla 26

1. Frag. ustja; izdelan prostoročno; barva: zunaj sivorjava, znotraj sivorjava; površina gladka; sestava drobozrnata; pr. ustja 17 cm; lega: hiša B; skupek: 6/25-78.

2. Frag. ustja; izdelan prostoročno; barva: zunaj temnorjava, znotraj sivorjava; površina gladka; sestava drobozrnata; pr. ustja 18 cm; lega: hiša B; skupek: 6/25-102.

3. Frag. ustja; izdelan prostoročno; barva: zunaj siva, znotraj siva; površina hrapava; sestava grobozrnata; pr. ustja 21,5 cm; lega: hiša B; skupek: 6/20-44.

4. Frag. ustja; izdelan prostoročno; barva: zunaj rjavosiva, znotraj rjavosiva; površina hrapava; sestava grobozrnata; pr. ustja 19 cm; lega: hiša B; skupek: 6/20-41.

5. Frag. ustja; izdelan prostoročno; barva: zunaj sivorjava, znotraj siva; površina hrapava; sestava grobozrnata; pr. ustja 23 cm; lega: hiša B; skupek: 6/25-67.

6. Frag. ustja; izdelan prostoročno; barva: zunaj rjavosiva, znotraj rjavosiva; površina hrapava; sestava grobozrnata; pr. ustja 30 cm; lega: hiša B; skupek: 6/25-73.

7. Frag. ustja; izdelan prostoročno; barva: zunaj rjavorumena, znotraj rjavorumena; površina hrapava; sestava grobozrnata; pr. ustja 38 cm; lega: hiša B; skupek: 6/10-64.

Tabla 27

1. Frag. ustja; izdelan prostoročno; barva: zunaj svetlorjava, znotraj svetlorjava; površina hrapava; sestava grobozrnata; pr. ustja 25 cm; lega: hiša B; skupek: 6/25-211.

2. Frag. ustja; izdelan prostoročno; barva: zunaj rjava, znotraj rjava; površina hrapava; sestava grobozrnata; pr. ustja 32 cm; lega: hiša B; skupek: 6/3-28.

3. Frag. ostenja z držajem; izdelan prostoročno; barva: zunaj siva, znotraj siva; površina hrapava; sestava grobozrnata; vel. 9 cm; deformirana v ognju; lega: hiša B; skupek: 6/20-53.

4. Frag. ostenja z držajem; izdelan prostoročno; barva: zunaj oranžnosiva, znotraj siva; površina hrapava; sestava grobozrnata; največji pr. 22,5 cm; lega: hiša B; skupek: 6/23-24.

5. Frag. ostenja z ročajem; izdelan prostoročno; barva: zunaj rjavosiva, znotraj rjava; površina hrapava; sestava grobozrnata; okras: plitvo žlebljenje na ročaju; največji pr. 34 cm; lega: hiša B; skupek: 6/21-35.

6. Frag. ustja in ostenja; izdelan prostoročno; barva: zunaj sivorjava, znotraj temnorjava; površina hrapava; sestava grobozrnata; okras: valovita nalepka; pr. ustja 29,5 cm, največji pr. 36 cm; lega: hiša B; skupek: 6/20-62.

Tabla 28

1. Frag. ustja; izdelan prostoročno; barva: zunaj svetlorjava, znotraj svetlorjava; površina hrapava; sestava grobozrnata; pr. ustja 17 cm; lega: hiša B; skupek: 6/10-83.

2. Frag. ustja; izdelan prostoročno; barva: zunaj rjavorumena, znotraj rjavosiva; površina gladka; sestava grobozrnata; pr. ustja 25 cm; lega: hiša B; skupek: 6/10-60.

3. Frag. ustja; izdelan prostoročno; barva: zunaj svetlorjava, znotraj svetlorjava; površina hrapava; sestava grobozrnata; pr. ustja 28 cm; lega: hiša B; skupek: 6/10-82.

4. Frag. ustja; izdelan prostoročno; barva: zunaj rjava, znotraj rjava; površina hrapava; sestava grobozrnata; pr. ustja 26 cm; lega: hiša B; skupek: 6/22-2.

5. Frag. ustja; izdelan prostoročno; barva: zunaj sivorjava, znotraj sivorjava; površina hrapava; sestava grobozrnata; pr. ustja 19,5 cm; lega: hiša B; skupek: 6/25-71.

6. Frag. ustja; izdelan prostoročno; barva: zunaj rjava, znotraj rjava; površina hrapava; sestava grobozrnata; pr. ustja 26,5 cm; lega: hiša B; skupek: 6/3-9.

7. Skleda, cela; izdelana prostoročno; barva: zunaj rjavočrna, znotraj rjava; površina gladka; sestava drobozrnata; okras: nalepljena bradavica na ustju; viš. 5 cm, pr. ustja 14 cm, pr. dna 9,5 cm; lega: hiša B; skupek: 6/26-47.

8. Frag. ustja; izdelan prostoročno; barva: zunaj siva, znotraj siva; površina hrapava; sestava grobozrnata; okras: dve nalepljeni bradavici; pr. ustja 5,5 cm; lega: hiša B; skupek: 6/24-48.

9. Frag. dna in ostenja; izdelan prostoročno; barva: zunaj siva, znotraj siva; površina hrapava; sestava grobozrnata; okras: rahlo gubanje; največji pr. 7,5 cm, pr. dna 5 cm; lega: hiša B; skupek: 6/21-14.

10. Frag. ustja in ostenja; izdelan prostoročno; barva: zunaj siva, znotraj siva; površina gladka; sestava drobozrnata; okras: vrez pred žganjem; pr. ustja 5 cm, največji pr. 7,5 cm; nastavek za ročaj; lega: hiša B; skupek: 6/7-24.

11. Lonček, cel; izdelan prostoročno; barva: zunaj rjavočrna, znotraj rjavočrna; površina gladka; sestava drobozrnata; okras: vrez pred žganjem; viš. 7 cm, pr. ustja 8 cm, največji pr. 10,7 cm, pr. dna 4 cm; lega: hiša B; skupek: 6/24-151.

12. Frag. ustja in ostenja z ročajem; izdelan prostoročno; barva: zunaj rjavosiva, znotraj rjavosiva; površina hrapava; sestava drobozrnata; pr. ustja 7,5 cm, največji pr. 9,5 cm; lega: hiša B; skupek: 6/25-86.

13. Frag. ostenja; izdelan prostoročno; barva: zunaj sivorjava, znotraj črna; površina gladka; sestava drobozrnata; okras: vrez po pečenju; največji pr. 8,5 cm; lega: hiša B; skupek: 6/25-209.

Tabla 29

1. Frag. ustja; izdelan prostoročno; barva: zunaj opečnatorjava, znotraj temnosiva; površina hrapava; sestava grobozrnata; okras: nalepljeni rebri; pr. ustja 20 cm, največji pr. 22 cm; lega: hiša B; skupek: 6/25-210.

2. Frag. ustja in ostenja z ročajem; izdelan prostoročno; barva: zunaj rjavosiva, znotraj sivorjava; površina gladka; sestava drobnazrnata; okras: vrez pred žganjem; pr. ustja 14 cm, največji pr. 15,5 cm; lega: hiša B; skupek: 6/17-47.

3. Frag. ustja in ostenja; izdelan prostoročno; barva: zunaj opečnatosiva, znotraj opečnatosiva; površina gladka; sestava drobnazrnata; okras: vrez in vbod pred žganjem; pr. ustja 16,5 cm, največji pr. 17 cm; lega: hiša B; skupek: 6/25-212.

4. Frag. ostenja; izdelan prostoročno; barva: zunaj opečnatorjava, znotraj opečnatorjava; površina gladka; sestava drobnazrnata; okras: vrez in vbod pred žganjem; vel. 7,5 cm; lega: hiša B; skupek: 6/25-214.

5. Frag. ustja; izdelan prostoročno; barva: zunaj rjavorumena, znotraj rjavorumena; površina gladka; sestava drobnazrnata; okras: vrez in vbod pred žganjem; pr. ustja 9,5 cm; lega: hiša B; skupek: 6/13-3.

6. Frag. ostenja; izdelan prostoročno; barva: zunaj siva znotraj: siva; površina gladka; sestava grobozrnata; okras: vrez in vbod pred žganjem; največji pr. 19 cm; lega: hiša B; skupek: 6/10-86.

7. Frag. ustja; izdelan prostoročno; barva: zunaj temnorjava, znotraj svetlorjava; površina gladka; sestava drobnazrnata; okras: vtisi na ustju; pr. ustja 20 cm; lega: hiša B; skupek: 6/24-6.

8. Frag. ustja; izdelan prostoročno; barva: zunaj svetlorjava, znotraj svetlorjava; površina hrapava; sestava grobozrnata; okras: nalepljena bradavica; pr. ustja 19 cm; lega: hiša B; skupek: 6/23-2.

9. Frag. ustja in ostenja; izdelan prostoročno; barva: zunaj črnorjava, znotraj temnorjava; površina gladka; sestava drobnazrnata; okras: top plitev vrez pred žganjem in nalepljena bradavica; pr. ustja 14,5 cm, največji pr. 15 cm; lega: hiša B; skupek: 6/24-149.

10. Frag. ostenja; izdelan prostoročno; barva: zunaj črnosiva, znotraj temnorjava; površina hrapava; sestava grobozrnata; okras: nalepljena bradavica (odtis); največji pr. 16 cm; lega: hiša B; skupek: 6/17-50.

11. Frag. ustja; izdelan prostoročno; barva: zunaj sivočrna, znotraj črna; površina gladka; sestava drobnazrnata; okras: vrez pred žganjem; pr. ustja 13,5 cm; lega: hiša B; skupek: 6/5-115.

12. Frag. ustja in ostenja; izdelan prostoročno; barva: zunaj svetlosiva, znotraj rjavosiva; površina gladka; sestava drobnazrnata; okras: vrez in vbodi pred žganjem; pr. ustja 18 cm, največji pr. 20,5 cm; lega: hiša B; skupek: 6/25-217.

13. Frag. ustja in ostenja; izdelan prostoročno; barva: zunaj siva, znotraj siva; površina hrapava; sestava drobnazrnata; okras: vrez pred žganjem; pr. ustja 18 cm, največji pr. 20 cm; lega: hiša B; skupek: 6/3-114.

14. Frag. ustja; izdelan prostoročno; barva: zunaj svetlorjava, znotraj svetlorjava; površina gladka; sestava drobnazrnata; pr. ustja 12,5 cm, največji pr. 20,5 cm; nastavek za trakasti ročaj; lega: hiša B; skupek: 6/25-83.

15. Frag. ustja; izdelan prostoročno; barva: zunaj svetlorjava, znotraj rjavosiva; površina hrapava; sestava grobozrnata; pr. ustja 23 cm; lega: hiša B; skupek: 6/25-66.

Tabla 30

1. Frag. dna; izdelan prostoročno; barva: zunaj rjava, znotraj rjava; površina hrapava; sestava drobnazrnata; pr. dna 19 cm; lega: hiša B; skupek: 6/3-91.

2. Frag. dna; izdelan prostoročno; barva: zunaj svetlorjava, znotraj rjavosiva; površina hrapava; sestava grobozrnata; pr. dna 29,5 cm; lega: hiša B; skupek: 6/26-40.

3. Frag. dna; izdelan prostoročno; barva: zunaj rjava, znotraj rjavosiva; površina hrapava; sestava grobozrnata; pr. dna 17 cm; lega: hiša B; skupek: 6/7-32.

4. Frag. dna; izdelan prostoročno; barva: zunaj rjavosiva znotraj: svetlorjava; površina hrapava; sestava grobozrnata; pr. dna 22 cm; lega: hiša B; skupek: 6/7-68.

5. Frag. dna; izdelan prostoročno; barva: zunaj rjavočrna, znotraj rjavočrna; površina gladka; sestava drobnazrnata; pr. dna 21 cm; lega: hiša B; skupek: 6/17-51.

6. Frag. dna; izdelan prostoročno; barva: zunaj svetlosiva, znotraj svetlosiva; površina hrapava; sestava grobozrnata; pr. dna 26 cm; lega: hiša B; skupek: 6/17-52.

Tabla 31

1. Frag. dna; izdelan prostoročno; barva: zunaj rjavosiva, znotraj rjavosiva; površina hrapava; sestava grobozrnata; pr. dna 4 cm; lega: hiša B; skupek: 6/17-12.

2. Frag. dna; izdelan prostoročno; barva: zunaj rjava, znotraj rjava; površina gladka; sestava grobozrnata; pr. dna 12 cm; lega: hiša B; skupek: 6/3-64.

3. Frag. dna; izdelan prostoročno; barva: zunaj svetlorjava, znotraj svetlorjava; površina hrapava; sestava grobozrnata; pr. dna 13 cm; lega: hiša B; skupek: 6/25-141.

4. Frag. dna; izdelan prostoročno; barva: zunaj rjavorumena, znotraj črna; površina hrapava; sestava grobozrnata; pr. dna 14 cm; lega: hiša B; skupek: 6/25-173.

5. Frag. dna; izdelan prostoročno; barva: zunaj svetlorjava, znotraj črnosiva; površina hrapava; sestava grobozrnata; pr. dna 13,5 cm; lega: hiša B; skupek: 5/16-5.

6. Frag. dna; izdelan prostoročno; barva: zunaj rjava, znotraj rjava; površina hrapava; sestava grobozrnata; okras: top vrez pred žganjem; pr. dna 17 cm; lega: hiša B; skupek: 6/7-104.

7. Frag. dna; izdelan prostoročno; barva: zunaj opečnatorjava, znotraj sivorjava; površina hrapava; sestava grobozrnata; pr. dna 14 cm; lega: hiša B; skupek: 6/21-55.

8. Frag. dna; izdelan prostoročno; barva: zunaj rjavosiva, znotraj sivorjava; površina gladka; sestava drobnozrnata; pr. dna 11 cm; lega: hiša B; skupek: 6/26-28.

9. Frag. dna; izdelan prostoročno; barva: zunaj rdečerjava, znotraj rjavosiva; površina hrapava; sestava grobozrnata; pr. dna 10 cm; lega: hiša B; skupek: 6/23-55.

10. Frag. dna; izdelan prostoročno; barva: zunaj opečnatorjava, znotraj opečnatorjava; površina gladka; sestava grobozrnata; pr. dna 8 cm; lega: hiša B; skupek: 6/25-146.

11. Frag. dna; izdelan prostoročno; barva: zunaj rjavosiva, znotraj sivorjava; površina hrapava; sestava grobozrnata; okras: nalepljena bradavica; pr. dna 7,5 cm; lega: hiša B; skupek: 6/17-49.

12. Frag. dna; izdelan prostoročno; barva: zunaj črnosiva, znotraj sivorjava; površina hrapava; sestava grobozrnata; pr. dna 8 cm; lega: hiša B; skupek: 6/24-78.

13. Frag. ustja in ostenja; izdelan prostoročno; barva: zunaj temnorjava, znotraj rjava; površina hrapava; sestava drobnozrnata; znotraj sled črnega premaza; lega: hiša B; skupek: 6/24-63.

14. Frag. noge; izdelan prostoročno; barva: zunaj sivorjava, znotraj sivorjava; površina hrapava; sestava grobozrnata; največji pr. 15 cm; lega: hiša B; skupek: 6/24-123.

15. Frag. noge; izdelan prostoročno; barva: zunaj siva, znotraj siva; površina hrapava; sestava grobozrnata; največji pr. 5,5 cm; lega: hiša B; skupek: 6/24-124.

16. Frag. noge; izdelan prostoročno; barva: zunaj rjava, znotraj rjava; površina hrapava; sestava grobozrnata; pr. noge 11,5 cm; lega: hiša B; skupek: 6/12-2.

Tabla 32

1. Frag. ostenja; izdelan prostoročno; barva: zunaj opečnatorjava, znotraj temnorjava; površina hrapava; sestava grobozrnata; okras: nalepljena razčlenjena bradavica; vel. 5,5 cm; lega: hiša B; skupek: 6/24-107.

2. Frag. ostenja z razčlenjenim držajem; izdelan prostoročno; barva: zunaj rjavočrna, znotraj rjavosiva; površina hrapava; sestava grobozrnata; vel. 7,5 cm; lega: hiša B; skupek: 6/24-112.

3. Frag. ostenja z razčlenjenim držajem; izdelan prostoročno; barva: zunaj rjavorumena, znotraj rjavorumena; površina hrapava; sestava grobozrnata; vel. 7,5 cm; lega: hiša B; skupek: 6/25-188.

4. Frag. ostenja; izdelan prostoročno; barva: zunaj svetlorjava, znotraj svetlorjava; površina hrapava; sestava drobnozrnata; okras: nalepljena razčlenjena bradavica; vel. 7,5 cm; lega: hiša B; skupek: 6/25-191.

5. Frag. ostenja z razčlenjenim držajem; izdelan prostoročno; barva: zunaj siva, znotraj siva; površina

hrapava; sestava grobozrnata; vel. 9 cm; lega: hiša B; skupek: 6/25-185.

6. Frag. ostenja z razčlenjenim držajem; izdelan prostoročno; barva: zunaj rjava, znotraj rjava; površina hrapava; sestava grobozrnata; vel. 9 cm; lega: hiša B; skupek: 6/10-99.

7. Frag. ostenja z držajem; izdelan prostoročno; barva: zunaj opečnatorjava, znotraj siva; površina hrapava; sestava grobozrnata; vel. 5 cm; lega: hiša B; skupek: 6/24-118.

8. Frag. ostenja z držajem; izdelan prostoročno; barva: zunaj svetlorjava, znotraj temnorjava; površina hrapava; sestava grobozrnata; vel. 9,5 cm; lega: hiša B; skupek: 6/25-196.

9. Frag. ostenja z držajem; izdelan prostoročno; barva: zunaj rjavorumena, znotraj rjavočrna; površina hrapava; sestava grobozrnata; vel. 9,5 cm; lega: hiša B; skupek: 6/24-102a.

10. Frag. ostenja; izdelan prostoročno; barva: zunaj svetlorjava, znotraj rjavosiva; površina hrapava; sestava grobozrnata; okras: nalepljeno rebro; vel. 9 cm; nalepljen držaj na notranji strani; lega: hiša B; skupek: 6/20-46.

11. Frag. ostenja; izdelan prostoročno; barva: zunaj svetlorjava, znotraj rjavosiva; površina hrapava; sestava grobozrnata; okras: nalepljeno rebro; vel. 8 cm; nalepljen držaj na notranji strani; lega: hiša B; skupek: 6/20-49.

12. Frag. ostenja; izdelan prostoročno; barva: zunaj rjavosiva, znotraj rjavosiva; površina hrapava; sestava grobozrnata; okras: nalepljeno razčlenjeno rebro; vel. 8,5 cm; nalepljen držaj na notranji strani; lega: hiša B; skupek: 6/25-184.

13. Frag. držaja; izdelan prostoročno; barva: zunaj rumenosiva znotraj: opečnatosiva; površina hrapava; sestava grobozrnata; vel. 9 cm; lega: hiša B; skupek: 6/10-98.

14. Frag. ostenja; izdelan prostoročno; barva: zunaj svetlorjava, znotraj rjavordeča; površina hrapava; sestava grobozrnata; okras: nalepljeno razčlenjeno rebro; vel. 10,5 cm; lega: hiša B; skupek: 6/3-62a.

15. Frag. ostenja; izdelan prostoročno; barva: zunaj svetlorumena, znotraj svetlorumena; površina hrapava; sestava grobozrnata; okras: nalepljeno razčlenjeno rebro; vel. 14 cm; lega: hiša B; skupek: 6/16-6.

Tabla 33

1. Frag. ostenja; izdelan prostoročno; barva: zunaj opečnatorjava, znotraj opečnatorjava; površina gladka; sestava grobozrnata; okras: polkrožna rahlo razčlenjena nalepka; vel. 8 cm; lega: hiša B; skupek: 6/3-48.

2. Frag. ostenja; izdelan prostoročno; barva: zunaj rumenorjava, znotraj rjavočrna; površina hrapava; sestava grobozrnata; okras: polkrožna rahlo razčlenjena nalepka; vel. 8 cm; lega: hiša B; skupek: 6/24-102b.

3. Frag. ostenja; izdelan prostoročno; barva: zunaj rjavosiva, znotraj rjavosiva; površina hrapava; sestava

va drobnozrnata; okras: polkrožna nalepka; vel. 6 cm; lega: hiša B; skupek: 6/25-207.

4. Frag. ostenja; izdelan prostoročno; barva: zunaj opečnatosiva, znotraj sivočrna; površina hrapava; sestava grobozrnata; okras: polkrožna nalepka; vel. 5,5 cm; lega: hiša B; skupek: 6/21-33.

5. Frag. ostenja; izdelan prostoročno; barva: zunaj svetlorjava, znotraj rjavosiva; površina gladka; sestava drobnozrnata; okras: polkrožna nalepka; vel. 11 cm; lega: hiša B; skupek: 6/21-59.

6. Frag. ostenja; izdelan prostoročno; barva: zunaj svetlorjava, znotraj svetlorjava; površina hrapava; sestava zelo grobozrnata; okras: polkrožna nalepka; vel. 11 cm; lega: hiša B; skupek: 6/21-31.

7. Frag. ostenja; izdelan prostoročno; barva: zunaj rjava, znotraj rjavosiva; površina hrapava; sestava grobozrnata; okras: valovita nalepka; vel. 7,5 cm; lega: hiša B; skupek: 6/16-7.

8. Frag. ostenja; izdelan prostoročno; barva: zunaj sivorumena, znotraj sivorumena; površina hrapava; sestava zelo grobozrnata; okras: nalepljeno rebro in razčlenjena nalepka; vel. 6,5 cm; lega: hiša B; skupek: 6/14-4.

9. Frag. ustja; izdelan prostoročno; barva: zunaj rjava, znotraj rjava; površina hrapava; sestava grobozrnata; okras: palmetasta nalepka; vel. 5,3 cm; lega: hiša B; skupek: 6/7-10.

10. Frag. ostenja; izdelan prostoročno; barva: zunaj rumenosiva, znotraj rumena; površina hrapava; sestava grobozrnata; okras: nalepka v obliki svastike; vel. 5,5 cm; lega: hiša B; skupek: 6/23-23.

11. Frag. ostenja; izdelan prostoročno; barva: zunaj rjava, znotraj rjava; površina hrapava; sestava grobozrnata; okras: tri nalepljena rebra; vel. 6 cm; lega: hiša B; skupek: 6/24-86.

12. Frag. ostenja; izdelan prostoročno; barva: zunaj rjavosiva, znotraj opečnatorjava; površina gladka; sestava drobnozrnata; okras: nalepljena bradavica; vel. 5 cm; lega: hiša B; skupek: 6/26-88.

13. Frag. ostenja; izdelan prostoročno; barva: zunaj črna, znotraj svetlorjava; površina gladka; sestava drobnozrnata; okras: gubanje; vel. 4 cm; lega: hiša B; skupek: 6/2-5.

14. Frag. ročaja; izdelan prostoročno; barva: zunaj temnorjava; površina gladka; sestava drobnozrnata; okras: nalepljena rogljiča; vel. 4 cm; lega: hiša B; skupek: 6/7-71.

15. Frag. ročaja; izdelan prostoročno; barva: zunaj svetlosiva; površina gladka; sestava grobozrnata; vel. 6 cm; lega: hiša B; skupek: 6/25-221.

16. Frag. ročaja; izdelan prostoročno; barva: zunaj temnosiva, znotraj temnosiva; površina gladka; sestava drobnozrnata; okras: nalepljena rogljiča; vel. 7 cm; lega: hiša B; skupek: 6/5-43.

17. Frag. ostenja z ročajem; izdelan prostoročno; barva: zunaj svetlorjava, znotraj rjavočrna; površina hrapava; sestava grobozrnata; vel. 10 cm; lega: hiša B; skupek: 6/7-59.

18. Frag. ostenja z nastavkom za ročaj; izdelan prostoročno; barva: zunaj svetlorjava, znotraj svetlo-

rjava; površina hrapava; sestava grobozrnata; vel. 9,5 cm; lega: hiša B; skupek: 6/23-53.

Tabla 34

1. Frag. ročaja pekve; izdelan prostoročno; barva: zunaj svetlorjava; površina gladka; sestava grobozrnata; vel. 16,5 cm; lega: hiša B; skupek: 6/26-62.

2. Frag. ročaja pekve; izdelan prostoročno; barva: zunaj svetlosiva; površina hrapava; sestava zelo grobozrnata; vel. 11 cm; lega: hiša B; skupek: 6/10-108.

3. Frag. ročaja pekve; izdelan prostoročno; barva: zunaj temnosiva; površina hrapava; sestava grobozrnata; vel. 9,5 cm; lega: hiša B; skupek: 6/25-212.

4. Frag. pekve; izdelan prostoročno; barva: zunaj rjavorumena, znotraj rjavorumena; površina hrapava; sestava grobozrnata; okras: nalepljena rebra; vel. 10 cm; lega: hiša B; skupek: 6/2-1.

5. Frag. pekve; izdelan prostoročno; barva: zunaj opečnatorjava, znotraj opečnatorjava; površina hrapava; sestava grobozrnata; okras: vzdolžni žlebiči na ročaju; pr. ustja 32 cm; lega: hiša B; skupek: 6/23-48.

6. Frag. pekve; izdelan prostoročno; barva: zunaj sivorumena, znotraj sivorumena; površina hrapava; sestava grobozrnata; pr. ustja 31 cm; lega: hiša B; skupek: 6/10-63.

7. Frag. pekve; izdelan prostoročno; barva: zunaj rjavorumena, znotraj rjavorumena; površina hrapava; sestava grobozrnata; pr. ustja 36 cm; lega: hiša B; skupek: 6/5-66.

Tabla 35

1. Frag. ognjiščne kozice; izdelan prostoročno; barva: zunaj svetlorjava, znotraj opečnatorjava; površina hrapava; sestava zelo grobozrnata; okras: vrez pred žganjem, nalepljena rebra; pr. ustja 16,5 cm; lega: hiša B; skupek: 6/21-24.

2. Frag. ognjiščne kozice; izdelan prostoročno; barva: zunaj svetlorjava, znotraj svetlorjava; površina hrapava; sestava grobozrnata; okras: nalepljena rebra; vel. 13 cm; lega: hiša B; skupek: 6/17-14.

3. Frag. ognjiščne kozice; izdelan prostoročno; barva: zunaj svetlorjava, znotraj svetlorjava; površina hrapava; sestava grobozrnata; okras: nalepljena rebra; pr. ustja 29 cm; lega: hiša B; skupek: 6/20-64.

4. Frag. ognjiščne kozice z držaji; izdelan prostoročno; barva: zunaj svetlorjava, znotraj svetlorjava; površina hrapava; sestava grobozrnata; okras: vtis pred žganjem; pr. 35 cm; lega: hiša B; skupek: 6/23-51.

5. Frag. ognjiščne kozice z držajem; izdelan prostoročno; barva: zunaj rdečesiva, znotraj rdečesiva; površina hrapava; sestava grobozrnata; viš. 10,5 cm, pr. ustja 54 cm; lega: hiša B; skupek: 6/17-53, 6/21-62.

Tabla 36

1. Frag. ognjiščne rešetke; izdelan prostoročno; barva: zunaj opečnatorjava; površina hrapava; sestava grobozrnata; vel. 12,5 cm; lega: hiša B; skupek: 6/2-10.
2. Frag. ognjiščne rešetke; izdelan prostoročno; barva: zunaj opečnatorjava, znotraj opečnatorjava; površina hrapava; sestava grobozrnata; vel. 10,5 cm; lega: hiša B; skupek: 6/24-144.
3. Frag. ognjiščne rešetke; izdelan prostoročno; barva: zunaj opečnatorumena; površina hrapava; sestava grobozrnata; vel. 9 cm; lega: hiša B; skupek: 6/25-8.
4. Frag. ognjiščne rešetke; izdelan prostoročno; barva: zunaj opečnatorumena; površina hrapava; sestava grobozrnata; vel. 8 cm; lega: hiša B; skupek: 6/25-29.
5. Frag. ognjiščne rešetke; izdelan prostoročno; barva: zunaj opečnatorumena; površina hrapava; sestava grobozrnata; vel. 8 cm; lega: hiša B; skupek: 6/25-30.
6. Frag. ognjiščne rešetke; izdelan prostoročno; barva: zunaj opečnatorjava; površina hrapava; sestava zelo grobozrnata; vel. 11 cm; lega: hiša B; skupek: 6/14-8.
7. Frag. ognjiščne rešetke; izdelan prostoročno; barva: zunaj opečnatorumena; površina hrapava; sestava grobozrnata; vel. 7,5 cm; lega: hiša B; skupek: 6/25-13.
8. Frag. ognjiščne rešetke; izdelan prostoročno; barva: zunaj opečnatorumena; površina hrapava; sestava grobozrnata; vel. 8 cm; lega: hiša B; skupek: 6/25-26.
9. Frag. ognjiščne rešetke; izdelan prostoročno; barva: zunaj rjavorumena; površina hrapava; sestava grobozrnata; vel. 13,5 cm; lega: hiša B; skupek: 6/3-111.
10. Frag. ognjiščne kozice; izdelan prostoročno; barva: zunaj rjava, znotraj rjava; površina hrapava; sestava grobozrnata; okras: plitev vrez pred žganjem; vel. 12 cm; lega: hiša B; skupek: 6/25-23.
11. Frag. ognjiščne kozice; izdelan prostoročno; barva: zunaj rjavosiva; površina hrapava; sestava grobozrnata; okras: plitev vrez pred žganjem; vel. 13,5 cm; lega: hiša B; skupek: 6/5-3.

Tabla 37

1. Frag. pokrova; izdelan prostoročno; barva: zunaj rjava, znotraj rjava; površina hrapava; sestava grobozrnata; pr. 17,5 cm; lega: hiša B; skupek: 6/25-216.
2. Frag. pokrova; izdelan prostoročno; barva: zunaj rjavosiva; površina hrapava; sestava grobozrnata; največji pr. 21 cm; lega: hiša B; skupek: 6/12-12.
3. Frag. pokrova; izdelan prostoročno; barva: zunaj svetlorjava; površina hrapava; sestava grobozrnata; največji pr. 27,5 cm; lega: hiša B; skupek: 6/12-1.
4. Vijček, cel; izdelan prostoročno; barva: zunaj rjava; površina gladka; sestava drobnozrnata; okras: plitvi vbodi pred žganjem; viš. 2,7 cm, največji pr. 3,2 cm; lega: hiša B; skupek: 6/25-62.
5. Vijček, cel; izdelan prostoročno; barva: zunaj siva; površina gladka; sestava drobnozrnata; viš. 3 cm, največji pr. 3,5 cm; lega: hiša B; skupek: 6/5-31.

6. Svitek, cel; izdelan prostoročno; barva: zunaj rjava, znotraj rjava; površina gladka; sestava drobnozrnata; viš. 4,7 cm, največji pr. 10 cm; lega: hiša B; skupek: 6/26-17.

7. Frag. svitka; izdelan prostoročno; barva: zunaj opečnatorjava; površina hrapava; sestava grobozrnata; največji pr. 10 cm; lega: hiša B; skupek: 6/24-136.

8. Frag. svitka; izdelan prostoročno; barva: zunaj opečnatorjava; površina hrapava; sestava grobozrnata; največji pr. 12 cm; lega: hiša B; skupek: 6/12-19.

9. Frag. svitka; izdelan prostoročno; barva: zunaj črnosiva; površina hrapava; sestava grobozrnata; viš. 4,6 cm, največji pr. 11 cm; lega: hiša B; skupek: 6/25-210.

10. Svitek, cel; izdelan prostoročno; barva: zunaj sivorjava; površina hrapava; sestava grobozrnata; viš. 6 cm, največji pr. 11,5 cm; lega: hiša B; skupek: 6/12-26.

11. Frag. svitka; izdelan prostoročno; barva: zunaj siva; površina hrapava; sestava grobozrnata; viš. 4,7 cm, največji pr. 11,5 cm; lega: hiša B; skupek: 6/25-209.

12. Svitek, cel; izdelan prostoročno; barva: zunaj rjava; površina hrapava; sestava grobozrnata; največji pr. 11,5 cm; lega: hiša B; skupek: 6/25-35.

Tabla 38

1. Frag. svitka; izdelan prostoročno; barva: zunaj rjava; površina hrapava; sestava grobozrnata; največji pr. 8,5 cm; lega: hiša B; skupek: 6/25-54.

2. Frag. svitka; izdelan prostoročno; barva: zunaj sivorjava; površina hrapava; sestava grobozrnata; največji pr. 11 cm; lega: hiša B; skupek: 6/25-51.

3. Frag. svitka; izdelan prostoročno; barva: zunaj opečnatorjava; površina hrapava; sestava grobozrnata; največji pr. 10,5 cm; lega: hiša B; skupek: 5/16-3.

4. Frag. svitka; izdelan prostoročno; barva: zunaj opečnatorjava; površina hrapava; sestava grobozrnata; največji pr. 12 cm; lega: hiša B; skupek: 6/20-56.

5. Frag. svitka; izdelan prostoročno; barva: zunaj rjavočrna; površina hrapava; sestava grobozrnata; največji pr. 10 cm; lega: hiša B; skupek: 6/7-102.

6. Frag. svitka; izdelan prostoročno; barva: zunaj opečnatorjava; površina hrapava; sestava grobozrnata; največji pr. 11 cm; lega: hiša B; skupek: 6/5-14.

7. Frag. svitka; izdelan prostoročno; barva: zunaj opečnatorjava; površina hrapava; sestava grobozrnata; največji pr. 12 cm; lega: hiša B; skupek: 6/25-52.

8. Frag. svitka; izdelan prostoročno; barva: zunaj rjavočrna; površina hrapava; sestava grobozrnata; največji pr. 13 cm; lega: hiša B; skupek: 6/5-8.

9. Frag. svitka; izdelan prostoročno; barva: zunaj opečnatosiva; površina hrapava; sestava grobozrnata; največji pr. 9,5 cm; lega: hiša B; skupek: 6/7-89.

10. Frag. svitka; izdelan prostoročno; barva: zunaj opečnatorjava; površina hrapava; sestava grobozrnata; največji pr. 11 cm; lega: hiša B; skupek: 6/25-41.

11. Frag. svitka; izdelan prostoročno; barva: zunaj opečnatorjava; površina hrapava; sestava grobozrnata; največji pr. 10,5 cm; lega: hiša B; skupek: 6/20-55.

12. Frag. svitka; izdelan prostoročno; barva: zunaj rjava; površina hrapava; sestava grobozrnata; največji pr. 12 cm; lega: hiša B; skupek: 6/2-16.

Tabla 39

1. Frag. svitka; izdelan prostoročno; barva: zunaj opečnatorjava; površina hrapava; sestava grobozrnata; največji pr. 9 cm; lega: hiša B; skupek: 6/5-19.

2. Frag. svitka; izdelan prostoročno; barva: zunaj opečnatorjava; površina hrapava; sestava grobozrnata; največji pr. 9,5 cm; lega: hiša B; skupek: 6/20-58.

3. Frag. svitka; izdelan prostoročno; barva: zunaj temnosiva; površina hrapava; sestava grobozrnata; največji pr. 9,5 cm; lega: hiša B; skupek: 6/25-38.

4. Frag. svitka; izdelan prostoročno; barva: zunaj opečnatorjava; površina hrapava; sestava grobozrnata; največji pr. 10 cm; lega: hiša B; skupek: 5/16-2.

5. Frag. svitka; izdelan prostoročno; barva: zunaj opečnatorjava; površina hrapava; sestava grobozrnata; viš. 4,1 cm, največji pr. 11,7 cm; lega: hiša B; skupek: 6/24-138.

6. Frag. svitka; izdelan prostoročno; barva: zunaj opečnatorjava; površina hrapava; sestava grobozrnata; največji pr. 8,5 cm; lega: hiša B; skupek: 6/12-18.

7. Frag. svitka; izdelan prostoročno; barva: zunaj rjavosiva; površina hrapava; sestava grobozrnata; največji pr. 9 cm; lega: hiša B; skupek: 6/3-97.

8. Frag. svitka; izdelan prostoročno; barva: zunaj rdečerjava; površina gladka; sestava grobozrnata; največji pr. 9,5 cm; lega: hiša B; skupek: 6/3-93.

9. Frag. svitka; izdelan prostoročno; barva: zunaj rjava; površina hrapava; sestava grobozrnata; največji pr. 11 cm; lega: hiša B; skupek: 6/7-91.

10. Frag. svitka; izdelan prostoročno; barva: zunaj rjava; površina hrapava; sestava grobozrnata; največji pr. 12,5 cm; lega: hiša B; skupek: 6/5-20.

11. Frag. svitka; izdelan prostoročno; barva: zunaj rjava; površina hrapava; sestava grobozrnata; največji pr. 9 cm; lega: hiša B; skupek: 6/7-103.

12. Frag. svitka; izdelan prostoročno; barva: zunaj rjava; površina hrapava; sestava grobozrnata; največji pr. 9,5 cm; lega: hiša B; skupek: 6/17-44.

13. Frag. svitka; izdelan prostoročno; barva: zunaj rjava; površina hrapava; sestava grobozrnata; največji pr. 10 cm; lega: hiša B; skupek: 6/7-99.

14. Frag. svitka; izdelan prostoročno; barva: zunaj opečnatorjava; površina hrapava; sestava grobozrnata; okras: plitvi vtisi; največji pr. 10,5 cm; lega: hiša B; skupek: 6/5-21.

15. Frag. svitka; izdelan prostoročno; barva: zunaj opečnatorjava; površina hrapava; sestava grobozrnata; največji pr. 11,5 cm; lega: hiša B; skupek: 6/7-95.

Tabla 40

1. Frag. uteži; izdelan prostoročno; barva: zunaj opečnatorjava; površina hrapava; sestava grobozrnata; vel. 10 cm; lega: hiša B; skupek: 6/24-127.

2. Frag. uteži; izdelan prostoročno; barva: zunaj opečnatorjava; površina hrapava; sestava zelo grobozrnata; vel. 14 cm; lega: hiša B; skupek: 6/21-41.

3. Frag. uteži; izdelan prostoročno; barva: zunaj opečnatorjava; površina hrapava; sestava zelo grobozrnata; vel. 12 cm; lega: hiša B; skupek: 6/21-43.

4. Frag. uteži; izdelan prostoročno; barva: zunaj opečnatorjava; površina hrapava; sestava grobozrnata; vel. 10 cm; lega: hiša B; skupek: 6/17-38.

Tabla 41

1. Frag. uteži; izdelan prostoročno; barva: zunaj rjavosiva; površina hrapava; sestava zelo grobozrnata; vel. 11 cm; lega: hiša B; skupek: 6/21-38.

2. Frag. uteži; izdelan prostoročno; barva: zunaj opečnatorjava; površina hrapava; sestava grobozrnata; okras: trije globoki vtisi in širok žleb; vel. 13,5 cm; lega: hiša B; skupek: 6/21-40.

3. Frag. uteži; izdelan prostoročno; barva: zunaj opečnatorjava; površina hrapava; sestava grobozrnata; vel. 12 cm; lega: hiša B; skupek: 6/25-61.

Tabla 42

1. Frag. uteži; izdelan prostoročno; barva: zunaj sivorjava; površina hrapava; sestava grobozrnata; vel. 10 cm; lega: hiša B; skupek: 6/25-60.

2. Frag. uteži; izdelan prostoročno; barva: zunaj opečnatorjava; površina hrapava; sestava grobozrnata; okras: top vrez pred žganjem; vel. 7 cm; lega: hiša B; skupek: 6/5-30.

3. Frag. uteži; izdelan prostoročno; barva: zunaj rdečesiva; površina hrapava; sestava grobozrnata; vel. 8 cm; lega: hiša B; skupek: 6/3-113.

4. Frag. uteži; izdelan prostoročno; barva: zunaj rjavosiva; površina hrapava; sestava grobozrnata; vel. 7 cm; lega: hiša B; skupek: 6/5-6.

5. Frag. uteži; izdelan prostoročno; barva: zunaj siva; površina hrapava; sestava grobozrnata; vel. 8,7 cm; lega: hiša B; skupek: 6/12-23.

6. Frag. uteži; izdelan prostoročno; barva: zunaj rjava; površina hrapava; sestava grobozrnata; okras: globok žleb; vel. 7 cm; lega: hiša B; skupek: 6/24-129.

7. Frag. uteži; izdelan prostoročno; barva: zunaj rjavosiva; površina hrapava; sestava grobozrnata; vel. 6,5 cm; lega: hiša B; skupek: 6/3-100.

8. Frag. uteži; izdelan prostoročno; barva: zunaj opečnatorjava; površina hrapava; sestava grobozrnata; vel. 12 cm; lega: hiša B; skupek: 6/5-1.

9. Frag. uteži; izdelan prostoročno; barva: zunaj opečnatorjava; površina hrapava; sestava grobozrnata; vel. 16,5 cm; lega: hiša B; skupek: 6/26-1.

10. Frag. uteži; izdelan prostoročno; barva: zunaj črna; površina hrapava; sestava grobozrnata; vel. 12,5 cm; lega: hiša B; skupek: 6/15-4.

Tabla 43

1. Utež, cela; izdelana prostoročno; barva: zunaj rdečerjava; površina hrapava; sestava grobozrnata; vel. 23,5 cm; lega: hiša B; skupek: 6/23-46.

2. Frag. uteži; izdelan prostoročno; barva: zunaj opečnatorjava; površina hrapava; sestava grobozrnata; vel. 14,5 cm; lega: hiša B; skupek: 6/26-3.

3. Frag. uteži; izdelan prostoročno; barva: zunaj opečnatorjava; površina hrapava; sestava grobozrnata; vel. 24,5 cm; lega: hiša B; skupek: 6/26-2.

4. Frag. uteži; izdelan prostoročno; barva: zunaj opečnatorjava; površina hrapava; sestava grobozrnata; vel. 16 cm; lega: hiša B; skupek: 6/26-4.

Tabla 44

1. Brusni kamen iz peščenca; vel. 9,5 cm; lega: hiša B; skupek: 6/25-63.

2. Tolkač iz peščenca; vel. 9,2 cm; lega: hiša B; skupek: 6/25-64.

3. Brusni kamen iz peščenca; vel. 16,5 cm; lega: hiša B; skupek: 6/5.

4. Frag. glinastega valja; izdelan prostoročno; barva: zunaj sivočrna; vel. 8 cm; lega: hiša B; skupek: 6/20-63.

5. Brusni kamen iz peščenca; vel. 6,3 cm; lega: hiša B; skupek: 6/12-25.

6. Brusni kamen iz peščenca; vel. 7 cm; lega: hiša B; skupek: 6/5.

7. Frag. brusnega kamna iz peščenca; vel. 5 cm; lega: hiša B; skupek: 6/24-125.

8. Frag. šobe iz gline (?); izdelan prostoročno; barva: zunaj rjavosiva; površina hrapava; sestava grobozrnata; pr. ustja 8 cm; lega: hiša B; skupek: 6/3-110.

9. Frag. šobe iz gline (?); izdelan prostoročno; barva: zunaj rjavosiva, znotraj rjavočrna; površina hrapava; sestava grobozrnata; pr. ustja 8,8 cm; lega: hiša B; skupek: 6/26-16.

10. Frag. šobe iz gline (?); izdelan prostoročno; barva: zunaj rjavosiva, znotraj rjavočrna; površina hrapava; sestava grobozrnata; pr. ustja 8 cm; lega: hiša B; skupek: 6/26-15.

Tabla 45

1. Frag. bronaste zapestnice; vel. 5 cm; lega: območje hiše C; skupek: 7/1.

2. Frag. ustja; izdelan prostoročno; barva: zunaj temnorjava, znotraj črna; površina hrapava; sestava grobozrnata; okras: nalepljeno razčlenjeno rebro; vel. 6,5 cm; lega: območje hiše C; skupek: 7/1-18.

3. Frag. ostenja; izdelan prostoročno; barva: zunaj črna, znotraj rjavosiva; površina gladka; sestava drobnozrnata; okras: nalepljeno razčlenjeno rebro; vel. 6,5 cm; lega: območje hiše C; skupek: 7/1-49.

4. Frag. ostenja; izdelan prostoročno; barva: zunaj rjavorumena, znotraj rjavorumena; površina gladka; sestava drobnozrnata; okras: vrezi in vbodi pred

žganjem; vel. 5,5 cm; lega: območje hiše C; skupek: 7/1-62.

5. Frag. ustja; izdelan prostoročno; barva: zunaj temnorjava, znotraj temnorjava; površina gladka; sestava drobnozrnata; okras: nalepljena bradavica; pr. ustja: 27 cm, največji pr. 29 cm; lega: območje hiše C; skupek: 7/1-10.

6. Frag. ostenja; izdelan prostoročno; barva: zunaj rjavočrna, znotraj rjavočrna; površina gladka; sestava drobnozrnata; okras: nalepljena bradavica; največji pr. 20,5 cm; lega: območje hiše C; skupek: 7/1-26.

7. Frag. ustja; izdelan prostoročno; barva: zunaj črna, znotraj črnorjava; površina hrapava; sestava grobozrnata, porozna; okras: nalepljeno razčlenjeno rebro; pr. ustja: 23 cm; lega: območje hiše C; skupek: 7/1-46.

8. Frag. ustja in ostenja; izdelan prostoročno; barva: zunaj opečnatorjava, znotraj opečnatorjava; površina gladka; sestava drobnozrnata; pr. ustja: 19 cm; lega: območje hiše C; skupek: 7/1-9.

9. Frag. ustja; izdelan prostoročno; barva: zunaj temnosiva, znotraj temnosiva; površina gladka; sestava drobnozrnata; pr. ustja: 17 cm; lega: območje hiše C; skupek: 7/1-20.

10. Frag. ustja in ostenja; izdelan prostoročno; barva: zunaj temnorjava, znotraj temnorjava; površina gladka; sestava drobnozrnata; pr. ustja: 10,5 cm; lega: območje hiše C; skupek: 7/1-43.

11. Frag. ustja; izdelan prostoročno; barva: zunaj rjavosiva, znotraj opečnatosiva; površina gladka; sestava drobnozrnata, porozna; pr. ustja: 7,5 cm; lega: območje hiše C; skupek: 7/1-39.

12. Frag. dna in ostenja; izdelan prostoročno; barva: zunaj temnorjava, znotraj temnorjava; površina hrapava; sestava drobnozrnata; pr. dna: 7,5 cm; lega: območje hiše C; skupek: 7/1-81; opomba: nastavek za ročaj.

13. Frag. ročaja; izdelan prostoročno; barva: zunaj temnorjava; površina gladka; sestava drobnozrnata; vel. 4,8 cm; lega: območje hiše C; skupek: 7/1-85.

14. Frag. ročaja; izdelan prostoročno; barva: zunaj rumenorjava; površina gladka; sestava drobnozrnata; okras: plitvo žlebljenje; vel. 6 cm; lega: območje hiše C; skupek: 7/1-89; opomba: pozna antika.

Tabla 46

1. Frag. ustja melnice; izdelan na vretenu; barva: zunaj rjava, znotraj rjava; površina gladka; sestava drobnozrnata; pr. ustja: 26 cm; lega: območje hiše C; skupek: 7/1-8; opomba: pozna antika.

2. Frag. ustja melnice; izdelan na vretenu; barva: zunaj opečnatorjava, znotraj opečnatorjava; površina gladka; sestava drobnozrnata; pr. ustja: 26 cm; lega: območje hiše C; skupek: 7/1-11; opomba: pozna antika.

3. Frag. cedila; izdelan prostoročno; barva: zunaj rjava; površina gladka; sestava drobnozrnata; vel. 6,3 cm, največji pr. 9 cm; lega: območje hiše C; skupek: 7/1-83.

4. Frag. svitka; izdelan prostoročno; barva: zunaj

temnorjava; površina hrapava; sestava grobozrnata; višina: 5 cm, največji pr. 10 cm; lega: območje hiše C; skupek: 7/1-90.

5. Utež, cela; izdelana prostoročno; barva: zunaj rjava; površina hrapava; sestava grobozrnata; okras: plitev žleb na temenu in vrez pred žganjem na osnovni ploskvi; vel. 13,5 cm; lega: območje hiše C; skupek: 7/1-98.

6. Frag. dna; izdelan prostoročno; barva: zunaj sivorjava znotraj sivočrna; površina hrapava; sestava drobnozrnata; okras: metličenje; pr. dna: 8,5 cm; lega: območje hiše C; skupek: 7/2-14; opomba: pozna antika.

7. Frag. dna; izdelan prostoročno; barva: zunaj temnorjava, znotraj temnosiva; površina hrapava; sestava drobnozrnata; pr. dna: 13 cm; lega: območje hiše C; skupek: 7/2-10; opomba: sled čada na zunanji strani.

8. Frag. ostenja; izdelan prostoročno; barva: zunaj sivočrna, znotraj svetlorjava; površina hrapava; sestava drobnozrnata, porozna; okras: glavničenje; vel. 8 cm; lega: območje hiše C; skupek: 7/2-28; opomba: pozna antika.

9. Frag. ostenja; izdelan prostoročno; barva: zunaj črna, znotraj rjava; površina hrapava; sestava drobnozrnata; okras: nalepljeno razčlenjeno rebro; vel. 6 cm; lega: območje hiše C; skupek: 7/2-29.

10. Frag. ustja; izdelan na vretenu; barva: zunaj rdeča, znotraj rdeča; površina gladka; sestava drobnozrnata; pr. ustja: 26 cm; lega: območje hiše C; skupek: 7/2-3; opomba: pozna antika.

Tabla 47

1. Frag. ustja; izdelan prostoročno; barva: zunaj rjavosiva, znotraj sivorumena; površina hrapava; sestava drobnozrnata; okras: nalepljena rebra; pr. ustja: 25 cm; lega: hiša D; skupek: 11/1-205.

2. Frag. ustja in ostenja; izdelan prostoročno; barva: zunaj opečnatorjava, znotraj opečnatorjava; površina hrapava; sestava grobozrnata; okras: nalepka; pr. ustja: 23 cm, največji pr. 32 cm; lega: hiša D; skupek: 11/1-1.

3. Frag. ustja in ostenja; izdelan prostoročno; barva: zunaj sivorjava, znotraj sivorjava; površina hrapava; sestava grobozrnata; okras: nalepljeno razčlenjeno rebro; pr. ustja: 34 cm, največji pr. 40 cm; lega: hiša D; skupek: 11/1-472; opomba: zunaj in, znotraj sledovi čada.

4. Frag. ustja; izdelan prostoročno; barva: zunaj svetlorjava, znotraj svetlorjava; površina hrapava; sestava grobozrnata; pr. ustja: 36 cm, največji pr. 38 cm; lega: hiša D; skupek: 11/1-263.

Tabla 48

1. Frag. ustja; izdelan prostoročno; barva: zunaj sivočrna, znotraj črna; površina gladka; sestava grobozrnata; pr. ustja: 36 cm; lega: hiša D; skupek: 11/1-286.

2. Frag. ustja; izdelan prostoročno; barva: zunaj svetlorjava, znotraj svetlorjava; površina hrapava; sestava grobozrnata; pr. ustja: 29 cm; lega: hiša D; skupek: 11/1-202.

3. Frag. ustja; izdelan prostoročno; barva: zunaj rjavosiva, znotraj svetlorjava; površina hrapava; sestava grobozrnata; okras: nalepljeno razčlenjeno rebro; pr. ustja: 26 cm; lega: hiša D; skupek: 11/1-255.

4. Frag. ustja in frag. dna; izdelana prostoročno; barva: zunaj sivorjava, znotraj rumenorjava; površina hrapava; sestava grobozrnata; okras: nalepljeno razčlenjeno rebro; pr. ustja: 26 cm, pr. dna: 21 cm; lega: hiša D; skupek: 11/1-12.

Tabla 49

1. Frag. ustja; izdelan prostoročno; barva: zunaj svetlorjava, znotraj svetlorjava; površina gladka; sestava drobnozrnata; pr. ustja: 16,5 cm; lega: hiša D; skupek: 11/1-248.

2. Frag. ustja; izdelan prostoročno; barva: zunaj črna, znotraj črna; površina hrapava; sestava drobnozrnata; okras: nalepljena bradavica; pr. ustja: 16 cm, največji pr. 17 cm; lega: hiša D; skupek: 11/1-465.

3. Frag. ostenja; izdelan prostoročno; barva: zunaj črna znotraj temnorjava; površina gladka; sestava drobnozrnata; okras: vrez pred pečenjem; največji pr. 21 cm; lega: hiša D; skupek: 11/1-396.

4. Frag. ustja; izdelan prostoročno; barva: zunaj črnosiva, znotraj črna; površina gladka; sestava drobnozrnata; pr. ustja: 18 cm; lega: hiša D; skupek: 11/1-208.

5. Frag. ustja; izdelan prostoročno; barva: zunaj svetlorjava, znotraj rumenorjava; površina hrapava; sestava grobozrnata; pr. ustja: 18,5 cm; lega: hiša D; skupek: 11/1-230.

6. Frag. ustja; izdelan prostoročno; barva: zunaj rjava, znotraj črna; površina hrapava; sestava grobozrnata; pr. ustja: 15 cm; lega: hiša D; skupek: 11/1-265.

7. Frag. ustja in ostenja; izdelan prostoročno; barva: zunaj svetlosiva, znotraj svetlorjava; površina hrapava; sestava grobozrnata; okras: nalepljeno razčlenjeno rebro; pr. ustja: 17,5 cm, največji pr. 18,5 cm; lega: hiša D; skupek: 11/1-2.

8. Frag. ustja; izdelan prostoročno; barva: zunaj rdečečrna, znotraj rjavočrna; površina gladka; sestava drobnozrnata; pr. ustja: 24 cm; lega: hiša D; skupek: 11/1-273.

9. Frag. ustja; izdelan prostoročno; barva: zunaj rdečerjava, znotraj rdečerjava; površina hrapava; sestava grobozrnata, porozna; pr. ustja: 26 cm; lega: hiša D; skupek: 11/1-290.

10. Frag. ustja; izdelan prostoročno; barva: zunaj rdečerjava, znotraj temnorjava; površina gladka; sestava drobnozrnata; pr. ustja: 28 cm; lega: hiša D; skupek: 11/1-292.

Tabla 50

1. Frag. ustja; izdelan prostoročno; barva: zunaj svetlorumena, znotraj svetlorumena; površina hrapava; sestava drobnozrnata; pr. ustja: 31 cm; lega: hiša D; skupek: 11/1-243.

2. Frag. ustja; izdelan prostoročno; barva: zunaj rjavosiva, znotraj sivorjava; površina gladka; sestava grobozrnata; pr. ustja: 25,5 cm; lega: hiša D; skupek: 11/1-466.

3. Frag. ustja in ostenja; izdelan prostoročno; barva: zunaj svetlosiva, znotraj siva; površina gladka; sestava drobnozrnata; pr. ustja: 21 cm, največji pr. 24,5 cm; lega: hiša D; skupek: 11/1-473.

4. Frag. ostenja; izdelan prostoročno; barva: zunaj rdečerjava, znotraj rdečerjava; površina hrapava; sestava grobozrnata; okras: nalepka; največji pr. 25,5 cm; lega: hiša D; skupek: 11/1-412; opomba: v ognju.

5. Frag. ustja in ostenja; izdelan prostoročno; barva: zunaj svetlosiva, znotraj svetlosiva; površina hrapava; sestava drobnozrnata; okras: nalepljeno rebro; pr. ustja: 26 cm, največji pr. 27 cm; lega: hiša D; skupek: 11/1-173.

6. Frag. ustja; izdelan prostoročno; barva: zunaj rdečerjava, znotraj rdečerjava; površina hrapava; sestava grobozrnata; pr. ustja: 22 cm; lega: hiša D; skupek: 11/1-460.

Tabla 51

1. Frag. ostenja; izdelan prostoročno; barva: zunaj sivorjava, znotraj svetlorjava; površina hrapava; sestava drobnozrnata; okras: nalepka; največji pr. 31 cm; lega: hiša D; skupek: 11/1-407.

2. Frag. ostenja; izdelan prostoročno; barva: zunaj rumenosiva, znotraj rumenosiva; površina gladka; sestava drobnozrnata; okras: nalepljeni bradavici; največji pr. 27 cm; lega: hiša D; skupek: 11/1-323.

3. Frag. ostenja z držajem; izdelan prostoročno; barva: zunaj rjavorumena, znotraj sivorumena; površina hrapava; sestava grobozrnata; največji pr. 34 cm; lega: hiša D; skupek: 11/1-455.

4. Frag. ostenja; izdelan prostoročno; barva: zunaj svetlorjava, znotraj rjavosiva; površina gladka; sestava grobozrnata; okras: nalepka; največji pr. 43 cm; lega: hiša D; skupek: 11/1-408.

Tabla 52

1. Frag. ostenja; izdelan prostoročno; barva: zunaj rjava, znotraj rjava; površina hrapava; sestava grobozrnata; okras: nalepljeno razčlenjeno rebro; pr. 37 cm; lega: hiša D; skupek: 11/1-476.

2. Frag. ustja in ostenja; izdelan prostoročno; barva: zunaj rjava, znotraj sivorjava; površina hrapava; sestava grobozrnata; okras: nalepljeni razčlenjeni rebri; pr. ustja: 25 cm; lega: hiša D; skupek: 11/1-470.

3. Frag. ustja z držajem; izdelan prostoročno; barva: zunaj svetlorumena, znotraj svetlorumena;

površina hrapava; sestava grobozrnata; pr. ustja: 26 cm; lega: hiša D; skupek: 11/1-102.

4. Frag. dna; izdelan prostoročno; barva: zunaj rdečerjava, znotraj rdečerjava; površina hrapava; sestava grobozrnata; pr. dna: 13 cm; lega: hiša D; skupek: 11/1-200.

5. Frag. dna; izdelan prostoročno; barva: zunaj sivočrna znotraj temnosiva; površina hrapava; sestava grobozrnata; pr. dna: 13 cm; lega: hiša D; skupek: 11/1-24.

6. Frag. ustja; izdelan prostoročno; barva: zunaj sivočrna, znotraj črnorjava; površina hrapava; sestava grobozrnata; okras: nalepljeno rebro; pr. ustja: 14 cm; lega: hiša D; skupek: 11/1-214.

7. Frag. ustja; izdelan prostoročno; barva: zunaj svetlorumena, znotraj svetlorumena; površina hrapava; sestava drobnozrnata; okras: nalepljeno razčlenjeno rebro; pr. ustja: 18,5 cm; lega: hiša D; skupek: 11/1-198.

8. Skleda, cela; izdelana prostoročno; barva: zunaj sivorjava, znotraj sivočrna; površina hrapava; sestava grobozrnata; okras: nalepljena razčlenjena rebra; viš. 10,2 cm, pr. ustja: 16 cm, največji pr. 16 cm, pr. dna: 9,5 cm; lega: hiša D; skupek: 11/1-471.

9. Frag. dna; izdelan prostoročno; barva: zunaj sivočrna, znotraj sivočrna; površina gladka; sestava drobnozrnata; okras: plitvi vtisi; pr. dna: 9,5 cm; lega: hiša D; skupek: 11/1-30.

Tabla 53

1. Frag. ustja; izdelan prostoročno; barva: zunaj svetlorjava, znotraj svetlorjava; površina hrapava; sestava grobozrnata; okras: nalepljeno razčlenjeno rebro z držajem; vel. 14 cm; lega: hiša D; skupek: 11/1-459.

2. Frag. ostenja z razčlenjenim držajem; izdelan prostoročno; barva: zunaj rjava, znotraj rjava; površina gladka; sestava grobozrnata; vel. 10,5 cm; lega: hiša D; skupek: 11/1-443.

3. Frag. razčlenjen držaj; izdelan prostoročno; barva: zunaj rjava; površina hrapava; sestava grobozrnata; vel. 6,7 cm; lega: hiša D; skupek: 11/1-426.

4. Frag. ostenja; izdelan prostoročno; barva: zunaj temnorjava, znotraj rjava; površina hrapava; sestava grobozrnata; okras: nalepljena razčlenjena bradavica; vel. 5 cm; lega: hiša D; skupek: 11/1-359.

5. Frag. ostenja; izdelan prostoročno; barva: zunaj svetlosiva, znotraj svetlosiva; površina gladka; sestava drobnozrnata; okras: nalepka; vel. 6,6 cm; lega: hiša D; skupek: 11/1-367.

6. Frag. ostenja; izdelan prostoročno; barva: zunaj svetlosiva, znotraj rumenosiva; površina gladka; sestava grobozrnata; okras: nalepljeno rebro z držajem; vel. 10,5 cm; lega: hiša D; skupek: 11/1-355.

7. Frag. ostenja; izdelan prostoročno; barva: zunaj siva, znotraj svetlorjava; površina hrapava; sestava drobnozrnata; okras: nalepljeno rebro; vel. 6,5 cm; lega: hiša D; skupek: 11/1-390.

8. Frag. ostenja; izdelan prostoročno; barva: zunaj svetlosiva, znotraj svetlosiva; površina gladka; sestava drobnozrnata; okras: nalepljeno rebro; vel. 8 cm; lega: hiša D; skupek: 11/1-311.

9. Frag. ostenja; izdelan prostoročno; barva: zunaj svetlosiva, znotraj svetlorjava; površina gladka; sestava drobnozrnata; okras: nalepka; vel. 6,5 cm; lega: hiša D; skupek: 11/1-319.

10. Frag. ostenja; izdelan prostoročno; barva: zunaj rjava, znotraj rdečerjava; površina hrapava; sestava grobozrnata; okras: nalepljena bradavica z vtisom; vel. 8,2 cm; lega: hiša D; skupek: 11/1-392.

11. Frag. ostenja; izdelan prostoročno; barva: zunaj rjavorumena, znotraj rjavosiva; površina hrapava; sestava drobnozrnata; okras: nalepljena bradavica z vtisom; vel. 8,2 cm; lega: hiša D; skupek: 11/1-301.

12. Frag. ostenja; izdelan prostoročno; barva: zunaj rdečerjava, znotraj temnorjava; površina gladka; sestava drobnozrnata; okras: nalepljena bradavica z vtisom; vel. 7,2 cm; lega: hiša D; skupek: 11/1-274.

13. Frag. ostenja; izdelan prostoročno; barva: zunaj črna, znotraj temnorjava; površina gladka; sestava drobnozrnata; okras: plitev vrez in vbodi pred žganjem; vel. 5 cm; lega: hiša D; skupek: 11/1-397.

14. Frag. ostenja; izdelan prostoročno; barva: zunaj svetlosiva, znotraj svetlosiva; površina hrapava; sestava grobozrnata; okras: nalepljeno razčlenjeno rebro; vel. 5,5 cm; lega: hiša D; skupek: 11/1-352.

15. Frag. ostenja; izdelan prostoročno; barva: zunaj sivorjava, znotraj črnosiva; površina gladka; sestava drobnozrnata; okras: nalepka in nalepljeno razčlenjeno rebro; vel. 8 cm; lega: hiša D; skupek: 11/1-382.

16. Frag. ostenja; izdelan prostoročno; barva: zunaj svetlorjava, znotraj svetlorjava; površina gladka; sestava drobnozrnata; okras: nalepka; vel. 7 cm; lega: hiša D; skupek: 11/1-380.

17. Frag. ostenja; izdelan prostoročno; barva: zunaj svetlosiva, znotraj črnosiva; površina gladka; sestava drobnozrnata; okras: nalepka; vel. 7 cm; lega: hiša D; skupek: 11/1-381.

18. Frag. ostenja; izdelan prostoročno; barva: zunaj svetlorjava, znotraj svetlorjava; površina hrapava; sestava grobozrnata; okras: nalepljena razčlenjena rebra; vel. 10 cm; lega: hiša D; skupek: 11/1-346.

Tabla 54

1. Frag. pekve z dvema ročajema; izdelan prostoročno; barva: zunaj sivorjava, znotraj sivorjava; površina hrapava; sestava grobozrnata; viš. 11 cm, pr. ustja: 44 cm; lega: hiša D; skupek: 11/1-5; opomba: pritrilni čep ročaja štrli iz ostenja.

2. Frag. ognjiščne kozice; izdelan prostoročno; barva: zunaj svetlorjava, znotraj svetlorjava; površina gladka; sestava drobnozrnata; največji pr. 26 cm; lega: hiša D; skupek: 11/1-170.

3. Frag. ognjiščne kozice; izdelan prostoročno; barva: zunaj črnorjava, znotraj svetlorjava; površina

hrapava; sestava grobozrnata; vel. 10,7 cm; lega: hiša D; skupek: 11/1-254; opomba: luknja v ostenju.

4. Frag. ognjiščne kozice; izdelan prostoročno; barva: zunaj rjavorumena, znotraj rjavorumena; površina hrapava; sestava grobozrnata; okras: nalepka; vel. 10 cm; lega: hiša D; skupek: 11/1-452.

5. Vijček, cel; izdelan prostoročno; barva: zunaj sivočrna; površina gladka; sestava drobnozrnata; viš. 2,5 cm, največji pr. 2,1 cm; lega: hiša D; skupek: 11/1-21.

6. Frag. vijčka; izdelan prostoročno; barva: zunaj sivorjava; površina gladka; sestava drobnozrnata; viš. 2,8 cm, največji pr. 3,2 cm; lega: hiša D; skupek: 11/1-22.

7. Frag. uteži; izdelan prostoročno; barva: zunaj svetlorjava; površina gladka; sestava drobnozrnata; viš. 6,8 cm; lega: hiša D; skupek: 11/1-13.

8. Utež, cela; izdelana prostoročno; barva: zunaj opečnatorumena; površina hrapava; sestava grobozrnata; vel. 11 cm; lega: hiša D; skupek: 11/1-6.

9. Frag. svitka; izdelan prostoročno; barva: zunaj sivorjava; površina hrapava; sestava grobozrnata; največji pr. 9,5 cm; lega: hiša D; skupek: 11/1-11.

10. Frag. svitka; izdelan prostoročno; barva: zunaj črna; površina hrapava; sestava grobozrnata; okras: globok vtis; največji pr. 10 cm; lega: hiša D; skupek: 11/1-16.

Tabla 55

1. Frag. prenosne peči; izdelan prostoročno; barva: zunaj rumenorjava, znotraj rumenorjava; površina hrapava; sestava grobozrnata; vel. 25 cm; lega: hiša D; skupek: 11/1-2.

2. Frag. prenosne peči; izdelan prostoročno; barva: zunaj rumenorjava, znotraj rumenorjava; površina hrapava; sestava grobozrnata; vel. 23,5 cm; lega: hiša D; skupek: 11/1-3.

Tabla 56

1. Frag. ustja; izdelan prostoročno; barva: zunaj siva, znotraj siva; površina hrapava; sestava drobnozrnata; pr. ustja: 23,5 cm; lega: peč v hiši E; skupek: 8/11-3.

2. Frag. ustja; izdelan na vretenu; barva: zunaj rjava, znotraj rjava; površina gladka; sestava drobnozrnata; pr. ustja: 16,5 cm; lega: peč v hiši E; skupek: 8/11-1.

3. Frag. ustja; izdelan prostoročno; barva: zunaj temnosiva, znotraj črna; površina hrapava; sestava grobozrnata; pr. ustja: 17 cm; lega: peč v hiši E; skupek: 8/11-5.

4. Frag. ustja; izdelan prostoročno; barva: zunaj sivorjava, znotraj sivorjava; površina gladka; sestava drobnozrnata, porozna; pr. ustja: 12,5 cm, največji pr. 18,5 cm; lega: peč v hiši E; skupek: 8/11-2.

5. Frag. ostenja; izdelan prostoročno; barva: zunaj rjava, znotraj rjava; površina hrapava; sestava drobno-

zrnata; okras: glavničenje; vel.: 3,5 cm; lega: peč v hiši E; skupek: 8/11-10.

6. Frag. ostenja; izdelan prostoročno; barva: zunaj črna, znotraj črna; površina hrapava; sestava grobozrnata; okras: glavničenje; vel.: 4,5 cm; lega: peč v hiši E; skupek: 8/11-21.

7. Frag. ostenja; izdelan prostoročno; barva: zunaj rumenosiva, znotraj siva; površina hrapava; sestava grobozrnata; okras: glavničenje; vel.: 6 cm; lega: peč v hiši E; skupek: 8/11-23.

8. Frag. ostenja; izdelan prostoročno; barva: zunaj siva, znotraj rjavosiva; površina hrapava; sestava grobozrnata; okras: glavničenje; vel.: 13 cm; lega: peč v hiši E; skupek: 8/11-22; opomba: čvrsto žgana.

9. Frag. kamen z luknjo; vel.: 12,5 cm; lega: peč v hiši E; skupek: 8/11-20; opomba: sledovi površinske obdelave.

10. Frag. ostenja z držajem; izdelan prostoročno; barva: zunaj sivorumena, znotraj sivorumena; površina hrapava; sestava grobozrnata; vel.: 7,5 cm; lega: jama 1; skupek: 8/12-172.

11. Frag. ostenja z držajem; izdelan prostoročno; barva: zunaj črna, znotraj črnosiva; površina gladka; sestava drobnozrnata; vel.: 7 cm; lega: jama 1; skupek: 8/12-173.

12. Frag. ostenja z držajem; izdelan prostoročno; barva: zunaj rjavordeča, znotraj sivorjava; površina gladka; sestava grobozrnata; vel.: 9,5 cm; lega: jama 1; skupek: 8/12-162.

13. Frag. ostenja z držajem; izdelan prostoročno; barva: zunaj rumenordeča, znotraj svetlosiva; površina gladka; sestava drobnozrnata; vel.: 7 cm; lega: jama 1; skupek: 8/12-168.

14. Frag. ostenja z držajem; izdelan prostoročno; barva: zunaj sivorjava, znotraj sivordeča; površina hrapava; sestava grobozrnata; vel.: 8 cm; lega: jama 1; skupek: 8/12-175.

15. Frag. ostenja; izdelan prostoročno; barva: zunaj siva, znotraj sivočrna; površina hrapava; sestava grobozrnata; okras: nalepljena bradavica; vel.: 6,2 cm; lega: jama 1; skupek: 8/12-147.

Tabla 57

1. Frag. ustja in ostenja; izdelan prostoročno; barva: zunaj sivorjava, znotraj sivorjava; površina gladka; sestava grobozrnata; okras: plitvo žlebljenje; pr. ustja: 29,5 cm, največji pr.: 45 cm; lega: jama 1; skupek: 8/12-48.

2. Frag. ustja; izdelan prostoročno; barva: zunaj svetlorjava, znotraj svetlorjava; površina hrapava; sestava grobozrnata; okras: nalepljeno razčlenjeno rebro; pr. ustja: 32 cm; lega: jama 1; skupek: 8/12-49.

Tabla 58

1. Frag. ustja; izdelan prostoročno; barva: zunaj siva, znotraj rjavorumena; površina hrapava; sestava grobozrnata; pr. ustja: 32 cm; lega: jama 1; skupek: 8/12-107.

2. Frag. ustja; izdelan prostoročno; barva: zunaj rumenorjava, znotraj rumenorjava; površina gladka; sestava drobnozrnata; pr. ustja: 35 cm; lega: jama 1; skupek: 8/12-111.

3. Frag. ustja; izdelan prostoročno; barva: zunaj rjavosiva, znotraj rumenorjava; površina hrapava; sestava drobnozrnata; pr. ustja: 31 cm; lega: jama 1; skupek: 8/12-133.

4. Frag. ostenja; izdelan prostoročno; barva: zunaj rumenorjava, znotraj rumenorjava; površina hrapava; sestava grobozrnata; okras: nalepljeno razčlenjeno rebro; največji pr.: 36 cm; lega: jama 1; skupek: 8/12-157.

5. Frag. ostenja; izdelan prostoročno; barva: zunaj rumenosiva, znotraj rumenosiva; površina hrapava; sestava grobozrnata; okras: nalepljeno rebro; največji pr.: 35 cm; lega: jama 1; skupek: 8/12-105.

Tabla 59

1. Frag. ustja in ostenja; izdelan prostoročno; barva: zunaj rumenorjava, znotraj sivorjava; površina gladka; sestava drobnozrnata; okras: nalepka; pr. ustja: 26 cm; lega: jama 1; skupek: 8/12-123.

2. Frag. ustja in ostenja; izdelan prostoročno; barva: zunaj rumenorjava, znotraj črnorjava; površina hrapava; sestava grobozrnata; okras: razčlenjena nalepka; pr. ustja: 26 cm, največji pr.: 27,5 cm; lega: jama 1; skupek: 8/12-109.

3. Frag. ustja; izdelan prostoročno; barva: zunaj sivočrna, znotraj rjavosiva; površina hrapava; sestava grobozrnata; okras: nalepljena bradavica; pr. ustja: 23,5 cm; lega: jama 1; skupek: 8/12-108.

4. Frag. ustja in ostenja; izdelan prostoročno; barva: zunaj rjavosiva, znotraj sivorjava; površina gladka; sestava grobozrnata; pr. ustja: 22 cm, največji pr.: 25 cm; lega: jama 1; skupek: 8/12-120.

5. Frag. ustja in ostenja; izdelan prostoročno; barva: zunaj svetlosiva, znotraj svetlosiva; površina hrapava; sestava grobozrnata; okras: nalepljeno razčlenjeno rebro; pr. ustja: 29 cm, največji pr.: 32 cm; lega: jama 1; skupek: 8/12-113.

6. Frag. ustja; izdelan prostoročno; barva: zunaj rdečerjava, znotraj rdečerjava; površina gladka; sestava drobnozrnata; pr. ustja: 22,5 cm, največji pr.: 25 cm; lega: jama 1; skupek: 8/12-130.

7. Frag. ustja; izdelan prostoročno; barva: zunaj temnosiva, znotraj temnosiva; površina hrapava; sestava grobozrnata; okras: nalepljeno razčlenjeno rebro; pr. ustja: 19 cm; lega: jama 1; skupek: 8/12-148.

Tabla 60

1. Frag. dna; izdelan prostoročno; barva: zunaj rjava, znotraj rdečerjava; površina hrapava; sestava grobozrnata; pr. dna: 23 cm; lega: jama 1; skupek: 8/12-56.

2. Frag. dna; izdelan prostoročno; barva: zunaj rjava, znotraj siva; površina hrapava; sestava grobozrnata; pr. dna: 21 cm; lega: jama 1; skupek: 8/12-60.

3. Frag. dna; izdelan prostoročno; barva: zunaj svetlorjava, znotraj črna; površina hrapava; sestava grobozrnata; pr. dna: 16 cm; lega: jama 1; skupek: 8/12-82.

4. Frag. dna; izdelan prostoročno; barva: zunaj rumenorjava, znotraj rdečerjava; površina hrapava; sestava grobozrnata; pr. dna: 18 cm; lega: jama 1; skupek: 8/12-71.

5. Frag. dna; izdelan prostoročno; barva: zunaj rjavosiva, znotraj sivočrna; površina hrapava; sestava grobozrnata; okras: nalepljeno razčlenjeno rebro; pr. dna: 9,5 cm; lega: jama 1; skupek: 8/12-94.

6. Frag. dna; izdelan prostoročno; barva: zunaj rumenorjava, znotraj svetlorjava; površina hrapava; sestava grobozrnata; pr. dna: 9 cm; lega: jama 1; skupek: 8/12-65.

7. Frag. dna; izdelan prostoročno; barva: zunaj rjavosiva, znotraj siva; površina hrapava; sestava grobozrnata; pr. dna: 9 cm; lega: jama 1; skupek: 8/12-84.

8. Frag. dna; izdelan prostoročno; barva: zunaj črnosiva, znotraj črna; površina gladka; sestava grobozrnata; pr. dna: 13 cm; lega: jama 1; skupek: 8/12-92.

9. Frag. ustja; izdelan prostoročno; barva: zunaj sivorjava, znotraj sivorjava; površina hrapava; sestava grobozrnata; pr. ustja: 29 cm; lega: jama 1; skupek: 8/12-119.

10. Frag. ustja; izdelan prostoročno; barva: zunaj siva, znotraj siva; površina hrapava; sestava grobozrnata; pr. ustja: 44 cm; lega: jama 1; skupek: 8/12-127.

Tabla 61

1. Frag. držaj; izdelan prostoročno; barva: zunaj rumenosiva; površina hrapava; sestava grobozrnata; vel.: 9,5 cm; lega: jama 1; skupek: 8/12-170.

2. Frag. držaja; izdelan prostoročno; barva: zunaj rdečerumena, znotraj rdečesiva; površina hrapava; sestava grobozrnata; vel.: 6,5 cm; lega: jama 1; skupek: 8/12-169.

3. Frag. ostenja z držajem; izdelan prostoročno; barva: zunaj rumenorjava, znotraj rumenorjava; površina hrapava; sestava grobozrnata; vel.: 8,5 cm; lega: jama 1; skupek: 8/12-166.

4. Frag. ostenja z razčlenjenim držajem; izdelan prostoročno; barva: zunaj sivorjava, znotraj siva; površina hrapava; sestava grobozrnata; okras: nalepljeno rebro; vel.: 10 cm; lega: jama 1; skupek: 8/12-117.

5. Frag. ostenja; izdelan prostoročno; barva: zunaj svetlorjava, znotraj sivorjava; površina hrapava; sestava grobozrnata; okras: nalepljena bradavica; vel.: 8,5 cm; lega: jama 1; skupek: 8/12-167.

6. Frag. ostenja; izdelan prostoročno; barva: zunaj sivorumena, znotraj siva; površina hrapava; sestava grobozrnata; okras: podkvasta nalepka; vel.: 12 cm; lega: jama 1; skupek: 8/12-114 B.

7. Frag. ostenja; izdelan prostoročno; barva: zunaj sivorumena, znotraj siva; površina hrapava; sestava grobozrnata; okras: podkvasta nalepka; vel.: 12,5 cm; lega: jama 1; skupek: 8/12-114 A.

8. Frag. ostenja; izdelan prostoročno; barva: zunaj rdečerjava, znotraj rdečerjava; površina hrapava; sestava grobozrnata; okras: nalepljena vdrtá bradavica; vel.: 9 cm; lega: jama 1; skupek: 8/12-163; opomba: na zunanji strani sled čada.

9. Frag. pokrova z držajem; izdelan prostoročno; barva: zunaj svetlorjava, znotraj svetlorjava; površina hrapava; sestava grobozrnata; vel.: 8 cm; lega: jama 1; skupek: 8/12-103.

10. Frag. prenosnega ognjišča; izdelan prostoročno; barva: zunaj rjavosiva; površina hrapava; sestava grobozrnata; vel.: 11,5 cm; lega: jama 1; skupek: 8/12-36.

11. Frag. prenosnega ognjišča; izdelan prostoročno; barva: zunaj črnorjava; površina hrapava; sestava grobozrnata; vel.: 11,5 cm; lega: jama 1; skupek: 8/12-29.

Tabla 62

1. Svitek, cel; izdelan prostoročno; barva: zunaj rjavosiva; površina hrapava; sestava grobozrnata; okras: plitva vtisa; največji pr.: 10,2 cm; lega: jama 1; skupek: 8/12-1.

2. Frag. svitek; izdelan prostoročno; barva: zunaj siva; površina hrapava; sestava grobozrnata; okras: globoka vtisa; največji pr.: 10 cm; lega: jama 1; skupek: 8/12-2.

3. Frag. svitek; izdelan prostoročno; barva: zunaj rjavosiva; površina hrapava; sestava drobnozrnata; največji pr.: 10,5 cm; lega: jama 1; skupek: 8/12-4.

4. Frag. svitka; izdelan prostoročno; barva: zunaj temnorjava; površina gladka; sestava grobozrnata; največji pr.: 10 cm; lega: jama 1; skupek: 8/12-7.

5. Frag. svitka; izdelan prostoročno; barva: zunaj siva; površina gladka; sestava drobnozrnata; največji pr.: 11 cm; lega: jama 1; skupek: 8/12-25.

6. Frag. svitka; izdelan prostoročno; barva: zunaj sivordeča; površina gladka; sestava drobnozrnata; največji pr.: 10,5 cm; lega: jama 1; skupek: 8/12-22.

7. Frag. svitka; izdelan prostoročno; barva: zunaj temnorjava; površina hrapava; sestava grobozrnata; največji pr.: 10 cm; lega: jama 1; skupek: 8/12-9.

8. Frag. svitka; izdelan prostoročno; barva: zunaj rjavosiva; površina hrapava; sestava grobozrnata; največji pr.: 11 cm; lega: jama 1; skupek: 8/12-21.

9. Frag. svitka; izdelan prostoročno; barva: zunaj sivorjava; površina hrapava; sestava drobnozrnata; največji pr.: 10,5 cm; lega: jama 1; skupek: 8/12-11.

10. Frag. svitek; izdelan prostoročno; barva: zunaj rjavordeča; površina gladka; sestava drobnozrnata; največji pr.: 9 cm; lega: jama 1; skupek: 8/12-3.

11. Kamnit brus, cel; vel.: 12,5 cm; lega: jama 1; skupek: 8/12-38.

12. Kamnit brus, cel; vel.: 11,8 cm; lega: jama 1; skupek: 8/12-40.

Tabla 63

1. Frag. ustja in ostenja z ročajem; izdelan prostoročno; barva: zunaj rjava, znotraj rjava; površina hrapava; sestava grobozrnata; okras: plastični nalepki na ročaju; največji pr.: 14,5 cm; lega: jama 2; skupek: 2/14-22.

2. Frag. ustja z ročajem; izdelan prostoročno; barva: zunaj rumenorjava, znotraj opečnatorjava; površina gladka; sestava drobnazrnata; pr. ustja: 19,5 cm; lega: jama 2; skupek: 2/14-39; opomba: na ročaju so trije vertikalni žlebiči.

3. Lonec, cel; izdelan prostoročno; barva: zunaj sivorjava, znotraj sivorjava; površina hrapava; sestava drobnazrnata; višina: 18 cm, pr. ustja: 13,5 cm, največji pr.: 29 cm; lega: jama 2; skupek: 2/14-18.

4. Frag. ustja in ostenja; izdelan prostoročno; barva: zunaj rjava, znotraj rjava; površina hrapava; sestava drobnazrnata; pr. ustja: 13 cm, največji pr.: 15,5 cm; lega: jama 2; skupek: 2/14-23.

Tabla 64

1. Frag. ustja; izdelan prostoročno; barva: zunaj rjavorumena, znotraj rjavorumena; površina hrapava; sestava drobnazrnata, porozna; okras: plastična nalepka; pr. ustja: 18 cm; lega: jama 2; skupek: 2/14-47.

2. Frag. ostenja in dna; izdelan na vretenu; barva: zunaj opečnatosiva, znotraj opečnatosiva; površina gladka; sestava drobnazrnata; največji pr.: 16 cm, pr. dna: 9 cm; lega: jama 2; skupek: 2/14-17.

3. Frag. dna; izdelan prostoročno; barva: zunaj rjavočrna, znotraj rjavočrna; površina hrapava; sestava grobozrnata; okras: plastična nalepka; pr. dna: 11 cm; lega: jama 2; skupek: 2/14-21.

4. Frag. dna; izdelan prostoročno; barva: zunaj opečnatočrna, znotraj opečnatočrna; površina hrapava; sestava grobozrnata, porozna; pr. dna: 18 cm; lega: jama 2; skupek: 2/14-31.

5. Frag. dna; izdelan prostoročno; barva: zunaj rjavosiva, znotraj rjavosiva; površina hrapava; sestava grobozrnata; pr. dna: 9 cm; lega: jama 2; skupek: 2/14-20.

6. Frag. dna; izdelan prostoročno; barva: zunaj sivorjava, znotraj sivorjava; površina hrapava; sestava grobozrnata; pr. dna: 12,5 cm; lega: jama 2; skupek: 2/14-19.

7. Frag. dna; izdelan prostoročno; barva: zunaj opečnatorjava, znotraj opečnatorjava; površina hrapava; sestava grobozrnata; pr. dna: 14,5 cm; lega: jama 2; skupek: 2/14-32.

8. Frag. ostenja; izdelan prostoročno; barva: zunaj sivorjava, znotraj rjavočrna; površina hrapava; sestava drobnazrnata; okras: razčlenjena bradavica; vel.: 12 cm; lega: jama 2; skupek: 2/14-45.

9. Frag. ostenja; izdelan prostoročno; barva: zunaj rjavosiva, znotraj črna; površina hrapava; sestava grobozrnata, porozna; okras: glavničenje; vel.: 6,5 cm; lega: jama 2; skupek: 2/14-42.

10. Frag. ostenja; izdelan prostoročno; barva:

zunaj rjavosiva, znotraj opečnatosiva; površina hrapava; sestava grobozrnata; okras: glavničenje; vel.: 8,5 cm; lega: jama 2; skupek: 2/14-43.

11. Frag. vijčka; izdelan prostoročno; barva: zunaj črna; površina hrapava; sestava drobnazrnata; višina: 3,5 cm, največji pr.: 4 cm; lega: jama 2; skupek: 2/14-5.

12. Kepa prežgane ilovice; barva: zunaj rjava; površina hrapava; sestava drobnazrnata; največji pr.: 3,8 cm; lega: jama 2; skupek: 2/14-6; opomba: prečno trikrat prevrtana.

13. Kepa prežgane ilovice; barva: zunaj opečnatosiva; površina hrapava; sestava grobozrnata; največji pr.: 3,6 cm; lega: jama 2; skupek: 2/14-8; opomba: sledi prstnih odtisov.

14. Kepa prežgane ilovice; barva: zunaj opečnatosiva; površina hrapava; sestava grobozrnata; največji pr.: 3,4 cm; lega: jama 2; skupek: 2/14-7; opomba: sledi prstnih odtisov in vrezi.

Tabla 65

1. Frag. glinastega kalupa; izdelan prostoročno; barva: zunaj črna; površina gladka; sestava drobnazrnata; vel.: 8 cm; lega: jama 2; skupek: 2/14-3.

2. Frag. utež; izdelana prostoročno; barva: zunaj opečnatorjava; površina hrapava; sestava grobozrnata; vel.: 10,5 cm; lega: jama 2; skupek: 2/14-4.

3. Bron. obroček; največji pr.: 3 cm; lega: jama 2; skupek: 2/14-1.

4. Kamnit brus; vel.: 7,6 cm; lega: jama 2; skupek: 2/14-11.

5. Kamnit tolkač; vel.: 6,5 cm; lega: jama 2; skupek: 2/14-9.

6. Kamnit brus; vel.: 10,8 cm; lega: jama 2; skupek: 2/14-14.

7. Kamnit brus; vel.: 8,5 cm; lega: jama 2; skupek: 2/14-15.

8. Kamnit brus; vel.: 10 cm; lega: jama 2; skupek: 2/14-13.

9. Kamnit brus; vel.: 13,5 cm; lega: jama 2; skupek: 2/14-16.

10. Kamnit brus; vel.: 9,5 cm; lega: jama 2; skupek: 2/14-10.

11. Kamnit brus; vel.: 10,5 cm; lega: jama 2; skupek: 2/14-12.

Tabla 66

1. Frag. ustja; izdelan prostoročno; barva: zunaj sivočrna, znotraj črnosiva; površina gladka; sestava drobnazrnata; pr. ustja 18 cm, največji pr. 22 cm; lega: rob kamnoloma, sporadična najdba; skupek: 0-5.

2. Frag. ustja; izdelan prostoročno; barva: zunaj rumenočrna, znotraj svetlorjava; površina gladka; sestava drobnazrnata; pr. ustja 20 cm, največji pr. 23 cm; lega: rob kamnoloma, sporadična najdba; skupek: 0-4.

3. Frag. ustja; izdelan prostoročno; barva: zunaj črnosiva, znotraj siva; površina gladka; sestava

drobnozrnata; pr. ustja 21, največji pr. 25 cm; lega: rob kamnoloma, sporadična najdba; skupek: 0-6.

4. Frag. ustja; izdelan prostoročno; barva: zunaj siva znotraj siva; površina gladka; sestava grobozrnata; pr. ustja 26 cm, največji pr. 30 cm; lega: rob kamnoloma, sporadična najdba; skupek: 0-3; opomba: v ognju.

5. Frag. ustja; izdelan prostoročno; barva: zunaj opečnata, znotraj opečnatočrna; površina hrapava; sestava grobozrnata; okras: nalepka; pr. ustja 29 cm; lega: rob kamnoloma, sporadična najdba; skupek: 0-16.

6. Frag. ustja z ročajem; izdelan prostoročno; barva: zunaj rjavočrna, znotraj rjavočrna; površina gladka; sestava drobnozrnata; pr. ustja 18 cm, največji pr. 19 cm; lega: rob kamnoloma, sporadična najdba; skupek: 0-2.

Tabla 67

1. Frag. ustja; izdelan prostoročno; barva: zunaj sivorjava, znotraj sivorjava; površina gladka; sestava drobnozrnata; pr. ustja 30 cm; lega: rob kamnoloma, sporadična najdba; skupek: 0-18.

2. Frag. ustja; izdelan prostoročno; barva: zunaj temnosiva, znotraj temnosiva; površina gladka; sestava drobnozrnata; pr. ustja 32 cm; lega: rob kamnoloma, sporadična najdba; skupek: 0-20.

3. Frag. ostenja; izdelan prostoročno; barva: zunaj temnosiva, znotraj rjavosiva; površina gladka; sestava drobnozrnata; okras: vodoravni žlebiči; največji pr. 28 cm; lega: rob kamnoloma, sporadična najdba; skupek: 0-39.

4. Frag. ustja; izdelan prostoročno; barva: zunaj opečnatorjava; površina gladka; sestava drobnozrnata; pr. ustja 23,5 cm; lega: zgornja cerkev, humusna plast med krakoma polkrožne klopi; skupek: 1/10-2.

5. Frag. ostenja z držajem; izdelan prostoročno; barva: zunaj rjava, znotraj rjava; površina gladka; sestava drobnozrnata; lega: zgornja cerkev, humusna plast v ladji; skupek: 1/12-4.

6. Frag. kamnitega brusa; vel. 6,3 cm; lega: zgornja cerkev, humusna plast v prizidku; skupek: 1/2-11.

Tabla 68

1. Frag. ustja; izdelan prostoročno; barva: zunaj rjava, znotraj črna; površina hrapava; sestava drobnozrnata, porozna; pr. ustja 28 cm; lega: spodnja cerkev; skupek: 2/17-32.

2. Frag. ustja; izdelan prostoročno; barva: zunaj rumenosiva, znotraj rjavorumena; površina hrapava; sestava drobnozrnata; pr. ustja 30 cm; lega: spodnja cerkev; skupek: 2/17-33.

3. Frag. ustja; izdelan prostoročno; barva: zunaj opečnata, znotraj opečnata; površina hrapava; sestava grobozrnata; pr. ustja 27 cm; lega: spodnja cerkev; skupek: 2/17-22.

4. Frag. ustja; izdelan prostoročno; barva: zunaj temnordeča, znotraj rjavordeča; površina gladka; sestava drobnozrnata; pr. ustja 35 cm; lega: spodnja cerkev; skupek: 2/17-25.

5. Frag. ustja; izdelan prostoročno; barva: zunaj temnorjava, znotraj temnorjava; površina gladka; sestava drobnozrnata; pr. ustja 13,5 cm; lega: spodnja cerkev; skupek: 2/17-16.

6. Frag. ustja; izdelan prostoročno; barva: zunaj temnosiva, znotraj temnorjava; površina gladka; sestava grobozrnata; okras: vtisi na ustju; pr. ustja 16 cm; lega: spodnja cerkev, narteks, v ruševini; skupek: 2/16-1.

7. Frag. ustja; izdelan prostoročno; barva: zunaj rjavočrna, znotraj temnorjava; površina hrapava; sestava grobozrnata; pr. ustja 16 cm; lega: spodnja cerkev; skupek: 2/17-19.

8. Frag. ustja z držajem; izdelan prostoročno; barva: zunaj svetlorjava, znotraj svetlorjava; površina gladka; sestava drobnozrnata; pr. ustja 21 cm, največji pr. 24 cm; lega: spodnja cerkev, zunaj severnega zidu, v humusu; skupek: 2/5-11.

9. Frag. ostenja; izdelan prostoročno; barva: zunaj temnorjava, znotraj temnorjava; površina gladka; sestava drobnozrnata; največji pr. 23,5 cm; lega: spodnja cerkev, zunaj južnega zidu, v humusu; skupek: 2/3-35.

10. Frag. ustja s prevrtanim držajem; izdelan prostoročno; barva: zunaj temnorjava, znotraj sivočrna; površina gladka; sestava drobnozrnata; največji pr. 27,5 cm; lega: spodnja cerkev, zunaj severnega zidu, v humusu; skupek: 2/5-68.

Tabla 69

1. Frag. noge; izdelan prostoročno; barva: zunaj siva, znotraj siva; površina gladka; sestava drobnozrnata; okras: vrez pred žganjem; pr. noge: 11 cm; lega: spodnja cerkev, zunaj severnega zidu, v humusu; skupek: 2/5-21.

2. Frag. držaja; izdelan prostoročno; barva: zunaj temnorjava, znotraj črna; površina gladka; sestava drobnozrnata; vel. 5 cm; lega: spodnja cerkev, zunaj severnega zidu, v humusu; skupek: 2/4-12.

3. Frag. ročaja; izdelan prostoročno; barva: zunaj temnorjava; površina gladka; sestava drobnozrnata; okras: nalepka; vel. 5 cm; lega: spodnja cerkev, zunaj severnega zidu, v humusu; skupek: 2/5-62.

4. Frag. ostenja z držajem; izdelan prostoročno; barva: zunaj rjavorumena, znotraj rjavorumena; površina gladka; sestava drobnozrnata; okras: vtisi; lega: spodnja cerkev, zunaj severnega zidu, v humusu; skupek: 2/5-90.

5. Frag. ostenja; izdelan prostoročno; barva: zunaj temnosiva, znotraj temnosiva; površina gladka; sestava drobnozrnata; okras: nalepljeni bradavici; vel. 3,7 cm; lega: spodnja cerkev, zunaj južnega zidu, v humusu; skupek: 2/3-29.

6. Frag. ostenja; izdelan prostoročno; barva: zunaj opečnatosiva, znotraj opečnata; površina gladka; sestava drobnozrnata; okras: plitev žleb; vel. 5,2 cm; lega: spodnja cerkev, zunaj severnega zidu, v humusu; skupek: 2/5-112.

7. Frag. ostenja; izdelan prostoročno; barva: zunaj sivočrna, znotraj rjava; površina gladka; sestava

drobnozrnata; okras: plitvi žlebiči; vel. 8,5 cm; lega: spodnja cerkev, zunaj južnega zidu, v humusu; skupek: 2/3-38.

8. Vijček, cel; izdelan prostoročno; barva: zunaj rjavosiva; površina gladka; sestava drobnozrnata; viš. 3,3 cm, največji pr. 3,5 cm; lega: spodnja cerkev; skupek: 2/17-11.

9. Vijček, cel; izdelan prostoročno; barva: zunaj rjava; površina gladka; sestava drobnozrnata; viš. 3 cm, največji pr. 3,5 cm; lega: spodnja cerkev, zunaj severnega zidu, v humusu; skupek: 2/5-8.

10. Vijček, cel; izdelan prostoročno; barva: zunaj temnorjava; površina gladka; sestava drobnozrnata; vel. 2,5 cm, največji pr. 2,9 cm; lega: spodnja cerkev; skupek: 2/17-10.

11. Vijček, cel; izdelan prostoročno; barva: zunaj temnorjava; površina gladka; sestava drobnozrnata; viš. 2 cm, največji pr. 1,4 cm; lega: spodnja cerkev, ladja, iz skalnih razpok; skupek: 2/13-2.

12. Frag. glinastega valja z luknjo (šoba?); izdelan prostoročno; barva: zunaj rjava; površina hrapava; sestava drobnozrnata; vel. 6 cm, največji pr. 4 cm; lega: spodnja cerkev, narteks, v ruševini; skupek: 2/15-11.

13. Frag. uteži; izdelan prostoročno; barva: zunaj opečnata; površina gladka; sestava drobnozrnata; vel. 5,2 cm; lega: spodnja cerkev, zunaj severnega zidu, v humusu; skupek: 2/4-26.

14. Frag. utež; izdelana prostoročno; barva: zunaj sivoopečnata; površina hrapava; sestava grobozrnata; vel. 10,5 cm; lega: spodnja cerkev, zunaj severnega zidu, v humusu; skupek: 2/5-9.

15. Frag. rešetke; izdelan prostoročno; barva: zunaj opečnatorumena; površina hrapava; sestava grobozrnata; lega: spodnja cerkev, zunaj severnega zidu, v humusu; skupek: 2/5-118.

16. Frag. glinastega kalupa; izdelan prostoročno; barva: zunaj rjava, znotraj rjava; sestava grobozrnata; vel. 7,5 cm; lega: spodnja cerkev, zunaj severnega zidu, v humusu; skupek: 2/4-27.

17. Frag. bronaste igle; vel. 8 cm; lega: spodnja cerkev, južna polovica prezbiterija, v ruševini; skupek: 2/9-1.

18. Frag. brona (zapestnica?); vel. 2,6 cm; lega: spodnja cerkev, severna polovica prezbiterija, v ruševini; skupek: 2/7-1.

19. Jagoda iz modrega stekla; največji pr. 0,5 cm; lega: spodnja cerkev; skupek: 2/17-2.

20. Sekirica iz serpentina; vel. 4,6 cm; lega: spodnja cerkev; skupek: 2/17-1.

Tabla 70

1. Frag. ustja; izdelan prostoročno; barva: zunaj črna, znotraj rjavočrna; površina gladka; sestava drobnozrnata; pr. ustja 12,5 cm; lega: notranjost stolpa 1; skupek: 5/14-5.

2. Frag. ustja; izdelan prostoročno; barva: zunaj temnorjava, znotraj temnorjava; površina gladka; sestava

drobnozrnata; okras: vrez pred žganjem; pr. ustja 14 cm; lega: okolica stolpa 1; skupek: 5/15-14.

3. Frag. ustja; izdelan prostoročno; barva: zunaj oranžnorjava, znotraj svetlorjava; površina gladka; sestava drobnozrnata; pr. ustja 16 cm; lega: notranjost stolpa 1; skupek: 5/13-3; opomba: reoksidacijsko žgano.

4. Frag. ustja; izdelan prostoročno; barva: zunaj opečnatorjava, znotraj rjava; površina gladka; sestava drobnozrnata; pr. ustja 14 cm, največji pr. 15 cm; lega: notranjost stolpa 1; skupek: 5/14-8; opomba: reoksidacijsko žgano.

5. Frag. ustja z ročajem; izdelan prostoročno; barva: zunaj sivorjava, znotraj sivorjava; površina hrapava; sestava drobnozrnata; pr. ustja 17 cm, največji pr. 17,5 cm; lega: notranjost stolpa 1; skupek: 5/10-12.

6. Frag. ustja; izdelan prostoročno; barva: zunaj temnosiva, znotraj temnosiva; površina gladka, porozna; sestava drobnozrnata; pr. ustja 17,5 cm; lega: notranjost stolpa 1; skupek: 5/10-15.

7. Frag. ustja; izdelan prostoročno; barva: zunaj sivorjava, znotraj opečnatorjava; površina gladka; sestava drobnozrnata; pr. ustja 23 cm, največji pr. 26 cm; lega: okolica stolpa 1; skupek: 5/6-5.

8. Frag. ustja; izdelan prostoročno; barva: zunaj črna, znotraj črna; površina gladka; sestava drobnozrnata; pr. ustja 19,5 cm, največji pr. 22 cm; lega: okolica stolpa 1; skupek: 5/8-4.

9. Frag. ustja; izdelan prostoročno; barva: zunaj črnosiva, znotraj črnosiva; površina hrapava; sestava grobozrnata; okras: vrez po žganju; pr. ustja 20,5 cm; lega: notranjost stolpa 1; skupek: 5/11-5.

10. Frag. ustja; izdelan prostoročno; barva: zunaj rdečerjava, znotraj temnorjava; površina gladka; sestava drobnozrnata; pr. ustja 16 cm; lega: notranjost stolpa 1; skupek: 5/14-7.

11. Frag. ustja; izdelan prostoročno; barva: zunaj temnorjava, znotraj rdečerjava; površina hrapava; sestava grobozrnata; pr. ustja 15,5 cm; lega: okolica stolpa 1; skupek: 5/15-13.

12. Frag. ustja; izdelan prostoročno; barva: zunaj rdečerjava, znotraj rdečerjava; površina hrapava; sestava grobozrnata; pr. ustja 15 cm; lega: notranjost stolpa 1; skupek: 5/10-6.

13. Frag. ustja; izdelan prostoročno; barva: zunaj rdeča, znotraj rdečerjava; površina hrapava; sestava drobnozrnata; okras: nalepljeno razčlenjeno rebro; pr. ustja 36 cm; lega: notranjost stolpa 1; skupek: 5/10-11.

Tabla 71

1. Frag. ustja; izdelan prostoročno; barva: zunaj siva, znotraj siva; površina gladka; sestava drobnozrnata, porozna; okras: nalepljeno razčlenjeno rebro; pr. ustja 29,5 cm; lega: notranjost stolpa 1; skupek: 5/10-14.

2. Frag. ustja; izdelan prostoročno; barva: zunaj črnosiva, znotraj rjavosiva; površina hrapava; sestava drobnozrnata; okras: nalepljeno razčlenjeno rebro; pr. ustja 22 cm; lega: notranjost stolpa 1; skupek: 5/10-1.

3. Frag. ustja; izdelan prostoročno; barva: zunaj oranžnosiva, znotraj oranžnosiva; površina hrapava; sestava grobozrnata; okras: vrez pred žganjem; pr. ustja 24 cm; lega: notranjost stolpa 1; skupek: 5/14-3.

4. Frag. ustja z razčlenjenim držajem; izdelan prostoročno; barva: zunaj rjava, znotraj rjavosiva; površina hrapava; sestava grobozrnata; okras: nalepljeno razčlenjeno rebro; pr. ustja 23 cm; lega: notranjost stolpa 1; skupek: 5/12-4; opomba: ostanki zoglenele vsebine (znotraj).

5. Frag. ustja; izdelan prostoročno; barva: zunaj opečnatorumena, znotraj rjavosiva; površina hrapava; sestava grobozrnata; okras: nalepljeno razčlenjeno rebro z držajem; pr. ustja 24,5 cm; lega: okolica stolpa 1; skupek: 5/15-10.

6. Frag. sklede; izdelan prostoročno; barva: zunaj opečnatosiva, znotraj opečnatosiva; površina hrapava; sestava grobozrnata; okras: nalepljena bradavica; viš. 6 cm, pr. ustja 17 cm, pr. dna 11 cm; lega: notranjost stolpa 1; skupek: 5/12-7.

7. Frag. sklede; izdelan prostoročno; barva: zunaj temnosiva, znotraj temnosiva; površina hrapava; sestava drobnozrnata; viš. 4 cm, pr. ustja 9 cm, pr. dna 5 cm; lega: notranjost stolpa 1; skupek: 5/12-5.

8. Frag. lonček; izdelan prostoročno; barva: zunaj siva, znotraj siva; površina hrapava; sestava grobozrnata; okras: nalepljena bradavica; viš. 4,1 cm, pr. ustja 6,7 cm, pr. dna 4 cm; lega: notranjost stolpa 1; skupek: 5/14-2.

9. Lonček, cel; izdelan prostoročno; barva: zunaj rjavosiva, znotraj rjavosiva; površina hrapava; sestava grobozrnata; okras: nalepljeno rebro; viš. 7 cm, pr. ustja 6,5 cm; lega: okolica stolpa 1; skupek: 5/15-21.

10. Frag. ustja; izdelan prostoročno; barva: zunaj rjavočrna, znotraj temnorjava; površina gladka; sestava grobozrnata; okras: plitva vreza na ustju; pr. ustja 38 cm; lega: okolica stolpa 1; skupek: 5/7-4.

11. Frag. ostenja; izdelan prostoročno; barva: zunaj temnorjava, znotraj temnorjava; površina gladka; sestava grobozrnata; okras: vrez in vbod pred žganjem; največji pr. 18 cm; lega: okolica stolpa 1; skupek: 5/15-8.

12. Frag. ostenja; izdelan prostoročno; barva: zunaj črnorjava, znotraj rjava; površina gladka; sestava drobnozrnata; okras: vrez in vbod pred žganjem; največji pr. 16 cm; lega: okolica stolpa 1; skupek: 5/6-8.

Tabla 72

1. Frag. ustja; izdelan prostoročno; barva: zunaj sivorjava, znotraj sivorjava; površina gladka; sestava drobnozrnata; okras: vrez in vbod pred žganjem; vel. 4,3 cm; lega: okolica stolpa 1; skupek: 5/15-31.

2. Frag. ostenja; izdelan prostoročno; barva: zunaj črna, znotraj črna; površina gladka; sestava drobnozrnata; okras: vrez in vbod pred žganjem; vel. 5,8 cm; lega: okolica stolpa 1; skupek: 5/6-9.

3. Frag. ostenja; izdelan prostoročno; barva: zunaj svetlorjava, znotraj svetlorjava; površina gladka; sestava

drobnnozrnata; okras: gubanje; vel. 5,8 cm; lega: okolica stolpa 1; skupek: 5/15-32.

4. Frag. ostenja; izdelan prostoročno; barva: zunaj rdečerjava, znotraj rdečerjava; površina hrapava; sestava grobozrnata; okras: nalepljeno razčlenjeno rebro; vel. 9 cm; lega: notranjost stolpa 1; skupek: 5/13-4.

5. Držaj pokrova; izdelan prostoročno; barva: zunaj rjava, znotraj rumenorjava; površina hrapava; sestava drobnozrnata; pr. 4,2 cm; lega: okolica stolpa 1; skupek: 5/6-6.

6. Vijček, cel; izdelan prostoročno; barva: zunaj sivočrna; površina gladka; sestava drobnozrnata; viš. 2,5 cm, največji pr. 3,5 cm; lega: notranjost stolpa 1; skupek: 5/13-6.

7. Vijček, cel; izdelan prostoročno; barva: zunaj opečnatorjava; površina hrapava; viš. 2,2 cm, največji pr. 3,3 cm; lega: okolica stolpa 1; skupek: 5/4-1.

8. Vijček, cel; izdelan prostoročno; barva: zunaj rjava; površina gladka; viš. 2,7 cm, največji pr. 3,3 cm; lega: okolica stolpa 1; skupek: 5/1-8.

9. Vijček, cel; izdelan prostoročno; barva: zunaj sivorumena; površina gladka; viš. 3 cm, največji pr. 4 cm; lega: notranjost stolpa 1; skupek: 5/11-8.

10. Frag. vijček; izdelan prostoročno; barva: zunaj opečnatorjava; površina gladka; sestava drobnozrnata; viš. 3,4 cm, največji pr. 4,5 cm; lega: okolica stolpa 1; skupek: 5/5-2.

11. Frag. vijček; izdelan prostoročno; barva: zunaj rjava; površina hrapava; sestava drobnozrnata; viš. 2,8 cm, največji pr. 4 cm; lega: notranjost stolpa 1; skupek: 5/12-3.

12. Frag. vijčka; izdelan prostoročno; barva: zunaj temnorjava; površina gladka; sestava drobnozrnata; okras: vrez pred žganjem; viš. 4,1 cm; lega: notranjost stolpa 1; skupek: 5/14-10.

13. Frag. svitka; izdelan prostoročno; barva: zunaj opečnatosiva, znotraj opečnatosiva; površina hrapava; sestava drobnozrnata; okras: plitvi vtisi; največji pr. 8,5 cm; lega: okolica stolpa 1; skupek: 5/2-1.

14. Frag. svitka; izdelan prostoročno; barva: zunaj sivorjava; površina hrapava; sestava grobozrnata; največji pr. 11,3 cm; lega: okolica stolpa 1; skupek: 5/1-5.

15. Frag. svitka; izdelan prostoročno; barva: zunaj rjavočrna, znotraj rjavočrna; površina gladka; sestava grobozrnata; največji pr. 10 cm; lega: okolica stolpa 1; skupek: 5/15-6.

16. Frag. svitka; izdelan prostoročno; barva: zunaj opečnatorjava; površina hrapava; sestava grobozrnata; največji pr. 12 cm; lega: okolica stolpa 1; skupek: 5/15-22.

17. Frag. svitka; izdelan prostoročno; barva: zunaj opečnatorjava; površina hrapava; sestava grobozrnata; največji pr. 12 cm; lega: okolica stolpa 1; skupek: 5/15-29.

18. Frag. cedila; izdelan prostoročno; barva: zunaj temnosiva, znotraj temnosiva; površina gladka; sestava drobnozrnata; največji pr. 12 cm; lega: notranjost stolpa 1; skupek: 5/13-1.

19. Frag. uteži; izdelan prostoročno; barva: zunaj

črnosiva; površina gladka; sestava grobozrnata; okras: vrez pred žganjem; vel. 7,5 cm; lega: okolica stolpa 1; skupek: 5/15-33.

20. Fibula, cela; vel. 4,2 cm; lega: okolica stolpa 1; skupek: 5/6-a.

21. Železen okov; vel. 9 cm; lega: okolica stolpa 1; skupek: 5/6-3.

22. Obdelan rog; vel. 11,2 cm; lega: notranjost stolpa 1; skupek: 5/14-4.

Tabla 73

1. Frag. ustja, ostenja in dna; izdelan prostoročno; barva: zunaj sivočrna, znotraj temnorjava; površina gladka; sestava drobnorzrnata; pr. ustja 19,5 cm, največji pr. 20 cm, pr. dna 8 cm; lega: velika stavba, dvorana; skupek: 8/4-17.

2. Frag. ustja in ostenja; izdelan prostoročno; barva: zunaj črnorjava, znotraj črnorjava; površina gladka; sestava grobozrnata; pr. ustja 18,5 cm, največji pr. 20,5 cm; lega: velika stavba, zahodno dvorišče; skupek: 8/1-9.

3. Frag. ustja; izdelan prostoročno; barva: zunaj temnorjava, znotraj temnorjava; površina gladka; sestava drobnorzrnata; pr. ustja 17,5 cm, največji pr. 20 cm; lega: velika stavba, zahodno dvorišče; skupek: 8/1-4.

4. Frag. ustja; izdelan prostoročno; barva: zunaj temnorjava, znotraj temnorjava; površina gladka; sestava drobnorzrnata; pr. ustja 23 cm, največji pr. 25 cm; lega: velika stavba, vzhodni prostor; skupek: 8/13-2.

5. Frag. ustja; izdelan prostoročno; barva: zunaj temnorjava, znotraj temnorjava; površina hrapava; sestava drobnorzrnata; pr. ustja 23 cm, največji pr. 25 cm; lega: velika stavba, vzhodni prostor; skupek: 8/13-3.

6. Frag. ustja; izdelan prostoročno; barva: zunaj temnorjava, znotraj temnorjava; površina gladka; sestava drobnorzrnata; pr. ustja 21 cm, največji pr. 25 cm; lega: velika stavba, prostor s prefurnijem; skupek: 8/3-8.

7. Frag. ustja; izdelan prostoročno; barva: zunaj rjava, znotraj rjava; površina gladka; sestava drobnorzrnata; okras: fasetiranje; vel. 4,5 cm; lega: velika stavba, zahodno dvorišče; skupek: 8/1-14.

8. Frag. ustja; izdelan prostoročno; barva: zunaj rdečerjava, znotraj rjava; površina gladka; sestava grobozrnata; pr. ustja 27,5 cm, največji pr. 30 cm; lega: velika stavba, vzhodni prostor; skupek: 8/13-6.

9. Frag. ustja; izdelan prostoročno; barva: zunaj črnosiva, znotraj temnosiva; površina gladka; sestava drobnorzrnata; okras: poševno žlebljenje; vel. 3,5 cm; lega: velika stavba, vzhodni prostor; skupek: 8/13-27.

10. Frag. ustja; izdelan prostoročno; barva: zunaj temnorjava, znotraj rjava; površina hrapava; sestava grobozrnata; okras: globoki vtisi na ustju; pr. ustja 34 cm; lega: velika stavba, jugozahodno dvorišče; skupek: 8/9-2; opomba: sledovi čada.

11. Frag. ustja in ostenja; izdelan prostoročno; barva: zunaj sivočrna, znotraj sivorjava; površina hrapava; sestava grobozrnata; okras: nalepljeni rebri; pr. ustja 17,5 cm; lega: velika stavba, zahodno dvorišče; skupek: 8/1-13.

12. Frag. ustja; izdelan prostoročno; barva: zunaj siva, znotraj svetlorjava; površina hrapava; sestava grobozrnata; pr. ustja 22,5 cm; lega: velika stavba, dvorana; skupek: 8/4-3.

Tabla 74

1. Frag. ustja; izdelan prostoročno; barva: zunaj temnorjava, znotraj temnorjava; površina gladka; sestava drobnorzrnata; pr. ustja 8 cm; lega: velika stavba, zahodno dvorišče; skupek: 8/1-7.

2. Frag. ustja skifosa; barva: zunaj rjavorumena, znotraj rjavorumena; površina gladka; sestava drobnorzrnata; pr. ustja 9,2 cm; lega: velika stavba, zahodno dvorišče; skupek: 8/1-a.

3. Frag. ustja in ostenja; izdelan prostoročno; barva: zunaj črna, znotraj črna; površina gladka; sestava drobnorzrnata; okras: vrez po žganju; pr. ustja 11 cm, največji pr. 11,2 cm; lega: velika stavba, jugovzhodno dvorišče; skupek: 8/10-12.

4. Frag. ustja; izdelan prostoročno; barva: zunaj sivočrna, znotraj sivočrna; površina gladka; sestava drobnorzrnata, porozna; pr. ustja 12 cm; lega: velika stavba, dvorana; skupek: 8/4-15.

5. Frag. ustja; izdelan prostoročno; barva: zunaj svetlorjava, znotraj svetlorjava; površina gladka; sestava drobnorzrnata; pr. ustja 16 cm; lega: velika stavba, zunaj severnega zidu; skupek: 8/7-3.

6. Frag. ustja; izdelan prostoročno; barva: zunaj temnorjava, znotraj temnorjava; površina gladka; sestava drobnorzrnata; pr. ustja 21 cm; lega: velika stavba, zahodno dvorišče; skupek: 8/1-10.

7. Frag. ustja; izdelan prostoročno; barva: zunaj rjava, znotraj črnorjava; površina hrapava; sestava grobozrnata; okras: vtisi na ustju; pr. ustja 21 cm; lega: velika stavba, dvorana; skupek: 8/4-14.

8. Frag. ustja; izdelan na počasnem vretenu; barva: zunaj sivorjava, znotraj sivorjava; površina gladka; sestava drobnorzrnata; pr. ustja 19,5 cm; lega: velika stavba, južni prostor; skupek: 8/6-6.

9. Frag. ustja; izdelan prostoročno; barva: zunaj rumenorjava, znotraj rumenorjava; površina hrapava; sestava grobozrnata; pr. ustja 17 cm; lega: velika stavba, jugozahodno dvorišče; skupek: 8/9-3.

10. Frag. ustja; izdelan prostoročno; barva: zunaj rdečerjava, znotraj rjava; površina hrapava; sestava grobozrnata; okras: nalepljeno razčlenjeno rebro; pr. ustja 17,5 cm; lega: velika stavba, zahodni prostor; skupek: 8/2-30.

11. Frag. ustja; izdelan prostoročno; barva: zunaj rjavordeča, znotraj rjavordeča; površina gladka; sestava grobozrnata; pr. ustja 22,5 cm; lega: velika stavba, dvorana; skupek: 8/4-11.

12. Frag. ustja; izdelan prostoročno; barva: zunaj rjava, znotraj rjava; površina hrapava; sestava grobozrnata; pr. ustja 28 cm; lega: velika stavba, dvorana; skupek: 8/4-1.

Tabla 75

1. Frag. ustja; izdelan prostoročno; barva: zunaj rjava, znotraj rjava; površina gladka; sestava drobnozrnata; okras: plitev žleb; pr. ustja 30 cm; lega: velika stavba, zahodni prostor; skupek: 8/2-1.

2. Frag. ustja; izdelan prostoročno; barva: zunaj sivorumena, znotraj rjavosiva; površina hrapava; sestava grobozrnata; pr. ustja 24,5 cm; lega: velika stavba, vzhodni prostor; skupek: 8/13-4.

3. Frag. ostenja; izdelan prostoročno; barva: zunaj rdečerjava, znotraj rdečerjava; površina hrapava; sestava grobozrnata; okras: nalepljena bradavica; največji pr. 21 cm; lega: velika stavba, zahodno dvorišče; skupek: 8/1-60.

4. Frag. ostenja; izdelan prostoročno; barva: zunaj rjavočrna, znotraj temnorjava; površina gladka; sestava drobnozrnata; okras: vrez po žganju; največji pr. 22,5 cm; lega: velika stavba, vzhodni prostor; skupek: 8/13-21.

5. Frag. ostenja; izdelan prostoročno; barva: zunaj siva, znotraj črnosiva; površina gladka; sestava drobnozrnata; okras: plitev vrez pred žganjem; največji pr. 13,5 cm; lega: velika stavba, jugovzhodno dvorišče; skupek: 8/10-25.

6. Frag. dna; izdelan prostoročno; barva: zunaj črna, znotraj črna; površina gladka; sestava drobnozrnata; pr. dna: 5 cm; lega: velika stavba, zahodno dvorišče; skupek: 8/1-100.

7. Frag. dna; izdelan prostoročno; barva: zunaj rjava, znotraj rjava; površina hrapava; sestava grobozrnata; pr. dna: 18 cm; lega: velika stavba, zahodno dvorišče; skupek: 8/1-101.

8. Frag. ostenja; izdelan prostoročno; barva: zunaj temnorjava, znotraj rjava; površina gladka; sestava drobnozrnata; okras: vrez po žganju; vel. 3,5 cm; lega: velika stavba, zahodni prostor; skupek: 8/2-27.

9. Frag. ostenja; izdelan prostoročno; barva: zunaj temnorjava, znotraj rdečerjava; površina gladka; sestava grobozrnata; okras: vrez po žganju; vel. 9 cm; lega: velika stavba, jugozahodno dvorišče; skupek: 8/9-5.

10. Frag. ostenja; izdelan prostoročno; barva: zunaj rjavordeča, znotraj rjavordeča; površina gladka; sestava drobnozrnata; okras: nalepljeno razčlenjeno rebro; vel. 4,5 cm; lega: velika stavba, zunaj severnega zidu; skupek: 8/7-23.

11. Frag. ostenja; izdelan prostoročno; barva: zunaj sivorjava, znotraj črnosiva; površina hrapava; sestava grobozrnata; okras: nalepljena bradavica; vel. 7 cm; lega: velika stavba, zunaj severnega zidu; skupek: 8/7-22.

12. Frag. ostenja; izdelan prostoročno; barva: zunaj rjava, znotraj rjava; površina gladka; sestava drobnozrnata; okras: nalepljena vrta bradavica; vel. 5 cm; lega: velika stavba, zahodno dvorišče; skupek: 8/1-65.

13. Frag. ostenja; izdelan prostoročno; barva: zunaj rjava, znotraj rdečesiva; površina gladka; sestava drobnozrnata; okras: kolobarjasta nalepka; vel. 4,2 cm; lega: velika stavba, vzhodni prostor; skupek: 8/13-24.

14. Frag. ostenja; izdelan prostoročno; barva: zunaj siva, znotraj rumenorjava; površina gladka; sestava grobozrnata; okras: nalepljeni bradavici; vel. 8 cm; lega: velika stavba, zahodno dvorišče; skupek: 8/1-71.

Tabla 76

1. Frag. glinastega čepa; izdelan prostoročno; barva: zunaj črnorjava; površina gladka; sestava drobnozrnata; vel. 6 cm; lega: velika stavba, vzhodni prostor; skupek: 8/13-48.

2. Frag. rogljičastega držaja; izdelan prostoročno; barva: zunaj rjavosiva; površina gladka; sestava drobnozrnata; vel. 6,5 cm; lega: velika stavba, dvorana; skupek: 8/4-49.

3. Frag. ostenja z dulcem; izdelan prostoročno; barva: zunaj rjavočrna, znotraj rjavočrna; površina hrapava; sestava drobnozrnata; vel. 7 cm; lega: velika stavba, zhdno dvorišče; skupek: 8/1-63.

4. Frag. vijček; izdelan prostoročno; barva: zunaj črnosiva; površina gladka; sestava grobozrnata; okras: vrez po žganju; viš. 4,1 cm; lega: velika stavba, zahodni prostor; skupek: 8/2-3.

5. Vijček, cel; izdelan prostoročno; barva: zunaj črnorjava; površina gladka; viš. 3,8 cm, največji pr. 4 cm; lega: velika stavba, zahodno dvorišče; skupek: 8/1-135.

6. Vijček, cel; izdelan prostoročno; barva: zunaj rjava; površina gladka; sestava drobnozrnata; viš. 2,1 cm, največji pr. 2,5 cm; lega: velika stavba, zahodno dvorišče; skupek: 8/1-138.

7. Vijček, cel; izdelan prostoročno; barva: zunaj rjavorumena; površina gladka; viš. 3,4 cm, največji pr. 4 cm; lega: velika stavba, zahodni prostor; skupek: 8/2-35.

8. Frag. vijček; izdelan prostoročno; barva: zunaj rdečesiva; površina gladka; sestava grobozrnata; viš. 4 cm, največji pr. 4 cm; lega: velika stavba, jugovzhodno dvorišče; skupek: 8/10-33.

9. Vijček, cel; izdelan prostoročno; barva: zunaj rjava; površina gladka; sestava drobnozrnata; viš. 3,2 cm, največji pr. 3,5 cm; lega: velika stavba, zahodno dvorišče; skupek: 8/1-137.

10. Vijček, cel; izdelan prostoročno; barva: zunaj rdečesiva; površina gladka; viš. 2,1 cm, največji pr. 2,6 cm; lega: velika stavba, dvorana; skupek: 8/4-51.

11. Vijček, cel; izdelan prostoročno; barva: zunaj temnorjava; površina gladka; viš. 0,9 cm, največji pr. 3,5 cm; lega: velika stavba, zahodno dvorišče; skupek: 8/1-136.

12. Vijček, cel; izdelan prostoročno; barva: zunaj temnosiva; površina hrapava; sestava grobozrnata; viš. 14 cm, največji pr. 6 cm; lega: velika stavba, zahodno dvorišče; skupek: 8/1-134; opomba: narejen iz črepinje.

13. Frag. svitka; izdelan prostoročno; barva: zunaj temnosiva; površina hrapava; sestava grobozrnata; pr. 8,5 cm; lega: velika stavba, vzhodni prostor; skupek: 8/13-50.

14. Frag. svitka; izdelan prostoročno; barva: zunaj

rdečerjava; površina hrapava; sestava grobozrnata; največji pr. 10 cm; lega: velika stavba, zunaj severnega zidu; skupek: 8/7-31.

15. Frag. svitka; izdelan prostoročno; barva: zunaj rjavordeča; površina hrapava; sestava grobozrnata; največji pr. 10 cm; lega: velika stavba, dvorana; skupek: 8/4-47.

16. Svitek, cel; izdelan prostoročno; barva: zunaj rjavosiva; površina hrapava; sestava grobozrnata; največji pr. 10 cm; lega: velika stavba, prostor s prefurnijem; skupek: 8/3-33.

17. Bronast gumb, cel; največji pr. 1,4 cm; lega: velika stavba, vzhodni prostor; skupek: 8/13-a.

18. Železen ingot; vel. 13,5 cm; lega: velika stavba, južni prostor; skupek: 8/6-a.

Tabla 77

1. Frag. ostenja; izdelan prostoročno; barva: zunaj temnorjava, znotraj temnorjava; površina gladka; sestava drobnozrnata; največji pr. 9,5 cm; lega: stolp 2; skupek: 9/1-66.

2. Frag. ostenja; izdelan prostoročno; barva: zunaj rumenorjava, znotraj rumenorjava; površina gladka; sestava drobnozrnata; okras: nalepljena bradavica; največji pr. 14,5 cm; lega: stolp 2; skupek: 9/1-70.

3. Frag. ustja; izdelan prostoročno; barva: zunaj rjava, znotraj rjava; površina gladka; sestava drobnozrnata; pr. ustja 13 cm; lega: stolp 2; skupek: 9/1-7.

4. Frag. ustja; izdelan prostoročno; barva: zunaj rjava, znotraj rjava; površina hrapava; sestava grobozrnata; okras: plitev žig; pr. ustja 17 cm; lega: stolp 2; skupek: 9/1-11.

5. Frag. ustja; izdelan prostoročno; barva: zunaj rdečerjava, znotraj rjavosiva; površina hrapava; sestava grobozrnata; okras: nalepljeno razčlenjeno rebro; pr. ustja 20 cm; lega: stolp 2; skupek: 9/1-13.

6. Frag. ustja; izdelan prostoročno; barva: zunaj siva, znotraj siva; površina gladka; sestava drobnozrnata; okras: plitev vrez pred žganjem; pr. ustja 11 cm; lega: stolp 2; skupek: 9/1-10.

7. Frag. ostenja; izdelan prostoročno; barva: zunaj rjavosiva, znotraj črnosiva; površina gladka; sestava drobnozrnata; okras: vrez pred žganjem; največji pr. 15,5 cm; lega: stolp 2; skupek: 9/1-78.

8. Frag. ustja; izdelan prostoročno; barva: zunaj rjava, znotraj rjava; površina hrapava; sestava grobozrnata; pr. ustja: 21,5 cm; lega: stolp 2; skupek: 9/1-17.

9. Frag. ustja; izdelan prostoročno; barva: zunaj rjavočrna, znotraj rjavočrna; površina gladka; sestava grobozrnata; okras: vrez po žganju; pr. ustja 24 cm; lega: stolp 2; skupek: 9/1-5.

10. Frag. ustja; izdelan prostoročno; barva: zunaj rjava, znotraj rjava; površina gladka; sestava drobnozrnata; pr. ustja: 21 cm; lega: stolp 2; skupek: 9/1-8.

11. Frag. ustja; izdelan prostoročno; barva: zunaj rjavočrna, znotraj rjavočrna; površina gladka; sestava drobnozrnata; pr. ustja 19 cm; lega: stolp 2; skupek: 9/1-6.

12. Frag. lonček; izdelan prostoročno; barva: zunaj rjavosiva, znotraj rjavosiva; površina hrapava; sestava drobnozrnata; okras: vrez pred žganjem; viš. 3 cm, pr. ustja 4,5 cm, pr. dna 2,3 cm; lega: stolp 2; skupek: 9/1-14.

13. Frag. ustja; izdelan prostoročno; barva: zunaj rjava, znotraj rjava; površina hrapava; sestava grobozrnata; okras: nalepljeno razčlenjeno rebro; vel. 10 cm; lega: stolp 2; skupek: 9/1-18.

14. Frag. ostenja; izdelan prostoročno; barva: zunaj rumenorjava, znotraj rumenorjava; površina gladka; sestava drobnozrnata; okras: nalepljena vrta bradavica; vel. 6 cm; lega: stolp 2; skupek: 9/1-73.

15. Frag. držaja; izdelan prostoročno; barva: zunaj temnorjava; površina hrapava; sestava grobozrnata; vel. 6 cm; lega: stolp 2; skupek: 9/1-65.

16. Frag. vijček; izdelan prostoročno; barva: zunaj rjavočrna; površina gladka; sestava drobnozrnata; ; viš. 2,8 cm, največji pr. 4,1 cm; lega: stolp 2; skupek: 9/1-60.

17. Frag. vijček; izdelan prostoročno; barva: zunaj rjava; površina gladka; sestava drobnozrnata; viš. 2,7 cm, največji pr. 2,9 cm; lega: stolp 2; skupek: 9/1-59.

18. Frag. ročaja; izdelan prostoročno; barva: rjava; površina hrapava; sestava grobozrnata; vel. 7 cm; lega: stolp 2; skupek: 9/1-51.

Tabla 78

1. Srebrn križec, cel; izdelan iz pločevine; vel. 5,3x5,8 cm; lega: zgornja cerkev, na tlaku pred levim krakom klopi; skupek: 1/346.

2. Železen žebelj; kovan; vel. 13,7 cm; lega: zgornja cerkev, severna polovica narteksa, v ruševini; skupek: 1/24-1.

3. Železen žebelj, cel; kovan; vel. 12 cm; lega: zgornja cerkev, zunaj zahodnega zidu; v humusu; skupek: 1/7-1.

4. Železen žebelj, cel; kovan; vel. 12,5 cm; lega: zgornja cerkev, zunaj severnega zidu; v humusu; skupek: 1/5-1.

5. Frag. opeke; barva: zunaj sivoopečnata, znotraj opečnatorjava; površina hrapava; sestava grobozrnata; vel. 8x7 cm; lega: zgornja cerkev, prizidek, v humusu; skupek: 1/2-6.

6. Frag. dna; izdelan na vretenu; barva: zunaj opečnata, znotraj opečnatorumena; površina hrapava; sestava grobozrnata, posamezna zelo groba zrna; sledi rumenega lošča v notranjosti; pr. dna 6 cm; lega: zgornja cerkev, zunaj vzhodnega zidu, pod ruševino; skupek: 1/16-1.

7. Frag. žel. noža; kovan; vel. 11,3 cm; lega: spodnja cerkev, zunaj južnega zidu, nad ruševino; skupek: 2/3-4.

8. Železna spojka; kovana; vel. 7 cm; lega: spodnja cerkev, zunaj vzhodnega zidu, nad ruševino; skupek: 2/1-1.

9. Frag. železne zanke brez krakov; kovan; vel. 8,5 cm; lega: spodnja cerkev, severovzhodni vogal spodnjega dela presbiterija, v ruševini; skupek: 2/10-1.

10. Železen žebelj, cel; kovan; vel. 17 cm; lega: spodnja cerkev, zunaj severnega zidu, v humusu; skupek: 2/4-2.

11. Železna spojka, cela; kovana; vel. 15,5 cm; lega: spodnja cerkev, zunaj južnega zidu, v humusu; skupek: 2/3-3.

12. Železen tečaj vrat, cel; kovan; vel. 10,2 cm; lega: spodnja cerkev, ob južnem zidu, v humusu; skupek: 2/3-5.

13. Železen tečaj vrat, cel; kovan; vel. 9 cm; lega: spodnja cerkev, zunaj južnega zidu, v humusu; skupek: 2/2-1.

14. Železen tečaj, cel; kovan; vel. 8 cm; lega: spodnja cerkev, ladja, iz skalnih razpok; skupek: 2/13-1.

15. Železen okov, cel; kovan; vel. 5,8 cm; lega: spodnja cerkev, narleks, v ruševini; skupek: 2/15-2.

16. Železen obroč, cel; kovan; največji pr. 5 cm; lega: spodnja cerkev, zunaj južnega zidu, v humusu; skupek: 2/3-2.

17. Frag. železnega obroča; vel. 9 cm; lega: spodnja cerkev, zunaj južnega zidu, v humusu; skupek: 2/3-1.

18. Frag. železnega tečaja vrat; kovan; vel. 11,5 cm; lega: spodnja cerkev, zunaj severnega zidu, v humusu; skupek: 2/4-1.

19. Železen tečaj vrat (os in gibljivi del), cel; dolž. krakov 9,4 cm in 9,5 cm; lega: spodnja cerkev, narleks, v ruševini; skupek: 2/15-1.

Tabla 79

1. Frag. ročaja z ustjem in ostenjem steklene viseče svetilke; barva: svetlorumenozelena; vel. 4x2,5 cm; lega: spodnja cerkev, jarek ob klopi; skupek: 2/10-2.

2. Frag. dna; izdelan na vretenu; barva: zunaj rjava, temnosiva, znotraj svetlorjava; površina gladka; sestava drobnozrnata; vel. 4x5 cm; lega: spodnja cerkev, zunaj južnega zidu, v humusu; skupek: 2/3-15.

3. Frag. ostenja; izdelan na počasnem vretenu; barva: zunaj sivočrna, znotraj sivočrna; površina gladka; sestava drobnozrnata; okras: glavničenje; vel. 3,5x4 cm; lega: spodnja cerkev, zunaj severnega zidu, v ruševini; skupek: 2/5-100.

4. Frag. ustja; izdelan na počasnem vretenu; barva: zunaj rjavočrna, znotraj temnorjava; površina hrapava; sestava drobnozrnata; okras: glavničenje; pr. ustja 19 cm; lega: spodnja cerkev; skupek: 2/17-12.

5. Frag. ustja; izdelan na počasnem vretenu; barva: zunaj rjavočrna, znotraj temnorjava; površina gladka; sestava drobnozrnata; pr. ustja 13 cm; lega: spodnja cerkev, zunaj severnega zidu, v ruševini; skupek: 2/5-19.

6. Frag. ustja; izdelan na počasnem vretenu; barva: zunaj rjavočrna, znotraj temnorjava; površina gladka; sestava drobnozrnata; okras: valovnica; pr. ustja 16 cm; lega: spodnja cerkev, narleks, v ruševini; skupek: 2/15-12.

7. Frag. ustja; izdelan na počasnem vretenu; barva: zunaj črnosiva, znotraj črnorjava; površina gladka; sestava drobnozrnata; okras: valovnica; pr. ustja 14,5 cm; lega: spodnja cerkev, zunaj južnega zidu, v humusu; skupek: 2/3-43.

8. Frag. ustja; izdelan na počasnem vretenu; barva: zunaj rjava, temnorjava, znotraj rjava, črnorjava; površina gladka; sestava drobnozrnata; okras: valovnica in vrezi; pr. ustja 27 cm; lega: spodnja cerkev, zunaj severnega zidu, v ruševini; skupek: 2/5-17.

9. Frag. ustja; afriška sigilata; barva: zunaj oranžnoopečnata, znotraj oranžnoopečnata; brez premaza; pr. ustja 34 cm; lega: spodnja cerkev, presbiterij, severovzhodni vogal spodnje polovice, v ruševini; skupek: 2/10-3.

10. Frag. dna; izdelan na počasnem vretenu; barva: zunaj svetlorjava, siva, znotraj svetlorjava, sivorjava; površina gladka; sestava grobozrnata; pr. dna 12,5 cm; lega: spodnja cerkev, zunaj severnega zidu, v ruševini; skupek: 2/5-41.

11. Frag. dna; izdelan na vretenu; barva: zunaj svetlorjava, znotraj svetlorjava; površina gladka; sestava drobnozrnata, posamezna zelo groba zrna; pr. dna 9 cm; lega: spodnja cerkev, presbiterij, severovzhodni vogal spodnje polovice, v ruševini; skupek: 2/10-4.

12. Frag. ustja; izdelan na vretenu; barva: zunaj siva, svetlorjava, znotraj svetlorjava; površina hrapava; sestava drobnozrnata; pr. ustja 21 cm; lega: baptisterij; skupek: 10/1-1.

13. Frag. dna; izdelan na vretenu; barva: zunaj temnosiva, znotraj temnosiva; površina hrapava; sestava drobnozrnata; pr. dna 15,8 cm; lega: baptisterij; skupek: 10/1-2.

14. Frag. rezila železnega noža; vel. 11,1 cm; lega: mala stavba, skupek: 3/1-1.

15. Frag. dna; izdelan na vretenu; barva: zunaj svetloopečnata, znotraj svetloopečnata; sestava: dobro prečiščena glina; rumen lošč; pr. dna 12,5 cm; lega: mala stavba, skupek: 3/1-29.

16. Frag. ustja; posnetek afriške sigilate; barva: zunaj opečnata, znotraj opečnata, prelom 5 YR 7/6; sledi rjavordečega premaza 2,5 YR 5/8; okras: odtisi kolesa; pr. ustja 17 cm; lega: severozahodni rob platoja, sporadična najdba; skupek: 06/25-77.

17. Frag. ustja; izdelan na počasnem vretenu; barva: zunaj siva, sivočrna, znotraj siva, sivočrna; površina hrapava; sestava grobozrnata; okras: glavničenje; pr. ustja 13 cm; lega: severozahodni rob platoja, sporadična najdba; skupek: 06/4-20.

18. Frag. ustja; posnetek afriške sigilate; barva: zunaj opečnata, znotraj opečnata, prelom 5 YR 6/8; sledi rjavordečega premaza 2,5 YR 5/8; pr. ustja 19 cm; lega: severozahodni rob platoja, sporadična najdba; B; skupek: 06/4-26.

19. Frag. dna; izdelan na vretenu; barva: zunaj rjavosiva, znotraj črnosiva; površina hrapava; sestava drobnozrnata; pr. dna 15,5 cm; lega: severozahodni rob platoja, sporadična najdba; skupek: 06/4-47.

Tabla 80

1. Železen žebelj s ploščato glavico, cel; kovan; vel. 10 cm; lega: velika stavba, vzhodni prostor; skupek: 8/13-A.
2. Frag. opeke; barva: rumenoopečnata, vel. 12x13 cm; lega: velika stavba, vzhodni prostor; skupek: 8/13-57.
3. Frag. ustja; izdelan na vretenu; barva: zunaj opečnata, znotraj opečnata; površina gladka; sestava drobnozrnata; rumenzelen lošč v notranjosti; pr. ustja 29 cm; lega: velika stavba, vzhodni prostor; skupek: 8/13-1.
4. Frag. ustja; izdelan prostoročno; barva: zunaj sivočrna, znotraj sivočrna; površina gladka; sestava drobnozrnata; pr. ustja 18 cm; lega: velika stavba, vzhodni prostor; skupek: 8/13-9.
5. Frag. ustja; izdelan na vretenu; barva: zunaj sivorjava, znotraj sivorjava, črnorjava; površina gladka; sestava finoizrnat; pr. ustja 14 cm; lega: velika stavba, vzhodni prostor; skupek: 8/13-10.
6. Frag. dna; izdelan na počasnem vretenu; barva: zunaj rjava, siva, znotraj rjava, temnosiva; površina gladka; sestava drobno in grobozrnata; pr. dna 9,5 cm; lega: velika stavba, vzhodni prostor; skupek: 8/13-36.
7. Frag. bronastega predmeta; vel. 3,2 cm; lega: velika stavba, diagonalni kanal v dvorani; skupek: 8/5-A.
8. Železen obroček, cel; kovan; največji pr. 3,5 cm, lega: velika stavba, iz zasutja prazgodovinske razžarilne peči v dvorani; skupek: 8/11-A.
9. Frag. ostenja; izdelan prostoročno ali na počasnem vretenu; ; barva: zunaj sivočrna, znotraj sivočrna; površina hrapava; sestava drobnozrnata; okras: vrez pred žganjem; vel. 4x2,5 cm; lega: velika stavba, dvorana; skupek: 8/4-39.
10. Frag. ustja; izdelan prostoročno ali na počasnem vretenu; barva: zunaj rjava, črnorjava, znotraj rjavočrna; površina hrapava; sestava drobnozrnata; okras: glavničenje; pr. ustja 15,5 cm, največji pr. 16,5 cm; lega: velika stavba, dvorana; skupek: 8/4-13.
11. Frag. ustja; izdelan prostoročno; barva: zunaj temnosivorjava, znotraj temnosivorjava; površina gladka; sestava drobnozrnata; pr. ustja 12 cm; lega: velika stavba, dvorana; skupek: 8/4-15.
12. Frag. ustja; izdelan na počasnem vretenu; barva: zunaj rjava, siva, črna, znotraj rjava, črna; površina gladka; sestava drobnozrnata; pr. ustja 20,8 cm; lega: velika stavba, dvorana; skupek: 8/4-8.
13. Frag. ustja; izdelan na vretenu; barva: zunaj rdeča, znotraj svetlorjava; površina gladka; sestava finoizrnat; pr. ustja 21 cm; lega: velika stavba, dvorana; skupek: 8/4-16.
14. Frag. ustja; afriška sigilata ali posnetek; barva: zunaj siva, opečnata, znotraj siva, opečnata, prelom 5 YR 5/6; sled oranžnega premaza; pr. ustja 30 cm, največji pr. 32 cm; lega: velika stavba, dvorana; skupek: 8/4-6.
15. Frag. ustja; afriška sigilata ali posnetek; barva: zunaj svetloopečnata, znotraj svetloopečnata, prelom

2,5 YR 5/4; sled rjavoopečnatega premaza; pr. ustja 33 cm, največji pr. 34 cm; lega: velika stavba, dvorana; skupek: 8/4-12.

Tabla 81

1. Okov ključavnice iz železne pločevine (plošča in trije pripadajoči železni žebli s piramidalnimi glavnicami); vel. 11,5x10,5 cm; lega: velika stavba, južni prostor; skupek: 8/6-F.
2. Železen žebelj, cel; kovan; vel. 4,5 cm; lega: velika stavba, južni prostor; skupek: 8/6-N.
3. Konica železnega žeblija; kovana; vel. 4,5 cm; lega: velika stavba, južni prostor; skupek: 8/6-M.
4. Železen zapah ključavnice s frag. železnega kjuča na tri zobe; vel. 9,8 cm; lega: velika stavba, južni prostor; skupek: 8/6-E.
5. Železen žebelj, cel; kovan; vel. 11 cm; lega: velika stavba, južni prostor; skupek: 8/6-I.
6. Železen žebelj s ploščato glavico, cel; kovan; vel. 11,5 cm; lega: velika stavba, južni prostor; skupek: 8/6-L.
7. Železen žebelj s ploščato glavico, cel; kovan; vel. 12 cm; lega: velika stavba, južni prostor; skupek: 8/6-J.
8. Železen žebelj s ploščato glavico, cel; kovan; vel. 11 cm; lega: velika stavba, južni prostor; skupek: 8/6-K.
9. Železen tečaj vrat (os in gibljivi del); vel. 14,5 cm (gibljivi del) in 12,5 cm (os); lega: velika stavba, južni prostor; skupek: 8/6-D.
10. Železen tečaj vrat (os); vel. 11,5 cm; lega: velika stavba, južni prostor; skupek: 8/6-H.
11. Železen okov, cel; vel. 10 cm; lega: velika stavba, južni prostor; skupek: 8/6-B.
12. Železen srp, cel; dolžina rezila 30 cm; lega: velika stavba, južni prostor; skupek: 8/6-C.
13. Dva člena železne verige; kovana; vel. 5x2 cm; lega: velika stavba, južni prostor; skupek: 8/6-G.

Tabla 82

1. Frag. rezila; vel. 11,5 cm; lega: velika stavba, prostor s prefurnijem; skupek: 8/3-35.
2. Kamnit ploščat vijček, cel; največji pr. 2,4 cm, deb. 0,7 cm; lega: velika stavba, prostor s prefurnijem; skupek: 8/3-34.
3. Frag. ustja; izdelan na vretenu; barva: zunaj temnosiva, znotraj temnosiva; površina gladka; sestava drobno in grobozrnata; pr. ustja 11,5 cm; lega: velika stavba, prostor s prefurnijem; skupek: 8/3-10.
4. Frag. ustja; izdelan na počasnem vretenu; barva: zunaj rjavosiva, znotraj rjavosiva; površina hrapava; sestava grobozrnata; okras: glavničenje v notranjosti; pr. ustja 19 cm; lega: velika stavba, prostor s prefurnijem; skupek: 8/3-5.
5. Frag. ustja; izdelan na vretenu; barva: zunaj svetlorjava, znotraj svetlorjava; površina gladka; sestava drobnozrnata; pr. ustja 20,5 cm; lega: velika stavba, prostor s prefurnijem; skupek: 8/3-6.

6. Frag. ustja; izdelan na počasnem vretenu; barva: zunaj črnosiva, znotraj črnosiva; površina gladka; sestava drobnozrnata; okras: metličenje; pr. ustja 16 cm; lega: velika stavba, prostor s prefurnijem; skupek: 8/3-7.

7. Frag. ostenja; izdelan na počasnem vretenu; barva: zunaj rjavosiva, znotraj rjavosiva, sivočrna; površina hrapava; sestava grobozrnata; okras: glavničenje in valovnica; največji pr. 14 cm; lega: velika stavba, prostor s prefurnijem; skupek: 8/3-15.

8. Frag. ustja; izdelan na počasnem vretenu; barva: zunaj rjava, sivočrna, znotraj rjavačrna; površina gladka; sestava drobno in grobozrnata; okras: valovnica in žlebovi, glavničenje; pr. ustja 16,5 cm; lega: velika stavba, prostor s prefurnijem; skupek: 8/3-12.

9. Frag. ustja; izdelan na počasnem vretenu; barva: zunaj rjavosiva, znotraj rjavosiva; površina hrapava; sestava grobozrnata, posamezna zelo groba zrna; okras: valovnica; pr. ustja 18,5 cm, največji pr. 21,8 cm; lega: velika stavba, prostor s prefurnijem; skupek: 8/3-13.

10. Frag. ustja; izdelan prostoročno ali na počasnem vretenu; barva: zunaj sivorjava, znotraj sivorjava; površina hrapava; sestava grobozrnata; okras: glavničenje; pr. ustja 33 cm; lega: velika stavba, prostor s prefurnijem; skupek: 8/3-3.

11. Frag. ostenja; izdelan na počasnem vretenu; barva: zunaj sivočrna, znotraj sivočrna; površina gladka; sestava drobno in grobozrnata; okras: valovnica in glavničenje; vel. 4x2,5 cm; lega: velika stavba, prostor s prefurnijem; skupek: 8/3-21.

12. Frag. ostenja; izdelan na počasnem vretenu; barva: zunaj sivočrna, znotraj sivočrna; površina gladka; sestava drobno in grobozrnata; okras: valovnica in glavničenje; vel. 4x1,5 cm; lega: velika stavba, prostor s prefurnijem; skupek: 8/3-27.

13. Frag. ostenja; izdelan na počasnem vretenu; barva: zunaj sivočrna, znotraj sivočrna; površina gladka; sestava grobozrnata, posamezna zelo groba zrna; okras: žlebovi in valovnica; vel. 6x4 cm; lega: velika stavba, prostor s prefurnijem; skupek: 8/3-17.

14. Frag. ostenja; izdelan na počasnem vretenu; barva: zunaj sivočrna, znotraj rjavačrna; površina gladka; sestava grobozrnata, posamezna zelo groba zrna; okras: žlebovi in valovnica; vel. 5x3,5 cm; lega: velika stavba, prostor s prefurnijem; skupek: 8/3-19.

15. Frag. ostenja; izdelan na počasnem vretenu; barva: zunaj sivočrna, znotraj sivočrna; površina gladka; sestava fino in drobnozrnata; okras: široki vrezi pred pečenjem; vel. 5x4,5 cm; lega: velika stavba, prostor s prefurnijem; skupek: 8/3-14.

16. Frag. ostenja; izdelan na počasnem vretenu; barva: zunaj oranžnorjava, rjava, znotraj temnorjava, oranžnorjava; površina hrapava; sestava grobozrnata; okras: glavničenje; vel. 4,5x4,5 cm; lega: velika stavba, prostor s prefurnijem; skupek: 8/3-22.

17. Frag. ostenja; izdelan na počasnem vretenu; barva: zunaj rdečerjava, temnosiva, znotraj svetlorjava; površina hrapava; sestava grobozrnata; okras: metličenje; vel. 3,5x4,5 cm; lega: velika stavba, prostor s prefurnijem; skupek: 8/3-24.

18. Frag. ostenja; izdelan na počasnem vretenu; barva: zunaj sivočrna, znotraj sivočrna; površina gladka; sestava grobozrnata; okras: glavničenje; vel. 4,5x4 cm; lega: velika stavba, prostor s prefurnijem; skupek: 8/3-26.

19. Frag. ostenja; izdelan na počasnem vretenu; barva: zunaj svetlorjava, znotraj sivočrna; površina hrapava; sestava grobozrnata; okras: metličenje; vel. 4x3 cm; lega: velika stavba, prostor s prefurnijem; skupek: 8/3-25.

Tabla 83

1. Frag. ustja in dna; izdelan na vretenu; fina namizna lončenina; barva: zunaj siva, znotraj siva; površina gladka; sestava: dobro prečiščena glina, drobnozrnata; pr. ustja 13,8 cm, pr. dna 13,6 cm, največji pr. 14 cm; lega: velika stavba, prostor s prefurnijem; skupek: 8/3-30.

2. Frag. ostenja in dna; izdelan na počasnem vretenu; barva: zunaj rumenorjava, znotraj siva, rumenorjava; površina hrapava; sestava grobozrnata; okras: glavničenje; pr. dna 10,5 cm; lega: velika stavba, prostor s prefurnijem; skupek: 8/3-20.

3. Frag. ostenja z dnom; izdelan na počasnem vretenu; barva: zunaj siva, znotraj črnosiva; površina gladka; sestava grobozrnata; okras: glavničenje in vrezi; lega: velika stavba, prostor s prefurnijem; skupek: 8/3-16.

4. Frag. ustja; izdelan prostoročno ali na počasnem vretenu; barva: zunaj siva, temnosiva, znotraj črnosiva; površina gladka; sestava drobnozrnata; okras: glavničenje; pr. ustja 18 cm, pr. dna 11 cm; lega: velika stavba, prostor s prefurnijem; skupek: 8/3-2.

5. Frag. dna; izdelan na počasnem vretenu; barva: zunaj sivočrna, znotraj sivočrna; površina hrapava; sestava grobozrnata; okras: glavničenje; pr. dna 16,3 cm; lega: velika stavba, prostor s prefurnijem; skupek: 8/3-29.

6. Frag. ustja; izdelan na počasnem vretenu; barva: zunaj temnosivorjava, znotraj temnosivorjava; površina hrapava; sestava grobozrnata; okras: glavničenje; pr. ustja 17 cm, največji pr. 17 cm; lega: velika stavba, prostor s prefurnijem, zasutje prazgodovinske jame 1; skupek: 8/12-128.

7. Frag. dna; izdelan na počasnem vretenu; barva: zunaj siva, znotraj siva; površina gladka; sestava drobnozrnata; pr. dna 14,5 cm; lega: velika stavba, prostor s prefurnijem, zasutje prazgodovinske jame 1; skupek: 8/12-80.

8. Frag. dna; izdelan na vretenu; barva: zunaj sivorjava, znotraj sivočrna; površina hrapava; sestava drobnozrnata; okras: glavničenje; znak na dnu; pr. dna 9,5 cm; lega: velika stavba, prostor s prefurnijem, zasutje prazgodovinske jame 1; skupek: 8/12-78.

9. Frag. ustja; izdelan na počasnem vretenu; barva: zunaj temnorjava, znotraj temnorjava, sivočrna; površina gladka; sestava drobnozrnata; pr. ustja 19 cm; lega: velika stavba, jugovzhodno dvorišče; skupek: 8/10-7.

10. Frag. tubula; barva: temnorjava; okras: vrezi pred žganjem; vel. 8x6 cm; lega: velika stavba, jugovzhodno dvorišče; skupek: 8/10-39.

11. Frag. železne konice; vel. 15 cm; lega: velika stavba, jugozahodno dvorišče; skupek: 8/9-18.

12. Frag. ostenja; izdelan na počasnem vretenu; barva: zunaj črnosiva, znotraj rjava, črnosiva; površina gladka; sestava drobnozrnata; okras: glavničenje; pr. dna 11,5 cm; lega: velika stavba, jugozahodno dvorišče; skupek: 8/9-8.

13. Frag. ostenja; izdelan na vretenu; barva: zunaj črnosiva, znotraj črnosiva; površina gladka; sestava drobnozrnata; okras: glavničenje; vel. 3x2,5 cm; lega: velika stavba, jugozahodno dvorišče; skupek: 8/9-6.

14. Frag. ostenja; izdelan na počasnem vretenu; barva: zunaj rjava, znotraj rjava; površina hrapava; sestava drobnozrnata; okras: glavničenje in valovnica; vel. 4x4 cm; lega: velika stavba, jugozahodno dvorišče; skupek: 8/9-7.

15. Frag. ustja; izdelan na počasnem vretenu; barva: zunaj črnorjava, znotraj temnorjava; površina hrapava; sestava grobozrnata; okras: glavničenje; vel. 4x5 cm; lega: velika stavba, zahodni prostor; skupek: 8/2-5.

16. Frag. ostenja; izdelan prostoročno ali na počasnem vretenu; barva: zunaj siva, znotraj siva, sivočrna; površina hrapava; sestava grobozrnata; okras: glavničenje; vel. 8x6,5 cm; lega: velika stavba, zahodni prostor; skupek: 8/2-28.

17. Frag. ustja; izdelan na vretenu; barva: zunaj rjavosiva, znotraj rjava; površina gladka; sestava drobnozrnata; zelen lošč v notranjosti; pr. ustja 31,5 cm; lega: velika stavba, zahodni prostor; skupek: 8/2-4.

18. Frag. ustja steklene posodice; barva: svetlozelen; pr. ustja 6,5 cm; lega: velika stavba, zunaj južnega zidu; skupek: 8/8-7.

19. Frag. dna; izdelan na vretenu; barva: zunaj temnosivorjava, znotraj črna; površina gladka; sestava drobnozrnata; okras: glavničenje; pr. dna 13 cm; lega: velika stavba, zunaj južnega zidu; skupek: 8/8-1.

Tabla 84

1. Železen nož s trnom, cel; vel. 13 cm; lega: velika stavba, zahodno dvorišče; skupek: 8/1-160.

2. Železen žebelj, cel; kovan; vel. 11 cm; lega: velika stavba, zahodno dvorišče; skupek: 8/1-161.

3. Frag. ustja steklene skledice; barva: svetlozelen; pr. ustja 12,5 cm; lega: velika stavba, zahodno dvorišče; skupek: 8/1-158.

4. Frag. opeke; barva: rjavoopečnata; vel. 5x5,5 cm; lega: velika stavba, zahodno dvorišče; skupek: 8/1-154.

5. Frag. ostenja; izdelan na počasnem vretenu; barva: zunaj svetlosivorjava, znotraj svetlosivorjava; površina gladka; sestava drobnozrnata; okras: metličenje; vel. 4,5x4 cm; lega: velika stavba, zahodno dvorišče; skupek: 8/1-59.

6. Frag. ostenja; izdelan prostoročno ali na

počasnem vretenu; barva: zunaj temnosivorjava, znotraj črna; površina gladka; sestava drobnozrnata; okras: metličenje; vel. 4,5x4 cm; lega: velika stavba, zahodno dvorišče; skupek: 8/1-70.

7. Frag. ustja; izdelan prostoročno; barva: zunaj siva, znotraj oranžnosiva; površina gladka; sestava finozrnata; pr. ustja 8,5 cm, največji pr. 9,9 cm; lega: velika stavba, zahodno dvorišče; skupek: 8/1-5.

8. Frag. ustja; izdelan na počasnem vretenu; barva: zunaj sivočrna, znotraj sivočrna; površina gladka; sestava grobozrnata; pr. ustja 26 cm; lega: velika stavba, zahodno dvorišče; skupek: 8/1-8.

9. Železno dleto, celo; vel. 16,5 cm; lega: velika stavba, zunaj severnega zidu; skupek: 8/7-40.

10. Frag. železa; vel. 11,5 cm; lega: velika stavba, zunaj severnega zidu; skupek: 8/7-42.

11. Frag. železa; vel. 17 cm; lega: velika stavba, zunaj severnega zidu; skupek: 8/7-41.

12. Frag. ustja steklene posodice; barva: brezbarvno steklo; pr. ustja 7,5 cm, pr. vratu 3,5 cm; lega: velika stavba, zunaj severnega zidu; skupek: 8/7-39.

13. Frag. ostenja; izdelan prostoročno; barva: zunaj oranžnorjava, znotraj rjava; površina hrapava; sestava drobnozrnata; okras: glavničenje; vel. 5x4,5 cm; lega: velika stavba, zunaj severnega zidu; skupek: 8/7-24.

14. Frag. ustja; izdelan prostoročno; barva: zunaj rjavočrna, znotraj temnorjava; površina hrapava; sestava drobnozrnata; okras: metličenje; pr. ustja 14,5 cm; lega: velika stavba, zunaj severnega zidu; skupek: 8/7-5.

15. Frag. ustja; izdelan na vretenu; barva: zunaj opečnata, znotraj opečnata; površina gladka; sestava drobnozrnata; zelen lošč; pr. ustja 18,5 cm, največji pr. 15,5 cm; lega: velika stavba, zunaj severnega zidu; skupek: 8/7-2.

16. Frag. ustja; izdelan na vretenu; barva: zunaj opečnata, znotraj opečnata; površina hrapava; sestava drobnozrnata; pr. ustja 27 cm; lega: velika stavba, zunaj severnega zidu; skupek: 8/7-6.

17. Frag. tubula z odprtino; barva: rjavoopečnata; vel. 7x5 cm; lega: velika stavba, zunaj severnega zidu; skupek: 8/7-36.

18. Frag. opeke; barva: oranžnoopečnata; vel. 7x5 cm; lega: velika stavba, zunaj severnega zidu; skupek: 8/7-37.

19. Frag. opeke; barva: oranžnoopečnata; vel. 7x4,5 cm; lega: velika stavba, zunaj severnega zidu; skupek: 8/7-38.

20. Frag. tubula z odprtino; barva: svetlooranžna; širina 8 cm; lega: velika stavba, zunaj severnega zidu; skupek: 8/7-35.

Tabla 85

1. Frag. ustja z izlivom; izdelan na vretenu; barva: zunaj opečnata, znotraj siva, opečnata; površina gladka; sestava: dobro prečiščena glina, drobnozrnata; pr. ustja 30,9 cm; lega: sporadična najdba; skupek: 12/8.

2. Frag. ustja; izdelan na vretenu; barva: zunaj

opečnata, znotraj opečnata; površina gladka; sestava: dobro prečiščena glina, drobnozrnata; pr. ustja 29 cm; lega: sporadična najdba; skupek: 12/10.

3. Frag. ustja; izdelan na vretenu; barva: zunaj siva in opečnata, znotraj siva in opečnata; površina gladka; sestava: dobro prečiščena glina, drobnozrnata; največji pr. 33,9 cm; lega: sporadična najdba; skupek: 12/5.

4. Frag. opeke; barva: zunaj rumenoopečnata, znotraj rumenoopečnata; okras: rebra; vel. 7,5x5 cm; lega: sporadična najdba; skupek: 12/2.

5. Frag. opeke; barva: zunaj rumenoopečnata, znotraj rumenoopečnata; vel. 4x4,5 cm; lega: sporadična najdba; skupek: 12/1.

6. Frag. ustja; izdelan prostoročno; barva: zunaj temnorjava, znotraj temnorjava; površina gladka; sestava drobnozrnata; pr. ustja 11,8 cm, največji pr. 13,5 cm; lega: okolica stolpa 1; skupek: S5/14-5.

7. Frag. ostenja; izdelan prostoročno; barva: zunaj črna, znotraj črna; površina hrapava; sestava drobnozrnata; okras: valovnica; vel. 4,3x2,8 cm; lega: okolica stolpa 1; skupek: S5/2-3.

8. Frag. ostenja; izdelan na počasnem vretenu; barva: zunaj rdečerjava, znotraj temnorjava; površina gladka; sestava fino-zrnata; okras: metličenje; vel. 3x4,5 cm; lega: okolica stolpa 1; skupek: S5/10-17.

9. Frag. ustja; izdelan na počasnem vretenu; barva: zunaj opečnata, znotraj opečnatosiva; površina hrapava; sestava grobozrnata; pr. ustja 17,5 cm; lega: okolica stolpa 1; skupek: S5/4-2.

10. Frag. ustja; posnetek afriške sigilate; barva: zunaj opečnata, znotraj opečnata, prelom 2,5 YR 6/6; verjetno brez premaza; pr. ustja 39,5 cm, največji pr. 35 cm; lega: okolica stolpa 1; skupek: S5/4-3.

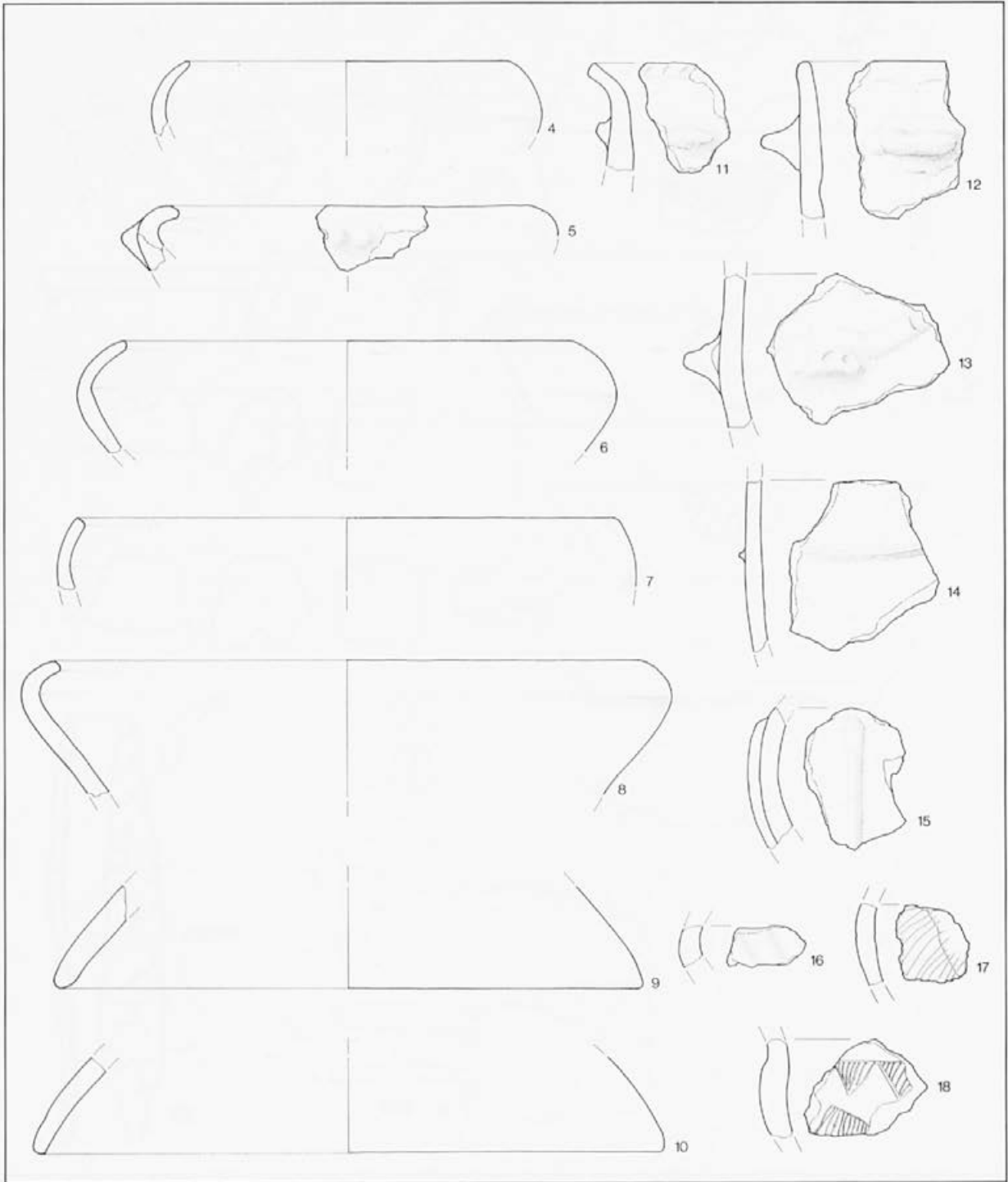
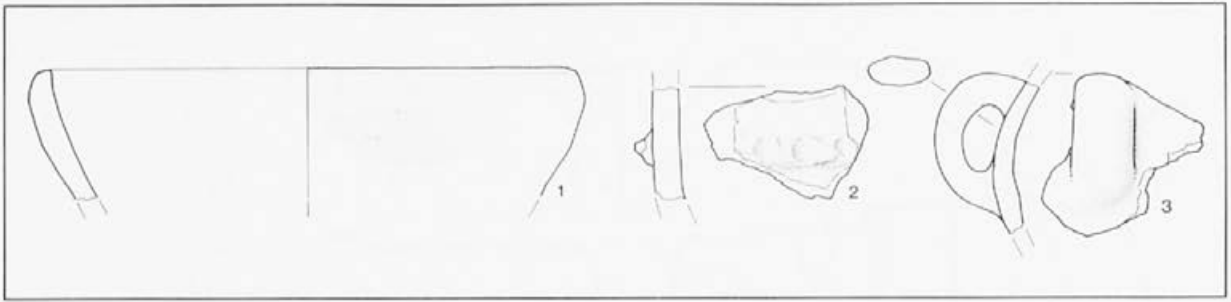
11. Železna kopača, cela; vel. 24,5 cm; lega: rob kamnoloma, sporadična najdba; skupek: 0/1-A.

12. Frag. ustja; izdelan na počasnem vretenu; barva: zunaj rdečerjava, znotraj temnorjava, sivočrna; površina gladka; sestava drobnozrnata; pr. ustja 13,2 cm; lega: stolp 2; skupek: 9/1-15.

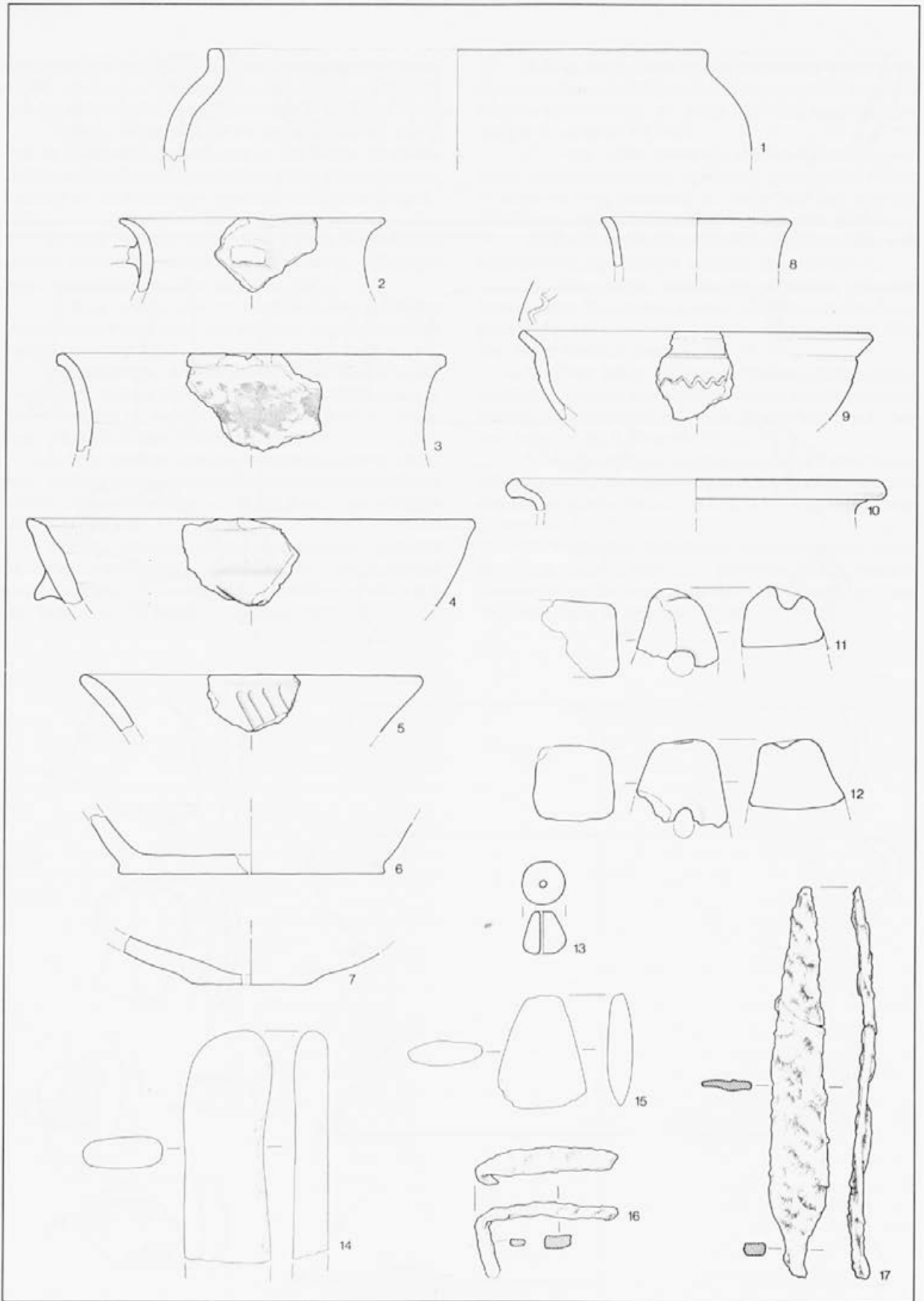
13. Frag. ustja; izdelan na vretenu; barva: zunaj rjavočrna, znotraj rjavočrna; površina gladka; sestava drobno in grobozrnata; okras: glavničenje; vel. 5x3 cm; lega: stolp 2; skupek: 9/1-1.

14. Frag. ostenja; izdelan na kolesu; barva: zunaj rdeča, znotraj temnosiva; površina gladka; sestava drobno in grobo zrnata; vel. 3,5x3,4 cm; lega: stolp 2; skupek: 9/1-79.

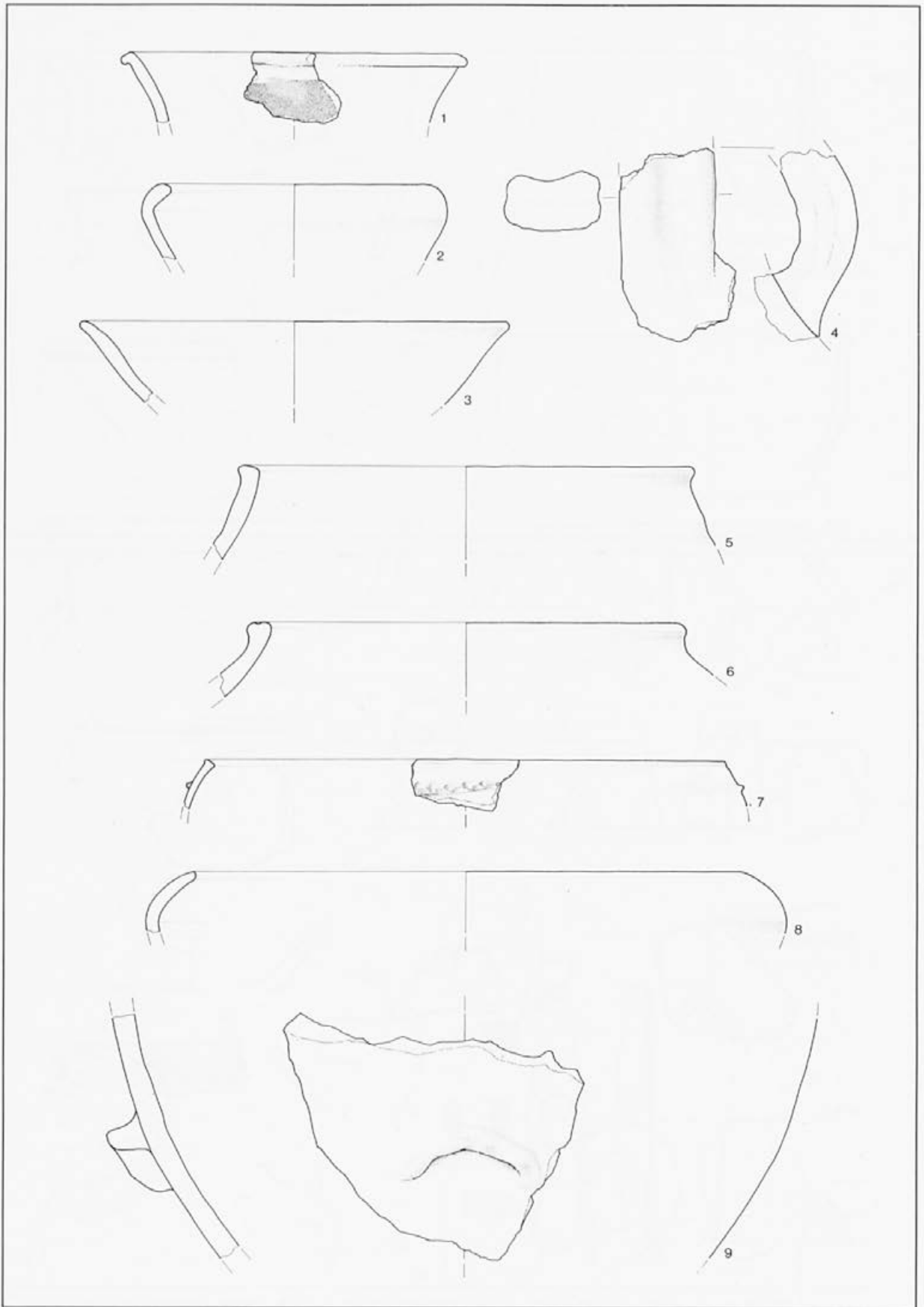
15. Frag. dna; izdelan na vretenu; barva: zunaj črnorjava, znotraj črnorjava; površina gladka; sestava drobno in grobo zrnata; okras: glavničenje; pr. dna 15,3 cm; stolp 2; skupek: 9/1-92.

T. 1: Sonda 1: 1-3 kulturna plast 1; 4-18 kulturna plast 2. Vse keramika. M. = 1:3.
 Taf. 1: Schnitt 1: 1-3 Kulturschicht 1; 4-18 Kulturschicht 2. Alles Tön.

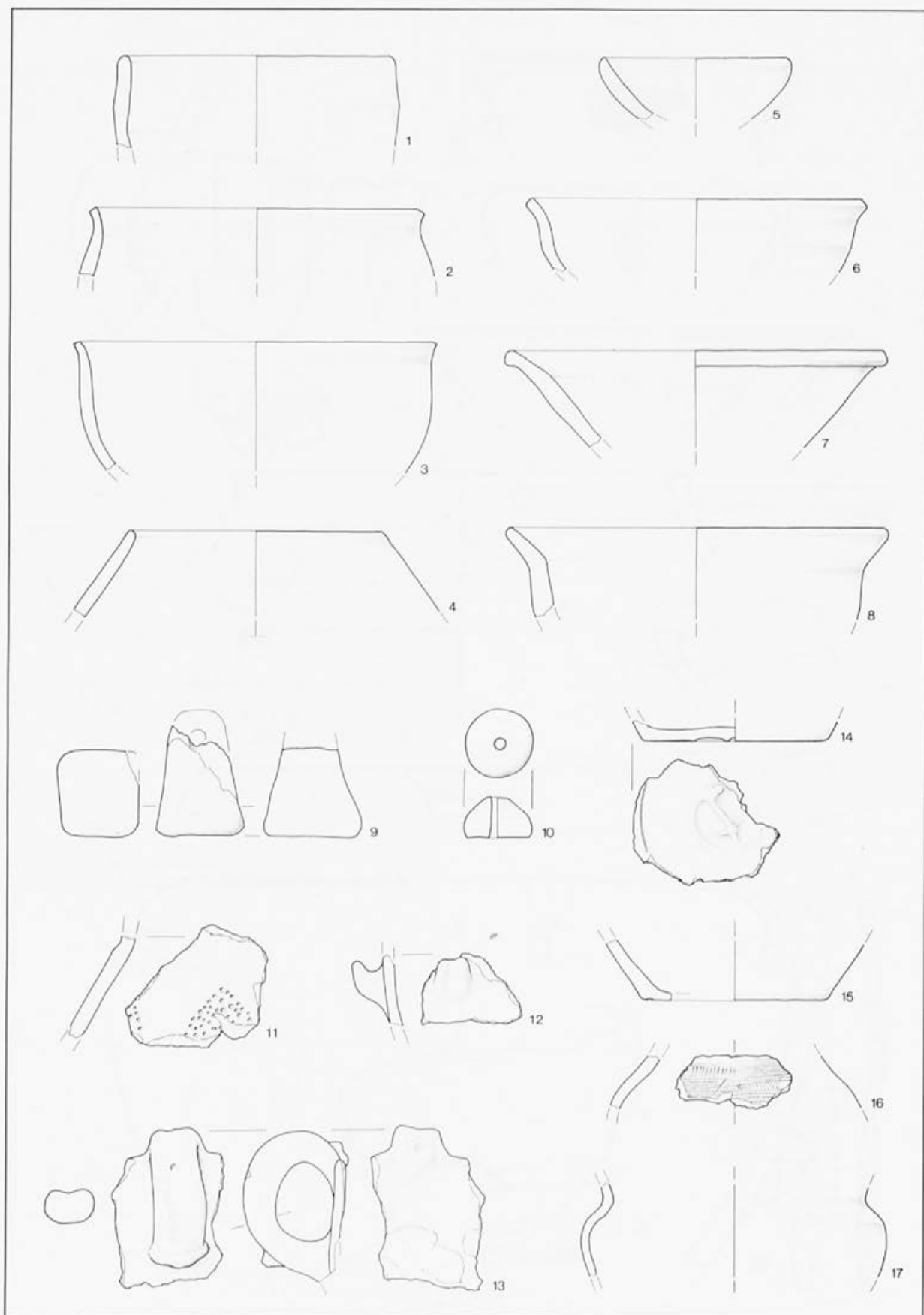

T. 2: Sonda 1: kulturna plast 2. 14-15 kamen; 16-17 železo; ostalo keramika. M. 1-13 = 1:3; 14-17 = 1:2.
 Taf. 2: Schnitt 1: Kulturschicht 2. 14-15 Stein; 16-17 Eisen; sonst Ton.

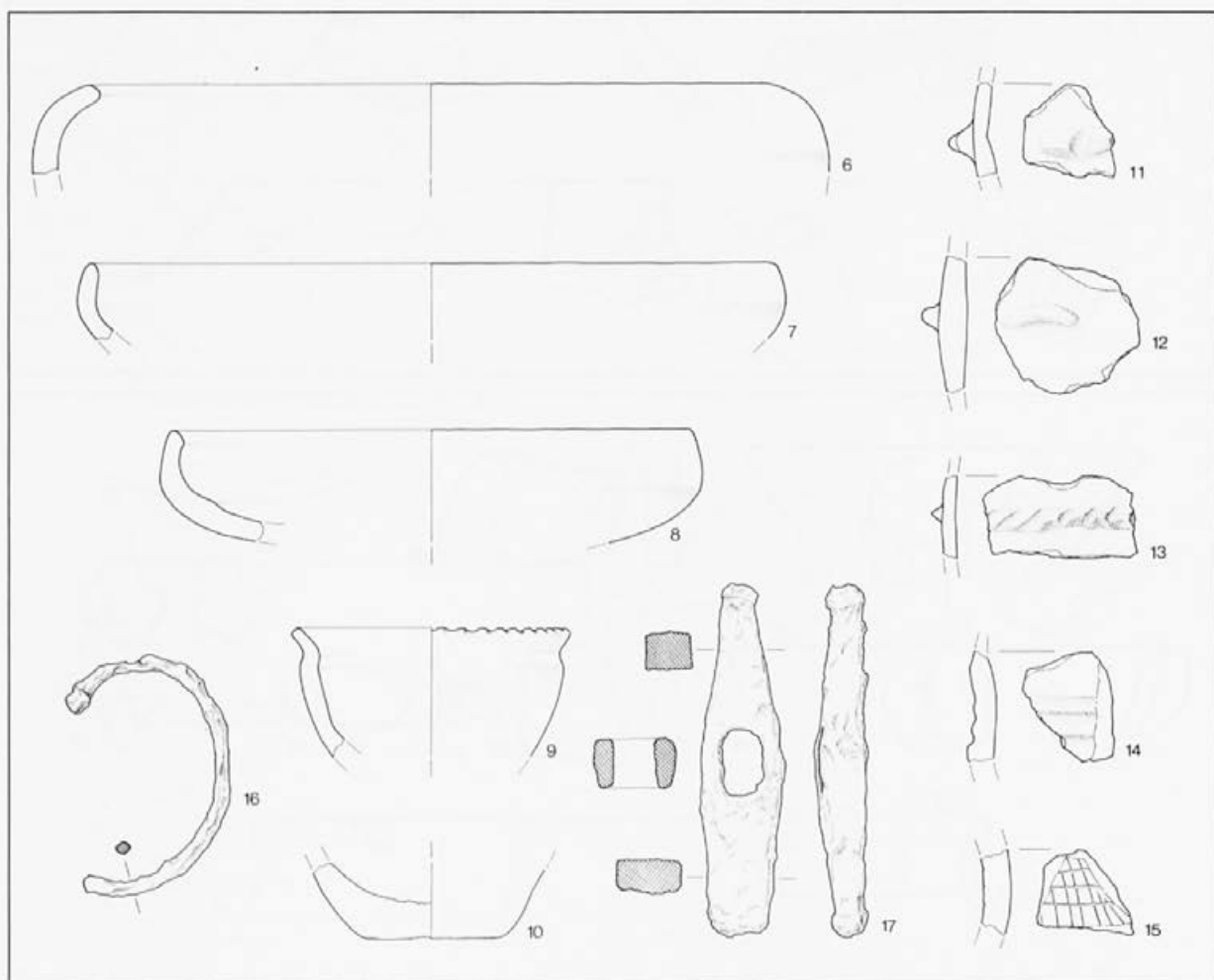
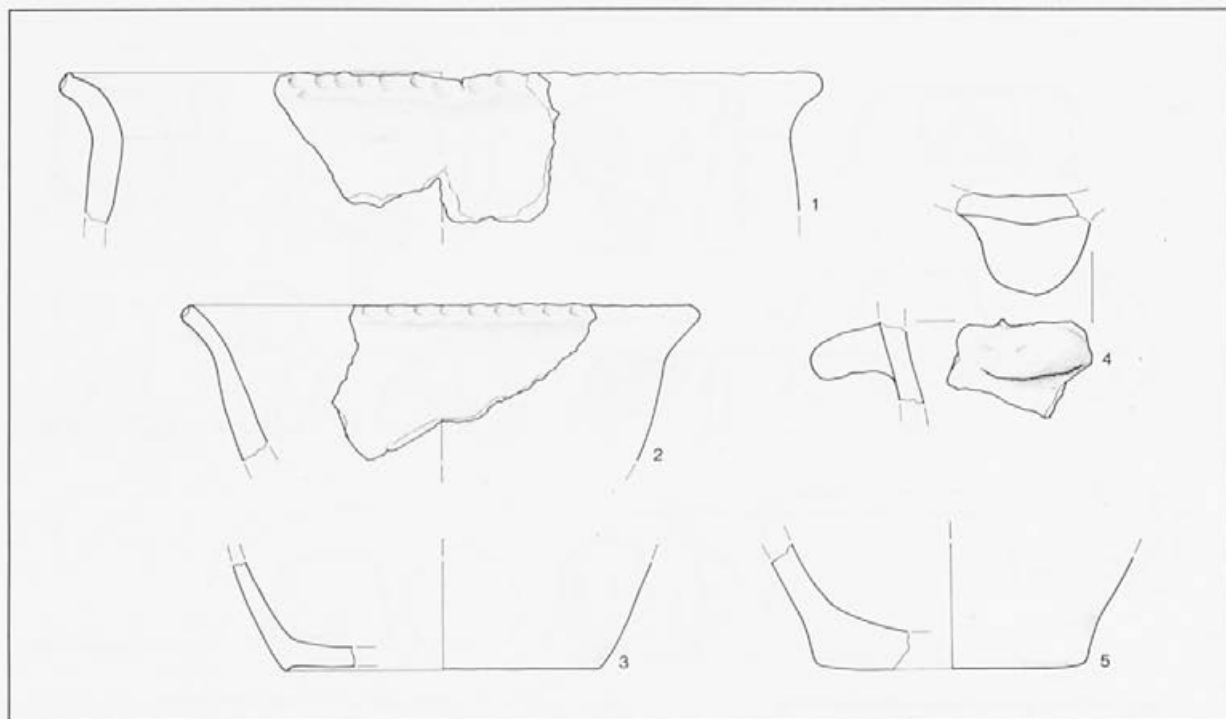
T. 3: Sonda 1: kulturni plasti 1 in 2. Vse keramika. M. = 1:3.

Taf. 3: Schnitt 1: Kulturschichten 1 in 2. Alles Ton.

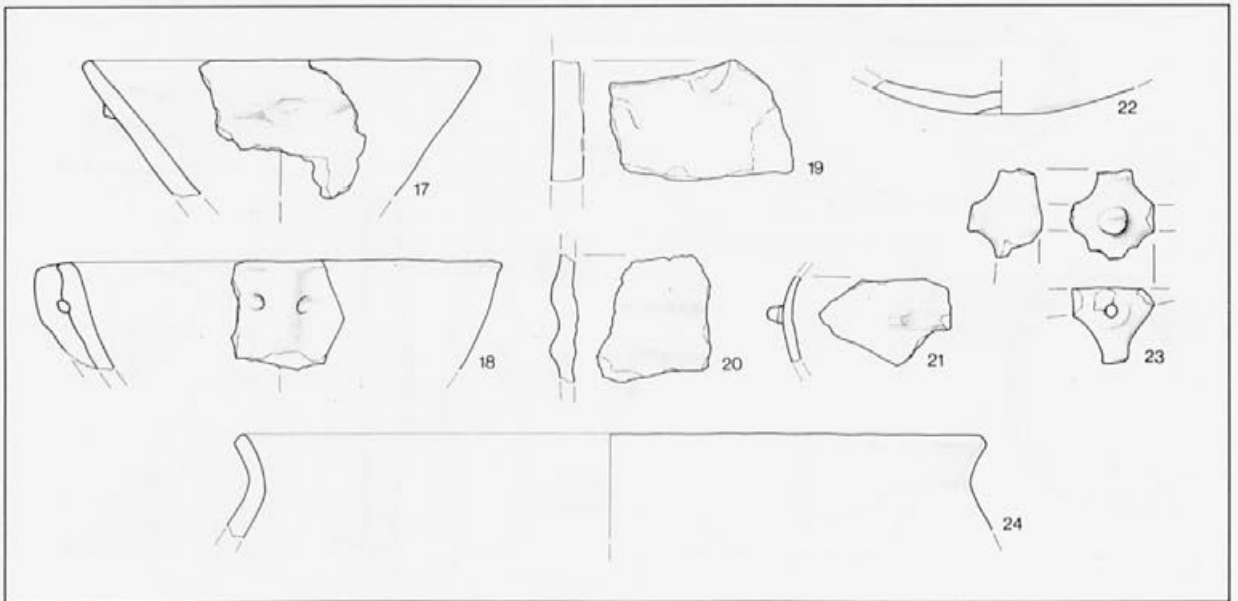
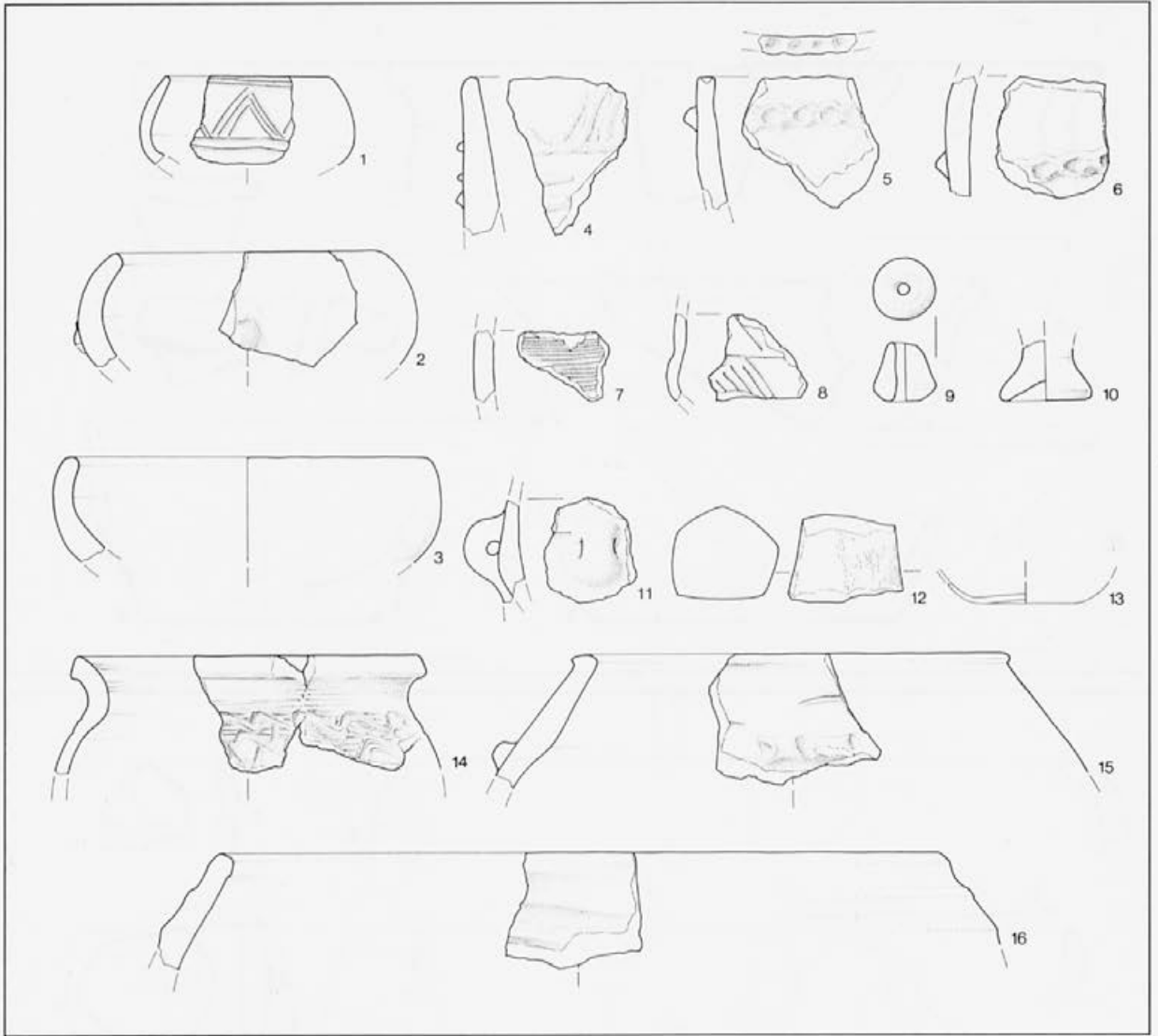
T. 4: Sonda 2: kulturna plast 2. Vse keramika. M. = 1:3.

Taf. 4: Schnitt 2: Kulturschicht 2. Alles Ton.

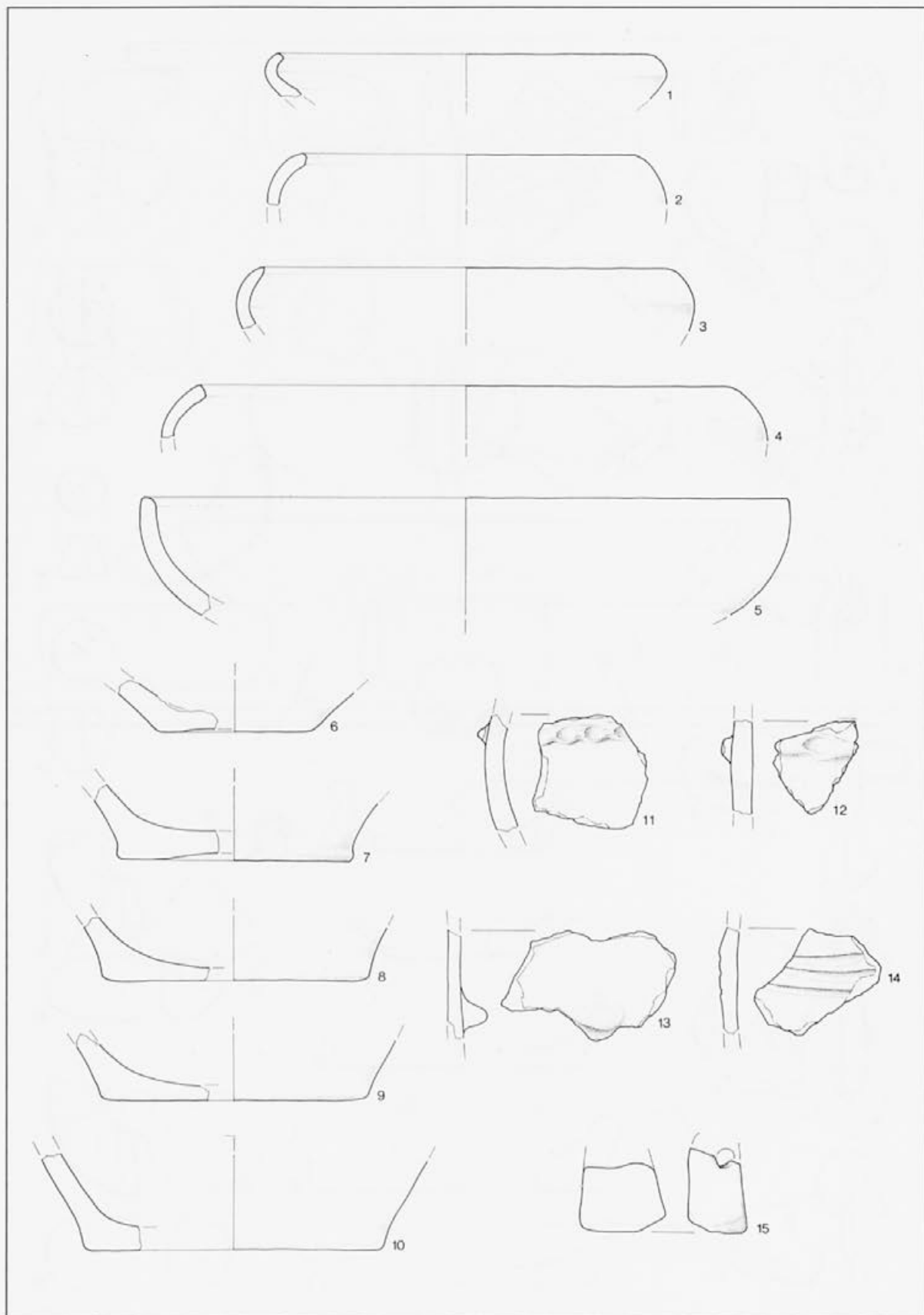

T. 5: 1-5 sonda 3: kulturna plast 2. 6-17 sonda 5: kulturna plast 2. 16-17 železo; ostalo keramika. M. = 1:3.

Taf. 5: 1-5 Schnitt 3: Kulturschicht 2. 6-17 Schnitt 5: Kulturschicht 2. 16-17 Eisen; sonst Ton.

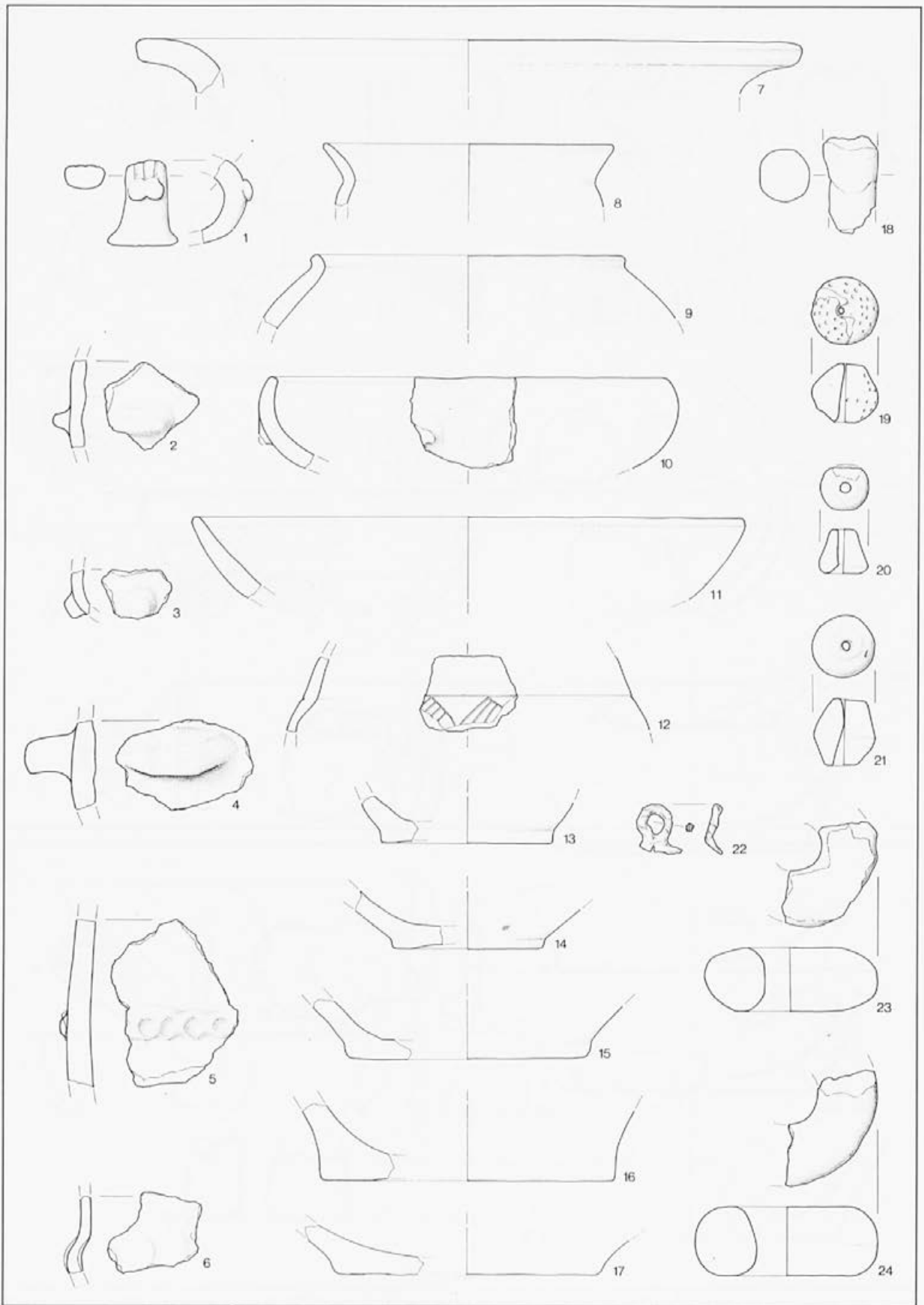

T. 6: 1-16 sonda 7: kulturna plast 2. 17-24 sonda 8: kulturna plast 2. 12 kamen; 13 steklo; ostalo keramika. M. = 1:3.
 Taf. 6: 1-16 Schnitt 7: Kulturschicht 2. 17-24 Schnitt 8: Kulturschicht 2. 12 Stein; 13 Glas; sonst Ton.

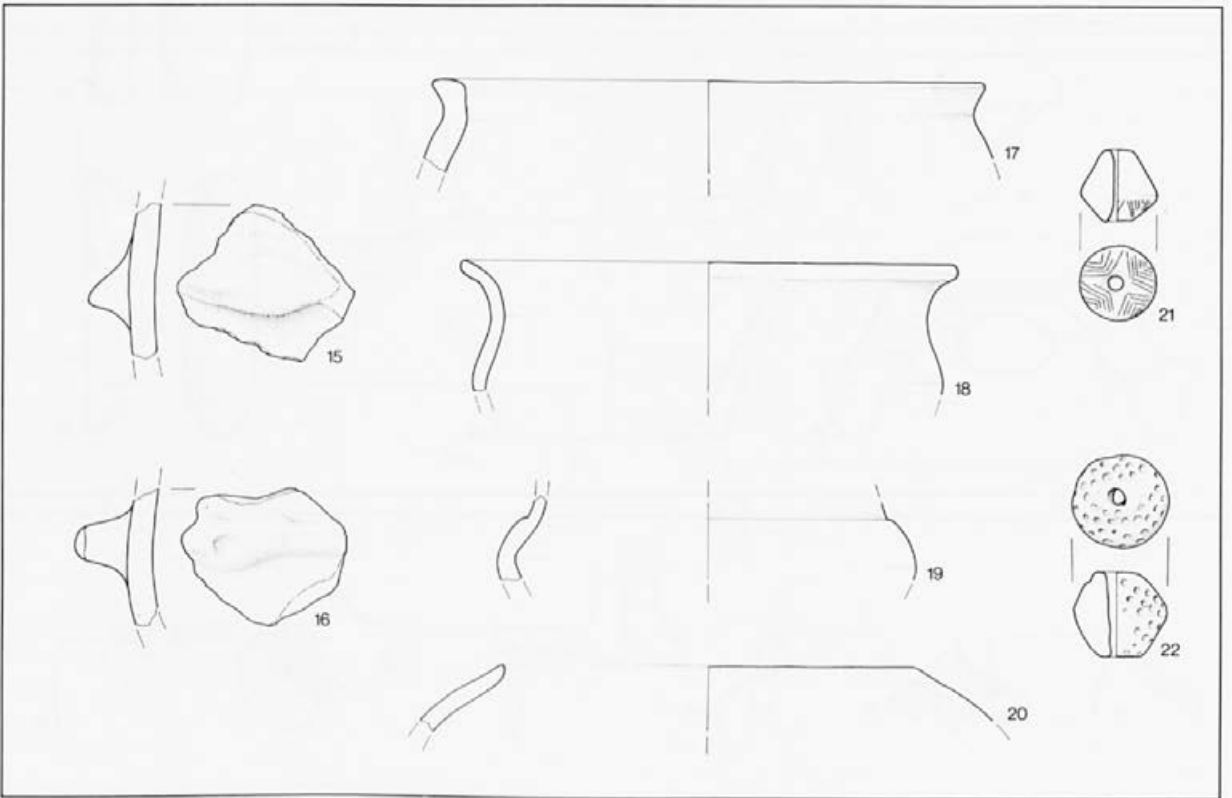
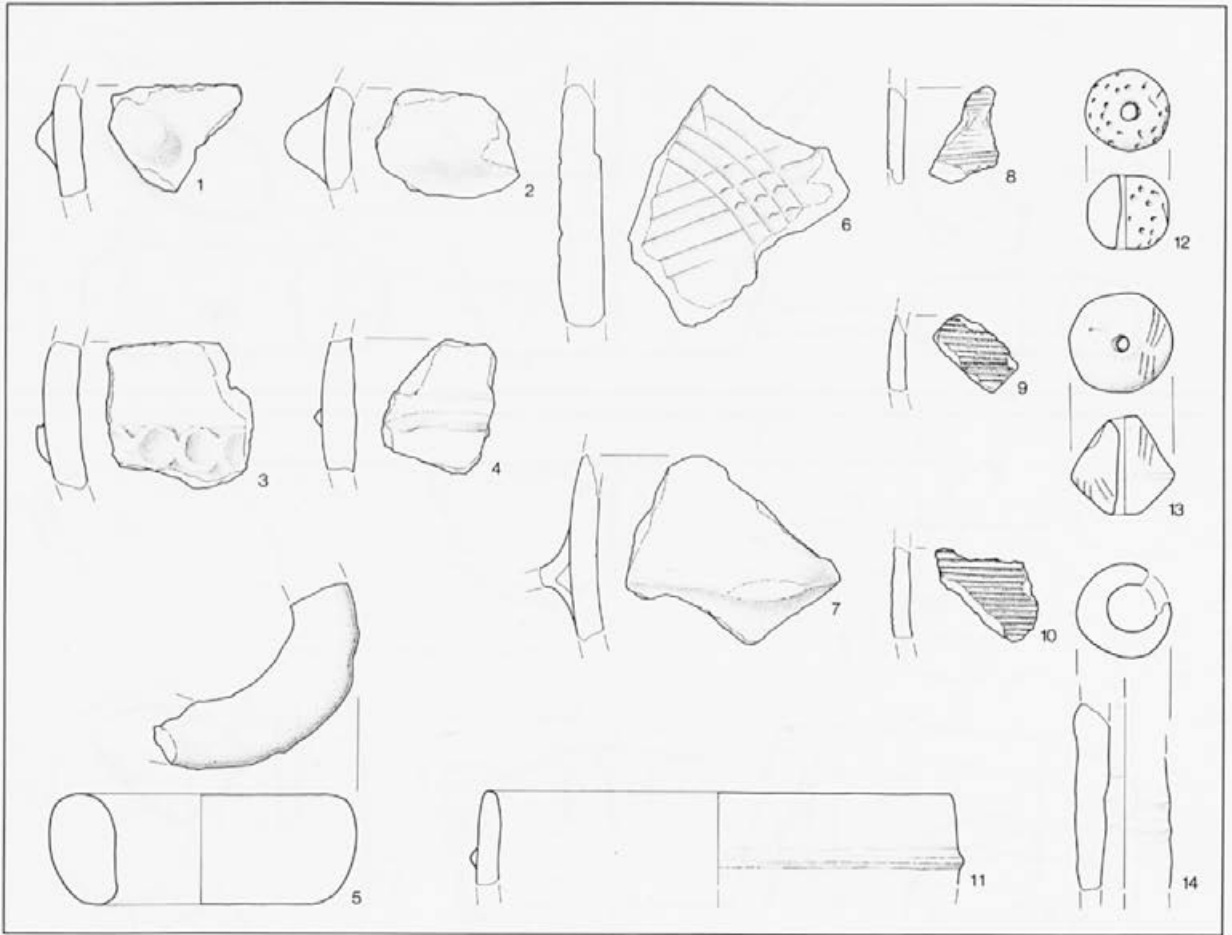
T. 7: Sonda 8: kulturna plast 1. Vse keramika. M. = 1:3.

Taf. 7: Schnitt 8: Kulturschicht 1. Alles Ton.

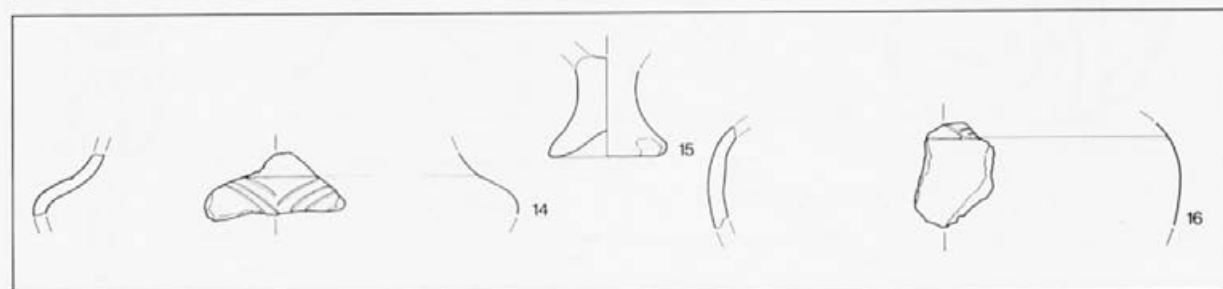
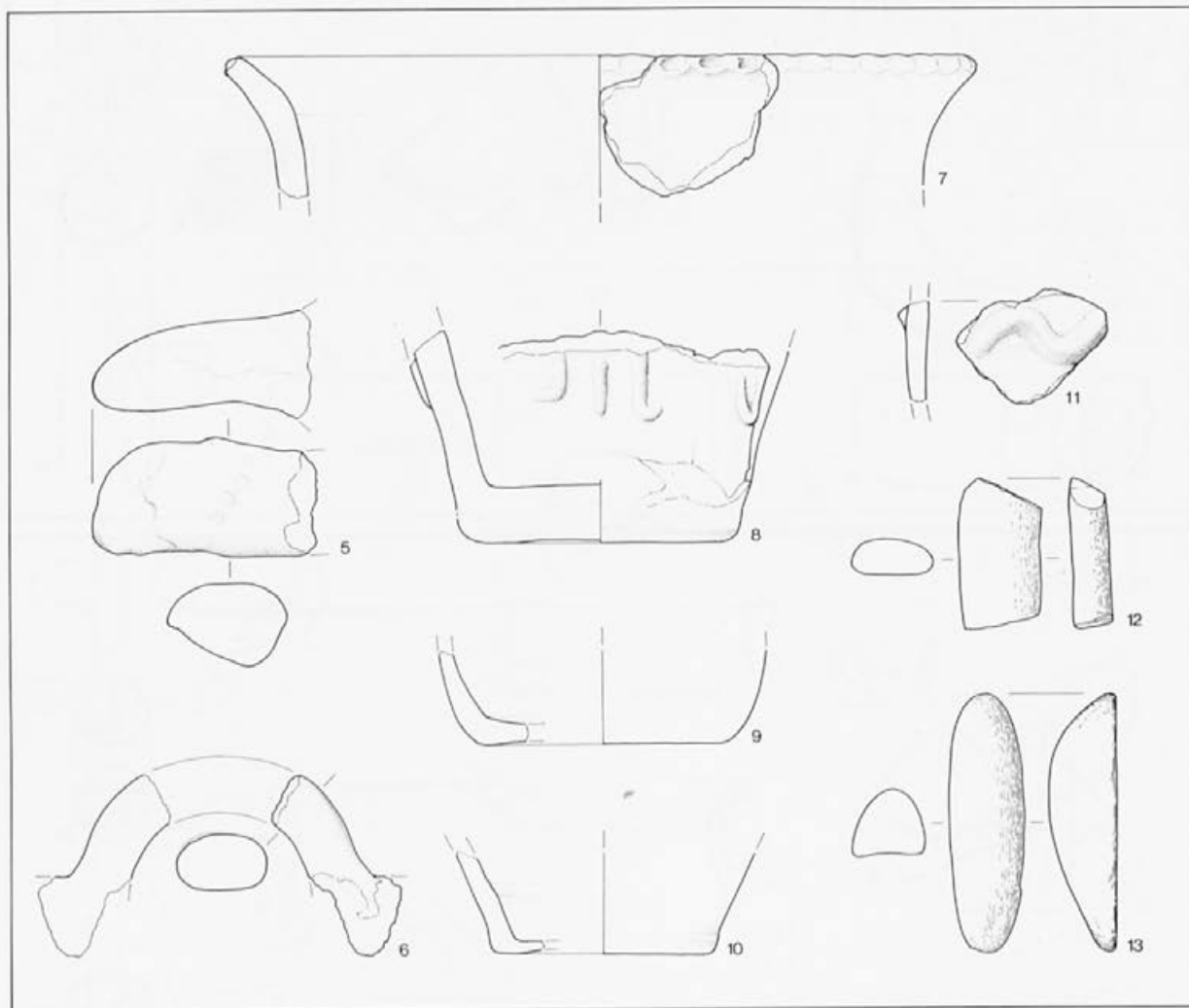
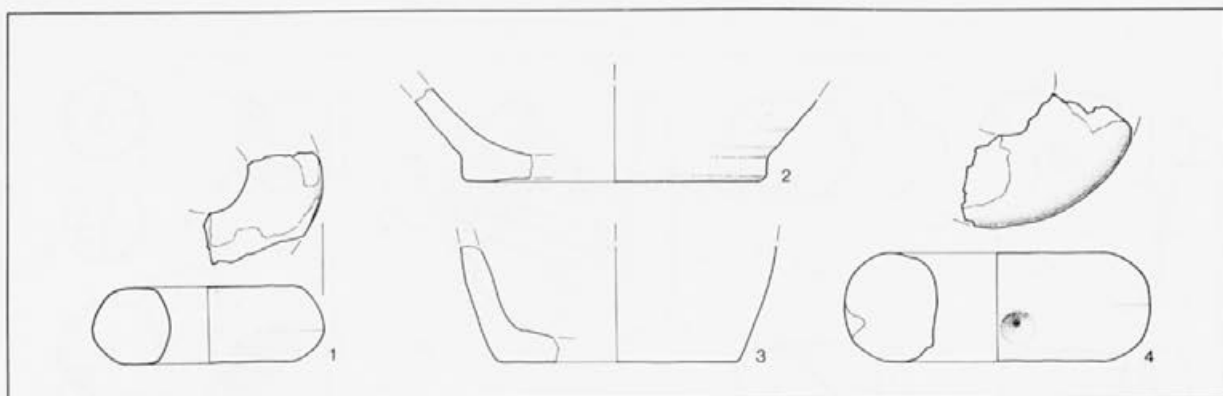

T. 8: Območje hiše A. 22 železo; ostalo keramika. M. = 1:3.

Taf. 8: Bereich des Hauses A. 22 Eisen; sonst Ton.

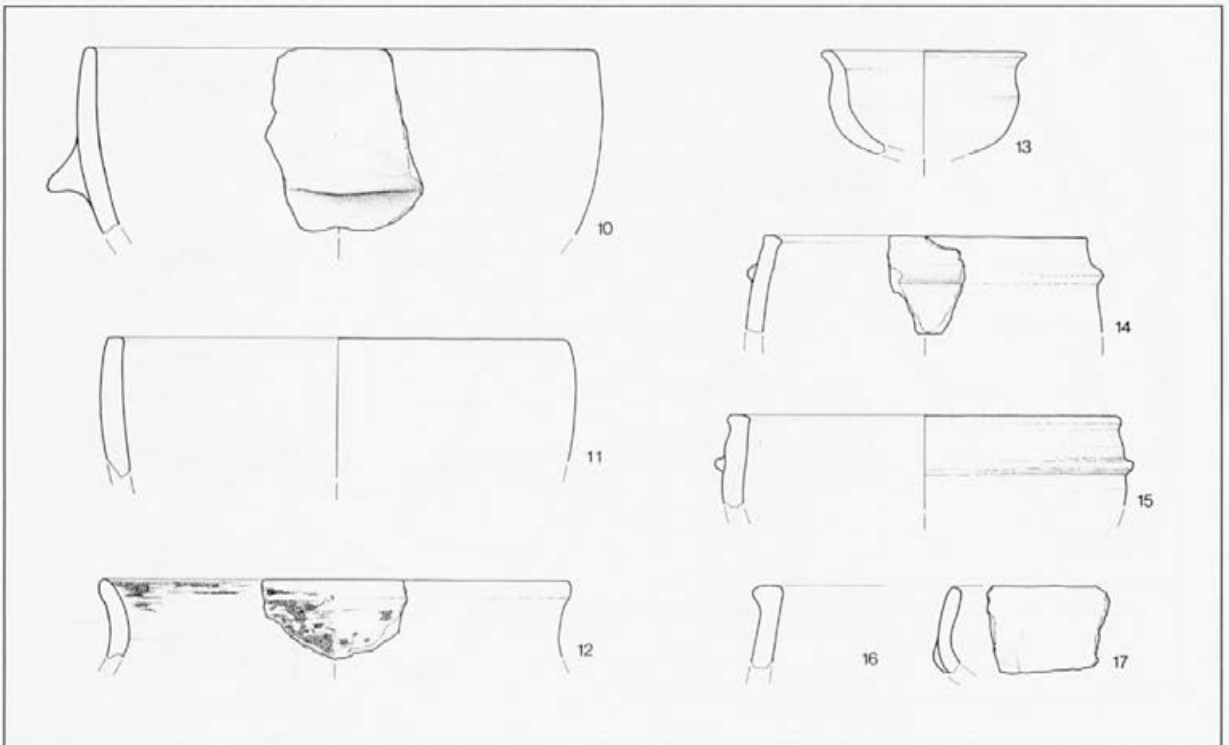
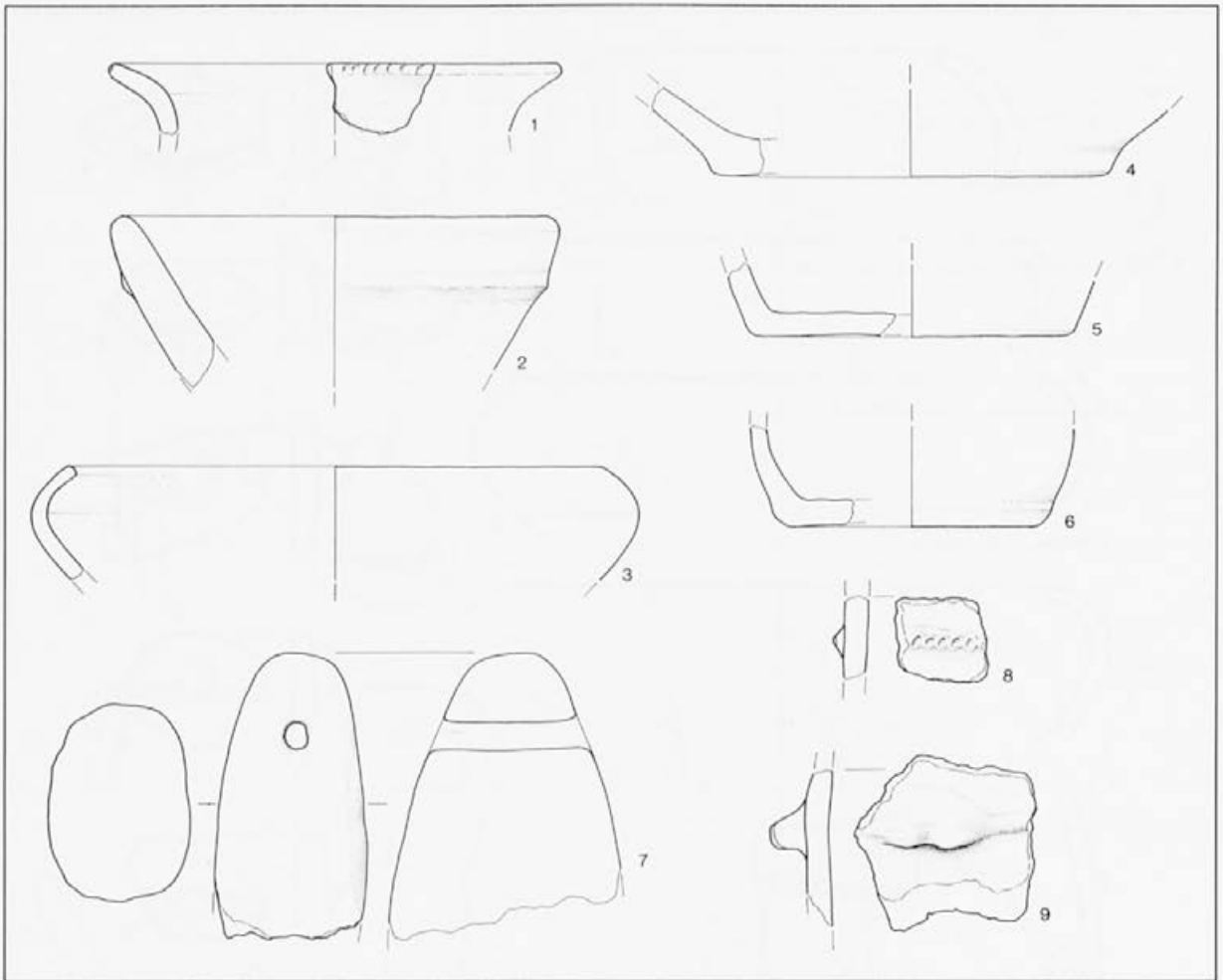

T. 9: Območje hiše A. Vse keramika. M. = 1:3.
 Taf. 9: Bereich des Hauses A. Alles Ton.

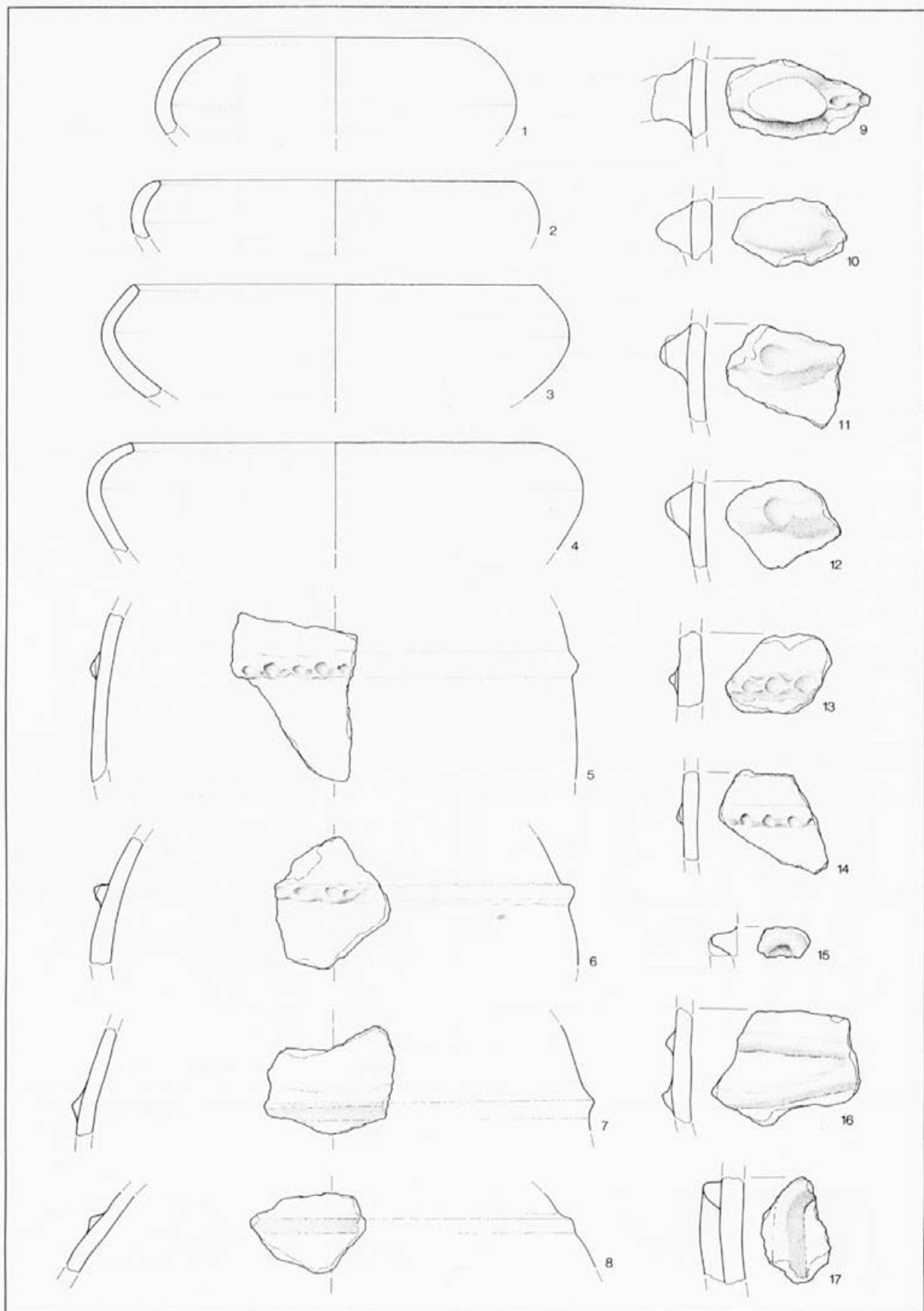
T. 10: 1-13 območje hiše A; 14-16 hiša A. 12,13 kamen; ostalo keramika. M. = 1:3.

Taf. 10: 1-13 Bereich des Hauses A; 14-16 Haus A. 12,13 Stein; sonst Ton.

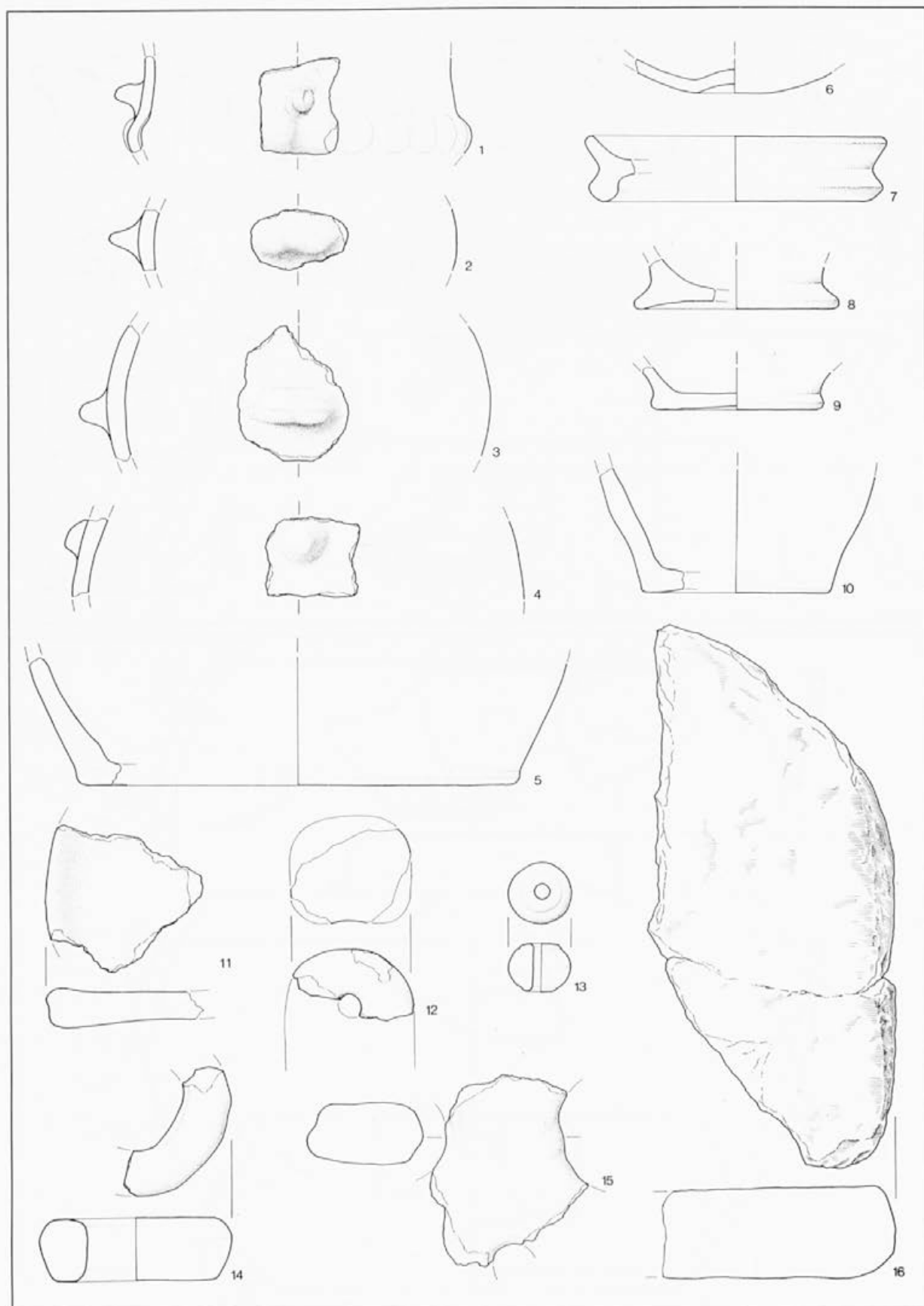
T. 11: Hiša A. Vse keramika. M. = 1:3.

Taf. 11: Haus A. Alles Ton.

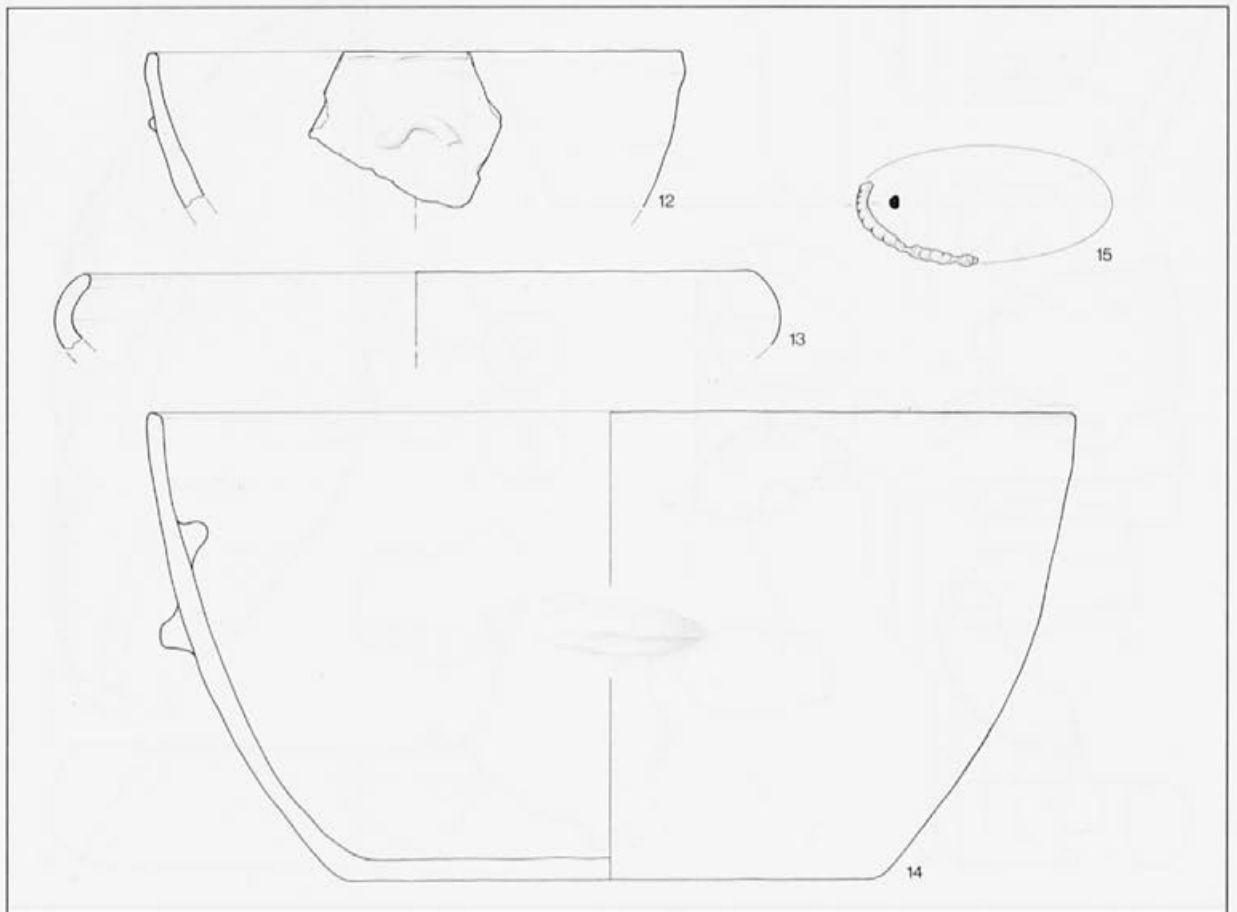
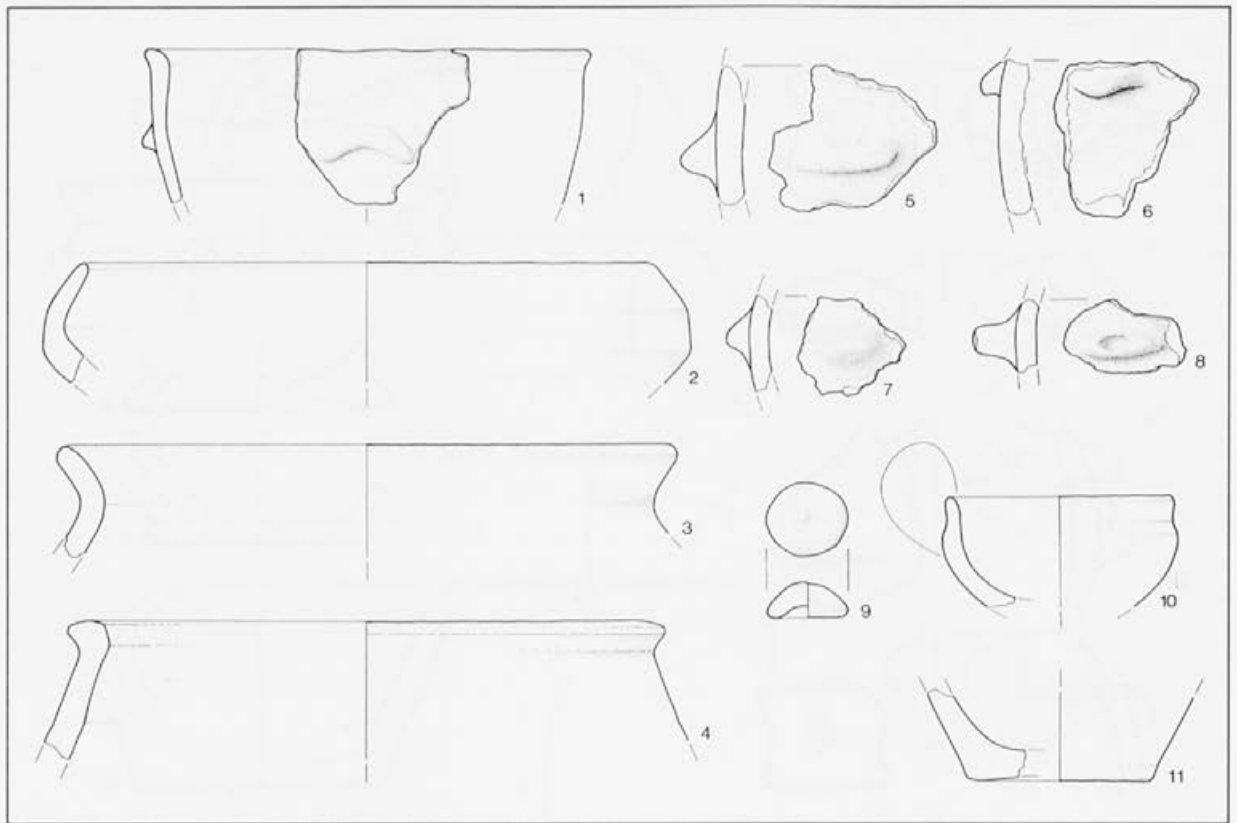
T. 12: Hiša A. Vse keramika. M. = 1:3.

Taf. 12: Haus A. Alles Ton.

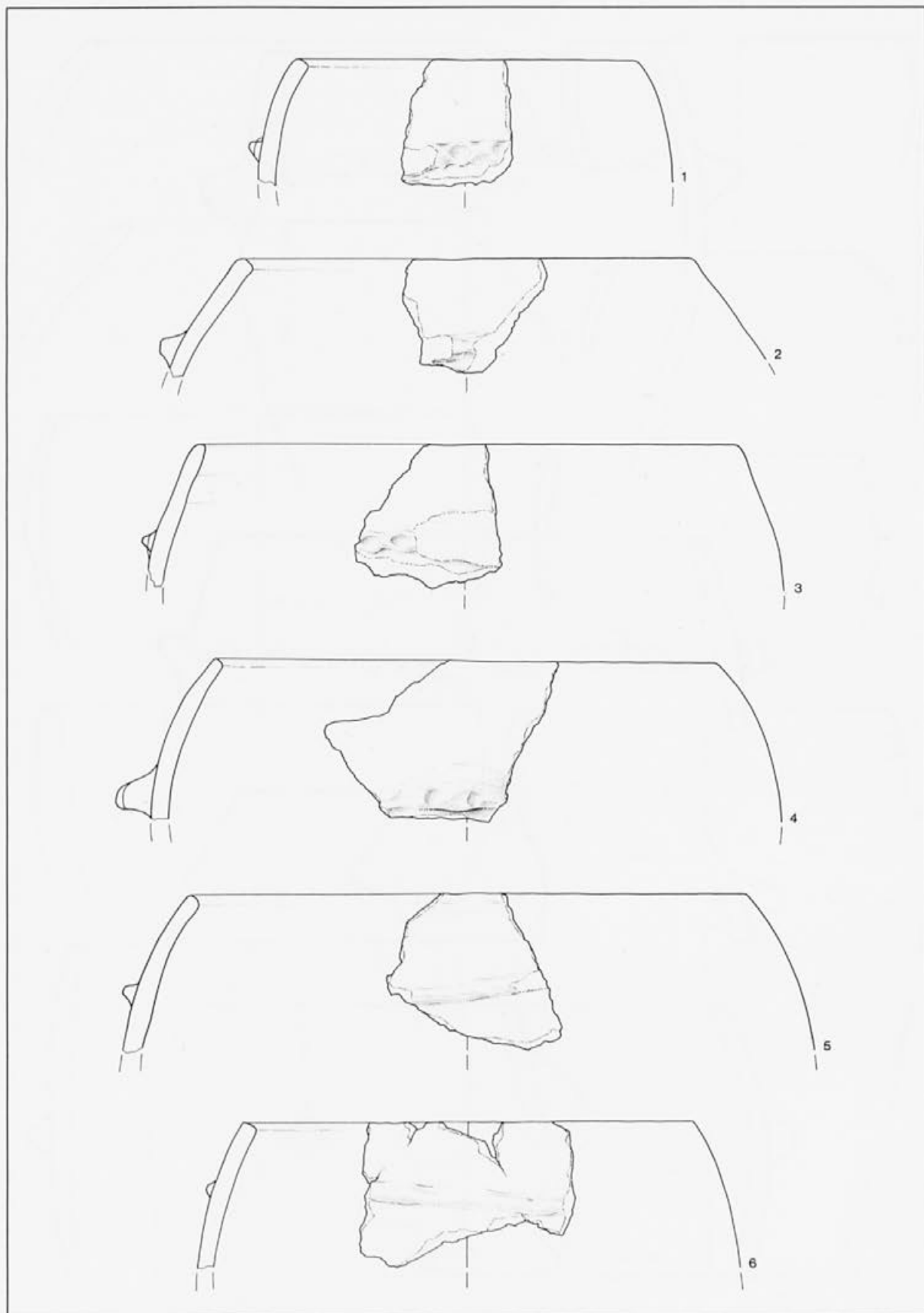
T. 13: Hiša A. 16 kamen; ostalo keramika. M. = 1:3.

Taf. 13: Haus A. 16 Stein; sonst Ton.

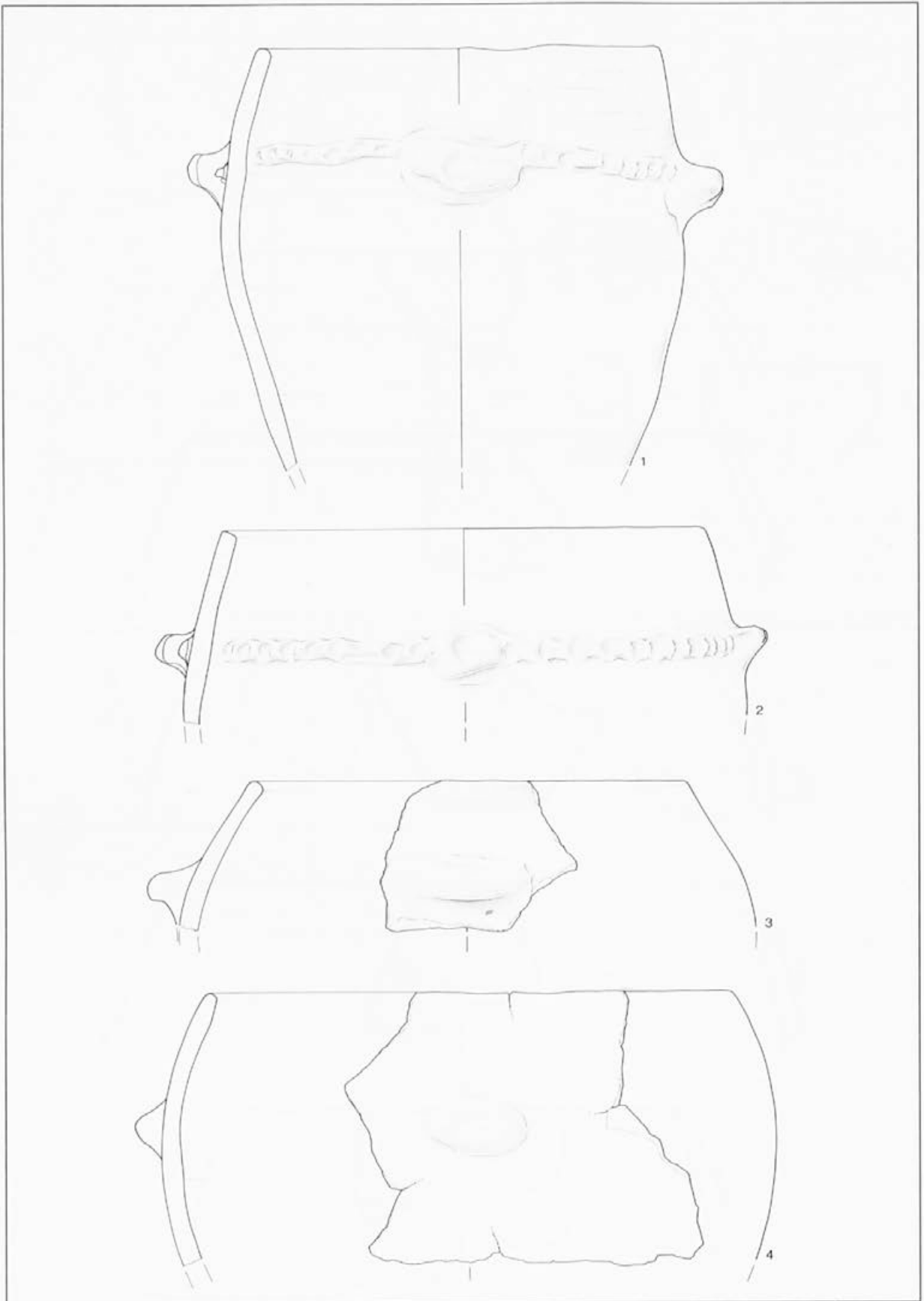

T. 14: 1-11 območje hiše A; 12-15 hiša A. 15 bron; ostalo keramika. M. 1-14 = 1:3; 15 = 1:2.

Taf. 14: 1-11 Bereich des Hauses A; 12-15 Haus A. 15 Bronze; sonst Ton.

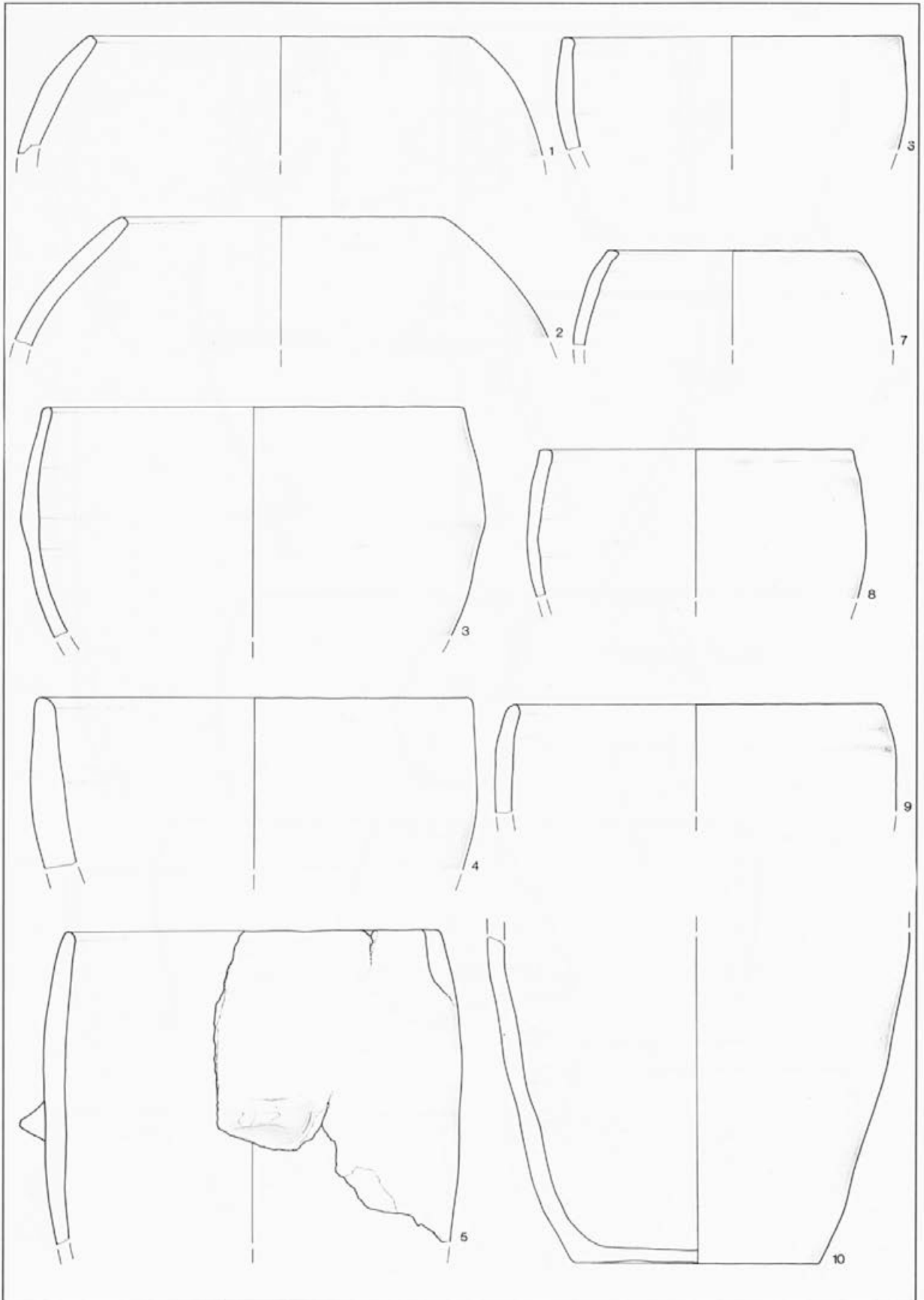

T. 15: Hiša B. Vse keramika. M. = 1:3.
 Taf. 15: Haus B. Alles Ton.

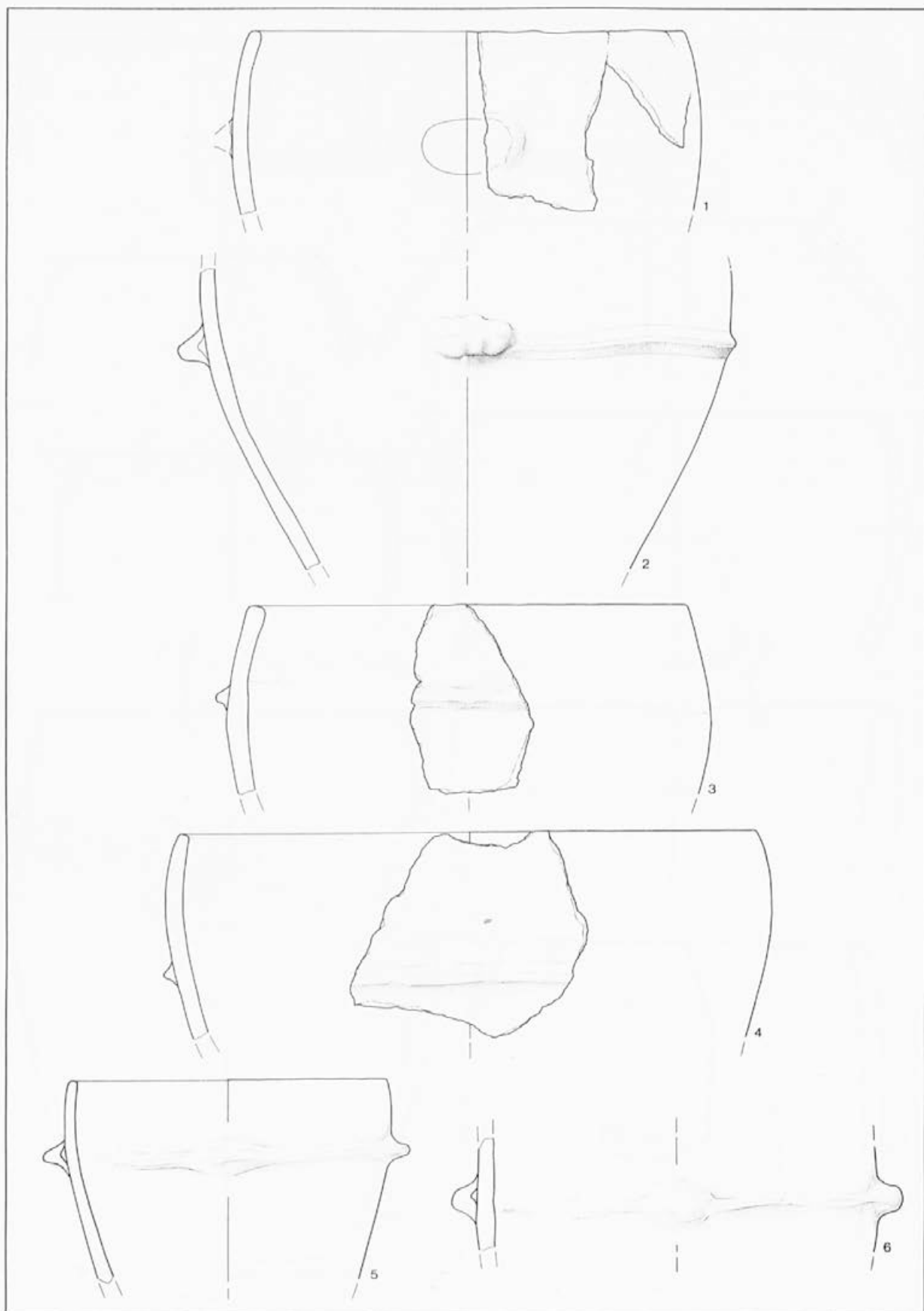
T. 16: Hiša B. Vse keramika. M. = 1:3.

Taf. 16: Haus B. Alles Ton.

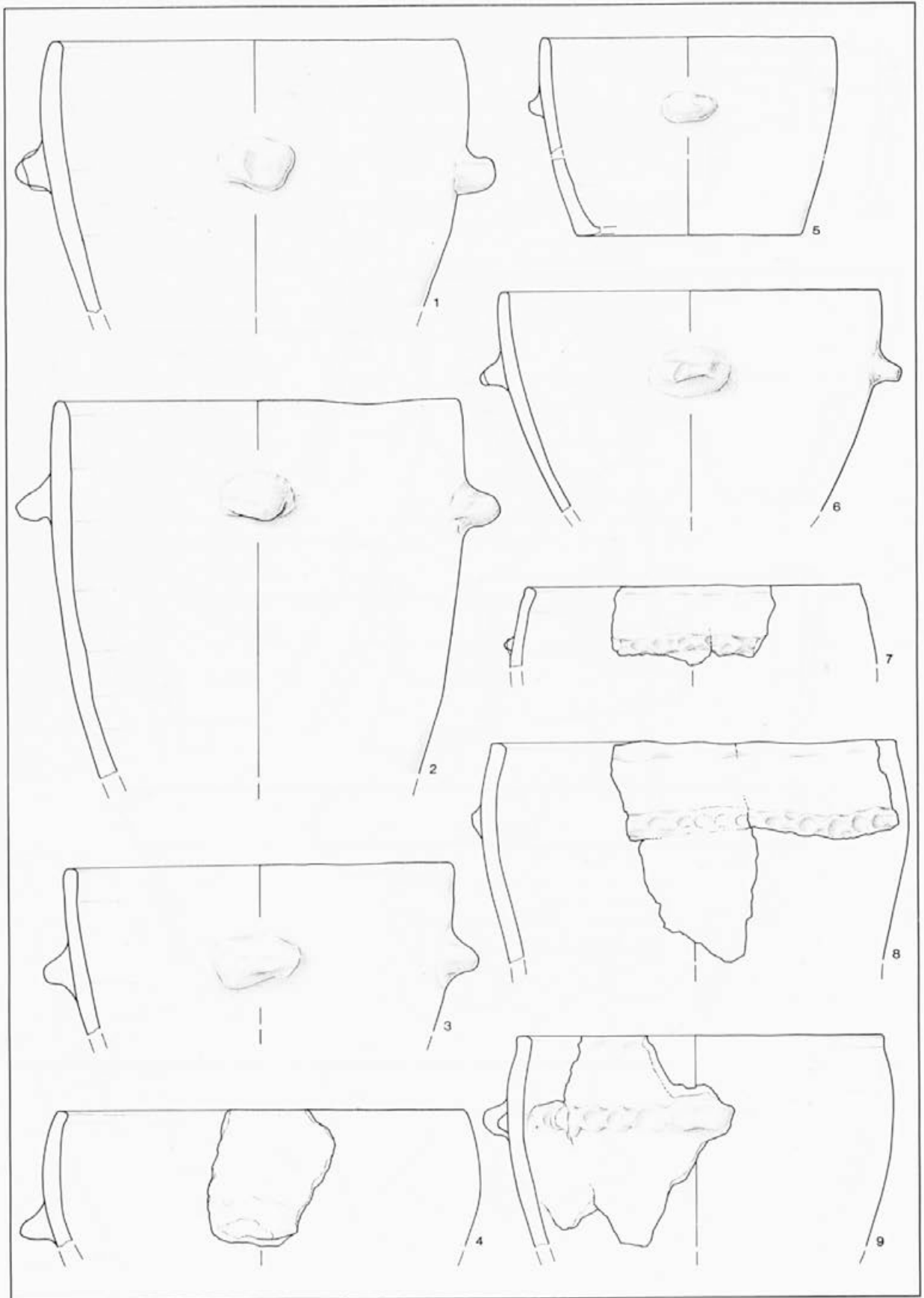
T. 17: Hiša B. Vse keramika. M. = 1:3.

Taf. 17: Haus B. Alles Ton.

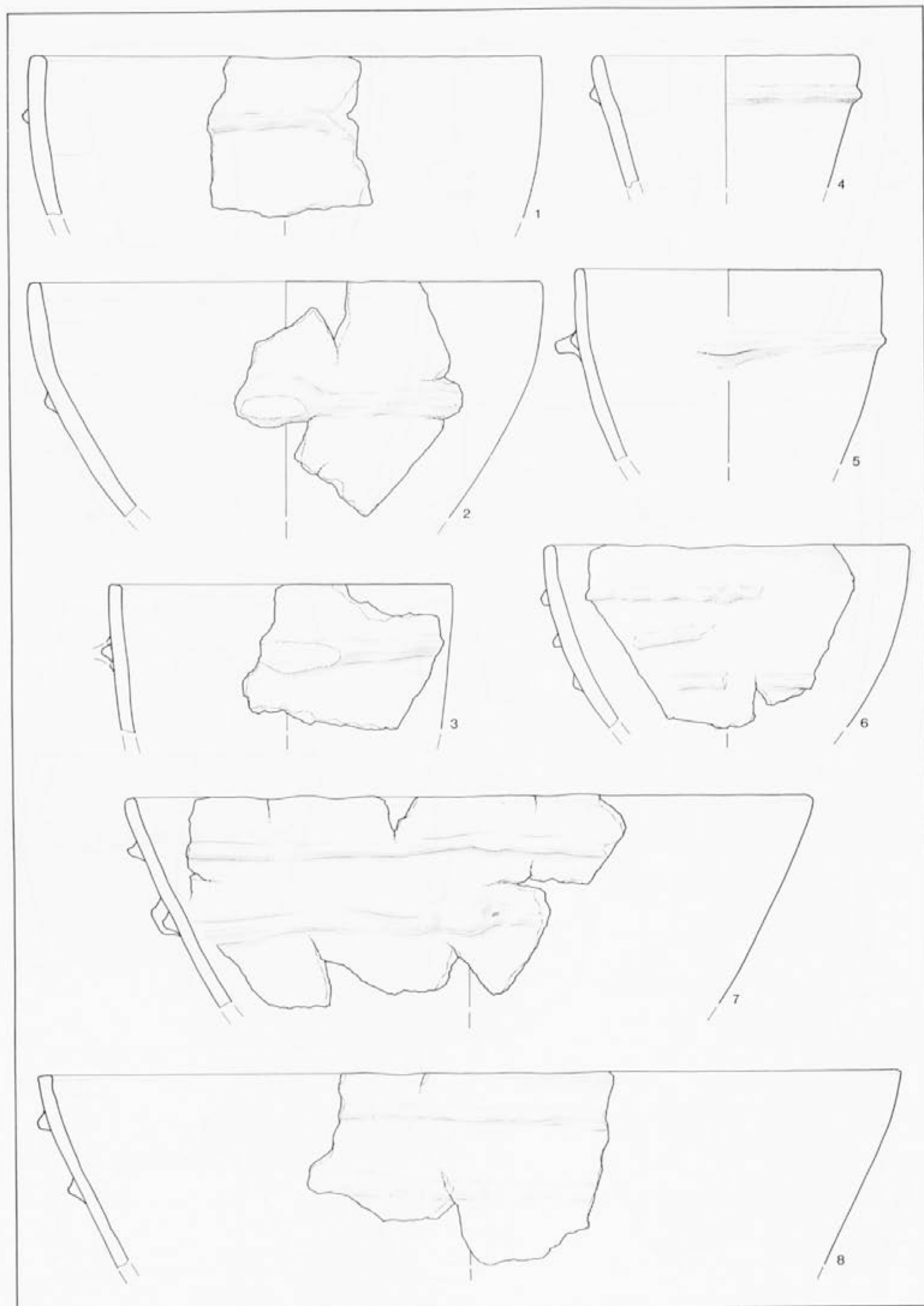

T. 18: Hiša B. Vse keramika. M. = 1:3.

Taf. 18: Haus B. Alles Ton.

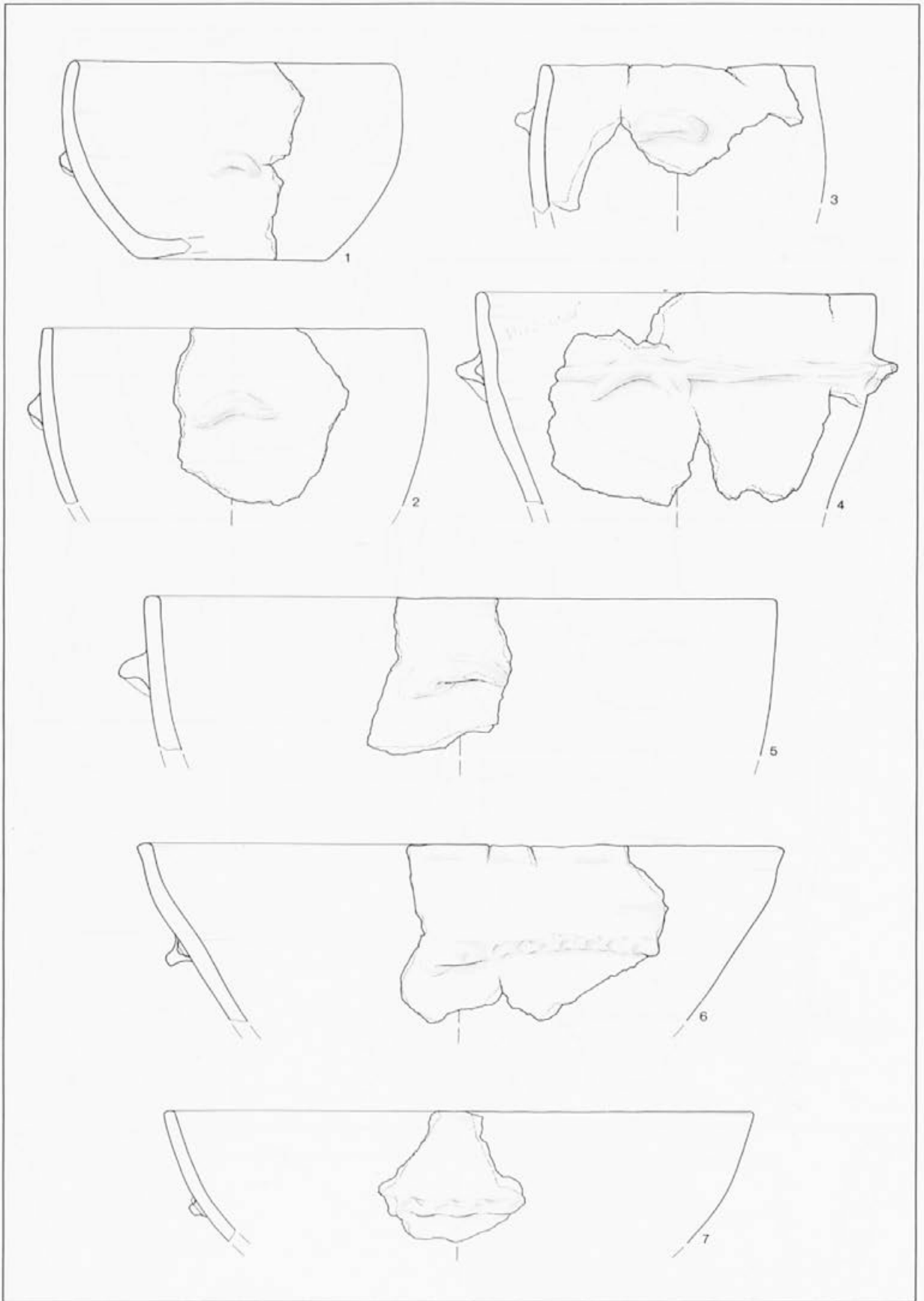

T. 19: Hiša B. Vse keramika. M. = 1:3.
 Taf. 19: Haus B. Alles Ton.

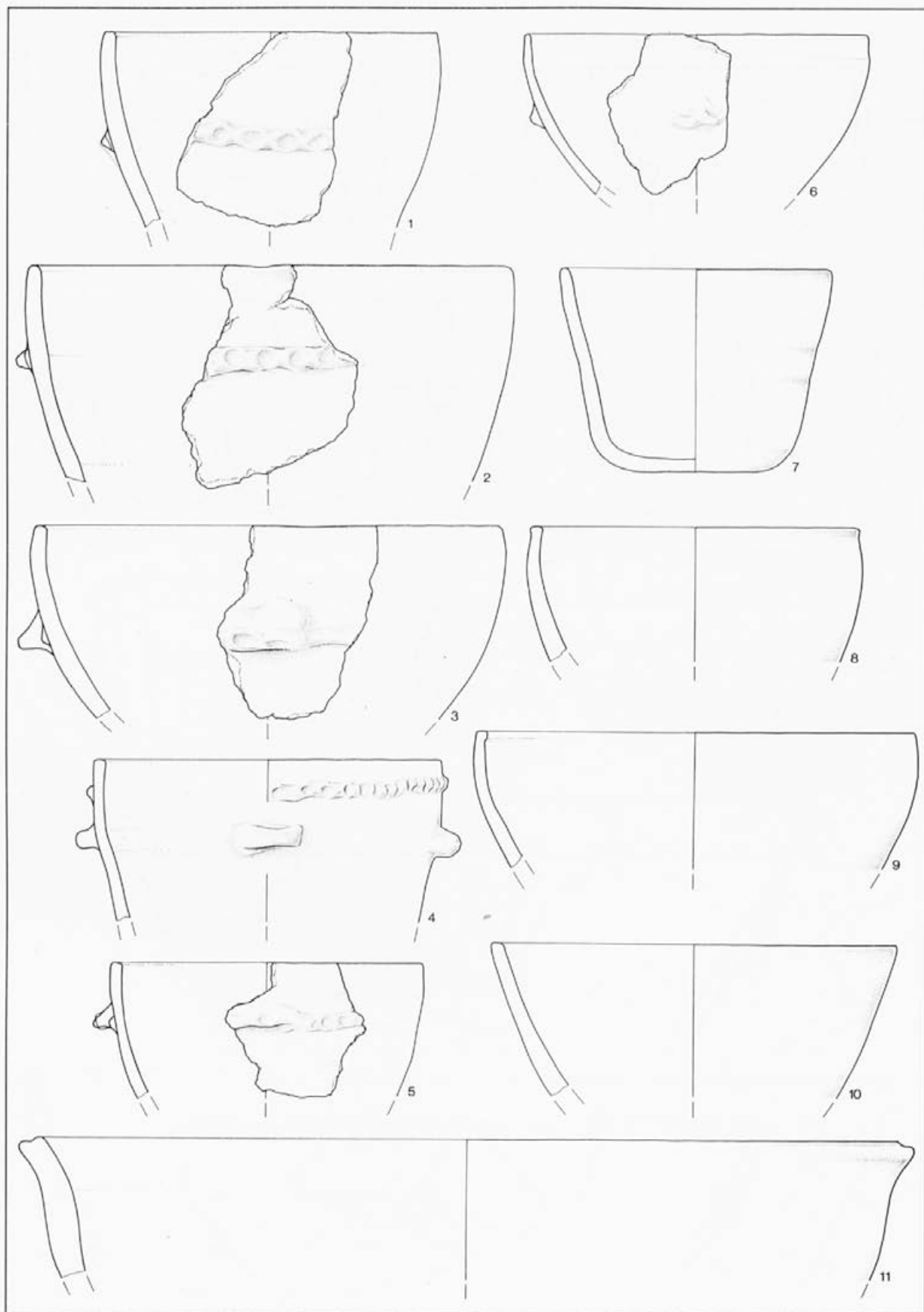
T. 20: Hiša B. Vse keramika. M. = 1:3.

Taf. 20: Haus B. Alles Ton.

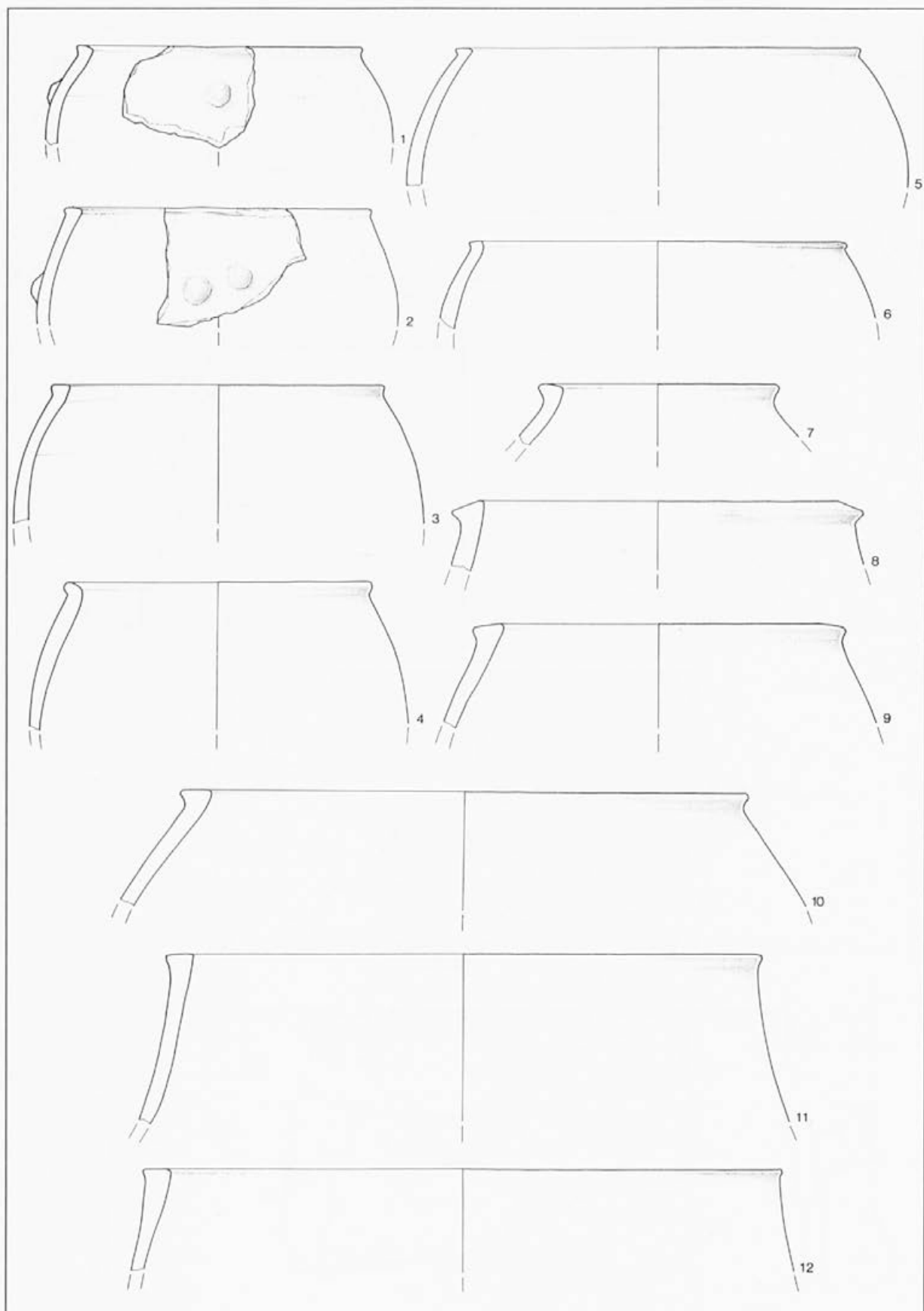
T. 21: Hiša B. Vse keramika. M. = 1:3.

Taf. 21: Haus B. Alles Ton.

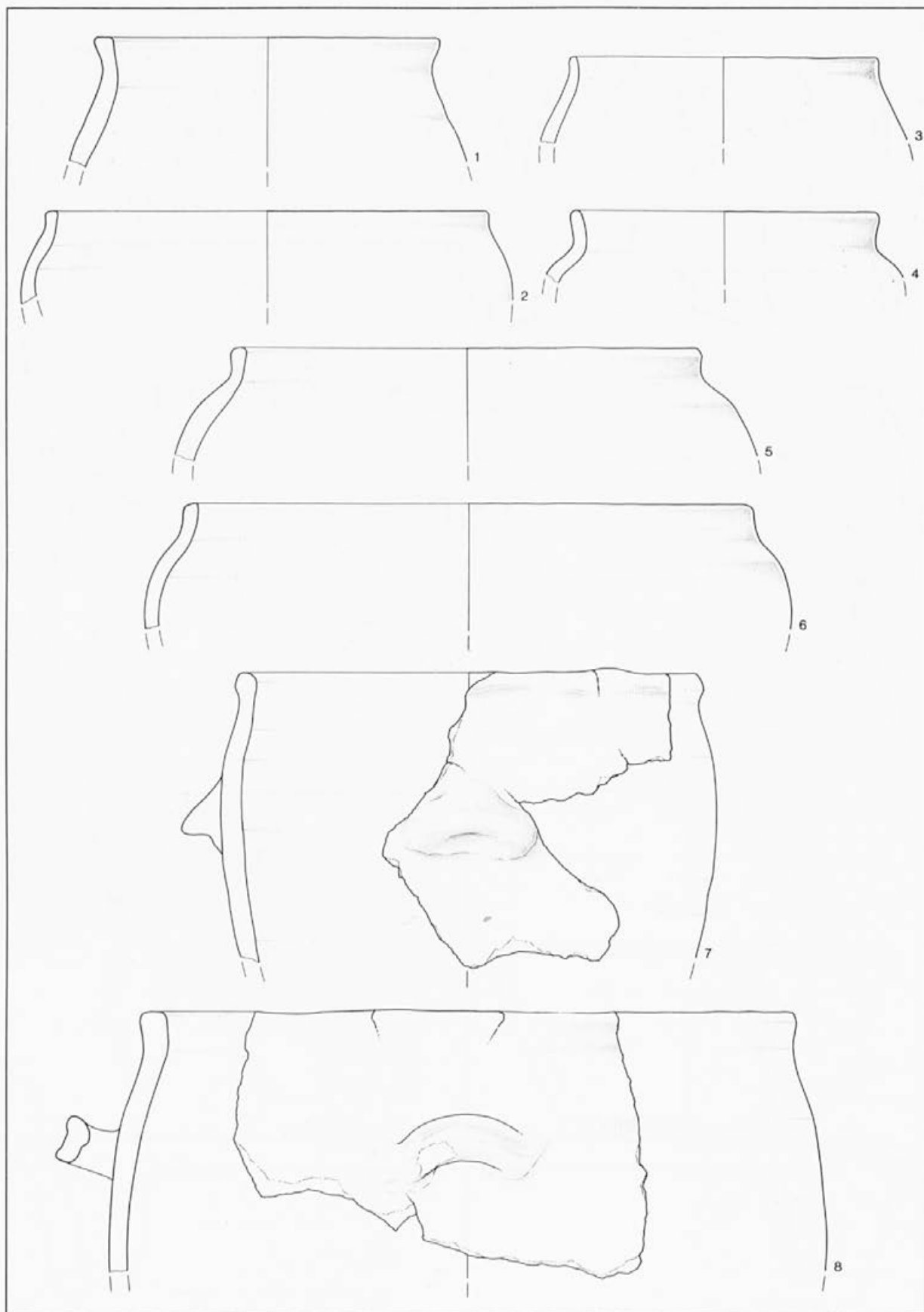
T. 22: Hiša B. Vse keramika. M. = 1:3.

Taf. 22: Haus B. Alles Ton.

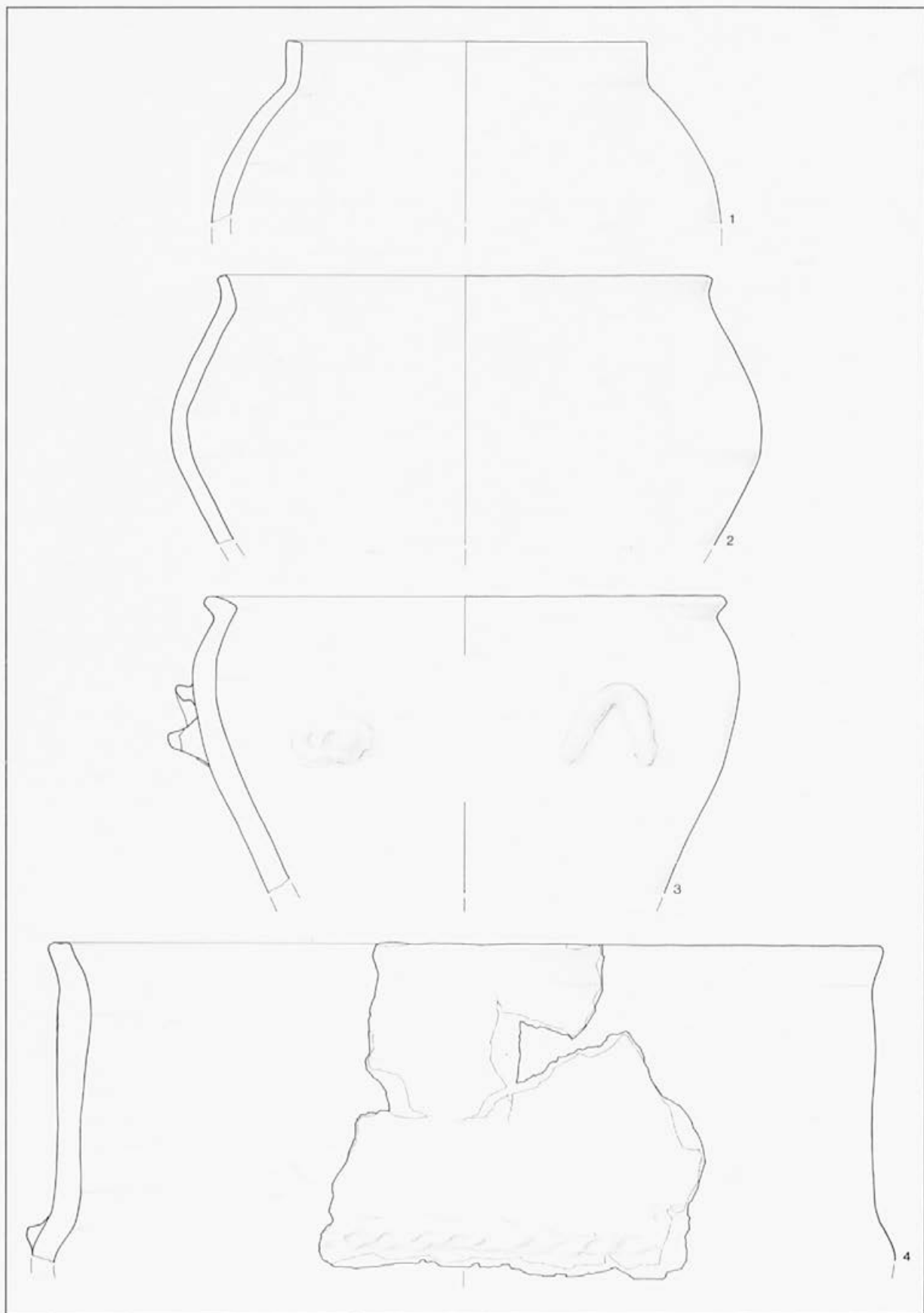
T. 23: Hiša B. Vse keramika. M. = 1:3.

Taf. 23: Haus B. Alles Ton.

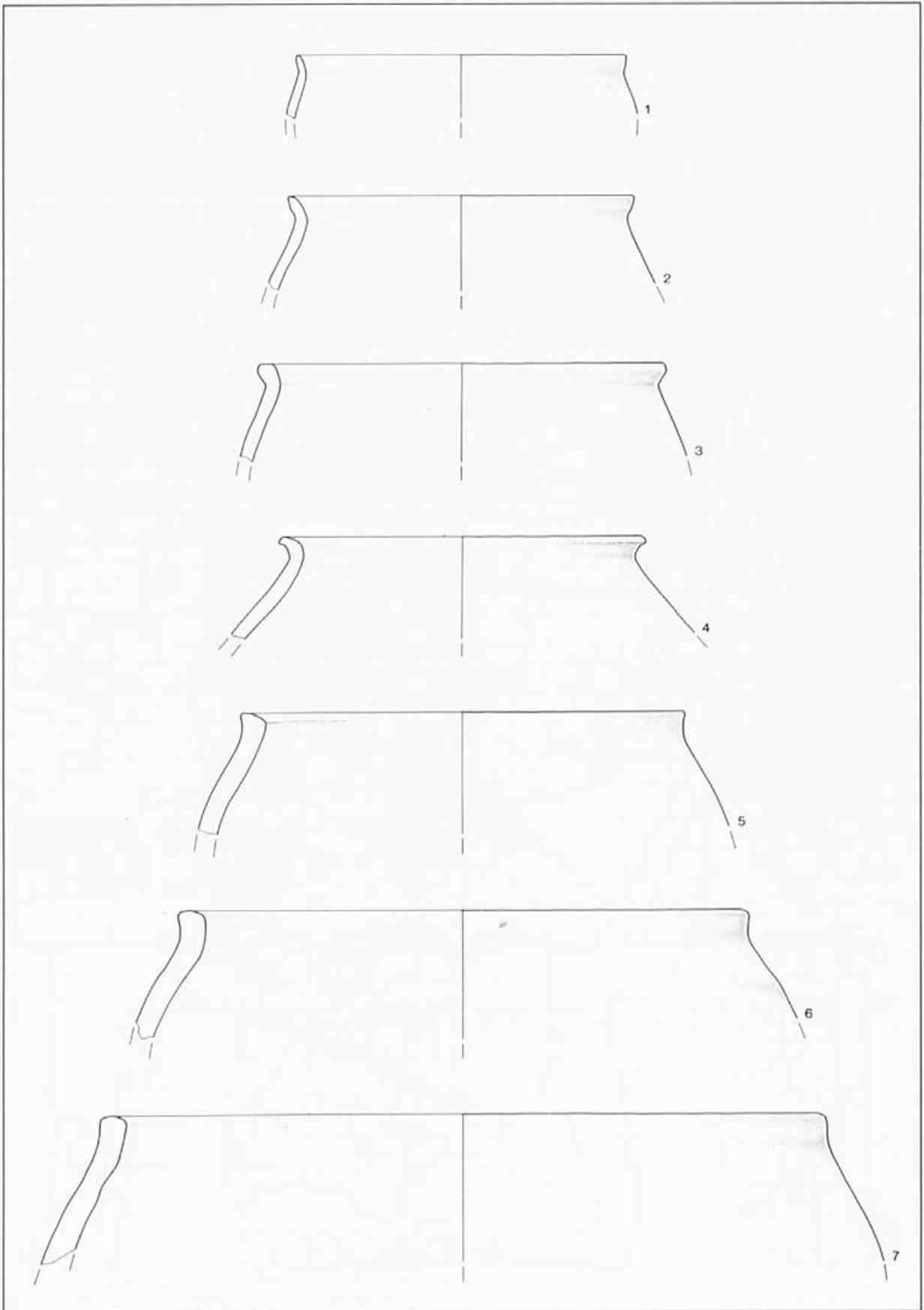
T. 24: Hiša B. Vse keramika. M. = 1:3.

Taf. 24: Haus B. Alles Ton.

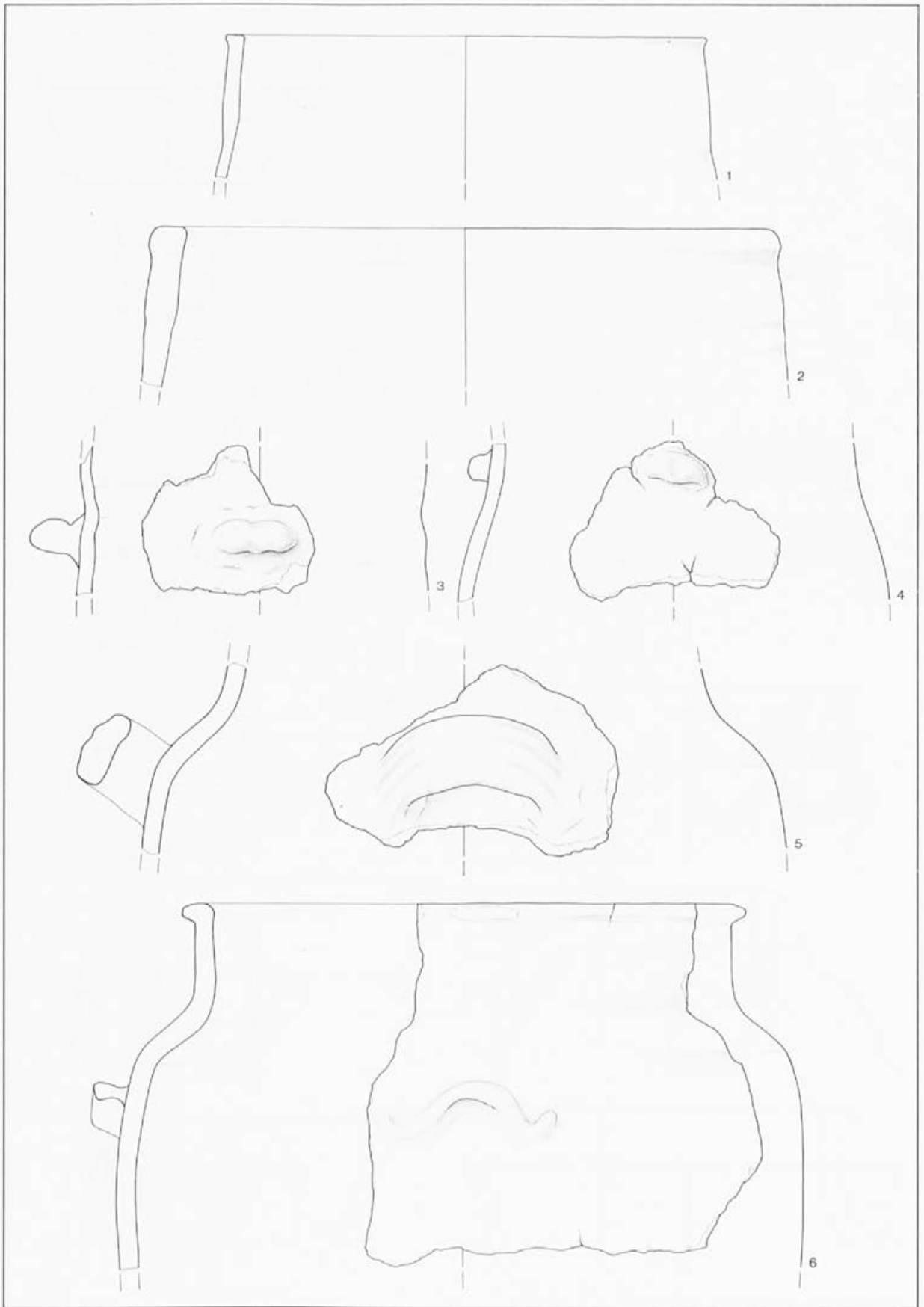
T. 25: Hiša B. Vse keramika. M. 1, 3-4 = 1:3; 2 = 1:6.

Taf. 25: Haus B. Alles Ton.

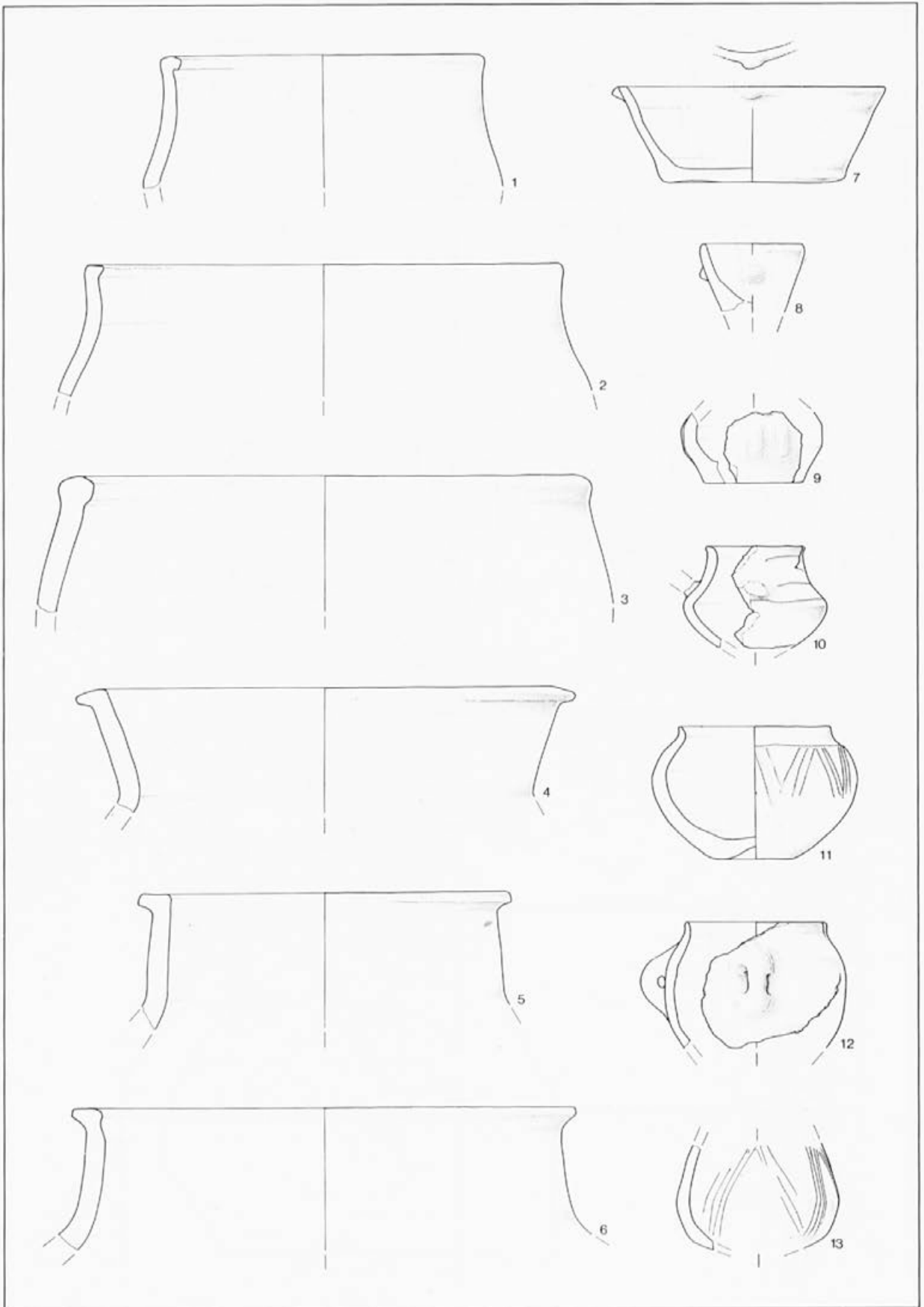
T. 26: Hiša B. Vse keramika. M. = 1:3.

Taf. 26: Haus B. Alles Ton.

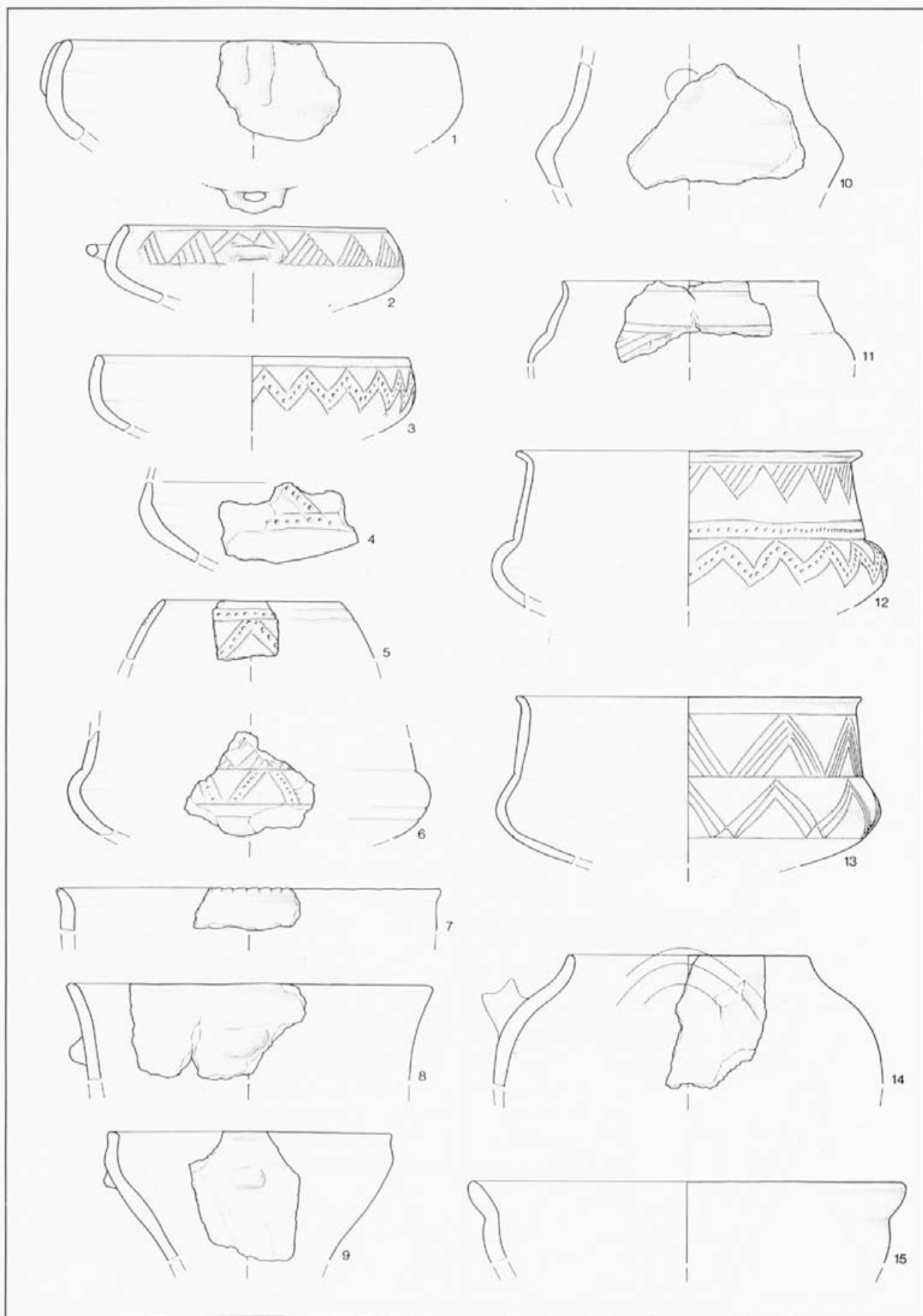

T. 27: Hiša B. Vse keramika. M. = 1:3.

Taf. 27: Haus B. Alles Ton.

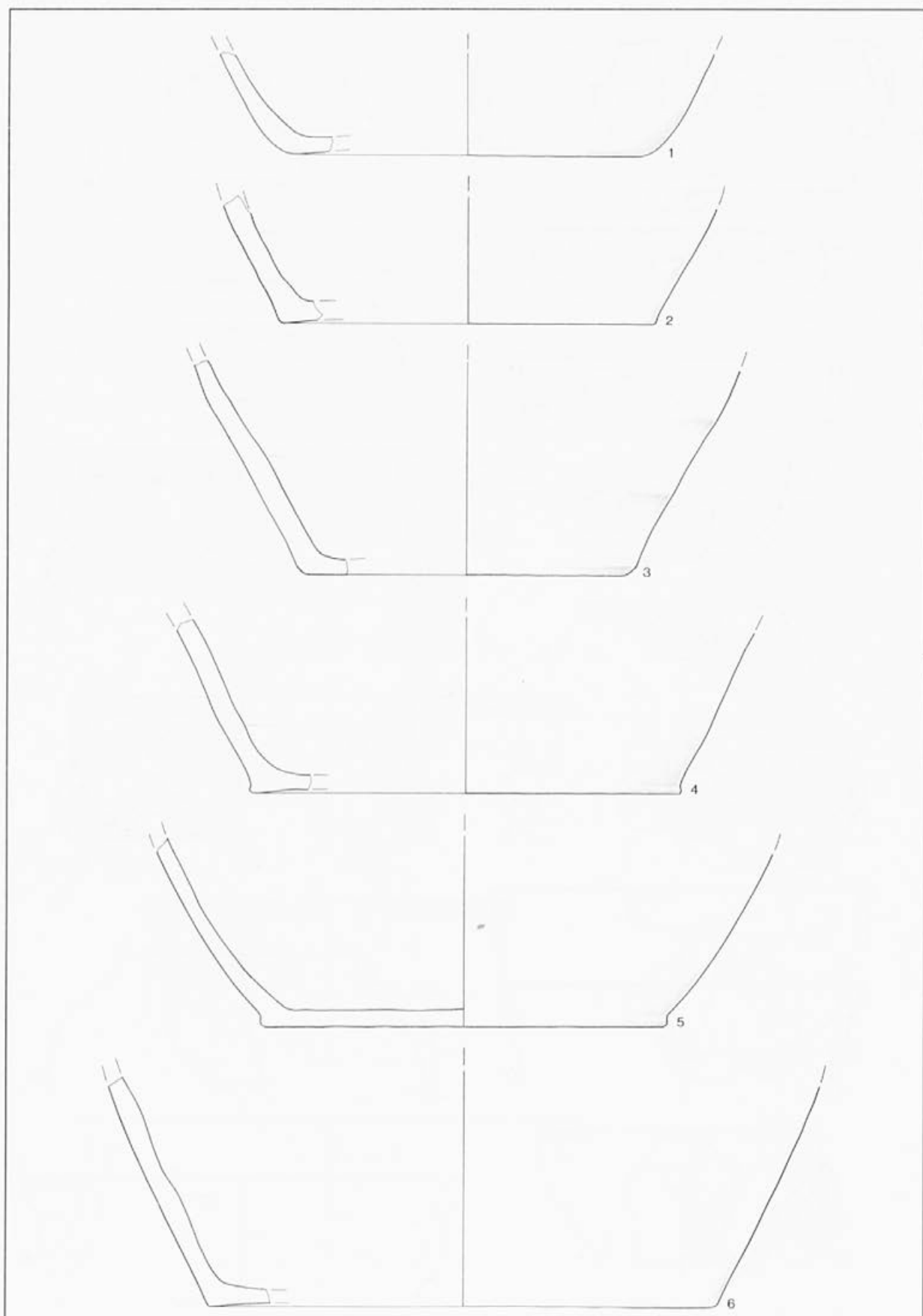

T. 28: Hiša B. Vse keramika. M. = 1:3.
 Taf. 28: Haus B. Alles Ton.

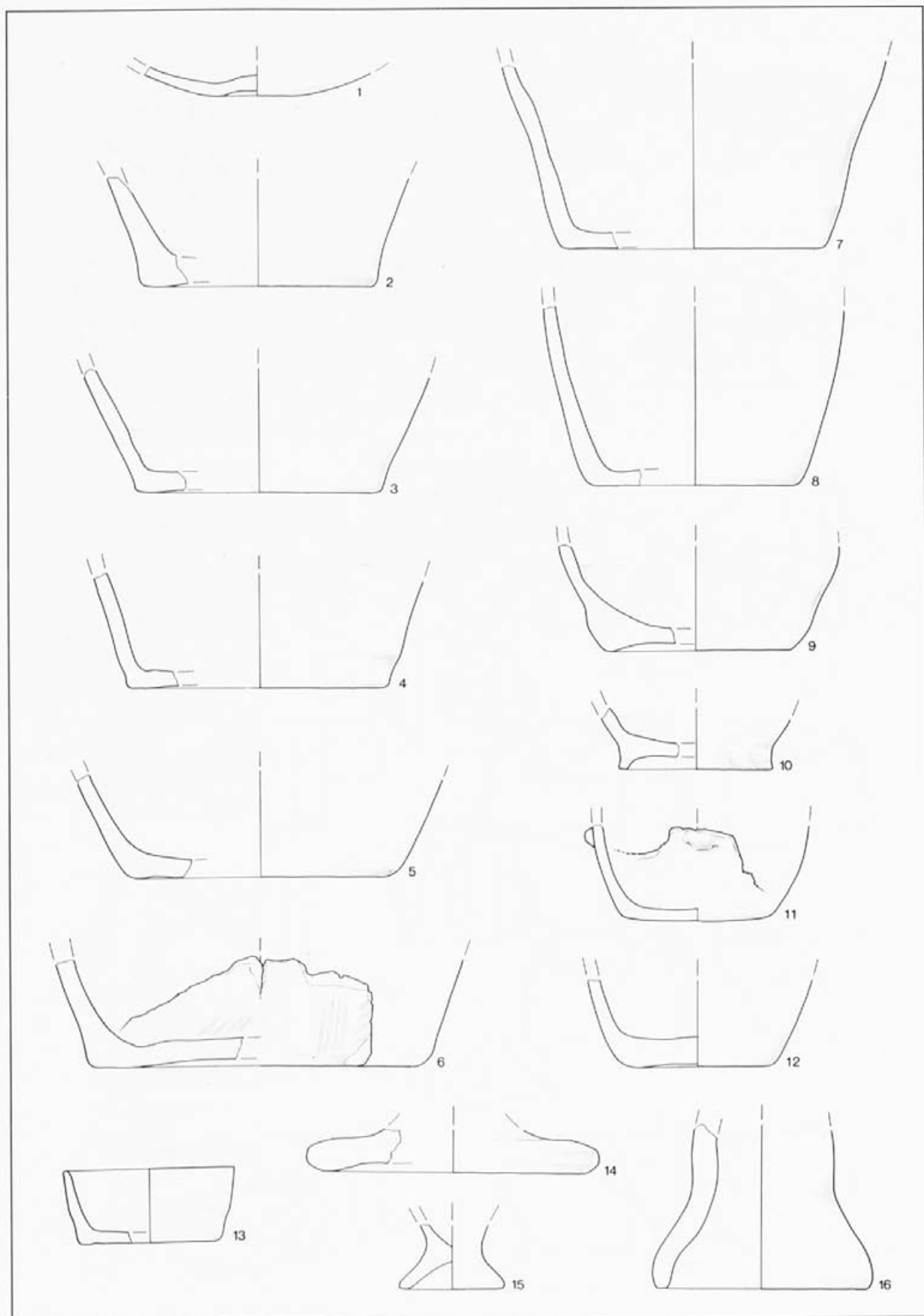
T. 29: Hiša B. Vse keramika. M. = 1:3.

Taf. 29: Haus B. Alles Ton.

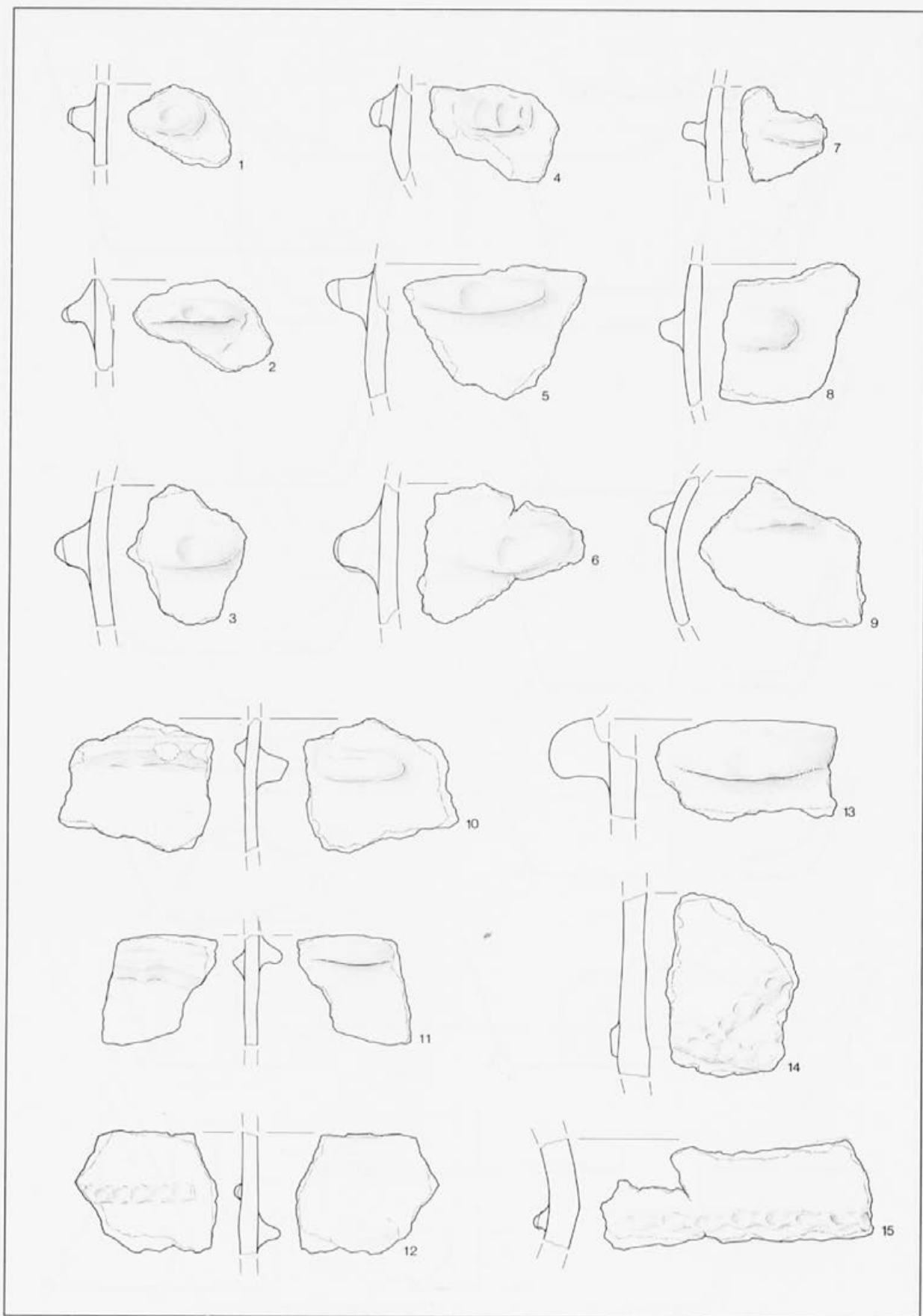
T. 30: Hiša B. Vse keramika. M. = 1:3.

Taf. 30: Haus B. Alles Ton.

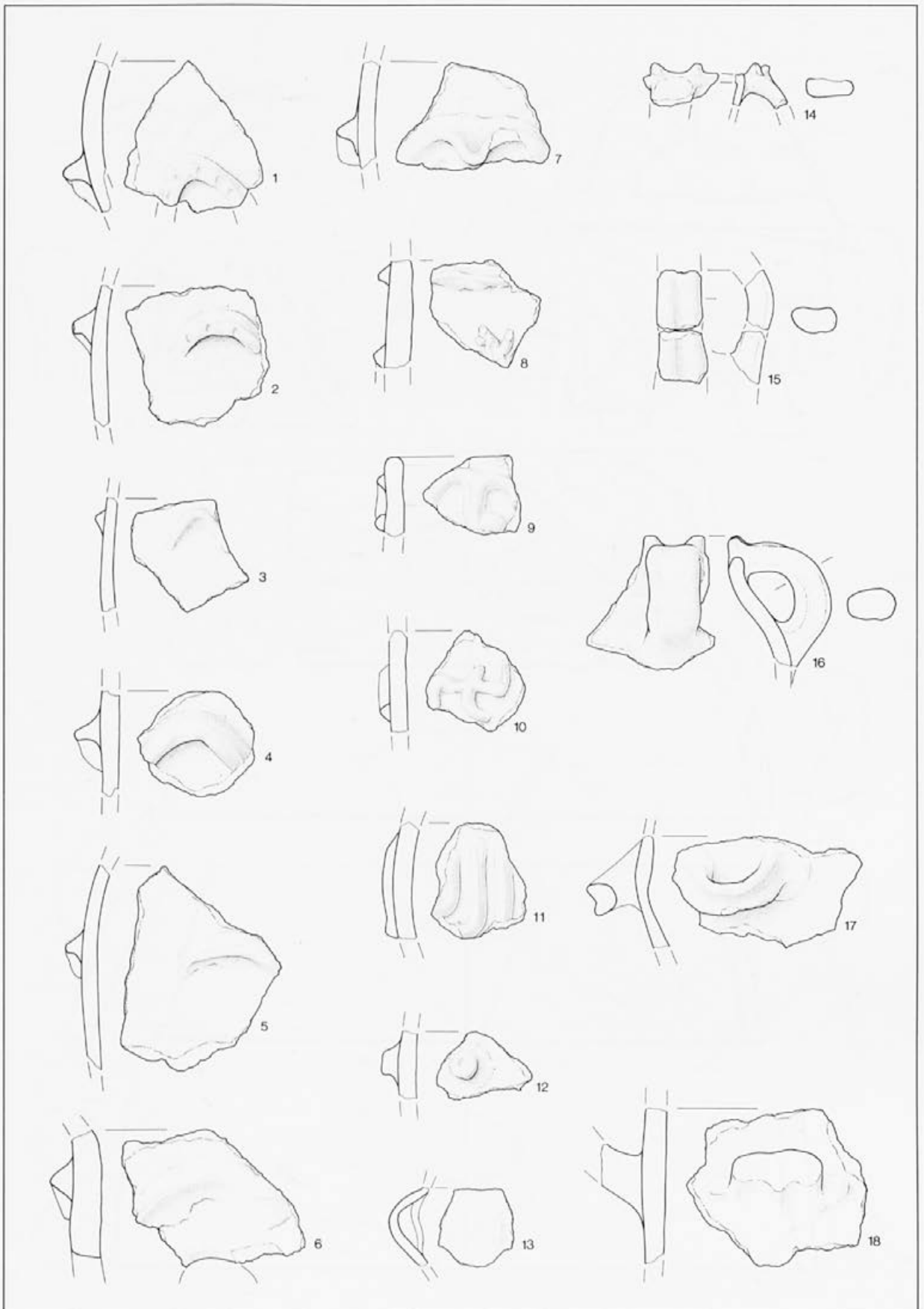
T. 31: Hiša B. Vse keramika. M. = 1:3.

Taf. 31: Haus B. Alles Ton.

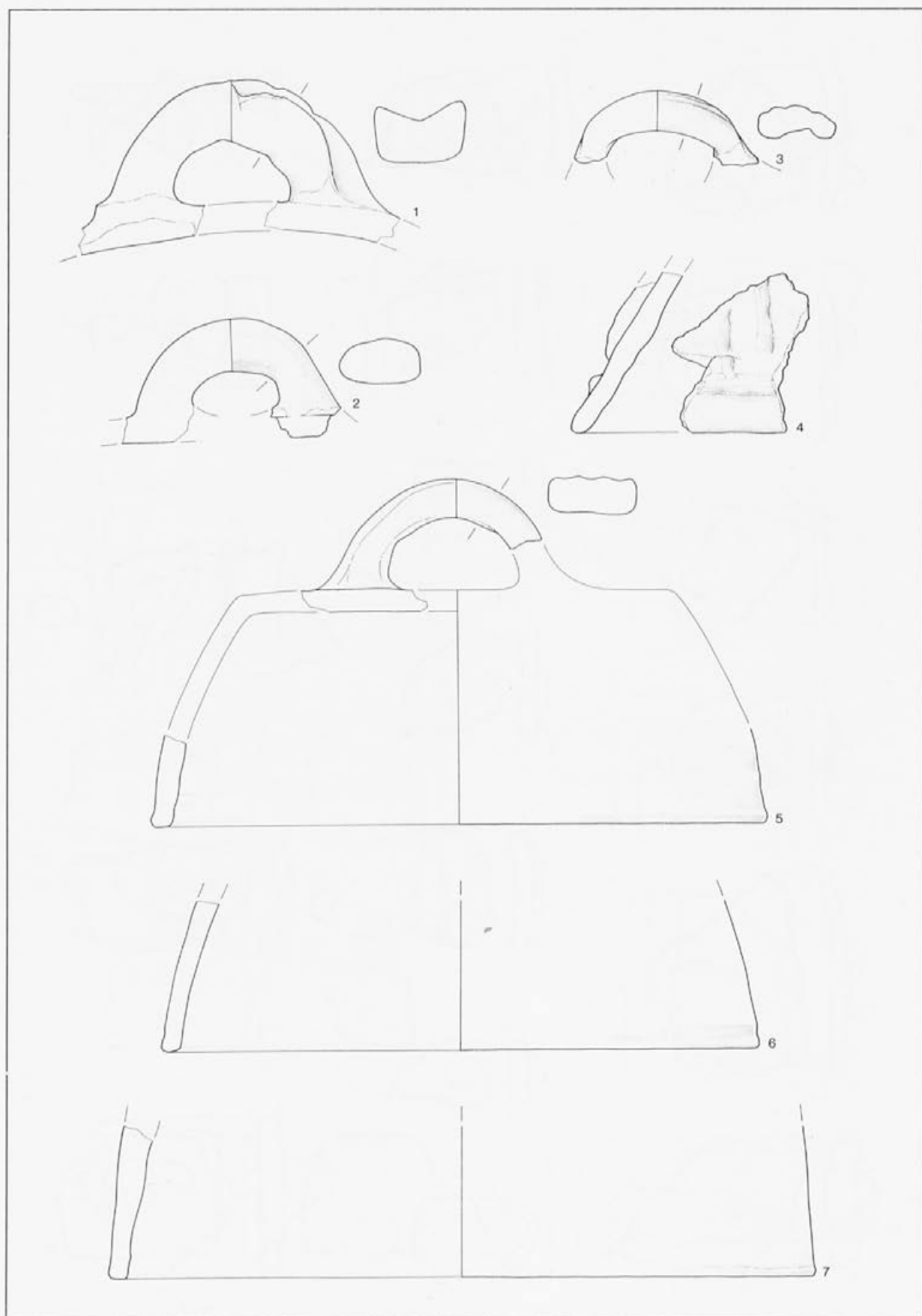

T. 32: Hiša B. Vse keramika. M. = 1:3.

Taf. 32: Haus B. Alles Ton.

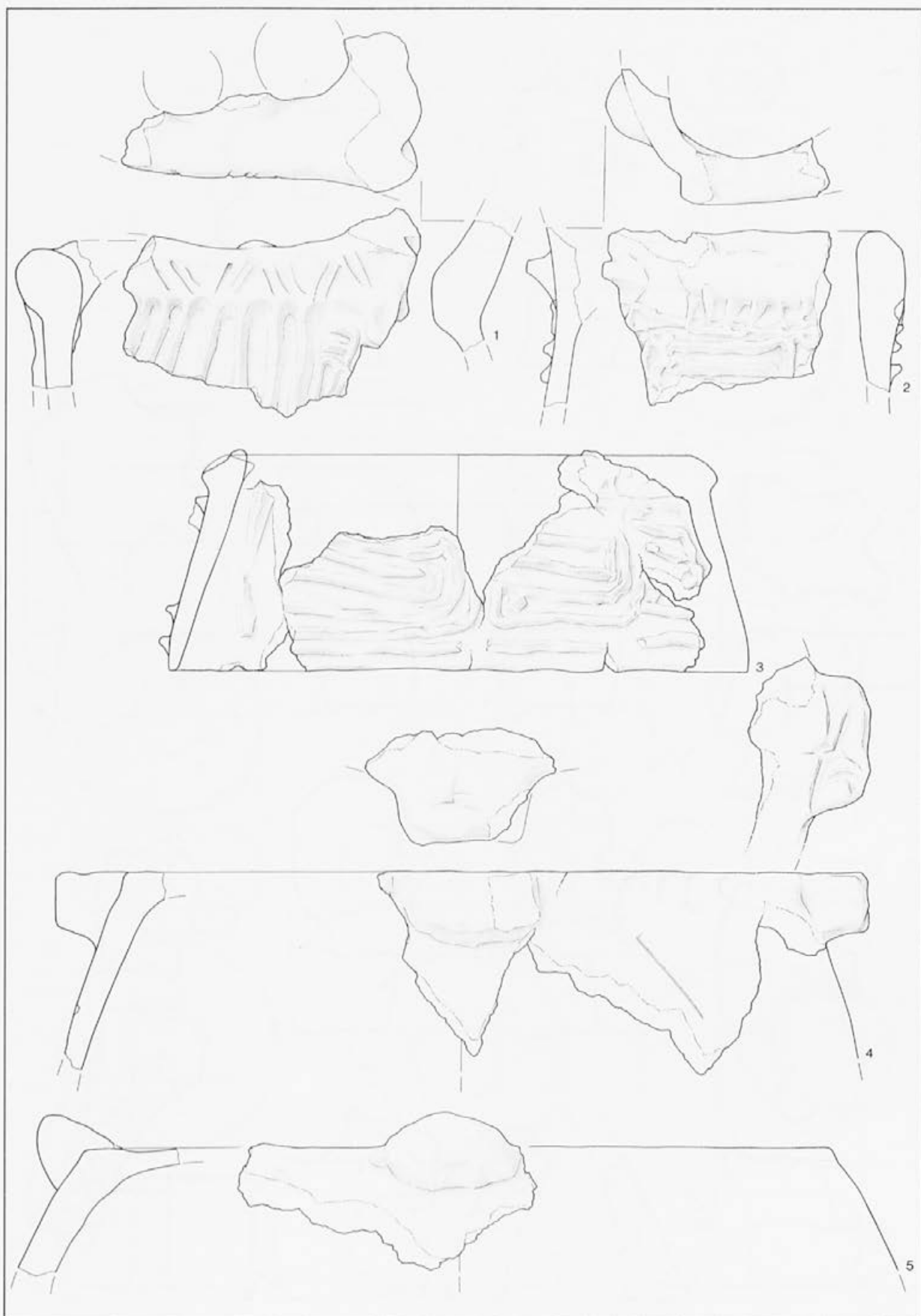

T. 33: Hiša B. Vse keramika. M. = 1:3.
 Taf. 33: Haus B. Alles Ton.

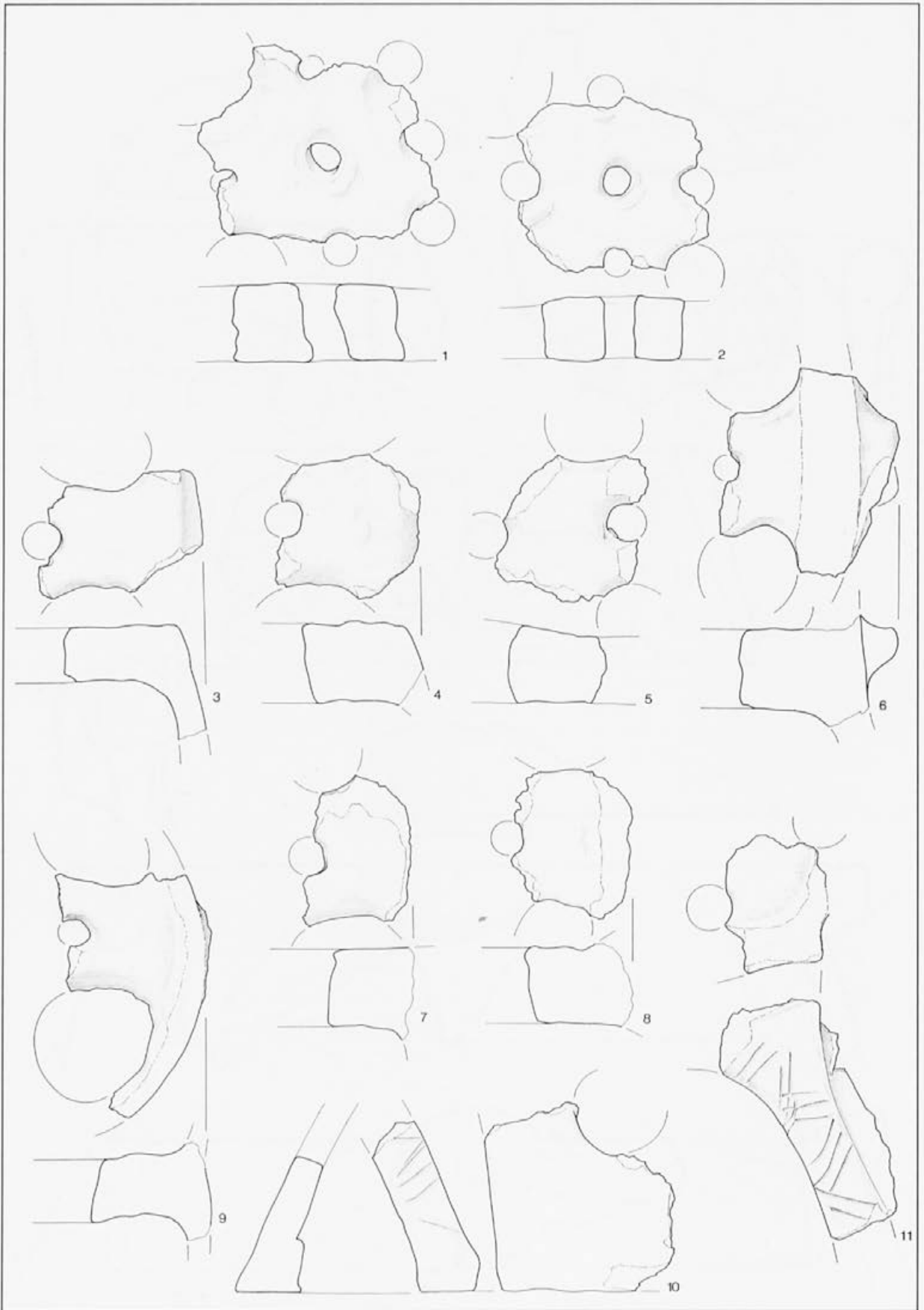

T. 34: Hiša B. Vse keramika. M. = 1:3.

Taf. 34: Haus B. Alles Ton.

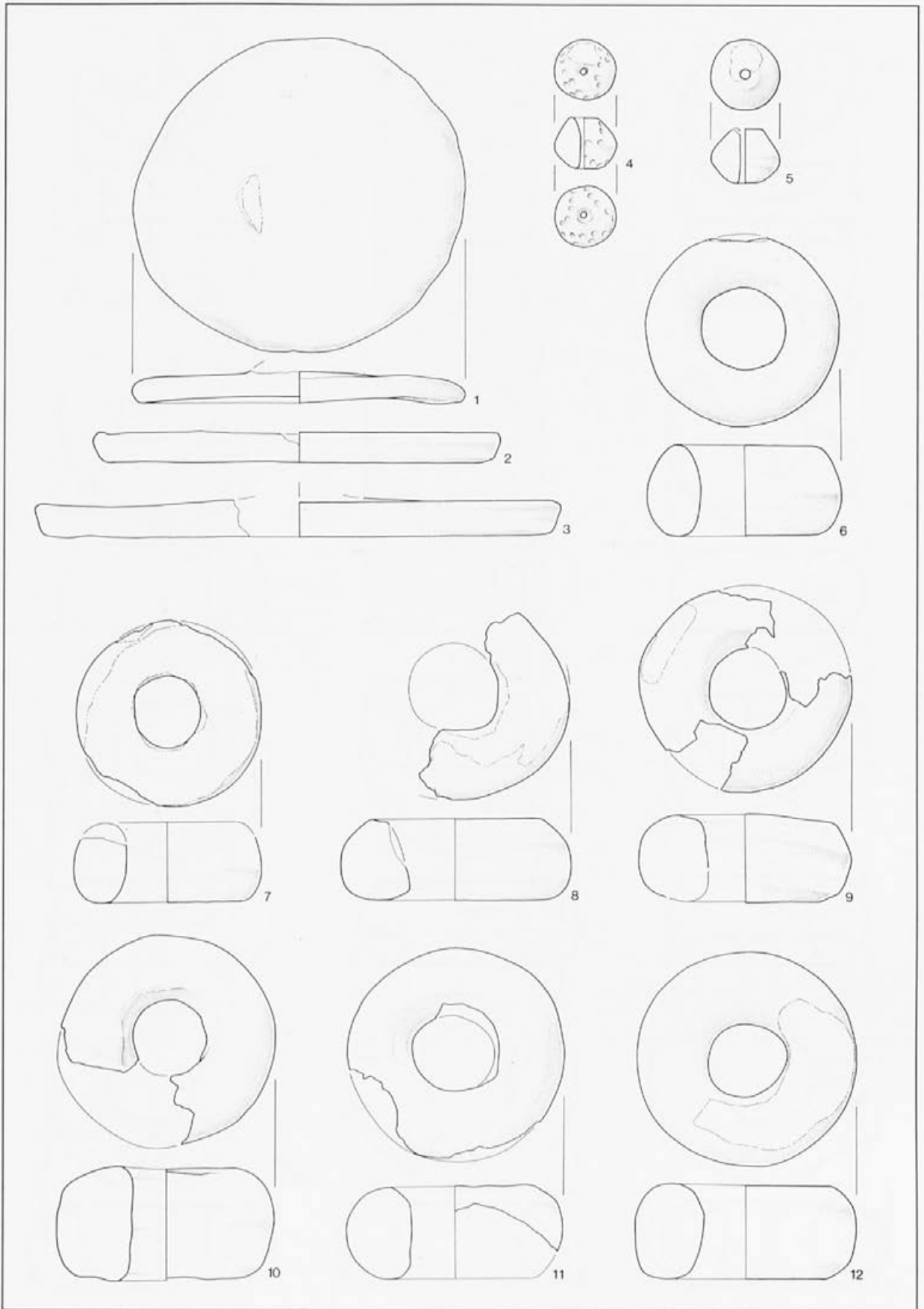

T. 35: Hiša B. Vse keramika. M. = 1:3.
 Taf. 35: Haus B. Alles Ton.

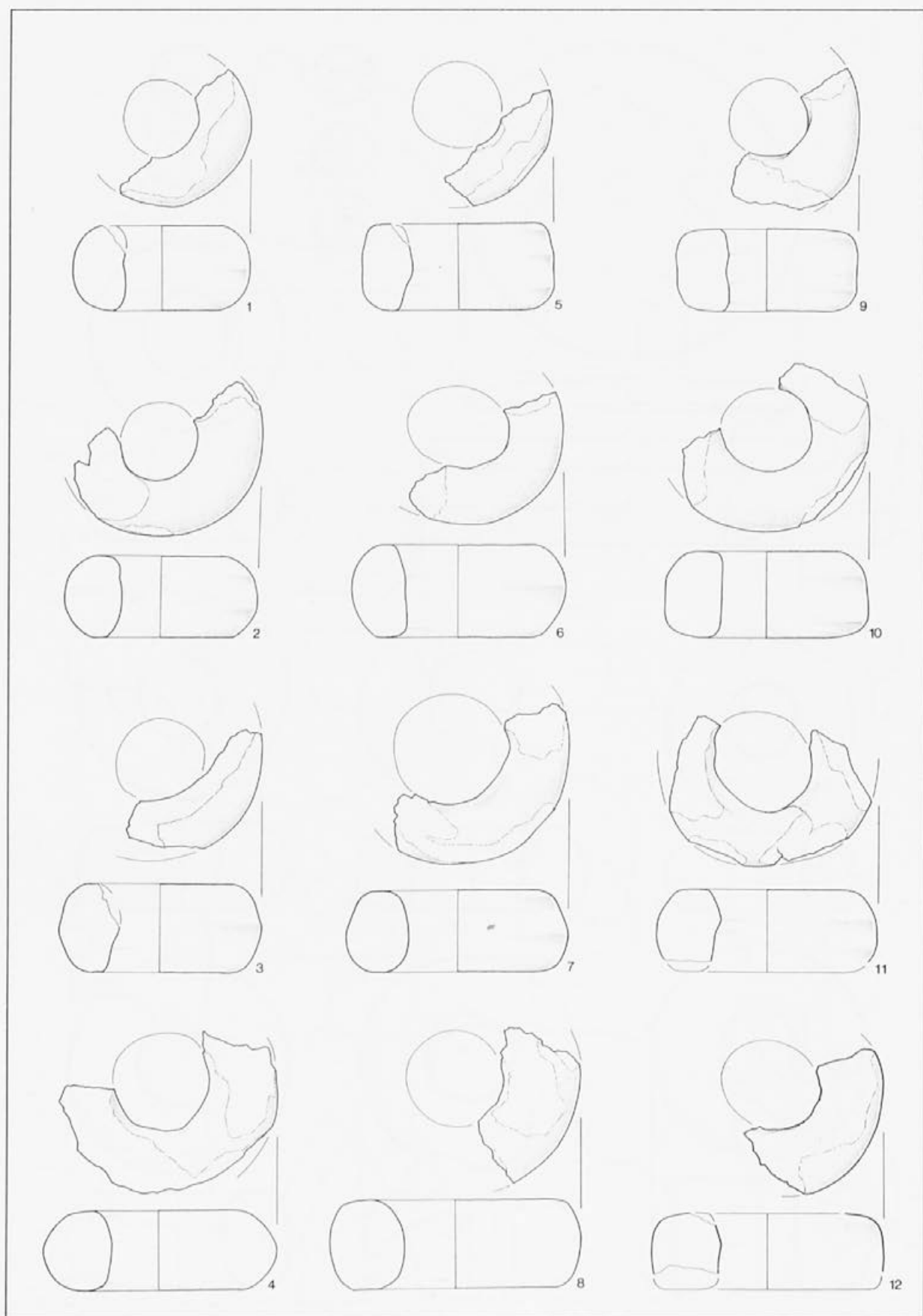

T. 36: Hiša B. Vse keramika. M. = 1:3.

Taf. 36: Haus B. Alles Ton.

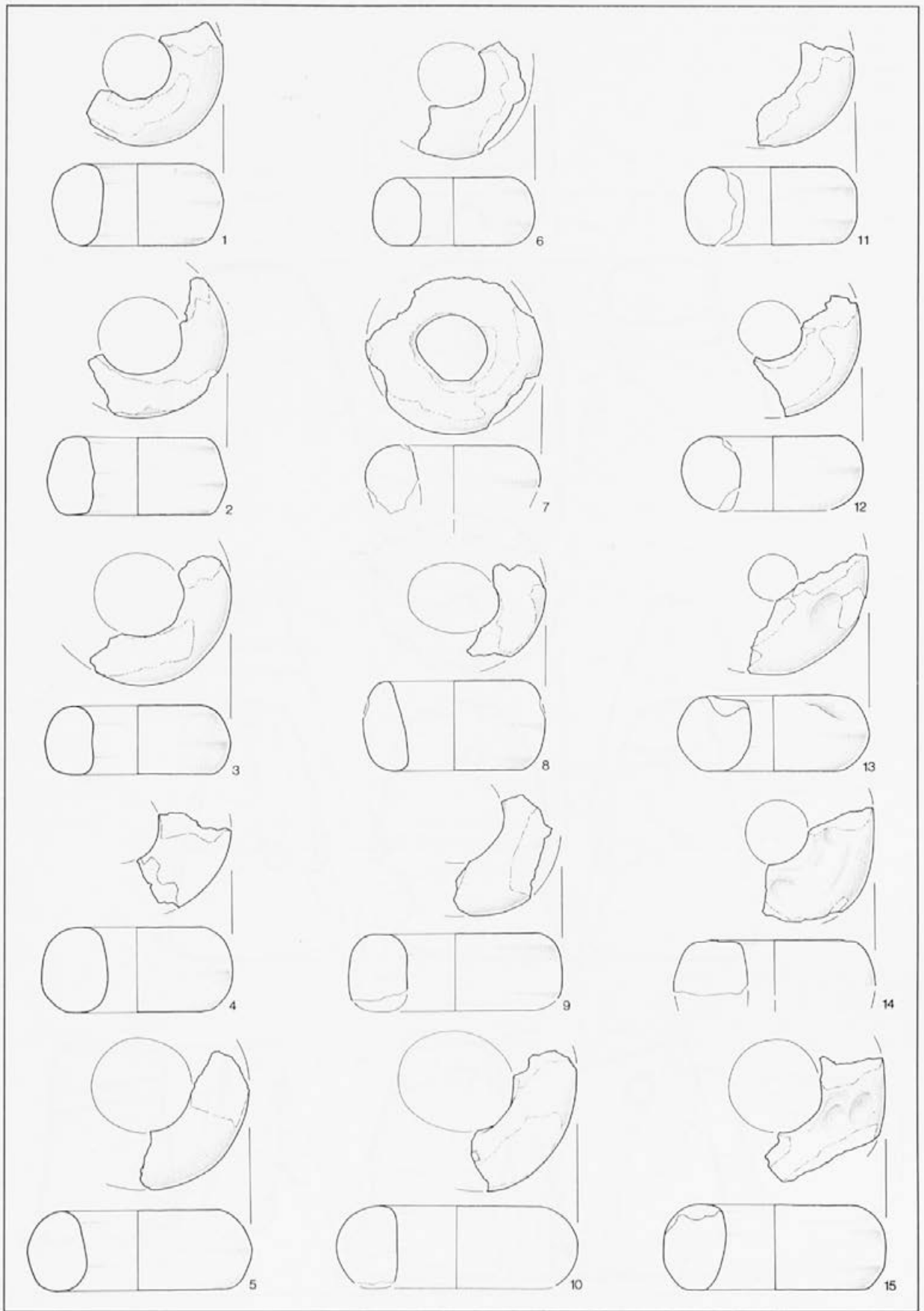

T. 37: Hiša B. Vse keramika. M. = 1:3.
 Taf. 37: Haus B. Alles Ton.

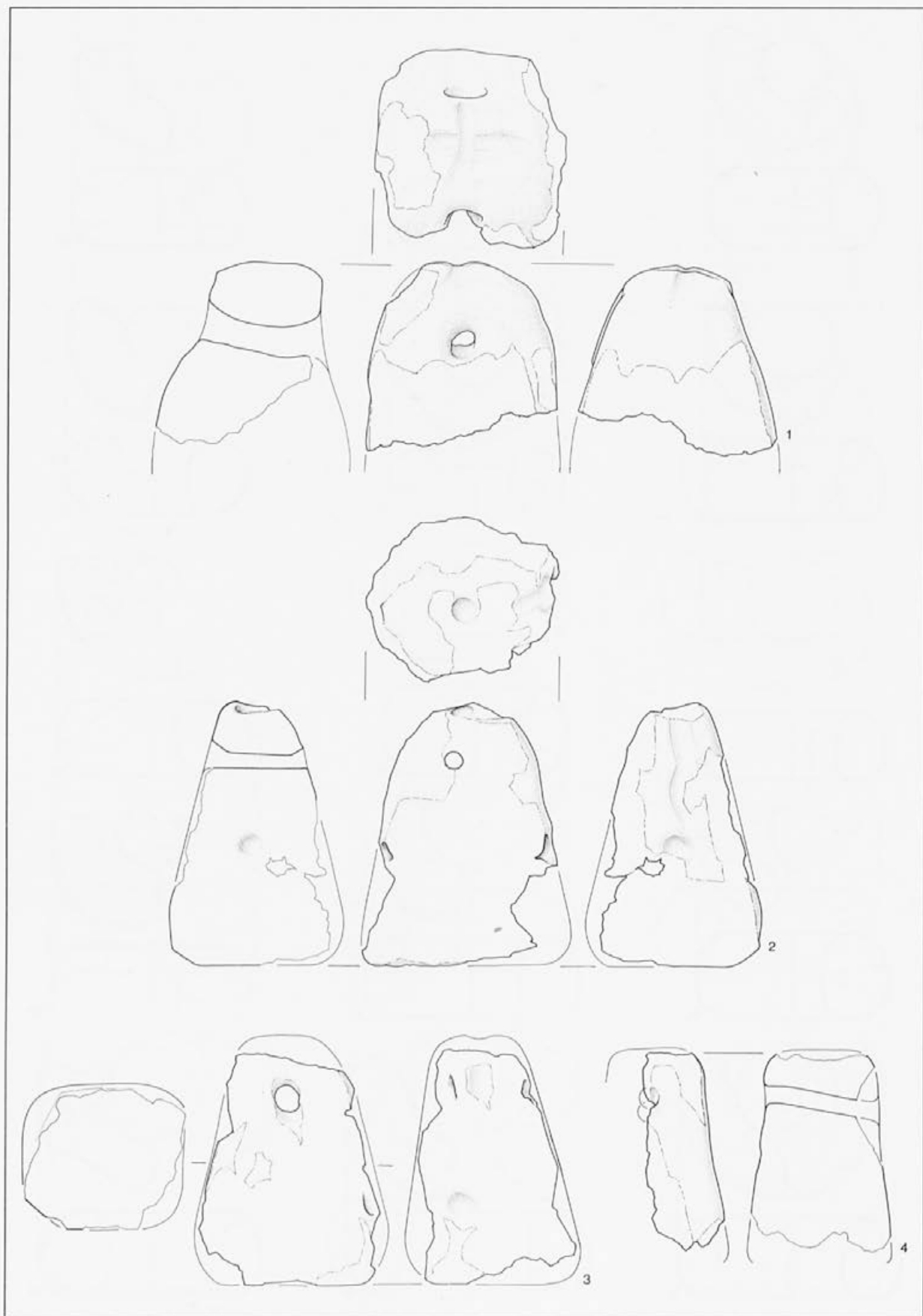

T. 38: Hiša B. Vse keramika. M. = 1:3.

Taf. 38: Haus B. Alles Ton.

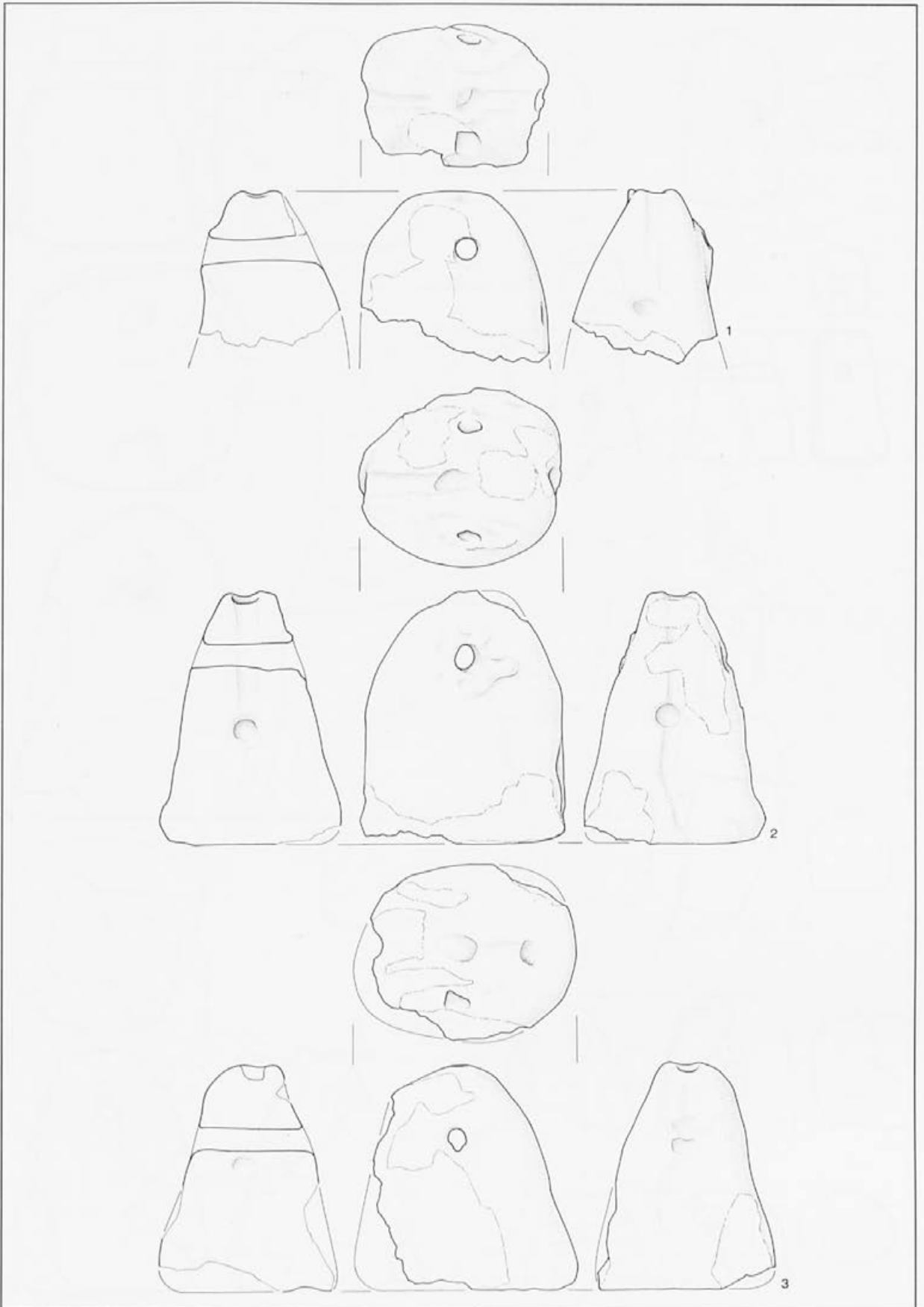

T. 39: Hiša B. Vse keramika. M. = 1:3.
 Taf. 39: Haus B. Alles Ton.

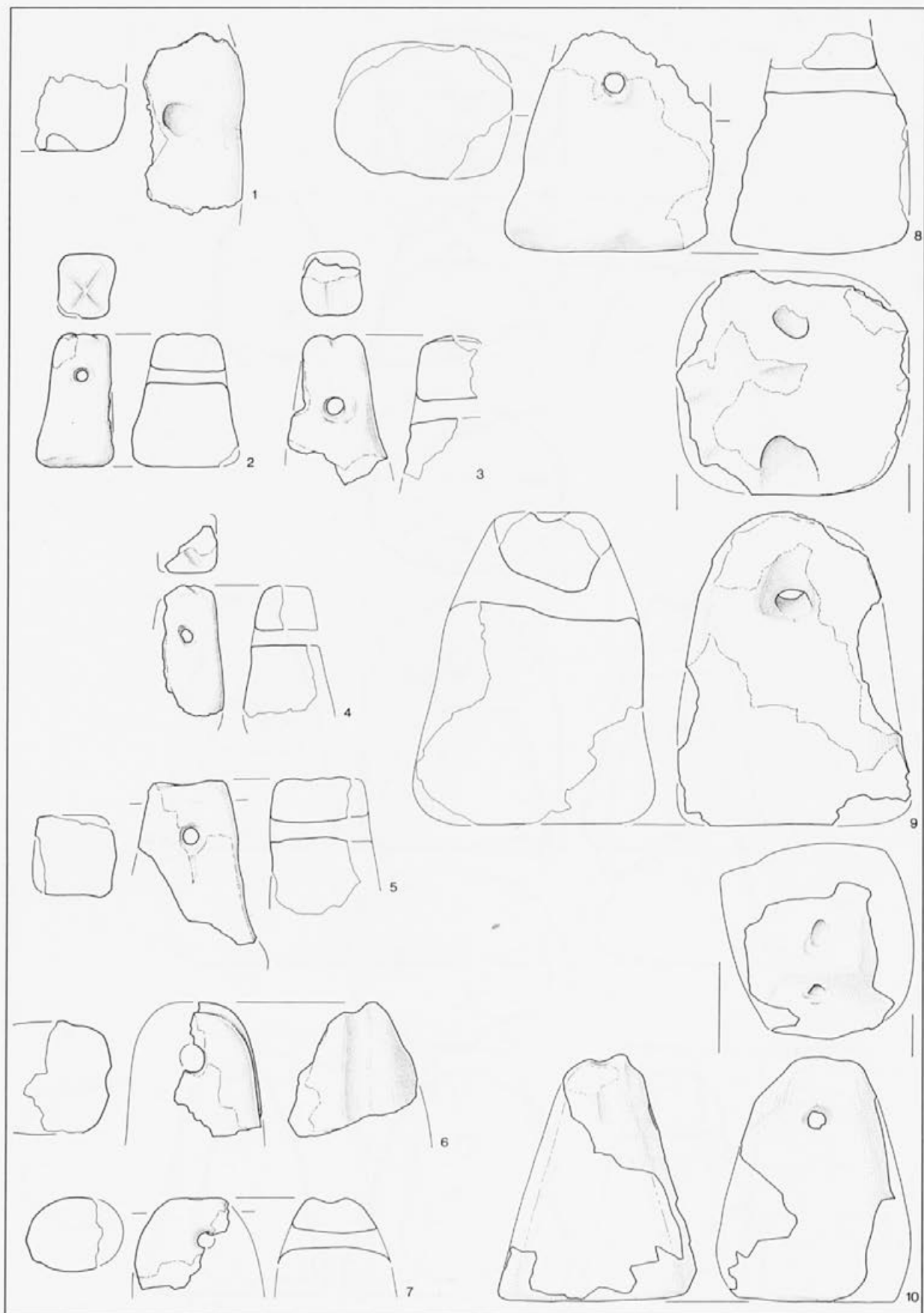
T. 40: Hiša B. Vse keramika. M. = 1:3.

Taf. 40: Haus B. Alles Ton.

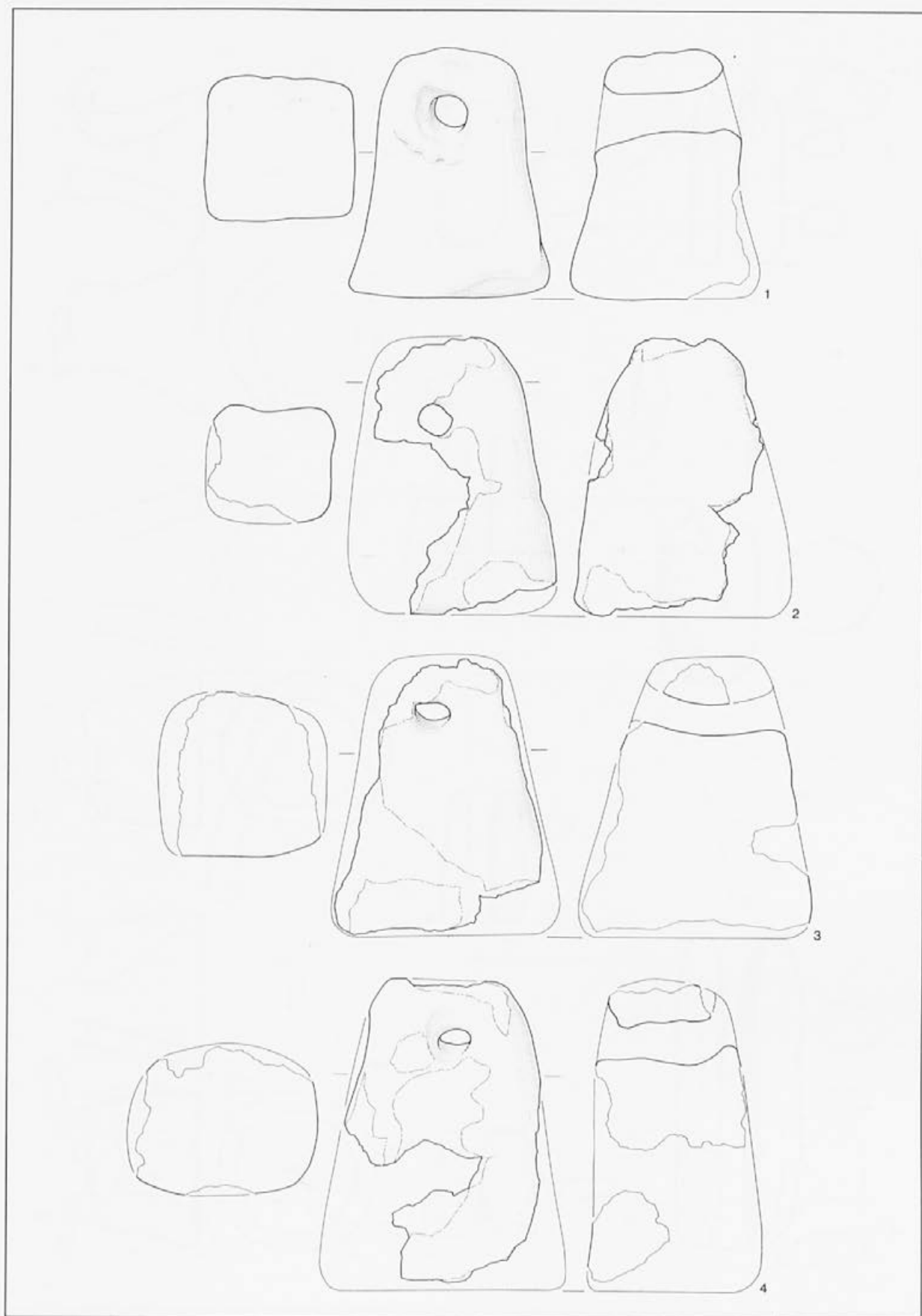
T. 41: Hiša B. Vse keramika. M. = 1:3.

Taf. 41: Haus B. Alles Ton.

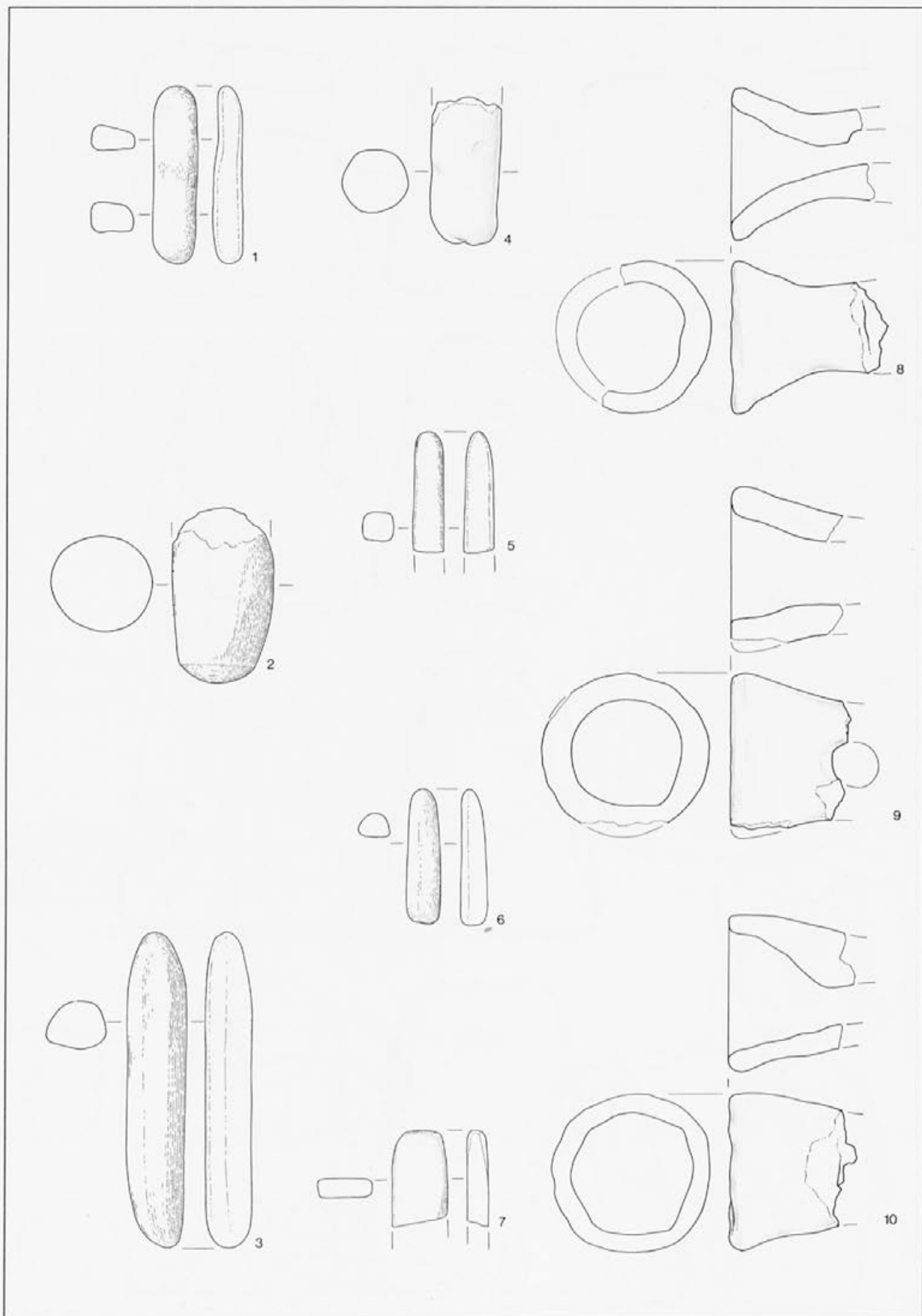
T. 42: Hiša B. Vse keramika. M. = 1:3.

Taf. 42: Haus B. Alles Ton.

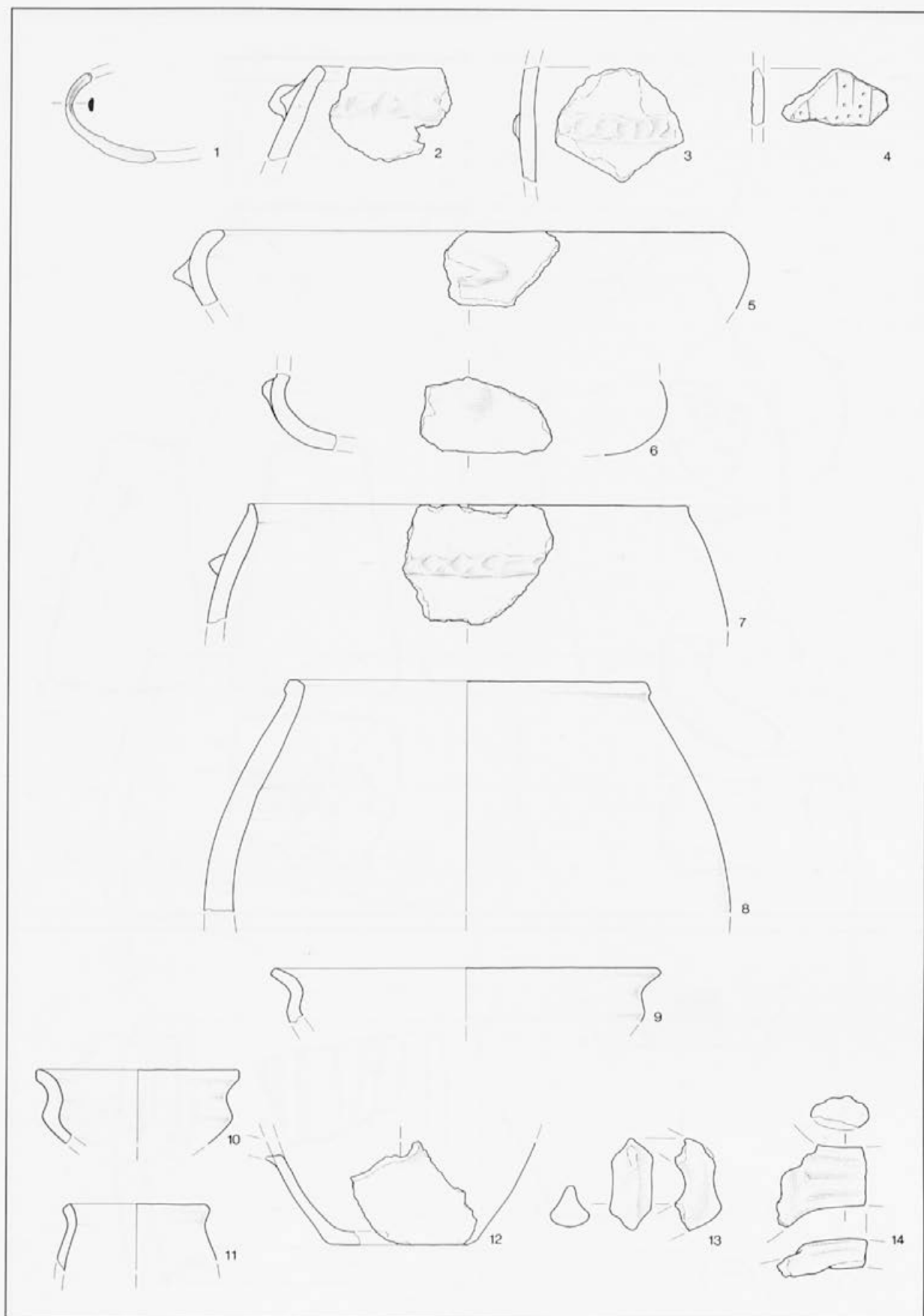
T. 43: Hiša B. Vse keramika. M. = 1:3.

Taf. 43: Haus B. Alles Ton.

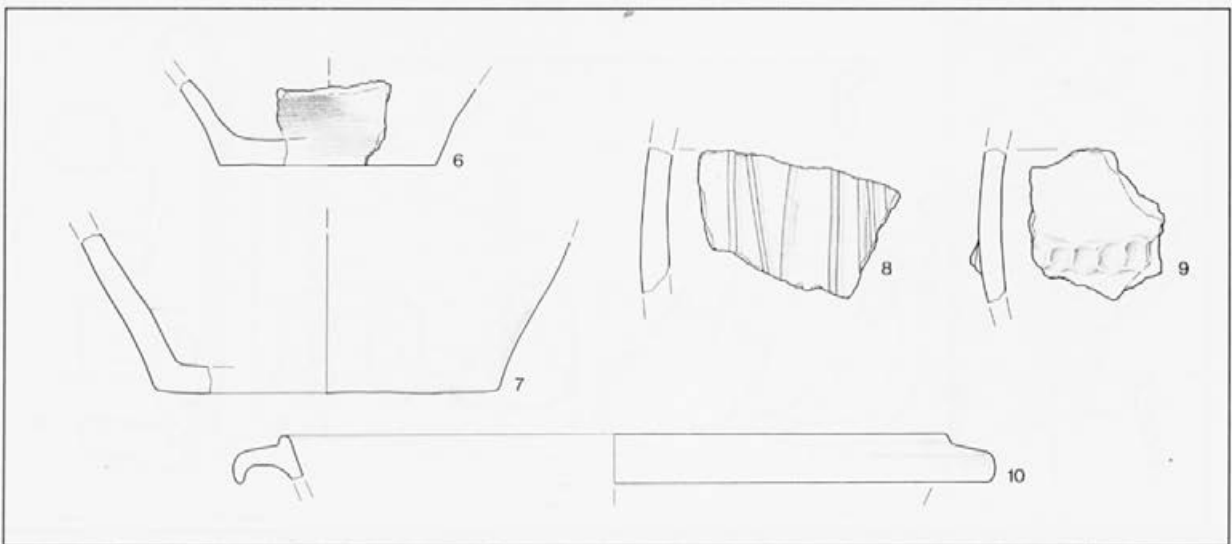
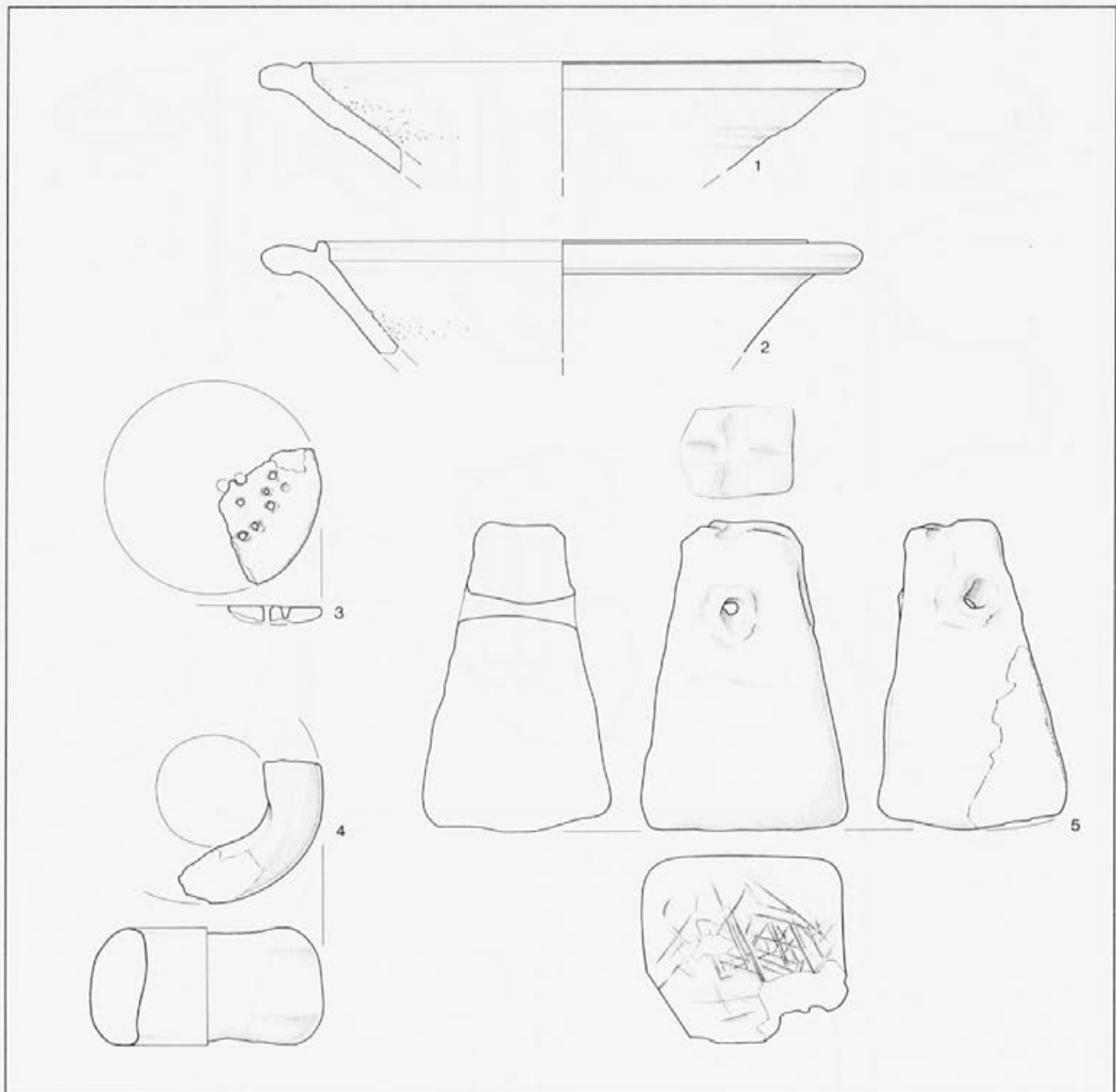
T. 44: Hiša B. 1-3,5-7 kamen; ostalo keramika. M. = 1:3.

Taf. 44: Haus B. 1-3,5-7 Stein; sonst Ton.

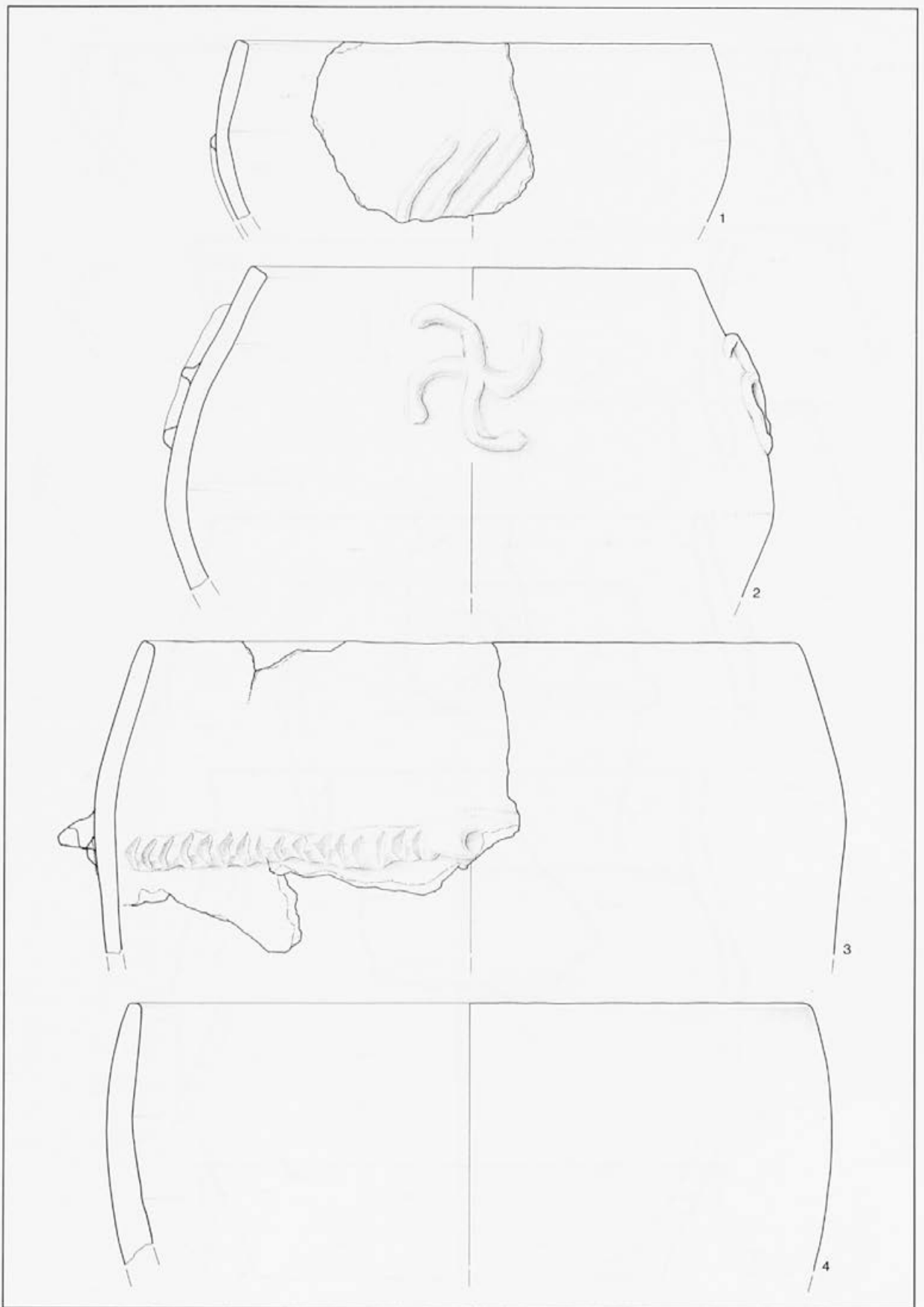

T. 45: Območje hiše C. 1 bron; ostalo keramika. M. 1 = 1:2; 2-14 = 1:3.

Taf. 45: Bereich des Hauses C. 1 Bronze; sonst Ton.

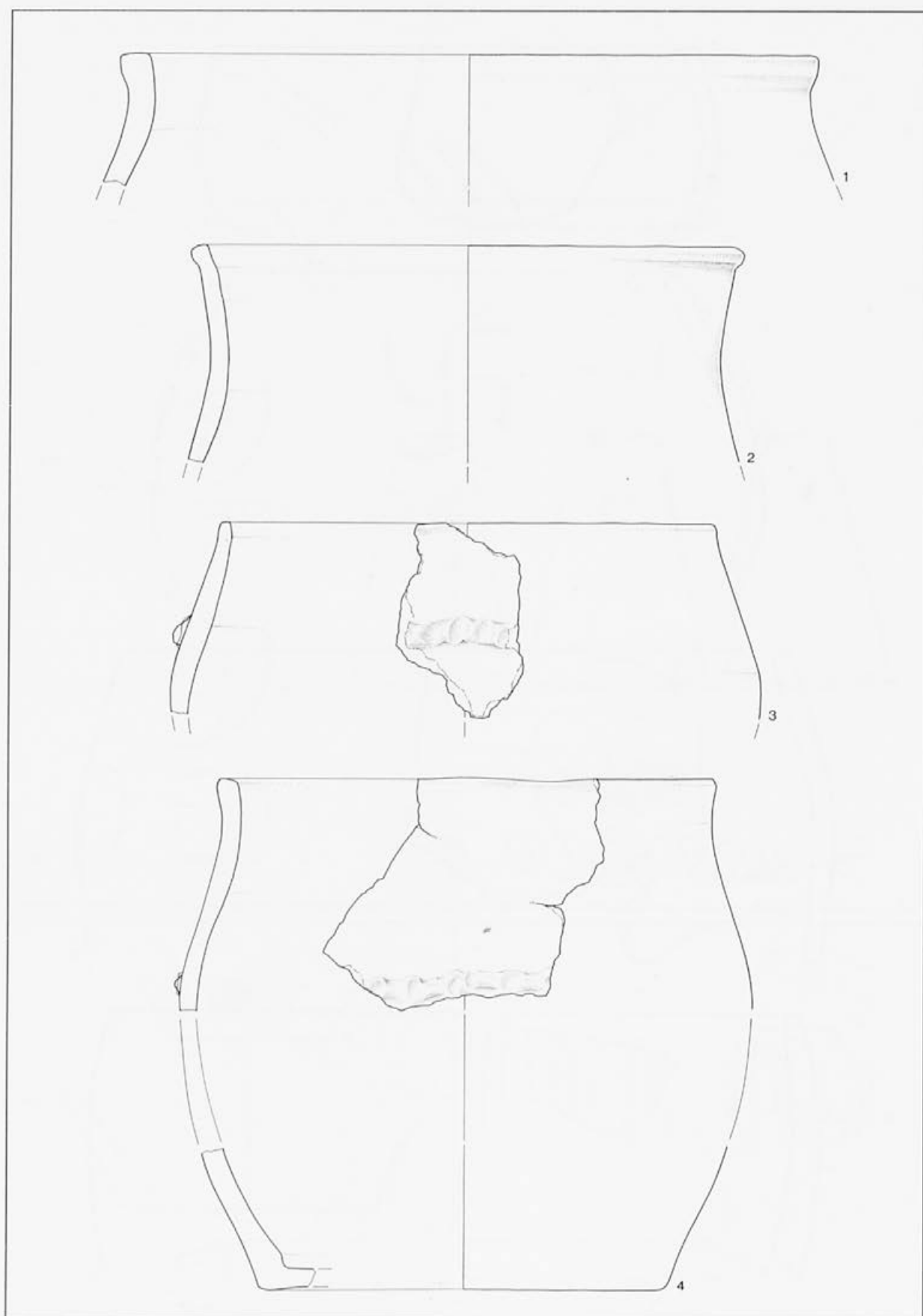

T. 46: Območje hiše C. Vse keramika. M. = 1:3.
 Taf. 46: Bereich des Hauses C. Alles Ton.

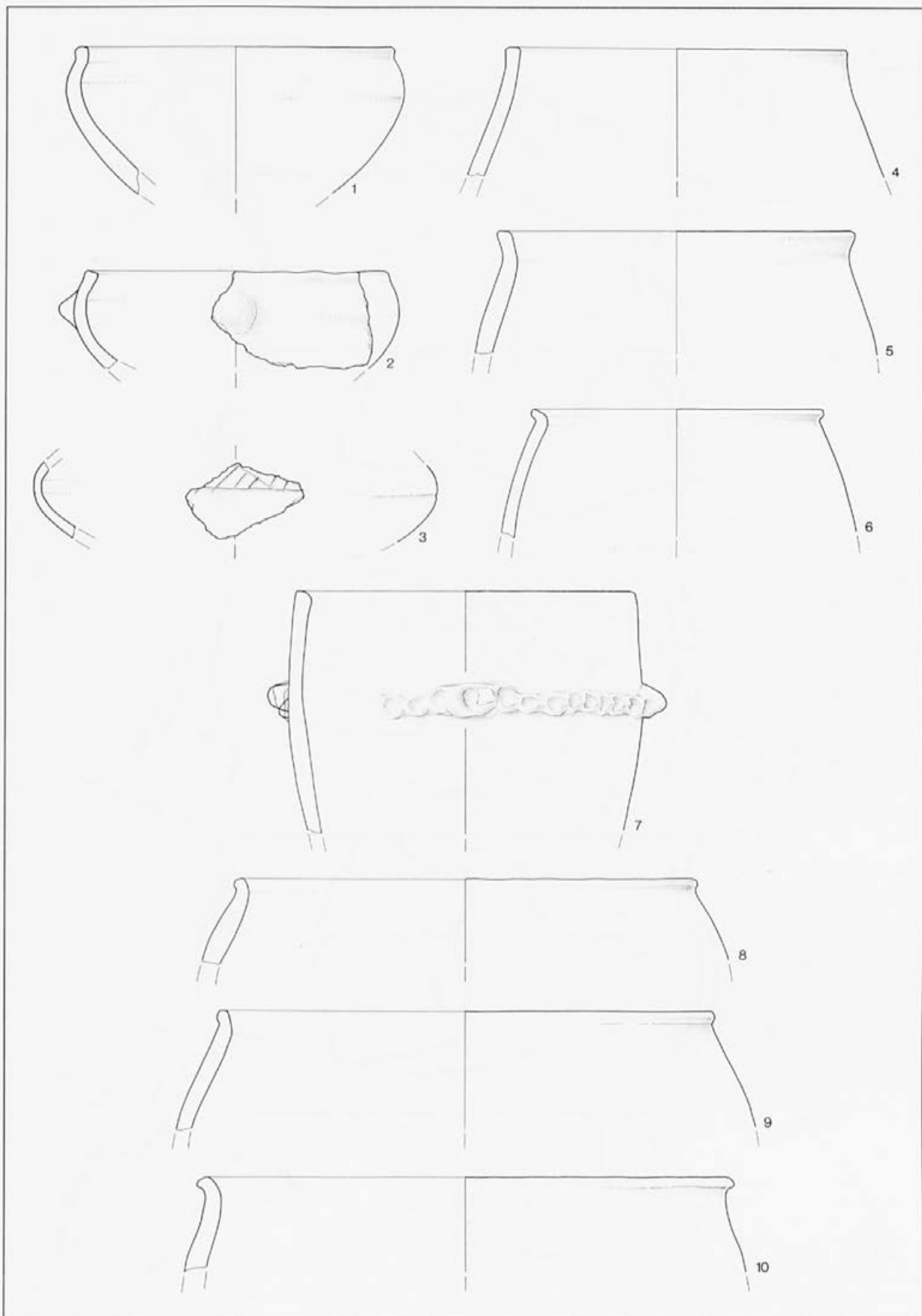
T. 47: Hiša D. Vse keramika. M. = 1:3.

Taf. 47: Haus D. Alles Ton.

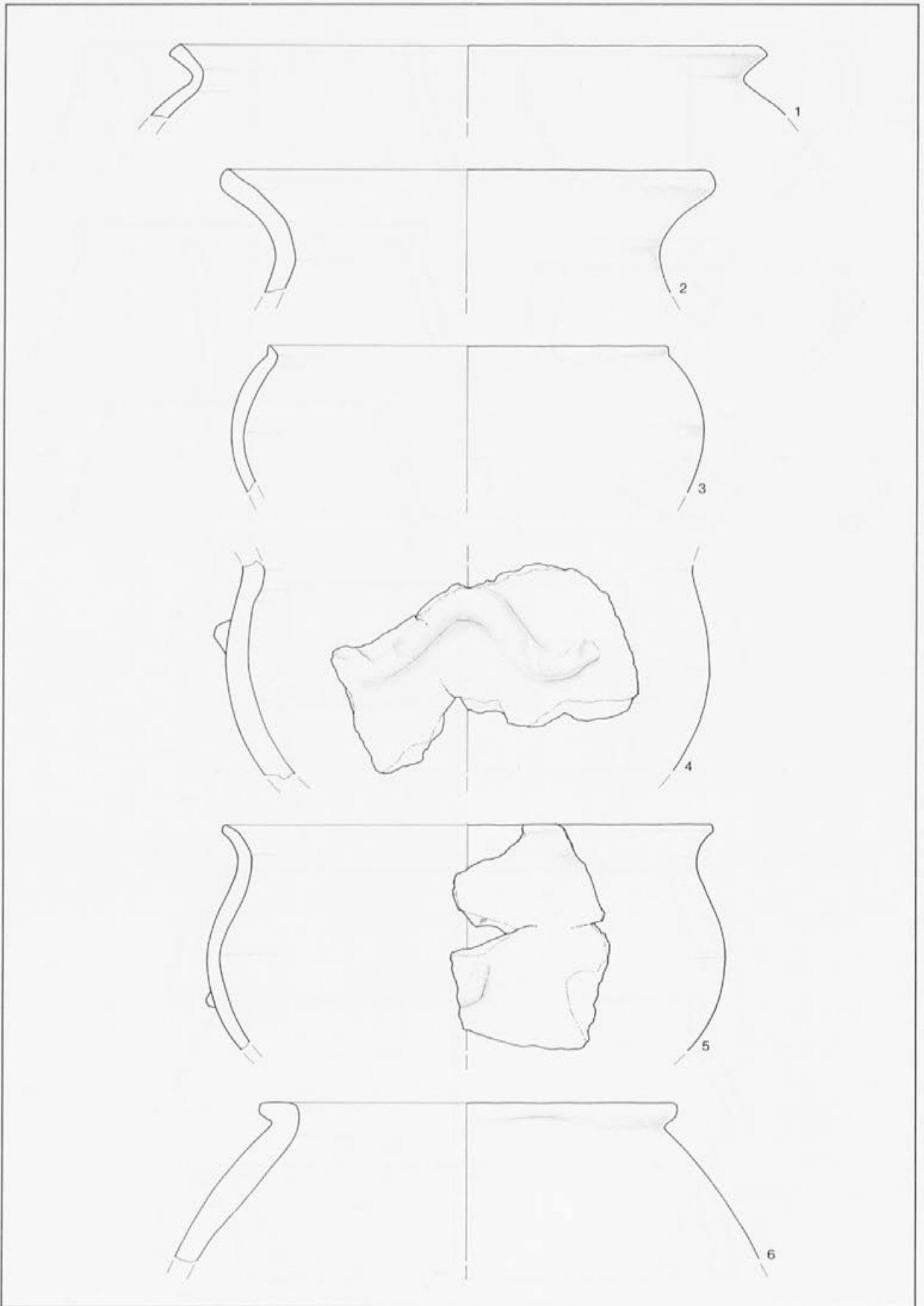
T. 48: Hiša D. Vse keramika. M. = 1:3.

Taf. 48: Haus D. Alles Ton.

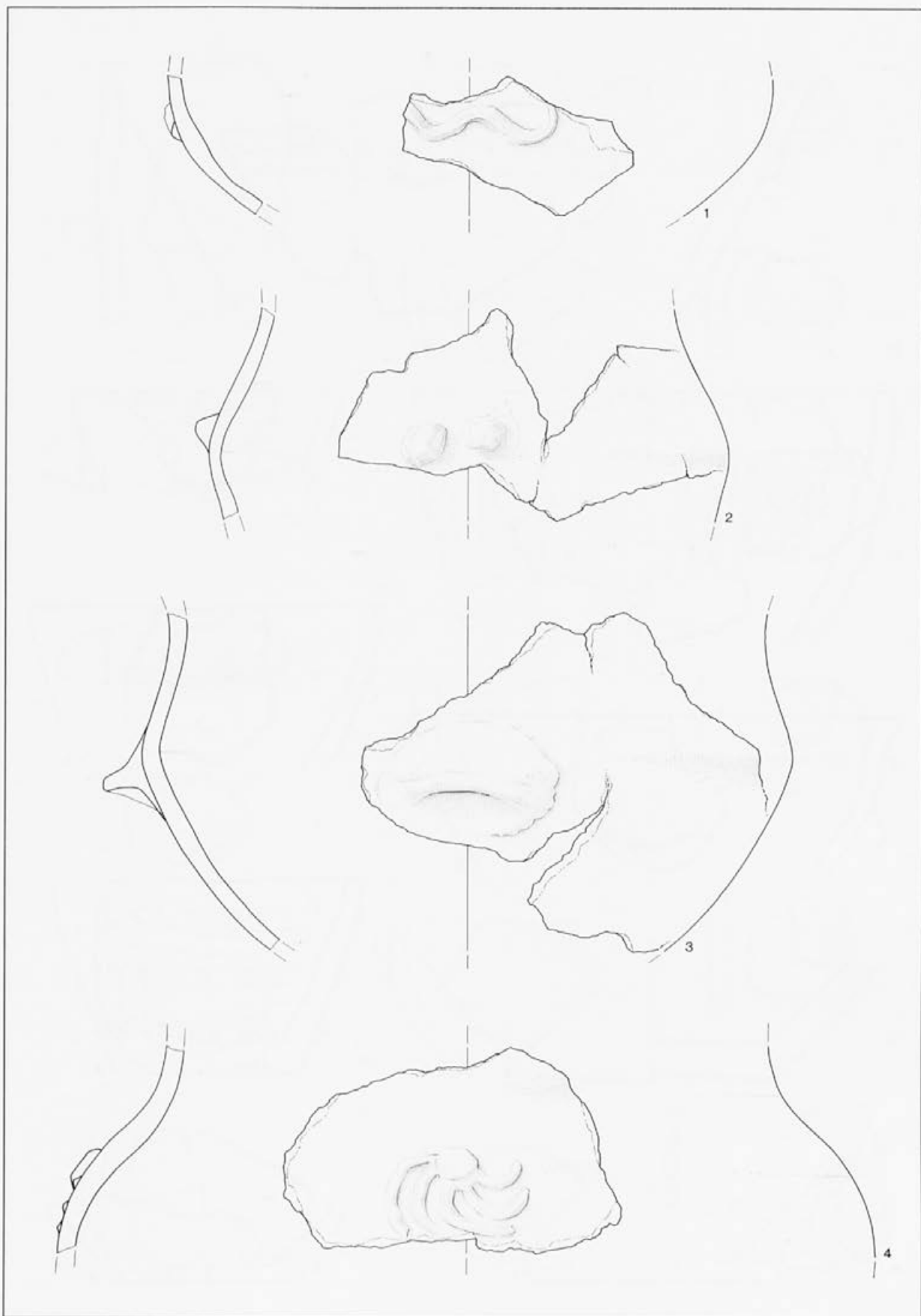

T. 49: Hiša D. Vse keramika. M. = 1:3.

Taf. 49: Haus D. Alles Ton.

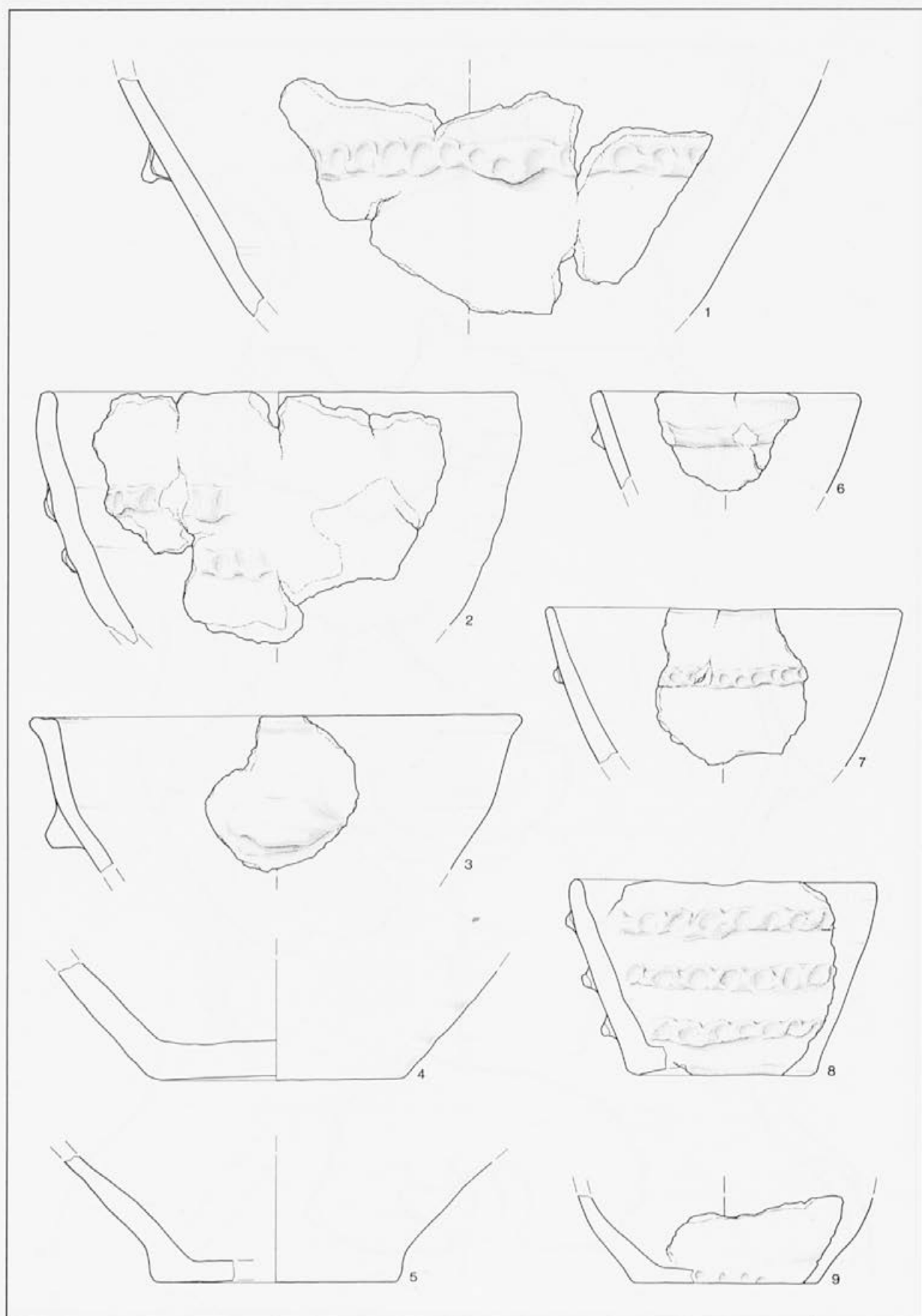

T. 50: Hiša D. Vse keramika. M. = 1:3.
 Taf. 50: Haus D. Alles Ton.

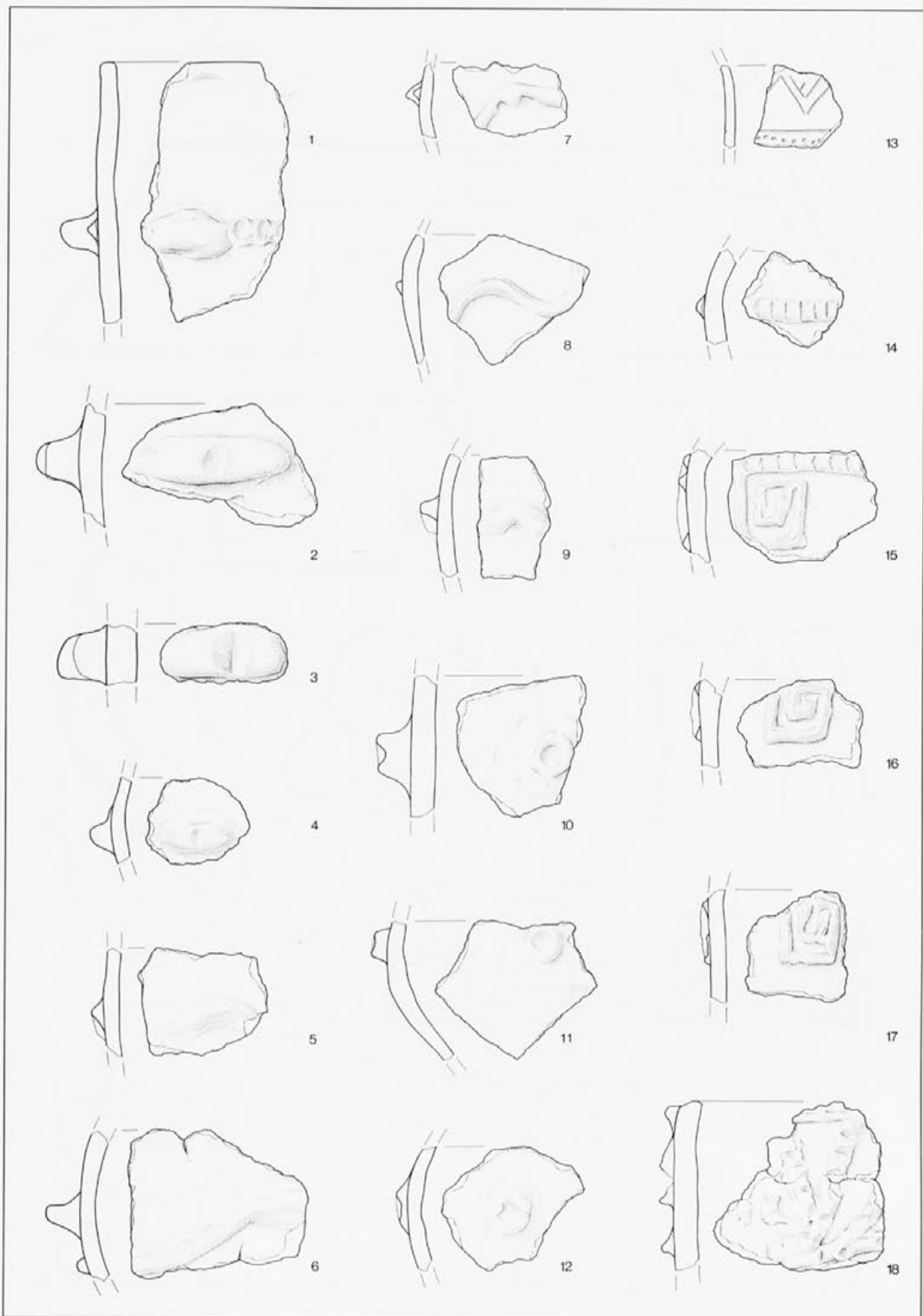
T. 51: Hiša D. Vse keramika. M. = 1:3.

Taf. 51: Haus D. Alles Ton.

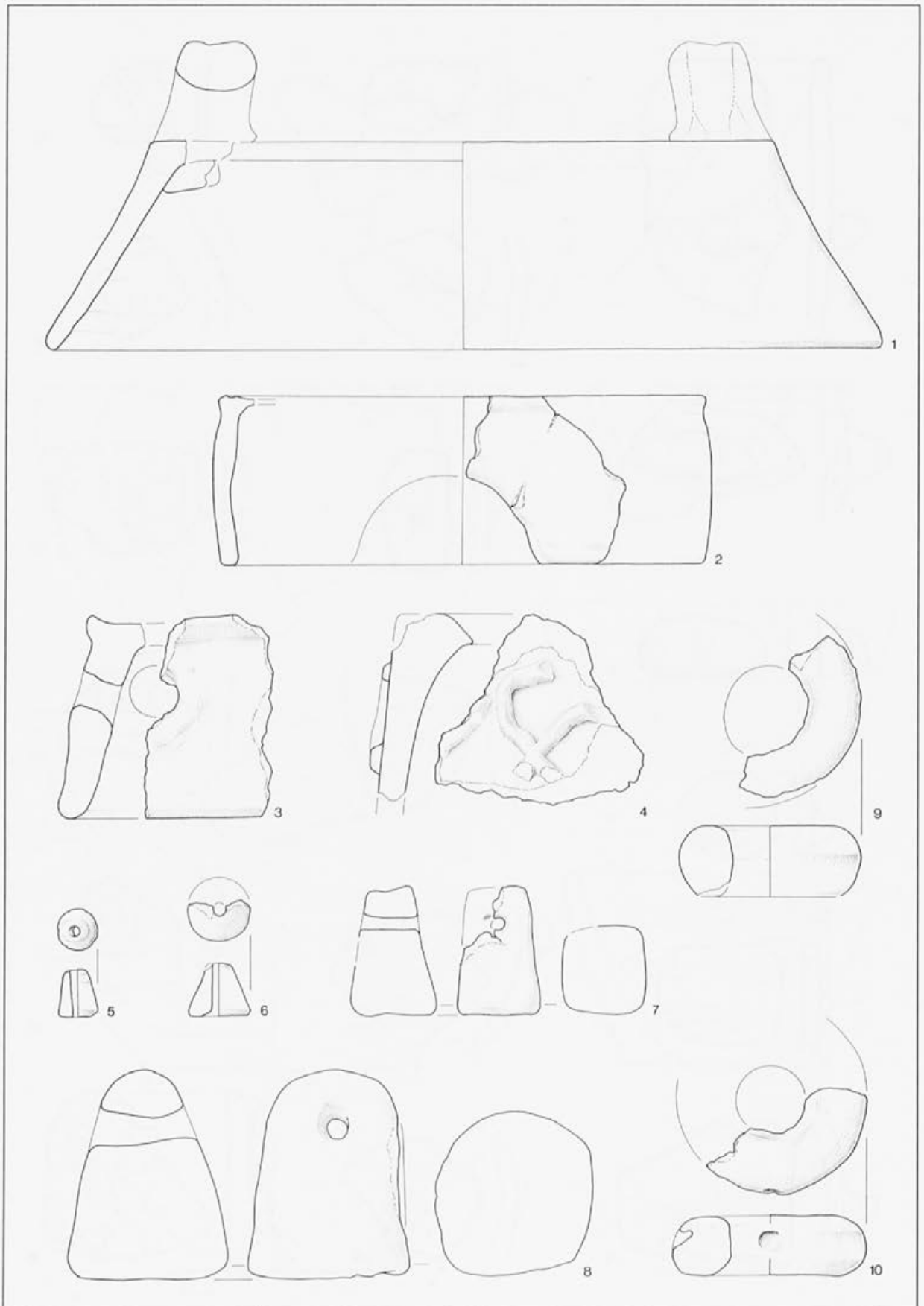
T. 52: Hiša D. Vse keramika. M. = 1:3.

Taf. 52: Haus D. Alles Ton.

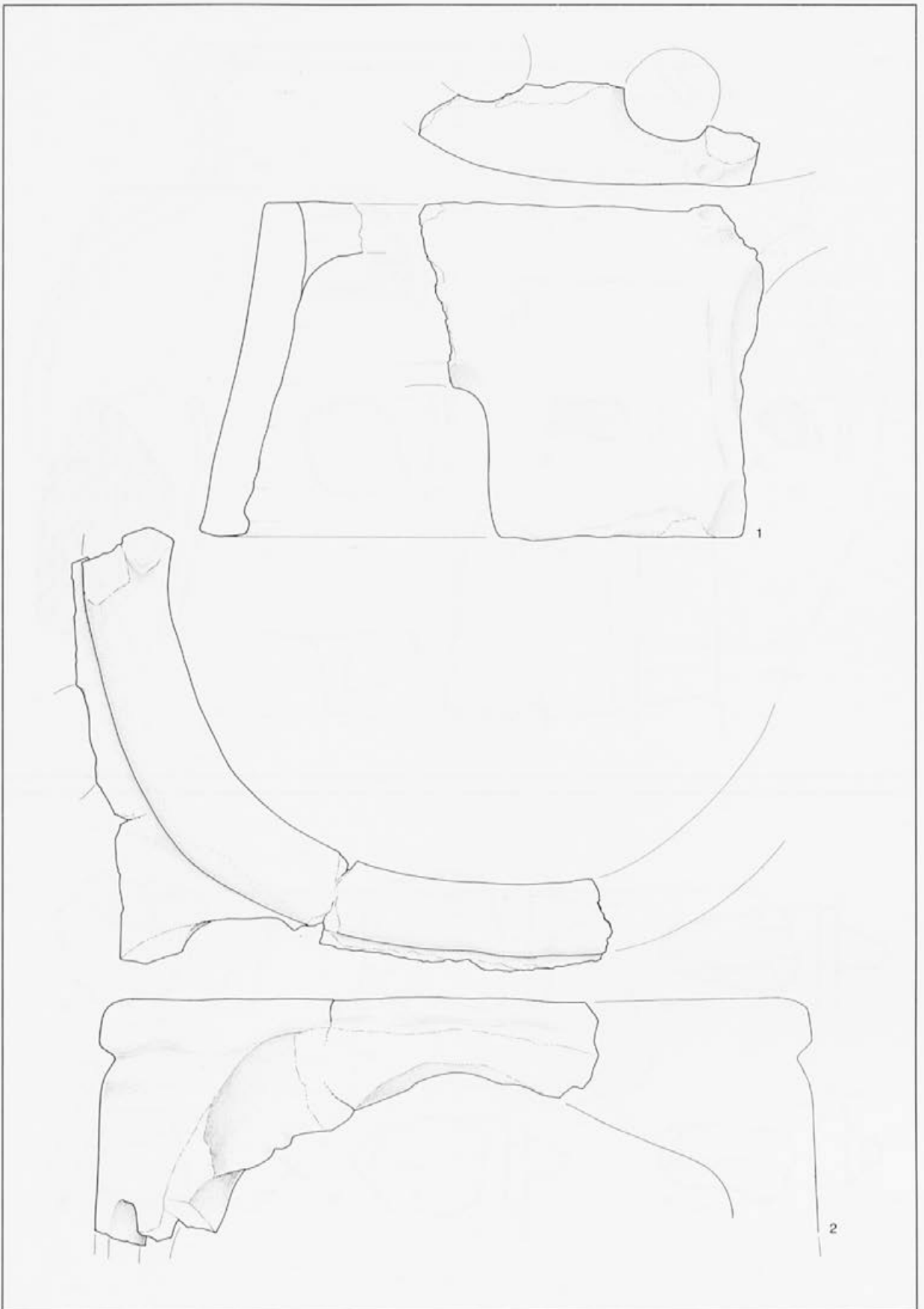
T. 53: Hiša D. Vse keramika. M. = 1:3.

Taf. 53: Haus D. Alles Ton.

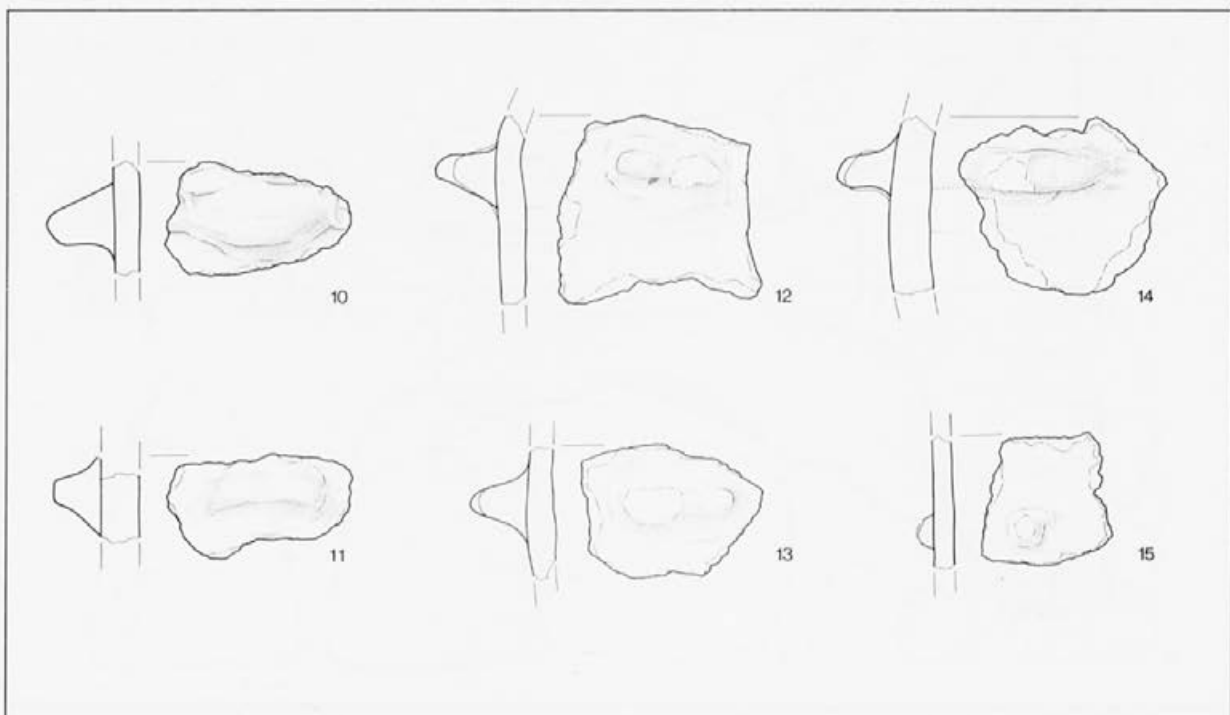
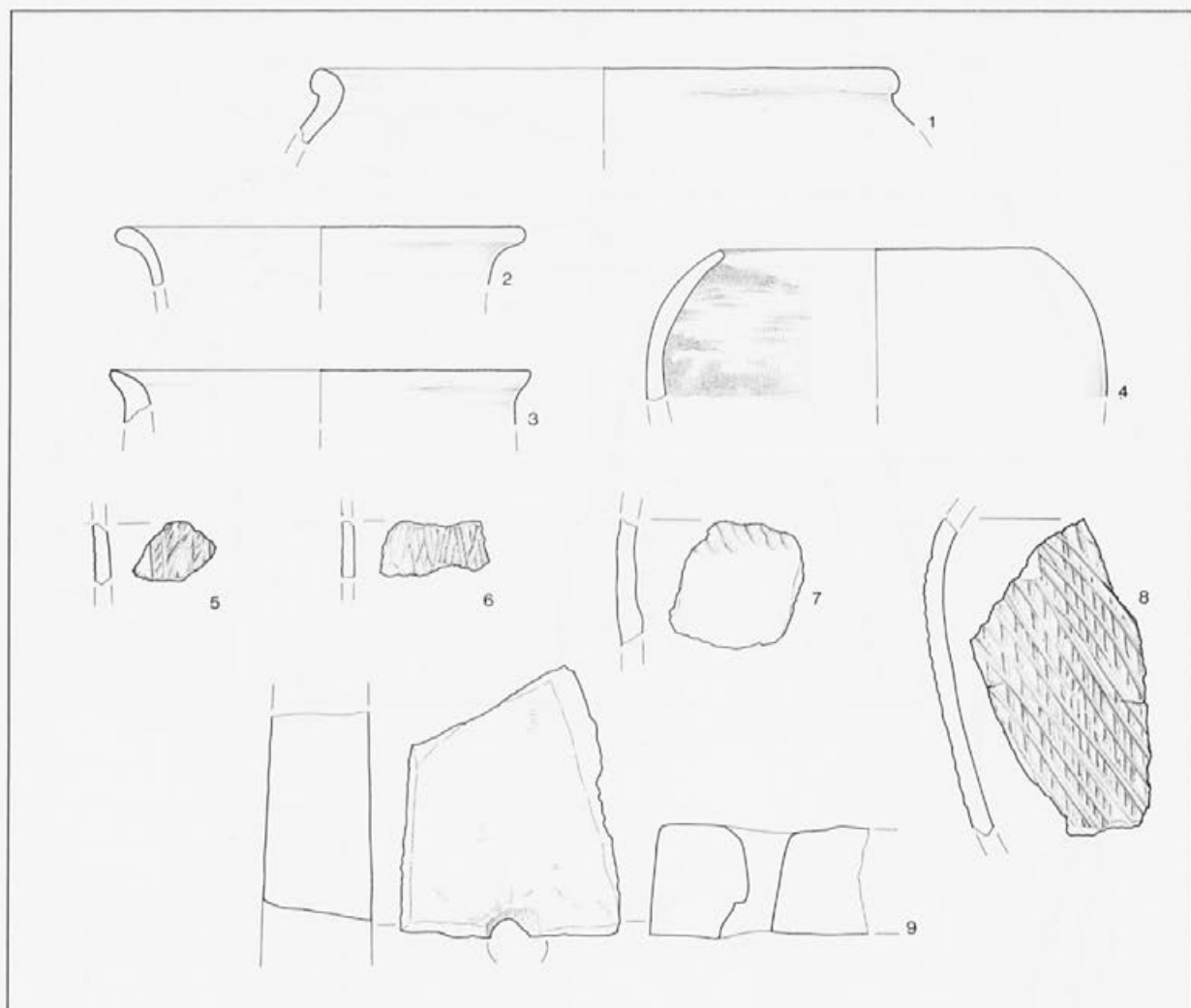
T. 54: Hiša D. Vse keramika. M. = 1:3.

Taf. 54: Haus D. Alles Ton.

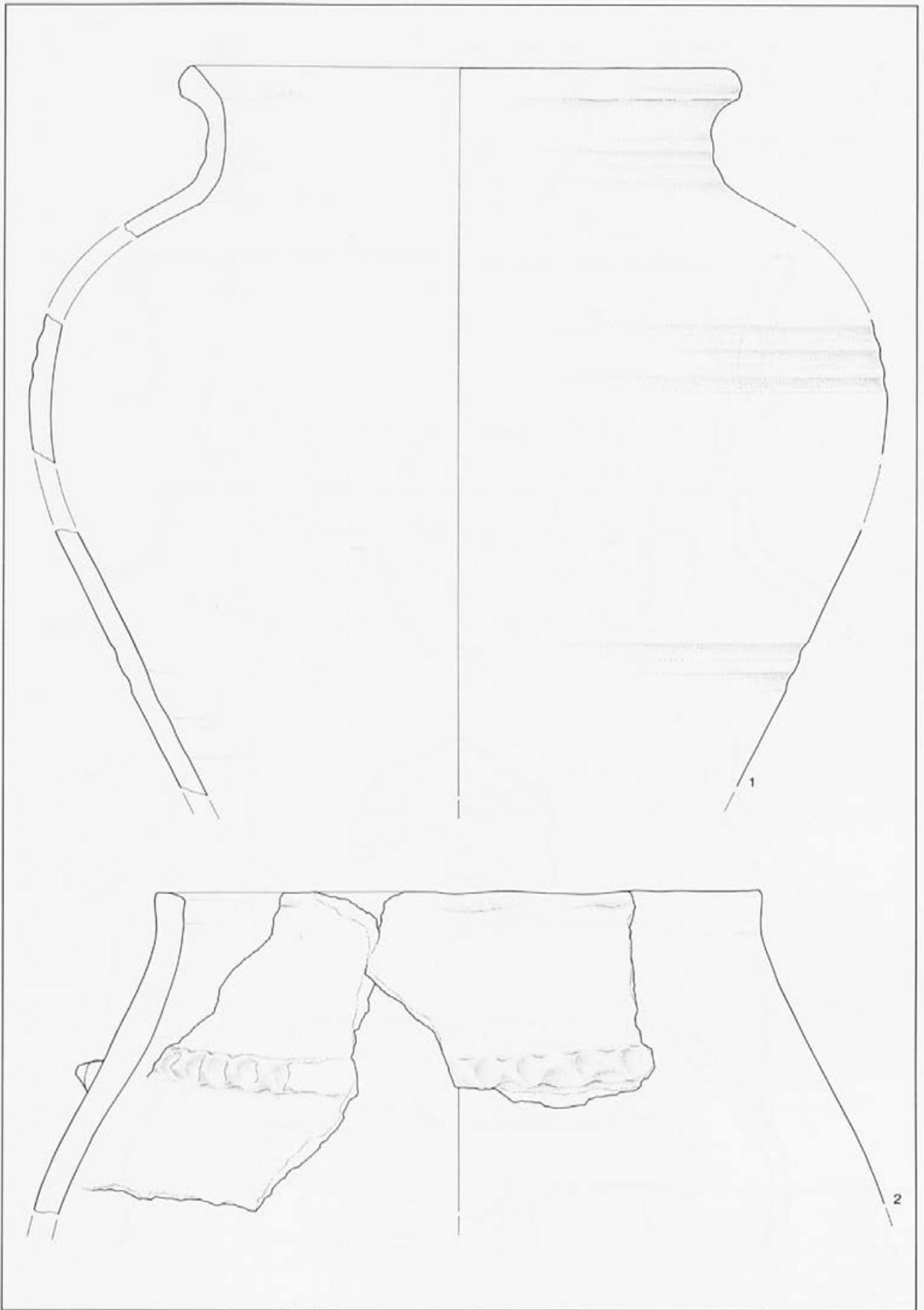

T. 55: Hiša D. Vse keramika. M. = 1:3.

Taf. 55: Haus D. Alles Ton.

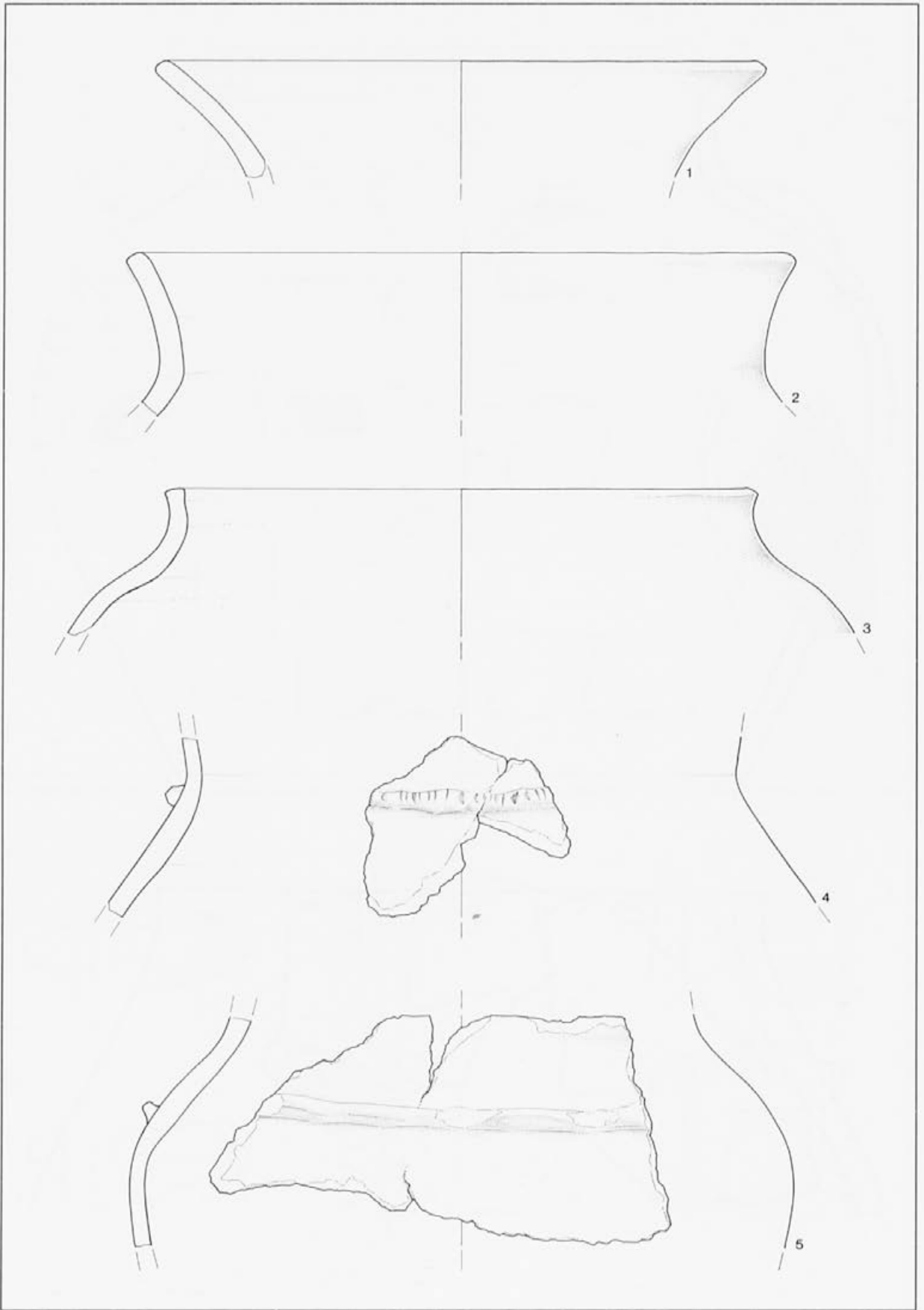

T. 56: 1-9 peč v hiši E. 10-15 jama 1. 9 kamen; ostalo keramika. M. = 1:3.
 Taf. 56: 1-9 Haus E, Ofen. 10-15 Grube 1. 9 Stein; sonst Ton.

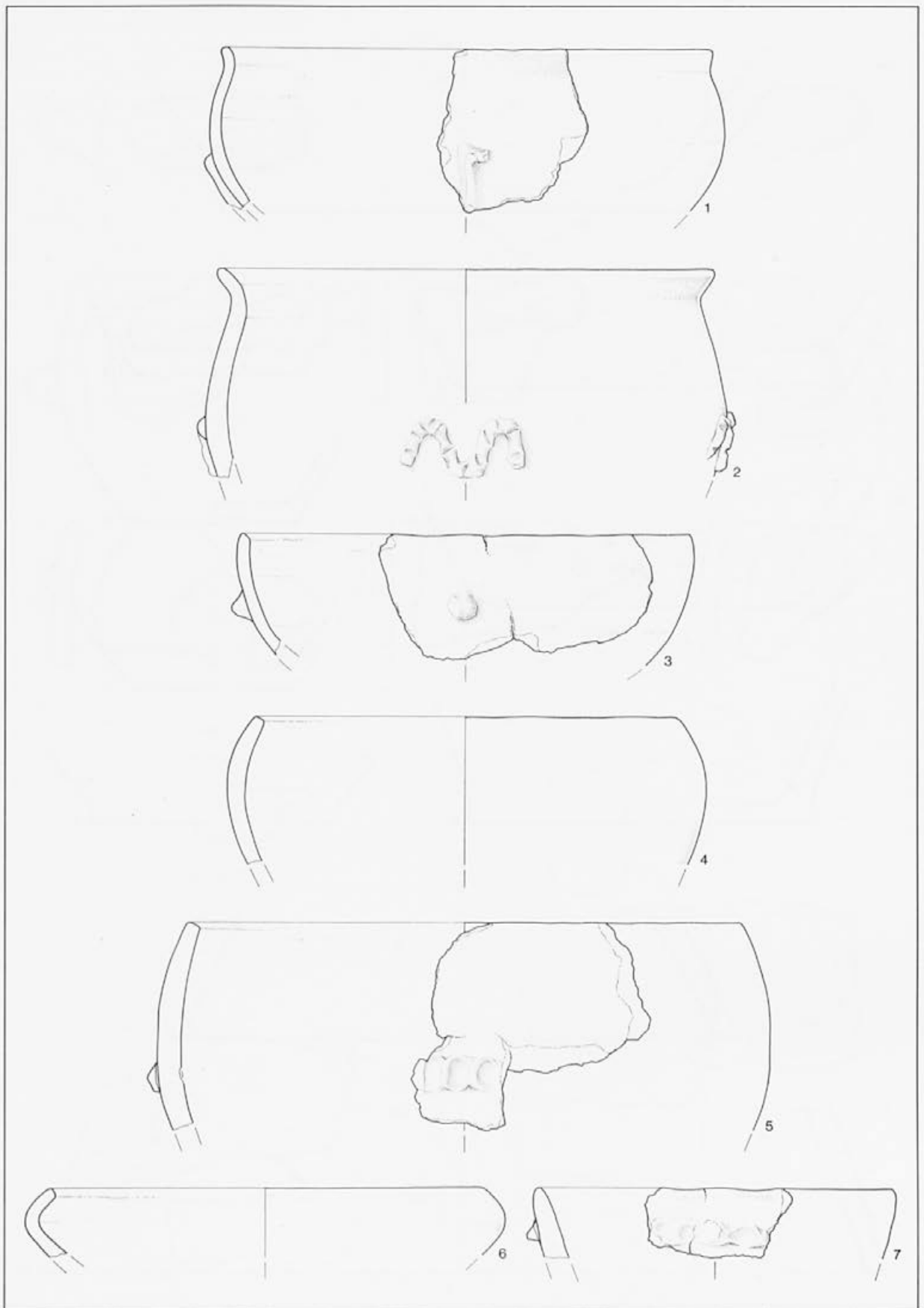

T. 57: Jama 1. Vse keramika. M. = 1:3.

Taf. 57: Grube 1. Alles Ton.

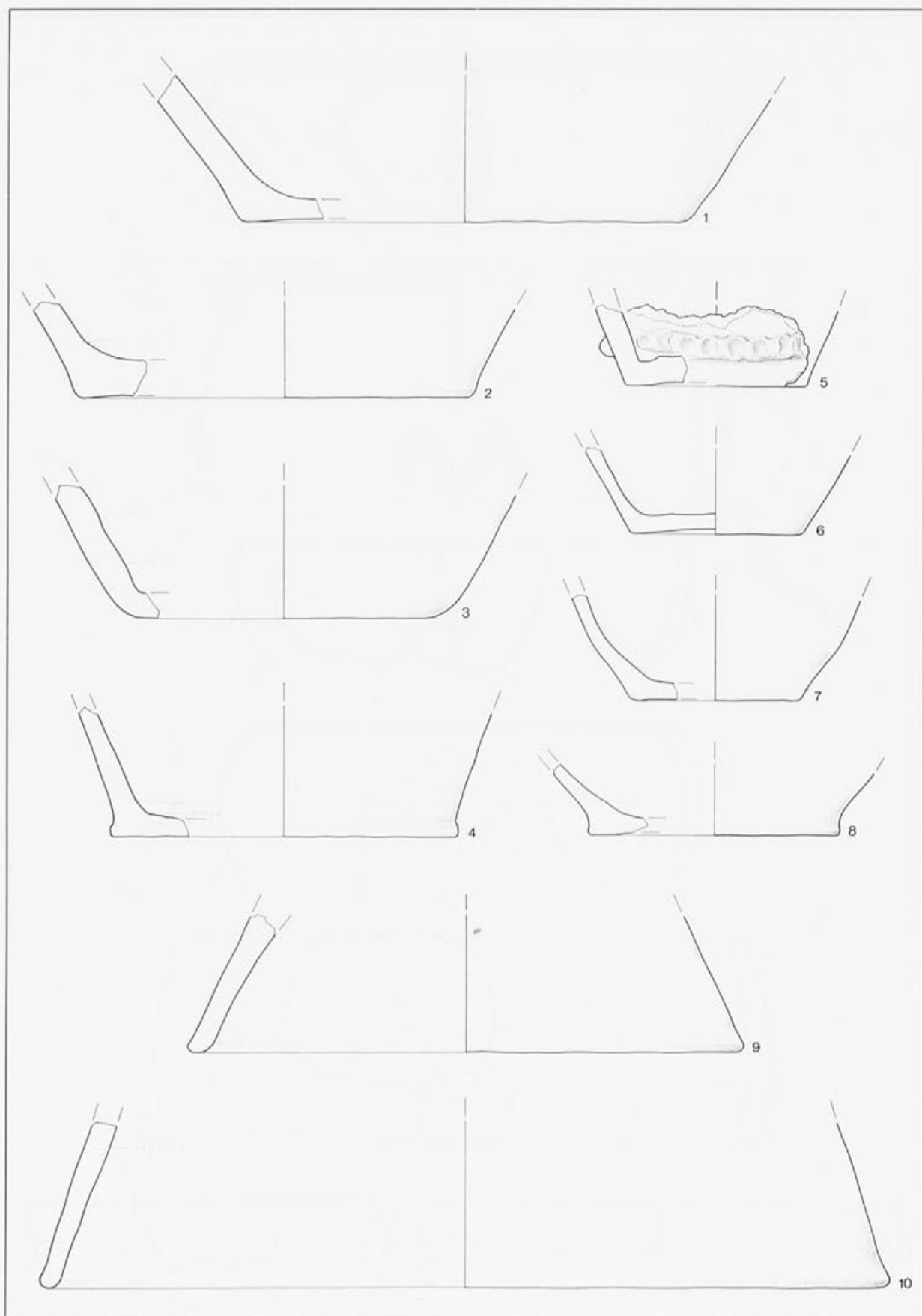

T. 58: Jama 1. Vse keramika. M. = 1:3.
Taf. 58: Grube 1. Alles Ton.

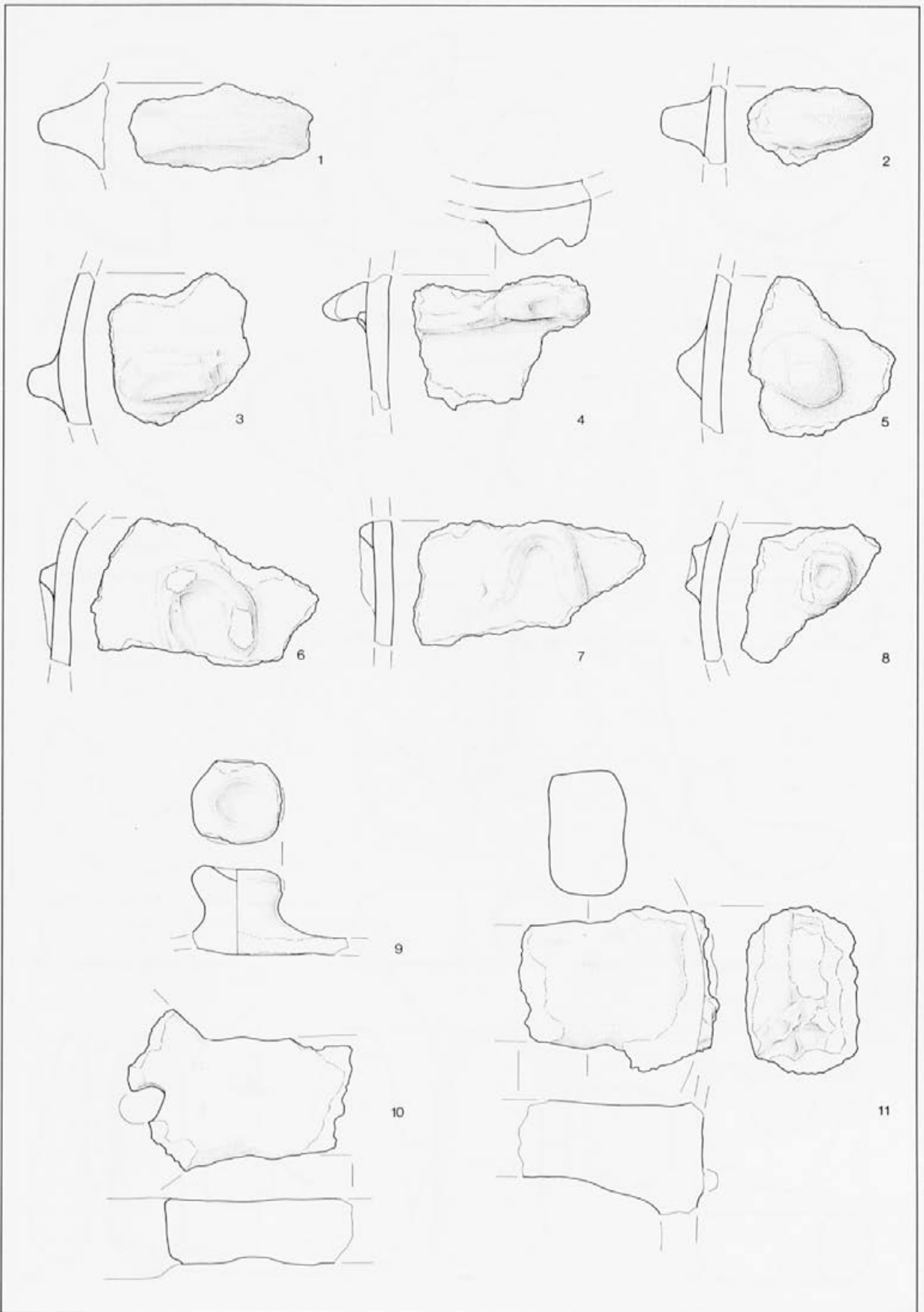
T. 59: Jama 1. Vse keramika. M. = 1:3.

Taf. 59: Grube 1. Alles Ton.

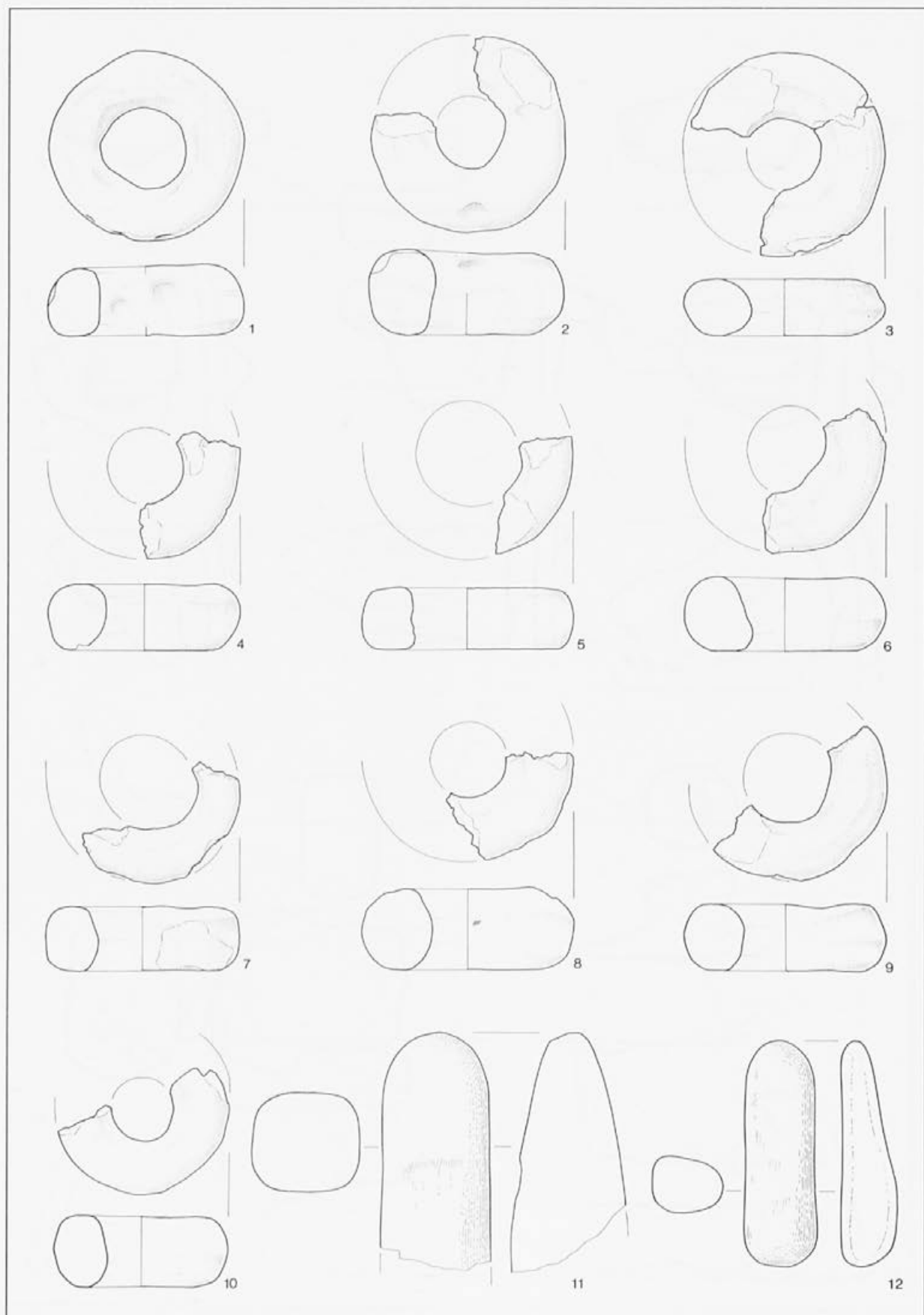
T. 60: Jama 1. Vse keramika. M. = 1:3.

Taf. 60: Grube 1. Alles Ton.

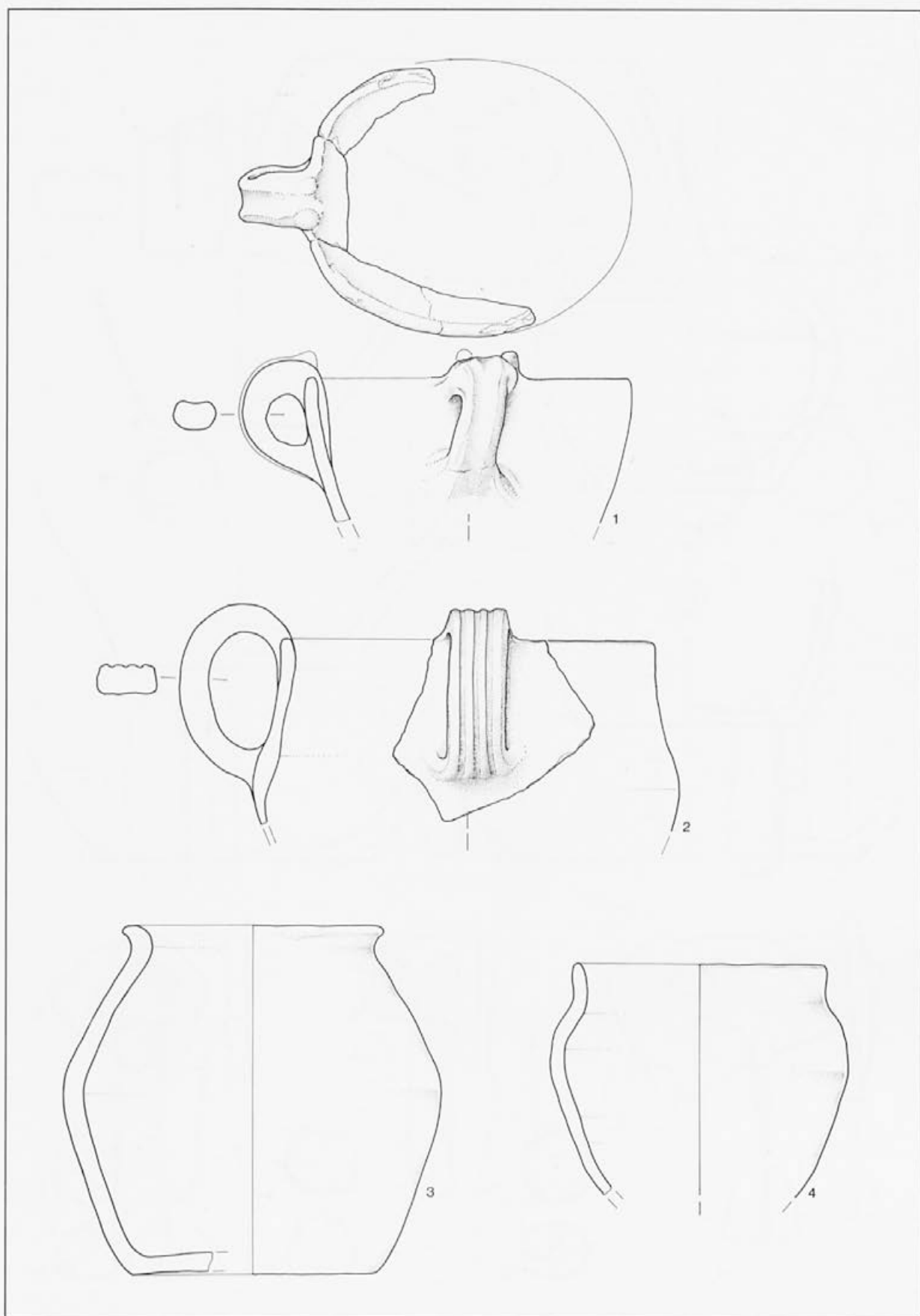
T. 61: Jama 1. Vse keramika. M. = 1:3.

Taf. 61: Grube 1. Alles Ton.

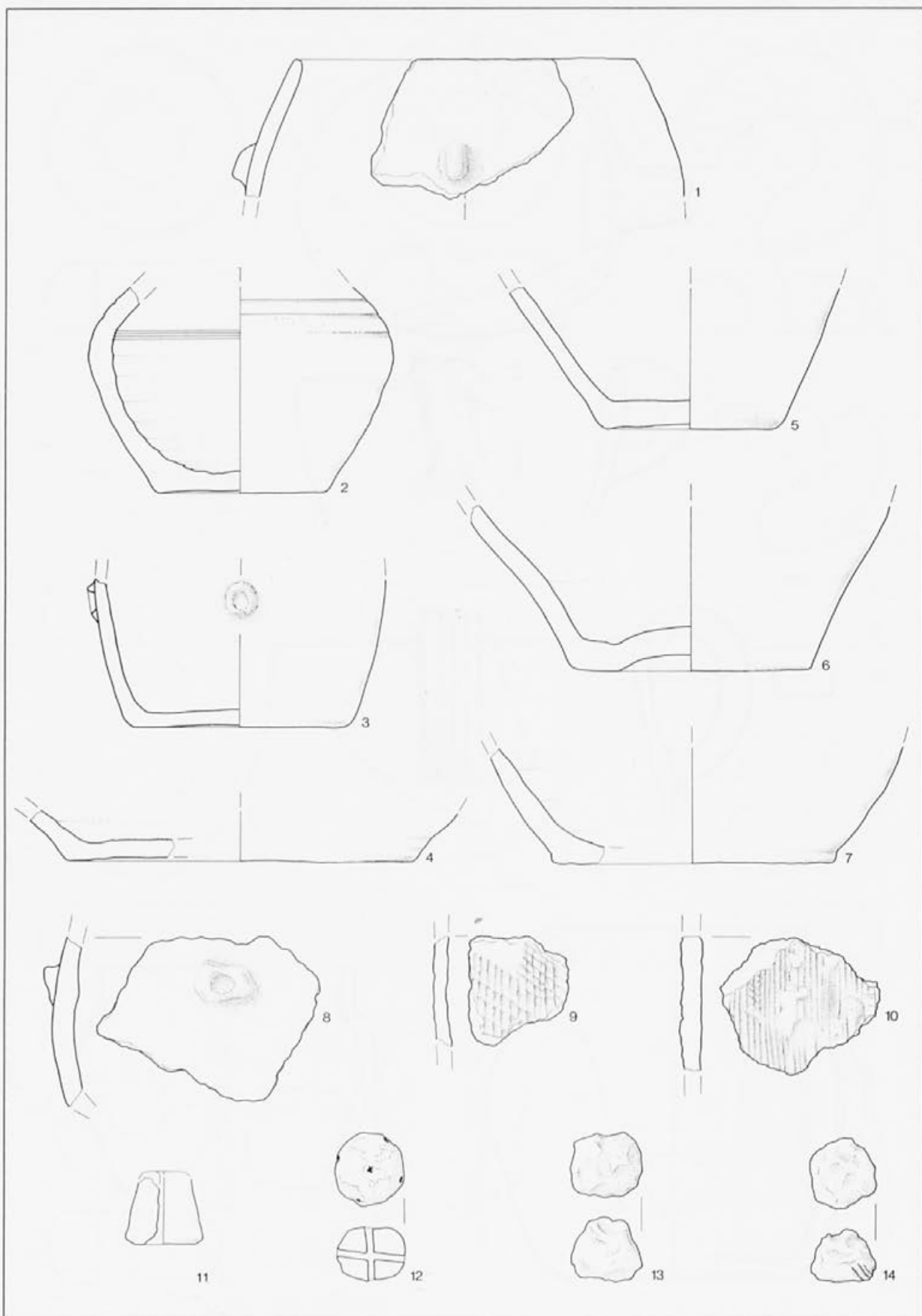
T. 62: Jama 1. 11-12 kamen; ostalo keramika. M. = 1:3.

Taf. 62: Grube 1. 11-12 Stein; sonst Ton.

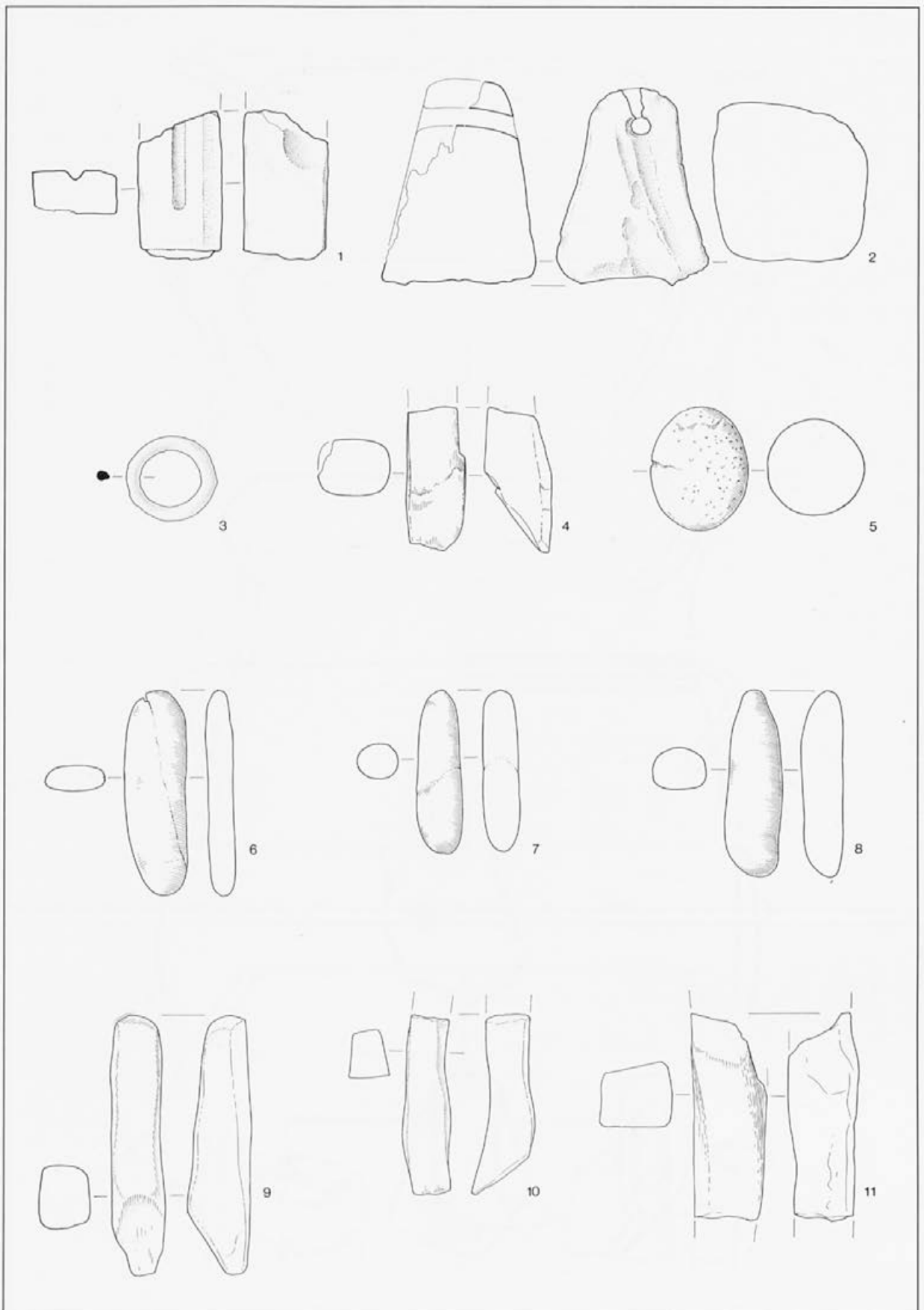

T. 63: Jama 2. Vse keramika. M. = 1:3.

Taf. 63: Grube 2. Alles Ton.

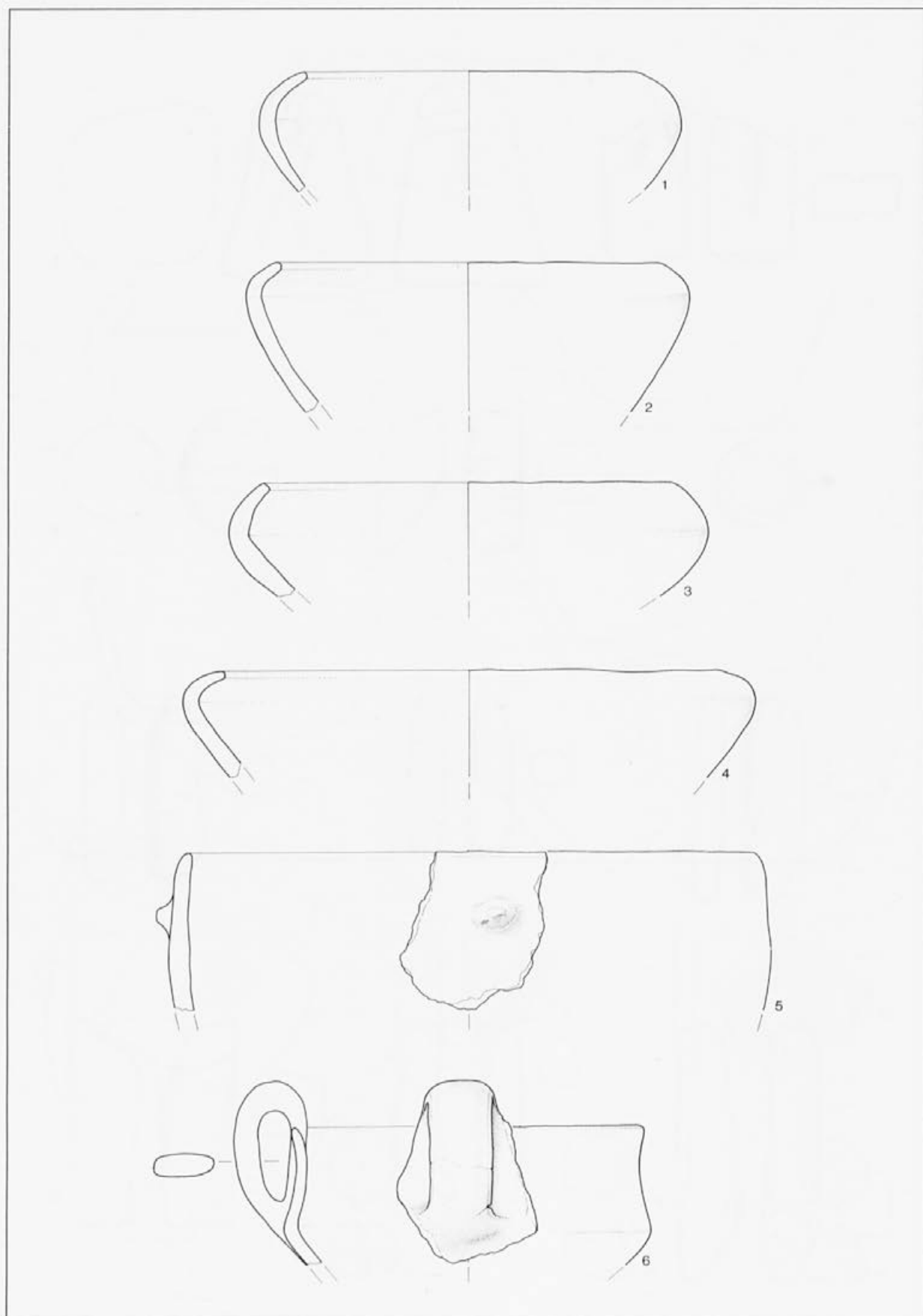

T. 64: Jama 2. Vse keramika. M. = 1:3.
 Taf. 64: Grube 2. Alles Ton.

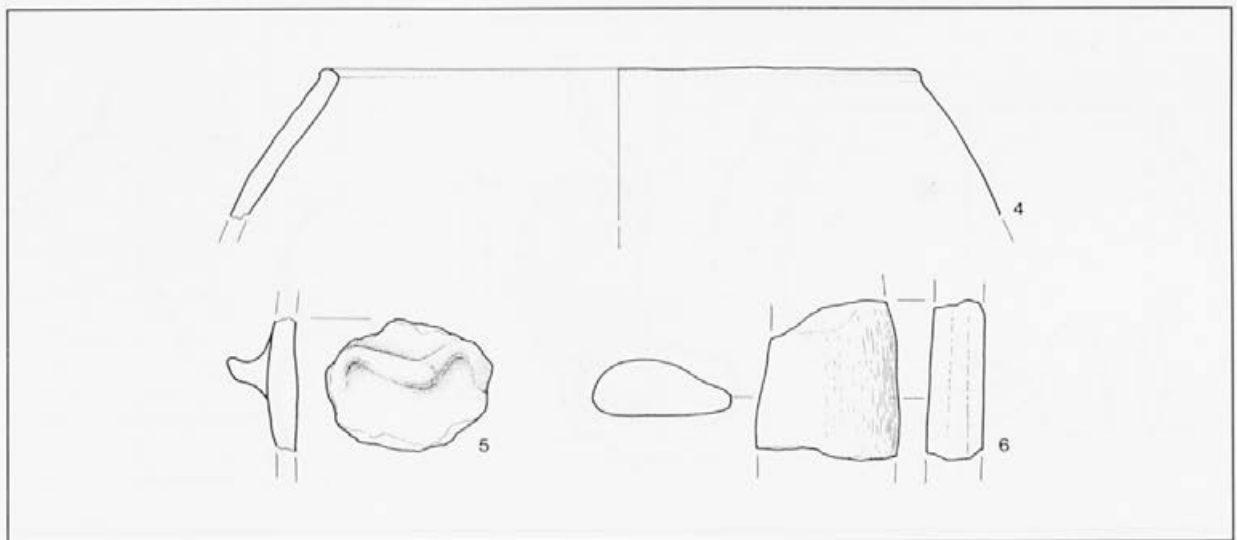
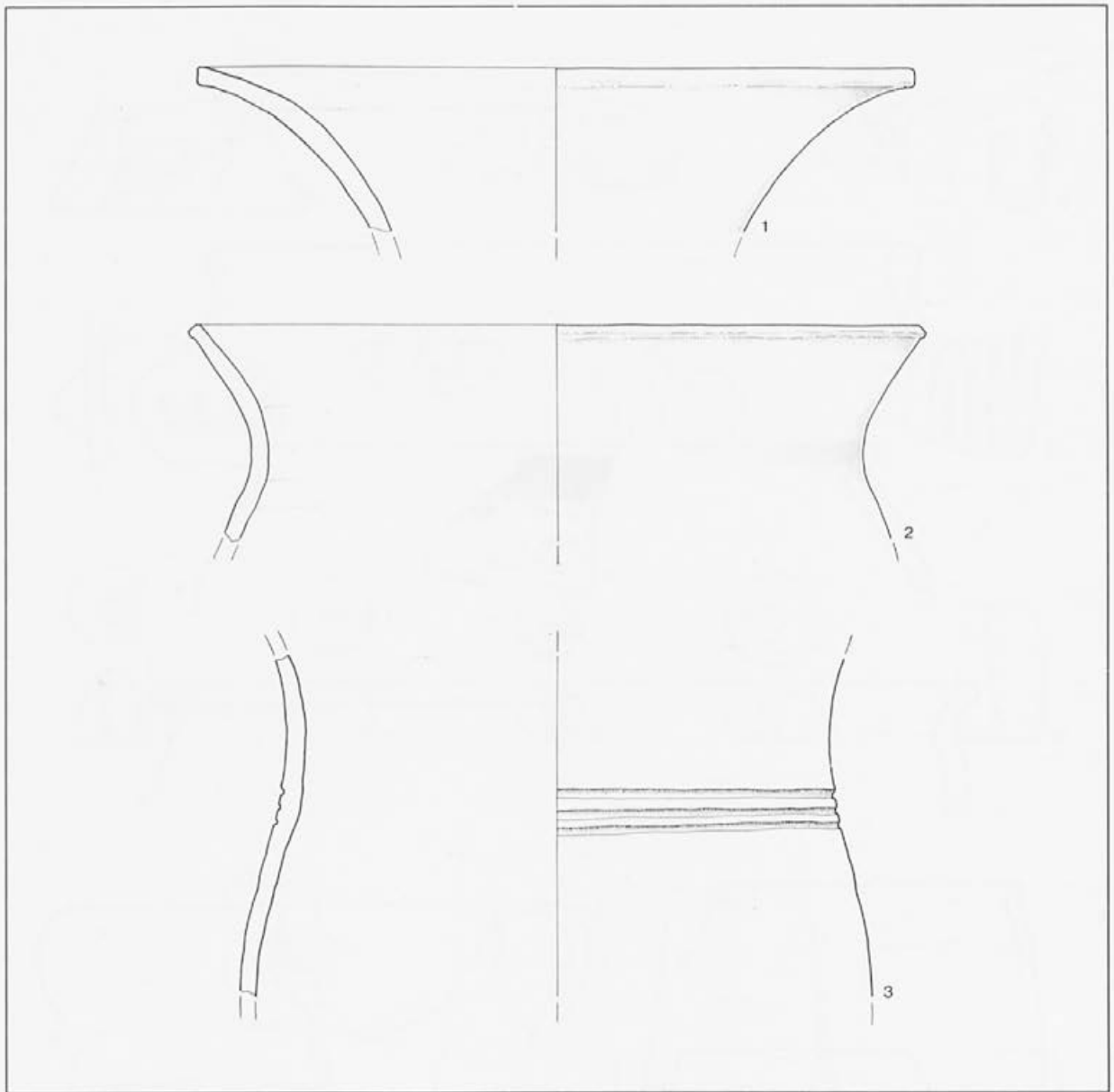

T. 65: Jama 2. 3 bron; 4-11 kamen; ostalo keramika. M. 1-2,4-11 = 1:3; 3 = 1:2.

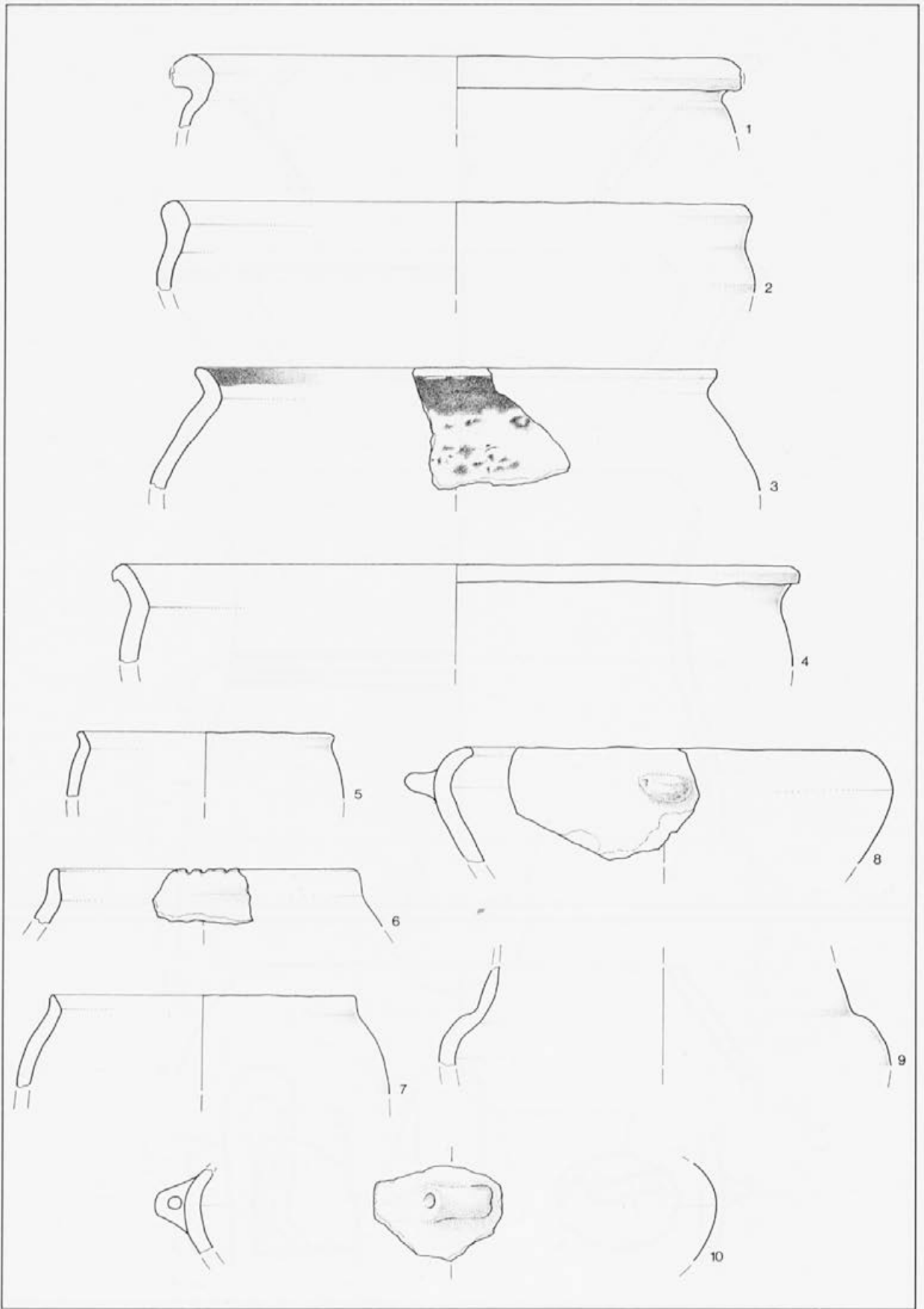
Taf. 65: Grube 2. 3 Bronze; 4-11 Stein; sonst Ton.

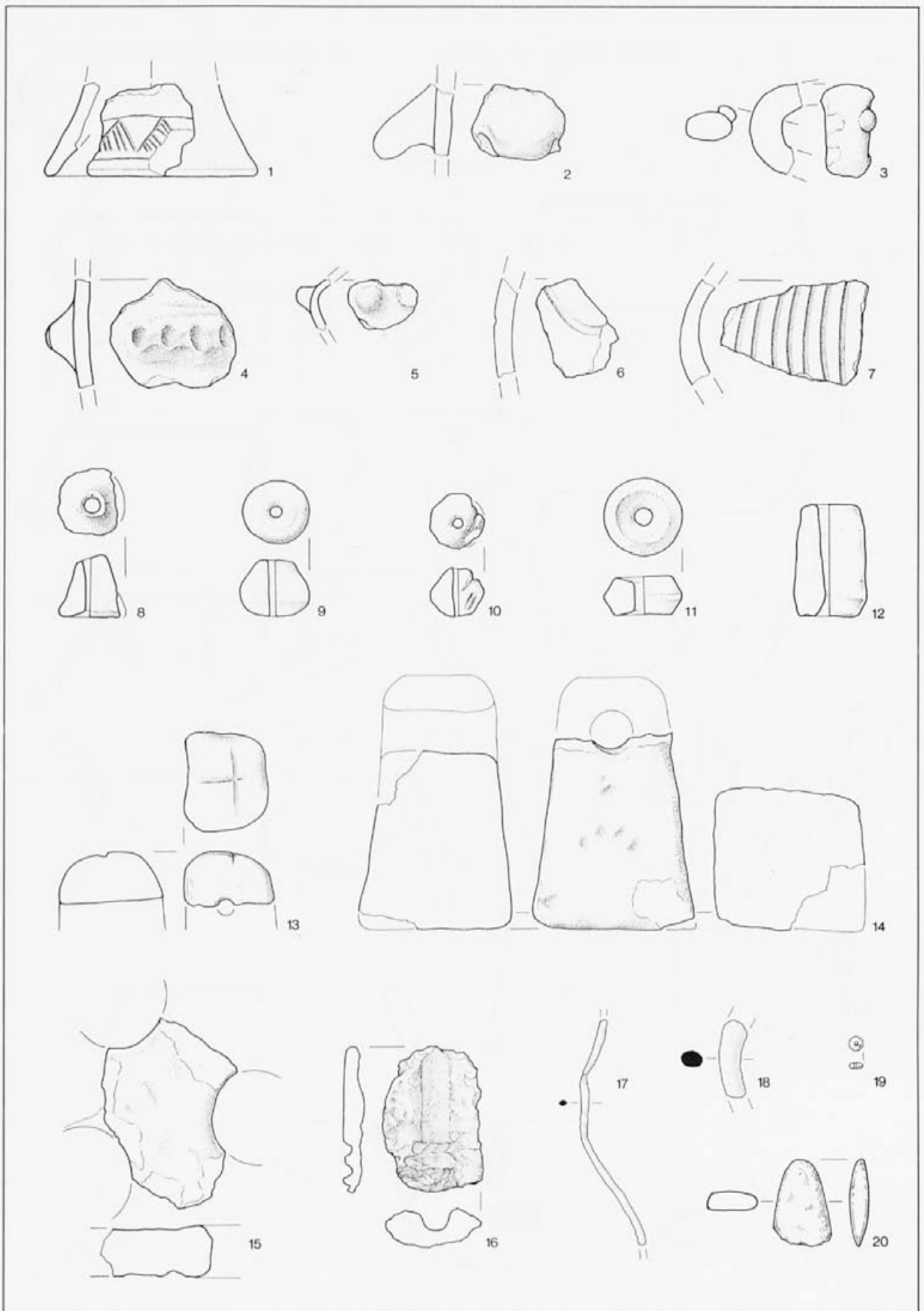
T. 66: Sporadične najdbe na robu kamnoloma. Vse keramika. M. = 1:3.
 Taf. 66: Sporadische Funde am Rand des Steinbruchs. Alles Ton.

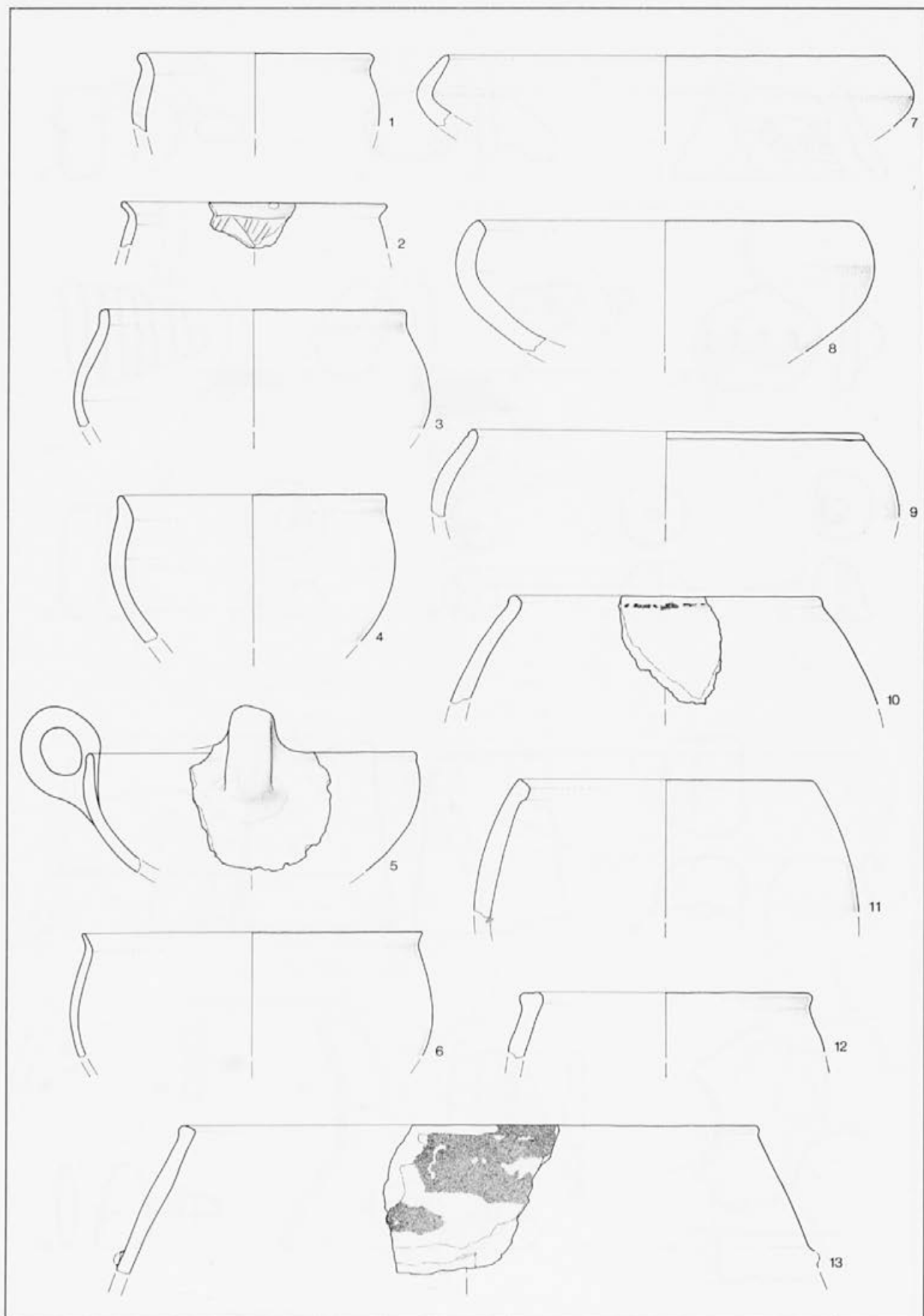
T. 67: 1-3 sporadične najdbe na robu kamnoloma. 4-6 območje zgornje cerkve. 6 kamen; ostalo keramika. M. = 1:3.
 Taf. 67: 1-3 sporadische Funde am Rand des Steinbruchs. 4-6 Bereich der oberen Kirche. 6 Stein; sonst Ton.

T. 68: Območje spodnje cerkve. Vse keramika. M. = 1:3.
 Taf. 68: Bereich der unteren Kirche. Alles Ton.

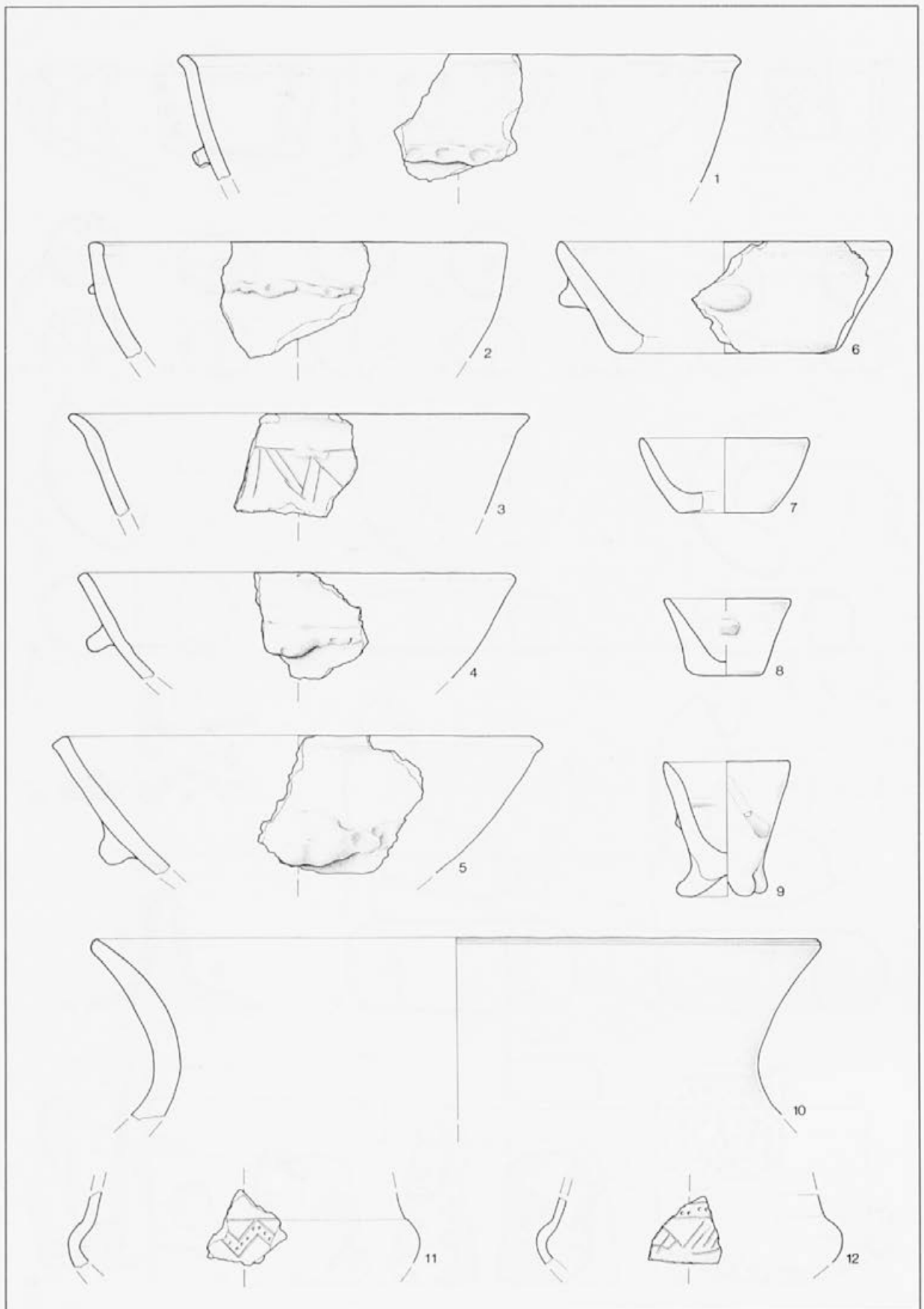

T. 69: Območje spodnje cerkve. 17-18 bron, 19 steklo, 20 kamen; ostalo keramika. M. 1-16,20 = 1:3; 17-19 = 1:2.
 Taf. 69: Bereich der unteren Kirche. 17-18 Bronze, 19 Glas, 20 Stein; sonst Ton.

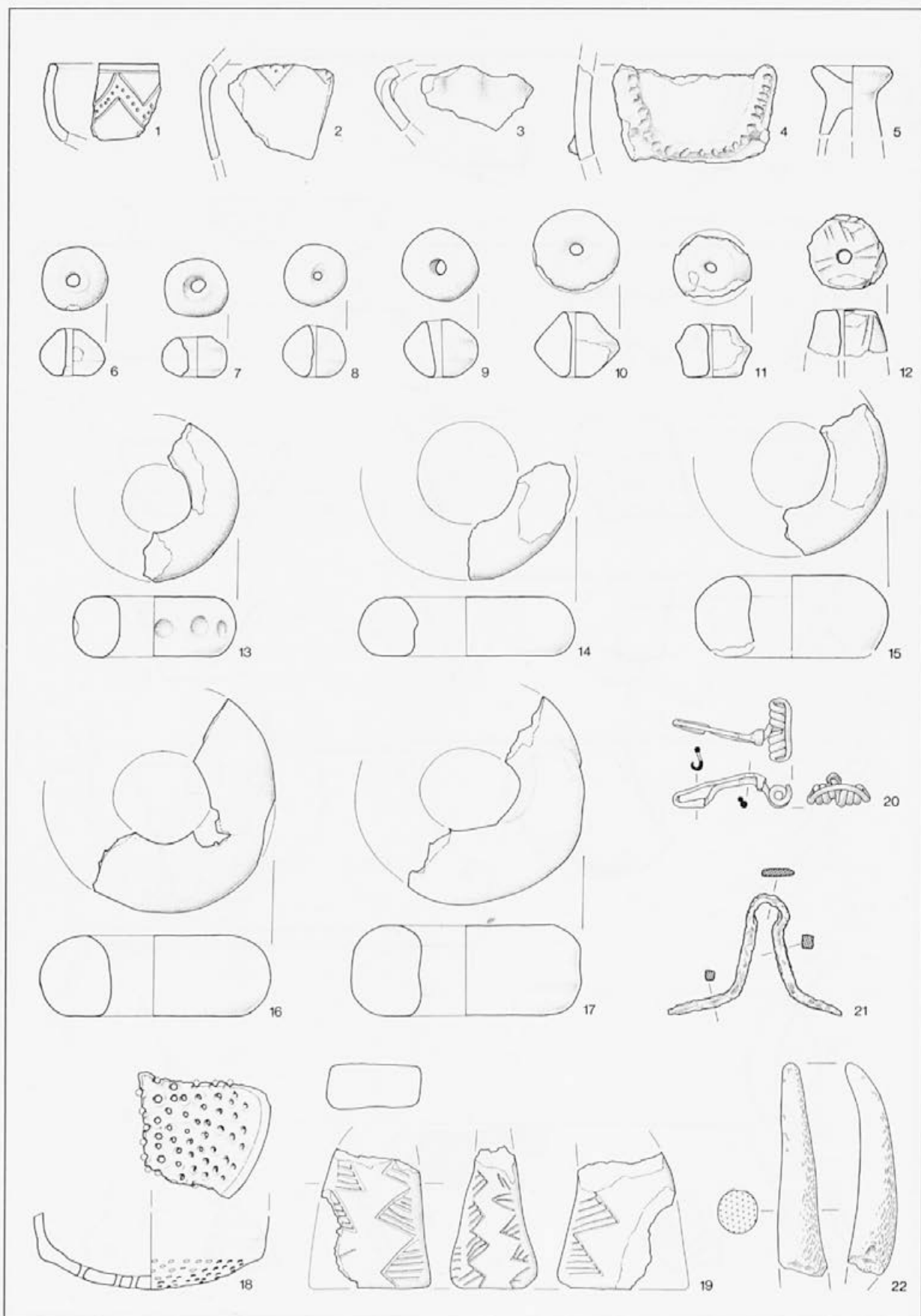
T. 70: Območje stolpa 1. Vse keramika. M. = 1:3.

Taf. 70: Bereich von Turm 1. Alles Ton.

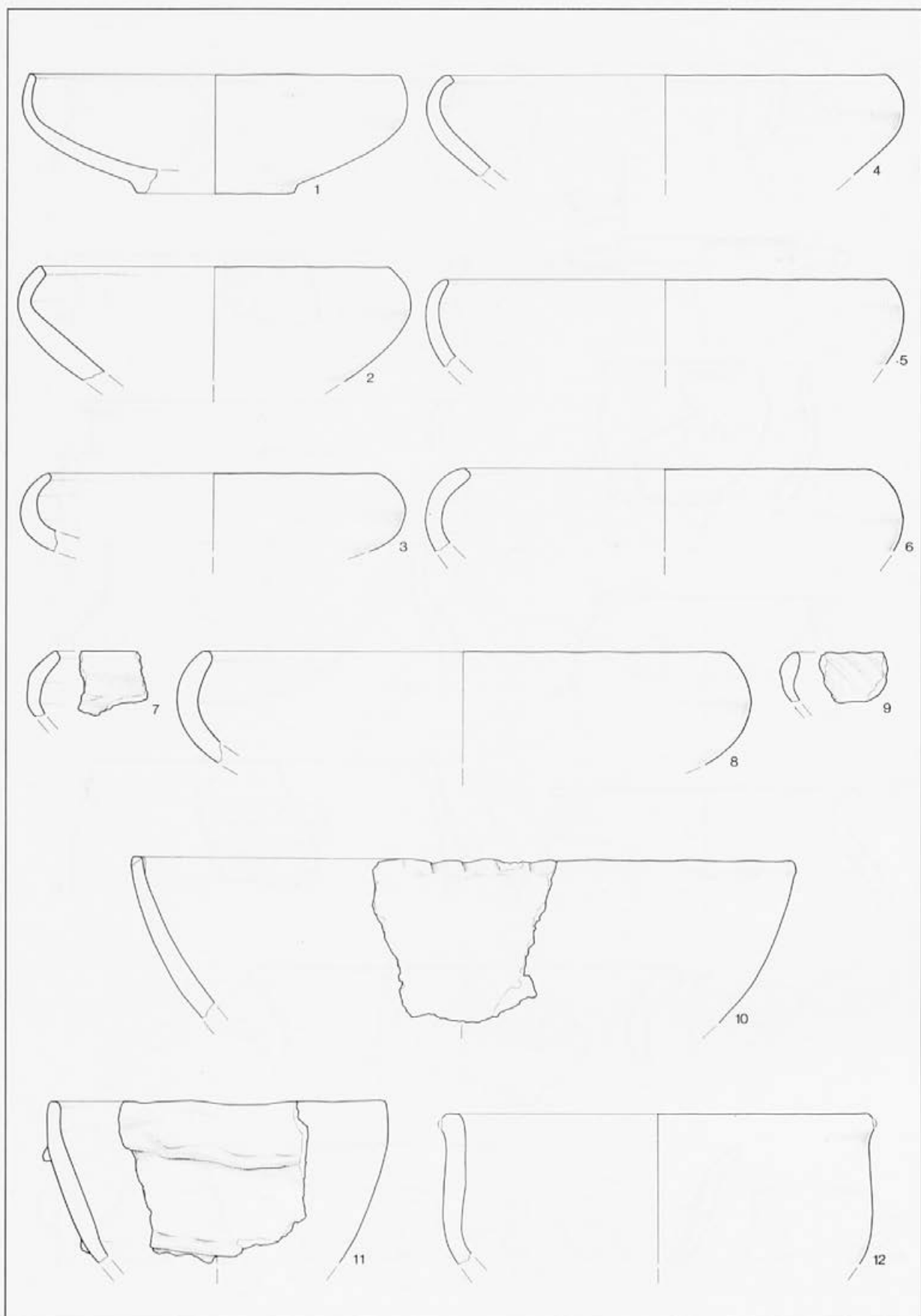

T. 71: Območje stolpa 1. Vse keramika. M. = 1:3.

Taf. 71: Bereich von Turm 1. Alles Ton.

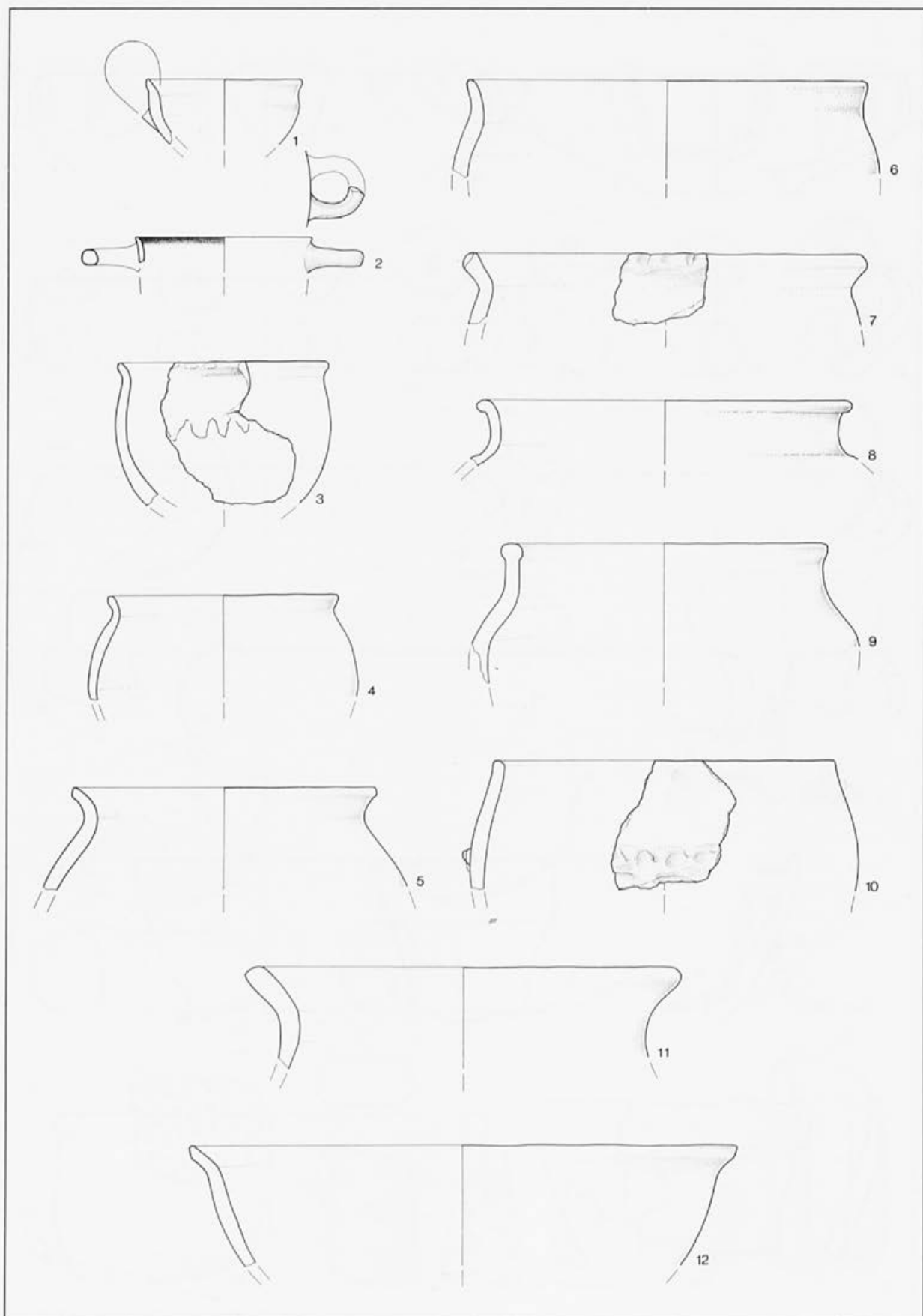

T. 72: Območje stolpa 1. 20 bron, 21 železo, 22 roževina; ostalo keramika. M. 1-19,21-22 = 1:3; 20 = 1:2.
 Taf. 72: Bereich von Turm 1. 20 Bronze, 21 Eisen, 22 Geweih; sonst Ton.

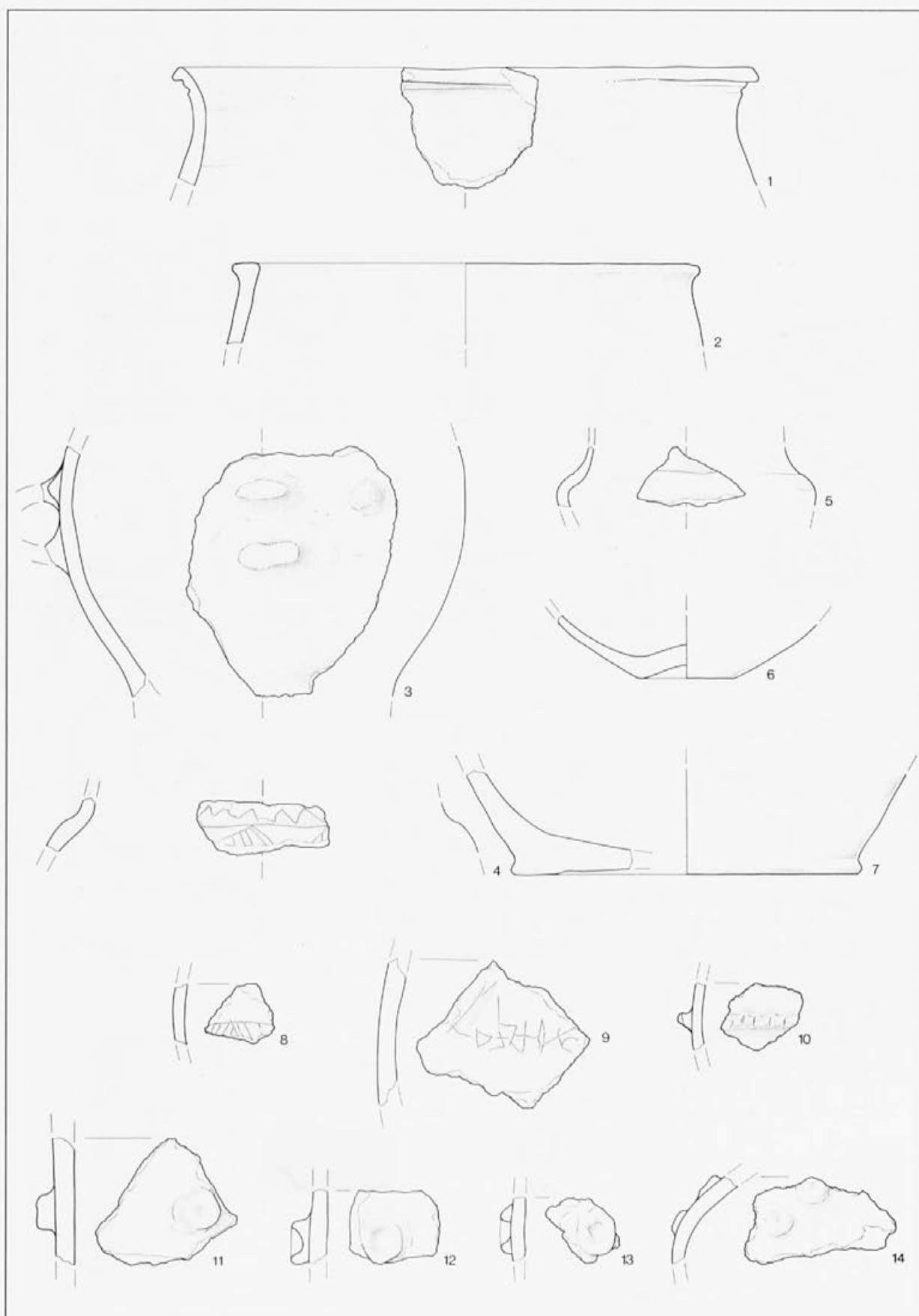

T. 73: Območje velike stavbe. Vse keramika. M. = 1:3.

Taf. 73: Bereich des großen Gebäudes. Alles Ton.

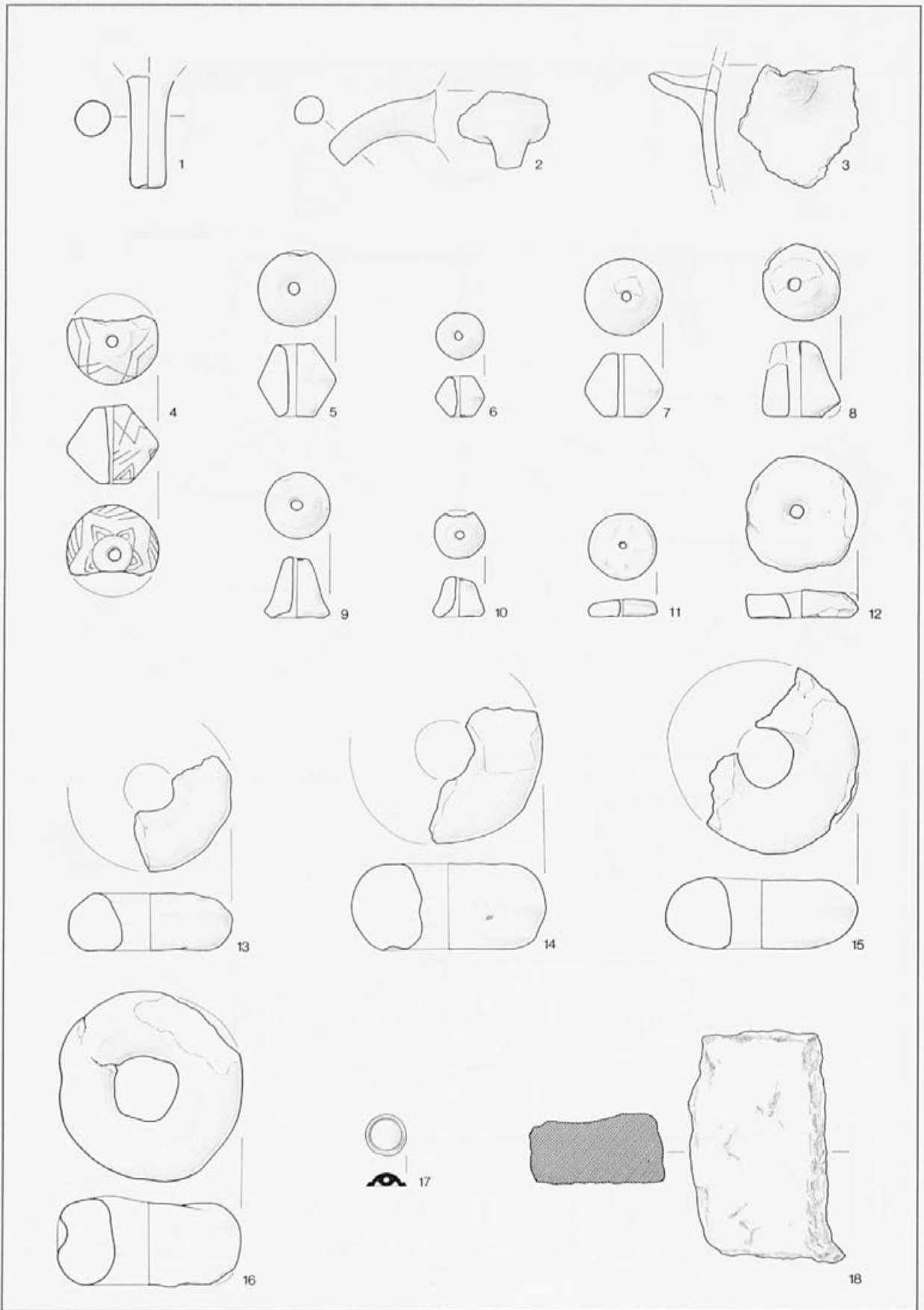

T. 74: Območje velike stavbe. Vse keramika. M. = 1:3.
 Taf. 74: Bereich des großen Gebäudes. Alles Ton.

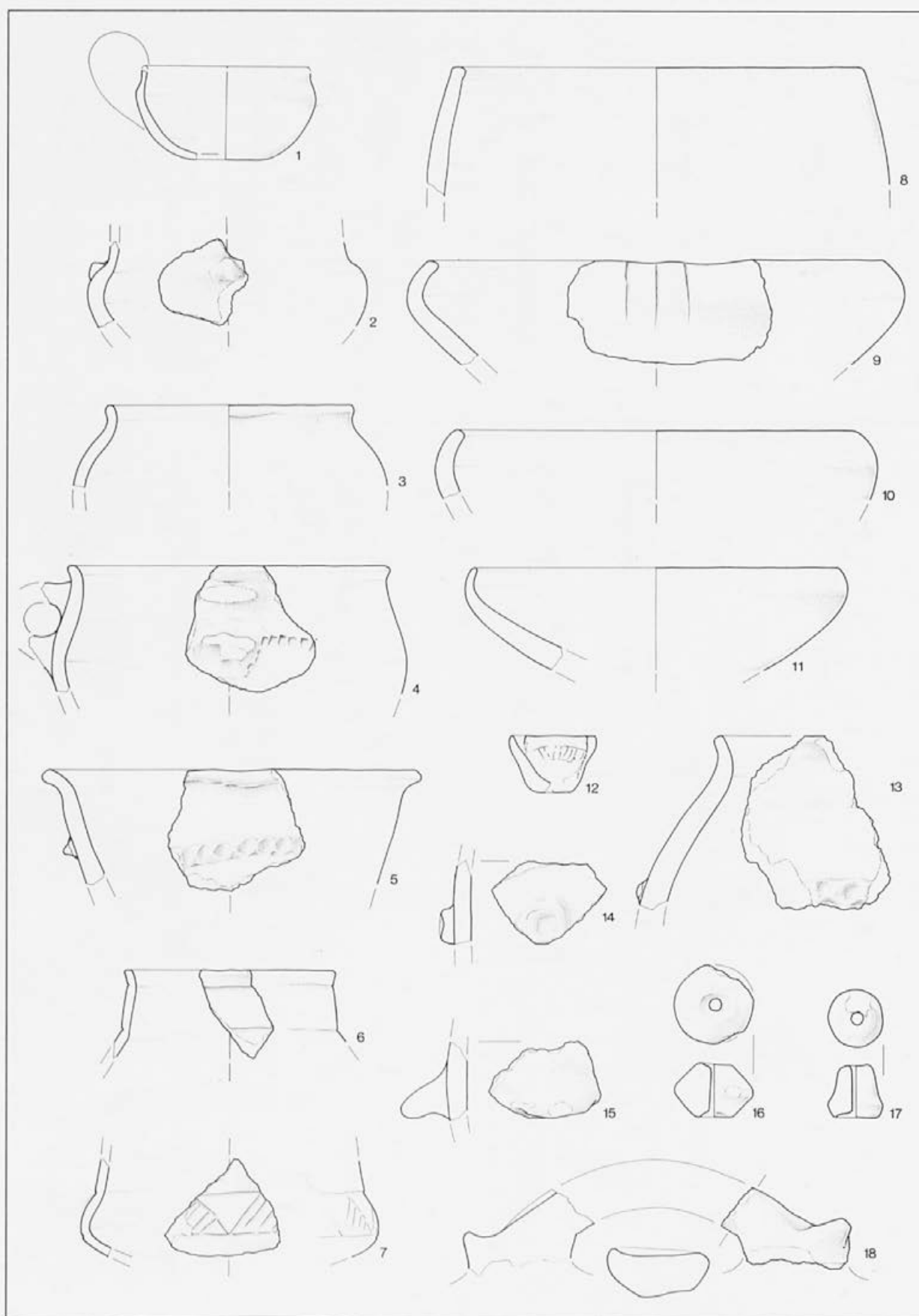
T. 75: Območje velike stavbe. Vse keramika. M. = 1:3.

Taf. 75: Bereich des großen Gebäudes. Alles Ton.

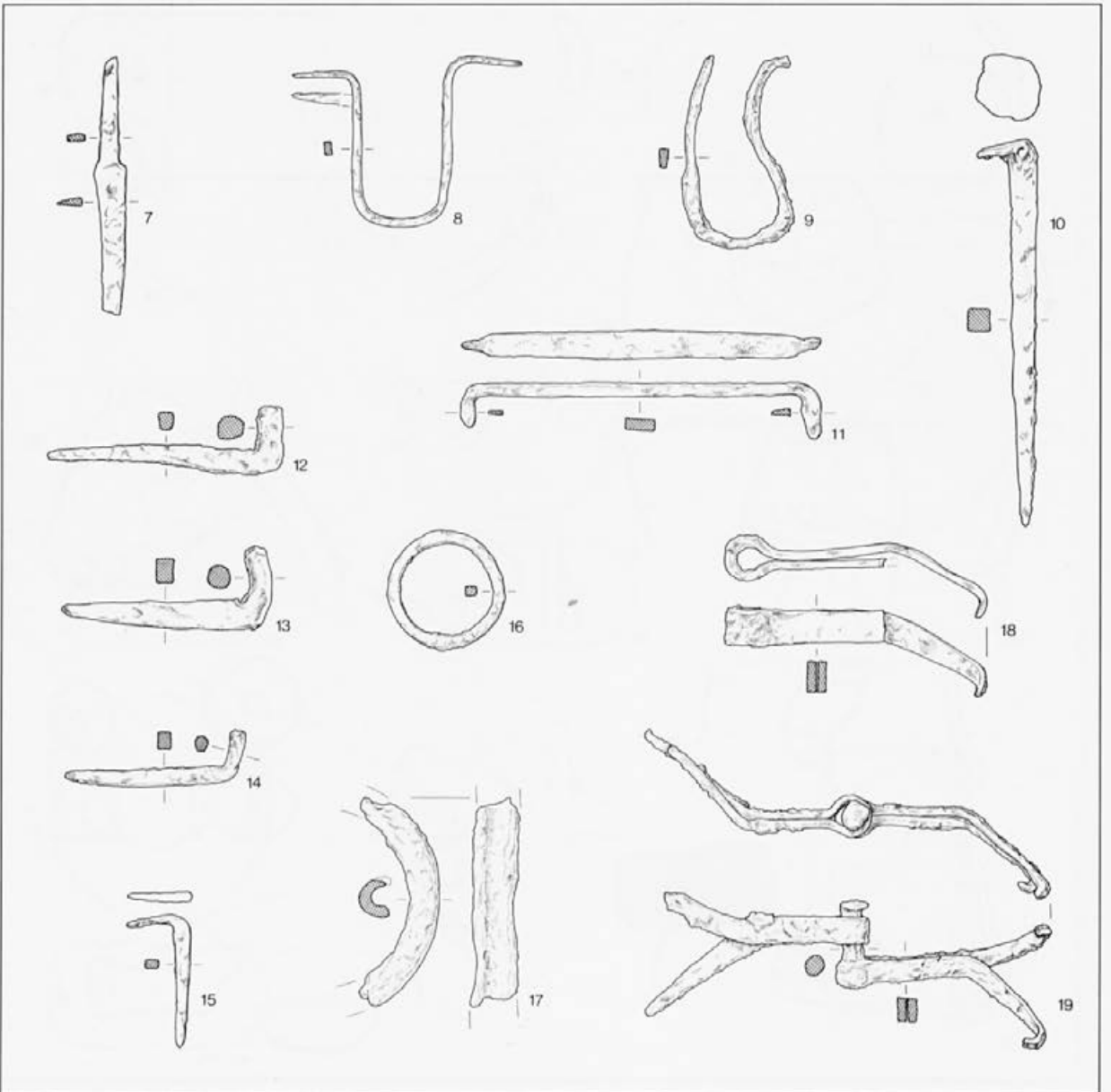
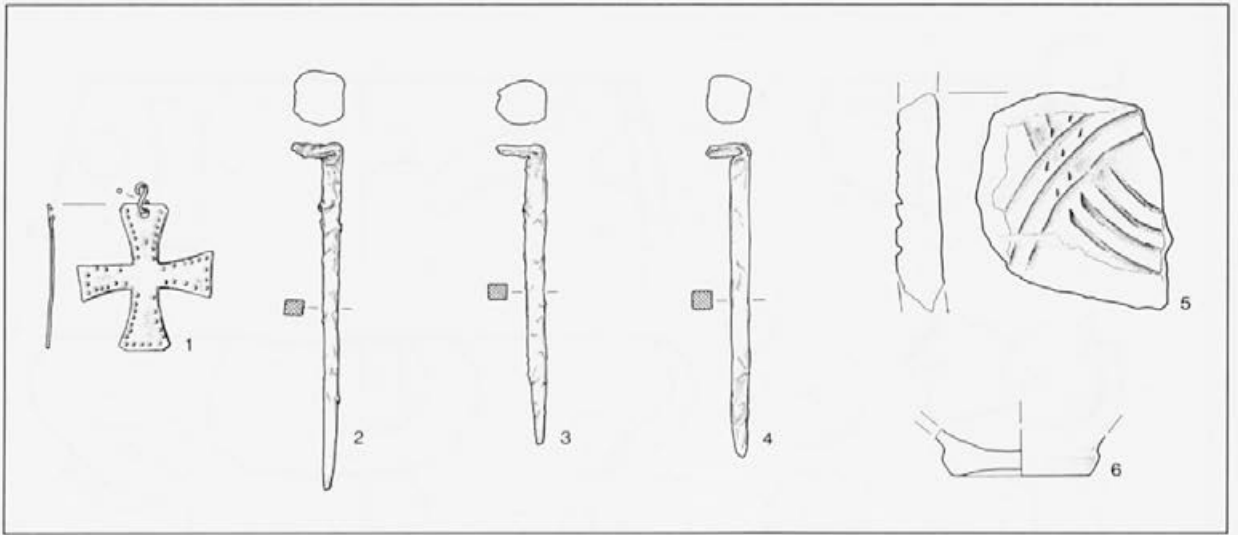
T. 76: Območje velike stavbe. 17 bron, 18 železo; ostalo keramika. M. 1-16,18 = 1:3; 17 = 1:2.

Taf. 76: Bereich des großen Gebäudes. 17 Bronze, 18 Eisen; sonst Ton.

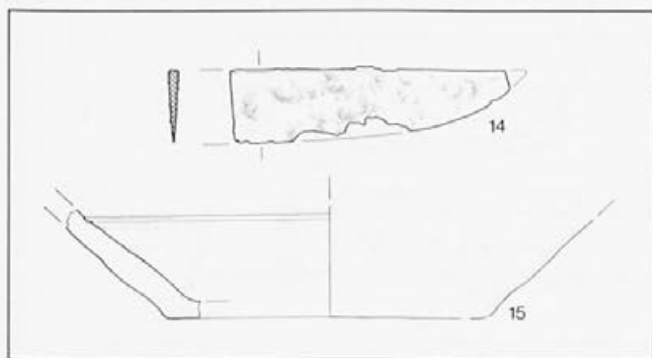
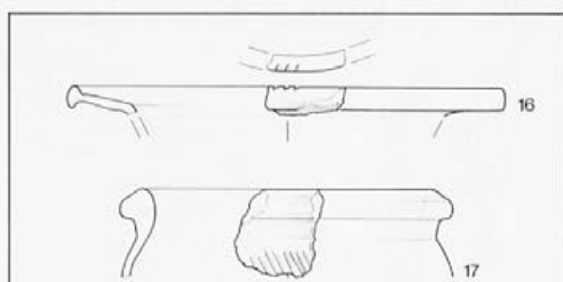
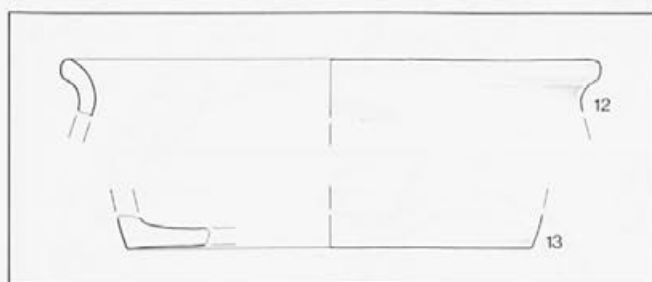
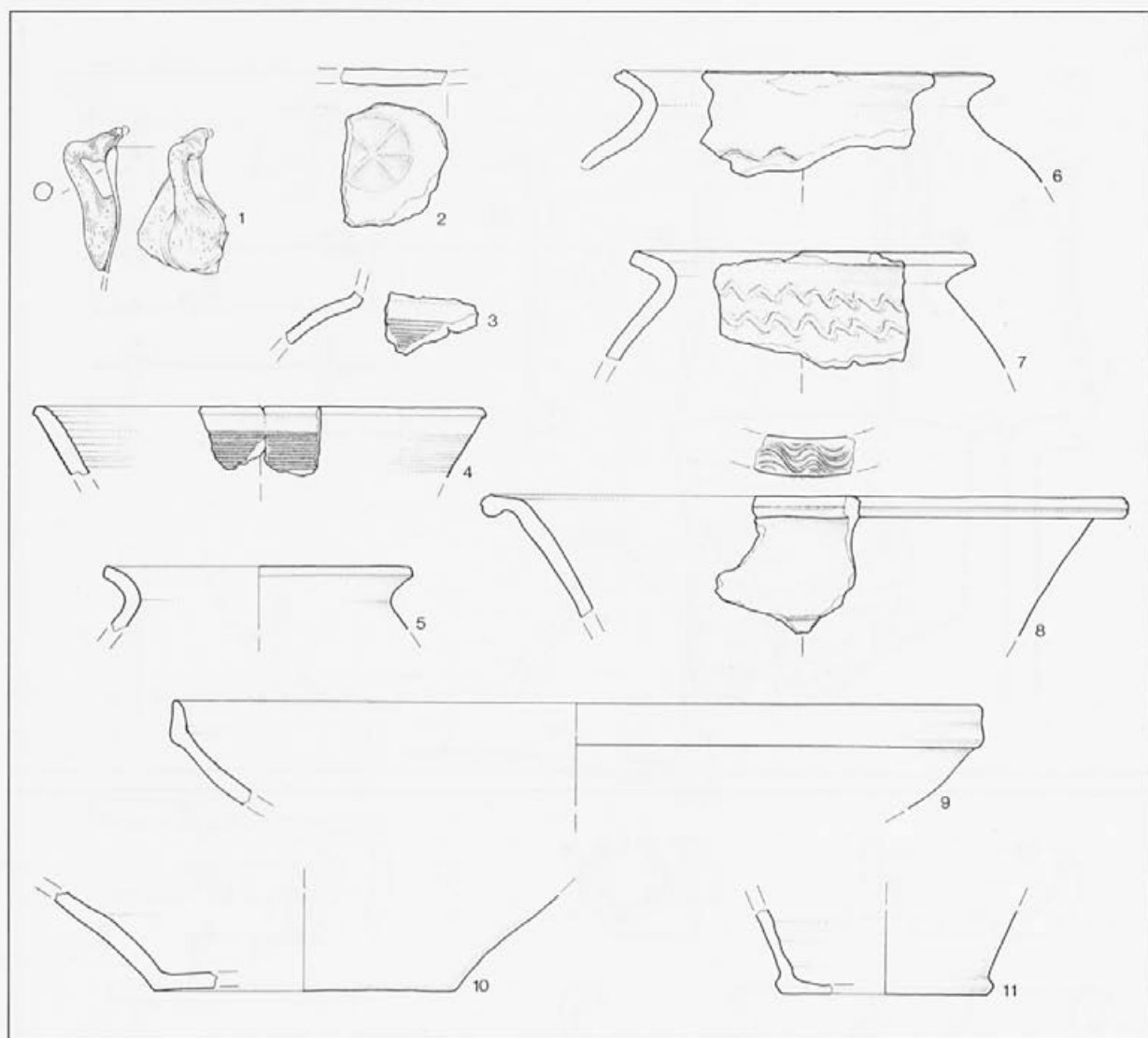

T. 77: Območje stolpa 2. Vse keramika. M. = 1:3.

Taf. 77: Bereich von Turm 2. Alles Ton.

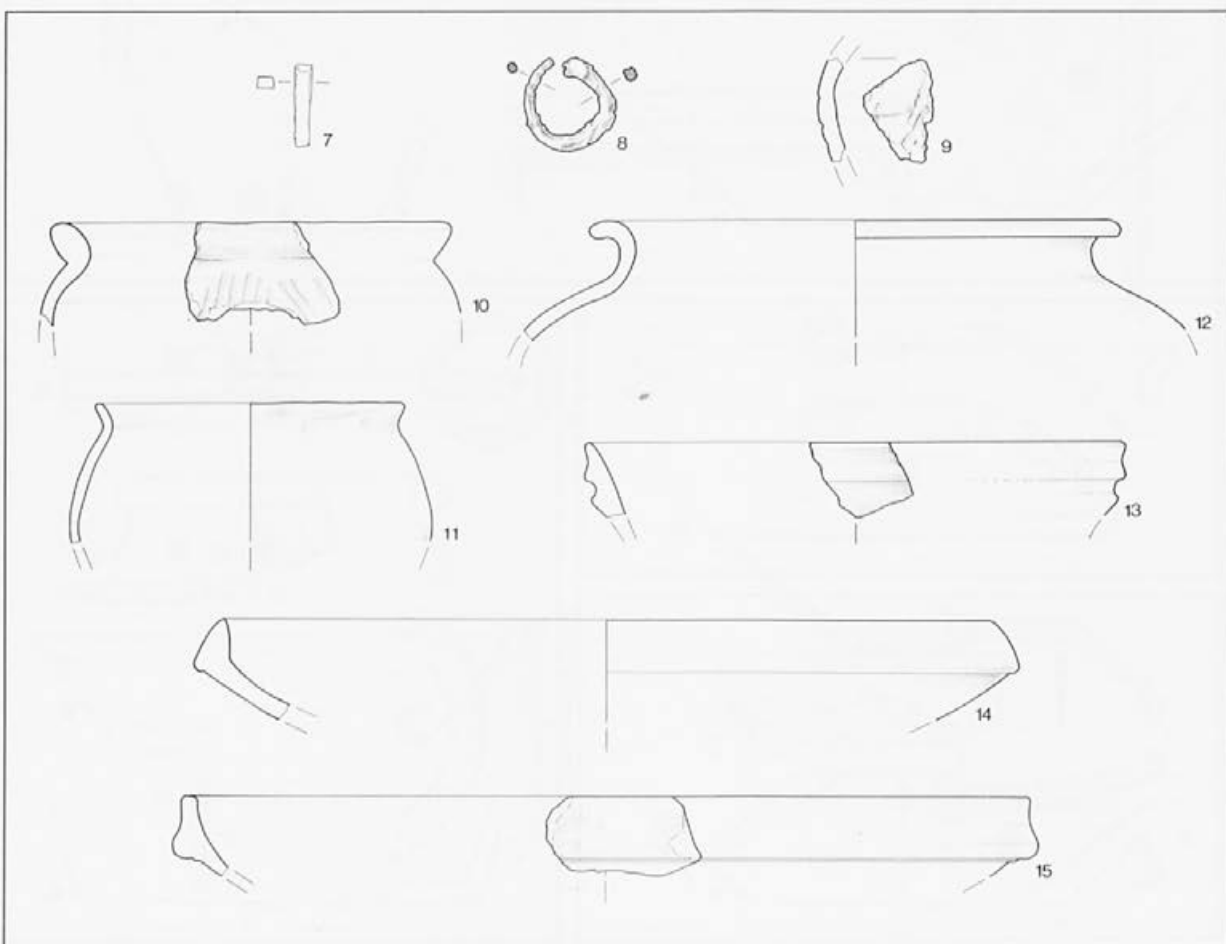
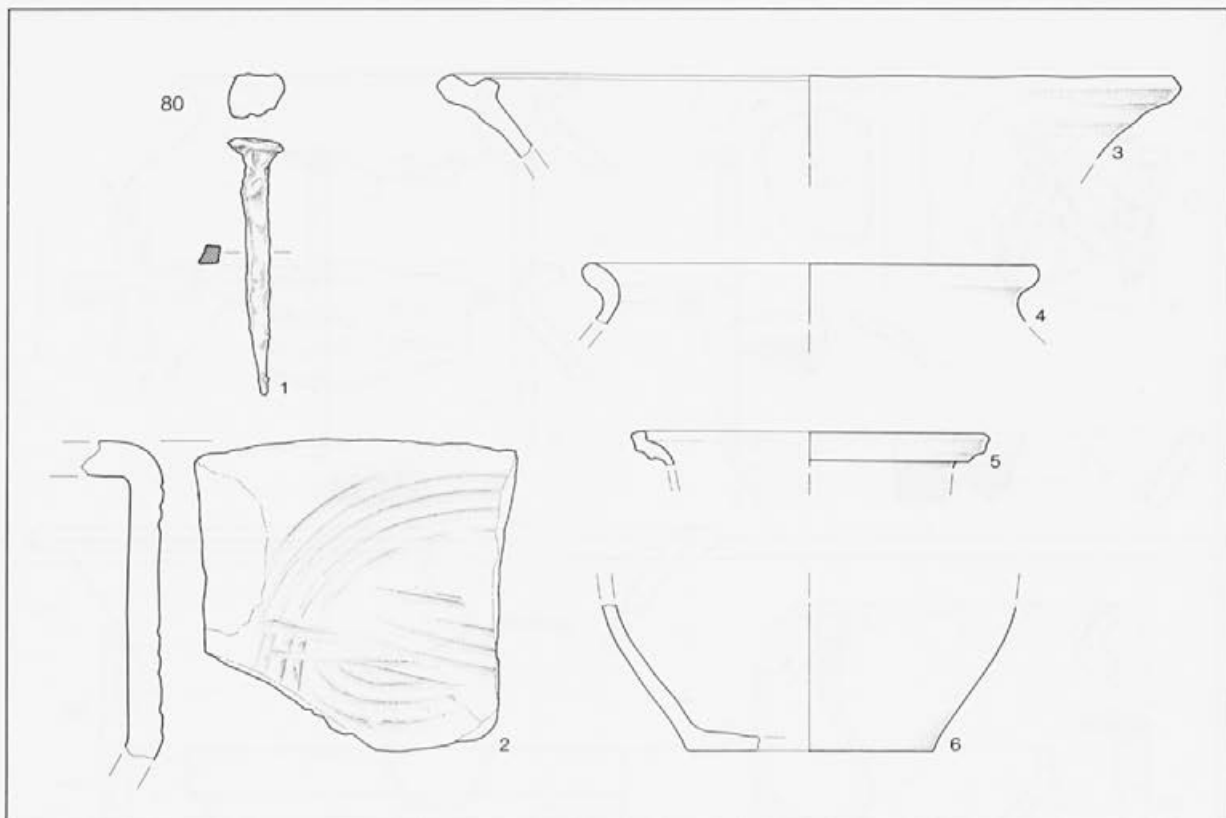

T. 78: 1-6 zgornja cerkev; 7-19 spodnja cerkev. 1 srebro; 2-4,7-19 železo; ostalo keramika. M. 1 = 1:2; 2-19 = 1:3.
 Taf. 78: 1-6 obere Kirche; 7-19 untere Kirche. 1 Silber; 2-4,7-19 Eisen; sonst Ton.

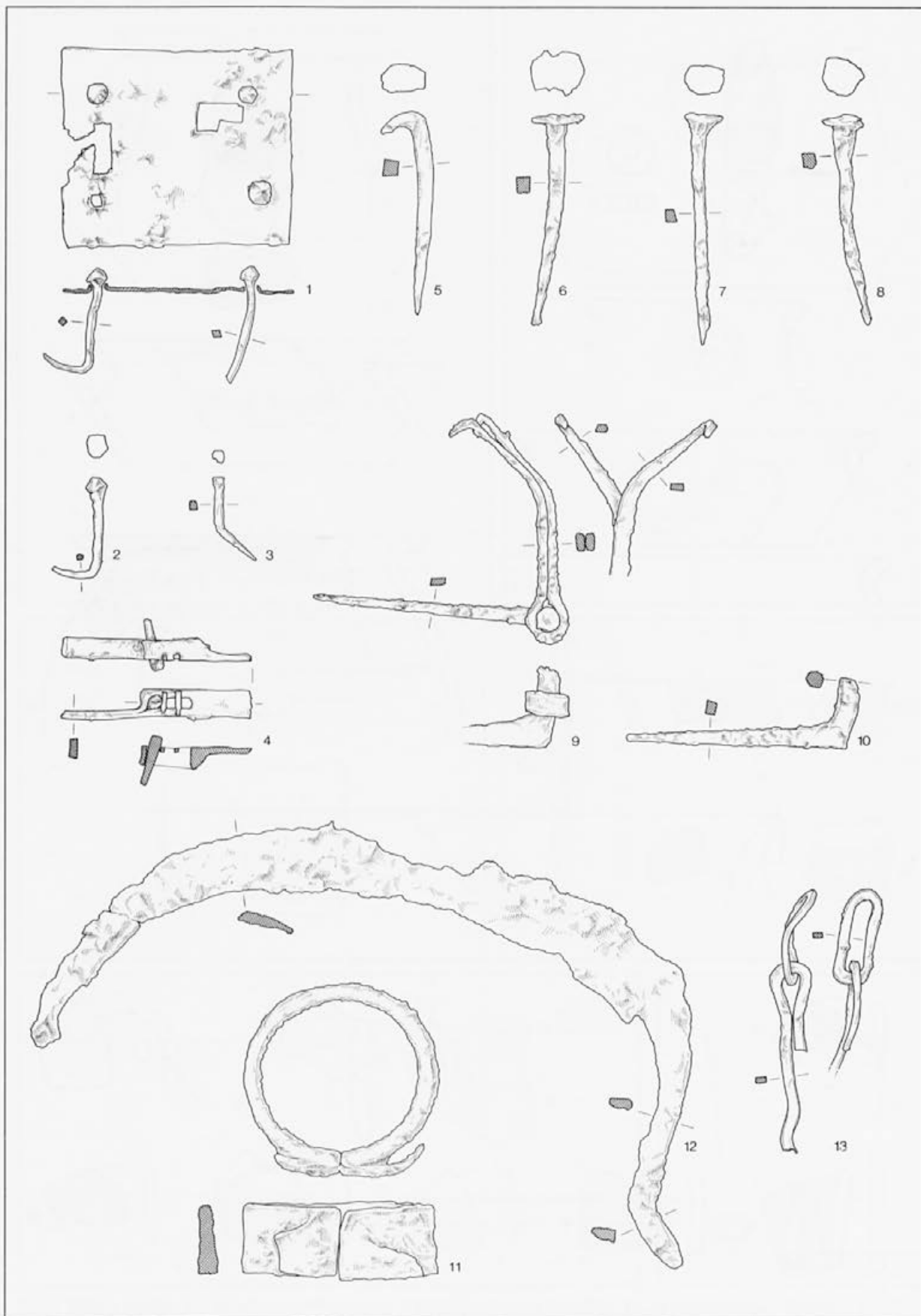

T. 79: 1-11 spodnja cerkev; 12-13 baptisterij; 14-15 mala stavba; 16-19 severozahodni rob platoja. 1 steklo; 14 železo; ostalo keramika. M. = 1:3.

Taf. 79: 1-11 untere Kirche; 12-13 Baptisterium; 14-15 kleines Gebäude; 16-19 Nordwestrand des Plateaus. 1 Glas; 14 Eisen; sonst Ton.

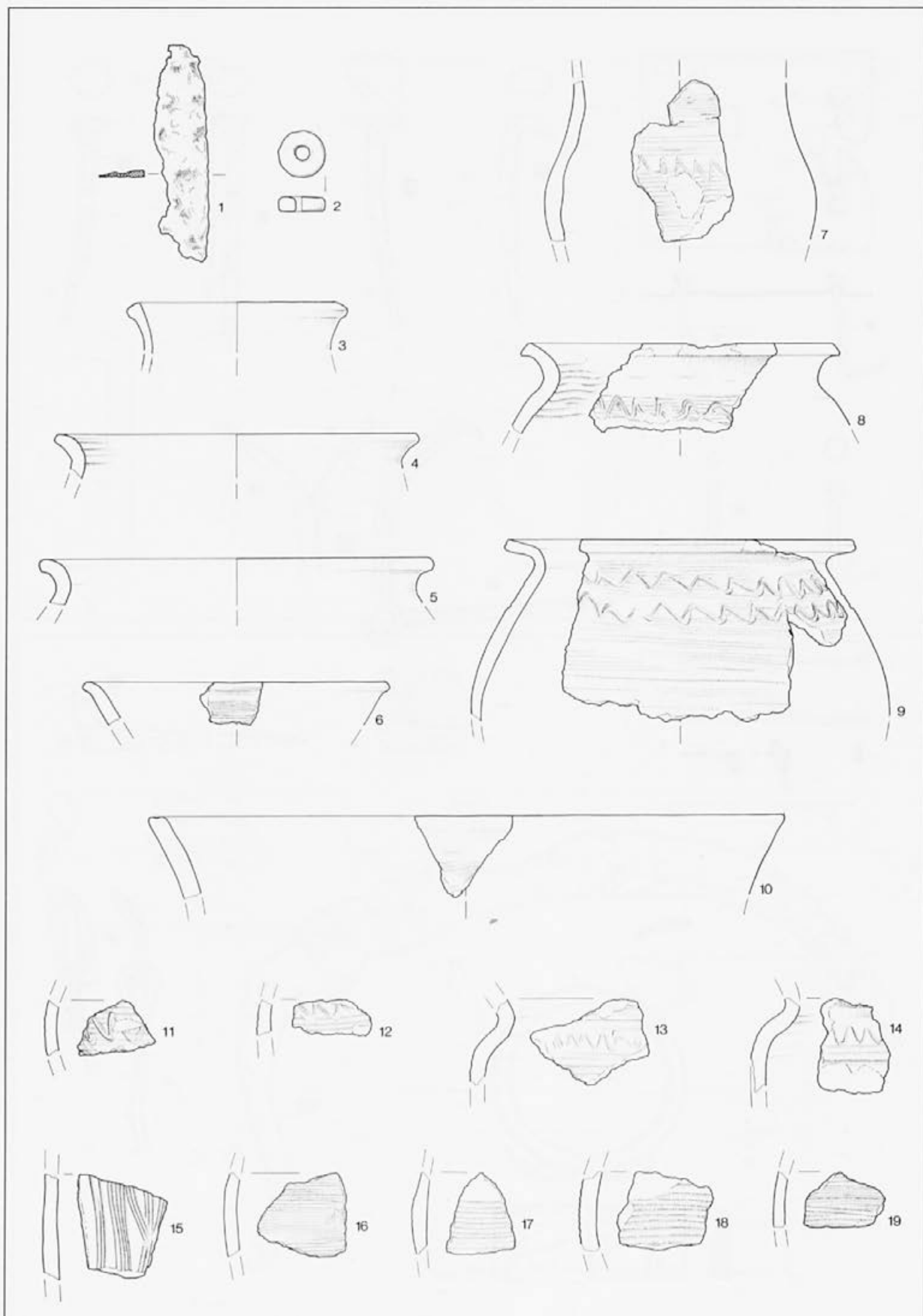

T. 80: Velika stavba: 1-6 vzhodni prostor; 7-15 dvorana. 1,8 železo, 7 bron, ostalo keramika. M. = 1:3.
 Taf. 80: Großes Gebäude: 1-6 Ostraum; 7-15 Saal. 1,8 Eisen, 7 Bronze, sonst Ton.

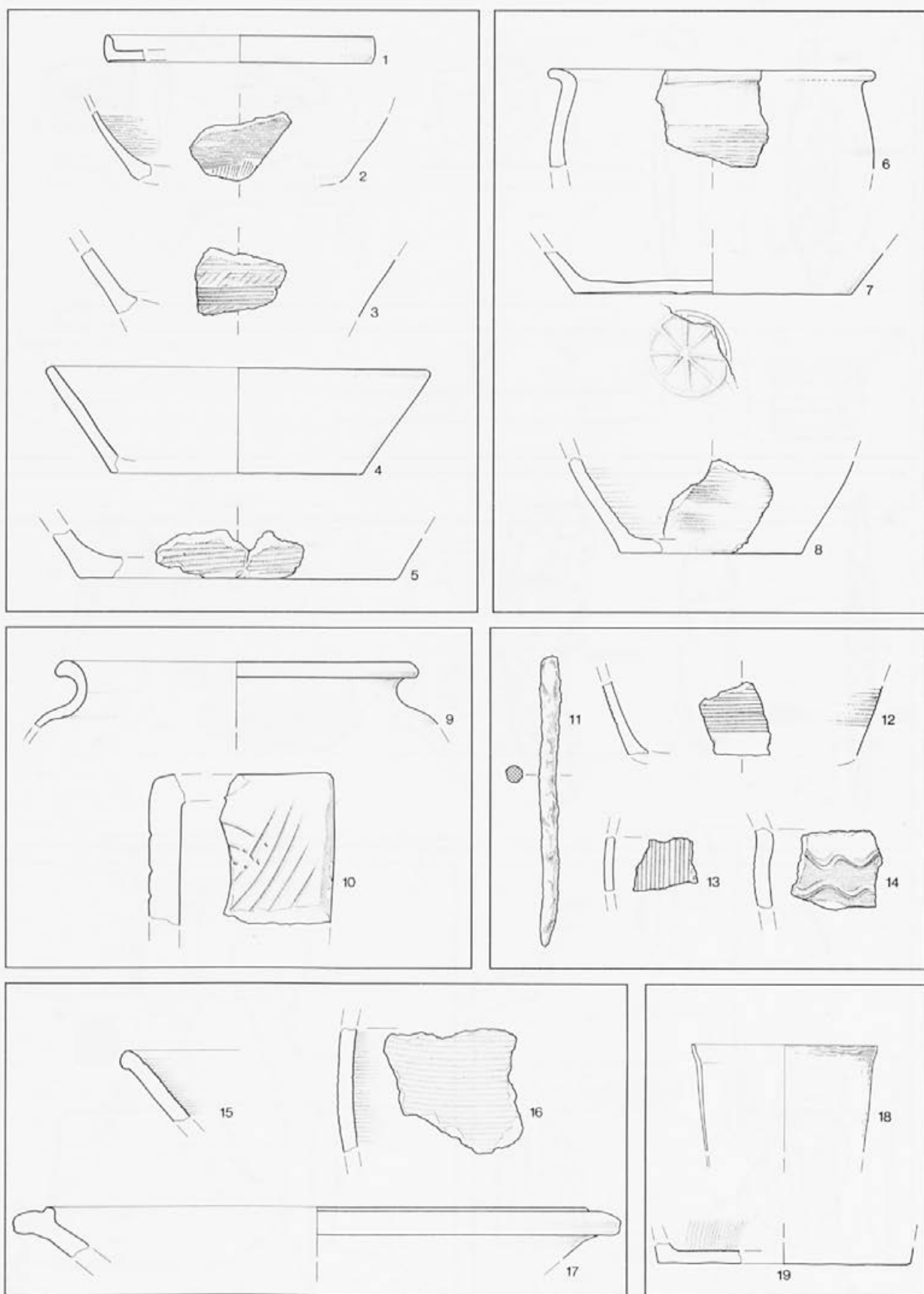

T. 81: Velika stavba: južni prostor. Vse železo. M. = 1:3.

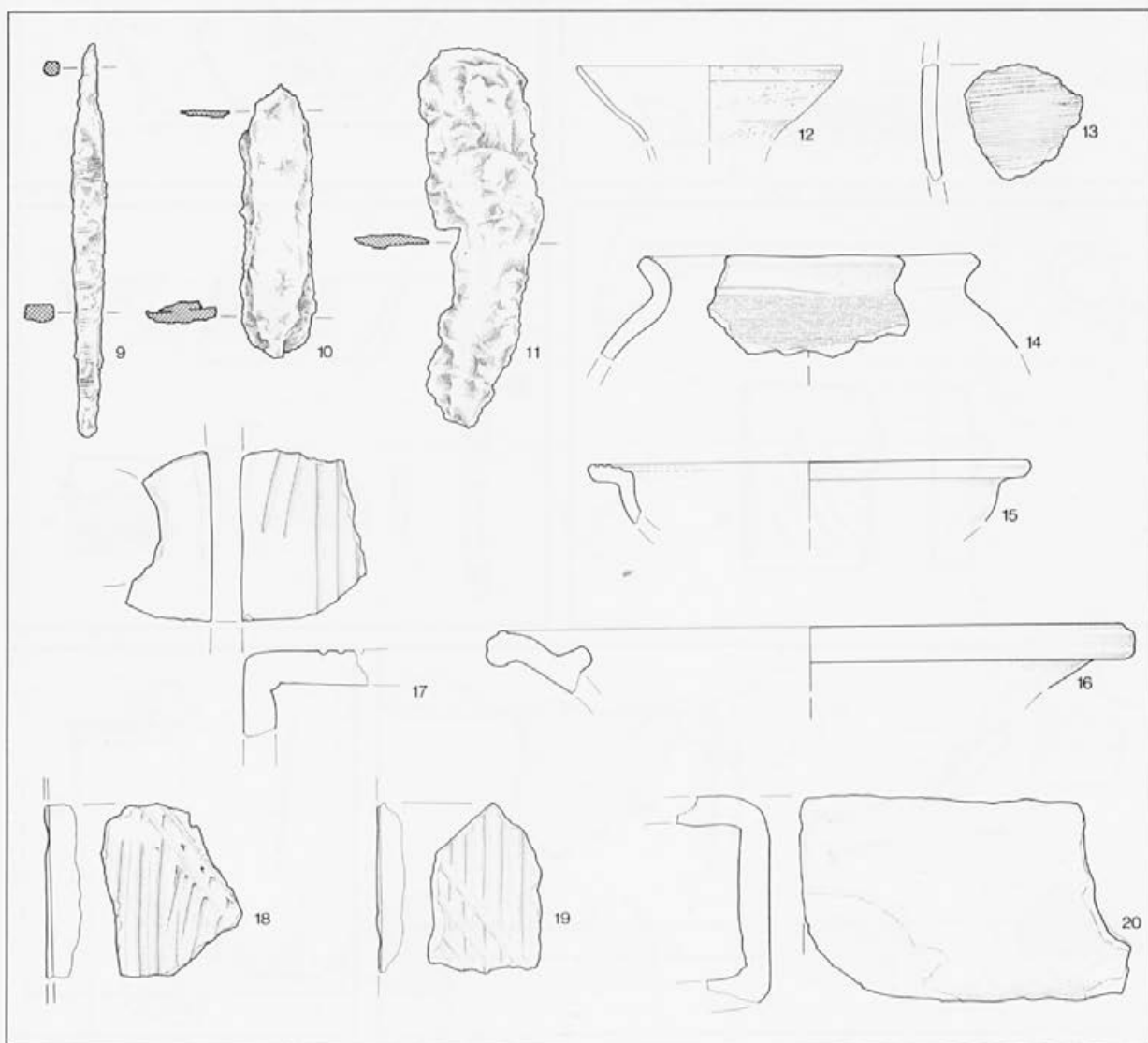
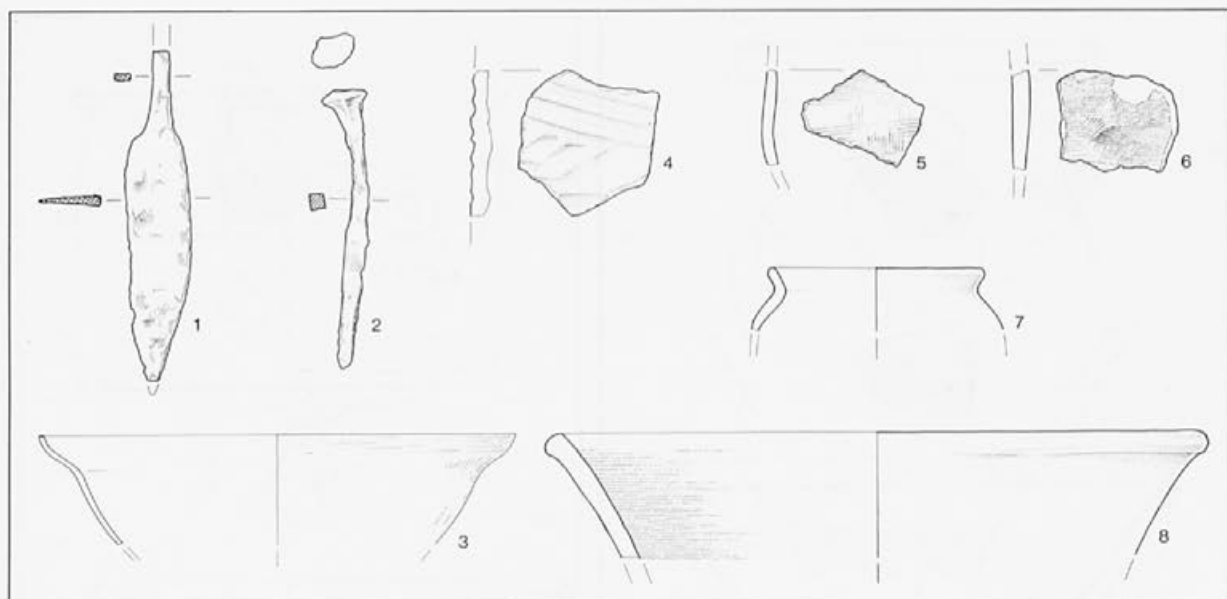
Taf. 81: Großes Gebäude, Südraum. Alles Eisen.

T. 82: Velika stavba: prostor s prefurnijem. 1 železo; 2 kamen; ostalo keramika. M. = 1:3.
 Taf. 82: Großes Gebäude, Raum mit Präfurnium. 1 Eisen; 2 Stein; sonst Ton.

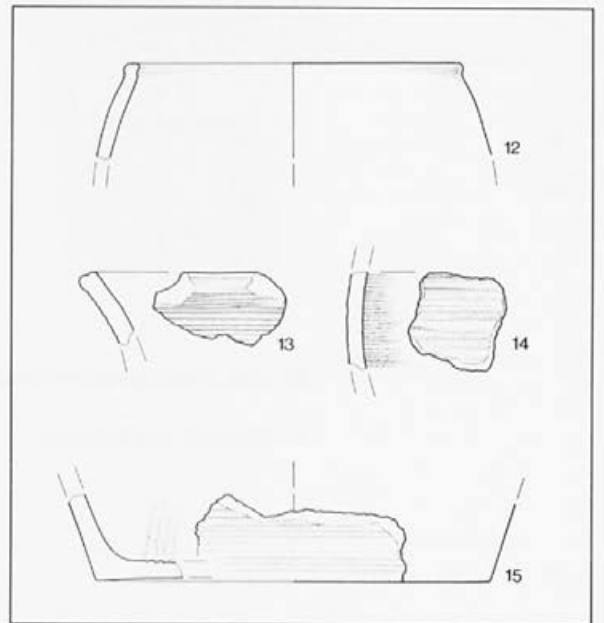
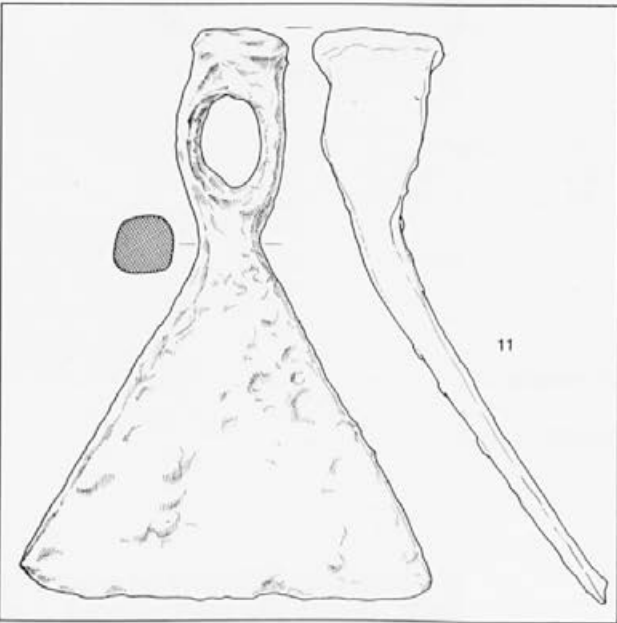
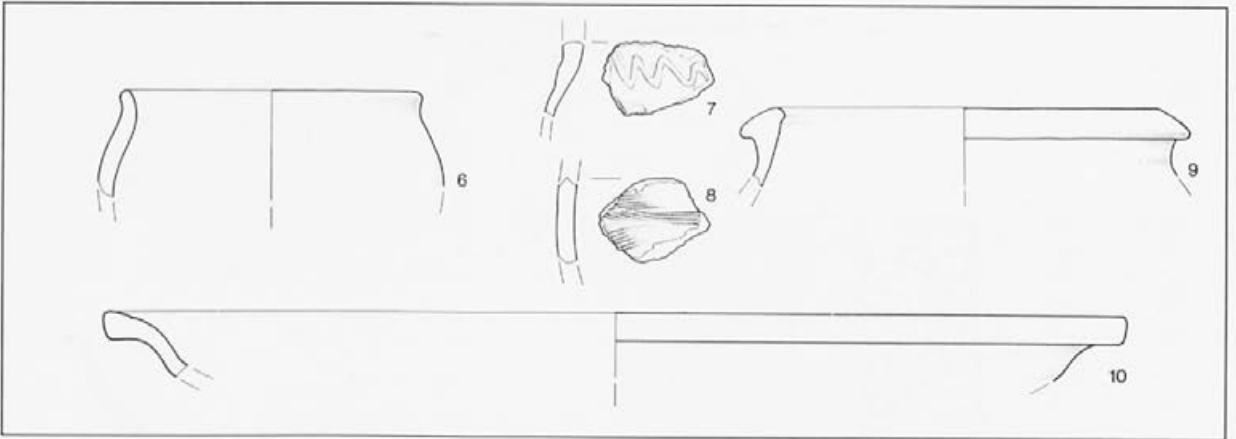
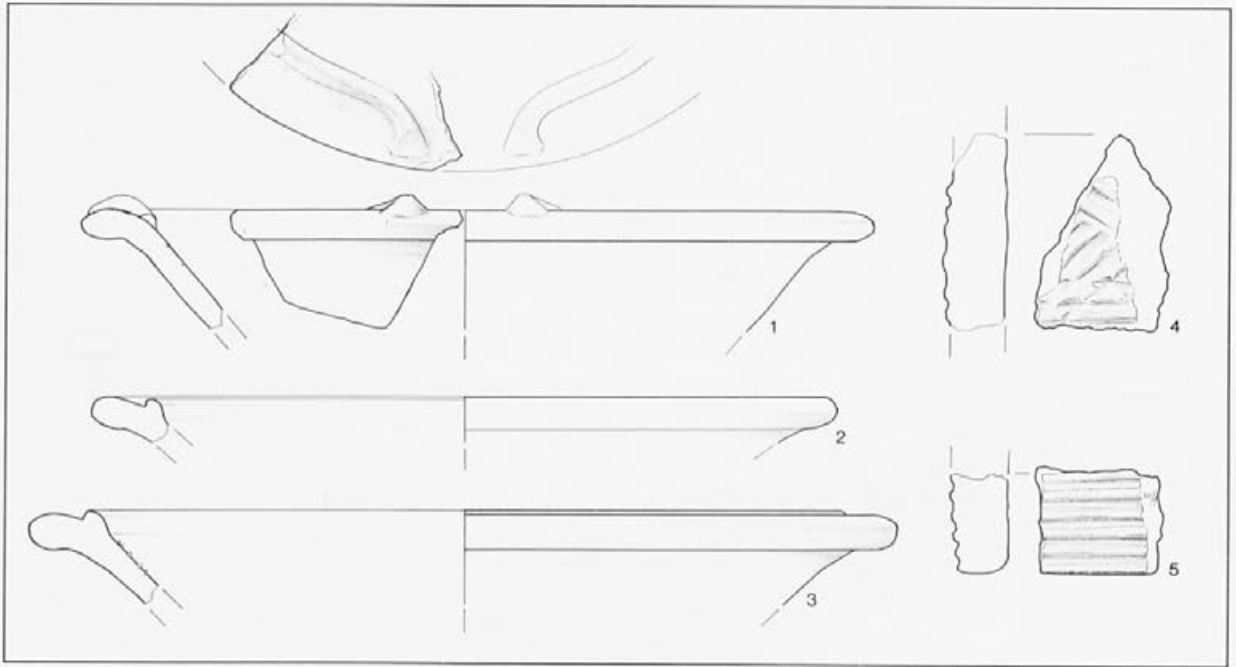

T. 83: Velika stavba: 1-8 prostor s präfurnijem; 9-10 jugovzhodno dvorišče; 11-14 jugozahodno dvorišče; 15-17 zahodni prostor; 18-19 zunaj južnega zidu. 11 železo; 18 steklo; ostalo keramika. M. = 1:3.
 Taf. 83: Großes Gebäude: 1-8 Raum mit Präfurnium; 9-10 Südosthof; 11-14 Südwesthof; 15-17 Westraum; 18-19 an der Südmauer. 11 Eisen; 18 Glas; sonst Ton.

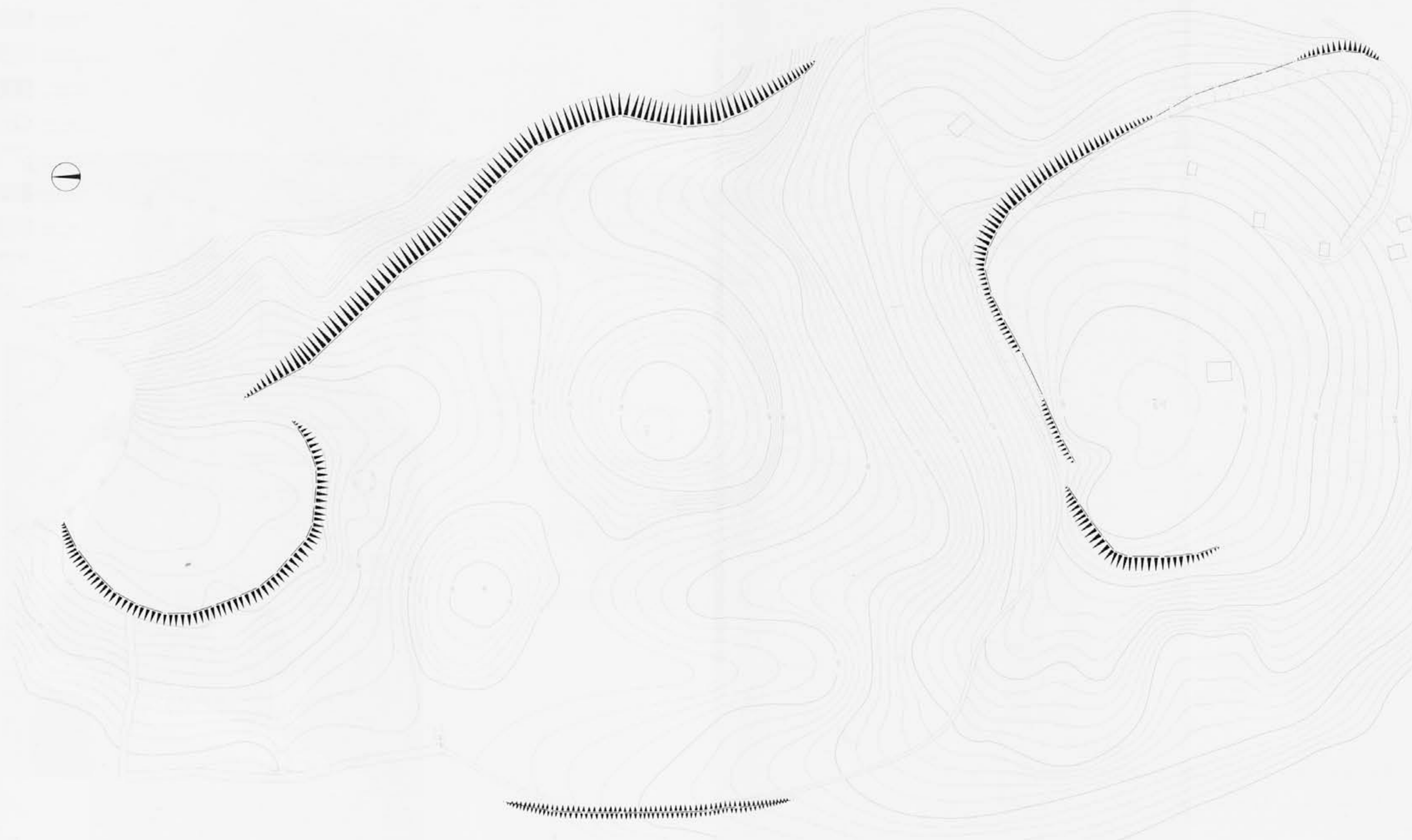
T. 84: Velika stavba: 1-8 zahodno dvorišče; 9-20 zunaj severnega zidu. 1-2,9-11 železo; 3,12 steklo; ostalo keramika. M. = 1:3.

Taf. 84: Großes Gebäude: 1-8 Westhof; 9-20 an der Nordmauer. 1-2,9-11 Eisen; 3,12 Glas; sonst Ton.

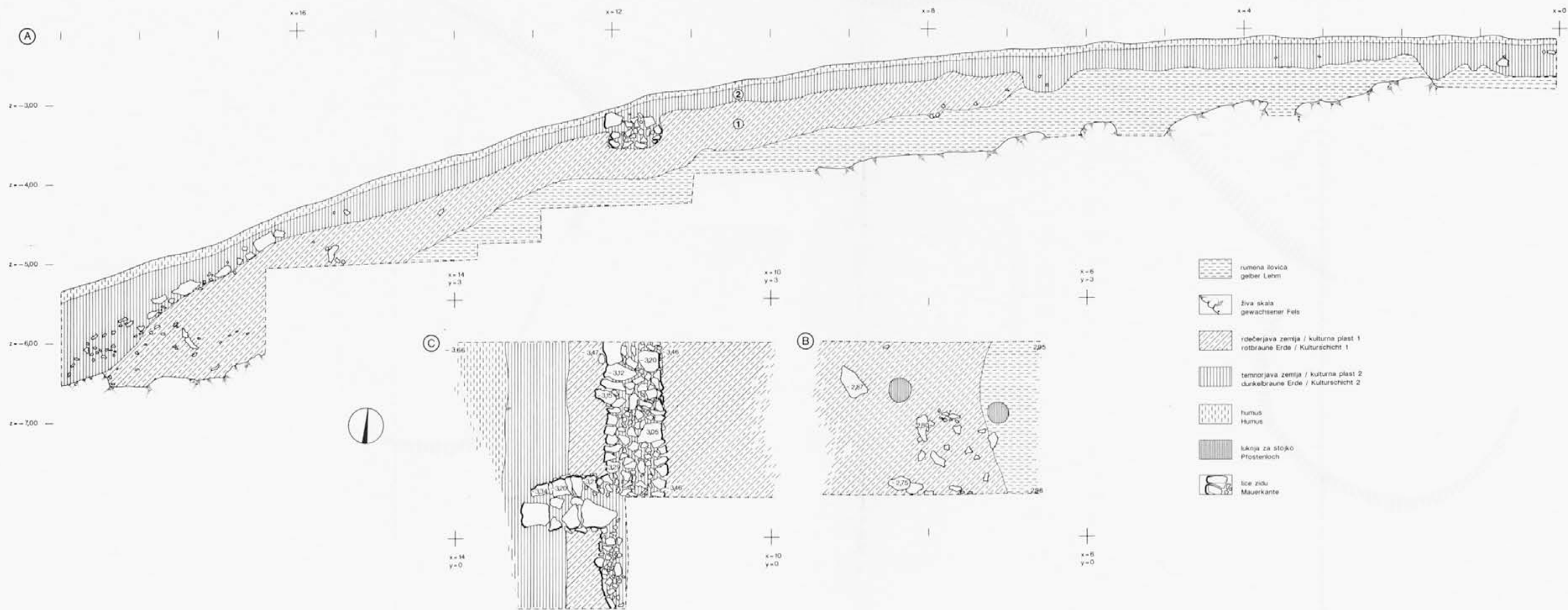

T. 85: 1-5,11 sporadične najdbe; 6-10 stolp 1; 12-15 stolp 2. 11 železo; ostalo keramika. M. = 1:3.

Taf. 85: 1-5,11 sporadische Funde; 6-10 Turm 1; 12-15 Turm 2. 11 Eisen; sonst Ton.

Pril. 1: Kučar pri Podzemlju, tloris naselja. M. 1:1500.
Beil. 1: Kučar bei Podzemelj, Plan der Siedlung.

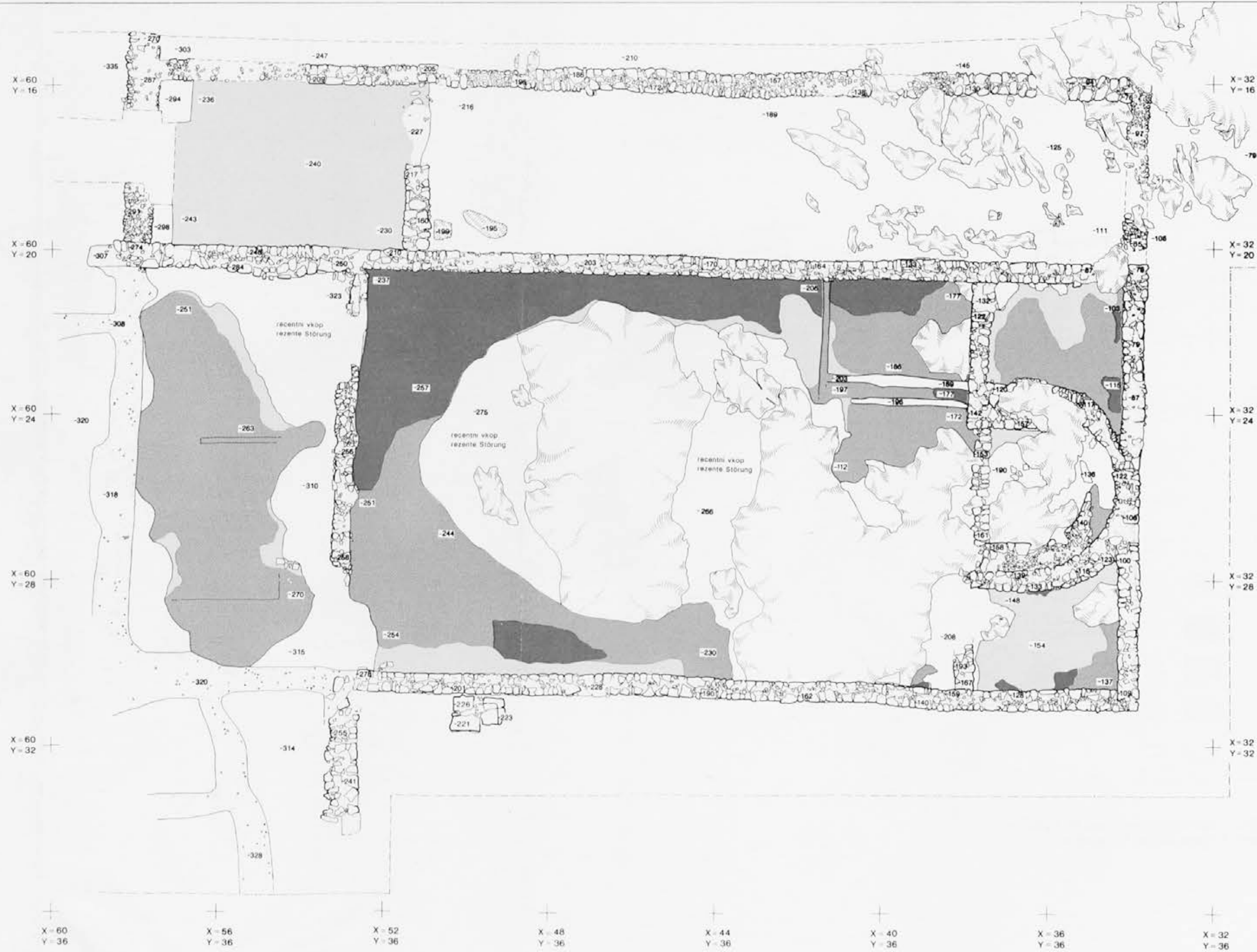
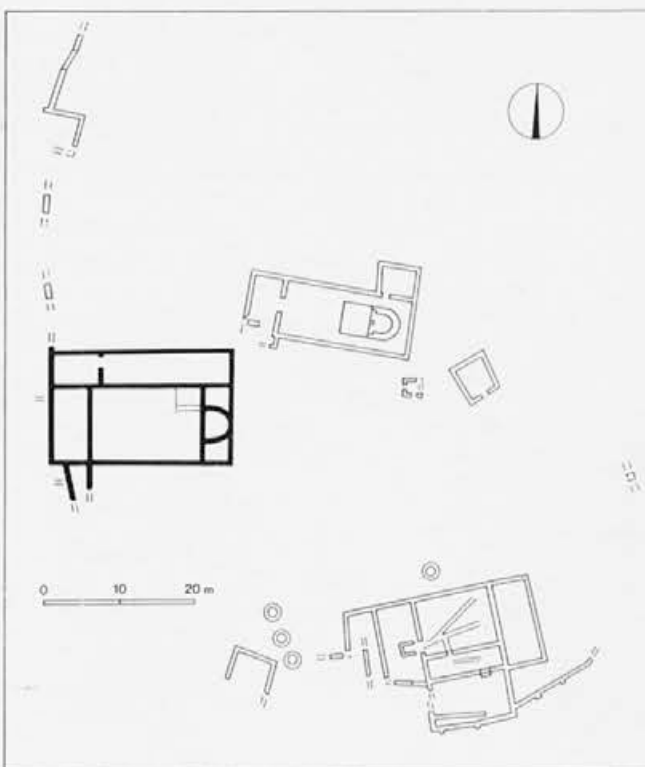

Pril. 2: Sondra 1. A: severni profil. B: planum 4, obrisa lukenj za stojki. C: planum 7, tloris poznoantičnega zidu. M. 1:50.

Beil. 2: Schnitt 1. A: Nordprofil. B: Planum 4, Umrissse der Pfohlenlöcher. C: Planum 7, Grundriß der spätantiken Mauer.

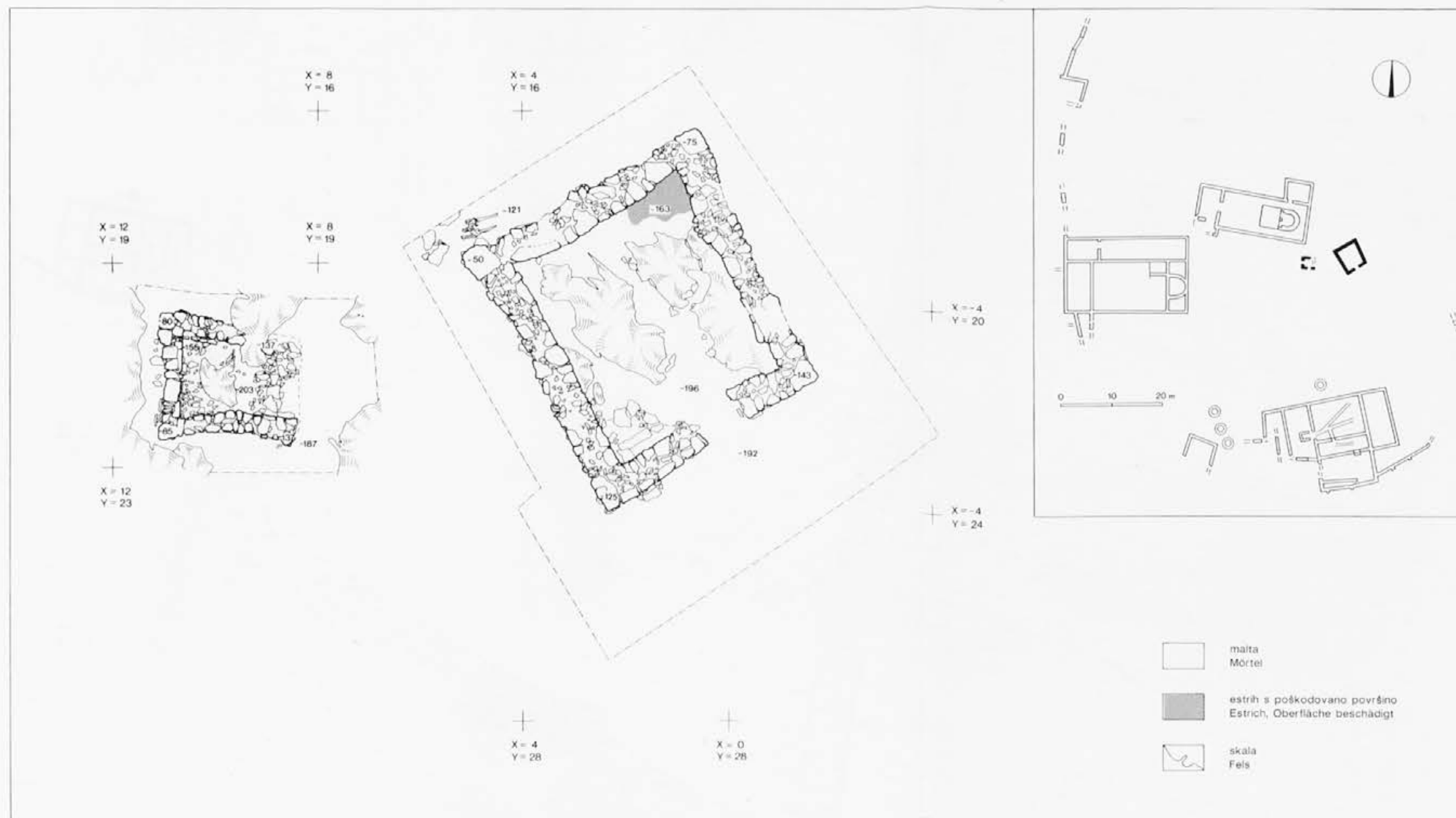

Pril. 5: Zgornja cerkev, Tloris, M. 1:100.
 Beil. 5: Obere Kirche, Grundriß.

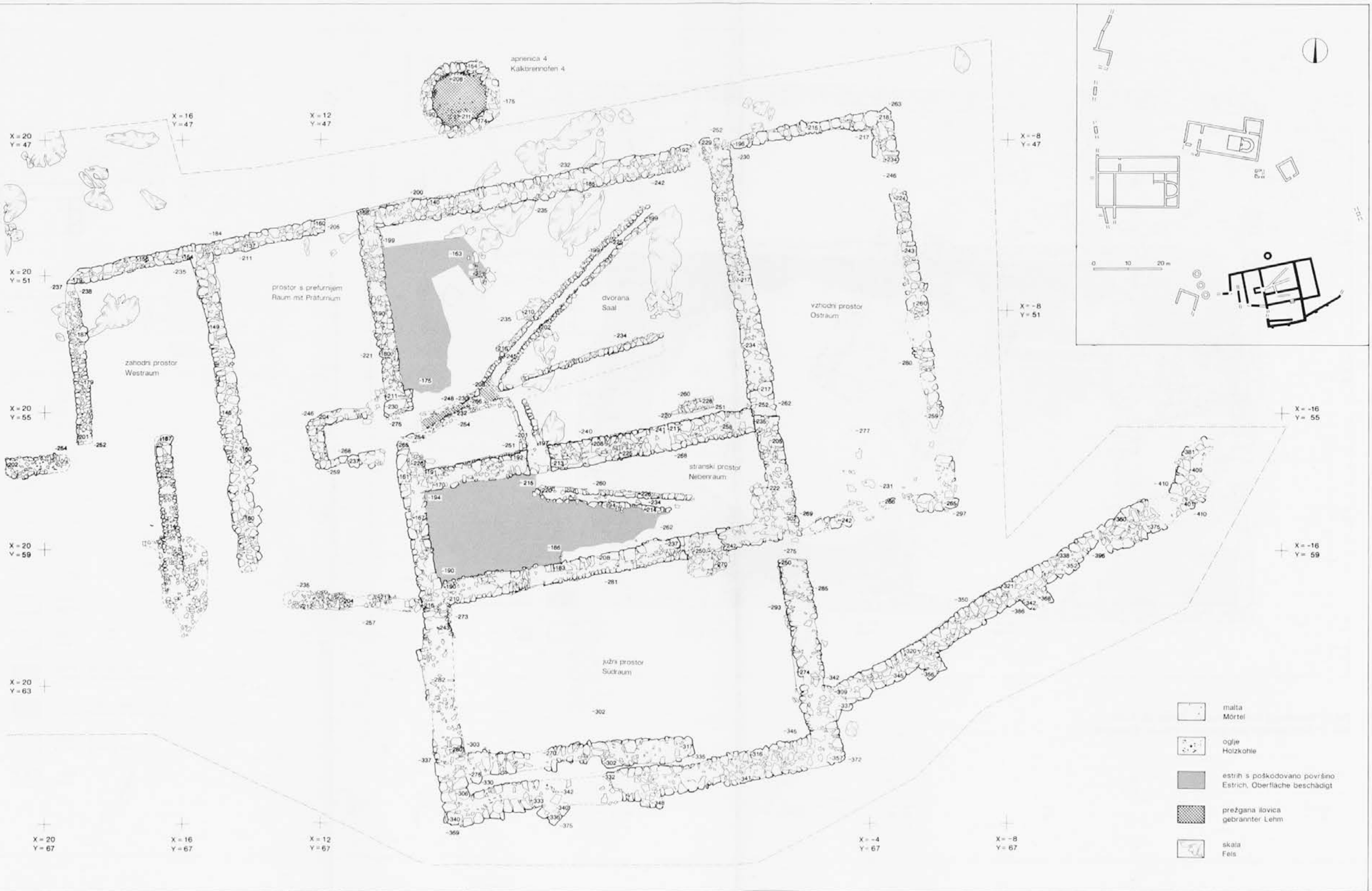

- malta
Mörtel
- apno
Kalk
- estrih z ohranjeno površino
Estrich, Oberfläche erhalten
- estrih s poškodovano površino
Estrich, Oberfläche beschädigt
- podlaga za estrih
Estrich (Substruktion)
- skala
Fels

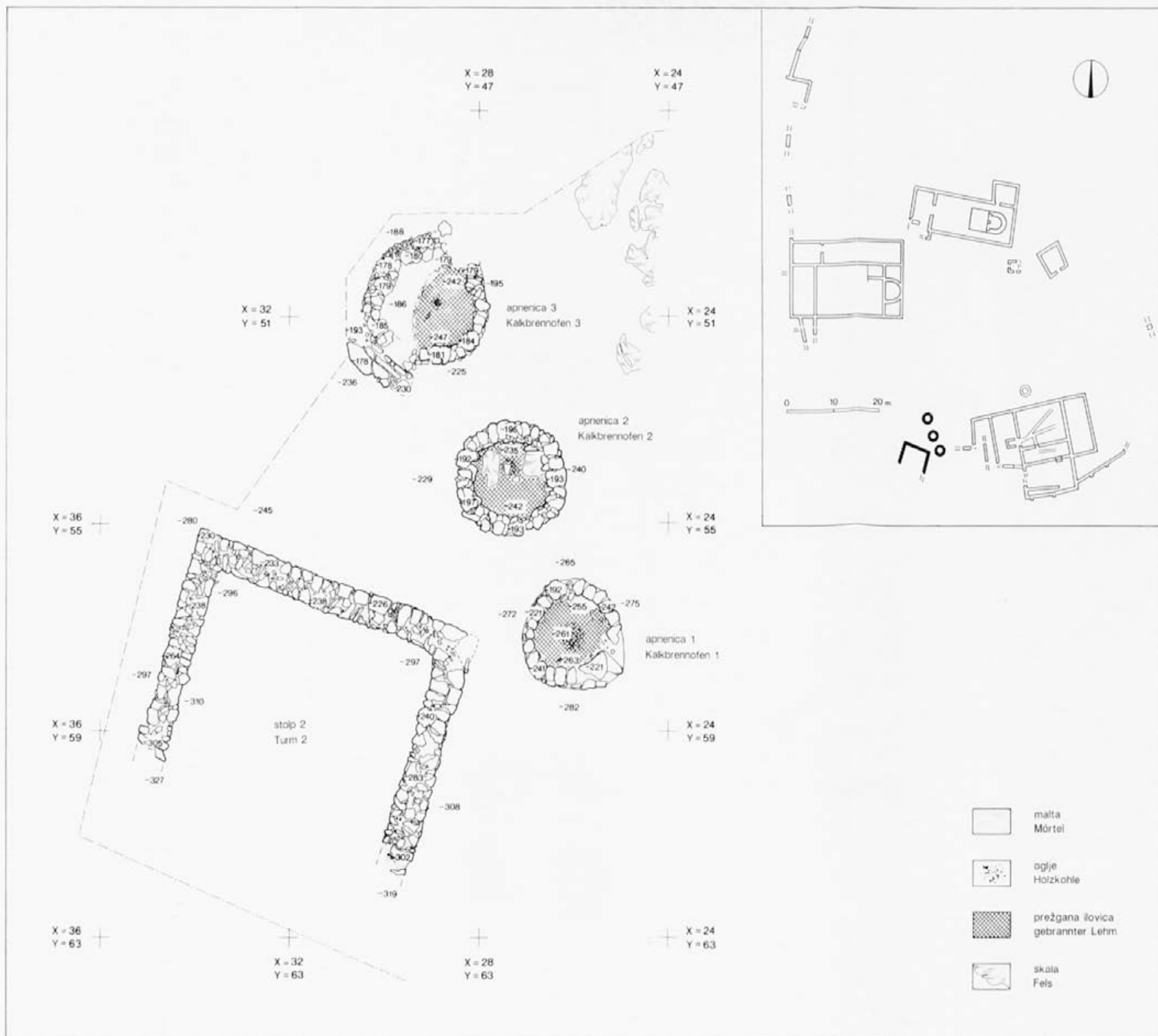
Pril. 6: Spodnja cerkev, Floris. M. 1:100.
Beil. 6: Untere Kirche. Grundriß.

Pril. 7: Baptisterij in mala stavba, Torris. M. 1:100.
 Beil. 7: Baptisterium und kleines Gebäude. Grundriß.

Pril. 8: Velika stavba. Floris. M. 1:100.
Beil. 8: Großes Gebäude. Grundriß.

Pril. 9: Stolp 2 in peči za žganje apna 1-3. Floris. M. 1:100.

Beil. 9: Turm 2 und Kalkbrennofen 1-3. Grundriß.

NARODNA IN UNIVERZITETNA
KNJIZNICA

00000112820

Narodna in univerzitetna knjižnica
v Ljubljani

470724₁

ISBN 961-6182-02-1

9 789616 182027